

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

+ *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.

+ *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.

+ *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.

+ *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertati di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da `http://books.google.com`

3 3433 00029327 8

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTHECA PISTORIENSIS

1746

A FRANCISCO ANTONIO ZACHARIA

SOCIETATIS JESU PRESBYTERO

Descripta, inque duos libros distributa,

Quorum prior Manuscriptos trium, præcipuarumque Pistorienſium Bibliothecarum Codices, posterior Pistorienses Scriptores complectitur, cum duplici appendice, una veterum, altera recentium, utraque ineditorum hactenus, præstantiumque monumentorum.



ASTOR LIBRARY NEW-YORK

AUGUSTÆ TAURINORUM, MDCCLII.

EX TYPOGRAPHIA REGIA.

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTHECÆ PISTORIENSIS

LIBER I.

ANGELO. MARIAE. QVIRINO.
SANCTAE . ROMANAE. ECCLESIAE.
CARDINALI. BIBLIOTHECARIO
BRIXIANORVM ANTISTITI
PIETATIS. RELIGIONIS. ATQ.
INCREDIBILIS. PENE. DOCTRINAE
IMMORTALIBVS. EDITIS. MONVMENTIS.
TOTA. LATE. EVROPA. CELEBERRIMO.
BIBLIOTHECAE. PISTORIENSIS.
PARTEM PRIMAM.
FRANC. ANTONIVS. ZACHARIAS. S. I.
DEDICAT. CONSECRATQ.
PATRONO. SUO. OPTVMO. AC. MVNIFICENTIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

FRANCISCUS ANTONIUS ZACHARIAS

Amico Lectori Salutem.

NON multa præfabor, amice Lector, ut quæ quantaque ſit operis hujuſce mei utilitas, edoceam. Nam unde in tot Scriptoribus longe eruditiſſimis, quos qui parvi faciat, ſtipes ſit, oportet, Poſſevino, Alexandro Barvoetio, Jacobo Philippo Thomaſino, Lambecio, Montfauconio, Fabricio, Maffejo, Zanetto, Aſſemanno ardor ille Bibliothecarum indices emittendi in lucem? niſi quod perſuaſum ipſis fuerit, nihil ad optimarum artium incrementum fingi potuiſſe adcommodatius, quam ut conſtaret, quinam lateant etiamnum in Bibliothecis ſitu obſiti antiqui auctores ad Eccleſiæ veteris diſciplinam, ipſamque noſtrorum dogmatum veritatem confirmandam, ad inluſtrandam ſuperiorum temporum hiſtoriam, ad liberales doctrinas omnes, bonaque ſtudia perficienda aptiſſimi; quibuſcum manuſcriptis codicibus editos libros conferre liceat, ut primo, quoad fieri poſſit, nitori reſtituantur; quibus demum auxiliis turpiſſima plagia, anonymi aut etiam ſuppoſititii Scripto es, idque genus plurima detegi certiſſime poſſint. Magna ſane hæc ſunt, Lector humaniſſime, ut intelligis ipſe

Digitized by Google

ipſe per te, ad bonas artes adjumenta atque ſubſidia. Atque utinam ſit, qui Ambroſianæ Mediolanenſis, & Vaticanæ Bibliothecæ Catalogos ea demum diligentia conficiat, edatque, qua Index Regiæ Pariſienſis jam prodit, qua a Paſinio, ſociiſque clariſſimis Viris Rivautella ac Berta Regiæ item Taurinenſis elenchum nuper habuimus, qua demum ab Antonio Maria Biſcionio Laurentianæ Mediceæ recenſionem brevi ſperamus! Tum enimvero *Bibliothecam Bibliothecarum* non imperfectam illam & mancam, ſæpe etiam erroribus admixtam, atque ob inordinatam rerum congeriem, nudamque fere titulorum adſcriptionem vix ullius uſus, quam exiiſſe Montfauconii ſtudio Maffejus Marchio aliique dudum conqueſti ſunt, ſed plenam, ſed uberem, ſed abſolutiſſimam contexere tandem licebit. Ne tamen putato, me in hac adornanda Piſtorienſium Codicum Bibliotheca eam plane iniiſſe rationem, quam ab illo ſuſcipi maxime velim, qui *Bibliothecam* illam *Bibliothecarum* ſcribere adgrediatur. Nam certas ad claſſes, vel ſingularum, vel etiam Bibliothecarum omnium libros, ſi me audierit, revocabit ipſe; initia librorum deſcribet, ut quæ edita ſint, quæ vero ſecus, & quem auctorem habeant, (ſæpe enim in MSS. aut nullus adnotatur auctor, aut falsò adſcribitur), dignoſci facilius poſſit; de vetuſtate codicum judicium ſuum proferet; ſpecimen characterum, atque adeo variarum a vulgatis lectionum dabit iſtarum rerum curioſis; auctores, quibus opera ab Amanuenſibus tributa ſunt, excutiet; ſcripta demum inedita ſecernet a ceteris, quæ lucem adſpexere. Ego vero quei iſthæc omnia præſtitiſſem? in tanta præſertim librorum inopia, & procul remotus ab ipſis Piſtorienſibus Bibliothecis, quas conſulere oportuiſſet in iis, quæ ſchedas meas recognoſcenti mihi ſæpe obortæ ſunt, dubitationibus, qualis ſit hic vel ille codex, cujus antiquitatis, ſcripturæ, magnitudinis, materiei? Quum tamen

Digitized by Google

men illud animadverto, non diſplicuiſſe doctis Viris epiſtolam illam, quas aliquot abhinc annis præſcriptam a me ad P. Lagomarſinium *de MSS. Codicibus, qui in Bibliotheca Piſtorienſis, ut ajunt, ſapientiæ adſervantur*, celeberrimus Camaldulenſis Monachus, idemque mihi amiciſsimus D. Angelus Maria Callogera in triceſimum ſuæ collectionis volumen intulit, in ſpem facile adducor, commentariolum quoque iſtud, quod & uberius ſit, & ob majorem codicum non multitudinem modo, ſed etiam præſtantiam nobilius, & multo diligentiore cura elaboratum, tibi probatum iri. Vale.

INDEX

Digitized by Google

INDEX

PRIMÆ PARTIS

Bibliothecæ Pistorienſis liber I., ſeu Manuſcripti trium, præcipuarumque Pistorienſium Bibliothecarum Codices - - Pag. 1.

Pars I. *Codices aliquot, qui in ſecretiore Illuſtriſs. ac Reverendiſs. Epiſcopi Pistorienſis Archivo ſervantur* - - - *ibid.*

Pars II. *Codices manuſcripti, qui in Reverendiſs. Canonicorum Pistorienſium Archivo adſervantur* - - - - - P. 3.

Caput I. *Codices MSS., in quibus ſacra Biblia, inque illa anonymorum expoſitiones, & catenæ continentur* - - - *ibid.*

Caput II. *Patres, & Scriptores Eccleſiaſtici* - - - P. 5.

Caput III. *Conciliorum, & Canonum codices* - - - P. 14.

Caput IV. *Codices Liturgici* - - - - P. 20.

Caput V. *Codices Miſcellanei* - - - - P. 23.

Caput VI. *Seu appendicula editionum aliquot antiquarum* - - - P. 25.

Pars III. *MSS. Codices, qui in Bibliotheca Pistorienſis, ut ajunt, ſapientiæ adſervantur, ſeu de iiſdem codicibus Franciſci Antonii Zachariæ ad Hieronymum Lagomarſinium epiſtola, anno* CIↃIↃCCXLIV. *primum excuſa* T. XXX. *collectionis Calogerianæ pag.* 437., *nunc emendatior, & auctior* - - - - P. 28.

Appendix ineditorum monumentorum - - P. 60.

Caput I. *Theodemiri Abbatis Benedictini ad Claudium Taurinenſem epiſtola* - *ibid.*

Caput II. *Claudii Taurinenſis Epiſcopi ad Theodemirum Abbatem reſponſoria epiſtola* P. 62.

Caput III. *Nonaginta Peregrini Epiſcopi Canones ex Paulli epiſtolis ſumpti contra hæreticos ſui temporis* - - - P. 66.

Caput IV. *Catalogus Romanorum Pontificum* - - - P. 78.

Caput V. *Catalogus alter Romanorum Pontificum* - - P. 80.

Caput VI. *Apocrypha Acta S. Zenonis Epiſcopi* - - P. 84.

Caput VII. *Calendarium Pistorienſe* - - - P. 86.

Caput VIII. *Calendarium alterum Pistorienſe* - - - P. 90.

Caput IX. *Martyrologium Adonis Roſvveydianæ editionis conlatum cum MS. Codice Archivii Pistorienſis Capituli* - - P. 98.

Caput X. *Variæ lectiones Manuſcripti Uſuardini Martyrologii, ab Uſuardo R. P. Sollerii* - - - - P. 137.

BIBLIO-

Digitized by Google

BIBLIOTHECÆ PISTORIENSIS

LIBER I.

Seu Manuſcripti trium, præcipuarumque Piſtorienſium Bibliothecarum Codices.

PARS I.

Codices aliquot, qui in ſecretiore Illuſtriſſimi, ac Reverendiſſimi Epiſcopi Piſtorienſis Archivo adſervantur.

I.

CODEX MEMBRAN. IN F.

ASSIONARIUS, ut ajunt, liber hic eſt, qui a S. Nicolao Myrenſi ad S. Paulli mortem Sanctorum acta complectitur. Duas in columnas tribuuntur ſingulæ paginarum facies. De ætate Codicis nihil audeo definire: ea tamen circa undecimum ſeculum ſtatui veroſimiliter poterit. Kalendis Febtuarii legitur vita S. Brigidæ elegiaco carmine ſcripta, quam exhibent Bollandiani (*T.* 1. *Febr. p.* 141.) verum in Codice hoc Piſtorienſi proœmium quoddam ante illam extat, quod quum apud Bollandianos deſideretur, heic lubet adſcribere.

Chriſte Dei virtus, ſplendor, patientia Patris.
In genitore manens genitus ſine tempore, & ante
Secula, qui noſtram natus de Virgine formam
Sumpſit nutritus, lactatus ab ubere Matris.
Qui ſancto noſtras mundas baptiſmate culpas.
Et nova progenies cœlo producitur alto.
Noxia qui vetiti diſſolvit prandia mundi,
Vulnera & ipſe ſuo curavit ſanguine noſtra.
Qui moriendo dedit vitam, nos morte redemit.
Cumque ſepultus erat, mutavit jura ſepulchri.
Surgens a morte, & morte dampnavit acerba
Tartara, qui quondam qui nigri limina ditis
Deduxit ſcabras ſuperans achirontis avari.
Qui hoſtem nigrum tortum contorſit in imo
Carceris Inferni, letheum pertruſit in amnem
Aſcendit, duxit captivam dextera patris.
Laudant virtutes victorem milia mille.
Tu quoque qui tantas pro nobis ſumere pœnas
Dignatus miſeris cœleſtia Regna dediſti,
Da mihi præcelſas paradiſi ſcandere ſcalas.
Fac bene pulſanti portas mihi pandere vitæ.
Non mihi pes veniat timidus, non hoſtis avarus.
Non ne externa manus me tangat, premia tollat.
Sed me Chriſte tuum miſerum nunc ſuſcipe ſervum.
Ut merear pavidus convivas viſere claros,

Digitized by Google

INDEX

PRIMÆ PARTIS

Bibliothecæ Pistorienſis liber I., ſeu Manuſcripti trium, præcipuarumque Pistorienſium Bibliothecarum Codices - - Pag. 1.

Pars I. *Codices aliquot, qui in ſecretiore Illuſtriſs. ac Reverendiſs. Epiſcopi Pistorienſis Archivo ſervantur* - - - *ibid.*

Pars II. *Codices manuſcripti, qui in Reverendiſs. Canonicorum Pistorienſium Archivo adſervantur* - - - - P. 3.

Caput I. *Codices MSS., in quibus ſacra Biblia, inque illa anonymorum expoſitiones, & catenæ continentur* - - - *ibid.*

Caput II. *Patres, & Scriptores Eccleſiaſtici* - - - P. 5.

Caput III. *Conciliorum, & Canonum codices* - - - P. 14.

Caput IV. *Codices Liturgici* - - - - P. 20.

Caput V. *Codices Miſcellanei* - - - - P. 23.

Caput VI. *Seu appendicula editionum aliquot antiquarum* - - - P. 25.

Pars III. *MSS. Codices, qui in Bibliotheca Pistorienſis, ut ajunt, ſapientiæ adſervantur, ſeu de iiſdem codicibus Franciſci Antonii Zachariæ ad Hieronymum Lagomarſinium epiſtola, anno* CIↃIↃCCXLIV. *primum excuſa* T. XXX. *collectionis Calogerianæ pag.* 437., *nunc emendatior, & auctior* - - - - P. 28.

Appendix ineditorum monumentorum - - P. 60.

Caput I. *Theodemiri Abbatis Benedictini ad Claudium Taurinenſem epiſtola* - *ibid.*

Caput II. *Claudii Taurinenſis Epiſcopi ad Theodemirum Abbatem reſponſoria epiſtola* P. 62.

Caput III. *Nonaginta Peregrini Epiſcopi Canones ex Paulli epiſtolis ſumpti contra hæreticos ſui temporis* - - - P. 66.

Caput IV. *Catalogus Romanorum Pontificum* - - - P. 78.

Caput V. *Catalogus alter Romanorum Pontificum* - - P. 80.

Caput VI. *Apocrypha Acta S. Zenonis Epiſcopi* - - P. 84.

Caput VII. *Calendarium Pistorienſe* - - - P. 86.

Caput VIII. *Calendarium alterum Pistorienſe* - - - P. 90.

Caput IX. *Martyrologium Adonis Roſvveydianæ editionis conlatum cum MS. Codice Archivii Pistorienſis Capituli* - - P. 98.

Caput X. *Variæ lectiones Manuſcripti Uſuardini Martyrologii, ab Uſuardo R. P. Solleriı* - - - - P. 137.

BIBLIO-

Digitized by Google

BIBLIOTHECÆ PISTORIENSIS

LIBER I.

Seu Manuſcripti trium, præcipuarumque Piſtorienſium Bibliothecarum Codices.

PARS I.

Codices aliquot, qui in ſecretiore Illuſtriſſimi, ac Reverendiſſimi Epiſcopi Piſtorienſis Archivo adſervantur.

I.

CODEX MEMBRAN. IN F.



ASSIONARIUS, ut ajunt, liber hic eſt, qui a S. Nicolao Myrenſi ad S. Paulli mortem Sanctorum acta complectitur. Duas in columnas tribuuntur ſingulæ paginarum facies. De ætate Codicis nihil audeo definire: ea tamen circa undecimum ſeculum ſtatui veroſimiliter poterit. Kalendis Februarii legitur vita S. Brigidæ elegiaco carmine ſcripta, quam exhibent Bollandiani (*T. 1. Febr. p.* 141.) verum in Codice hoc Piſtorienſi proœmium quoddam ante illam extat, quod quum apud Bollandianos deſideretur, heic lubet adſcribere.

Chriſte Dei virtus, ſplendor, patientia Patris.
In genitore manens genitus ſine tempore, & ante
Secula, qui noſtram natus de Virgine formam
Sumpſit nutritus, lactatus ab ubere Matris.
Qui ſancto noſtras mundas baptiſmate culpas.
Et nova progenies cœlo producitur alto.
Noxia qui vetiti diſſolvit prandia mundi,
Vulnera & ipſe ſuo curavit ſanguine noſtra.
Qui moriendo dedit vitam, nos morte redemit.
Cumque ſepultus erat, mutavit jura ſepulchri.
Surgens a morte, & morte dampnavit acerba
Tartara, qui quondam qui nigri limina ditis
Deduxit ſcabras ſuperans achirontis avari.
Qui hoſtem nigrum tortum contorſit in imo
Carceris Inferni, letheum pertruſit in amnem
Aſcendit, duxit captivam dextera patris.
Laudant virtutes victorem milia mille.
Tu quoque qui tantas pro nobis ſumere pœnas
Dignatus miſeris cœleſtia Regna dediſti,
Da mihi præcelſas paradiſi ſcandere ſcalas.
Fac bene pulſanti portas mihi pandere vitæ.
Non mihi pes veniat timidus, non hoſtis avarus.
Non ne externa manus me tangat, premia tollat.
Sed me Chriſte tuum miſerum nunc ſuſcipe ſervum.
Ut merear pavidus convivas viſere claros,

Digitized by Google

Quo tecum gaudent, videam convivia Sancti.
Quo cum Patre manes regnans per ſecula ſemper.
Spiritus & Sanctus pariter Deus impare gaudet.
Quiſquis in hoc hominum fragili concluditur antro,
Corporis & propriæ nigredine culpe,
Vulnera nec terſit multorum ſorde malorum
Quæ ſibi vel fratri facto, ſeu cuſpide verbi,
Fixerat, aut mentis fallax devotio torſit,
Quem male fida ſui rapuit præſumptio cordis,
Nec ſua juſtitia prætendit brachia ſegni,
Hic precibus multis rogitat ſolatia ſemper.
Sanctorum meritis poterit convellere culpas,
Premia qui gravibus captant cœleſtia flagris,
Atque cruore ſuo ſuperos mereantur honores.
Vulnera vulneribus addunt, & corpora pœnis.
Aerea carceribus portabant vincula clauſis,
Vulnera crudelis tortor crudelia fixit,
In Chriſti famulos exarſit mundus in iras.
Sanctorum Chriſti pendentia viſcera gs.
Dentibus infeſtum tradebant ſæpe Leonum.
Corpora ſanguineis Urſorum morſibus aptant,
Ungula ter carnes detraxit ferrea coſtis;
Ignibus impoſitis Sanctorum membra dedere;
Ardeſcente rogo flammarum lingua perurit.
Nec tamen hii proceres trepidabant cuncta ſubire;
Spretis Conſulibus, diſpectis Regibus ibant
Ad tormenta viri, pueri virtute virili,
Matres intrepidæ, juvenili flore puellæ;
Crinibus impexis, abſciſſis pectore mammis,
Interiora vorant præcordia dente feroci
Parthus & ipſe leo Sanctorum, torva leæna.
Sævit in inſontes, catulos ſaturavit edaces.
Arrogat impietas Sanctos ſuperaſſe ſuperba;
Extinxiſſe feris, corpus tenuiſſe ſepulchris.
Sed tamen æternam meruerunt ſumere palmam.
Martiribus Chriſti cœleſtia regna pateſcunt.
Atque triumphales comites poſt bella peracta.
Angelicis manibus pulchras ſumpſere coronas.
De Paradiſe tuis tulerunt nempe roſetis,
Permixti angelicis cum Chriſto præſule turbis.
Regnabunt pariter ſine mortis ſorte peribunt.
At ubi martyrium Sanctorum Regibus actum,
Præſulibus, ducibus, ſeu multo milite vulgi
Teſtibus attonitis virtutes mille fuerunt.
Et ſunt nunc equidem Chriſto regnante per orbem.
Lepram depellunt, & cæcis lumina reddunt,
Claudorum greſſus, & mortis limina ſolvunt.
Senſum contractis præſtant & brachia ſurdis.
Corvorum rabies humanis invida membris
Pellitur, & miſeris reparantur membra medelis.
Lumina præſentis fulgent clariſſima mundi,
Plurima ceu rutilo ſpargunt ſidera cœlo.
Ultima nec cœli tunc ſit pars invida panti.
Quæ tenebroſa tenet convexi climatis umbra.
Sed vigor interius ſplendentia & ignibus aſtra
Verberat, & totum fulgeſcit lumine cœlum.
Non aliter poteris terrarum cernere partes,
Quæ veneranda pia Sanctorum corpora cunctas
Amplectendo tenet, magnoque colunt amore.
Vos modo qui tantas portaſtis corpore pœnas.
Et veſter fuſus pro Chriſti ſanguine ſanguis.
Invicti Comites cœleſtis milites aulæ
Victores ſecli, paradiſi flumina fontis
Tempres regum cœlorum lumina regni,
Deprecor, ut noſtras veſtris depellere culpas
Et veniam meritis mereamur habere beatis
Et tetras Erebi cunctas calcare tenebras
Aſcendendo viam, quæ ducit ad ætheris aulam.
Ultimus adveniat noſtri cum terminus ævi.
Sanctis regnantemque Deum regnumque patentem
Cernere poſt obitum mereamur pace futura.

II.

Codex in f. membr.

Liber diſtinctionum per alfabetum ſuper bibiam.

III.

Codex in f. membr.

Egregius hic Codex complectitur *cap. in libro Canonum diverſorum ſanctorum Patrum*. Capita autem ſunt CLXXXIII., quorum primum agit *de fide ſancte, & individue Trinitatis*, ultimum vero *de reſurrectione mortuorum, & de gaudio bonorum, ac pena malorum, & de purgatione penali*. Claudunt volumen

lumen catalogi aliquot antiquorum Patriarcharum, Regum Perſarum, Græcorum, Imperatorum Romanorum, Imperatorum Chriſtianorum, ac Regum Langobardorum. In his poſtremus eſt Conradus, de quo hæc ibi: *Anni Domini* MXXVII. *Indictione* X *Chumradus Romam coronatus eſt ipſa die Domini Reſurrectionis* VII. *Kal. Apr. Indict.* X. Tum ſequuntur catalogi Romanorum Pontificum, atque Hæreticorum. Calixtus II. inter Pontifices extremo loco adnotatur, ſedis annis haud adſcriptis, quod argumento mihi eſt, ſub ejus Pontificatu Codicem exaratum fuiſſe.

IV.

Codex membr. in 4.

Incipit ordo Sancte Romane Eccleſie, qualiter Romanus Pontifex apud Baſilicam Sancti Petri debeat celebrare ſecundum conſuetudinem Eccleſie Romane. XIII. ſeculo, aut etiam XIV. ſcriptus videtur.

V.

Codex membr. in 4.

In eo multa opuſcula, quorum hic elenchus. 1. *Incipit tractatus de* VII. *peccatis mortalibus* tres in libros diſtributus. 2. *Declamationes Senece bene, & pulchre moralizate, edite a fratre Nicholao Trivet Ordinis Predicatorum.* 3. *Incipit opuſculum de pugna ſpirituali.* 4. *Incipit libellus cujuſdam ad Raynerium converſum cognomine corde benignum de quadam avium ſignificatione miſtica, & morali.* 5. *Incipiunt moralitates de piſcibus.* 6. *Incipiunt moralitates de lapidibus.* 7. *Incipiunt Domni Joannis Chriſoſtomi de viciis beſtiarum.* 8. *Incipit tabula de vermibus.*

PARS II.

Codices manuſcripti, qui in Reverendiſſimorum Canonicorum Piſtorienſium Archivo adſervantur.

CAPUT I.

Codices manuſcripti, in quibus Sacra Biblia, inque illa anonymorum expoſitiones, & catenæ continentur.

I.

Bibliorum Codex mutilus, cujus initium a XXXVI. capite libri III. Regum, finis vero Malachiæ Prophetia, Membranaceus eſt, in folio majore, & longe antiquiſſimus, fortaſſe XI. ſeculo vetuſtior.

Digitized by Google

II.

Bibliorum volumen alterum, ejuſdem magnitudinis, chartæ, ac vetuſtatis, ac prius illud nuper indicatum. Canonicas epiſtolas continet. Prima eſt Jacobi epiſtola in XX. capita diſtributa: hanc excipiunt duæ Petri, prior in XXI. capita, poſterior in undecim tributa. Tum habes tres Johannis epiſtolas, quarum prima XX., ſecunda quinque, quinque item capita tertia complectitur. Adcedit epiſtola Judæ ſeptem capitibus comprehenſa, cui proxima eſt Johannis Apocalypſis XLVIII. capitum numero diſtincta. Sequuntur hæc Paulli epiſtolæ eo, quo apud nos hodieque diſpoſitæ ſunt, ordine, ſed in capita multo plura diviſæ. Omnino 49. capita habet ad *Romanos* epiſtola, in cujus fine legitur, *Explicit epiſtola Beati Pauli Apoſtoli ad Romanos habens verſus* 911. LXXI. quæ prima eſt ad *Corinthios*, quæ ad eoſdem miſſa eſt ſecunda, XXVIII.; epiſtola ad *Galatas* XXXVI., ad *Epheſios* XXXII., ad *Philippenſes* XIX., ad *Coloſſenſes* XXXI., ad *Theſſalonicenſes* prima XXV., ſecunda IX., ad *Thimoteum* prior XXIX., XXIV. poſterior, ad *Titum* X., ad *Philemonem* IV, ad *Hebræos* XVI. Quorſum hæc capitum recenſio ſpectat? Ut Codicis antiquitas exploratior ſit. Nam, ut docet Dupinius (*in Diſſertatione præliminari, ſeu prolegomenis in Biblia lib. I. cap. XI.*) qui diviſionem illam capitum, qua etiamnum utimur in ſacris libris, primus induxit, fuit XIII. ſeculo Hugo Cardinalis: qui vero ad XI. ſeculum deſcripti ſunt, Bibliorum Codices, partitionem exhibent in capita multo plura, atque breviora. Volumen claudunt XC. Peregrini Epiſcopi Canones ex Paulli epiſtolis contra Hæreticos ſumpti, quos Montfauconius (*T* 1. *Bibliot. Bibliothec.*) memorat, ſe quoque inveniſſe in Vaticano Codice inſcriptos: *Peregrini Epiſcopi concordia epiſtolarum Pauli Apoſtoli.*

III.

Codex membranaceus in f. prænotatus: *Liber Actuum Apoſtolorum, & epiſtole Canonice, & epiſtole Pauli.*

IV.

Expoſitio libri Exodi. Hoc titulo inſcribitur Codex, qui membranaceus eſt *in quarto*, ſed potius dicendus fuerat *Catena Patrum in Exodum.*

V.

Expoſitio Levitici, ſeu (quod de priore Codice monebam) catena Patrum in Leviticum. Et hic Codex membranaceus eſt *in quarto*, uti etiam ſequens.

VI.

Alia *expoſitio Levitici*, cui adcedit expoſitio in *Cantica Canticorum*, & commentariolum in Orationem Dominicam. In fine autem verſus iſti leguntur digni miſero illo aevo, quo perſcripti ſunt ab Hildeberto Cenoma-

Digitized by Google

nomanenſi, inter cujus miſcellanea carmina editi ſunt a Beaugendrio (col. 1350.)

De Jacobis binis ne litiget amodo quivis:
Hic ſatus Alpheo, fuit alter & Zebedeo:
Quem prior audiſti, fratrem memor adſere Chriſti;
Hieruſalem ſuum legimus qua ſede potitum;
Vulgo ſolemnis madii ſolet eſſe Kalendis.
Ultimus aſt iſte frater fuit apocaliſte
Galicieque ſolum ſe gaudet habere colonum.
Natale ſui colit a pede ſeptima Juli,
Septimus huic extra Juli vocat ad ſua feſta,
Junctis huic extra vocat ejus ad janua feſta.

VII.

Gloſa ſuper Pſalterium. Hic titulus eſt Codici membranaceo *in fol.* Clauditur Codex hiſce verſibus, quos amanuenſis ex recepto more adſcripſit.

Omnis ſpiritus laudet Dominum.
Adceſſi portum, quo mihi curſus erat.
Qui ſcripſit, ſcribit, ſemper cum Domino vivat.

VIII.

Incipiunt Parabole Salomonis. In margine autem ex Patribus explicationes adduntur, ut Codex iſte membranaceus *in quarto* catena dici poſſit in Proverbiorum librum.

IX.

Idem dic de Codice, cujus hoc initium: *incipit Daniel Propheta*.

X.

Qui ſequuntur in novi Teſtamenti libros commentarii quatuor, in totidem membranaceis Codicibus deſcripti eorum ſimiles ſunt, quos hactenus recenſui, catenæ ſcilicet Patrum. Primus prænotatur: *expoſitio Sancti Evangelii ſuper Marcum*.

XI.

Secundus catena eſt *in Johannem*.

XII.

Tertio hæc epigraphe: *expoſitio epiſtolarum Canonicarum, Jacobi nempe, ac Johannis primæ*.

XIII.

Quartus exhibet *expoſitionem epiſtolarum Pauli*.

CAPUT II.

Patres, & Scriptores Eccleſiaſtici.

I.

S. Cyprianus Carthaginenſis.

PAtrum antiquiſſimus, cui adſcripta opera ſervat inter MSS. Codices Piſtorienſis Capituli Archivum, ſeu Bibliotheca, Cyprianus eſt;

Digitized by Google

eſt; ſed revera Cypriano ſubpoſita ſunt, quæ Codices duo habent opera ſub Cypriani nomine. Membranaceus alter eſt in *quarto*, alter in *octavo* chartaceus.

In primo autem hæc opuſcula leguntur.

I. Incipiunt XII. *abuſiones S. Cipriani*. M. & Jonas quidem Aurelianenſis (in *lib. de Inſtitutione regia. T. V. Spicil. Dacher.*) Ivo (*lib. VIII. Decr.*) Gratianus, aliique opuſculum hocce Cypriano Martyri tribuunt; nullus tamen hodie eſt inter criticos, qui ſecus non ſentiat, illudque non abjudicet Cypriano æque, atque Auguſtino, cui a paucis aliquot Codicibus inſcribi monent Maurini Patres (in *Append. ad VI. Auguſt. Tomum.*)

II. *S. Proſper de gratia, & libero arbitrio*

III. *Incipiunt reſponſiones ejuſdem*

IV. *Incipiunt reſponſiones ad excepta, quæ de Genuenſi Civitate ſunt miſſa.*

V. *Incipit liber Aurelii Auguſtini Epiſcopi Eccleſie Catholice de Baptiſmo*; ſunt autem libri ſeptem.

VI. *Incipit liber S. Auguſtini de Sermone Domini*; ſed mutilus eſt Codex, multaque ex hoc libro deſiderantur.

In altero Codice præter Cypriani abuſiones, a quibus initium ſumit, hæc continentur.

I. *Cecilii Cipriani Epiſcopi Cartaginenſis verſus*: ſpurium opus.

II. *Plinii ſecundi epiſtolarum libri quatuor*. Liber autem quartus dicitur *ultimus*.

III. *Epiſtola Alexandri Macedonis de conditionibus, & mirabilibus Judæ ad Ariſtotelem Philoſophum*.

Laudatio in D. Franciſcum (de lignamine) *de Padua Reverend. Epiſcopum Ferrarienſem* (ab anno MCCCCXLVI. ad MCCCCLXII. vide Ughellium) *per Cl. Virum Guarinum Veronenſem*. Ea ejuſmodi eſt.

Quas referes Chriſto dignas ex ordine grates?
Qui bona tot cumulans, Ferraria, contulit, ut cum
Peſtiferis reliquæ tabeſcant cladibus urbes,
Abductoſque gemant ſquallentia rura colonos,
Nempe tuus nunc floret ager; laeta arva colentes
Exercent; tutas errat pecus omne per herbas:
Tranquillæ tantum poſſunt longa ocia pacis,
Quam Chriſtus Pater, & Ducis indulgentia donat.
Adde quod ingenio miti, claruſque verendæ
Relligionis honor, præſtans ſe nobile cunctis
Exemplum vitæ, & virtute probabilis omni,
Artibus inſignis, cœlo tibi miſſus ab alto
Eccleſiæ moderator adeſt Franciſcus, ut ipſas
Antiſtes jam animas ad cœlica dona gubernet
Et populo callem faciat, monſtretque ſalutis.
Pontifici Eugenio, quem terra & pontus adorant,
Integritas carum, probitaſque fideſque dederunt
Conſiliis quoque participem ad penetralia primum.
Huic igitur Chriſti venienti nomine, feſtis
Cantibus occurre Ferraria laeta, pioque
Pande ſinus Patri, ſummiſſaque vertice nudo
Hinc atque hinc ulnis Dominum complectere ſtrictis,
Nomineque in Domini veniens benedictus in altis
Oſanna inclament cuncti ſimul omine fauſto.

Hanc laudationem, ex qua adceſſio aliqua fieri poteſt Ughellio, ſequuntur minutiora aliqua, deinde vero *Maffei Vegii laudenſis de fœlicitate, & miſeria Dyalogus.*

Digitized by Google

II.

S Ambrosius Mediolanensis.

Codex membranaceus *in quarto majore* heic expendendus, in quo hæc opuscula.

I. *Tres Epistolæ B. Ambrosii ad Imperatorem Valentinianum*. Hæ in Maurinorum editione epistolæ sunt 20. 21. & 24. Tertia in hæc verba desinit: *Vale Imperator, & esto tutior adversus hominem pacis involucro tellura tegentem. Vale*. Quod ea de causa adnoto, quia apud Maurinos deest secundum hoc *Vale*.

II. *Ambrosii de pœnitentia libri duo*. Extant apud Maurinos *p.* 389.

III. *Liber Augustini de pœnitentia*. Sermo est CCCLI. inter genuinos in Maurinorum editione.

IV. *Incipit sermo S. Augustini de pœnitentia*, qui CCCXCIII. est in citata Maurinorum editione.

V. *Incipit epistola S. Cypriani ad Cecilium de Sacramento Domini* (sic) *calicis*. Ea 63. est inter Cyprianicas a Baluzio editas. Qui ajunt, *Cecilii* nomen sine dyphthongo scribendum (de quo idem Baluzius in notis ad hanc epistolam n. 2.), ab hoc Codice non contemnendæ antiquitatis præsidium habere possunt.

VI. *Incipit cena Cipriani*. Suppositum sancto Doctori opus.

VII. *Incipit liber S. Augustini de continentia, & de cena Domini ad Januarium*, seu epistola LIV. inter sancti Præsulis epistolas Maurinæ editionis. Animadverte, in Codice hoc esse epistolæ exordium: *De his que me interrogasti*, ubi editi legunt: *ad ea quæ me interrogasti*.

VIII. *Incipit liber exhortationum B. Augustini Episcopi ad quendam comitem Karissimum sibi*. In MS. Codice Colbertino inscribitur hic liber: *Sermo beati Paulini forojulienſis Episcopi cuidam amico suo in seculo militanti*. Quare a Maurinis rejectus est in appendicem Tomi VI. Quis ille Comes fuerit, si quæras, consule eosdem Maurinos satis verosimiliter conjicientes, ipsum illum esse Aericum Ducem, sive Comitem, ad quem extat Alcuini epistola XCIV., non autem Julianum Comitem, ut Gratianus & Trithemius opinati sunt. Sed quod ad commendationem nostri Codicis facit, illud est, quod ibidem monent iidem doctissimi Benedictini, *Karissimum sibi* legi etiam in Codice Monasterii S. Theoderici, qui nono seculo scriptus est, ceteros vero Codices Theodericenſi recentiores habere: *sibi amicissimum*. Quare ex perantiquo exemplari descriptus est Pistorienſis hic Codex satis & ipse vetustus.

IX. *Epistola Augustini* (CCL. in Maurinorum editione) ad *Auxilium Episcopum*.

X. *Incipit liber S. Augustini* (seu epistola CLXXXVII.) *de presentia Domini ad Dardanum*.

XI.

Digitized by Google

XI. *Incipit liber Auguſtini de correptione & gratia*. Celeberrimus eſt ex hoc libro locus, quem Janſeniani Catholicis objiciunt: in hoc Codice ſic legitur: *Indeclinabiliter, & Inſeparabiliter*, ubi *inſuperabiliter* in quibuſdam editis, manuque exaratis Codicibus reperire eſt.

XII. *Aurelii Auguſtini de predeſtinatione gratie*. Librum hunc Fulgentio Ruſpenſi magnus Sirmondus adjudicat, Maurini vero in appendice Tomi X. conlocarunt.

XIII. *Incipit liber S. Auguſtini de bono coniugali*. Hunc habes Tom. VI. Maurinæ editionis.

XIV. *Incipit liber S. Auguſtini de cura agenda pro mortuis*. Hic etiam T. VI. Maurinæ editionis legitur.

XV. *Incipit liber S. Auguſtini Epiſcopi, qui dicitur Enchiridion*, in CXXXVI. capita tributus. Adſcribam heic lectiones duas ſatis hodie in dubium vocatas. Capite CXIII. *Nec utique Deus iniuſte noluit ſalvosfieri, cum poſſent ſalvi eſſe*, ſi VELLET; capite autem CXXII. lego: *Preceperat enim Apoſtolus*, ut oraretur pro OMNIBUS.

XVI. *Incipit Auguſtini de chriſtiana fide*.

XVII. *Regula S. Auguſtini*, quæ extat T. I. Maurin. edit.

XVIII. *Incipit liber B. Auguſtini ad Pollentium de adulterinis connubiis*. T. VI. Maurini librum hunc, immo vero duos deſcripſerunt.

III.

S. Zeno Veronenſis Epiſcopus.

S. Ambroſio S. Zenonem Veronenſem Epiſcopum jungimus, quod hujus ille meminerit ad Siagrium ſcribens, & ſub finem IV. ſeculi floruerit, ut demonſtrarunt Maffejus in *Verona inluſtrata*, Ballerinii in recenti ejuſdem S. Zenonis editione, iterumque Maffejus *Tomo VI. obſervat. literar. artic. I.* ubi hanc ipſam Balleriniorum editionem expendit. Egregius Codex membranaceus, in quo ſancti hujus ſermones duos in libros diſpertiti undecimo circiter ſeculo, aut decimo exarati ſunt, ac digniſſimus, quem Ballerinii in ſua editione paranda conſuluiſſent, ſervatur in Piſtorienſi Reverendiſs. Canonicorum Archivo. Eum pluribus deſcribit doctus Piſtorienſis Sacerdos Franciſcus Bonacchius (*lib. I. de ſermonibus S. Zenonis cap. II. pag. 6. & 7.*) hincque jure merito hypercriticos quoſdam refellit, qui vel inconſiderata Sixti Senenſis cenſura, vel partium ſtudio abducti ſancto illi Epiſcopo ſermones hoſce abjudicant. En ejus verba, quibus paucula, ubi opus fuerit, interſeremus. *Servatur etiam in hoc Archivio Reverendiſſimorum Canonicorum hujus Cathedralis ſupradictus Codex pergamineus, in quo extant tractatus* (eodem Tractatuum nomine notantur ſermones hi in MSS. Codicibus, quos Ballerinii ad ſuam editionem diligenter examinarunt) *S. Zenonis Veronenſis Epiſcopi & ipſi*

Digitized by Google

ipſi in duos libros digeſti, iidemque ſermones ſunt, qui in Bibliotheca Patrum leguntur, alio tamen ordine (illo tamen ipſo, quo exhibentur in Indice tertio *Tractatuum ſancti Zenonis ſecundum* MSS. *omnium ordinem* apud citatos Ballerinios p. 18.). *In fine vero hujus Piſtorienſis manuſcripti duo ſunt inſerti ſermones, unus S. Gaudentii Brixienſis Epiſcopi* (*Brixani de Petro & Paulo*, legitur in MS.) *qui in manuſcripto Veronenſi non reperitur; alter S. Vigilii Epiſcopi de ſanctis Martyribus Siſinno, Alexandro, & Martyrio* (vel, ut verbis utamur Codicis, *de laudibus BB. Martyrum Siſinni, Alexandri, & Martyrii, quorum reliquie per Jacobum virum illuſtrem Epiſcopum Johannem urbis Conſtantinopolitanæ pervenerunt*). *Tituli hujus manuſcripti Piſtorienſis non conveniunt cum iis, qui in ſermonibus prælo cuſis leguntur inſcripti* (nimirum Bonacchius ante edidit librum ſuum vere eruditum, quam prodiret Balleriniorum editio, in qua iidem tituli, qui in MS. Piſtorienſi, leguntur in citato indice tertio Tractatuum, his paucis exceptis, *lib I. 6. incipit prephatio. 7. Tractatus geneſi. 24. Tract. Traditum baptiſma. 40. Tractatus de Arcadioma, ſcilicet martyre. 42. Tract. diei dominici. 43. de comparatione tritici. 50. de ſequentia Exodi*): *& ex quibuſdam conjicitur S. Zenonis ſermones in officio divino conſueviſſe legere Veronenſes. Videlicet ex ſermone de Geneſi, qui inter typis editos primas obtinet, in Manuſcripto ſeptimus eſt* (libri primi) *& ita inſcribitur* : Tractatus Geneſis. In ſexageſima. lect. 1. ſecundam require in antea folio quinto : *quod & in aliis obſervare eſt, ut in ſermone de Geneſi, qui eſt ſecundus in iis, qui editi fuerunt in lucem, in manuſcripto ordine 27.* (libri item primi) *& concluditur ex more* : Tu autem Domine miſerere nobis (inſcribitur etiam *de Geneſi in ſexageſima*) *& ſermone de Job, qui in manuſcripto ponitur 15., initio legitur: Tractatus de Job. lectio B* (Sancti) *Zenonis hujus ſedis Epiſcopi.* (unde quis inferat, Codicem hunc Verona Piſtorium adlatum fuiſſe, vel certe ex Veronenſi deſcriptum). Hactenus Bonacchius, cujus animadverſionibus illud ſolum addendum heic ſupereſt, Piſtorienſem Codicem, & Remenſem inter ſe plane convenire. Nam quemadmodum in Remenſi, ita & in Piſtorienſi Tractatus XII. libri primi prænotatur in Indice : *Tractatus Pſalmi* XL. in titulo autem, qui Tractatum ipſum antecedit, verius inſcribitur : *Tractatus Pſalmi* XLI.

IV.

S. Hieronymus Stridonenſis.

Hieronymi aliqua habentur in vetuſtiſſimo membranaceo Codice, quem ad x. ſeculum pertinere putaverim, in folio majore, hiſce titulis : *Incipit Prologus Hieronimi presbiteri ad Paulam de interpretatione literarum hebraicarum. Prologus Hieronymi, quem miſit ad ſanctam Paulam, & ſanctum Euſtochium : qui Pſalmi, vel quando pſalli, vel legi debeant. Epiſtola Hieronymi*

mi presbiteri ad Paulam, & Eustochium, cujus initium : *Psalterium Romæ. Eusebius Hieronimus Sophronio suo salutem dicit.*

V.

S. Augustinus Hipponensis Episcopus.

Præter opuscula S. Augustini in superioribus paragraphis recensita quatuor Codices habemus, qui ab operibus S. Augustini initium ducunt, vel solos hujusce præstantissimi doctoris libros complectuntur.

Primus sermones continet ad *heremitas*, seu, ut in editis est, *ad fratres in eremo*, opus Augustino indignum, & a Maurinis in appendicem Tomi sexti rejectum, si 54. & 55. hujus collectionis sermones excipias, qui inter genuinos S. Doctoris sermones ab iisdem Maurinis censentur num. CCCLV. & CCCLVI. Codex chartaceus est in 4., & ab Hieronymo Zenonio Canonico Pistorienſi descriptus anno D. MCCCCLXXXIX. quem donavit *sacristie S. Zenonis pro remedio anime*, ut in extrema pagina notatum reperio. Ex his sermonibus (ut id obiter moneam) XVIII. prodierunt Italice redditi Florentiæ ex typographio Franciſci Dini V. Junii MCCCCXCIII. Quam editionem ab Orlando, atque adeo ab erudito auctore Bibliothecæ Scriptorum Græcorum ac latinorum Italice redditorum T. XXXII. *Opusc.* P. *Calogera* prætermissam vidi in Lagomarsinii nostri bibliotheca.

Longe antiquissimus alter est prægrandis Codex membranaceus, in quo *continentur Aurelii Augustini Tractatus in Johannem Evangelistam, ab eo quod scriptum est in principio erat Verbum usque ad to quod ait ; Tenebre eam non comprehenderunt.*

Tertius Codex Augustini & Ambrosii aliqua admixta habet hoc ordine. I. *Augustinus de Baptismo*, cujus libri initium : *in eis libris quos adversus*. II. *Incipit epistola S. Ambrosii Archiepiscopi de rebus gestis in Ecclesia Mediolanensi. Quoniam omnibus templis fere sollicite queris*. III. *Incipit* (Ambrosii) *contra Auxentium de Basilicis tradendis*. IV. Ejusdem ad Valentinianum epistola : *etsi superioris legationis*. V. *Incipit liber S. Augustini de disciplina Christianorum : locutus est ad nos sermo Domini*. VI. *Incipit liber Augustini ad sororem de vita christiana : Ego peccator, & ultimus insipientiorque*. VII. *Incipit liber Augustini de penitentia, quam sit utilis*. VIII. *Incipit sermo S. Augustini de penitentia : penitentes, penitentes*. IX. *Incipit liber Augustini ad Paulinam de videndo Deum : memor debiti quod ex tua petitione*. X. *Augustini pars Enchiridion*, cujus hoc est ultimum caput : *de his qui sibi de divina indulgentia plus blandiuntur, quam ratio habet*. Spuria hæc sunt.

In quarto Codice paullo amplius inmorabimur. Videtur membranaceus hic Codex in folio majore scriptus XI. seculo, aut certe XII. ineunte. Dolendum est, mutilum eum esse. Expositionem Augustini in

Psal-

Digitized by Google

Pſalmos exhibet, atque Pſalmum LXXVII. non adtingit. Sub initium porro præter Auguſtini prologum legitur : *Prologus Hieronimi Presbiteri ad Paulam de interpretatione literarum* Hebraicarum, aliaque, quæ in Hieronymiano Codice num. IV. recenſebamus. Sed epiſtolam ad Sofronium, quæ heic deſcripta eſt, cum ea lubet conferre, quam ex tribus MSS. Codicibus edidit Benedictinus D. Martin, vehemens ille Veronenſis S. Hieronymi editionis inſectator (*pag.* 383 libri *Pariſiis excuſi anno* MDCCXXXIX., *ac prænotati* : *Explication de divers monumens ſinguliers*. Hæ ergo variantes ſunt.

MARTIN	*CODEX PISTORIENSIS.*
1. *Hieronymus Sophronio*	1. Euſebius Hieronymus Sofronio ſuo ſalutem dicit.
2. *David ſcilicet Azaph, & Idithum & Filiorum Core*	2. David ſcilicet, & Azaph, & Idithum filiorum Core.
3. *In fine tantum librorum poneretur*	3. In fine tantum librorum ponitur.
4. *Numquam Salvator*	4. Numquam & Salvator.
5. *Et Apoſtoli Pauli epiſtolæ in medio illud opere non continerent*	5. Et Pauli Epiſtolæ in medio illud opere continerent.
6. *Multos haberent libros, qui in mediis voluminibus ſuis amen frequenter interſerunt*	6. Multos habent libros, qui in medio voluminibus ſuis amen frequenter inſerunt.
7. *Te ille illudere*	7. Ille te illudere.
8. *Per ſermones pene ſingulos*	8. Per ſermones ſingulos.
9. *Opponebas*	9. Apponebas.
10. *Amorem tuum, quo laberis*	10. Amorem quo laberis.
11. *Cui & quæ poſſum debeo, & quæ non poſſum*	11. Cui & quæ poſſum, negare non poſſum, cui & quæ poſſum debeo, & quæ non poſſum.
12. *Sicubi ergo editio mea a veteribus diſcreparit*	12. Sicubi ergo editionem meam a veteribus diſcrepare videris.
13. *Contemni videre*	13. Contemnere videri.
14. *Eccleſiis Chriſto credentium*	14. Eccleſiis Chriſti credentium.
15. *Niſi quod hoc habebo ſolamen, ut labore communi intelligam*	15. Niſi quod hoc habeo ſolaminis in labore communi, ut intelligam.
16. *Valere te in Domino Jeſu cupio, & meminiſſe mei*	16. Vive in Domino Jeſu. cupio te meminiſſe mei.

Sed antequam Codicem iſtum dimitto, moneo in Pſalmi LXX. expoſitione hæc legi aliter, quam in quibuſdam editionibus exhibeantur. *Quis enim ei diceret, quid feciſti ? ſi damnaret injuſtum.*

V I.

S. Fulgentius Ruſpenſis.

Nunc de Codice membranaceo in 4. dicendum, in quo cum plurium opuſculorum fragmentis, aliiſque minoris notæ opuſculis Sermo S. Fulgentii Epiſcopi legitur. Hoc ejus initium : *Beatus iſte Martyr, ille cujus hodiernus illuxit dies, virtute caritatis indutus.*

Digitized by Google

VII.

Anicius Manlius Torquatus Severinus Boetius.

Codex membranaceus exiguæ formæ in XVI. inſcriptus eſt *Comentum Boetii* in libros ſcilicet de conſolatione Philoſophiæ. Sed ante ipſos commentarios multa ſunt de literis Formatis, Brevibus, præceptis, aliiſque diplomatum generibus, quæ quomodo huc inlata ſint, quis divinet? Tum hæc commentario præmittuntur, quæ Mabillonius pag. 221. Itineris Italici in veterrimo Codice Laurentianæ apud Florentiam Bibliothecæ legit, & ex eo deſcripſit Fabricius (*lib. III. Bibl. lat. c. 15. p. 150.*) Neceſſe autem eſt, ut illa iterum proferam, nam longe aliter heic exſcripta ſunt, atque in Florentino Codice. *Tempore Theoderici* (1) *Regis inſignis auctor Boetius claruit, qui ſua virtute* (2) *Conſul in urbe fuit. Cum vero Theodericus rex voluit tyrannidem exercere in urbe, ac quoſque bonos de* (3) *Senatu neci dare, Boetius dolos ejus effugere geſtiens, quippe bonis omnibus necem parabat, clam* (4) *literis ad Græcos miſſis nitebatur urbem, & Senatum ex ejus manibus impiis eripere* (5), *& eorum ſubdere defenſioni. Hic* (6) *iam Conſul factus, & filios habens iam Conſules cum peritiſſimus factus utriuſque linguæ, Græcæ ſcilicet, & Latinæ rempublicam ad libertatem revocare volebat. Hac de cauſa accuſatus apud Theodericum Regem omnibus bonis proſcriptus, Verone dampnatus, ac Papiæ in exilio miſſus, ibique incarceratus eſt. In hoc librum edidit, imitatus ſcilicet Martianum Capellam Felicem* (7) *qui primus* (8) *de nuptiis Philologiæ eadem ſpecie ſcripſerat. Sed iſte longe & meliori materia cum* (9) *præcellit, quippe qui nec Ciceroni in proſa, nec Virgilio in metris inferior fuit* (10). Unum ſupereſt animadvertendum, Codicem, quo uſus eſt horum commentariorum auctor, prænotatum fuiſſe. *Annii. Mallii. Torquati. Severini. Boetii. Viri clariſſimi. Exconſularis. Ordinarii. Patricii de phyloſophiæ conſolatione.*

VIII.

S. Gregorius Magnus.

Duo Codices ad Gregorium Magnum ſpectant, alter in octavo majore chartaceus, in quo eius dialogi; alter antiquior in 4. membranaceus, in quo *expoſitio* GG (*Gregorii* interpretor ego) in *Parabolis Salomonis*, ſed ſuppoſititium, ut equidem exiſtimo, opus, cujus nulla mentio apud Bellarminum, Labbeum, & Caveum. Adcedit in altero hoc Codice *liber apologeticus beati Jeronimi Presbiteri ad Pammachium.*

(1) Teotrici, Mabill.
(2) Virtute ſua. M.
(3) In. M.
(4) videlicet clam. M.
(5) eruere. M.
(6) Sed poſtquam a Rege reus majeſtatis convictus eſt, juſſus eſt retrudi in carcerem, in quo repoſitus hos libros per ſatyram edidit, imitatus videlicet. M.
(7) Felicem Capellam. M.
(8) primos libros. M.
(9) longe nobiliore materia, & facundia. M.
(10) nec Tullio impar ſit, nec Virgilio in metro inferior floruit. M.

IX.

Digitized by Google

IX.

S. Iſidorus Hiſpalenſis.

S. Uſidori Spalenſis libri tres, ſententiarum ſcilicet, ſive de ſummo bono: extant in membranaceo Codice in fol.

X.

Venerabilis Beda.

Seculi XII. Codex eſt, aut XIII. membranaceus in f., in quo reperi Bedam ſuper Cantica Canticorum. Præterea ſermones aliquot in eo ſunt S. Auguſtini, S Leonis Papæ, S. Severini Epiſcopi (ſeu potius S. Severiani Gabalenſis Epiſcopi, nam Severinus alter Cæſarienſis, cujus ſermones aliquot paſſim viſuntur in Bibliothecis, Epiſcopus non fuit) atque in natali Domini homilia B. Fulgentii.

XI.

Theodemirus Abbas, & Claudius Taurinenſis.

Præclariſſimum ſeculi X. Codicem adgredimur, in quo nemini hactenus nota Theodemiri Abbatis ad Claudium Taurinenſem epiſtola, & hujus ad illum reſponſio, etſi non plane integra, ut dicemus; utraque autem tum ad hiſtoriam Eccleſiaſticorum Scriptorum, tum ad rerum in cauſa Claudii Taurinenſis Iconoclaſtæ geſtarum ſeriem, origineſque dignoſcendas maxime utilis continetur. Ex utraque aliquid delibabo in appendice ad hunc primum librum, atque adnotationibus inluſtrabo.

XII

Johannes Erigena Scotus.

Egregium atque vetuſtum Codicem membranaceum præ manibus nunc habemus, in quo librorum pſeudo-Dionyſii Areopagitæ translatio ab Johanne Erigena Scoto curata extat cum Anaſtaſii Bibliothecarii præfatione.

XIII.

Bruno Signienſis.

Incipit expoſitio quinque librorum Geneſeos a Bruno edita Signienſi Epiſcopo. Habetur in perantiquo Codice membranaceo in f., in cujus fine hæc notavit Amanuenſis.

Gratia cunctorum referatur grata tuorum
Chriſte tibi pſallant operum pia cantica plaudant:
Ut fieret ſcriptum, dedit Archipresbiter iſtud;
Fecit laudetur cui Cantarus auctor habetur

XIV.

Hieronymus Arretinus.

Hieronymi Arretini Epiſcopi ſub annum MCXLIV. Sermones *per anni circulum* Ubaldo Oſtienſi Epiſcopo dicati. Codex membr. in 4.

Digitized by Google

XV.

Gilbertus Porretanus.

Quam Gilbertus Porretanus ſcripſit Pſalterii expoſitionem, habent Canonici in Codice membranaceo in f. *Fuit iſte liber Domini Baſilii, quem judicavit ſacrario ſancti Zenonis.*

XVI.

Petrus Comeſtor.

Johannes Buſæus plures ſermones edidit ſub Petri Bleſenſis nomine aliquorum Codicum inſcriptionibus deceptus. Buſæum redarguit Petrus de Guſſanvilla in editione ejuſdem Petri Bleſenſis, quam Pariſiis curavit anno MDCLXVII., atque ex VII. Codicibus Petro Comeſtori reſtituit. His Guſſanvillæi Codicibus adcedat Piſtorienſis Capituli membranaceus Codex *in 4. majore*, cui titulus: *Ordo ſermonum Magiſtri Petri Manducatoris per anni circulum, non tantum ad clericos ſeculares, verum etiam ad Monachos, & ad Canonicos Regulares*. Vere autem monuit Oudinus (*Comm. de ſcript. Eccleſ. T.* 11. *col.* 1528.) Sermones Petri Comeſtoris in MSS. Codd. aliquando plures, aliquando pauciores, nec eodem modo incipere, nec ordine eodem procedere. LI. edidit Buſæus; at in MS. noſtro ſunt omnino LXXXII., quorum primus eſt, qui in Buſæi editione XXXIX.

XVII.

Anonymi duo.

Addamus anonymorum Codices duos membranaceos, alterum in quarto, in folio alterum. Huic titulus *Liber diverſorum ſermonum:* illi *ſermones prædicabiles.*

CAPUT III.

Conciliorum, & Canonum Codices

I.

Codex Membran. in 4.

In eo I. Synodi A. MCCCVIII. habitæ ab Hermanno Piſtorienſi Epiſcopo. II. Edictum Johannis Epiſcopi Piſtorienſis A. MCCCLXXX. XV. Aprilis emiſſum adverſus eos, qui ipſius conſtitutiones lacerare, aut avellere auderent. III. Synodus Piſtorienſis A. MCCCCVI. ſub Martino Epiſcopo. IV. Conſtitutiones Cardinalis Johannis Legati Etruriæ ad reformandos Cleri mores. V. Conſtitutio Eugenii IV. Hæc omnia in noſtris Anecdotis brevi typis excuſa dabimus.

II.

Digitized by Google

II.

Codex Membran. in f.

In eo I. *Disciplina cleri, seu statuta in Concilio Aquisgranensi anno DCCCXVI. de vita Canonicorum*, scripta X. aut etiam ipso IX., quo edita sunt, seculo. Illa cum editis a Labbeo, atque Harduino contulimus, ac P. Johanni Dominico Mansio nuper tradidimus in suis ad concilia adcessionibus edenda.

II. *Terræ sanctæ descriptio* recentiore manu exarata, cujus initium: *Cum bone memorie dominus Innocentius Papa pro liberatione Terre sancte orbem terrarum*.

III. Friderici Imperatoris leges editæ mense Novembri anno MCCXX. *Doctoribus, & Scolaribus Bononie commorantibus*.

IV. Literarum *Formatarum* scribendarum ratio.

V. Formula in electione Canonicorum. Eam paucis ab heinc annis edidi in opusculis R. P. Calogera (T. XXX. p. 500.)

VI *Breve recordationis de Thesauro Ecclesie S. Zenonis*. En ceteris prætermissis, qualem habuerit circa XII. seculi finem pro temporum conditione non contemnendam librorum supellectilem. *Amallarius. Isidorus ethimologiarum. Moralia* (Gregorii suspicor) *in duobus voluminibus. Passionalis in duobus voluminibus. Prima pars Bibliothecæ* (superinductum a recentiore quopiam *& secunda*) *Omeliaris in duobus voluminibus. Apocalypsis cum Johanne os aureo, & Ambrosio de Sacramentis. Norma. Dialogus. Tractatus epistolarum. Tractatus Matthei, & Johanni. Alius Marci, & Luce. Liber Psalmorum. Augustinus in duobus voluminibus. Expositio Remigii* (Antissiodorensis) *super Psalmos, cantica canticorum. Duo Brocardi. Liber conciliorum. Ordo Romanus. Josephus. Augustinus de Baptismo. Expositio Danielis. Summum bonum Isidori. Paterius. Textus Eug. vetus. Sermonarius* (*in duobus voluminibus* additur ab alio Scriptore) *Liber decretorum vetus. Liber decretorum* (*novus*, ut in margine legitur ab alio scriptum). *Beda. Scarpso. Specialis. Zmaragdus.* (Quæ sequuntur, a recentiore scriptore exarata sunt). *Liber Conciliorum novorum. Jeronimus super gravissimas questiones Hebraicas. Bruno super Pentateuchum. Expositio libri Regum. Expositio Gregorii & Jeronimi super Ezechiel. Glossarius. Augustinus de civitate Dei. Origenes super Pentateuchum. Ambrosius de Paradiso. Expositio Jeronimi super epistolas Pauli. Augustinus de spiritu & litera. Augustinus de domo* (sic) *discipline, & de decem chordis, & encheridion in uno volumine. Expositio magistralis super Psalterium. Dionisius Areopagita. Antiphonarius. Expositio Jeronimi super XII. Prophetas.*

VII. Ejusmodi adnotatiuncula. *Dominice Incarnationis anno millesimo centesimo quinquagesimo primo dedicatum est in Ecclesia S. Zenonis altare unum in*

honore

Digitized by Google

honore S. Proculi . . . . facta est autem eadem consecratio tempore domini Pape Eugenii tertii, Episcopatus vero Actonis Episcopi Pistorienſis anno nono decimo VII. Kalendas Decembris in festivitate S. Prosperi. Ferme dixerim ab æquali ſcriptore hæc adnotata.

VIII. Martyrologium Adonis mutilum. Nam libellus de Feſtis Apoſtolorum a Feſto S. Andreæ initium habet. Antiquo ſane charactere perſcriptum eſt hocce Martyrologium, quod cum Roſvveidiano contulimus, varias lectiones in appendice edituri.

IX. Calendarium ad uſum Piſtorienſis Eccleſiæ jam ſanctis adſcripto Franciſco Aſſiſinate confectum. Et hoc ibi vulgabimus.

III.

Codex Membr. in 8.

Summa Burchardi

IV.

Codex Membr. in 4.

Tabula Decretalium

V.

Codex in 4. Chartaceus.

Fratris Martini Ordinis Predicatorum, ac D. Pape Pœnitentiarii, & Cappellani alphabetum ſuper decretum, & decretales. Scriptus eſt Codex an. 1486. ab Hieronymo Zenonio Canonico Piſtorienſi. In Codice Bibliothecæ Paulinæ Lipſienſis alphabetum hocce prænotatur: *Martini Poloni ſumma Alphabetica ſuper decretum, & decretales, Martiniana dicta*. Bellarminus, Labbeus, Oudinus, & Caveus toti ſunt in Chronico Martini expendendo, nihilque de hac ſumma habent.

VI.

Codex Membr. in f.

Sextus Decretalium cum additionibus Johannis Andreæ, quem Hieronymus Zenonius nuper citatus donavit *Bibliothecæ S. Zenonis pro remedio animæ ſuæ* anno Domini MCCCCLXXXVIII.

VII.

Codex in f. Membr.

Clementinæ cum apparatu Domini Johannis Andreæ, ex dono ejuſdem Zenonii Canonici.

Digitized by Google

VIII.

CODEX MEMBR. IN 4. MAJ.

Quinque libri ſententiarum. Earum prima eſt ex Hieronymo, *quod Deus dicatur inviſibilis*. Similem ſententiarum ex Patribus Codicem, ſed Italice verſum ſervat Lagomarſinius.

IX.

CODEX IN F. MEMBR.

Liber Iſidori continens ſententias canonum, ac ſuppoſititias illas Decretales, quas Fleury in ſua Eccleſiaſtica hiſtoria ceu diſciplinæ Eccleſiaſticæ peſtem execratur, zelo haud ſatis *ſecundum ſcientiam*, ut docti viri demonſtrarunt. Codex eſt vetuſtiſſimus.

X.

CODEX MEMBR. IN 4.

Synodi Hermanni, & edictum Johannis Epiſcoporum Piſtorienſium, de quibus Codice I. Præterea Donati de Medicis conſtitutio, ſanctiones Johannis Cardinalis legati, quas citato loco memoravimus; demum Thomæ Epiſcopi Recanatenſis, & Maceratenſis leges Canonicis latæ, quæ in ſequenti quoque Codice exſtant.

XI.

CODEX MEMBR. IN 4. MAJ.

In eo I. *Breve Eugenii IV. venerabili Fratri Thomæ Epiſcopo Recanatenſi, & Maceratenſi* 1435. 9. *Kal. Januar. Florentiæ de reformatione Canonicorum*.

II. *Caſſatio antiquarum conſtitutionum facta per Thomam Recanatenſem, & Maceratenſem Epiſcopum auctoritate Eugenii IV.* Ejuſmodi conſtitutiones, quas ſuſtulit Thomas, editæ fuerant per *ven. Virum Dominum Bernardum Abbatem Monaſterii de Podio Bonizi Florentinæ Diœceſeos, viſitatorem, correctorem, reformatorem, ac etiam ordinatorem Eccleſiæ Piſtorienſis per felicis recordationis Dominum Bonifatium divina Providentia Papam IX. ſpecialiter electum, & ordinatum*.

III. Conſtitutiones ejuſdem Thomæ anno MCCCCXXXVI. indictione XIV. XIX. Januarii, aliaque acta Capitularia.

XII.

CODEX MEMBR. IN F.

In eo I. Sermo Beati Hieronymi ad Damaſum Papam *de partibus oblationum*.

Digitized by Google

II. Reſcripta Damaſi Papæ.
III. Canones aliquot.
IV. *Burchardus ſolo nomine Guormatientis Epiſcopus Bruchoni filio ſuo.*

XIII.

Codex Membran. in f.

Videtur hic Codex ab eodem, quo nuper deſcriptus, Amanuenſe exaratus XII. ſeculo. Burchardi hic quoque decretum continet *Brunichoni* inſcriptum. Adcedunt recentiores aliquot Canones, & Breve ejuſmodi.

Eugenius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei ven. Fratri A. Florentino Epiſcopo ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Ex literarum tuarum inſpectione cognovimus, quod quidam Parrochianus tuus puellam quamdam, cum jam ad annos pubertatis veniſſet, ſponte deſponſavit. Tandem vere pœnitens aliam prohibente Eccleſia Sr. duxit, & cognovit. Quia igitur primam legittime deſponſavit, & ſecundam poſtea contra prohibitionem Eccleſiæ Sr. duxit, per Apoſtolica tibi ſcripta mandamus, atque præcipimus, quatinus ipſum a ſecunda ſeparari, quam contra prohibitionem Eccleſiæ duxit, & ad ſponſam redire, quam publice, & legitime deſponſavit, diſtricte commoneas. Quod ſi contemptor extiterit, in ipſum, & Sr. ductam, occaſione, & dilatione remota, excommunicationis ſententiam proferas, & donec ad primam redeat, eamque tamquam legitimam uxorem recipiat, eamdem excommunicationis ſententiam firmiter facias obſervari. Datum Viterbii IV. Idus Decembr. *Breve hoc Eugenii III. ut credam, facit* Epiſcopi *non Archiepiſcopi nomen, quo Florentinus Antiſtes adpellatur. Alius autem, ſeu Azo Eugenii III. temporibus Epiſcopus præerat Florentinæ Eccleſiæ. Hunc autem litera A. denotari arbitror.*

XIV.

Codex membr. in 4. maj.

Liber Ordinis Romani, vel Canonum. Sub initium hujus Codicis, cujus primus titulus eſt *de primatu Romane Eccleſiæ*, deſcriptus eſt Index Regum Langobardorum, Imperatorum, ac Pontificum: Catalogus porro iſte Pontificum Calixtum poſtremum exhibet tum viventem; nam ibi legitur: *Calixtus ſedit annos*, numerus autem annorum adſcriptus haud eſt; tum ab alio recentiore Scriptore additum fuit, *Honorius ſedit ann. V. M. II. D. III. Innocentius II. ſedit ann. XIII. M. VII. D. VIII.* Itaque heinc annum, quo ſcriptus eſt Codex, facile eruo. Calixtus II. (is enim ibi notatur) Pontifex renunciatus eſt anno MCXIX. Sedit autem annis V. Hoc ergo quinquennio ab anno MCXIX. ad MCXXIV. exaratus fuit Codex; imo vero ante Calixti obitum, tunc enim anni, quibus ſedit, fuiſſent, ut in aliis Pontificibus, adnotati.

Quod autem ante Catalogum Romanorum Pontificum, Regum, & Imperatorum, catalogus legitur, cujus hæc poſtrema verba: *anno Domini* 1027. *Indict.* 10. *Claumradus Romæ coronatus eſt ipſa die Dominicæ Reſurrectionis ſeptimo Kal. Aprilis Indict.* 10., videtur deinde additum. Ultimus

hujus

Digitized by Google

hujus libri titulus eſt, *de accuſatis, qualiter ſe exſurgent*. Poſt hunc titulum Nicolai Pontificis epiſtola legitur: *omnibus Epiſcopis Amalfitanæ ſedi ſuffraganeis, cunctoque clero & populo*. Tum ſequitur: *anno Dominicæ Incarnationis* 1123. *indict. prima 6. Kal. Aprilis, celebratum eſt ſecundum, & generale Concilium in Lateranenſi Eccleſia a Domino Calixto Papa ſecundo, conveniente maximo cœtu Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, Abbatum, & Religioſorum, Clericorum, atque Laicorum, in quo inter regnum, & ſacerdotium pax redintegrata eſt*. Ex hoc autem Concilio aliqua Capitula adnotantur. Clauditur volumen paucis aliis capitulis ex Auguſtino, Hieronymo, Joanne *os aureo* deſumtis. Non omnia tamen, præſertim ſub finem, eadem, qua cetera, manu deſcripta ſunt. Tribuunt nonnulli hæc decreta Ivoni Carnotenſi; malim ego incerto collectori illa adſcribere.

XV.

Codex Membran. in 8.

Hic Codex inſcribitur: *Canones, & documenta Doctorum*. Hoc ejus initium. *Incipiunt Capitula, quæ ex Græcis, & Latinis Canonibus, & Sinodis Romanis, atque Decretis Præſulum, ac Principum romanorum ſparſim collecta ſunt, WengilKanno Mediomatricæ Urbis Epiſcopo Romæ a Beato Papa Adriano tradita* XIII. *Kal. Oct. Indict. 9. quando pro ſui negotii cauſa agebatur. Dei ordinationem accuſat, in qua conſtituuntur, qui Epiſcopos accuſat, vel condemnat*. Hic autem capitulorum finis: *Item generali Decreto conſtituimus, ut exſecrandus anathema ſiat, & velut prævaricator catholicæ fidei ſemper apud Dominum exiſtat quicumque Regum vel Potentum deinceps Canonum cenſuram in quocumque crediderit, vel permiſerit violandam*. Tum ſequuntur plures ſententiæ ex ſacris Bibliis depromptæ.

XVI.

Codex Chartaceus in f.

Hunc librum a. 1734. deſcripſit Canonicus Annibal Maria Brunotius: in eo autem ex autographis, aut antiquis apographis Bullas, & diplomata exaravit ab anno 1088. ad 1518., quæ ad Capitulum Piſtorienſe ſpectant.

Digitized by Google

CAPUT IV.

Codices Liturgici.

I.

Codex membr. in f.

Pontificale longe antiquiſſimum. Ibi: *Ordo Proceſſionis ad Eccleſiam, ſive Miſſa ad Romanos: Ordo Proceſſionis, ſi quando Epiſcopus feſtivis diebus Miſſam celebrare voluerit: Oratio ad Diaconam faciendam: Examinatio in ordinatione Epiſcopi ſecundum Gallos, ubi hæc inter alias legitur interrogatio: Vix? (vis?) ſanctæ Mogozzienſi Eccleſiæ, mihi, & ſucceſſoribus meis fidem, & ſubiectionem exhibere?*

II.

Codex Membran.

Ordo de divinis officiis ſecundum Piſtorienſis Eccleſiæ conſuetudinem. Meminit hujus Codicis Franciſcus Bonacchius (*lib. II. de Martyr. S. Zenonis cap.* 11. *p.* 68.) ejuſque vetuſtatem jure optimo arguit ex titulo *de reconciliatione pœnitentium* ab Epiſcopo publice facienda feria V. in Cœna Domini. Quæ in eo titulo præſcribuntur, ejuſmodi ſunt: *ſciendum quod hac die aliquantulum poſt Tertiam major campana ſemel pulſatur, & .... ut penitentes reconciliandi ſe apud majorem Eccleſiam repreſentent, & tunc Epiſcopus indutus camiſio, & plebali, ac paſtorali, mitra, & ſtola accedit cum Canonicis, & aliis Clericis, Cruce præeunte, ad anteriorem partem Eccleſiæ reconciliaturus penitentes. Aſſunt etiam ibi Archipresbiter indutus plebali, & Dyaconus camiſio ſine Dalmatico, in qua Epiſcopis reconciliat penitentes, ſicut in ordinario continetur.*

III.

Codex Membran.

Ordo officiorum Eccleſiæ Piſtorienſis. Recentior Codex, in eo enim reconciliatio pœnitentium prætermiſſa eſt.

IV.

Codex Membr. in f.

Miſſale ſatis vetuſtum ſub finem mutilum. Inter alias Miſſas hæ tres in eo leguntur, *Miſſa Corone Domini*, *Miſſa pro temptationibus inimicorum inviſibilium, & cogitationibus cordis*. Ac Miſſa *contra judices male agentes*.

In

Digitized by Google

In ſeſto vero Nivis loco libri Sapientiæ hæc lectio præſcribitur: *Vas caſtrorum in excelſis, in firmamento celi reſplendens, ſpeties celi, gloria ſtellarum, mundum illuminat excelſus Dominus. In verbis Domini ſancti ſtabunt ad judicium, & non deficient in vigiliis ſuis. Vide arcum, & benedic, qui fecit illum: valde ſpecioſus eſt in ſplendore ſuo. Giravit celum in circuitu ſuo glorie ſue. Manus excelſi aperuerunt illum imperio ſuo: acceleravit nives, & acelerat coruſcationes emittere judicii ſui.* Sed tria adhuc in eo ſunt animadverſione digniſſima, quæ in Canone Miſſæ reperi. Nam *ad Communicantes* poſt ſanctorum Coſmæ, & Damiani nomina pergit Codex: *Zenoni, & Nicholai & omnium Sanctorum tuorum, necnon & illorum martyrum, quorum hodie ſolempnitatis in conſpectu glorie tue celebratur triumphus, quorum meritis* &c. Præterea peculiare aliud *Communicantes* ibi notatur; *Communicantes, & diem ſacratiſſimum celebrantes, quo Dominus noſter Jeſus Chriſtus pro nobis eſt traditus, ſed & memoriam . . .* Tandem ad *memento* (ut omittam *Regis noſtri* mentionem fieri paullo antea poſt ea verba *Antiſtite noſtro*) hæc accedunt præter noſtrum morem ad illud *nota devotio. Mihi quoque indigno peccatori famulo tuo propitius eſſe dignare, & cum his omnibus me a cunctis munda delictis, pro quibus* &c.

V.

Codex membr. in 8. min.

Breviarium Romanum.

VI.

Codex membr. in 4.

Choralis liber inſcribitur: antiphonarium & reſponſorialem librum puto ſatis antiquum. Ejuſmodi duos alios habet hoc ipſum archivum.

VII.

Incipit & ſequitur ſecunda pars lectionarii ſanctorum pro tempore exiſtentium: *a feſto* autem S. Criſtophori ducit initium. In eo lectiones S. Dominici Ordinis Prædicatorum fundatoris celeberrimi reperi, ubi de ejus nobilitate ne μὸ quidem, quum tamen dicatur: *ex Hiſpanie partibus Villa quondam Calaruga Oxomenſis Dyoceſis oriundus*. Vides heinc, ad quod circiter ſeculum ſpectat Codex.

VIII.

Codex membran. in f. maj.

Fragmenta Homiliarii de feſtivitatibus totius anni. Collegit hæc, ac ſequentia fragmenta jamjam peritura juſſu Illuſtriſs. ac Reverend. D Scarfantonii Canonici, atque Illuſtriſs. ac Reverendiſs. Epiſcopo Piſtorienſi Frideri-

Digitized by Google

derico Alamanno longe cariſſimi generalis Vicarii, diligens, ac veteris ſcripturæ ſcientiſſimus ſacerdos Joſephus Borellius. Recentiſſimus inter eos, quorum heic homiliæ habentur, ſi recte memini, eſt Paullus Diaconus.

IX.

Codex membran. in f. maj.

Alia fragmenta Homiliarii de *feſtivitatibus totius anni*. In hoc ſermo de *Aſſumptione B. M. Virg.* olim XVIII. inter ſermones S. Auguſtini de ſanctis, ſed a Lovanienſibus, ac Maurinis merito rejectus in appendicem Authperto Abbati Caſinenſi tribuitur, non Fulberto Carnotenſi, ut in aliis Codicibus.

X.

Fragmenta alia Homiliarum, itemque Actorum ſanctorum. Heic autem in actis B. Donati Arretini, qui ab Uſuardo VII. Auguſti celebratur, Hilarinus Donati ſocius *Hilarianus* perpetuo dicitur, nihilque de Oſtia habetur, ſed utriuſque ſancti corpora perhibentur *a Chriſtianis collecta, & in pace ſepulta juxta Civitatem Arretinam in poſſeſſionem, ubi domum ſibi ad ſepulturam Beatus Donatus deſignaverat*. Fragmenta iſthæc ad illa ſpectant Bibliothecæ Homeliaris volumina, quæ ſub ſeculi XII. finem poſſidebat Eccleſia Sancti Zenonis, ut vidimus cap. IV. n. 11. Judicium heinc fiat de Codicum iſtorum antiquitate.

XI.

Codex Membr. in 8.

Liber ymnorum per totius anni circulum. Additur ſumma virtutum.

XII.

Codex Membr. in 4.

In nomine ſumme & individue Trinitatis, incipit Micrologus, ideſt brevis ſermo in muſica. Cave autem putes, Micrologum hunc librum illum eſſe de *eccleſiaſticis obſervationibus* a Pamelio excuſum Antuerpiæ CIↃ.IↃ.LXV. Guidonis Arretini Monachi liber eſt, de quo Poſſevinus noſter, & ex eo Oudinus in *ſuppl. Bell.* quod vel ex epiſtola diſcimus libro præfixa, inſcribitur enim *Epiſtola Guidonis ad Teobaldum Aretinæ* (ſic) *Epiſcopum*.

CA-

Digitized by Google

CAPUT V.

Codices Miſcellanei.

I.

Codices Ascetici.

TRes Aſceticos Codices habet Capitulare Archivum, chartaceum unum in 4. *maj.*, in quo P. Cavalcæ *Speculum Crucis* Italice ſcriptum, ac vitæ Sanctorum aliquot; tum Apocalypſis, Symbolum Pſeudo-Athanaſianum. S Laurentii acta, omnia Italice reddita; alterum membran. in 8. inſcriptum: *Liber clauſtralis*, cujus hoc eſt initium: *Locuturus Kariſſime de his quæ ad ædificationem clauſtri materialis pertinent*; tertium vero item in 8. membranaceum, in quo *liber* (de contemptu mundi, ſeu miſeria hominis) *Lotharii Levite Cardinalis Sicilie* (fuit is poſtea Innocentius III.) *Domino Patri Kariſſimo P. Dei gratia Portuenſi Epiſcopo* (Petro ſcilicet Gallociæ Romano, de quo Ughellius in Portuenſibus Epiſcopis *T.* 1. *Ital. Sac.*). Reperias in eodem libro quædam pro concionibus, & *ſummam Magiſtri Gerardi de Caſibus*. His adde Codicem alium chartaceum in 4. *maj.*, qui duo hæc opuſcula complectitur, *Tractatum moralem de oculo*, & conſilium Marſilii Ficini *ſuper peſte* Italice ſcriptum.

II.

Codices Theologici.

I. *Liber Auguſti Petri Lombardi*. Codex Membr. in f.

II. *Libri tres Sententiarum ſecundum Fr. Hannibaldum Cardinalem Ordinis Fratrum Prædicatorum*. Conſulendus de his libris præter Altamuram, & Echardum Oudinus (*T.* III. *Comment. de Script. Eccl. col.* 470.).

III.

Codices Philosophici, et Medici.

Unum Codicem chartaceum *in* 4. ſervat Capitularis Bibliotheca, in quo Philoſophica. Hæc autem ſunt opuſcula ibi contenta. 1. Suppoſitiones Magiſtri Marſilii Pariſienſis *explectae*, ut in fine legitur, *per me Johannem de Odorio hora tertiarum*. 2. Tractatus alter rerum philoſophicarum. 3. Tractatus *de relativis Mag. Guillielmi Heutysberi*. 4. Tractatus *de maximo, & minimo*. 5. Tractatus *de primo, & ultimo Gualteri Burler Anglicani* (alias Valterii, ſeu Gualteri Burlaci) qui in fine Codicis *Anglicanus Fantaſticus adtellatur*. 6. Tractatus *Sophiſticorum*.

Philoſophico Codici alterum adtexo medicum, membranac. *in* 4., in

quo

Digitized by Google

quo præter curas Magiſtri Plateani, ſeu potius Platearii, legitur, *Liber diviſionum translatus a Magiſtro Girardi Cremonenſi in Toleto*. Extat & in Bibliotheca Laurentiana liber hic diviſionum *pluteo* LXXIII. Cod. XXII. non X. ut perperam ſcribitur in Montfauconii Bibliotheca Bibliothecarum (p. 382.) Heic autem prænotatur Codex in hunc modum: *Liber diviſionum Arazi verba Ahub filii Zachariæ Arati translatus* a M. *Gyrardo Cremonenſi* (ſeu potius Carmonenſi Hiſpano: vide Fabricium Bibl. Med. & inf. Lat. L. VII. p. 113.) *in Toleto de Arabico in latinum*. Huic tertius quidam liber adcedit membranaceus *in* 4., in quo 1. *Mutilus liber de ſignis prognoſticorum ad infirmitatem, vel ad ſalutem, vel ad mortem attinentium*. 2. Canonum fragmentum. 3. Fragmentum Dialecticæ. 4. Antiquum, præclarumque fragmentum Capitulorum Regulæ S. Benedicti. 5. Alia plura variorum tractatuum fragmenta.

IV.

Codices Juris Civilis.

I. Codex membr. in 4. maj. inſcriptus: *Codex Juſtiniani*.

II. Codex in f. membr. *Liber authenticorum prænotatus*.

III. Codex membr. in f. Titulus Codicis eſt: *Domini Juſtiniani ſacra. Principis perpetui auguſti ex omni veteri jure collecta, digeſta, ſeu Pandectæ. Incipit liber* XXXIX. *de operis novi nuntiatione*. Ultimus liber quinquageſimus eſt. Adduntur *gloſſæ*. In fine Codicis hæc notata reperi. *Iſte liber eſt mei Johannis Ser Bartholomæi de Giannettis de Piſtorio, quem emi Florentiæ ad uſum mei a quodam cartulario pro pretio Ducat.* XIV. *cum dimidio in anno* 1451.

IV. His Codicibus addo egregium membranaceum Codicem, in f. in quo *Regeſtum contractuum. Capituli Piſtorienſis ab anno DCC. ad annum MCC.*

V.

Codices Historici.

I. Codices Papyracei duo in f. In his hiſtoria Piſtorienſis Urbis a Pandulpho Arfaruolo Italice deſcripta.

II. Codex item Papyraceus in f., qui Piſtorienſium Epiſcoporum res geſtas continet auctore Presbytero Joſepho Borellio.

VI.

Codices Grammatici, ac Literarum humaniorum.

I. Grammatica Græca. Codex membr. 8.

II. Laurentii Vallenſis elegantiæ. Codex membr. in f. ſcriptus anno MCCCCLXX.

Digitized by Google

III. Quinctiliani Inſtitutiones, quibus additur *Prologus, ſive Epiſtola Ariſtotelis ad Alexandrum in Rhetorica ſua*. Codex chartaceus in 8.

IV. *Poetria novella edita a Mag. Ghalterio* (ſic) *de Anglia* cum commentario. Poema hoc editum eſt ex quatuor MSS. Codd. a Polycarpo Leiſero Halae Magdeb. 1721. *in hiſt. Poet. & Poematum medii aevi*. Vide Fabricium *lib. IV. Bibl. lat. c.* 11. *n.* 8. Oudinus *T.* 11. *comm. de ſcript. Eccl. col.* 1678. Anglicanos Poetriæ Codices enumerat. Extat & in Bibliotheca Veneta S. Marci Cod. CCCCLXI. Ad auctorem vero Gualfridum de vino ſalvo quod adtinet, cujus nomen conruptum vides in Codicis epigraphe, hæc de eo commentarii auctor ſub initium: *Gualfridus de Anglia, qui licet in Eccleſiaſticis artibus glorioſus fuerit, tamen in arte rectorice ſingularis.* Gualfridi Poetriam excipit in eodem Codice ſimul compacta pars illa comœdiæ Dantis, quæ prænotatur *Paradiſus*. Sæpe memoratus Canonicus Zenonius anno MCCCCLXXXVIII. Codicem hunc Capitulo dono dedit.

CAPUT VI.

Seu appendicula editionum aliquot antiquarum.

Anno CIↃCCCCLXXV.

I.

CL. PTolomæi *Alexandrini Coſmographia*. Hæc in extrema libri pagina leguntur.

„ Angelus Vadius, & Barnabas Picardus Vicentinus lectori ſal.
„ Habes lector, quantum per nos fieri potuit, accuratiſſimum librum,
„ in quo ſi forte quid te offenderit (non enim confidimus omnia ad
„ unguem exegiſſe) ne propterea quæ recta ſunt, aſperneris, roga-
„ mus. Vale.

„ En tibi lector Coſmographia Ptolomæi ab hermano levilapide Co-
„ lonienſi Vicenciæ accuratiſſime impreſſa, Benedicto Triviſano, &
„ Angelo Michaele præſidibus. M.CCCCLXXV. Idib. Septembris.

Liber eſt (quod ajunt) in folio, atque ab Orlando memoratur (pag. 175. operis prænotati: *Origine, e progreſſi della Stampa*, quod heic ſæpe citabo.)

II.

Concluſiones, ſive deciſiones de conſiliis venerabilium virorum Dominorum Sacri Palacii Apoſtolici cauſarum Auditorum de tempore, quo Reverendiſſimus Pater Dominus Bernhardus de Biſgneto Sancte Romane Eccleſie Cardinalis vir utique magne

Digitized by Google

ſciencie, & clari intellectus erat ejuſdem Palacii cauſarum Auditor, per eumdem Dominum Bernhardum de Biſgneto recollecte, & per Johannem de Molendino de benignitate Sedis Apoſtolice perdicte (ſic) *Rectorem parochialis Eccleſie in Lemmeſel Rigenſis Dioceſis ſcripte de anno Domini* M.CCCLXXVII. *Pontificatus Domni Gregorii Pape* XI. *anno ejus ſeptimo. Impreſſe Rome per venerabilem virum magiſtrum Georgium Laur. de Herbipoli. Anno Jubilei* MCCCCLXXV. *die vero Lune* XX. *Novembris Pontificatus Sanctiſs. in Chriſto Patris, & Domini noſtri Domini Sixti divina Provvidentia Pape quarti anno ejus quinto finiunt feliciter.* Bernardum, qui heic nominatur, de *Biſgneto* S R. E. Cardinalem intelligo Bernardum de Boſqueto, de quo Ciacconius Oldoini (*T.* 11.) & Ughellius in Neapolitanis Archiepiſcopis (*Tom. IV. Ital. Sacr. p.* 132. *recentiſs. edit.*) Quum autem Bernardus hic anno MCCCLXXI. obierit, ſex ab ejus morte annis ſcriptas fuiſſe heinc diſcimus ejuſmodi deciſiones ab Johanne de Molendino. Orlandus hanc editionem non vidit.

Anno M.CCCC.LXXVII.

Viri excellentiſſimi artium, & Sacre Theologie divi Monarce, ſummique Profeſſoris ſuper 11. *ſententiarum Domini Bonaventure Minorum ex Ordine opus præclariſſimum feliciter incipit.* In fine autem hæc adſcribuntur. *Religioſi Patris Bonaventuræ Ordinis Minorum veritatis Theologiæ Prefeſſoris eximii, Sacræque Apoſtolicæ Sedis Cardinalis ſuper ſecundum ſententiarum ſcriptum finit per excellentiſſimum Sacræ Theologiæ Doctorem Magiſtrum Thomam Penketh Anglicum Ordinis Fratrum Heremitarum Sancti Auguſtini in famoſiſſimo ſtudio Patavino ordinarie legentem maxima cum diligentia emendatum. Anno ſalutis noſtræ* M.CCCCLXXVII. *per Theodoricum de Reynsburch, & Reynaldum de Novimagio ſocios Venetiis feliciter impreſſum.* Ignoravit de hac editione Orlandus, quæ in *folio* eſt, ut conſueto utar, receptoque ab iſtiuſmodi rerum tractatoribus vocabulo.

Anno M.CCCC.LXXVIII.

I.

Criſpi Saluſtii de coniuratione Catilinæ liber incipit. Ad calcem autem hæc habemus notata: *impreſſum Florentiæ apud Sanctum Jacobum de Ripoli* MCCCCLXXVIII. Habet & hanc editionem inter alias non ita paucas vetuſtiſſimas P. Hieronymus Lagomarſinius vir omni literarum genere excultus, mihique in paucis Societatis noſtræ hominibus amiciſſimus; ſed latuit illa viros de Bibliothecaria re optime meritos Fabricium in *Bibl. Latina*, & Orlandum.

II.

Liber Petri Creſcentii de Agricultura. Sub ejus finem notatur locus, annuſque editionis in hæc verba: *Impreſſum eſt hoc opus Florentiæ per me Nicholaum Dio-*

Digitized by Google

Dioceſis Vratislavienſis die XV. *menſis Julii anno Domini* MCCCCLXXXVIII. Meminit hujus editionis Orlandus (pag. 132.), qui tamen ſequentem prætermiſit.

III.

Sexti libri Decretalium præclarum opus cum gloſis (ſic) *Jo: Andree juris Canonici luminis Rome impreſſum per venerabilem Virum Magiſtrum Vdalricum Gallum almanum alias han. Anno Domini* M.CCCCLXXVIII. Aliam ſexti hujus Decretalium libri editionem *cum certis additionibus Joannis Andreæ* ab Orlando item omiſſam poſſidet Lagomarſinii noſtri Bibliotheca, *per Andream de torreſanis de Aſula Venetiis impreſſioni operam dantem anno Domini* MD. *die vero* XII. *Januarii*.

Anno CIↃ.CCCC.LXXIX.

Secundus liber ſecundæ partis Beati Thomæ de Aquino Ordinis Prædicatorum. Editus eſt Venetiis hoc anno CIↃ.CCCC.LXXIX. Deſideratur autem Typograhi nomen, ut monuit etiam Orlandus (p. 61.).

Anno CIↃ.CCCC.LXXXI.

Titulum Libri, quidve contineat, diſcimus ex iſta adnotatione, quæ volumen claudit. *Finis commentariorum ſuper Canone (Regula) Divi Auguſtini omnium Doctorum parentis a Reverendo Patre Ambroſio Theologo Chorolano Civi Romano univerſi Ordinis Eremitarum Sancti Auguſtini Priore generali* (Scite ergo Robertus Gerius in appendice ad Cavei hiſtoriam literariam *pag. mihi* 324. Voſſium notat, qui Dominicanorum coetui adſcripſit Coriolanum) *editoris, & impreſſoris* (lege : *editorum, & impreſſorum*) *Rome a Magio* (*Magiſtro*) *Georgio Herlot de Bamberga* (fruſtra hunc typographum quæras apud Orlandum, etſi *pag.* 316. ipſam hanc editionem indicat a Gerio quoque adnotatam) *Divo Sixto quarto Pont. Maximo ſedente anno* IX. *ſui Pontificatus : die octava Decembris*. MCCCCLXXXI.

Anno CIↃ.CCCC.LXXXIII.

S. Cypriani epiſtolæ. In fine legitur. *Divi Cæcilii Cypriani viri ſanctiſſimi, & eloquentiſſimi epiſtolas exactiſſime recognitas Lucas Venetus Dominici filius ſolita diligentia impreſſit Venetiis anno ſalutis* MCCCCLXXXIII. *pridie nonas Decembris*. Tum adſcripta eſt hæc notatio manu Hieronymi Zenonii Piſtorienſis Canonici : *Ego Hieronymus Zenonius Canonicus Piſtorienſis dono hunc librum Bibliothecæ Sancti Zenonis pro remedio animæ meæ anno Domini* M.CCCCLXXXVIII., ubi Bibliothecam Sancti Zenonis Capitularem Bibliothecam intelligit. Hæc editio ignota fuit Fabricio, qui (*l.* IV. *Bibl. lat. c.* 3. *pag. mihi* 285.) Cypriani editiones recenſet, & Caveo (*in hiſt. liter. p.* 80.), non tamen Orlando, qui illam indicat (*p.* 318.).

Digitized by Google

Anno CIↃ.CCCC.LXXXVII.

Fratris Cherubini Minorum Ordinis ad Jacobum de Borgiannis ſpiritualis vite compendioſa regula quædam. Hic libri titulus: Typographum Orlando ignotum diſcimus ex hac adnotatione in operis calce typis excuſa: *Impreſſo nella inclita e magna Cipta di Firenze a di* XIII. *Luglio* M.CCCCLXXXVII. *per me maeſtro Jacopo di Karlo di Giovanni Clerico Fiorentino*.

Anno . . . . . .

Rubricæ. In fine iſthæc legas. *Finit lectura Domini Nicholai ſuper tertio*. Hoc autem opus aliud in eodem volumine ſequitur hoc titulo. *Solennis repetitio Domini Nicholai*. §. Qui vero, c. extirpandæ de prebendis, *que in lecturis ordinarie non habetur*. Nicolaus hic dubio procul eſt Nicolaus Simonis Batavus ex præclaro Carmelitarum ordine. De eo Henricus Wharton (*in app. ad Cavei hiſt. literar. p.* 146.), & Orlandus (*p.* 371.), ubi illum ait vixiſſe uſque ad annum 1495. quum Whartonius obiiſſe dicat grandævum Harlemii anno 1511. Neuter vidit hancce editionem nulla loci, temporis, ac Typographi nota diſtinctam. Fortaſſis etiam opera heic recenſita alia ſunt ab iis, quæ horum uterque recenſet.

PARS III.

MSS. Codices, qui in Bibliotheca Piſtorienſis, ut ajunt, Sapientiæ adſervantur, ſeu de iiſdem Codicibus Fran. Ant. Zachariæ ad Hieronymum Lagomarſinium Epiſtola, anno 1744. *primum excuſa* T. XXX. *Collectionis Calogerianæ p.* 437. *nunc emendatior, & auctior.*

I. QUum inſtituiſſem ad te ſcribere de MS. Aſconii Codice, de quo tu nuper ad me, ſubito mutavi conſilium. Neque id injucundum tibi fore arbitror, aut ab ſtudiis tuis alienum; quod enim exquiſieràs, grandi fœnore accipies. Neſcio, an mentem meam adſequare. Ut Aſconium tuum conſulerem, quæque ad rem tuam faciunt, exſcriberem, multus qui erat in aliis Codicibus, pulvis fuit excutiendus; neque enim aut liber ille exteriore ullo ſigno diſtinguebatur a ceteris, aut præſto aderat eruditus vir quiſpiam, a quo doceri de illo poſſem. Exiſtimabam ferme deperditum eſſe; & hercule erat, cur timerem, quum & aliis quamplurimis (quod poſterius dicam, & certe commodius) idipſum adciderit. Repertus eſt demum; ſed nolui, quem ſubieram, inanem omnino fuiſſe laborem. Itaque nonnulla etiam adnotare libuit de Codicibus ceteris; nunc vero ea quoque ad te mittere ſtatui. Tu probabis.

II.

Digitized by Google

II. Sed antequam ad iſthæc venio, de Sozomeno, cujus olim fuere MSS. hi Codices, agendum mihi eſſe video aliquanto fuſius, quam tu fortaſſe operæ pretium arbitrere. Celeberrimum eſt apud Poſſevinum, Voſſium, Oudinum, ac pleroſque omnes, qui de Eccleſiaſticis Scriptoribus diſſeruere, Sozomeni Piſtorienſis Canonici nomen. Sed omnibus multo antecellit eruditiſſimus Muratorius in præfatione in ſpecimen hiſtoriæ Sozomeni, quod (*Tomo* XVI. *Rer. Italic.*) publica luce donavit.

Ac primo quod veriſſime monuit nuper adpellatus Muratorius, qui hucuſque arbitrati ſunt, literiſque etiam prodidere, Sozomenum Piſtorienſem anno 1292. floruiſſe, neque ultra eum annum in hiſtoria conſcribenda fuiſſe progreſſum, nunc emendandi ſunt, uti & Caſimirus Oudinus, qui ad annum 1320. ejus meminit. Etenim Sozomeni ætatem (de hiſtoria ſcribam infra) certiſſimis documentis comprobare mihi licet, tum iis, quæ vidit Muratorius, cum aliis, quæ ipſe conſului.

Natus igitur eſt Sozomenus anno 1387. Teſtem profert Muratorius Sozomenum ipſum de ſe ſcribentem in Chronico ad illum annum: *Sozomenus Piſtorii naſcitur die 29. Junii in tertiis, vel paulo ante*: Deinde anno 1400., uti ipſemet narrat apud eumdem Muratorium, *de menſe Julii peſte gravatus, vix & cum maximis laboribus per diuturnam infirmitatem liberatur*. Anno vero 1402. *morabatur in ſcholis Venerabilis Doctoris Magiſtri Antonii Ser Salvi de S. Geminiano* (quod nos docet idem Sozomenus in notatione quadam iterum deſcribenda). Anno 1403. quid egerit, accipe ex ejus chronico. *Et ego Sozomenus Piſterienſis hujus Chronicæ auctor tunc Peruſii eram inter eundem Romam, præſens fui, & vidi magnificum apparatum, & pompam factam a Peruſinis, quando eum* (fratrem Romani Pontificis, cui ſe tradiderant Peruſini) *receperunt*. Cetera quæ ad Sozomenum ſpectant, ex Pandulpho Arfarolo deſcribam, qui ante annos centum hiſtoriam Piſtorienſem contexuit: *Studiò in Firenze nel* 1407., *e dopo eſſere ſtato promoſſo agli Ordini Sacri ebbe una condotta dagli Operai di S. Jacopo per iſtudiare a Padova, come ſi riſcontra in quegli atti del dì* 13. *Dicembre* 1408. *Intervenne al Concilio di Coſtanza, ed ivi fatto Papa Martino V., egli l' accompagnò per l' Alemagna fino in Roma; ebbe un Canonicato della Cattedrale di Piſtoja. Di eſſo ſi trovano in queſta Cancelleria molte memorie, e ſpecialmente in quella dell' Opera di S. Jacopo, alla quale laſciò, come coſta dal ſuo teſtamento, la ſua libreria . . . . . Morì alli XI. Dicembre* 1458. *Fu ſepolto in Duomo nella Cappella del Giudizio*. Hactenus Arfarolus.

III. His tamen, quæ ex Arfarolo citavimus, addenda ſunt aliqua. Atque illud primum, Sozomenum noſtrum anno MCCCCXVI. Florentiæ Juri Canonico dediſſe operam. Eſt nempe mihi ad manus autographa Matthæi Piſtorienſis Epiſtola eo anno Conſtantiæ ad Sozomenum data

nonis

Digitized by Google

nonis Aprilis, quæ inſcribitur. *Ven. Viro Domino Zomino de Piſtorio Florentiæ Studenti in jure Canonico in orto Sancti Michaelis apud Sanctam Annam.* Poſt hunc annum Conſtantiam adiit Sozomenus. Nam ut ex Charta, quam paullo poſt in adnotationibus reddam, conjicere poſſe mihi videor, poſt Conſtantienſem commorationem Matthæum inter ac Sozomenum ſimultates exortæ ſunt. At quam mox indicabam, epiſtola ejuſmodi eſt, quæ non niſi ad amiciſſimum ſcribi potuerit; in ea enim Matthæus res ſuas pene proſtratas ob teterrimas in ipſum a Piſtorienſibus, ac Florentinis, apud Conſtantienſes Patres intentatas criminationes Sozomeno commendat (1). Redux Conſtantia Sozomenus Matthæo infenſum adeo

(1) *En illam ipſam Matthæi epiſtolam, quam eo lubentius heic deſcribo, quod Conſtantia data ſit, quo tempore Concilium habebatur, & pauca aliqua ad idem Concilium pertinentia in illa legantur. Dolendum tamen iniuria temporum pluribus in locis autographum lacerum plane eſſe.* Gaudeo ſumme de reverſione Vicarii, & miror, quod D. Barontus ſcripſit illa, quæ non credo, quia in illa materia nihil eſt, & cum Magiſtro Leonardo numquam habui niſi bona verba, cum alio nulla, perche mi ſtà groſſo. Si requirerem nationes, quod ſcriberent Dominis, eſſet una admiratio & confabulatio de illis, & de me, & hodie hic literæ tranſeunt per longam viam, & propterea deliberavi ſcribere egomet, ut videbis in copia. Antonium de Alexandris ut Patrem meum dilexi, diligere & habere volo, ſed quod referam ſibi gratias, niſi quales poſſum, non valeo: ſum ſuus in homine & perſona: dedi literas ſuas; ſed illi ſunt de alia liga Corteſanorum: præſentavi literas Cardinalium, & habui Sigilla: multa dixit contra Carrocium ille Dominus Georgius, ſed bene conſideravi, quoad ipſe erat ille. Deo gratias, habui bulletinum pro . . . . & ſi fuerit expediens, oſtendam illud. Habui teſtm̃, & contra . . . . plum illius de Anchiano non cures . . . . . ego poſſem facere mille & S . . . . criminoſi, ſicut eſt ille de Sodomia, vel ſimiles . . . . . non pecunia, ſed benefitiis & carceribus condemnetis eos, quia eſt verecundia pro talibus condemnare in pecuniis. habui literam cambic . . . . fidis, quos de Medicis tenent cum Magiſtro Leonardo, & mihi infidi ſemper fuerunt: tamen paucas literas dedi eis, & in illa, de qua plus curo, erat de . . . . . & præterea alia, quæ non expedit reiterare, reſponſiva ad tuas literas. Non mittas literas, niſi per Aldigherium. Iſte Nuntius venit trigeſima Martii, & veniet iſtuc quinta huius . . . . mane dedi ſibi florenos tres: eſt fidelis ſocius & bonus. Credidi illas literas Cleri expediviſſe, ſed hic negotia faciunt nunc longas vias, & ego volebam, quod Dñus Cardinalis Florentinus expediret in natione noſtra ex cauſa, ſed ipſe infirmatur, & ſtetit male: ideo oportet me expectare convaleſcentiam ſuam, & pro . . . non poſſum mittere. De illis pecuniis nihil tetigi, ſed de meis bene expoſui, & bene credo, quod iſtud factum generabit mihi inimicitiam Simonis, & aliorum, ſed de hac re non curo; ſed de coetero ſimilia non cures . . . . iſtis aliis, videlicet quia habent generare odia. Si ſine commotione poſſes in una carta magna pecudina facere unam literam, ſicut illa m civium, in qua ſe ſubſcriberent illi cives, & multi alii, & mitteres mihi per fidum, confunderem ex toto iſtos truffatores, & dirigatur Concilio finito Papæ, Cardinalibus, & nationibus omnibus. Volo quod illis civibus iſtic, qui pro nobis laborant, faciatis aliqua ſigna amoris, & ſi granum valet, expedias illud; & facias, Ludovicus de Obizio habeat iſtam Epiſcopi Adrienſis. Conſtantie 5. Aprilis.

Mathæus Epiſcopus Piſtorienſis.

COPIA LITERE AD DOMINOS.

MAgnifici, & potentes, ac excelſi Domini, debita recommendatione premiſſa. Juſtitia manifeſta ab extra plures debellat, & invidia occulta ab intra plures exarſit, & quamvis ſimplicitas ſimpliciter ambulet, nonnumquam ex premiſſis ſibi inſidie multiplices illaqueantur. Ea propter, magnifici Domini, veni ad iſtum locum ex precepto, ut ea, quæ optima ſunt Eccleſiæ Dei, quamvis parvulus adimplerem, ut catholicus & fidelis, & quantum potui, ab his, qui declinarent, vel diverterent hanc viam, penitus cavere curavi. Unde ſi inimica emulatio, quæ ſecundum veritatem aliquando a domeſticis procedit, aliqua moliretur contra premiſſa, hec potius ex emulatione, & ſimulata amicitia quorumdam emulorum, & ficte venire credat, & ſi qua auribus veſtrarum dominationum ſpecifice per calumniam narrarentur, mihi fideli ſervitori per vos, vel amicos meos ſupplico, ſignificare curetis. Reperiet enim me D. V. circa propoſitum Eccleſiæ intendere, & numquam ad aliam audiviſſe, intendiſſeque in hoc Sacro Concilio, & ſi ſecus reperiat, & nutu vel ſigno, & maxime circa confabulationes mihi iſthic, ut ſentio, ab emulis meis confictas, ne dum bona ſed ne perſonam mihi volo ſufficere, & ſi qua hic occurrerint, cum huc uſque nihil occurrerit, per que hec ego demonſtrare poſſim, videbitis per effectum,

præ-

Digitized by Google

præbuit ſeſe, ut illum de ſceleribus ſane graviſſimis Martino V. ſummo Pontifici adcuſaverit. Nec minus Epiſcopus Sozomenum inſectari.

quod ſim fidelis ſervus, & devotus ſervitor. Procuravi enim honorem Italie, veſtri dominii, & Eccleſiæ meæ ſecundum conſcientiam meam, quantum ſcivi. Et advertant *D. V.*, ne illi, qui laceſcunt terram ſuam, ponant ſeditiones in veſtra cum importunitatibus ſuis. Inſuper *C. D.* gratias reddo de bona juſtitia meo Vicario per *C. D.* miniſtrata, & avviſo vos, quod hic ſunt omnes Ambaxiatores Regum, & magnorum Principum quactuor nationum & intenditur ad deiectionem Domini Petri de Luna, quam credimus per totum iſtum menſem fieri: poſtmodum intendetur ad alia, per que ſperamus, per miſericordiam Dei pacem & quietem Eccleſie ſancte ſue. Si qua occurrerint nova digna, ea D. veſtris ut fidelis ſervitor ſignificare curabo, quas Altiſſimus conſervare dignetur feliciter & longeve.

COPIA LITERE PISTORIENSIUM.

REverendiſſimi &c. ad veſtri reverentiam duximus intimandum qualiter D. Mattheus Epiſcopus Piſtorienſis in amminiſtratione iuſtitie ſe gerit, eſt enim Vicarius eius homo ignarus & illitteratus, & in cauſis coram eo vertentibus quaſi omnibus iniuſtitia miniſtratur, & cum contingit, aliquem in hac mori Civitate primo ei eccleſiaſtica denegantur Sacramenta, poſtmodum ſepultura impeditur, allegando omnes eſſe uſurarios manifeſtos, propter que eis neceſſe eſt magna ſe redimere quantitate. Supereſt etiam dum Epiſcopus ſub viſitatoris umbra pergit ad monaſteria, temptavit quamplures moniales de illicito coitu requirere, quod continue per ejus Vicarium, curiam & ſequaces extitit proſecutum, & finaliter ad effectum, ut appetunt, executioni mandatum, monaſterium, & moniales in perpetuum vituperium & opbrobrium conducentes contra omne debitum iuris. Ejus rei cauſa non ſolum offitium iſtud, ſed noſter totus populus admiratur, & ſcandala quam plurima oriuntur, ex quo neceſſe eſt circa predicta totaliter providere quod Epiſcopatus iſte per aliam idoneam reformetur perſonam, que unicuique ius & iuſtitiam adminiſtret, quod ſi fiet, ut juris eſt, reputabimus ad gratiam ſingularem. Unum enim obmittendum, quod Dominus Epiſcopus continue, dum hic reſidet, retinet concubinam, ex qua plurimas procreavit filias, una quarum iam eſt in hac civitate nupta, pro quarum dotibus fiunt extorſiones prelibate. Quare reverentiam veſtram attente precamur, quod contemplatione noſtre communitatis placeat indemnitati noſtre interponere partes veſtras, offerentes nos promptos ad mandata reverentiæ veſtre. Datum Piſtorii 27. Februarii.

Priores, & Vexillifer iuſtitiæ Populi, & communis Civitatis Piſtorii.

Qula iſta litera eſt libellus famoſus, ſi videretur amicis, quod conſtituerem iſtinc Procuratorem ad denuntiandum illos ſex ribaldos iſthic civiliter, quia de jure civili eſt pena capitalis, faciam, que ſcripſeritis & ſicut ſcribetis, & videatur, ſi poſſemus comprehendere illum ribaldum . . . . . & fratrem ſuum: conſulatur bene iſthic. Revere d ſſimi in Chriſto Patres & Domini Patres noſtri ſingulariſſimi. Vehementiſſime queſti ſunt coram dominatione noſtra quam plures cariſſimi cives noſtri, & nonnulli Piſtorienſes, quemadmodum Vicarius Reverendi Patris Domini Epiſcopi Piſtorienſis venerabilem & honeſtam Religioſam Abbatiſſam Monaſterii de Sala Civitatis Piſtorii a dignitate offitioque ſuo indigne ac preter iuſtitie & veritatis terminos depoſuerat, eamque ex ipſo extraxerat Monaſterio, umiliter, ac devotiſſime ſupplicantes, ut ob iuſtitiæ debitum, & ne ſimilia ceteri preſumerent attemptare in dedecus & infamiam honeſte debiteque viventium, veritatem rei diligentiſſime perquiri facere dignaremur, quoniam inſons, & abſque noxa eadem Abbatiſſa reperiretur, licet ipſa variis tormentis affecta quedam inhoneſta, ut ipſe Vicarius poſtulavit, confeſſa fuerit, & cauſam, quare ad hec idem Vicarius proceſſerat, hordine explicaverunt. Nos autem ipſorum juſtis ſupplicationibus atque precibus annuentes, cupienteſque ut iuſtitia omnibus eque miniſtraretur, & ne paſſiones cujuſpiam inique tollerent famam, honoremque bonorum, Capitaneo noſtro Piſtorii ſtatim mandavimus, ut omni cum induſtria, diligentia, & ingenio hujus rei veritatem caute perquireret etiam a memorato Vicario, qui id adverſus ipſam Abbatiſſam tentaverat. Qui quidem Capitaneus propria noſtra ſuſcipiens, nil ex ſibi iniunctis pretermiſit, ſed maxima cum ſagacitate, ut res ſe habebat, veritate comperta nobis omnia clariſſime ſignificavit, cauſſas, ob quas idem Vicarius hec egerat, palam faciens. quibus intellectis, & Vicarii non recta intentione perſpecta, ut ſi quid dubii noſtris eſſet in mentibus evelleretur, ad nos ipſum Vicarium acciri fecimus, puram ac ſimplicem rei veritatem exquirendo, qui ſponte palamque faſſus eſt, ſe contra prefatam Abbatiſſam iniuſte egiſſe, nec vera eſſe, que adverſus eam tentaverat, ſed ad ea proruperat volens alienis obedire mandatis. Iis ergo compertis, & judicii perverſitate, & iniquitate cognita, ipſam Abbatiſſam redintegrari, & in dignitate priſtina, a qua maligne fuerat eiecta, reponi iuxte, riteque providimus. Que quidem veſtris R. Paternitatibus nota facere curavimus, ut omnium veritatem ſimplicem atque puram percipere valeatis, quoniam proceſſum quemdam, & alia multa circa mala per eum geſta idem Vicarius Conſtantiam ad ſuum Epiſcopum tranſmiſerat, putans ſe mendaciis ac facinoribus prefate Abatiſſe, & Domini Bartholomæi de Vincio inſontum famam & honorem denigrare, immemor ſue ſalutis, & altiſſimi Creatoris, qui veritas eſt æterna & inrefragabilis. Datum Florentie die 15. Januari 1416. x. indictione.

R. P. Filii priores artium & vexillifer juſtitie populi & Communis Florentie.

Moderne litere recommendant Abbatiſſam . . . . . quod de voluntate alterius ſit habitus proceſſus.

Erat

Digitized by Google

Erat is (quod alia nos charta docet) *Cappellanus*, *& Beneficiatus Cappellæ, ſeu altaris S. Baronti ſiti in Eccleſia Sancte Marie foris Porte de Piſtorio*. Epiſcopi igitur ſuaſu ejus Vicarius Aſpertus de Sancto Miniate Sozomeno negocium faceſſere cœpit, quod Florentiæ ſtudiorum cauſſa moraretur, ac Beneficii ſui muniis per alium faceret ſatis. Qua de cauſſa Sozomenus XIV. Martii die, Brandam de Caſtellioneis Epiſcopum Placentinum, & S. R. E. Cardinalem adiit, eique libellum ſupplicem obtulit, in quo de Epiſcopo, ejuſque Vicario querebatur, utque ſibi liceret Florentiæ manere Beneficio illo Piſtorienſi haudquaquam dimiſſo, poſtulabat. (2) Quamobrem anno CIↃCCCCXIX. quo libellus iſte Cardinali Placentino exhibitus fuit, atque adeo conſequentibus aliquot annis ſtudia ſua Florentiæ proſequuutum fuiſſe Sozomenum, habeto exploratum. Ceterum anno ſuperiore CIↃCCCCXVIII. Piſtorienſis Canonicus renunciatus fuit Sozomenus. Lege ſis, quam heic in adnotationibus exſcribo, *Receptionem factam a Canonicis Piſtorienſibus de D. Zomino*

(2) *Eiuſmodi eſt Charta iſthæc ex autographo Sozomeni, quod cum deſcripta Matthæi epiſtola, aliiſque id genus monumentis habeo apud me, donum humaniſſimi Doctoris Petri Franciſci Moſii.*

Die 14. Menſis Martii 1419. indictione . . .

Coram vobis Reverendiſſimo in Chriſto Patre & Domino Domino B. Tituli S. Clementis Presbytero Cardinali Placentino, ac Domini noſtri Pape vice Cancellario, reverenter comparuit, exponit, & cum querela dicit Zominus Ser Bonifatii Presbyter Piſtorienſis, quod cum ipſe dei licentia Curiæ Epiſcopalis Piſtorienſis exiſtat cauſa ſtudii in ſtudio generali Florentino, & ſuis beneficiis per alium bene deſervire faciat, R. in Chriſto Pater Dominus Matthæus Epiſcopus Piſtorienſis ipſum Zominum injuſte diverſis & variis cauſſis non facit niſi moleſtare, maxime cum idem Zominus ſit contrarius, & ſuſpectus dicto Domino Epiſcopo, quia nolens ſequi partialitates, & diſcordias ſuas, & maxime etiam quia in Concilio Conſtantienſi vidit dictum Dominum Epiſcopum male & peſſime ſe habere contra Reverendiſſimos Dominos Cardinales, & ſacroſanctam Romanam Eccleſiam, ob quas res & alias etiam, que pro nunc cauſa honeſtatis ſufficiant, dictus Dominus Epiſcopus Piſtorienſis publice palam & in aperto dicit quod numquam deſiſtet, quin dictum Zominum contra omne jus deſtruet: & ut hoc faciat, habet, ut dicitur, in ſuum Vicarium quemdam Aſpertum presbyterum Miniatem Ser Grani de Sancto Miniate juriscanonici ignarum, qui Deum pre oculis non habendo ordinem iuris & ſacrorum canonum pervertit, & ad inſtigationem dicti Epiſcopi publice, palam, & coram textibus iactando dicit, quod numquam de ſuo Vicariatu diſcedet, quin prius deſtruet dictum Zominum & plures alios bonos & honeſtos Presbyteros dictæ Civitatis, & Dioceſis Piſtorienſis, & mala malis ſemper addendo tam dictus Dominus Matthæus Epiſcopus Piſtorienſis, quam ejus Vicarius, introduxerunt contra dictum Zominum quemdam Fratrem Nicolaum Tuttii & quemdam Aſpertum Presbyterum Nicolaum Antonii publicos concubinarios, & homines peſſime vite, & fame, qui exprimentes falſa, & tacentes vera, querelas fictas & non veras coram dicto Epiſcopo, & eius Vicario exponunt . . . . per procuratorem dicti Zomini dictarum querelarum copia, etſi maxima cum inſtantia petita fuerit, nec habere potuit, aut poteſt, & licet etiam ad illam ſe retulerit taliter qualiter, plus vel minus contineret, & exceptiones, & alia juris remedia oppoſuerit, tamen in dicta curia Epiſcopali Piſtorienſi dictus Procurator nec auditur vel admittitur. Quibus rationibus maxime & cauſis & earum qualibet & quacumque alia, que per ſe ſufficiat, dictus Zominus ad dictam veſtram reverendiſſimam dominationem adpellat, provocat, & reclamat, quod dicto Zomino & iuribus ſuis dignemini providere, in aſſignando ſibi iudicem non ſuſpectum, & coram quo contra dictos ſuos emulos poſſit dicere & allegare iura ſua, & interim etiam dicto Domino Epiſcopo Piſtorienſi, quam eius Vicario eidem Zomino ſuſpectis precipiatur per vos & mandetur quod contra dictum Zominum quomodolibet per eos vel aliquem eorum nihil fiat noxie novitatis; & quod ſic fiat, iterum petit ſepe ſepius, & inſtanter, & cum omni reverentia.

(3)

Digitized by Google

(3) qui Florentiæ Juris præceptionibus imbutus fuerat Sozomenus, ibidem humaniores literas atque Rhetoricam docuit, ac Leonardum Dathum, & Matthæum Palmerium inter ceteros habuit auditores. In Laurentiana Medicea Bibliotheca, ad quam Tullianorum operum cauſſa ſæpiſſime adcedis, Hieronyme, exſtat præclarus Codex, qui latinum Leonardi Dathi commentarium continet in Matthæi Palmerii libros *Civitatis ditæ*. Ex ea autem, quæ ibi legitur, Dathi præfatione hæc de Palmerio in rem noſtram olim deſcripſi: *Majora deinde ſequutus ad humanitatis ſtudia ſe contulit, & ſub Zomeno Piſtorienſi præceptore noſtro, grammaticam, atque Rhetoricam adcuratiſſime novit*. Anno MCCCCXXXV. Piſtorii videtur fuiſſe Sozomenus. Nam quas Eugenii IV. juſſu Thomas Epiſcopus Recanatenſis, ac Maceratenſis eo anno adprobavit Capituli Piſtorienſis conſtitutiones, eas ille perſcripſit, ut ex autographi lituris ſatis conſtat.

IV. Sed quamquam anno 1458. mortuum eſſe Sozomenum non diffitear, idque paullo poſt pluribus confirmaturus ſim, a vero tamen longiſſime abeſt, quod de die, atque adeo menſe Sozomeni emortuali ſta-

(3) Receptio facta a Canonicis Piſtorienſibus de D. Zomino. Ex Archivo Operæ S. Jacobi.

IN Chriſti nomine. Amen. Convocatis & congregatis Canonicis iſtius maioris Eccleſie Piſtorienſis ad Capitulum in loco ſoliti capituli, ut eſt moris, de mandato Venerabilis Viri Domini Cionis Cecchi de Prato Canonici dicte Eccleſie, ad quem dixerunt pertinere jus convocandi, ſcilicet Dno Juſto Filippi, Dno Vliverio Taviani, & Dno Johanne Pieri ut Canonico, & etiam ut vicario, ut dixerunt, Dni Epiſcopi Piſtorienſis, vocatis, & requiſitis aliis etiam Canonicis, ut dixerunt patere manu Ser Pauli Bartolomei de Piſtorio notarii, attendentes, quod ad Canonicatum, & prebendam, quam obtinebat Dnus Stancollus de Tavianis Canonicus Piſtorienſis in dicta majori Eccleſia Piſtorienſi, vacantem per ejuſdem Dni Stancolli mortem, Dnus Zominus Ser Bonifatii de Piſtorio canonice eſt aſſumptus, & collatus eidem, ut dixerunt; eundem ibidem preſentem & recipientes receperunt in Canonicum, & in fratrem, interveniente obſculo, & aliis opportunis, & commiſerunt, & impoſuerunt Domino Montino Jacobi ibidem preſenti, quod eidem aſſignet ſtatum in coro, locum in capitulo, & Dormitorio, & in poſſeſſionem bonorum dicte prebende inducat eumdem, & in predictis, & circa predicta dicat & faciat omnia opportuna. Qui Dnus Zominus in preſentia predictorum in manibus dicti Dni Cionis iuravit ad ſancta Dei Evangelia, manibus tactis corporaliter ſcripturis, & iurando promiſit, ſervare conſtitutiones eccleſie ſupradicte, & preſertim facere, & obſervare omnia, & ſingula, ad que tenetur.

Qui Dominus Montinus jens, & rediens retulit ſupraſcriptis Dno Cioni, & aliis Concanonicis aſſignaſſe ſtallum in coro, & locum in capitulo, & Dormitorio, & alia que ad predicta requirebantur, & feciſſe omnia, que tenetur, & debet de jure, & ex forma ſacrorum canonum, & ſynodalium conſtitutionum, ac etiam conſtitutionum dicte Eccleſie. Actum Piſtorii apud Eccleſiam Sancti Zenonis in canonica & loco ſoliti capituli, preſentibus presbytero Boncepto Pieri, Marco Ser Jacobi, & Meo Bonifatii de Piſtorio teſtibus ad hec vocatis, & rogatis ſub anno Dominice Nativitatis milleximo quadringenteſimo decimo octavo, Indictione undecima die undecimo menſis Aprilis. Ego Guiglielmus olim Ser Juſti Alluminati de Piſtorio imperiali autoritate Judex ordinarius; atque notarius predicta omnia, & ſingula ſcripta inveni, vidi, & legi in quodam libro Actorum, & Inſtrumentorum ſcriptorum, & rogatorum per Ser Tajuolum notarium infraſcriptum, & prout ibi inveni, vidi & legi, ita hic inde tranſcripſi, ſumpxi fideliter, & exemplavi, nil addens, vel minuens, quod ſenſum mutet, vel variet intellectum, ex commiſſione in me per dictum infraſcriptum Ser Tajuolum aſſerentem, ſe aliis negotiis occupatum facta prout infra ejus manu patet, ideoque me ſubſcripſi, & ſignum meum appoſui conſuetum in fidem, & robur omnium premiſſorum. Ego Tajuolus filius Pieri quondam Tajoli de Piſtorio imperiali auctoritate Judex ordinarius, atque Notarius predictis omnibus interfui, & ea rogatus in actis meis ſubſcripſi, & fideliter publicavi, & aliis occupatus ſupraſcripto Ser Guillielmo hinc inde tranſcribenda commiſi, & ideo me ſubſcripſi.

Aliqua in hanc chartam adnotavi in epiſtola ad Abbatem Scarampium edita T. 30. Collect. Calogerianæ p. 495. & ſeqq.

Digitized by Google

tuit Pandulphus. Vin' oſtendam? Exſtat in Archivo operæ S. Jacobi mandatum ab Operariis datum 21. die Novembris de conſtruenda in Palatio Priorum Bibliotheca, in eo autem hæc lego: *I ſopraſcritti tre Operaj, abſente Honorato, per vigore del Teſtamento di M. Zomino FU' Calonico di Piſtoja conduſſino Paolo di Nanni* &c. Quis igitur neget, jam ante diem Novembris XXI. fato ceſſiſſe Sozomenum? Longe gravius Arſarolo peccavit Salvius ſcriptor rerum Piſtorienſium ακριτικοτατος, qui Sozomeni mortem ad annum refert 450. reparati orbis ſupra milleſimum V. eidus Octobris. Nam in vivis eum fuiſſe anno 1452. nemo prudens inficietur, qui quas mihi ex Archivo operæ S. Jacobi ſuppeditavit humaniſſimus Presbyter Joſephus Borellius, Nicolai V. Pontificis litteras legat ad Nicolaum Domini de Corbizis Florentinum Canonicum VIII. Kal. Junii ejus anni datas in cauſſa, quæ tum Sozomenum inter, & Jacobum, atque Antonium quondam Ser Clementis de Piſtorio agebatur. Quid? quod nondum annis 1453. & 1454. Sozomenus diem ſuum obierat. Teſtes habeo litteras Canonicorum Piſtorienſium, quibus a Sozomeno calumniam quamdam depellunt. Ecce illas ex memorato Archivo Operæ S. Jacobi.

In Chriſti nomine Amen. Anno ab ejus nativitate MCCCCLIIII. die . . . . . menſis Octobris Indictione . . . .

Cum hoc ſit, quod die ſupraſcripta ad aures infraſcriptorum Canonicorum majoris Eccleſiæ Piſtorienſis pervenerit, quod de anno MCCCCL. & menſe Decembris, ſive alio quovis tempore quidam emuli Domini Sozomeni Ser Bonifatii Concanonici noſtri diffamaverunt eum coram Sanctiſſimo Domino noſtro D. Nicolao Papa Quinto, & etiam coram egregio viro Domino Petro de Noxeto Secretario, & cubiculario Domini Sanctiſſimi Domini noſtri aſſerentes, eum eſſe inſolentem, & incorrigibilem, & maxime nomine noſtrorum Canonicorum, & Capituli, contra noſtram voluntatem, & præter commiſſionem noſtram de dicto D. Sozomeno viro honeſto, ac erudito, nec talia contra omnem veritatem diffamatoria poſſent referri. Et ideo volentes rei veritatem confiteri, per preſentem paginam ſubſcriptam manu noſtra propria indicimus, quod numquam commiſimus noſtro nomine, ſeu Capituli aliquid diffamatorium contra prefatum D. Sozomenum dicere, ſeu ſcribere, immo dicimus eum probum, honeſtum, ac virum eruditum. Et in teſtimonium horum noſtra manu propria ſinguli ſingulariter ſubſcripſimus; manu Ser Simeonis in die 19. Martii 1454.

Die Sabbati XII. Aprilis 1454. in eccleſia majori Piſtorienſi, preſentibus Venerabilibus viris Domino Laurentio canonico Piſtorienſi, & Priore S. Johannis forcivite, & D. . . . de Roſiis Plebano S. Andreæ de Piſtorio &c. &c.

Dominus Jacobus Ser Nicolai Canonicus Piſtorienſis, & Plebanus Plebis de Montale Dioceſis Piſtorienſis confirmavit, & duxit in omnibus, & per omnia, quæ alias ſex Concanonici ſui fecerunt & duxerunt &c. &c.

Hæc

Digitized by Google

Hæc qui attente perspexerit, non dubitabit, opinor, quin ad viventis adhuc Sozomeni famam a criminatoribus vindicandam scripta sint. Profecto si tum excesserat e vivis Sozomenus, hac, hujusve simili formula utendum fuerat Canonicis: *olim Concanonici nostri, eum probum, honestum, ac virum eruditum fuisse*. Præterea series capitum, quæ in Codice Muratoriano Sozomenianæ historiæ legitur, eum prodit, nondum vel anno 1455. terris ereptum. Non tamen Muratorio adsentiri possum, qui veri arbitratur simile, Sozomenum anno 1455. vivendi finem feciſſe. Id quidem adfirmat Matthæus Ansidei Brunozzii filius in libro MSS. heic adservato, quem idem Muratorius testem adhibet. Verumtamen neutri hac in re cur fidem habeam, facit argumentum, quod ex mandato Operariorum S. Jacobi antea adpellato conficio. Etenim nemo prudens facile sibi persuadeat, Operarios S. Jacobi, providos sane viros, reique publicæ curatores egregios triennium ipsum a Sozomeni morte elabi passos esse, quin de libris defuncti illius Canonici in publicum palatium adsportandis cogitarent. Quod si tamen inter Sozomeni obitum, & Bibliothecæ constructionem tantum temporis intervallum interceſſiſſet, putandumne, Operarios nihil ea de re indicaturos fuisse in suo mandato, quo unum mensem Decembrem Paullo Johannis præstituunt operi absolvendo? Neque vero erat, cur tam exiguum tempus fabris concederent, qui triennio nihil egerant. Itaque anno 1458. ad superos evolasse Sozomenum veri admodum simile est. Quod si in secundo volumine Orbis Sacri & Profani (l. 3. c. 40.) legeris, Ptolemæum Lucensem Sozomeno æqualem, eximium Sozomeniani Chronici opus memorare, cave, ne Orlendio Auctori, homini nimirum sæpissime æque ac turpiter labenti, fidem habeas. Idem ante Orlendium scripserat Vossius, sane excusandus, ut qui videre minime potuit, quæ T. XI. Rer. Italic. Ptolemæi Annales rursus typis tradens Muratorius vir Cl. animadvertit, intrusum nempe illuc Sozomenum inscio Ptolemæo. Sed in tanta luce, quam adtulit adpellatus Muratorius, sponte cœcutientem quis ferat? Atque hæc de anno Sozomeni emortuali.

V. Nunc evellendus ex animis est communis Pistorienſium error, qui Sozomenam Gentem Sozomeno tribuunt. Sozomenum enim non nomen esse, sed prænomen (quod suspicabatur Muratorius) certissimum mihi est; quin etiam tibi erit, quæ adlaturus sum, rationum momenta diligenter consideranti. Tribus igitur compellatum nominibus Sozomenum invenio. Primum est non adeo usitatum *Zombini* nomen, quod tributum ei video tum in libro administrationum Pistorienſis Capituli sub annum 1443., tum in quadam charta, qua citabatur, a me in Archivo Operæ S. Jacobi inspecta. *Zomini* autem nomen frequentius. *Zom-*

Digitized by Google

minus olim Ser Bonifatii dicitur in Teſtamento per Ser Schiattam olim filium Paulli Jacobi Tarati Notarium Piſtorienſem rogato die 22. Nov. 1423., quod libro Teſtamentorum B. p. 23. inſcriptum videre eſt in memorato Archivo Operæ S Jacobi, itemque in Matthæi Epiſcopi literis & charta Receptionis factæ a Canonicis Piſtorienſibus de Dño Zomino. Sed quod gravius eſt, ipſe ſibi Sozomenus hocce nomen tribuit in duobus libris, de quibus deinceps diſſerendum erit. Alter eſt Lucani Codex, alter miſcellaneorum Carminum: ille vero in operis calce dicitur *mei Zomini de Piſtorio*, hic ſcriptus *per me Zominum Ser Bonifatii*. Pervulgatiſſimum eſt Sozomeni nomen. Revoca in mentem, quæ ex annalibus Sozomenianis nuper deſcripſi. Hoc etiam nomine ipſum appellat Nicolaus V. in litteris, quarum mentio facta a nobis eſt, ad Nicolaum Canonicum Florentinum, neque aliud nomen in epiſtola anno 1441. 16. Julii ad Sozomenum ſcripta: *Dño Sozomeno Ser Bonifatii dingniſſimo Canonico Piſtorienſi tamquam Patri ſuo honorando*. Quid plura? Excute univerſum Operæ S. Jacobi Archivium. Litteras invenies a Sozomeno datas ad D. Baldaſſinum di Berti 26. Junii 1442., illaſque eum ſubſcribentem: *Sozomeno Canonico di Piſtoja*: invenies venditionem Terræ Salceti de Agliana factam 4. Julii 1445. *Dno Sozomeno filio olim Ser Bonifatii Jacobi de Piſtorio*: invenies in actis Reipublicæ Piſtorienſis die 21. Decembris anno 1474 veniam datam *Leonardo Dato Secretario Apoſtolico tranſcribendi librum hiſtoriarum editum, & compoſitum per bonæ memoriæ Dominum Sozomenum olim Canonicum & Civem Piſtorienſem*. Jam vero quis in his locis non videat, non ejus, ſive familiæ nomen Sozomenum eſſe, ſed germanum illius ac proprium prænomen? Mirum ſane, & inuſitatum nomen perpetuo adhiberi, nuſquam prænomen, ne in litteris quidem, publiciſque ipſis inſtrumentis. At cur nunc *Zombinus*, nunc *Zominus*, nunc *Sozomenus* dictus eſt? Fortaſſe Sozomenus ipſe Zomini, & Zombini nomen, quum ſcriberet, elegantiæ cauſſa in Sozomenum convertit, ut alios feciſſe noſti; fortaſſe etiam Sozomeni nomen, quod ei in Baptiſmate impoſitum fuerat, poſtea a populo corruptum fuit, & compendii cauſſa in *Zomino*, aut *Zombino* immutatum. Sed quid illud in charta venditionis: *Dno Sozomeno filio olim Ser Bonifatii Jacobi de Piſtorio*? Equidem vehementer fallor, niſi hic habemus filium Sozomenum, Bonifacium patrem, Jacobum avum.

VI. At nihilne de hiſtoria Sozomeni dicendum? Ea ſane celeberrimum illi nomen peperit apud Majores noſtros; quo jure, meum diſputare non eſt; adi interea Præfationem Cl. Muratorii. Illud non omittendum, Sozomenum hiſtoriam ſuam ad annum 1455. perduxiſſe. Duo quidem ingentia hujus Chronici volumina extare perhibent in Fæſula-

na

Digitized by Google

na Canonicorum Regularium Bibliotheca, eaque ibi a se inspecta testificantur Mabillonius, & Montfauconius, alter in itinere, alter in Diario Italico, quæ ultra annum 1292. non progrediuntur, quemadmodum duo item historiæ illius volumina, quæ in celeberrima Ambrosiana Bibliotheca adservari auctor est Muratorius, in Bonifatii VIII. electione, annoque 1294. consistunt. Sed Codex, ex quo numquam sine laude adpellandus Muratorius specimen suum in lucem emisit Rerum Italic. tom. XVI. nos dubitare non sinit, quin Sozomenus ad sua tempora historiam deduxerit. Reddo ipsius Muratorii verba. *Ad me delatus est Codex Chartaceus MSS. Sozomeni, quem si autographum dicerem, temere fortasse non fecero. Nam in fronte libri hæc, alio quidem charactere, sed antiquo scripta erant.* P. Soxomeni Pistorienſis historiarum fragmenta, ejus manu scripta usque ad annum 1410. *Librum hunc Romæ nunc servat, & singulari humanitate mihi commodavit nobilis vir Johannes Baptista Resta, ob antiquæ eruditionis studium, atque ob alias egregias animi dotes nunc vivum Urbis ornamentum. Illic a vetustissimis temporibus Sozomeni historia initium sumens pergit usque ad annum* 1410 *Tum subsequitur series capitum addendorum, sive jam scriptorum in altero volumine mihi nusquam viso, ab anno videlicet* 1411. *usque ad annum* 1455. *quo constitisse labor Sozomeni dignoscitur.* Hæc ille, qui etiam monet, in illo Codice, facta mentione Petri de Murono antea Cœlestini V. Pontificis in carcerem trusi, hæc adscripta esse. Finis *totius repoliti a Sozomeno Presbitero usque ad annum* 1295. Atque hinc fortasse factum, ut Fæsulani, & Ambrosiani Codices in annum desinant 1292. & 1294. Ex librorum Catalogo, quem mox daturus sum, patebit, inter libros a Sozomeno Operæ S. Jacobi legatos, fuisse duo hujus historiæ volumina, ipsa illa, quæ nunc Fæsulani Canonici Regulares servant, ut Arfarolus tradit, quæque utique ea fuerint, ex quibus anno 1474. Leonardus Datus hoc Chronicon exscripsit. Nunc tamen nullum extat Pistorii hujus historiæ exemplum præter primum volumen multiplici manu exaratum, ac sub finem mutilum in egregia Emin. Fabronii Bibliotheca adservatum, mihique ab humanissimis Patribus Oratorii S. Philippi Nerii ostensum, cujus hic titulus: *Sozomeni Presbyteri Pistorienſis, ac Florentiæ educati Chronice incipit feliciter* Idem primum Sozomenianæ historiæ volumen Patavii haberi scribit Oudinus.

VII. Jam vero ad rem nostram ut propius adcedam, instructam egregiis Codicibus bibliothecam habuit Sozomenus. Accipe illorum elenchum ex Regesto III. Actuum operæ S. Jacobi p. 103. quibusdam adnotationibus inspersum.

29. *Ottobre* 1460.

In Dei nomine. Amen. Hoc est. Inventarium descriptionis librorum, & scripturarum

Digitized by Google

turarum existentium in Biblioteca, & seu libraria sita in palatio Residentie Dominorum Priorum, & vexilliferi justitie populi, & communis Pistorii, qui libri fuerunt literatissimi viri Domini Sozzomeni civis, & Canonici maioris Kathedralis Pistoriensis Ecclesiæ, incatenatorum in dicta Biblioteca & seu libraria, factum per ven. viros Bartholomeum olim Bartholomei de Forteguerris, Andream Nicolai Zenonis, & Antonium Ser Jacobi de Fabronibus tres ex quatuor Operariis Opere S. Jacobi de Pistorio, absente Magistro Alarco Magistri Antonii eorum consotio, & consignatum per eos in presentia mei notarii, & testium infrascriptorum Sapienti Viro Domino Bartholomeo Andree de Furlivo Cancellariis Communis Pistorii, qui etiam dictos infrascrittos libros confessus fuit penes se habere, & tenere in custodiam, & eos custodire, & salvare pro communi Pistorii secundum formam deliberationis facte per consilium populi Civitatis Pistorii, & prout in dicta deliberatione continetur, & fit mentio, qui libri sunt infrascritti videlicet

In primo Scano sunt infrascritti libri, videlicet.

Priscianus major in cartis membranaceis cum fundello corii albi signatus 37.

Priscianus minor in chartis membranaceis cum fundello corii signatus 38.

Varro de lingua latina in chartis membranaceis copertus corio albo signatus 18.

Nonius Marcellus in chartis membranaceis copertus corio albo signatus 17.

Festus Ponpejus in chartis membranaceis copertus corio albo parvo volumine signatus 19.

Papias in chartis membranaceis cum fundello corii rubei signatus 6. (4)

Doctrinale glosatum in chartis bombicinis cum fundello corii signatus 78.

Virgilius Eneidos glosatus in bombicinis cum corio signatus III.

Servius, seu Commentaria Servii super opera Virgilii, videlicet Bucolicam, Georgicam, Eneidem in chartis membranis correptissimus cum fundello corii signatus 1.

Quintus Asconius Pedianus super argumenta quarundam Orationum Ciceronis in bombicinis cum : . . . *signatus* 43.

Agellius . . . in cartis membranis copertus corio albo signatus 3.

Macrobius in Saturnalibus in membranis cum fundello corii signatus 9.

Macrobius de somnio Scipionis in membranis in parvo volumine littera antiqua signatus 23. (5)

Regule grammaticales Domini Sozomeni in parvo volumine in membranis signate 116. (6)

(4) Undecimi seculi scriptor est Papias V. du Cange in Gloss. med. & inf. latin. T. 1. pag. xxxvi. atque certissimum esse ajunt Diarii Florentini editores T. 11. part. 1. pag. 26. ubi & Papiam defendunt a P. Baldini accusationibus. Non inerudituin Grammaticum Papiam adpellat Fabricius Bibl. med. & inf. latin. lib. xv. p. 576.

(5) Nimirum, ut nosti, Macrobii commentarios in somnium Scipionis a Cicerone descriptum, quos partem esse Saturnaliorum perpetam ab illis divulgatam suspicatus est Barthius.

(6) Has collegit Sozomenus, dum Florentiæ grammaticam docuit, ut dictum est.

In

Digitized by Google

In ſecundo Scano.

VIII. *Rectorica vetus & nova Ciceronis in cartis membranis cum fundello corii albi ſig.* 35.

Alanus ſuper Rectoricam novam Ciceronis in membranis copertus corio rubeo ſignatus 39. (7)

Vettorinus ſuper Rectoricam veterem Ciceronis in cartis bombicinis cum fundello corii ſign. 69.

Cicero de Oratore in cartis membranis correptus cum fundello rubeo ſign. 30. (8).

Brutus Ciceronis in bombicinis cum fundello corii albi ſign. 52.

Cicero Orator, & Brutus, & de partitionibus Oratoriis partim in membranis, partim in bombicinis cum fundello albo ſign. 44.

Orationes ſeptem Ciceronis in membranis. Prima eſt pro Cluentio &c. ultima de Provinciis cum fundello rubeo ſignatus 31.

Orationes quinque Ciceronis in bombicinis. Prima eſt pro ſe gratias agens de reditu ad populum. In fine Breviarium Ruffi Sexti cum fundello ſign. 29.

Orationes undecim Ciceronis in membranis. Prima eſt de Lege agraria cum fundello corii albi ſign. 42.

Orationes decem Ciceronis in membranis ſign. 49.

Antonii Luſchi comentum ſuper undecim Orationes Ciceronis in bombicinis, ſalvo quod prime carte quinternorum ſunt in membranis. Prima eſt pro Gneo Pompejo cum fundello viridi ſignato 75. (9).

Epiſtule familiares Ciceronis ad Lentulum, partim in cartis bombicinis, partim in cartis membranis ſine fundello in volumine aliquantulum parvo correpte ſign. 16.

M. Fabius Quintilianus de inſtitutione Oratoria. Prime carte quinternorum in

(7) Scio, antiquioribus duos, qui e quatuor ſuperſunt de inventione libri, Rhetoricam veterem dictam fuiſſe, Rhetoricam novam libros ad Herennium. At quis hic Alanus librorum ad Herennium interpres? Num Alanus de inſulis, cuius anticlaudiani librum primum memorat Polycarpus Leyſerus in hiſtoria Poetarum, & Poematum medii ævi? Sed hujus opera cum diligenter recenſeat Fabricius *Bibl. med. & inf. latin. l.* 1. nihil habet de iſtis in Rhetoricam Ciceronis Commentariis.

(8) Neſcio, an ad manus tuas pervenerit ſpecimen Bibliothecæ Harlejanæ. Quare non abs re facturum me puto, ſi te monuero, in eo mentionem fieri editionis cuiuſdam horum Dialogorum ſine loci nota, aut temporis, atque iſta adnotari, *in pagella vacua quidam ita ſcripſit. Hic liber iiſdem typis excuſus cernitur, ac inſtitutiones Lactantii Monaſterii Sublacenſis* 1465. *edite*. Non dubito, quin hæc illa editio ſit, ſine anni nota, & loci, cuius meminit Fabricius.

(9) Antonium Luſcum ſatis inconſulto prætermiſit Fabricius in Biblioth. mediæ & infimæ latinitatis. Meminit tamen Luſci Leonardus Arretinus (*Epiſt. l.* v. *ep.* 14.) Nonnulla eius MSS. extare in Bibliotheca Laurentiana Florentiæ teſtificatur in eum Arretini locum cl. Abbas Laurentius Mehus. Ipſam hanc in Ciceronis Orationes inquiſitionem, quam heic memorat Index Sozomenianæ Bibliothecæ, ſeu ut notarius noſter ajt, *commentum* hocce ſervat celeberrima S. Marci Bibliotheca Venetiis, atque a cl. Antonio M. Zanetto deſcripta codice ccccxxxiii. Linus Colluccius Pierius Salutatus, Philippo Villano teſte in eius vita declamationem ſcripſit adverſus Antonium Luſcum, quæ *apologia pro civitate Florentiæ contra Antonium Luſcum* prænotatur in codice 5122. Bibliothecæ Colbertinæ, unde excerptum quoddam intulit Baluzius in primum Paparum Avenionenſium volumen (p. 1473.) Sed longe plura de Luſco invenies in eruditiſſima Angeli M. Quirini Cardinalis doctiſſimi diatriba Præliminari ad Franciſci Barbari, & aliorum ad ipſum epiſtolas.

mem-

Digitized by Google

membranis, relique in bombicinis correptus in magno volumine, videlicet folei, correptus cum fundello albo ſign. 5. (10)

Ejuſdem Quintiliani declamationes num. XIX. *in bombicinis maculatus mala lictera cum fundello corii albi ſignatus* 45. *Partim comenti Retoricorum cum fundello albo, partim membran. & partim bombicin. lictera antiqua in parvo volumine ſign.* 80.

Epiſtole Plinii in membranis cum fundello albo ſign. 34.

Seneche declamationes in membranis copertorio albo ſign. 51.

Platonis Epiſtolas per Leonardum in membranis (11)

(10) Referam heic, quæ ex ſpecimine Bibliothecæ Harlejanæ de Fabii Quintiliani Inſtitutionibus paucis ab hinc hebdomadis deſcripſi. *Quintilianus Romæ* 1470. *Hæc prima eſt Quintiliani editio Fabricio incognita, qui nulla Veneta* 1471. *vetuſtiorem agnoſcit: curata eſt Joanne Antonio Campano Epiſcopo Aretino Vallæ, ut fertur, diſcipulo, qui in Præfatione elegantem Quintiliani cum Cicerone comparationem inſtituit.* Atqui Fabricius Romanam Quintiliani editionem anni 1470. memorat apud Conradum Svveynheim, & Arnoldum Pannartz, monetque hanc male pro prima venditari in catalogo Bibliothecæ Sarrazianæ & Menarſianæ, quum anno 1468. Romæ apud Ulricum Han, ſive Gallum Viennenſem publicis formis cuſus ſit Quintilianus Johanne Antonio Campano curante. Quid ais Hieronyme de tam iniuſta in Fabricium adcuſatione?

(11) Codex iſte, in quo & ſequentia continentur opuſcula, in meam Bibliothecam tranſiit ex dono Petri Franciſci Mozii antea a me memorati Medicinæ doctoris, ac ſumma humanitate viri. De hac vero Platonis verſione a Leonardo curata audiendus Emin. Angelus Maria Quirinus in doctiſſima ad P. Montfauconium Epiſtola p. XIX. *Miraberis profecto, ſi dixero, Leonardi verſionem, de qua loquor, latuiſſe editores, ſeu interpretes Platonis Aldum Manutium, Joannem Serranum, Henricum Stephanum, imo (idque vix credas) ipſum Marſilium Ficinum. Qui enim fieri poteſt, ut hic eandem ignoraverit, Florentiæ, ubi ambo vixerunt, elaboratam, & Coſmo Medices nuncupatam, cujus auſpiciis ſuam ſe aggreſſurum teſtatur Marſilius, quin decem Platonis libros, priuſquam Coſmus naturæ concederet, latinos feciſſe; reliquum vero opus abſolviſſe, partim Laurentii temporibus, filii ſcilicet, ac Nepotis ipſius Coſmi? Tandem Leonardi in Platonem labores ne verbulo quidem indicavit. Jo. Albertus Fabricius ſeu in Bibliotheca Græca Platonicorum operum verſiones recenſens, ſeu in latina Medii Ævi Leonardi Arretini lucubrationes enumerans.* Hæc Quirinus, qui quod ad Marſilii ſilentium adtinet, eo magis mirari ſe addit pag. XXII. *Quod præter Epiſtolas illas verterit quoque ex Platone Leonardus dialogos Phædri, Phædonis, Critonis, Gorgiæ, & Socratis Apologiam, quas omnes verſiones exhibent Codices Vaticani, quaſque exſtare etiam in Florentinis didici ex nuperrima editione Epiſtolarum ipſius Leonardi, quam ſingulari Laurentii Mehus diligentiæ debemus.* Sed quod hi omnes ignorarunt, notum fuit Jannotio Manetto viro illorum temporum doctiſſimo, qui in Oratione funebri *in ſolemni Leonardi laureatione* (in ipſo hoc, de quo agimus Codice exſtat) luculentum hujus verſionis, ceterarumque Græcarum, quarum auctor fuit Leonardus, teſtimonium præbet in hæc verba. *Varias Ariſtophanis, Baſilii, Xenophontis, Plutarchi, Demoſthenis, Platonis, Ariſtotelis interpretationes ſuas certa quadam ac perpetua utrarumque & latinarum, & Græcarum literarum monumenta exſtare non ignoramus. Ariſtophanis enim comœdiam, Baſilii etiam epiſtolam ac Xenophontis tyrannum, & has Plutarchi vitas M. Antonii, P. Æmilii, M. Catonis. T. & G. Gracchorum, Sertorii Pyrri Regis Epirotarum, Demoſthenis libros ſingulos, eiuſque orationum libros ſeptem; Præterea Platonis de immortalitate animi, Gorgiam, Phædrum, Apologiam, Critonem, epiſtolas, libros ſingulos, Ariſtotelis denique œconomicorum libros duos, ethicorum decem, politicorum libros octo ita e græco in latinum convertit, ut nulla prope eloquentiæ ornamenta (mirabile dictu!) deſiderare videantur.* Quæ quidem Manetti verba non eos ſolum Platonis libros, quos ex Vaticanis, Florentiniſque Codicibus Quirinus Emin. conmemorat, ſed ceteros quoque univerſos a Leonardo in latinam linguam verſos indicare viderentur, niſi idem Manettus eadem in oratione non omnia Platonis opera ab Arretino latina habere nos clariſſimis verbis ſignificaret; ait enim: *ut cetera leviora omittamus, pleraque Demoſthenis, Xenophontis quædam, Platonis & Ariſtotelis multa elegantiſſime ſimul, ac ſuaviſſime traduxit.* Heinc tamen, ut ad Epiſtolas revertamur, eo magis mirandum videbitur Ficini ſilentium; quis enim credat, Manetti orationem fuiſſe Ficino ignotam, Ficino inquam Florentiæ degenti, ubi habita eſt, laureaque donatus poſt obitum Leonardus? Illud etiam fortaſſe mirabitur quiſpiam, cur doctiſſimus Blanchinus Pratenſis in Proœmio ad librum, quem inſcripſit: *De Granduchi di Toſcana Ragionamenti Iſtorici*: multa de Marſilio Ficino diſſeruerit, Arretinum vero vix adpellaverit, qui & Platonis epiſtolas ad Coſimum Medicen miſit, & huic quod Platonis amantiſſimus fuerit, Platonicoſque foverit patrocinio, incitamento fuiſſe

Item

Digitized by Google

Item Leonardus Aretinus de temporibus ſuis in bombicinis.

Jeronymi Epiſtola ad Euſtochium. Item vita B. Ilarionis: item Pauli Monaci: item Paſſio Agnetis, Vitalis, & Agricole; funebria per Dominum Giannotium ſign. 104.

Liber Enchiridion B. Auguſtini in parvo volumine in membranis ſign. 62.

In tertio Scano.

IX. *Virgilius Bocholicorum, Georgichorum in membranis gloſatus cum fundello albo ſing.* 33.

Oratii opera in membranis, in volumine parum longo, & anticho littera antiqua cum fundello albo ſign. 4.

Comentum ſuper quedam opera Oratii in bombicinis cum fundello albo ſign. 100.

Ovidius de faſtis in membranis copertus corio ſign. 20.

Ovidius metamorfoſeos in membranis copertus corio albo ſign. 11.

Comentum ſuper Ovidium metamorfoſeos, & tragedie Senece in cartis bombicinis cum fundello albo ſign 64.

Tragedie Senece in membranis copertus corio rubeo ſign. 12.

videbitur ea Arretini ad ipſum Coſmum verba diligenter conſideranti: *Tu igitur has epiſtolas multum lege quæſo, ac ſingulas earum ſententias memoriæ commenda, præcipue vero quæ de re publica monet. Intelliges vero quid dicam, ſi cuncta diligenter triteque perlegeris.* Quæ ſane verba cum ſuapte ſignificatione hortatoria ſunt, tum illud etiam ſuadent, nondum Platonicæ doctrinæ amore incenſum fuiſſe Coſmum, qui ſuorum in Platonem ſtudiorum cauſſa non modo non commendatur (quod obvium erat, atque adeo perneceſſarium) ſed etiam velut in tanti Philoſophi libris hoſpes ad eos perlegendos inflammatur. Sed quoniam Prooemii in Platonis epiſtolas ad Coſmum Medicen a Leonardo inſcripti meminimus, lubet heic illud edere ad noſtrum Codicem, adnotatis tamen variis lectionibus ex memorata Quiriniana epiſtola, in qua pag. XIX. primam lucem ex Vaticanis Codicibus adſpexit.

Leonardus Aretinus ad Coſmum Medicen. (1)

INter *clamoſos ſtrepitus, negotiorumque procellas, quibus Florentina palatia quaſi Euripus quidam ſurſum deorſumque aſſidue fluctuans, cum ſingula non dicta modo, ſed verba etiam* (2) *interrumperentur* (3), *tamen ut potui, latinas feci* (4) *Platonis epiſtolas, quas nunc tibi dono, dedo* (5), *atque mitto, putans multo* (6) *pretioſius quiddam ad te mittere, quam ſi tantidem* (7) *pondo auri delargirer, a te certe longe carius gratiuſque exiſtimandum. Etenim aurum* (8) *quidem tibi abunde eſt. Sapientia* (9) *vero nec tibi nec alteri cuipiam hominum abunde. Deinde quæ comparatio juſta eſſe poteſt aurum inter ac* (10) *ſapientiam? ad quam non ſolum opulentia iſta privatorum eximia, verum etiam Regum opes, atque potentia, faſceſque, & imperia comparata vileſcunt. Fragilia nempe bona, ac neſcio an omnino bona ſunt* (11) *exiſtimanda, quæ auferri nobis, atque eripi poſſunt, & quorum poſſeſſio uſque adeo imbecilla eſt, & incerta, ut nemo exploratum habere queat ad veſperas uſque eſſe* (12) *duratura. Sapientiæ* (13) *vero ac virtutis ſtabilis eſt, firmaque poſſeſſio. Neque enim eripi ab homine ulla vi poſſunt, neque fortunæ ſubjacent retibus, nec eas, ut Philoſophis placet, labefactat oblivio. Præterea cum homo conſtet ex animo, & corpore, ac utriuſque particulæ bona, & quaſi dotes quædam exiſtant, ut animi quidem ſapientia, fortitudo, juſtitia, ceteræque virtutes, corporis autem valitudo, forma, robur, firmitas, patientia laborum, pernicitas, & hujuſcemodi* (14) *aliæ, nemini dubium eſſe poteſt, quantum animus corpori dignitate præſtat, tanto bona animi bonis corporis antecellere. Divitiæ vero & opes nec* (15) *animi ſunt, neque corporis bona. Itaque ne noſtra quidem illa dicuntur* (16), *ſed externa, & a corporis dignitate longe ſuperantur. Itaque comparare divitias ad ſapientiam nihil eſt aliud, quam infimi gradus bonum cum ſupremo conferre. Et de his quidem ſatis: Traductio autem harum Epiſtolarum ita vehementer mihi jocunda* (17).

(1) In Quiriniana editione hic titulus deſideratur.
(2) *Etiam verba.* (3) *Interrumperent.* (4) *Feci.*
(5) Omittit hoc verbum. (6) Omittit.
(7) *Tantundem.* (8) *Auri.* (9) *Sapientiæ.*
(10) Et. (11) Sint. (12) Omitt.
(13) Hoc & cetera, quæ conſequuntur omnia, ad verbum *præterea* omittit. (14) *Ejuſcemodi.* (15) *Neque.*
(16) *Dicentur.* (17) *Jucunda.*

Digitized by Google

Lucanus Cordubenſis in membranis in parvo , & antiquo volumine coperto corio albo ſign. 13.

Aurelii Comentum ſuper Lucanum in membranis cum fundello rubeo ſign. 54. (12.)

Statius Tebaidos in membranis copertus corio albo ſign. 24.

Juvenalis in membranis coopertus corio albo ſign. 21.

Comentum ſuper Juvenali cum fundello albo in bombicinis ſign. 99.

Perſius in bombicinis cum fundello albo ſign 36.

Comentum ſuper Perſium in bombicinis ſign. 98.

Terentius in bombicinis gloſatus cum fundello albo ſign. 40.

Plautus in membranis copertus corio albo ſign. 26.

Latantius ſuper Statium in membranis ſign. 118.

Oratius in membranis litera antiqua cum gloſis 67.

Juvenalis in membranis cum gloſulis 22.

Dantes in bombicinis ex libris hereditatis Loſtis Narelli 122.

In quarto Scano .

X. *Titi Livi Storiograſi Decas prima . Prime charte quinternorum membrane , relique bombicine cum fundello albo ſign.* 15.

Saluſtius in Catilinario , & Jugurtino in membranis cum fundello rubro veteri ſign. 25.

Juſtinus abbreviatus per Trogum Pompejum .

Geſta Francorum in membranis littera groſſa cum fundello corii viridis ſig. 8.

Svetonius tranquillus de XII. *Ceſarienſibus in bombicinis cum fundello albo ſign.* 66. (13.)

Storie Piſtorienſes per Dnum Jannotium Manettum in membranis coperte corio albo ſign. 114.

Mare Storiarum in bombicinis copertum coreo rubeo ſign. 113.

Valerius maximus in membranis copertus corio albo ſign. 48.

Paulus Oroſius Storiograſus in membranis copertus corio rubeo ſign. 47.

Storie Florentine per Leonardum Aretinum, & Mattheum Palmieri de temporibus in bombicinis ſign. 108.

Euſebius de temporibus , & de viris illuſtribus , & de XII. *Doctoribus , & notis litterarum ſignificatio; eſt in membranis copertus corio albo ſign.* 2.

Lutius Appolejus in membranis cum fundello viridi ſign. 53.

Prima pars hiſtorie D. Sozomeni uſque .... ab anno mundi 4983. *coperta corio rubeo ;*

(12) Novum habemus , ac nemini (quod ſciam) notum Lucani Scholiaſten . Arnolphi Aurelianenſis Scholia MSS. in Bibliotheca Gudiana adſervari notat Fabricius . Quid ſi ex Aurelianenſi Aurelius factus ? non novæ ſequiore ævo hujuſmodi metamorphoſes .

(13) Hujus editio Romana anni 1470. omnium editionum prima , quam Fabricius in Bibliotheca Regis Galliarum exſtare narrat , ſervatur etiam in Harlejana , ubi & Veneta altera anni 1471. per Nicolaum Jenſon . Neutram vidit Montfauconius , qui primam ait Mediolanenſem anni 1475. per Philippum de Lavagnia.

Digitized by Google

rubeo ; ſecunda pars hiſtoriarum incipit nonageſimum annum agenti , & finit primi voluminis opus (14) .

Cicero Tuſculanarum queſtionum in membranis cum fundello albo ſig. 27.

Cicero de Legibus , & fato in timeo in chartis membranis cum fundello rubeo , & Orationes pro Lege Agraria , & pro Milone ſig. 106.

Cicero de natura Deorum in membranis ſine fundello ſign. 50.

Cicero de officiis in membranis gloſatus copertus corio albo ſign. 25. (15.)

Cicero de amicitia , de ſenectute , & paradoxis in membranis in parvo volumine littera antiqua , & topica Ciceronis ſign. 32.

Epitoma Titi Livii , & etiam Ariſtotilis græce in membranis copertus corio albo ſign. 95.

Lucius Florus , & geſta aliquorum Imperatorum , vita Dantis , & Petrarche in bombicinis ſign. 116.

Hieronymus de feſtivitatibus Sanctorum 115.

In quinto Scano.

XI. *Decretum gloſſatum copertum corio rubeo cum fulcimentis ſign.* 82.

Decretales cum gloſſis cum littera oltramontana cum fundello albo ſign. 81.

Sextus Decretalium cum gloſſis ſeparatus a textu in membranis copertus corio rubeo ſign. 83.

Clementine cum gloſſis a textu ſeparatis in membranis ſign. 84.

Magiſter ſententiarum in membranis copertus corio albo ſign. 68.

Exodi liber gloſatus in membranis copertus corio nigro ſign. 63.

Pſalterium gloſatum in membranis cum fundello albo ſign. 57.

Concordantiæ Bibie in membranis in parvo volumine copertus corio rubeo ſign. 103. (16).

Lactantius Firmanus de Inſtitutionibus contra paganos in membranis cum fundello rubeo ſign. 10.

(14) Heine facile quis conjiciat, quæ duo habemus Sozomenianæ hiſtoriæ volumina, eſſe binas unius voluminis partes ad annum MCCXCV. perductas ; ab hoc vero anno ad ſua tempora volumen alterum adgreſſum fuiſſe Sozomenum , quem imperfectum in ſchedis reliquerit, ac pauci propterea noverint . Quamobrem non eſt , cur miremur , pleroſque, qui hodieque exſtant, ejus hiſtoriæ Codices non ultra annum 1292. progredi .

(15) In ſpecimine Bibliothecæ Harlejanæ , quod nuper memorabam , Maittairii errorem invenio, quem in ſuam latinam Bibliothecam Fabricius invexit,ſuper editionibus Moguntinis horum librorum per Johannem Fuſt, & Petrum Scheffer anno 1465. & 1466. Quum enim utriuſque editionis paginæ ſingulæ ab eodem verbo incipiant, in idem deſinant, nec quidquam invenerit Vir Cl. quo poſterior a priore diſcrepet , niſi in prima, ac poſtrema pagina , quas Typographus paullulum inmutare potuit , ut alterius editionis fidem faceret , hanc eamdem eſſe, atque illam docuit. At rem aliter ſeſe habere tradit hiſce verbis Anglus auctor adpellati ſpeciminis . *At vero qui animo ad rem attento hos libros inſpexerit , facile reperiet, quo a Fauſto omnem doli mali ſuſpicionem longe amoliri poſſit . Litteræ enim D. forma diverſa eſt : voces que per F. in hac editione terminantur, in illa definunt in S. compendia quoque ſyllabarum utrobique non eadem ; aliæ quoque animadvertantur paſſim diſcrepantiæ.* Illud quoque monet idem Auctor , in ultimo verſuum , quos *officiorum* fini adjecit Typographus , *honorem* loco *ac honeſtum* ſuppoſuiſſe Maittairium memoriæ nimium confiſum.

(16) Vide de *Concordantiis* , ut ajunt , Fabricium L. III. Bibl. med. & inf. Latin. p. 1146.

Digitized by Google

Ariſtotilis Etica, Politica, Yconomica, Rhetorica in membranis copertus corio ſign. 14.

Egidius ſuper Rhetoricam Ariſtotelis in membranis cum fundello albo ſign. 112.

Ariſtotilis Etica per Leonardum Aretinum, ejuſdem Iſagogica cum Epiſtola ad Ugonem Medicum in membranis cum fundello viridi ſign. 7.

Thomas in Logica in membranis cum fundello albo ſign. 71.

Ariſtotilis Phiſica, de ſomno, vigilia, morte, vita, metaura, de cœlo, & mundo, ſenſu, & ſenſato, memoria, & reminiſcentia, generatione, & corruptione in membranis copertus corio albo ſign. 56.

Ciceronis Thopica, & comentum ſuper eam Boetii in membranis ſign. 46.

Summa Raimundi 121.

In ſexto Scano.

XII. *Homerus in grecho in membranis ſign.* 86.

Exiodus grece in membranis ſign. 93.

Orationes Sotietatis (ſic grece) *in membranis ſign* 87.

Pedia Zenofontis grece in membranis ſign. 85.

Ethica Ariſtotilis grece in membranis ſign. 90.

Sermones Dominicales in membranis ſign. 115.

Dialogus Domini Gregorii, & Caſſiani in membranis.

Logica Alberti in bombicinis ſign. 79.

Logica Ariſtotelis in membranis copertus corio albo ſign. 55.

Ritmata grece cum coperta in membranis 94.

Vocabuliſta grecus converſus in latinum in membanis 94.

Libellus parvus grecus 92.

Tolomeus non completus in bombicinis 108.

Summa Gherardi 120.

Liber Sacrificiorum in membranis 120.

Loicorum in bombicinis 200.

Raimundus in bombicinis ſign. 77.

Raimundus in bombicinis ſign. 72.

Boetius de conſolatione 60.

Draverta ſuper Boetium in bombicinis ſign. 59.

Britonis queſtiones in membranis ſign. 70.

Deſcriptio Italie in carta membrana.

Deſcriptio terre Judee in membrana.

Nappamundus in membranis litteris grecis carta magna.

Rogantes me Notarium dicte opere infraſcriptum ſubſcripti Operarii, quatenus de predictis publicum conficerem inſtrumentum. Actum Piſtorii in cura S. Mariæ Majoris in Palatio Reſidentie Dominorum Priorum in loco dicte Librerie, preſentibus Lazzaro Jacobi Marci Poponis, Nicolao Leonardi de Ricciardis, & Agoſti-

Digitized by Google

Agoſtino Baronti Converſini de Piſtorio teſtibus ad predicta vocatis, habitis, & rogatis, ſub anno Nativitatis Domini 1460. Indict. 9. & die trigeſimo menſis Octobris ſecundum ſtilum, & conſuetudinem Civitatis Piſtorii.

Ego Jacobus olim filius Andreæ Giribelli Notarius &c.

Horum librorum reliquiæ ſunt Codices, de quibus ad te ſcribere adgreſſus ſum, ſi duos excipias, Miſſale, & Uſuardinum Martyrologium, quos ad Sozomenum non pertinuiſſe, vel ex hoc Catalogo conſtat. Quo autem fato perierint hi libri, quandonam pauci, qui ſuperſunt, a Palatio Priorum ad ædes Sapientiæ translati fuerint, ne quæras: incerta omnia. Sed jam de Codicibus, qui temporis, ineruditorumque hominum injurias effugere.

XIII. Verum οἰκονομία quædam inſtituenda eſt, ne confuſe nimis agamus. Itaque Codices iſtos in aliquot veluti claſſes tribuo, ac primum de illis ſcribam, quid ad Grammaticam facultatem adtinent; de illis deinceps, qui ad Poeticam, tertio de Oratoriis verba faciam, quibus adtexam hiſtoricos, poſtea de Philoſophicis acturus, deque Sacris, & Eccleſiaſticis Commentariis.

Grammatici ſunt bini Priſciani Codices, uterque in membrana. En tibi prioris titulum. *Incipit Ars Grammatica Cæſarienſis Presbyteri, & Cancellarii Juliani Imperatoris Apoſtatæ Diſcipuli Theotiſti.* Theotiſti quidem Diſcipulum prodit ſeſe Priſcianus ipſe libro XVIII. hiſce verbis: *Teſte ſapientiſſimo Domino, & Doctore noſtro Theotiſto*, quorum ſimilia habet libro VI. At ſub Juliano Apoſtata floruiſſe Priſcianum in veterum erroribus eſt, quos ſequutus Salmaſius (*in Prolegom. ad Solinum*) jure optimo, ac meritiſſimo ab Johanne Alberto Fabricio notatur. At unde Priſcianum Presbyterum fuiſſe hauſit Codicis hujus exſcriptor? Mira ſane, neque ullis fulta monumentorum ſubſidiis de Priſciano leguntur. Hæc inter illud Volaterrani minime prætereundum (*Anthropol. l.* XVIII.), Priſcianum ab initio Chriſtianum, deinde fidei deſertorem fuiſſe, de quorum primo quum integrum non ſit dubitare, alterum certe nulla gravi, idoneaque nititur auctoritate. Complectitur autem Codex, quo de agimus, ſexdecim priores de partibus orationis libros: poſteriores duos de Syntaxi continet Codex alter, qui *Priſcianus Minor* inſcribitur.

XIV. Deinceps (ut erat propoſitum) de Poetis dicatur, qui quidem alii Græci ſunt, alii Latini. Præter Heſiodi, Theocritique opuſcula uno volumine membranaceo comprehenſa, atque Homeri Iliadem nitido charactere, & ipſam in membranis deſcriptam, ceteri Latini ſunt. Principem hos inter locum ſibi vindicant Terentii Comœdiæ perpetuis adnotationibus illuſtratæ. Codex eſt chartaceus pag. 107., in quarum poſtrema hæc leguntur.

Vos

Digitized by Google

Vos valete, & plaudite. Caliopius
Recenſui. Deo gratias. Amen.

Florentiæ XVI. *Dec.* MCCCCXII. Vel uno hoc exemplo ſatis conſtare puto, quantum a vero aberrent, qui librorum epochas, ſcriptores, correctores ex adſcriptis ſub finem Codicis notationibus colligere certo ſe poſſe arbitrantur. Calliopiuſne Codicem hunc recenſuerit Florentiæ deſcriptum a. MCCCCXII. quum in antiquiſſimis aliis Terentii exemplaribus Calliopii eos recenſentis nomen adſcriptum ſit, ac Barthius (*lib.* VI. *adverſar. cap.* XX.) exiſtimaverit, non alium hunc eſſe Calliopium, a Flacco Albino, ſeu Alcuino Anglo ſub initium noni ſeculi vita functo, qui in Codice MS. vitæ Wihibrordi vocatur *Dominus Albinus Magiſter optimus Calliopicus*, totus nempe a Calliope Muſiſque inſtitutus. Nimirum ſæpe, ut heic certe factum, Amanuenſes ipſas illas, quibus claudebatur exemplum, unde Codicem exarabant, formulas quoque exſcribebant.

Sed ad Horatium tranſeo, cujus heic exſtant in unum membranaceum volumen, illudque ſatis vetuſtum redacta, & Commentariis explicata Carmina, quæ hexametra dicimus hoc ordine: Primum Ars Poetica, deinde ſermones, qui nunc *Eclogæ*, nunc *Satyræ* inſcribuntur, poſtremo Epiſtolæ.

His adcedunt Commentarii in Ovidii Metamorphoſes, ac Tragœdias Senecæ (f) in chartaceo Codice deſcripti. Eumdem utrique auctorem habere videntur.

Nimirum quam Servii legem ſibi ſervandam proponit Auctor Commentariorum in Ovidium (*In exponendis Auctoribus conſideranda ſunt vita Poetæ, Titulus Operis, qualitas carminis, intentio ſcribentis, & numerus librorum*) eamdem memorat, ac ſequitur Auctor Commentariorum in Senecam. Ipſa hac de cauſſa eidem homini tribuas ſcholia in Lucanum (membranaceus eſt Codex, ſpiſſoque charactere conſcriptus) quibus hæc aditur clauſula.

Explicit liber Lucani, Deo gratias. Amen.
Iſte liber eſt mei Zomini de Piſtorio
Suſcipe Virgo Parens gratias benigne devoti, Die penultima Martii
Quem hunc audirem Petro miniſtrante dediſti.

Tertius verſiculus legebatur: Sed omnino abraſus nunc eſt.

Egregius nunc memorandus eſt Codex membranaceus (8) Perſii ſatyras complectens, qui inſcribitur: *Aulus Perſius Flaccus Volaterranus.* Membranaceus item eſt Codex, in quo *commentum Lactantii ſuper Statio Thebaidos*, uti & duo Juvenalis exempla. In horum optimo hæc ſub finem leguntur.

Mille

Digitized by Google

Mille quadringentis annis currentibus orbis .
Atque decem junctis ſextilis quinque diebus .
Scribendi finis fuit . At Florentia victrix
Italie fortis me tunc ſub Sole tenebat .

Ab his minime disjungendus chartaceus Codex Commentariorum in Satyras Juvenalis ad Servii Regulam compoſitorum .

Poetarum agmen claudat libellus , in quo *Liber Catonis* , ſeu diſticha moralia , quæ Dionyſio Catoni vulgus indoctorum tribuit, Aurelii Prudentii Clementis tetraſtichus de veteri , & novo Teſtamento , aliaque ſacra carmina . Hic autem libellus dicitur ſcriptus *per me Zominum Ser Bonifatii morantem in ſcolis Venerabilis Doctoris Magiſtri Antonii Ser Salvi de S. Geminiano in anno milleſimo quadringenteſimo ſecundo in menſe Junii* .

XV. Ad Oratorios libros quod attinet , hi ferme ſunt Ciceronis tui opera , quæ diligentiſſime adnotabo , quum tua id maxime interſit . Itaque ut a Rhetoricis initium ducam, in membranaceo Codice , (4) hæc continentur: *De Partitionibus Oratoriis. Epiſtola M. Junii Bruti ad M. T. C. Epiſtola M T. C. contra Octavianum* (ſuppoſitum Ciceroni opus), *M. T. C. Orator* .

Ex Orationibus Ciceronis hæ habentur in chartaceo , eoque mutilo Codice . *Oratio M T. Cic. pro ſe gratias agens de reditu ad populum* : *Oratio M. Te C. pro ſe gratias agens de reditu in Senatu* : *Oratio M. T. Cic.* (Cicerone tamen indigna , Lambino Judice) *pro ſe , ne eat in exilium ad equites* : *Oratio M. T. Cic. pro T. Antonio Milone notationibus illuſtrata* : *Oratio M. T. Cic. pro S. Roſcio ad Judices* .

Orationibus adjungendi omnino ſunt in eas Commentarii , qui quidem duplicis generis ſunt ; alii Aſconio auctore , alii auctore Luſco . Atque ut ab hoc me paucis expediam , plura de Aſconio dicturus , quem potiſſimum ſpectat hæc epiſtola noſtra , exſtat hic in chartaceo Codice (4) *Antonii Luſci Vicentini Illuſtriſſimi Ducis Mediolani ad ſuum Fratrem Optimum Aſtolfinum de Marinonibus Secretarium Magnifici D. Franciſi de Barbavariis , Inquiſitio in Orationes pro Cn. Pompejo , pro Milone , pro Plancio , pro P. Silla , pro M. Marcello , pro Q. Ligario , pro Rege Dejotaro , pro A. L. Archia Poeta, pro A. Cluentio Abito* (Avito) *pro P. Quintio , pro L. Flacco* . Hæc illa inquiſitio eſt , quam editam cum Commentario Aſconii Venetiis 1477: per Johannem de Colonia , & Johannem Manthen de Gueretzen Non. Junii ſcribunt Fabricius (*in Bibl. Lat. l.* 1. *c* v.) & Orlandus (*in Originibus Typographiæ pag.* 359.) Neque illam omiſit Typographicorum annalium parens Maittairius , quamquam unius Aſconiani Commentarii meminit .

Aſconii Codex chartaceus eſt (4); hic autem titulus . *In hoc volumine*

hæc

Digitized by Google

hæc continentur, Q. Aſconii Pediani ſuper quibuſdam argumentis Orationum M. Tullii Ciceronis. In Senatu contra L. Piſonem. Pro Marco Scauro: pro Milone: pro Cornelio de Majeſtate: Pro Cornelio: in Senatu in toga candida contra C. Antonium, & L. Catilinam competitores: ſuper primo, ſecundo, tertio Verrinarum: ſuper quarto autem imperfectum: In extrema pagina hæc lego: *Finis argumentorum quorumdam Orationum Ciceronis, quæ invenimus in Monaſterio Sancti Galli, quod XV. millibus paſſuum a Coſtantia remotum eſt.*

Τελος X. Kal. Aug. MCCCCXVII. Coſtantiæ.

Hæc porro in mentem revocant, quæ Conſtantia ſcribebat ad Guarinum Veronenſem Poggius Florentinus 16. Dicembris 1417. *Sed quia temere perſæpe eveniunt, quæ non audeas optare, ut inquit Terentius noſter, fortuna quædam fuit cum ſua* (Quinctiliani) *tum maxime noſtra, ut cum eſſemus Conſtantiæ otioſi, cupido inceſſeret viſendi ejus loci, quo ille recluſus tenebatur. Eſt autem Monaſterium S. Galli prope urbem hæc millia paſſuum XX. itaque nonnulli animi laxandi, & ſimul perquirendorum librorum, quorum magnus numerus eſſe dicebatur, gratia eo perreximus. Ibi inter confertiſſimam librorum copiam, quos longum eſſet recenſere, Quinctilianum comperimus adhuc ſalvum, & incolumem, plenum tamen ſitu, & pulvere ſqualentem. Erant enim non in Bibliotheca libri ut eorum dignitas poſtulabat, ſed in teterrimo quodam, & obſcuro carcere, fundo ſcilicet unius turris, quo nec capitales quidem rei damnati detruderentur. Atqui ego pro certo exiſtimo, ſi eſſent, qui hæc barbarorum ergaſtula, quibus hos detinent viros, rimarentur, ac cognoſcerent more majorum, ſimilem fortunam experturos in multis, de quibus jam eſt conclamatum. Reperimus præterea libros tres primos, & dimidiatum quarti C. Valerii Flacci Argonauticon, & expoſitiones tanquam thema quoddam ſuper octo Ciceronis Orationibus Q. Aſconii Pediani eloquentiſſimi viri, de quibus ipſe meminit Quintilianus. Hæc mea manu tranſcripſi, & quidem velociter, ut ea mitterem ad Leonardum Arretinum, & Nicolaum Florentinum*. Itaque illud certiſſimum eſto, Codicem hunc Piſtorienſem apographum eſſe ex Poggiano MS. exaratum inter annum 1417. quo Aſconium Poggius invenit, & annum 1458. quo Sozomenus eius Dominus ſuum diem obiit. Neque dubitaverim, quin ex illo ipſo exemplo deſcriptus fuerit, quod Poggius ad Nicolaum Florentinum miſerat.

Recte autem in notatione illa Codici adſcripta dicitur: *quæ invenimus*, non uſitata tantum apud Latinos phraſi, ſed etiam, quia eiuſmodi auctores *Bartholomæo Politiano adjutore Poggius vel fato functos vita donavit, vel longo, ut ajunt, poſtliminio in Latium reduxit*; quemadmodum in collaudatione ad eumdem Poggium data Venetiis 1417. 7. Julii ajebat Franciſcus Barbarus, cujus litteras ſane elegantes eruit nunc primum ex Biblio-

Digitized by Google

bliothecarum forulis, & eruditiſſima Diatriba illuſtravit Angelus Maria Quirinus Eminentiſſimus bono litterariæ Reipublicæ natus.

Video, quid heic obiici poſſit, notam nimirum temporis, quo conſignatur Barbari collaudatio, tempori non conſentire, quo Aſconium inventum Codex Piſtorienſis adfirmat: ſed hoc nullius, mea quidem ſententia, momenti eſt. Etenim Poggius ut primum pretioſam illam librorum copiam offendit, amicos ſuos per litteras ea de re certiores eſſe voluit. Quamobrem in Mediolanenſi Codice, ex quo Italici itineris pag. 211. Mabillonius fragmentum Poggianæ epiſtolæ recitat, hæc verba leguntur, iis, quæ nuper deſcripſi, continenter ſubjuncta: *qui cum a me hujus theſauri adinventionem cognoviſſent, multis a me verbis Quinctilianum per ſuas litteras ad eos mitti contenderunt*. Porro temporis notam Codici adſcriptam, ſi rem attente perſpicias, non ad Aſconii inventionem ſpectare comperies, ſed ad Aſconiani illius inventi Codicis deſcriptionem, quam a ſe factam Poggius teſtificatur. Vide quæſo, Hieronyme, in Piſtorienſi apographo τω πλος reſpondere numerales notas, neque hac de re dubitabis. Potuit igitur Barbarus 7. Julii Aſconii inventi meminiſſe, cui tamen exſcribendo Poggius non ante XXIII. menſis ejuſdem diem poſtremam manum impoſuerit. Quod vero Monaſterium S. Galli abeſſe Conſtantia XX. paſſuum millibus a Poggio dicatur; in Piſtorienſi vero Codice XV., nullum ſane tibi negocium faceſſet, qui quam crebro Amanuenſes labantur, optime noſti. Luculentiſſimum tamen argumentum vel ipſa ſit negligentia, qua Codex hic mendoſiſſimus deſcriptus eſt. Quamquam quum Tabulæ ipſæ Geographicæ inter ſe pugnent, aliis 18. aliis 17. atque adeo pauciorum milliariorum intervallum Conſtantiam inter, & Monaſterium S. Galli denotantibus, fieri potuit, ut qui Aſconium deſcribens XV. paſſuum millia intereſſe adnotaverat, idem Poggius in ſuis ad Guarinum litteris mutata ſententia XX. ſcripſerit. Sed ut de Rhetoricis libris finem ſcribendi faciam, Quinctiliani declamationes commemorabo, quæ in chartaceo Codice (f) heic adſervantur. Nunc ad alias Codicum claſſes progrediamur.

XVI. Erat igitur ex illis, quas initio ſtatuimus, hæc tertia hiſtoricorum. Sed ſi *Breviarium Ruſi Seſti* (Feſtus deinde dicitur) U. C. *Rerum geſtarum Populi Romani* exceperis, quod in Codicem Orationum Ciceronis antea deſcriptum extremo loco relatum eſt, unus eſt Valerii Maximi Codex membranaceus (4) ſane illuſtris, ac vetuſtus, qui ad hanc claſſem ſpectare poſſit. Tabulam do aliquot librorum, capitumque in fronte Codicis poſitam, ut vel hinc intelligas, quam dignus ſit liber, qui in nova quapiam Valerii editione conſulatur.

Liber primus. *De Religione*: *De negletta Religione*: *De ominibus*: *De prodigiis*: *De ſomniis*: *De miraculis*.

Digitized by Google

Vides heic capita duo *De ſimulata Religione, & de auſpiciis* prætermitti. Secundo quoque capite, quæ in aliis de *Brenno Gallorum duce, de Vindicta Cereris in Alexandri milites exercita, de Perſis, de Athenienſibus, de Diomedonte legimus*, omittuntur.

Liber ſecundus. *De inſtitutis antiquis*. Sapienter monuit Cellarius (*in Antibarbaro cap.* 1.) falli & fallere qui adjectivum *illegitimus* ex hoc primo capite libri ſecundi latinum eſſe contendunt; editores enim Valerii recentiores falſo heic legere *illegittimæ intemperantiæ ſignum*, Brandeburgici Codices confirmant, quibus hic Piſtorienſis conſentit, in quo ſecundum illius ævi ortographiam *legittime intemperantiæ ſignum* ſcriptum eſt. *De diſciplina militari. De jure triumphandi: De Cenſoria nota: De Majeſtate.*

Liber tertius. *De Indole: De fortitudine: De Patientia: Qui de humili loco nati clari evaſerunt. Qui a parentibus claris degeneraverunt. Qui ex illuſtribus viris in veſte, aut in cetero cultu licentius ſibi, quam mos patrius exigebat, indulſerunt: De fiducia ſui: De conſtantia.*

Liber quartus: *De Moderatione: De his qui ex inimicis juncti ſunt amicitia, aut neceſſitudine: De abſtinentia, & continentia: De paupertate: De verecundia: De amore conjugali: De amicitia: De liberalitate.*

Liber quintus. *De humanitate, aut clementia: De gratis: De ingratis.* Non eſſe auctorem Valerium maximum inſcriptionum cuiuſcunque capitis, vel illud argumento notat eſſe Noſter Franciſcus Vavaſſor in elegantiſſimo libro *de vi, & uſu verborum quorumdam latinorum*, quod libri V. caput 11. *de gratitudine* inſcribitur, & caput III. *de ingratitudine*, quas voces neque uſquam illo ſenſu apud probum ſcriptorem reperias, nec ipſe Valerius toto duplici capite uſurpavit, quum occaſio uſurpandi, atque adeo prope neceſſitas non deeſſet. Addit his, ſe habuiſſe ſcriptum manu Valerium, in quo *de gratis, & ingratis* capita inſcripta erant. En inſcriptionem Vavaſſoriano Codici conſentaneam. *De pietate erga parentes. De pietate erga fratres. De pietate erga patriam. De parentum amore, & indulgentia in liberos: De parentum moderatione adverſus ſuſpectos filios: De parentibus, quibus* (ſic) *obitum filiorum forti animo tulerunt: De ſeveritate parentum in liberos.*

Liber ſextus. *De pudicitia. De his qui ſuam pudicitiam vendicarunt.* Duo hæc capita in editis unum caput efficiunt. *Libere dicta, aut facta* &c.

Quæ addo, ex poſtrema operis pagina ſumpta ſunt. *Decimus autem hujus operis liber, qui & ultimus dicitur, vel negligentia, vel malivolentia librariorum deperiit.*

Abbreviator vero Julius Paris titulos ejus habebat integre, fortaſſis tamen de uno tantum, hoc eſt de pronomine epitoma repræſentabat ſub hoc compendio Varro in Italia &c.

Digitized by Google

XVII. Sequitur quinta classis Philosophicorum, quorum primus esto membranaceus Codex (4), qui M. T. Ciceronis *de natura Deorum* libros tres complectitur. In Philosophicis numerandi sunt etiam Boethii Codices duo, quorum alter ejus *de consolatione Philosophica* libros quinque, alter commentarios continet in eosdem libros. Primus est in membrana (4) atque in operis calce librarii nomen adparet.

Explicit Boecius de consolatione
Hic liber est scriptus; qui scripsit, benedictus sit.
Completo libro detur laus, & gloria Christo.
Istum librum scripsit Joannes de primicerio . . . .

Ultimus hic versiculus rubricatis litteris pictus est.

Chartaceus Codex est posterior, qui hoc titulo prænotatur: *Incipit expositio quinque librorum Boetii de consolatione philosophica edita a fratre Nicolao Treveh Anglico fratre Ordinis Prædicatorum Theologiæ professore*, de quo Vossium, Dupinium, Oudinum, Echartum, ac Fabricium consule *in Bibl. medii ævi*. In hunc autem modum exorditur notationes suas Dominicanus interpres. *Explanationem librorum Boetii de consolatione Philosophica aggressurus votis quorumdam fratrum satisfacere cupiens, qui me ex professione Ordinis Prædicatorum tam majoribus, quam minoribus Apostolico debito obligatum ad hoc propter nonnulla, quæ in eis videbantur obscura, devota supplicatione compulerunt, historiam Theoderici Regis Gothorum ex diversis Chronicis collectam censui prælibandam*. Nicolai Treves Anglici Ordinis Prædicatorum glossulas in Boethium memorat Labbeus (*Bibl. MSS. p. 276.*) Ego vix crediderim intelligi latos hosce Commentarios. Dono ipse nuper alium ab amicissimo viro adcepi pervetustum Boethii Codicem membranaceum (8) qui inscribitur: *Annicii Mallii Severini Boetii Exconsulis Ordinarii Patricii de consolatione Philosophie*: Mirum est, Fabricium rerum istarum peritissimum non vidisse Venetam Boethii editionem (f) *mandato, & expensis nobilis Viri Lucæ Antonii de Giunta Florentini anno Domini 1523. die IX. Julii*. Si enim titulum spectes, adcuratior utique est Florentina anni 1521. per Nicolaum Crescium, opera heredum Philippi Junctæ, quam tamen magnificis verbis prædicat Sitzmannus. Titulum illum adcipe: *Severini Boetii de Philosophica consolatione, nec non disciplina scholastica* (emunctioris tamen naris critici alterum hocce opusculum Boethio abjudicant) *admiranda opuscula: noviſſime collatis omnibus exemplaribus hactenus impressis, & duobus etiam manuscriptis de verbo ad verbum affatim recognita, cunctisque mendis, & erroribus, quibus undique fœdata erant, expurgata*. Editionis huius auctor Lucas Panerius Canonicus Olchinensis, qui in epistola ad Aloysium de Priolis Patricium Venetum mira de suis in ea paranda laboribus præfatur.

Digitized by Google

XVIII. Sexta reſtat Claſſis, quæ maxime ſtudiorum meorum propria eſſe videtur, Codicum Eccleſiaſticorum. Ex his unus in membrana minutiſſimo charactere conſcriptus *Concordantias ſacrarum litterarum* continet: Alter item Membranaceus (f) quinque Decretalium libros *cum gloſſis* Bernardi. Tertio, qui etiam in membranis, hic titulus. *Incipiunt Conſtitutiones novæ editæ in concilio Vienenſi per felicis recordationis Dnum Clementem Papam V. & confirmatæ per SS. PP. Dnum Joannem* XXII. Præterea eodem volumine continetur *Apparatus* Joannis Andreæ ſuper ſeptimo Decretalium. Eſt membranaceus alius (f), cui titulus: *Liber Sacrificiorum*; ſed revera eſt commentarius in librum Sacrificiorum, qui a quodam Carthaginenſi Epiſcopo fertur compoſitus.

His adcedit Miſſale in Membranis. Nihil in eo peculiare, niſi quod Conſecrationis verba iiſdem plane characteribus, quibus reliquus Canon, ſcripta ſunt, nulloque interpoſito ſigno; oratio vero *Omnipotens ſempiterne Deus, qui Vivorum dominaris ſimul* &c. inſcribitur *Oratio generalis S. Auguſtini pro vivis & defunctis* (17). Kalendarium quidem, quod Miſſali præfigitur, aliqua ſuggerit conſideratione digniſſima. Primum eſt, 2. Aprilis Zenonem *Epiſcopum, & Confeſſorem* memorari, quod an illis faveat, qui Martyrium S. Zenonis inficiantur, ii viderint, quibus illud Martyrium probatur. Alterum eſt, 3. Julii Muſtiolæ Virginis mentionem fieri, quam *Matronam* Uſuardus appellat, plures Martyrem colunt. Tertium eſt S. Zenobii VIII. Kal. Junii, & Viſitationis B. M. Virginis VI. Nonas Julii feſtum recentiori manu margini adſcriptum, quemadmodum etiam B. Attonis XI. Kal. Julii (Num error eſt? certe heic colitur B. Antiſtes 22. Maii) & XIV. Kal. Sept. S. Ludovici Toloſatis memoria Kalendario ipſi ab juniore quodam inſcripta adparet; hinc enim colligere eſt, ante Urbanum VI. quem Viſitationis feſtum auctorem habet, atque adeo ante annum 1317. quo in Sanctorum album ab Johanne XXII. relatus eſt S. Ludovicus, Miſſale hoc ſcriptum fuiſſe.

(17) *Hanc ſequuntur Orationes tres, quæ in hodiernis Miſſalibus deſiderantur.*

Oratio ſingularis S. Auguſtini.

PIetate tua queſumus Domine, noſtrorum ſolve vincula peccatorum, & intercedente B. & gloriosa Dei genitrice Maria cum omnibus Sanctis tuis, nos famulos tuos, atque locum iſtum in omni ſanctitate cuſtodi, omneſque conſanguinitate, ac familiaritate nobis coniunctos a vitiis purga, virtutibus illuſtra, pacem & ſalutem nobis tribue, hoſtes viſibiles, & inviſibiles remove, carnalia deſideria repelle, aerem ſalubrem indulge, amicis & inimicis noſtris caritatem largire, & omnibus fidelibus vivis & defunctis in terra viventium vitam & requiem æternam concede. Deus, qui ſingularis corporis tui hoſtia totius mundi ſolviſti delicta, hac oblactione placatus, maculas ſcelerum noſtrorum abſterge, & omnium Chriſtianorum vivorum, & mortuorum peccata dimitte, nobiſque præmia æterna concede.

P. Co. Sumpta quæſumus Domine, Sacramenta cœleſtia omnia crimina noſtra detergant, omnemque pravitatem, & infirmitatem, ſeu hoſticam rabiem, atque ſubitaneam mortem, meritis Beatæ Mariæ ſemper Virginis, & omnium Sanctorum a nobis procul repellant, & omnibus fidelibus vivis, & defunctis proſint ad veniam, pro quorum tibi ſint oblata ſalute. Per.

XIX.

Digitized by Google

XIX. Verum omnibus his antiquitate, præſtantia, atque utilitate antecellit Codex Uſuardini Martyrologii, de quo poſtremo loco ſcribenda ad te aliqua duxi. Enim vero quæ ad huius Codicis ætatem adtinent, ceteraſque Martyrologii Uſuardini dotes, non ego heic perſequar. Agam de his in Bibliotheca Martyrologica, in cuius conficiendæ cogitationem veni paullo poſt ſcriptas a me ad Bollandianos de invento hoc Codice litteras. Noſti enim tum me ad Johannem Pinium ſcripſiſſe, ope huius Codicis vindicari multis in locis poſſe a contumelioſis Bovillartii declamationibus, quæ adverſum exiſtimatum Pratenſe Uſuardi αυτογραφον propoſuerat Johannes Baptiſta Sollerius ὁ μακαρίτης, eaque de cauſſa novam Uſuardini Martyrologii editionem moliri me variis adnotationibus Ortographicis, Hiſtoricis, Geographiciſque inluſtrandam. Verum poſtea rem longe utiliſſimam facturum me ſenſi, ſi opus adgrederer nemini, quod ſciam, tentatum hactenus, Kalendaria nimirum, & Martyrologia quæcumque antiquiora a Bucherio, Roſvveido, Florentinio, Caniſio, Frontone, Allatio, Bollandianis, Mabillonio, Acherio, Martenio, ac Romanis Anaſtaſii editoribus vulgata ſunt, in unam veluti Bibliothecam congerere. Utinam quæ MSS. in Bibliothecis, atque Eccleſiarum Archivis conſepulta jacent, liceat mihi conſulere! Sed huius editionis methodum heic juvabit adſcribere, ut quæ mutanda, addendave ſenſerint eruditi Viri, quibuſcum propterea hanc epiſtolam noſtram communicari abs te pervelim, edoceant me quantocius; ſi quid etiam juvare editionem hanc poſſit, humaniter ſuggerant.

Hæc itaque Martyrologiorum Bibliotheca ſex omnino voluminibus conſtabit. In primum conjiciam Kalendaria, & Martyrologia tum Hieronymianis antiquiora, tum Hieronymiana ipſa, ſive quæ fuſiora Florentinius, Acherius, & Martenius ediderunt, ſive quæ contractiora Bollandiani, aliique in lucem emiſere, variantibus aucta Lectionibus, congruis adnotationibus, deque auctore, atque antiquitate eorum prodroma diſſertatione, quod etiam in ceteris libris diligenter ſervabimus. Volumen alterum damus Martyrologiis Bedæ, Flori, Vvandelberti, ac Rabani. In tertio Romanum parvum collocabimus, Adonem ad ſimplicem, integram, genuinam, & germanam, quam Sollerius exoptabat, formam revocatum, & Adoniana Martyrologia, in quibus ſane principem ſibi locum vindicaret Uſuardus, niſi is integrum volumen depoſceret. Quartum igitur habebit Uſuardus, & quæ ex illo ducta ſunt, cetera Martyrologia. In quinto ſtatuam Baronii Eminentiſſimi Martyrologium, & adnotationes, primum Baronii ipſius, tum Illuſtriſs. de Aſte, Caſtellani, ac P. Politi viri doctiſſimi, tum demum noſtras de Sanctis, qui in eo Martyrologio recenſentur; de iis enim, quos Baronius prætermiſit

Digitized by Google

ab aliis Martyrologiis memoratos ſuis locis diſceptabimus. Sextum vero efficient Indices quinque, primus Topographicus, alter Onomaſticus, tertius, & quartus Hagiologicus, quorum ille Sanctos Baroniani Martyrologii, hic omiſſos a Baronio exhibebit, ultimus rerum, quæ notatu digniſſimæ videbuntur. Adcedet diſſertatio de Martyrologiorum in rebus Hiſtoricis auctoritate. (18) Opportunius igitur in quarto Bibliothecæ noſtræ volumine de hoc Uſuardino Codice ſermonem inſtituam. Ne tamen nihil omnino hic adtingi a me querare, nonnulla proferam, quæ ibi inſulſe a me adducerentur in medium. Sunt autem additamenta quædam, quæ in oris paginarum, ut vulgo loquuntur, marginalibus, patriæ eruditionis cauſſa, recentior manus adſcripſit. Ex multis tamen pauca deligam; quæ enim veluti ad Uſuardinum Martyrologium adceſſiones ad Sanctos ſpectant, ſuum alibi locum habebunt; cetera vero, quæ aut ad officiorum celebrationem adtinent, aut ad ſolutionem pecuniæ, frumentive ſtatis anni diebus, atque ad alia id genus permulta, tanta non ſunt, ut deſcribi mereantur. Unum tamen ex his non omittendum; plura enim ſcitu digna in mentem revocat.

XX. Hæc igitur leguntur IV. Kal. Maii poſt elogium S. Vitalis Martyris Ravennatis. *Ad cuius eccleſiam Canonici, & Capitulum Piſtorienſe proceſſionaliter tenentur ire vigilia eius ad celebrandam vigiliam, & in mane ad canendum Miſſam. Et Prior dicte Eccleſie tenetur eis dare duos edos, ut patet publico inſtrumento ſcripto manu Ser Sciatte Piſani anno Domini* MCCCXL. *die* 27. *Aprilis. Quæ eccleſia facta fuit prioria anno Domini* MCCCXXXIIII. *die* 21. *Octobris a Domino Johanne Sancti Theodori Diacono Cardinali tunc in partibus Tuſcie legato. Et eidem univit Eccleſias S. Proſperi de Caſtellina Lombardorum, & Frediani de fabrica. Item prefata Eccleſia S. Vitalis eſt decimalis, & Suburbana Capituli majoris Eccleſie Piſtorienſis, & uſque in hodiernum diem anno Domini* MCCCCXLIII. *populani, ſive cappellani ejuſdem eligunt priorem, ſive rectorem, & dictum Capitulum confirmat. Et de juriſdictione dicte Eccleſie patet quatuor privilegiis, ſcilicet Urbani Papæ II. datum Piſtorie XIV. Kal. Januarii anno Domini ab Incarnatione* MXCIIII. *& Eugenii Pape III. datum ſigne ab Incarnatione* MCLI. *tertio idus Decembris. Et Anaſtaſii Papæ IV. datum Laverani VI. idus Febr. ab Incarnatione* MCLII. (Legendum MCLIIII., quo anno aliud Anaſtaſii diploma ad Piſtorienſem Eccleſiam datum habeo; VI. enim Eidus Februar. a. MCLII. atque adeo MCLIII. adhuc in vivis erat Eugenius III. Porro extremitates paginarum mutilæ nonnihil ſunt, ut duæ unitates facile perierint) *& Alexandri Pape III. datum Feren-*

(18) Vide quæ ſuper hac ipſa Bibliotheca Martyrologica ſcripta ſint a me in literis ad nobilem ornatiſſimumque adoleſcentem Laurentium Covium Brixianum T. XLI. Collect. Calogerianæ.

in

Digitized by Google

ti XIII. Kal Decembris ab Incarnatione MCLXXII. *qui quatuor privilegia sunt penes dictum Capitulum.*

Hæc privilegia videndi atque cum aliis veteribus chartis permultis describendi copiam nobis fecerunt Illustriss. ac Reverendiss. Canonici, quos inter adpellare mihi liceat grati animi causſa D.D. Johannem Jacobum Scarfantonium Pistorienſis Antistitis Vicarium, Capitulique Præpositum, Nicolaum Rospillioſum, & Felicem Dondorium Archivo præfectos, Canonicum Montemagnum, ut ajunt, seniorem, ac Matthæum Odaldum Archidiaconum. Ac libentiſſime quidem heic illa describerem, niſi grandius opus molirer, in quo ſuum habitura ſunt locum, Codicem nempe Urbis Eccleſiæque Piſtorienſis Diplomaticum (19). Interea ex verbis Martyologii noſtri nuper recitatis, vides Urbanum II. Piſtorii anno 1094., quo tempore quemadmodum canit Donizo in vita Mathildis cap. VIII.

Dux bonus Urbanus factis, & nomine clarus
Esse triumphandi tempus de Principe Sabin
Percipiens, Romam dimittens, venit ad oras
Longobardiæ cum Concilio Comitissæ.

An vero Piſtorii diebus quoque Natali Domini ſacris fuerit Urbanus, ignoro. Unum hoc tradit Bertholdus in Chronico ad ann. 1095. a Natali ann. 1094. an. 1095. ducens exordium: *Dominus Papa Urbanus jamdudum de Roma profectus natalem Domini in Thuscia glorioſiſſime celebravit.*

Sed ut cætera expendam, *Populanorum* nomen non invenio apud Cangium veteris editionis; quam enim celeberrimi PP. Benedictini Congregationis S. Mauri adornarunt, fruſtra heic conquiſivi. *Cappellanorum* quidem vocabulum extat in Gloſſario adpellati Cangii, non eo tamen ſenſu, quo heic certe uſurpatur, popularium in certam παροικίαν tranſcriptorum. *Decimalium* Eccleſiarum mentionem fieri in Chronico Corbejæ novæ teſtificatur idem Cangius. Recte autem *Suburbana* dicitur S. Vitalis Eccleſia, per id enim tempus extra Civitatis muros ſita erat. Johannes S. Theodori Cardinalis Diaconus, cujus heic mentio, Cardinalis renunciatus eſt Avenione ab Johanne XXII. XVI. Kal. Jan. 1316., quemadmodum in huius Pontificis hiſtoria adfirmat Bernardus Guidonis, qui & illum Johannem Gajetani Romanum de Urſinis fuiſſe prodit. Eius conſtitutiones ad prolapſam Cleri diſciplinam reſtituendam Florentiæ editas an. 1326. dabimus in Codice diplomatico ex MSS. huius Capituli. Ipſo autem anno 1334., quo Johannes de Eccleſia S. Vitalis optime meritus eſt, Avenionem rediit, ante XIII. Kal. Januarias, quo die Benedictus XII., Johanne XII. III. Non. Decembris vita functo Pontificatum ſuſcepit. Oldoinus a Contelorio deceptus Johannem Cardinalem an.

(19) Alio nunc titulo idem opus prodibit.

1339.

Digitized by Google

1339. e vivis ereptum ſcribit; verum jam anno 1335. XXIV. Kal. Septembris eum vita exceſſiſſe negari non poteſt, quum id diſertis verbis pronunciet anonymus auctor rerum a Benedicto XII. geſtarum, quem profert Baluzius (*in vit. Paparum Avenion. T.* 1.) De hoc Johanne plura Villanius, Oldoinus, & Baluzius (*col.* 734. *& ſeqq.*) Hæc ad eum locum Martyrologii adnotaſſe ſufficiat. Ad alia progredior.

XXI. *Idibus Aprilis MCCII. peccatis exigentibus combuſta eſt Eccleſia Major Piſtorienſis cum VIII. aliis Eccleſiis cum majori parte Civitatis.* Idem iiſdem pene verbis notatum eſt in Kal. quodam recentiore, quod in Archivo Capituli adſervatur.

III. *Idus Jun. Dedicatio Majoris Eccleſie Piſtorienſis ſub S. Zenonis Epiſcopi & Confeſſoris titulo facta a Domino Donato de Medicis* XI. *die Junii anno Domini* MCCCCXLIII. *Canonicis eiuſdem Templi dedicari petentibus cum Clero, & populo devotiſſime aſſiſtentibus, quibus ipſo die dedicationis Indulgentiarum annum unum, & ſingulis diebus octavarum* XL. *dies. In anniverſario vero* XL. *conceſſit perpetuo duraturas.* Huc ſpectat tetraſtichon marmori inſculptum, quod recitat Dondorius:

Zenonis templum ſacravit Barnaba feſto
Donatus Præſul: Civium gaudeat Concio tota,
Humilibus precibus præbeat Altiſſimo grates,
Mille quater centum, decem quatuorque, tribuſque.

Eadem vero Eccleſia ſub initium S. Martino Turonenſi ſacra fuit, quod Ughellius, & Dondorius tradit: Diſplicet id quidem Viro Cl. Coleto; ſed immerito. Quod enim in duobus, quæ ipſe adfert, inſtrumentis Piſtorienſis Eccleſia dicatur Eccleſia S. Zenonis, Rufini, & Felicis, non autem Martini, nullius eſt momenti. *Eccleſiam beati S. Zenonis, Martini, Rufini, Proculi, & Felicis* vocat Teudicus Comes in charta anni 944. quam reperi in libro ✠. Capitularis Archivi pag. 5. Comes vero Kadulus in charta anni 953. Eccleſiam adpellat *S. Zenonis, Rufini, & Felicis, atque Martini, Proculi, & Michaelis*: quæ duæ chartæ monumentis a Coleto adlatis ſunt antiquiores.

Ad VI. Kal. Nov. hæc adnotantur. *Iſto die VI. Kal. Novembr. anno ab Incarnatione Domini* MCLXXXI. *Federicus Romanorum Imperator, & Auguſtus intravit Civitatem Piſtorii, ubi Dominum Rainaldum Epiſcopum inveſtivit per ſceptrum de feudo Imperiali, nullo ſibi Sacramento ab Epiſcopo preſtito, quod ei tum propter ſenectutem, tum propter nimium amorem civitatis ipſius libentiſſime donavit.*

IV. Idus Decembris in Martyrologio adnunciatur S. Eulalia, *de qua Santa Eulalia* (hæc margini adſcripta ſunt) *uſque in hodiernum diem celebratur feſtum in Capella S. Jacobi ſita in majori Eccleſia Piſtorienſi, & per Capitulum*

Digitized by Google

pitulum dicte Eccleſie, quia dicto die Civitas Piſtorii liberata fuit ab Uguictione de Faguela tunc Domino Cuntatus Piſarum, & Luce an. Domini MCCCX. Sed hæc an. 1314. 3. Idus Dec. contigiſſe narrat Anonymus æqualis temporum illorum in annalibus Piſtorienſibus (T. XI. Rer. Italic.) quorum exemplum MS. vidi Florentiæ in Bibliotheca Magliabecchiana.

XXII. Sed nimis exceſſimus epiſtolæ modum. Quamquam ſi quem tu multis ab hinc annis ſuſcepiſti, Hieronyme, infinitum illum laborem ſuſtinerem, varias in univerſa Tullii opera Lectiones ex quadringentis omnino MSS. Codicibus, atque editis libris colligendi, eaque tum celebrioribus, qui hactenus prodiere, cum tuis luculentiſſimis Commentariis illuſtrandi, tam longis te epiſtolis non obtunderem. Utinam tu te aliquando ulciſcare. Id ſane velim; ſed expeditum litteratis omnibus viris fac tandem opus adpareat. Litterarum, quas ſcripſi ad Ferdinandum Valdeſium Lampridii propugnatorem acerrimum exemplum ad te miſi (20). Alphonſum Nicolajum Poetam elegantiſſimum, ſacrorumque Bibliorum interpretem diſertiſſimum jube ſalvere. Cura ut valeas. Dabam Piſtorii. Eidibus Quinctilibus A. O. R. CIↃIↃCCXLIII.

Recognoſcebam Florentiæ Nonis Januarii A. vulgatæ æræ CIↃIↃCCL.

(20) Hæ tamen Literæ numquam editæ fuerunt in aliquod erga viventem Valdeſium ſeu Muratorium grati animi argumentum ob Paraquarienſium Miſſionum hiſtoriam ab ipſo conſcriptam.

Digitized by Google

INDEX

Auctorum, qui in Bibliothecis Piſtorienſibus MSS. adſervantur.

Prior numerus Romanus partem, poſterior caput indicat, ceteri paragraphos.

A

ADo Viennenſis II. 3. 2.
Alexander Magnus II. 2. 2.
Alighierus Dantes. V. *Dantes*.
S. Ambroſius II. 2. 2. & 5.
Ambroſius Coriolanus. V. *Coriolanus*.
Anaſtaſius Bibliothecarius II. 2. 12.
Anonymus I. 5. II. 2. 7. & 17. II. 3. 8. II. 4. 11. II. 5. 1. & 3. III. 14.
Antonius Luſcus. V. *Luſcus*.
Arfaruolus Pandulphus II. 5. 5.
Ariſtoteles II. 5. 6.
Aſconius Pædianus III. 15.
S. Auguſtinus II. 2. 1. & 2. & 5. & 10.

B

Ven. Beda II. 2. 10.
Bernardus III. 18.
Bernardus de Boſqueto II. 6.
Biblia ſacra I. 2. II. 1. 1. & 2. & 3.
Boethius II. 2. 7. III. 17.
S. Bonaventura II. 6.
Borellius Joſephus II. 5. 5.
de Boſqueto Bernardus. V. *Bernardus de Boſqueto*.
Bruno Signienſis II. 2. 13.
Burchardus Wormatienſis II. 3. 3. & 12. & 13.
Burler Gualterius. V. *Gualterius Burler*.

C

Canonum libri I. 3. II. 9. 12. & 14. & 15.
Catenæ in Biblia II. 1. 4. & 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13.
Cato III. 14.
Cavalca Dominicus II. 5. 1.
Fr. Cherubinus O. Min. II. 6.
S. Chryſoſtomus Johannes. V. *Johannes Chryſoſtomus*.
Cicero M. Tullius III. 15. & 17.
Claudius Taurinenſis II. 2. 11.
Comeſtor Petrus. V. *Petrus Comeſtor*.
Concilia II. 3. 1. & 2.
Concordantiæ Bibliorum III. 18.
Coriolanus Ambroſius II. 6.
Creſcentius Petrus. V. *Petrus Creſcentius*.
S. Cyprianus II. 2. 1. & 2. II. 6.

D

Dantes Alighierus II. 5. 6.
Decretales II. 3. 4. & 6. & 7. & 9. III. 18.
S. Dionyſius Areopagita II. 2. 12.
Dominicus Cavalca. V. *Cavalca Dominicus*.

E

Erigena Johannes Scotus II. 2. 12.

F

Ficinus Marſilus II. 5. 1.
S. Fulgentius Ruſpenſis II. 2. 6. & 10.

G

S. Gaudentius Brixianus II. 2. 3.
Gerardus Cremonenſis, ſeu potius Carmonenſis II. 5. 3.
Gerardus (fortaſſe Magnus Daventrienſis) II. 5. 1.
Gilbertus Porretanus II. 2. 15.
S. Gregorius Magnus II. 2. 8.
Gualfridus de vino ſalvo II. 5. 6.
Gualterius Burler II. 5. 3.
Guarinus Venonenſis II. 2. 1.
Guido Arretinus II. 4. 12.
Guillelmus Heutysbery II. 5. 13.

H

Hannibaldus Cardinalis II. 5. 2.
Heſiodus III. 14.
Heutysbery Guillelmus. V. *Guillelmus Heutysbery*.

Hierony-

Digitized by Google

Hieronymus Arretinus Episcopus II. 2. 14.
S. Hieronymus Stridonensis II. 2. 4. & 5. & 8. II. 3. 12.
Hildebertus Cenomanensis II. 1. 6.
Homerus III. 14.
Homiliæ II. 4. 8. & 9. & 10.
Horatius III. 14.

I

Johannes Andreæ II. 3. 6. & 7. II. 6. III. 18.
S. Johannes Chrysostomus I. 5.
Johannes Erigena Scotus II. 2. 12.
S. Isidorus Hispalensis II. 2. 9.
Justinianus Imperator II. 5. 4.
Juvenalis III. 14.

L

Lactantius Statii interpres III. 14.
Laurentius Valla. V. *Valla*.
S. Leo I. Papa II. 2. 10.
Liturgici libri I. 4. II. 4. 1. & seqq. III. 18.
Lombardus Petrus. V. *Petrus Lombardus*.
Lotharius Cardinalis II. 5. 1.
Luscus Antonius III. 15.

M

Maffejus Vegius Laudensis II. 2. 1.
Marsilius Ficinus II. 5. 1. Parisiensis II. 5. 3.
Martinus Dominicanus II. 3. 5.
Missale. V. *Liturgici libri*.

N

Nicolaus Simonis II. 6.
Nicolaus Triveth I. 5. III. 17.

P

Passionales libri I. 1. V. Vitæ *Sanctorum*.
Peregrinus Episcopus II. 1. 2.
Persius III. 14.
Petrus Comestor II. 2. 16.
Petrus Crescentius II. 6.
Petrus Lombardus II. 5. 2.
M. Platearius II. 5. 3.
Plinius junior II. 2. 1.
Priscianus III. 13.
S. Prosper II. 2. 1.
Prudentius III. 14.
Ptolemæus II. 6.

Q

Quinctilianus II. 5. 6. III. 15.

R

Rufus Sextus. V. *Sextus*.

S

Sallustius II. 6.
Severianus Gabalitanus II. 2. 10.
Sextus Rufus III. 16.

T

Terentius III. 14.
Theocritus III. 14.
Theodemirus Abbas II. 2. 11.
S. Thomas de Aquino II. 6.
Triveth Nicolaus. V. *Nicolaus Triveth*.

V

Valerius Maximus III. 16.
Valla Laurentius II. 5. 6.
Vegius Maffejus. V. *Maffejus Vegius*.
S. Vigilius Episcopus II. 2. 3.
Vitæ Sanctorum II. 4. 7. & 10. II. 5. 1. V. *Passionales libri*.
Usuardus II. 19.

Z

S. Zeno Veronensis II. 2. 5.

Digitized by Google

APPENDIX
INEDITORUM MONUMENTORUM.

I.

Theodemiri Abbatis Benedictini ad Claudium Taurinenſem

Epiſtola ex Piſtorienſi Codice deſcripto p. 2. c. 3. n. 2.

AMABILI MAGISTRO DOMINO

CLAUDIO Sedis Taurinenſis Epiſcopo (1) Theutmirus filius veſter, omniumque Abbatum minimus Abbas (2) in Domino æternam ſalutem.

MI Pater, & Magiſter librum Exodi (3), quem miſiſti, relegi, quo gaudio immenſo gaviſus ſum, ſive (leg. ſicut) de Epiſtolis Magiſtri gentium Pauli (4) in alia epiſtola (5) quam miſi ipſe, cognoſcetis. Nam & venerabilis Pater Teldrathus quondam Epiſcopus Lucdonenſis (6), cum hoc audiſſet, gaviſus eſt & ipſe, rogavitque eum mihi multum ad ſcribendum; & miratus fuit, cur epiſtolam illi non miſiſtis ex tanto tempore, & promiſit, quod ipſe ſuam epiſtolam vobis miſſurus ſit; valde enim deſiderat viſionem veſtram, ſi fieri potuiſſet, & ſi non viſione corporea, vel epiſtola. De Domno Nimbridio Patre noſtro Archiepiſcopo Narbonenſe (7) quid dicam, quam inmenſo fuit repletus gaudio, quando de expoſitione præfati libri ei dixi? quam humiliter eum mihi petiit ad legendum, vel ſcribendum; & miratus fuit & ipſe, cur veſtram epiſtolam ei non miſiſtis. Mittite quæſo crebras epiſtolas in his partibus Epiſcopis, Abbatibus, & Monachis, maxime, ſi vobis placet, mihi filio veſtro, qui ſemper hoc æſtuo, & deſidero. Inter cetera rogo illas quæſtiones de Regum (Subaudi *libro* ab exſcriptore utique prætermiſſum) quas vobis in brevi ſceda miſit, ut mihi elucidatas mittatis non ſolum ſecundum hiſtoriam, ſed etiam ſecundum allegoriam; vel tropologiam: primum, quantum ad hiſtoriam ſtare poteſt; ſecundum, ſi allegoria recipit; tertium vero per omnia moralitate. Nam de illis quæſtionibus triginta, quas Notelmo petente [8] Beda presbiter (9) expoſuit de præfato libro Regum, ideo non petivi exponendas vobis, quia uno in corpore cum expoſito de Templo Salamonis, ſicut a præfato Presbytero Beda expoſitum eſt (10), apud nos habentur: Inter hæc omnia, ut & ipſas quæſtiones, quas mihi corrigatis, & per ordinem exponatis, & quidquid imperito ſermone locutus fuerit (11) ut Magiſter, ita diſcipulum emendate. Ego enim non per ordinem miſi propter quamdam agilitatem, & negligentiam Scriptoris: vos vero ut hiſtoria ſe habet, ordinate

Et ſuſcitabo [12] mihi Sacerdotem fidelem
Et non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram
Et percuſſit de populo LXX. viros & L. plebis

Ex qua die manſit Arca in Cariathiarim, multiplicatæ ſunt dies &c.
Quod ait Jonathan ad David: Si vixero, facies mihi miſericordiam &c.

Quod

Quod ait Abigail ad David : si enim surrexerit homo aliquando persequens te &c.
Et præcepit, ut docerent filios Juda arcum
Et percussit Moab, & mensus est eos funiculo
Ipse esset quasi tenerrimus ligni vermiculus
Ipse descendit & percussit Leonem in media cisterna
De Templo, quod habebat XXX. cubitos in altitudinem, & in libro Paralipomenon habebat CXX.
Ostium medii lateris in parte erat domus dexteræ
Texitque domum laquearibus cedrinis
Cumque imminerent vectes, & apparerent summitates eorum foliis (lege *foris*) sanctuarium &c.
Fecit Salamon festivitatem celebrem, & omnis Israel cum eo
In diebus ejus ædificavit Deachiel (*Hiel. Vulg.*) de Bethel hierico
Hæc faciant mihi Dii, & hæc addant, si sufficiat pulvis Samariæ pugillo universi populi
Tertia pars vestrum introeat Sabbato, & observet excubitum domus Regis
Produxitque filium Regis, & posuit super eum diadema, & testimonium
Et non fiebat ratio his omnibus, qui accipiebant pecuniam
Ipse percussit Edom in valle Salinarum
Ipse restituit terminos Isdrael ab introitu Emath
Et una quæque gens fabricata est Deum suum
Ubi est Deus Emath & Arfath?
Ubi ascendit umbra X. lineis
Quæ habitabat Jerusalem in secunda
Contaminatum quoque Thofeth quod est in valle filii Ennon
Abstulit quoque equos, quos dederant reges Juda soli
Excelsa quoque, quæ erant in Jerusalem ad dexteram partem montis offensionis &c.
Et transtulit omnem Hierusalem, & universos Principes &c.

Has quæstiones XXX. atque aperitiones illarum, si prudentiæ vestræ placet, cum illis quæstionibus de prædicto libro Regum, quas misi Sanctitati vestræ explanandas, cum vobis explanatæ fuerint, ordine suo uno adunentur in corpore, & ut ipse nostis & vestram præfationem & meam petitionem quasi præfatiunculas in capite explanationum de præfatis quæstionibus adnotate, & in omnibus Scripturis, quas istis in partibus mittitis, mei non obliviscamini, scilicet semper admonere dignemini, quid agere debeam. Maxime in orationibus obsecro, ut ipse rogetis Deum pro me, & per studium vestrum alii etiam rogent. Si enim unius justi oratio multum valet, ut ipse nostis, quanto magis multorum assidua. Vale mi pater, & in spiritualium filiorum prosperis semper polle.

ADNOTATIONES.

(1) De eo Jonas Aurelianensis Episcopus. *Is namque* (Ludovicus Imperator) *dilectissimus Princeps ... quemdam presbyterum, natione Hispanum* (non Scotum, ut visum est Labbeo *in dissert. hist. ad Bellarm. Scriptores Ecclesiast.* & Usserio aliisque) *nomine Claudium, qui aliquid temporis in palatio suo in presbyteratus militaverat honore, cui in explanandis sanctorum Evangeliorum lectionibus, quantulacumque notitia inesse videbatur, ut Italicæ plebis, quæ magna ex parte a sanctorum Evangeliorum sensibus procul aberat, sacræ doctrinæ consultum ferret, Taurinensi præsulem subrogari fecit Ecclesiæ.* Vide de eo Ughellium in Italia sacra, ubi de Archiepiscopis Taurinensibus.

(2) Fuis is Gallus, cujusdam monasterii (quod Psalmodiense in Septimania fuisse conjicit Mabillonius *Ann. Benedict.* T. II. lib. XXVIII. n. XXXIV.) in quo *centum quadraginta monachi sub regula sancti*.

Digitized by Google

cti Benedicti vivebant, ut constat ex Apologetico Claudii Taurinensis adversus ipsum Theodemirum edito, de quo in adnotationibus ad sequentem epistolam.

(3) Scripserat Claudius hos in Exodum commentarios anno DCCCXXI.

(4) Quas intelligit epistolas Paulli Theodemirus? Nam Claudius edidit commentarios in epistolam ad Galatas, quos & Dructeranno Abbati Solemniacensi inscripsit; itemque in alias Paulli epistolas, quas habet Bibliotheca Floriacensis Monasterii in duobus voluminibus exaratas, ut testificantur Caveus in *hist. liter.*, Oudinus in *suppl.* Bellarm & Mabillonius, qui etiam Præfationem in epistolam ad Ephesios, seu potius nuncupatoriam eorum commentariorum ad Ludovicum Pium epistolam Tomo I. *analectorum* inseruit. Sed certe commentarios Claudii significat in epistolas ad Corinthios, ut dicemus ad not. XI. in epistolam Claudii.

(5) Plures ergo ad Claudium scripsit Theodemirus epistolas. Quam heic indicat, ea vel periit, vel certe etiamnum in Bibliothecarum forulis cum blattis miscella luctatur.

(6) Alias Leidtradus, de quo Maurini in Gallia Christiana. Quod autem heic dicitur *quondam Episcopus Lucdonensis*, seu Lugdunensis, ne credas, Theodemiro hæc scribente vita illum functum fuisse. Vivebat Leidtradus, ut vel ex hoc epistolæ loco, quem inlustramus, manifestum est. Sed ille anno DCCCXIV. Lugdunensi Episcopatu se se abdicaverat, inque Suessionense sancti Medardi cœnobium secesserat, Agobardo in ejus locum subfecto. Vide adnotationes ad sequentem Claudii epistolam.

(7) Est is Nebridius, seu Nifridius Narbonensis Archiepiscopus, de quo per annum DCCCXXIII. nullum monumentum inventum est a Mabillonio in *Annal. Benedict.* atque a Maurinis Galliæ Christianæ editoribus adcuratissimis.

(8) Tunc Londinensi Presbytero, deinde Archiepiscopo Cantuariensi.

(9) De cujus operibus luculente differit Cl. Mabillonius in seculis Benedictinis sec. III. P. I.

(10) Exstat Tractatus iste cum quæstionibus in libros Regum T. VIII. operum antiquæ editionis a Bellarmino descriptæ in aureo de *Scriptoribus Ecclesiasticis* libello.

(11) Legendum omnino *fuerim*. Putabam initio denotari heic quæstiones illas in libro Regum, quas a Nifridio Narbonensi missas paullo antea dixerat Theodemirus: tunc autem optime scriptum fuisset: *fuerit*. Sed libentius hunc locum interpretor de quæstionibus, quas ipse Theodemirus cum hac epistola misit ad Claudium; eas enim diversas fuisse a quæstionibus Nebridii ostendit ipse Theodemirus sub finem scribens: *has quæstiones XXX. atque aperitiones illarum, si prudentiæ vestræ placet, cum ILLIS quæstionibus de prædicto libro Regum, quas misi Sanctitati vestræ explanandas; cum vobis explanatæ fuerint, ordine suo uno adunentur in corpore*. Aliæ igitur sunt quæstiones istæ a primis illis, quas Theodemirus misisse se vere ait, etsi Nebridius miserit, quum hic solius Theodemiri gratia miserit. Ceterum si quis velit, hasce quæstiones ipsas illas esse, quas Nebridius perscripserat, non admodum invitus adsentiar, modo alias ab istis quæstiones antea Claudio missas fuisse a Theodemiro fateatur: quod negari non potest.

(12) Hi sunt Bibliorum loci, de quibus XXX. quæstiones instituit Theodemirus. Eas fuse in ipso hoc Codice idem persequitur, & quid in illis explanandum cupiat, ostendit. Quamobrem non contemnendum Theodemiri opus hoc est, quod in nostro codice exscriptum habemus. Integrum edere in animo habuit Cl. P. Johannes Dominicus Mansi: utrum id reapse præstiturus sit, ignoro. Si diutius Pistorii licuisset immorari, pridem totum ipse evulgassem cum aliis Liturgicis libris & antiquis Canonum Collectionibus in hoc eodem, quod modo perlustramus, Pistoriensium Canonicorum Archivo adservatis. Nam & antiquitate præstant codices isti, & multa in iis sunt, quæ inobservata adhuc ibi magno literariæ Reipublicæ detrimento delitescunt.

II.

Claudii Taurinensis Episcopi

Ad Theodemirum Abbatem responsoria epistola (1).

COmpellit, & constringit me, Frater carissime Theutmire, tua opportuna multimoda inquisitio, non necessitate, sed quod est vehementius, caritate ad multorum exire publicum, formidandumque judicium, illorum videlicet dico, qui secundum faciem, & non justum noverunt judicare judicium, ob hoc videlicet, quod in opusculis nostris, in expositione Pentatheuci (2), atque libri Regum (3), & tuam petitionem & meam præfationem in capite ponere jubeo (3): quod multis nostro tempore præsumptuosum esse videatur, atque ridiculum; qui si veri nominis præfationis

nossent

Digitized by Google

noſſent, (5) non puto iſta dicere potuiſsent. Quia præfatio primi opéris locutio eſt, & prælocutio librorum, quæ ante cauſſas narrationum ad inſtruendas audientium aures coaptatur. Dicta autem Præfatio, quaſi prælocutio, ideſt prima locutio, & alio nomine prologus. Idem ſequenti operi præfatio eſt, & initium locutionis, & caput compoſitionis, quod & alio nomine dicitur procemium; procemium enim eſt initium docendi, & principia librorum, quæ ante cauſſæ narrationem ad inſtruendas audientium aures coaptantur. Cujus nomen plerique latini periti ita poſuerunt. Sciat quiſque ille eſt, noſtro tempori ſcientiam, non noſtræ ſcientiæ ſcribendi tempus deeſſe, ſcilicet tempus per omnia ſcripturas differendi eſſe, ſi Spiritus ſancti gratia cuiquam dignatur adeſſe, nec præjudicandum, quo quiſque tempore ſcribat, ſed hoc ſolummodo diſcernendum, utrum nam vera & catholica, an falſa & hæretica ſint, quæ ſcribat. Et quia tu ſæpe a me requiris multarum rerum abſolutionem, maxime quæ in pentateucho, atque libro Regum, qui & antiquiores & obſcuriores ceteris libris divinæ legis ſunt, & magno interprete indigent, atque in eis non ex meo ingenio, ſed ex illuſtrium doctorum judicio, neque ex propria temeritate, ſed ex aliorum auctoritate interrogationibus tuis, non quantum debui, ſed quantum potui, ſatisfeci, ſectans non tam quam [*redundat hæc vox* quam] eloquii exultantis ambitum, quam neceſſariæ brevitatis modum. Sic enim & innumeris ſatisfieri inquiſitionibus tuis poterit, & mihi inſuper liberum erit, aliqua extrinſecus, quæ cognitioni tuæ utilia arbitror, in aliis libris inſerere, ſi iſta accepta judicaveris. Scire autem volo te, Frater, quod hæc locutio vias quidem aperiat intelligentiæ, non tamen ſingillatim cuncta, quæ ſcripta ſunt, differat, atque abſolvat. Sicut potui, reſpondi inquiſitionibus tuis. Si quid de his rebus, unde me interrogaſti inveniſti melius, ſive invenire potueris, gratiſſimum habebimus, ſi nos feceris noſſe. Pro qua re te deprecor per gratiam Dei, quæ in te, ut credo, exuberat, & non reſpuas deprecantem, ſed libenter doceas, ſi quis (*quid*) potes, quod me fateor ignorare. Et ſi quid hinc abſolutum, ac diffinitum diſputatione rationabili atque perfecta vel legiſti, vel audiſti, vel etiam ipſe audire, aut legere, aut excogitare potueris, peto, ut mihi mittere non graveris. Quia quod confitendum eſt caritati tuæ, plus mihi expedit diſcere, quam docere. Nam hæc admonemus, dicente Apoſtolo Jacobo: (6) *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Et ſicut ait doctiſſimus Pater Auguſtinus: ut diſcamus, invitare nos debet ſuavitas invitantis; ut autem doceamus, cogere neceſſitas caritatis; ubi potius orandum eſt, ut tranſeat iſta neceſſitas, qua hominem docet aliquis homo, & ſimus omnes docibiles Dei (quamvis hoc ſimus, cum ea, quæ (*ad*) veram pietatem pertinent, dicimus (7) etiam quando illa docere videtur homo; quia neque qui plantat, eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Cum itaque ſi Deus incrementum non daret, nihil eſſent Apoſtoli plantatores, & rigatores, quanto magis eo, vel tu, vel quilibet hujus temporis homines, qui in hoc noviſſimo tempore videmur eſſe Doctores. Addidi etiam in hoc opere brevem expoſitiunculam allegoricam in libro Ruth (8) quod tu non poſtulaſti, quod magis ad librum Judicum, quam ad Regum pertinere videtur. Pro qua re obſecro, ut me etſi corpore longe poſitum, tamen mente propinquum Orationibus tuis creatori omnium commendare non ceſſes, ut per virtutem fletuum tuorum & merita Orationum & juxta fluvium Chobar, ideſt ſecus gravedinem hujus ſeculi detineor, tamen Dominum noſtrum in majeſtate gloriæ ſuæ videre deſidero, atque ab ipſo audire, quod in medio ſcorpionum habitatio noſtra conſiſtit.

Initium

Digitized by Google

Initium Commentariorum in libros Regum Claudii Taurinenſis Epiſcopi. (9)

REgum tempora poſt Judices, quando David, Saule reprobato, cœpit regnare, incipiunt; unde & liber, ubi res geſtæ continentur, quæ nunc aggredimur, Malachim, ideſt Regum vocitatur: quod tertio & quarto volumine continetur, meliuſque multo eſt *Malachim*, ideſt Regum, quam *Malacooth*, ideſt Regnorum. Non enim multarum gentium regna deſcribit, ſed unius Iſdraelitici populi, qui tribubus duodecim continetur. Plus tamen in terrena Jeruſalem tribus Juda una ex duodecim diuturna ſucceſſione regnavit, in qua Civitate reprobato Saule prior David regnavit. In quibus temporibus multa, & varia Sacramenta Chriſti, & Eccleſiæ figurantur. Nam in ipſo initio Regum commutatum Sacerdotium in Samuel reprobato Cheli (*Heli*), & commutatum Regnum in David reprobato Saule, exclamat, pronunciari novum Sacerdotium, novumque Regnum in David reprobato vetere, quod umbra erat futuri in Domino Jeſu Chriſto venturum (*venturo*). Nam ne ipſe David cum panes propoſitionis manducavit, quos non licebat manducare niſi ſolis Sacerdotibus, in una, eademque perſona utrumque futurum, ideſt in uno Domino Jeſu Chriſto Regnum, & Sacerdotium figurabat. Aſpice Regum tempora, quia primo Judicum, poſtea Regum, poſt librum vero Judicum ſequitur Regum. Sic erit primum Judicum, deinde Regum. Hujus libri tale principium eſt. *Etc.*

Explicit Tractatus libri Regum quartus.

Incipit Præfatio Claudius Epiſcopi. (*Sic*)

QUia igitur jam fautore Domino in ſuperioribus libris quibuſdam interrogationibus tuis ſatisfactum eſſe puto, frater Chariſſime Theutmire; nunc autem quaſdam quæſtiones tuas in fine libri hujus connectere ſtudemus, quia ſuperfluum mihi viſum eſt, ut nudas litteræ quæſtiones inter ſpirituales permiſcere debuiſſem (10) allegoriæ flores, quædam vero remanent indiſcuſſæ, quia nec in antiquis translationibus aliquid exinde translatum repperi, nec in majorum noſtrorum opuſculis aliquid expoſitum legi, & hæc me ignorare fateor, quia nec quiſpiam me aliquid exinde legiſſe reminiſcor, & ideo de imperitia non erubeſco, quia lectione non doceor, nec de periculo formido, quia quæ (*non*) intelligo, docere non præſumo. Et dum quæſtiones tuas in manibus meis tenerem, finitis jam ſuperioribus libris, ut reſpondendo aliquid exinde ſcriptitarem, pervenit ad manus meas epiſtola ex Aquis regio directa palatio, qualiter tu librum Tractatus mei, quem tibi ante biennium præſtiti, in epiſtolis ad Corinhtios (11) Epiſcoporum judicio, atque optimatum damnandum (12) ad eumdem jam dictum palatium præſentari feceris; quem tractatum ibidem non damnandum, ſed ſcribendum amici mei non ſolum humiliter, ſed etiam amabiliter ſuſceperunt. Ignoſcat tibi Dominus teſtis vitæ meæ, & largitor operis mei, qui non timuiſti ſermonibus detrahere veritatis, & ſedens adverſum me loquens mendacium, & adverſum filium matris Eccleſiæ poſuiſti ſcandalum, mortemque, quam Oza pro illicita præſumptione pertulit in corpore, ſi ita vivens geſtas in mente &c. (13)

ADNO-

Digitized by Google

(1) Post XXX. Theodemiri quæstiones (unde & Codex inscriptus est *liber* XXX. *quæstionum*) conlocata est hæc Claudii epistola , quæ veluti procœmium est Commentariorum in libros Regum.

(2) *Nec desunt* , inquit Labbeus *in diss. hist.* de Claudio , *qui cum Trithemio . . . . . memorent scripsisse eumdem in Genesim , Exodum , Numeros , Deuteronomium*) Leviticum paullo antea memoraverat) . Vere id dictum ab his quis deinceps negaverit , Claudio ipso adfirmante se *expositionem* Pentatheuci edidisse .

(3) Vide adnot. IX.

(4) *Et vestram præfationem , & meam petitionem* (ajebat supra Theodemirus) *quasi præfatiunculas in capite explanationum de præfatis quæstionibus adnotate* .

(5) Sensus heic nullus est , uti in pluribus aliis locis ab Amanuense corruptis . Legendum putarem : *Si verum nomen*.

(6) Jac. I. 19.

(7) Ut sensus sit , scribendum videbatur : *diximus* .

(8) Oudinus nondum Apostata in *suppl. Bellarmini* . *Nos etiam vidimus commentarium Claudii* in librum Ruth *MS. in Bibliotheca Bonaespei in Hannonia , dum illic* MSS. *Codices excuteremus*. Hunc librum omisit Caveus . Scriptus est anno DCCCXXIII. Additus est enim huic Commentario , quem ad not. XI. dicemus eo anno compositum .

(9) Initium hujus libri heic dedimus , veluti specimen Commentariorum Claudii in libros Regum . Viderit ergo Oudinus , qua fronte post nefandam Apostasim suam ausus fuerit *in Commentario suo de Scriptoribus Ecclesiasticis* Gregorio Magno Commentarios in libros Regum eripere , ut auctori Claudio tribueret . Enim vero nihil magis discors , ac dissimile quam utrique hi Commentarii . Nolim tamen quæstionem illam ingredi fortasse quibusdam invidiosam , num revera Gregorius Magnus eos , qui sub suo nomine circumferuntur , Commentarios perscripserit . Mihi id unum satis est , Oudinum Claudio illos perperam adjudicare , quod tamen incredibili ostentatione facit , nec ferenda in Benedictinos S. Gregorii editores doctissimos declamatione .

(10) Duos ergo in Regum libros Tractatus edidit Claudius , allegoricum nempe Commentarium , cujus initium superius descripsimus , & literalem Tractationem , quæ heinc sumit exordium, quod ad eas quæstiones adtinet , quas illi proposuerat Theodemirus .

(11) Heinc multa colligenda sunt , unde historiæ Ecclesiasticæ IX. seculi adcessio fiat . Sed illud statuendum primum est , anno DCCCXXIII. hæc scripta fuisse a Claudio . Nam literis Theodemiri respondet , in quibus Abbas ille Exodum relegisse se ait ; Exodum autem interpretatus fuerat Claudius anno DCCCXXI. Hic etiam videtur ultimus fuisse librorum Claudii , quos ad ea tempora inspexerat Theodemirus . Cur enim exodi meminisset , non alterius posterioris voluminis ? Id sane instituti sui ratio postulabat maxime . Præterea (quod gravissimum est) in epistola libri nuncupatoria vidimus , Claudium quo tempore hanc in Regum libros commentationem Theodemiro inscribebat , eodem expositionem in Pentatheucum ad finem perduxisse eidem mittendam . Porro uti certum est , Commentarios in Genesim fuisse a Claudio anno DCCCXV. absolutos, anno vero DCCCXXI. Commentarios in Exodum ; ita exploratum criticis est, ad annum DCCCXXIII. Levitici explanationem pertinere . Quamobrem potuit Claudius ipso illo anno DCCCXXIII. in ceteros Pentatheuci libros explicationem perfeciſſe , ante illum annum non potuit . Quæ heinc legitima consecutione ducantur, nunc persequor . Scribit heic Claudius . *Et dum quæstiones tuas in manibus meis tenerem , finitis jam superioribus libris , ut respondendo aliquid exinde scriptitarem, pervenit ad manus meas epistola ex aquis regio directa palatio , qualiter tu librum tractatus mei , quem tibi ante biennium præstiti , in epistolis ad Corinthios ec.* Anno igitur DCCCXXI. Tractatum illum in epistolas ad Corinthios Claudius emiserat, & exinde prima in Claudium Theodemiri adcusatio profecta est , non a Levitici interpretatione , ut putavit Mabillonius . Age jam , annum expiscemur,quo primum controversia isthæc oborta est . Credibile haud est, Theodemirum dum a nobis descriptam dedit ad Claudium epistolam , male erga illum animo adfectum fuisse , deque deferendo ejus in Paulli epistolas commentario jam tum cogitasse . Amici sane proditor fuisset Theodemirus, qui Claudio omnibus amoris significationibus scriberet, interea vero ab ejus doctrina alienus ipsius damnationem moliretur . Scripsit autem circa annum DCCCXXII. Nam ait : *librum Exodi , quem misisti* RELEGI , quod vix factum fuerit, nisi sub initia anni DCCCXXII. quum liber missus fuerit anno CCCXXI. Vidimus porro , Claudium anno DCCCXXIII. in eam sententiam respondisse Theodemiro . Itaque vel sub finem anni DCCCXXII. , vel sub sequentis principium cogitaverim, Theodemirum relegisse etiam Commentarios in Paulli epistolas , quumque in iis deprehendisset hæretica de imaginibus destruendis axiomata antea a se, uti fit , non animadversa, zelo catholicæ fidei permotum Palatium Aquisgranense adiisse , ut librum adcusaret . Hæc ergo fuerunt Claudium inter , ac Theodemirum irarum semina , quæ postea grandiorem controversiam peperere . Adcepit enim (ut ipse satis verosimiliter conjicio) Theodemirus hasce amici aberrantis querelas , librosque ceteros in Pentatheucum , inque istos diligentius inquisivit : in fine autem Commentariorum in Leviticum quum hæc legisset : *hanc adstruendo , & defendendo veritatem* (de Sanctis non adorandis) *opprobrium factus sum vicinis meis, & timor notis meis , in tantum ut qui videbat nos , non solum deridebat , sed etiam digito unus alteri ostendebat* ; (quibus Theodemirum ipsum satis Claudius aperte perstringit , motusque in Galliis ob suam doctrinam jam tum excitatos norat),

Digitized by Google

epiſtolam Paſchale Papa nondum terris erepto, adeoque anta diem XXIV. menſis Junii anni DCCCXXIV. , quo jam denatus fuerat Pontifex , ad Claudium dedit, ut ſeſe a læſæ amicitiæ criminatione defenderet , amicumque ab errore dimoveret . Nam cum Theodemirus in ſua epiſtola ſcripſiſſet , Domnum Apoſtolicum Claudio indignatum fuiſſe , ait Claudius in apologetico , quem edidit veluti reſponſionem Theodemirianæ epiſtolæ : *hoc dixiſti de Paſchali Eccleſiæ Romanæ Epiſcopo , qui præſente jam corruit vita* . In vivis igitur Paſchalis erat , ſcribente Theodemiro : contra vero Claudio reſpondente vita functus , ut Claudius non reſponderit , niſi poſt Junium ejuſdem anni DCCCXXIV. Hæc veroſimillima ſunt hujus controverſiæ initia , quæ nobis hæc hactenus inedita Claudii præfatio explicat . Fatendum tamen eſt , aliqua heic a nobis adtacta Mabillonium in Annalibus Benedictinis propoſuiſſe conjectando . Nobis autem licuit emendare aliquas viri doctiſſimi conjecturas, aliquas confirmare . Heinc autem corrigendus maxime Pagius, qui in critica ad ann. DCCCXXV. n. IV. poſt Conventum Pariſienſem Kalendis Novembris illius anni celebratum , Claudium narrat ſui erroris indicia edidiſſe , atque a Theodemiro conreptum fuiſſe . Neque illud ommittendum , quod ex hoc Claudii loco cum ſuperiore Theodemiri epiſtola conlato diſcimus , Leidtradum olim Lugdunenſem Epiſcopum , de cujus anno emortuali nihil conſtare ajunt Maurini Galliæ Chriſtianæ reſtitutores , ſub finem anni DCCCXXI. aut ſequentis initium, adhuc fuiſſe ſuperſtitem.

(12) Conventum Epiſcoporum Aquiſgrani habitum anno DCCCXXII. heinc conjicio Conciliorum conlectoribus hactenus incompertum .

(13) Moneo Codicem mutilum eſſe, atque in reſponſione ad eam interrogationem : *Quis ſit Sacerdos primus , aut quis ſecundus ?* finem habere .

III.

Nonaginta Peregrini Epiſcopi Canones ex Paulli epiſtolis ſumti contra Hæreticos ſui temporis

Ex Piſtorienſi Capituli Codice deſcripto p. 2. cap. 1. n. 2.

OBSERVATIO.

EPiſcopus hic longe aliam ab Hugoniana, atque adeo ab illa, quæ in hoc Codice adhibetur Bibliacorum capitum diviſionem ſequitur, ut illum ante XII. ſeculum floruiſſe exploratum eſſe debeat , veroſimillimum etiam ſit , ſeculo XI. fuiſſe antiquiorem. Nam nullum ego neque in Ughellii Italia Sacra , neque apud Labbeum, Oudinum , & Caveum , alioſque id genus Bibliographos Peregrinum Epiſcopum reperio , cui Canones illos tribuere poſſim . Suſpicabar olim , dum eos primum Piſtorii deſcripſi , Peregrino Laureacenſi Archiepiſcopo adjudicari illos poſſe ; floruit enim X. ſeculo , & hæreticos plurimum averſabatur , quod luculenter demonſtrat ejus epiſtola ad Benedictum VII. Papam poſt Labbeum , & Lambecium a Marco Hanſizio doctiſſimo Germaniæ Sacræ editore in Patavienſibus Epiſcopis divulgata , ex qua ſymbolum quoddam excerptum fuit , inlatumque in XVII. Tomum Bibliothecæ Maximæ Sanctorum Patrum *edit. Lugdun.* At cum nihil hac de re invenerim notatum ab Hanſizio nuper adpellato, diligentiſſimo ſane , ac pererudito Scriptore , ferme conjecturam illam meam abjicio . Ut ſe res habet , ipſum hoc opus exſtat in Vaticano Codice 5729. 217. inſcribiturque apud Montfauconium T. 1. *Bibliothecæ Bibliothecarum pag.* 140. *d. Peregrini Epiſcopi concordia epiſtolarum Pauli Apoſtoli* . Sed ipſos Canones , ut equidem exiſtimo , a nemine editos lubet heic exhibere , Codicis ortographia ſervata .

Incipit

Digitized by Google

Incipit Prefatio Peregrini Epiſcopi.

„ PRologum ſubter adjectum, ſive Canones, qui ſecuntur, nemo putet a Hiero-
„ nimo ordinatos, ſed potius a Priſcilliano eſſe compoſitos (1), & quæ erant
„ ibi plurima valde neceſſaria, correctis his, quæ pravo ſenſu poſita fuerant, cum re-
„ liquis catholico intellectu non diſcrepantibus, ut erant compoſita, exemplavi, quod
„ probare poterit, qui vel illud opus, quod ipſe juxta ſenſum ſuum male in aliquibus
„ eſt interpretatus, diſcuſſerit, vel hoc, quod ſane doctrinæ redditum eſt, ſagaci
„ mente perlegerit. Explicit Prefatio.

Incipit Prologus.

„ MUltis occupatus neceſſitatibus litteris tuis tardius reſpondi Kariſſime. Poſtu-
„ laveras enim, ut contra hereticorum verſutam fallaciam, firmiſſimum aliquod
„ propugnaculum in divinis Scripturis ſagaci indagine repperirem; quod non tam pro-
„ lixum, vel faſtidioſum eſſet, quam concinnum, ac venuſtum exiſteret, per quod
„ velocius eorum proſterneretur imprudentia, qui obiecta ſibi veriſſima teſtimonia in
„ ſuum praviſſimum ſenſum ea interpretari nituntur, aut certe negent hæc eſſe ſcripta.
„ Ideo contra eos tale aliquid excogitandum eſſe dicis, quod non verſuta Oratoris
„ eloquentia fulgeſcat, vel lubricis dialecticæ ſyllogiſmis involvatur. Nam hæc quibuſ-
„ dam maxima ſolent eſſe perfugia; ſed tale ſit, ais, quod mira veritate effulgeat,
„ atque firma conſtet ſcripturarum auctoritate. Illa vero vitari debere, quæ ſunt ſpi-
„ rituali, & innocuæ fidei Chriſtianæ contraria, atque inimica. Quippe mundi exi-
„ ſtens ſapientia ab Apoſtolo ſit ſtultitia nuncupata. Hæc a te ſepiſſime audiens, &
„ alia his ſimilia michi te ſcribente, videre michi viſum eſt, ipſas ſcripturas in me-
„ dio poſitas, ideſt XIIII. epiſtolas Beatiſſimi Pauli Apoſtoli, inque earum textum
„ ſenſum teſtimoniorum diſtinguere; ipſiſque teſtimoniis numeros ordinare, quoſque
„ numeros unicuique epiſtolarum ab uno incipiens uſque in finem quantitatis ſuæ mo-
„ dum ſequaciter atramento prænotare. Præterea ex ipſis teſtimoniis quedam verba de-
„ cerpens, canones hiſdem . . . ipſorum teſtimoniorum monſtrantes, quibus canoni-
„ bus epiſtolarum titulos, & ipſorum teſtimoniorum numeros ſubter adnotavi, & ubi,
„ vel quotum quæres teſtimonium, per eundem Kanonem, cui hæc ſubdita ſunt, fa-
„ cillime repperies. Ipſi autem canones proprios habent numeros in eo deſciptos, id eſt
„ in XIV. epiſtolas Kanones XC. Quoſque numeros in omnem textum Scripture con-
„ venientibus ſibi teſtimoniis ſuper notatos invenis: illic videlicet unde unicuique Ka-
„ noni pauca verba neceſſaria eſſe videntur. Cur autem non omne teſtimonium poſſi-
„ deat Kanon, ſollerti ſtudio animadverti, quia eadem teſtimonia ex multis verbis conſtant;
„ Canones autem ex paucis verbis, eo quod ſemper ad reſpondendum pauca verba pro-
„ ferantur. Ideoque evenit, ut aliquorum teſtimoniorum principia tantum cum canone,
„ cui ſubdita ſunt, convenient, aliorum autem medietas, plerumque totum, & idcirco

(1) Hieronymus in Catalogo hæc de Priſcilliano habet cap. CXXI. *Priſcillianus Abulæ Epiſcopus, qui factione Hylacii, & Ithacii Treveris a Maximo tyranno cæſus eſt, edidit multa opuſcula, de quibus ad nos aliqua pervenerunt*; ſed nullius titulum indicat. Heinc ergo habemus, Priſcillianum Canones edidiſſe ex Paulli epiſtolis in pravum ſenſum contortis, quos Peregrinus ab erroribus expurgatos in hocce libello deſcripſit. Unde & aliud habemus argumentum, quo Peregrinum noſtrum vetuſtioribus ſeculis vixiſſe dicamus, quum ea tempora adtigerit, quibus Priſcilliani opera nondum erant deperdita.

„ duorum,

Digitized by Google

„ duorum, vel trium, ſeu plurimorum canonum numerum in unum teſtim. minio ſubno-
„ tatum invenies, ut jam dixi, illic tamen, unde pauca verba unicuique videntur eſſe
„ neceſſaria. Hoc enim me laboraſſe volo intelligas, quo fideliter continentia ſcriptu-
„ rarum palam facere, nulli exiſtens inimicus, ut & errantium velocius, ſicut poſtu-
„ laſti, corrigerentur mores.

Explicit Prologus.

Incipiunt Canones.

K *Anon.* I. Deus verax eſt, Spiritus quoque Deus, & Deus ſeculorum poſſidens immortalitatem, eſtque inviſibilis lucem habitans inacceſſibilem, Rex etiam, atque Dominus, cujus imago, ac primogenitus Chriſtus, in quo non invenitur eſt & non, ſed eſt tantummodo. Romanos XXIX. Corinthios II. VI. XVIII. XXII. Coloſſenſes V. Timotheum II. V. XXIX. Titum I. Hebreos I. XI. XVIII.

K II. Quenam ſunt, quæ ſibi diſſona, & inimica moribus, ac fructibus exiſtant, eſt namque natio prava, ſed & perditio habens filium. Rom. XXIX. Cor. II. V. XXII. Coloſ. V. Tit. II. V. XXIX. Tim. II. I. Hebr. I. XI. XVIII.

K. III. Quia duo genera Spirituum ſint, unum Dei, & alterum mundi ad errores. Rom. LIV. LV. LVI. LVIII. LIX. Corint. I. XI. XII. LXXII. Corint. II. XV. II. Coloſ. XXX. Tim. I. XV. Tim. II. V.

K. IV. Quia duæ ſunt ſapientiæ, una quidem Dei, altera vero hominum, vel carnis. Rom. LIV. Corint. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. XVIII. Corint. II. III. Teſſal. I. II. Gal. XV.

K. V. Quia multi dicantur Dii, quibuſdam ventrem Deum eſſe, & Spiritus aeris hujus, atque poteſtates tenebrarum, ſed helementa mundi. Corint. I. XLVII. XLVIII. L. Corint. II. XII. Gal. XVI. XX. Eſeſ. V. Filip. XX. Coloſ. XV. XXII. Hebreos IX.

K. VI. Quia peccata vel Demones tenebre, ſive opera tenebrarum ab Apoſtolo nuncupantur. Rom. CI. Eſeſ. XXX. Coloſ. IV.

K. VII. Quia ſtultorum, atque carnalium, vel dubiorum ſit craſſe de divinitate ſapere, vel ſentire. Rom. VIII. IX. Corint. I. XIII. XIV. Corint. III. III. V. Hebr. IX.

K. VIII. Quia ex Deo & in Deo ſint omnia, qui univerſa operatur, omniſque paternitas ab eo nominatur, atque omnia condita ſuper Chriſtum. Rom. LX. LXI. CIV. Corint. I. XLVII. Eſeſ. III. XIII. XIV. XV. Coloſ. V. VI. VII. XI. Hebr. I. V.

K. IX. Quia ſapientia, & gratia, atque benedictio dona ſpiritualia ſint: & quod inviſibilia ejus per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpi-

cium-

Digitized by Google

ciuntur. Rom. IV. VII. Corint. II. XLVI. Efeſ. II. Coloſ. IV. Hebr. IV.

K. X. Quia inſcrutabilia ſint judicia Dei, & inveſtigabiles viæ. Similiter & divitie Chriſti, & multiformis ſapientia. Rom. LXIV. XXI. Corint. II. XLVI. Efeſ. II. Coloſ. IV.

K. XI. Quia quæ videntur temporalia, que autem non videntur, æterna ſint, ideoque qui in hac vita tantum ſperant, miſerabiliores eſſe omnibus hominibus. Rom. LXIV. Corint. I. VI. XLIV. LXXXIV. Corint. II. XXII. XXXVII. XXXIX.

K. XII. Quia Chriſtus ſimilitudinem carnis peccati ſumpſerit in miſterio, in quo ſunt theſauri ſapientiæ, qui fecit utrumque unum, & aſcendit in altum, captivam duxit captivitatem, quemque jam non ſecundum carnem noſſe ſe dicebat Apoſtolus. Rom. LIII. Gal. XCIV. Efeſ. XVIII. XXXV. Filipp. LXXXIX. Coloſ. VIII. X. XI. Hebr. IX. XI. XIII. XV. XVII. XXXI.

K. XIII. Quia Chriſtus pro nobis in carne mortuus, idem homo, & Deus & mediator Dei & hominum ſit. Rom. XXXIV. XXXV. XXXVI. XXXVIII. XL. XLVII. Corint. I. XXXI. LXVI. Teſſal. VIII. Tim. I. IX. Hebr. IV. XIV. XV.

K. XIV. Quia fidei apoſtolice fundamentum Chriſtus ſit, qui eſt lapis angularis, & apud Dominum, ex quo omne corpus & in quo conſtruuntur, qui credunt Evangelio. Corint. I. XV. XVI. Corint. II. XXIII. Efeſ. XXI. Coloſ. VIII. XIX. Tim. II. XV. Hebr. XI.

K. XV. Quia Sacramentum olim filiis hominum abſconditum, nec per apoſtolum ſanctis manifeſtatum ſit, & quod Chriſtus ſapientia nuncupetur, quam nemo principum huiuſmodi cognovit. Corint. I. X. Efeſ. II. XI. XII. XIII. Coloſſ. X.

K. XVI. Quia Chriſtus filius Dei, imago virtutis, ac ſapientia patris ſit: & quod in ipſo plenitudo divinitatis corporaliter habitet, ſolum neſciens in carne peccatum; omnis autem homo mendax. Rom. II. V. XVII. XIX. Corint. I. LVIII. Corint. II. XXXII. Coloſſ. V. XVI. Hebr. I. IX. XII.

K. XVII. Quia homo Chriſtus ab Apoſtolo Deus, & Dominus nominatus ſit, & quod non in divinitate, ſed ex ſemine David ex muliere factus dicatur. Rom I. II. III. IV. LXX. Corint. I. XC. Galat. I. IV. V. XIX. Timot. I. XII. Tit. X. Heb. I. II. III. IV.

K. XVIII. Quia Chriſtus pax noſtra ſit, ideo in cruce inimicitias ſolvens delebit, quod adverſum nos erat cyrographum medio pariete diſtructo. Corint. II. XXXII. Efeſ. IX. XXXIX. XVIII. Gal. VII. VIII. Hebr. XXI.

Digitized by Google

K. XIX. Quia Chriſtus non invitus, ſed ſua voluntate in paſſione ſua patris impleverit voluntatem, humilians ſe uſque ad mortem. Rom. LXVI. Gal. II. X. Efeſios XXVII. Filip. IX. Tim. I. IX. Tit. X. Hebr. VI.

K. XX. Quia Hieruſalem illa cœleſtis libera, & quod non ſecundum Yſahac promiſſiones deputentur in ſemine, & quod caput ac plenitudo Eccleſie Chriſtus ſit. Galat. XXV. XXVI. Efeſ. V. XIII. XXV. Coloſſ. VI. VIII. Hebr. XX. XXV. XXVI.

K. XXI. Quia ſpiritus Dei omnia ſcrutetur, & noverit etiam alta Dei, quæ ſpirituales tantummodo intelligant & loquantur omnia, judicantes ipſi a nemine judicentur occurſuri Chriſto Corint. I. XII. XIII. LXXVII. Efeſ. IV. XIV. XX.

K. XXII. Quia peccatum mortem afferat, atque in ſervitutem animam redigat. Rom. XXXXIII. XXXXIV. XXXXV. XXXXVI. XXXXVII. Efeſ. VI. VII. Galat. XVIII. Timot. II. VII.

K. XXIII. Quia ignorantia tenebre ſit; ſcientia vero lux in Domino, utraque filios ſuos habeant. Corint. I. LXXX. Efeſ. XXII. XXX. Teſſal. XVI. XVII. Coloſ. IV. Hebr. IX.

K. XXIV. Quia Deus ante ſecula ſapientiam in ſacramento abſconditum ad gloriam noſtram predeſtinavit eorum videlicet, quos ante conſtitutionem mundi eligit. Rom. XV. Galat. XVIII. XIX. Efeſ. II. III. Teſſal. II. V. Timot. II. VI. VII. Tit. I. I. Hebr. V.

K. XXV. Quia gratia Dei ſit, atque miſericordia, ut credant audientes, & ſalventur credentes; obtunſio vero vel induratio de peccato veniat non credentibus, & quod contra naturam inſerte ſint gratiis gratie Dei; quippe ex quo & per quem, & in quo ſint omnia. Rom. LXIII. LXIV. LXXXII. LXXXIV. LXXXV. LXXXVI. LXXXVII. XCI. Corint. I. XXII. XXXVII. LXXII. Efeſ. VI. VIII. Fil. II. Coloſ. X. Timot. II. VI. XVII. Tit. XII. Hebr. VI. XI. XXVIII.

K. XXVI. Quia peccatum & mors per Adam in omnes homines venerit, & regnaverit mors ab Adam uſque ad Moiſen. Rom. XXVII. XXXVIII. XXXIX. Corint. I. LXXXVI.

K. XXVII. Quia corrumpunt bonos mores confabulationes peſſime, & quod queſtiones atque contentiones ſubvertant potius quam edificent audientes. Corint. I. CXI. Efeſ. XXIX. Coloſ. XV. Timot. I. XXVII. Timot. II. XIV. XVII. XX.

K. XXVIII. Quia peccandi cupiditas ideſt voluptas carnis, quæ ex conſuetudine diuturna lex jam dicitur atque natura, ſancte adverſa ſemper ſit voluntati. Rom. XLIX. L. LXI. LXII. LXIII. LXVII. CXXIV. Corint. II. XI. XLIX. LV. Galat. I. XXXVIII. Teſ. I. VI. Tim. I. XII. Tim. II. XVII.

K. XXIX.

Digitized by Google

K. XXIX. Quia caro, eiuſque prudentia Deo ſit inimica, & a Deo atque homine bono ſemper abſente. Rom. L. LI. LIV. LV. LVII. Corint. I. XCV. Corint. II. XXIX. Galat. XXX. XXXIV. Eſeſ. VI.

K. XXX. Quia per inhabitantem in nobis Dei ſpiritum vivificentur mortalia corpora noſtra. Rom. LVI. Filip. XCIV. Teſſ. 1. XXII.

K. XXXI. Quia novus homo interior ſit cuius cœleſtis imago eſt, quippe ad imaginem Dei formatus, quique Dei gratia & ſcientiæ lumine reformatur, & ut theſaurus in fictili vaſe conſiſtens viſceribus miſericordie, & fidei atque caritatis induitur. Corint. I. XCIV. Corint. II. XXIV. Eſeſ. XIV. XXXIV. Coloſ. XVII. XXVIII. Hebr. XVII.

K. XXXII. Quia vetus homo exterior ſit, qui corrunpitur, & in quo corpus peccati deſtruitur, quique terreſtris domus, & vas fictile nuncupatur Rom. XLI. Corint. II. XXIV. XXVII. XXIX. Eſeſ. XXIII. Coloſ. XXVII.

K. XXXIII. Quia Sanctorum corpora Dei ſive Spiritus Sancti templa & Chriſti membra ſint, & ideo ſemper hoſtia viva & placens eſſe debeant, atque ab omni opere carnis, & a ſuſſurratione, & vaniloquio ceteriſque peccatis abſtinere ſe debeant, & ut virgines juxta Apoſtoli conſilium ſic permaneant. Rom. XCII. Corint. I. XVII. XXVIII. XXXIII. XXXIV. XXXV. XXXVI. XLI. XLV. LVIII. Corint. II. XXXV. XLVIII. Eſeſ. XXVIII. Filip. XXIV. Theſſal. I. XI. Coloſ. XXV.

K. XXXIV. Quia Sancti carnem ſuam cum vitiis & concupiſcentiis crucifigant, gloriantes in carne Chriſti, per quem mundo ejuſque operibus mortui ſunt. Galat. XXXII. XXXVI. Coloſ. XXII. XXIII. Tit. IX.

K. XXXV. Quia cum carnibus & vino aliqui abſtineant, nec judicari ab aliis debeant, nec ipſi alios iudicare, eo quod mundis omnia munda ſint, & quia eſca & potus neminem commendat; Deus enim & hunc in quod & hec deſtruet. Rom. CII. CIII. CVI. CVII. CVIII. CX. Corint. I. XXXII. XIX. LI. LIII. Corint. II. XX. Tim. IV. Heb. XXVI.

K. XXXVI. Quia vinum ſit omnis cauſa luxurie, & ideo abſtinendum ab eo ſit, quippe quod pro ſola infirmitate & ipſo modico uti indulgeat. Rom. CVIII. Eſeſ. XXII. Tim. XXIV.

K. XXXVII. Quia per beatam voluntariam paupertatem juſti radicem malorum omnium avaritiam reſpuant contempti cotidiana exhibitione, & tegumenti ſufficientis, & pietatem ſibimet miniſtratam. Cor. I. XXIX. Eſeſ. XXII. XXVIII. Coloſ. XXV. Tim. I. XXVII. XXVIII. Hebr. XXVI. XXVIII.

K. XXXVIII.

Digitized by Google

K. XIX. Quia Chriſtus non invitus, ſed ſua voluntate in paſſione ſua patris impleverit voluntatem, humilians ſe uſque ad mortem. Rom. LXVI. Gal. II. X. Efeſios XXVII. Filip. IX. Tim. I. IX. Tit. X. Hebr. VI.

K. XX. Quia Hieruſalem illa cœleſtis libera, & quod non ſecundum Yſahac promiſſiones deputentur in ſemine, & quod caput ac plenitudo Eccleſie Chriſtus ſit. Galat. XXV. XXVI. Efeſ. V. XIII. XXV. Coloſſ. VI. VIII. Hebr. XX. XXV. XXVI.

K. XXI. Quia ſpiritus Dei omnia ſcrutetur, & noverit etiam alta Dei, quæ ſpirituales tantummodo intelligant & loquantur omnia, judicantes ipſi a nemine judicentur occurſuri Chriſto Corint. I. XII. XIII. LXXVII. Efeſ. IV. XIV. XX.

K. XXII. Quia peccatum mortem afferat, atque in ſervitutem animam redigat. Rom. XXXXIII. XXXXIV. XXXXV. XXXXVI. XXXXVII. Efeſ. VI. VII. Galat. XVIII. Timot. II. VII.

K. XXIII. Quia ignorantia tenebre ſit; ſcientia vero lux in Domino, utraque filios ſuos habeant. Corint. I. LXXX. Efeſ. XXII. XXX. Teſſal. XVI. XVII. Coloſ. IV. Hebr. IX.

K. XXIV. Quia Deus ante ſecula ſapientiam in ſacramento abſconditum ad gloriam noſtram predeſtinavit eorum videlicet, quos ante conſtitutionem mundi eligit. Rom. XV. Galat. XVIII. XIX. Efeſ. II. III. Teſſal. II. V. Timot. II. VI. VII. Tit. I. I. Hebr. V.

K. XXV. Quia gratia Dei ſit, atque miſericordia, ut credant audientes, & ſalventur credentes; obtunſio vero vel induratio de peccato veniat non credentibus, & quod contra naturam inſerte ſint gratiis gratie Dei; quippe ex quo & per quem, & in quo ſint omnia. Rom. LXIII. LXIV. LXXXII. LXXXIV. LXXXV. LXXXVI. LXXXVII. XCI. Corint. I. XXII. XXXVII. LXXII. Efeſ. VI. VIII. Fil. II. Coloſ. X. Timot. II. VI. XVII. Tit. XII. Hebr. VI. XI. XXVIII.

K. XXVI. Quia peccatum & mors per Adam in omnes homines venerit, & regnaverit mors ab Adam uſque ad Moiſen. Rom. XXVII. XXXVIII. XXXIX. Corint. I. LXXXVI.

K. XXVII. Quia corrumpunt bonos mores confabulationes peſſime, & quod queſtiones atque contentiones ſubvertant potius quam edificent audientes. Corint. I. CXI. Efeſ. XXIX. Coloſ. XV. Timot. I. XXVII. Timot. II. XIV. XVII. XX.

K. XXVIII. Quia peccandi cupiditas ideſt voluptas carnis, quæ ex conſuetudine diuturna lex jam dicitur atque natura, ſancte adverſa ſemper ſit voluntati. Rom. XLIX. L. LXI. LXII. LXIII. LXVII. CXXIV. Corint. II. XI. XLIX. LV. Galat. I. XXXVIII. Teſ. I. VI. Tim. I. XII. Tim. II. XVII.

Digitized by Google

K. XXIX. Quia caro, eiuſque prudentia Deo ſit inimica, & a Deo atque homine bono ſemper abſente. Rom. L. LI. LIV. LV. LVII. Corint. I. XCV. Corint. II. XXIX. Galat. XXX. XXXIV. Eſeſ. VI.

K. XXX. Quia per inhabitantem in nobis Dei ſpiritum vivificentur mortalia corpora noſtra. Rom. LVI. Filip. XCIV. Teſſ. 1. XXII.

K. XXXI. Quia novus homo interior ſit cuius cœleſtis imago eſt, quippe ad imaginem Dei formatus, quique Dei gratia & ſcientiæ lumine reformatur, & ut theſaurus in fictili vaſe conſiſtens viſceribus miſericordie, & fidei atque caritatis induitur. Corint. I. XCIV. Corint. II. XXIV. Eſeſ. XIV. XXXIV. Coloſ. XVII. XXVIII. Hebr. XVII.

K. XXXII. Quia vetus homo exterior ſit, qui corrunpitur, & in quo corpus peccati deſtruitur, quique terreſtris domus, & vas fictile nuncupatur Rom. XLI. Corint. II. XXIV. XXVII. XXIX. Eſeſ. XXIII. Coloſ. XXVII.

K. XXXIII. Quia Sanctorum corpora Dei ſive Spiritus Sancti templa & Chriſti membra ſint, & ideo ſemper hoſtia viva & placens eſſe debeant, atque ab omni opere carnis, & a ſuſſurratione, & vaniloquio ceteriſque peccatis abſtinere ſe debeant, & ut virgines juxta Apoſtoli conſilium ſic permaneant. Rom. XCII. Corint. I. XVII. XXVIII. XXXIII. XXXIV. XXXV. XXXVI. XLI. XLV. LVIII. Corint. II. XXXV. XLVIII. Eſeſ. XXVIII. Filip. XXIV. Theſſal. I. XI. Coloſ. XXV.

K. XXXIV. Quia Sancti carnem ſuam cum vitiis & concupiſcentiis crucifigant, gloriantes in carne Chriſti, per quem mundo ejuſque operibus mortui ſunt. Galat. XXXII. XXXVI. Coloſ. XXII. XXIII. Tit. IX.

K. XXXV. Quia cum carnibus & vino aliqui abſtineant, nec judicari ab aliis debeant, nec ipſi alios iudicare, eo quod mundis omnia munda ſint, & quia eſca & potus neminem commendat; Deus enim & hunc in quod & hec deſtruet. Rom. CII. CIII. CVI. CVII. CVIII. CX. Corint. I. XXXII. XIX. LI. LIII. Corint. II. XX. Tim. IV. Heb. XXVI.

K. XXXVI. Quia vinum ſit omnis cauſa luxurie, & ideo abſtinendum ab eo ſit, quippe quod pro ſola infirmitate & ipſo modico uti indulgeat. Rom. CVIII. Eſeſ. XXII. Tim. XXIV.

K. XXXVII. Quia per beatam voluntariam paupertatem juſti radicem malorum omnium avaritiam reſpuant contempti cotidiana exhibitione, & tegumenti ſufficientis, & pietatem ſibimet miniſtratam. Cor. I. XXIX. Eſeſ. XXII. XXVIII. Coloſ. XXV. Tim. I. XXVII. XXVIII. Hebr. XXVI. XXVIII.

K. XXXVIII.

Digitized by Google

K. XXXVIII. Quia iuſtorum militiæ & arma & aſte & lucta & pugna ſpiritualia ſint, quorum converſatio in celis eſt, unde & Chriſtum Dominum expectant. Rom. CI. Cor. II. XLVI. Ef. XXXVIII. XXXIX. XL. Filip. XX. Teſſal. I. VII. Tim. II. X. Hebr. XI. XV.

K. XXXIX. Quia opus doctoris lectio ſit, atque Evangelii predicatio, in quibus nocte ac die operabatur Apoſtolus. Corint. I. CI. Filip. XV. Teſ. I. V. Teſ. II. IX. Tim. I. XVIII. Tim. II. VI. XXIV. XX. XXI. XIII.

K. XL. Quia pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus, atque orationibus inſiſti debeat tam pro invicem, quam pro regibus atque omnibus hominibus. Rom. III. XCVI. Corint. II. II. X. Eſeſ. IV. XXXII. XLI. Filip. XXIII. Teſſal. II. III. VI. Coloſ. III. XXVIII. XXXII. Tim. I. VIII. Tim. II.ª II.

K. XLI. Quia Apoſtolus omnibus omnia factus ſit, ut omnia lucri faceret, per quod omnibus placuit, per quæ immitari oportet, ut ſicut luminaria in converſatione ſua luceant inter ceteros Chriſtiani, quorum tale debet eſſe opus, quale eſt ſermo. Rom. XCVI. XCVII. Corint. I. LVII. LXIII. Corint. II. XXII. XXXI. XXXIII. XLII. XLIII. Eſeſ. XV. XXXI. Filip. XII. XXII. Teſs. I. XXIII. Coloſ. XXXIII. Tim. II. XVII. Tit. VII.

K. XLII. Quia corpus, & ſanguinem Chriſti, quod eſt magnum pietatis Sacramentem manifeſtatum in carne iuſtificatum in ſpiritu, ſi quis indigne ſumpſerit, corporis ipſius ſanguiniſque ſit reus. Corint. I. LXI. LXIX. Tim. I. XIII. Hebr. XVIII.

K. XLIII. Quia ſcientia, ac fide, & ſanctitatis odore erant pleni tam Apoſtoli, quam illi, quos gratia replebat. Rom. III. XCIII. Corint. I.ª I. LXIV. Corint. II. IV. XIII. Teſſal. I.ª III. Hebr. XIX.

K. XLIV. Quia per multimodi Spiritus Sancti gratiam, prout oportuit, dona ſpiritualia diſtributa ſunt ſanctis; ideo debere unumquemque, in quo vocatus eſt, permanere, & inferiores honorem evangelio cooperantibus dare. Rom. XCIII. XCIV. Corint. I. LXXIII. Corint. II. LX. Eſeſ. XVII. Teſſal. I. XIX. Hebr. IV.

K. XLV. Quia Epiſcopus Sanctus, inreprenſibilis eſſe debeat, omniſque Clericus iuvenilia deſideria fugiens, ſervans mandatum, probans potiora, corripiens errantem, docens utilia; ſimiliter ſenes, & viduas eſſe debere. Teſſal. I. XXI. Coloſ. XI. XII. Tim. I. XIII. XIX. XXIII. XXVIII. XXIX. Tim. II. XVI. XVII. Tit. II. V. XIII.

K. XLVI. Quia Eccleſiaſtici non debeant ob ſuam defenſionem publica adire iudicia, ſed tantum Eccleſiaſtica, nihilque inique iudicare, ac duorum vel trium teſtimonium rem probare, quia ſancti tantum & ange-

Digitized by Google

angelos iudicabunt Rom. XCVIII. Corint. I. XXX. Corint. II. XI. Tim. I. XXV. Tim. II. XXI. Tit. X. Hebr. XVII.

K. XLVII. Quia firmiores in fide debeant infirmioribus compati, conſiderantes ſeipſos, ne & ipſi temptentur. Rom. XCVI. Corint. II. X. XI. Galat. XXXIII. Teſſal. I. XVIII. XX. Hebr. XXV.

K. XLVIII. Quia in ordinibus eccleſie elegerit Deus primo Apoſtolos, ſecundo prophetas, tertio Magiſtros. Corint. I. LXXIII. LXXVIII. Eſeſ. XI. XIX. Teſſ. I. XXI. Tim. I. VI.

K. XLIX. Quia omne bonum eligendum eſt, & cunctis virtutibus fraterna caritas preferenda, redimendum tempus, paxque & humilitas Chriſtianis ſectanda. Rom. XCV. XCVI. XCVII. CVII. Corint. I. II. LXXIV. LXXVI. CII. Galat. XIX. Eſeſ. XV. XXXI. Filip. VII. Teſſ. I. XII. XX. Teſſal. II. I. Tim. I. III. Hebr. VIII. XXVI. XXV.

K. L. Quia vitandi ſunt, qui non ſecundum Apoſtolorum traditionem vivunt, ſed ſuo potius ventri deſerviunt, qui in noviſſimis temporibus deterrimi ſint futuri. Rom. CXXII. Corint. I. LXXVII. Teſſ. II. VIII. X. Tim. II. XVIII. XXII. Hebr. XXVI.

K. LI. Quia gravius delinquunt qui alios iudicant ipſi deteriora facientes, vel certe participes peccantium ſunt hi, qui peccantibus quoquo modo conſentiunt. Rom. XI. Corint. I. XXVI. XXVIII. Corint. II. XVI. Timot. II. LVII.

K. LII. Quia vel fuerint vel futuri ſint pſeudoapoſtoli vel pſeudoprophete ſectarum perverſarum magiſtri, & quod ſe ſatanas transfiguret in angelum lucis. Rom. VI. VIII. IX. Corint. I. II. XIV. LXXVIII. CV. Corint. II. XIV. XX. XXXXVI. L. LII. Galat. II. VIII. XXI. XXVIII. Filip. IV. XVI. XX. Coloſſ. XXI Tim. I. II. XXXII. Tit. III. V. XIV.

K. LIII. Quia multi receſſerint ab Apoſtolis vaniloqui, per quos hereſes extiterint adverſores. Tim. I. III. VII. Tim. II. VIII. XV. XXV.

K. LIV. Quia commendat eos, qui ſecum conlaborant in evangelio, & omnes, qui preſunt, quorum, ut ait, nomina in libro vite ſint ſcripta. Filip. XIII. XV. XXI. Teſſal. I. VII. XXIV. Tim. I. XXI. Fil. V. Hebr. XXVIII.

K. LV. Quia non per legem, ſed per Chriſti fidem, & confeſſionem ſalventur, ac iuſtificentur credentes ſervitutis iugo. & ſexuum diverſitate carentes. Rom. XXVI. XXVII. XXXIII. LXXIX. LXXI. XC. Corint. II. VI. Gal. XI. XII. XVI. Eſeſ. VIII. Hebr. VII. XIX. XXII.

K. LVI. Quia precipiat plebi, ut poteſtatibus ſubiecti ſint, & ut ſuis manibus operentur, uxores filios ſervos, ut ſervi Dominos, deligant, & mulieres in eccleſia taceant, nec docere preſumant. Rom. XCVIII.

Digitized by Google

CIV. Corint. I. XXXVI. XXXVIII. XL. XLII. XLIII. XLVIII. LXII. LXVI. LXXII. LXXIX. Efeſ. XXV. XXXI. XXXIII. XXXIV. XXXVI. XXXVII. Teſſ. I. VII. XIII. Tim. I. XII. XXVI. XXX. Tit. VI. VIII. XI. Heb. XXV.

K. LVII. Quia incontinentibus nubere iubeat, & mulier per generationem filiorum ſalvanda ſit. Corint. I. XXXVIII. XLIII. XLIV. XLVI. Tim. I. XII. XIX. Hebr. XXV.

K. LVIII. Quia factis iuſtificentur credentes, non tantum ſermonibus, non enim in ſermone eſt regnum Dei, ait, ſed in virtute. Rom. XIII. XV. XVI. XVIII. XIX. Corint. I. XXV. XXXIX. Teſſal. I. II. Hebr. XVIII.

K. LIX. Quia Chriſtus caput ſit viri, vir mulieris, & quia oporteat ſine ira & diſceptatione ſemper orare, & mulieres ſemper ornatas eſſe debere non monilibus, ſed converſatione. Corint. I. XLV. XLVI. LXXX. Tim. I. XI. XII. XIX.

K. LX. Quia gratias agat apoſtolus his qui ad helemoſinas prompti ſunt, alios ad hoc opus exhortans. Rom. XXIX. CXX. CXXII. Corint. I. XXIX. CIII. Corint. II. XC. XCI. XCIV. Filipp. XXV. Tim. II. IX. XI. Tit. XV. Heb. XXV. XXVIII.

K. LXI. Quia bonum vitæ quorumdam laicorum, & fidei atque humanitatis eorum teſtimonium reddat Apoſtolus, quod receperint vel ipſum vel ſanctorum pauperes. Corint. II. XXXIX. Teſſal. I. VI. IX. Teſſal. II. I. VII. Coloſ. I. Tim. II. III. Fil. II. Hebr. XIX.

K. LXII. Quia exprobraret quorumdam avaritia Paulus dicens, ſe ita evangelium prædicaſſe eis, ut eos non non gravaverit, debere tamen altario ſervientes inde vivere & miles ſuis ſtipendiis. Corint. I. LIV. LVI. Corint. II. LI. LVII. Tim. I. XXX.

K. LXIII. Quia cervices ſuas quidam pro apoſtolo ſubpoſuerint, quibus gratias agit, non ſolum, ſed qui etiam in domibus propriis receperint. Rom. CXXI. Corint. I. CIV. Coloſ. XXXIV. Filip. I.

K. LXIV. Quia iuſtitiam Dei, quæ per Chriſtum data eſt, ignorent; ii, qui iuſtitiam legis ſectantur; inpoſſibile namque erat legi deſervientibus ſibi auferre peccatum. Rom. XX. XXI. XXII. LIII. LXXI. LXXVI. LXXVII. LXXVIII. LXXX. LXXXIV. Coloſ. XXXIV. Gal. XV. Fil. XVII. XVIII. Hebr. XII. XVI.

K. LXV. Quia duas leges dicat eſſe apoſtolus, unam per Moyſen, quæ carnalis eſt, alia per fidem, & gratiam Chriſti, quæ ſpiritualis eſt, illamque deſtruens, quia non iuſtificat, hanc vero ſtatuens, quia ſalvat, atque ſanctificat. Rom. XXII. XXV. XXXI. XXXII. XXXIV. XXXIX. XLIV. XLIX. L. LII. LIV. LVII. LIX. LXXVII. Corint.

Digitized by Google

I. XCVII. Corint. II. XVI. XVII. XIX. Galat. XXII. XXIV. XXXVI. XXXVII. ..... XX. XXIV. XXV. XXVI. XXVII. XXX. Tim. I. III. Tit. III. XIII. Hebr. XI. XII.

K. LXVI. Quia in lege iudaica maledictum ſit de quo nos Chriſtus liberat factus ipſe maledictum. Rom. XXVI. Galat. XII. XIII.

K. LXVII. Quia per ſpiritualem cordis in Chriſto circumciſionem præputioſam illam legem deſtruit apoſtolus. Rom. XVII. XXIII. XXVIII. Gal. XXVII. XXVIII. XXXV. XXXVI. Eſeſ. VIII. Filip. XVI. XVII. Coloſ. XVI.

K. LXVIII. Quia quæ in veteri teſtamento vel facta vel ſcripta ſunt, in noſtri figuram contigerint. Rom. XXIX. LXIX. XCII. XCIII. Corint. I. LIX. LX. Hebr. XVI.

K. LXIX. Quia Abrahæ fidem immitandam judeis ponat apoſtolus, adprobans non ex operibus legis, ſed ex operibus fidei iuſtificari credentes, quos Iſdrael Dei nuncupat. Rom. XXVI. XXIX. XXX. XXXIII. LXXII. Galat. XVI. XVII. Hebr. XI. XX.

K. LXX. Quia gentes de judæorum caſu non debeant gloriari; Deus enim omnes homines vult ſalvos fieri, concludens omnes ſub peccato, ut omnium miſereatur, qui per Chriſtum nos reconciliat ſibi. Deus enim, inquit, erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi. Rom. LXXVII. LXXXVIII. XC. Tim. I. XIX. XVI. Hebr. XIV.

K. LXXI. Quia cum ſe perſecutorem Eccleſiarum fuiſſe accuſet, & minimum Apoſtolorum ſe eſſe dicat. Raptum tamen uſque ad tertium cœlum ſe confiterur, ubi ſine dubio inſtructus eſt Evangelium, quod non ab homine, ſed a Chriſto per revelationem ſpiritus doctum eſſe dicit. Corint. I. LXXXII. Corint. II. I. LIV. Galat. VI. Eſeſ. XI. Filip. XVII. Tim. I. III. IV. Tim. II. VI. XVII.

K. LXXII. Quia dicat idem Apoſtolus, a Deo ſe gratiam apoſtolatus accepiſſe, & Chriſtum in ſe loqui, & operari, & quia ſpiritu Dei agantur, qui Filii Dei ſunt, heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti. Rom. II. LVIII. CLIX. CXVI. Corint. II. VI. VII. XIII. XXIV. LX. Teſſ. I. V. XI. Coloſſ. XII. Tim. II. VII. Hebr. V. XI.

K. LXXIII. Quia ibi evangelium prædicaverit, ubi nullus Apoſtolorum fuerat, ſeque ad evangelizandum a Chriſto miſſum. Rom. CXVII. Corint. II. III. Corint. II. XII. XXI. XLVIII. Gal. VI. Eſeſ. XII.

K. LXXIV. Quia nichil minus fecerit ab aliis apoſtolis, quam predicationem quam ſignis, nam ſi imperitus ſum, inquit, ſermone, ſed non ſcientia. Rom. CXVI. Corint. I. XXIV. LXXXII. Corint. II. I. Fil. III. XII. XIX. Teſſ. I IV.

K. LXXV. Quia gentium ſit apoſtolus, quibus evangelium prædicat,

Digitized by Google

epistolam Paschale Papa nondum terris erepto, adeoque ante diem XXIV. mensis Junii anni DCCCXXIV. , quo jam denatus fuerat Pontifex , ad Claudium dedit, ut sese a læsæ amicitiæ criminatione defenderet , amicumque ab errore dimoveret . Nam cum Theodemirus in sua epistola scripsisset , Domnum Apostolicum Claudio indignatum fuisse , ait Claudius in apologetico , quem edidit veluti responsionem Theodemirianæ epistolæ : *hoc dixisti de Paschali Ecclesiæ Romanæ Episcopo , qui præsente jam corruit vita* . In vivis igitur Paschalis erat, scribente Theodemiro : contra vero Claudio respondente vita functus , ut Claudius non responderit , nisi post Junium ejusdem anni DCCCXXIV. Hæc verosimillima sunt hujus controversiæ initia , quæ nobis hæc hactenus inedita Claudii præfatio explicat . Fatendum tamen est , aliqua heic a nobis adtacta Mabillonium in Annalibus Benedictinis proposuisse conjectando . Nobis autem licuit emendare aliquas viri doctissimi conjecturas, aliquas confirmare . Heinc autem corrigendus maxime Pagius, qui in critica ad ann. DCCCXXV. n. IV. post Conventum Parisiensem Kalendis Novembris illius anni celebratum , Claudium narrat sui erroris indicia edidisse , atque a Theodemiro conreptum fuisse . Neque illud ommittendum , quod ex hoc Claudii loco cum superiore Theodemiri epistola conlato discimus , Leidtradum olim Lugdunensem Episcopum , de cujus anno emortuali nihil constare ajunt Maurini Galliæ Christianæ restitutores , sub finem anni DCCCXXI. aut sequentis initium, adhuc fuisse superstitem.

(12) Conventum Episcoporum Aquisgrani habitum anno DCCCXXII. heinc conjicio Conciliorum conlectoribus hactenus incompertum .

(13) Moneo Codicem mutilum esse, atque in responsione ad eam interrogationem : *Quis sit Sacerdos primus , aut quis secundus ?* finem habere .

III.

Nonaginta Peregrini Episcopi Canones ex Paulli epistolis sumti contra Hæreticos sui temporis

Ex Pistoriensi Capituli Codice descripto p. 2. cap. 1. n. 2.

OBSERVATIO.

EPiscopus hic longe aliam ab Hugoniana, atque adeo ab illa, quæ in hoc Codice adhibetur Bibliacorum capitum divisionem sequitur, ut illum ante XII. seculum floruisse exploratum esse debeat , verosimillimum etiam sit , seculo XI. fuisse antiquiorem. Nam nullum ego neque in Ughellii Italia Sacra , neque apud Labbeum, Oudinum , & Caveum , alioque id genus Bibliographos Peregrinum Episcopum reperio , cui Canones illos tribuere possim . Suspicabar olim , dum eos primum Pistorii descripsi , Peregrino Laureacensi Archiepiscopo adjudicari illos posse ; floruit enim X. seculo , & hæreticos plurimum aversabatur , quod luculenter demonstrat ejus epistola ad Benedictum VII. Papam post Labbeum , & Lambecium a Marco Hansizio doctissimo Germaniæ Sacræ editore in Patavienſibus Episcopis divulgata , ex qua symbolum quoddam excerptum fuit , inlatumque in XVII. Tomum Bibliothecæ Maximæ Sanctorum Patrum *edit. Lugdun.* At cum nihil hac de re invenerim notatum ab Hansizio nuper adpellato, diligentissimo sane , ac pererudito Scriptore , ferme conjecturam illam meam abjicio . Ut se res habet , ipsum hoc opus exstat in Vaticano Codice 5729. 217. inscribiturque apud Montfauconium T. I. *Bibliothecæ Bibliothecarum pag.* 140. *d. Peregrini Episcopi concordia epistolarum Pauli Apostoli*. Sed ipsos Canones, ut equidem existimo , a nemine editos lubet heic exhibere , Codicis ortographia servata.

Incipit

Digitized by Google

Incipit Prefatio Peregrini Episcopi.

„ PRologum subter adjectum, sive Canones, qui secuntur, nemo putet a Hieronimo ordinatos, sed potius a Priscilliano esse compositos (1), & quæ erant ibi plurima valde necessaria, correctis his, quæ pravo sensu posita fuerant, cum reliquis catholico intellectu non discrepantibus, ut erant composita, exemplavi, quod probare poterit, qui vel illud opus, quod ipse juxta sensum suum male in aliquibus est interpretatus, discusserit, vel hoc, quod sane doctrinæ redditum est, sagaci mente perlegerit. Explicit Prefatio.

Incipit Prologus.

„ MUltis occupatus necessitatibus litteris tuis tardius respondi Karissime. Postulaveras enim, ut contra hereticorum versutam fallaciam, firmissimum aliquod propugnaculum in divinis Scripturis sagaci indagine repperirem; quod non tam prolixum, vel fastidiosum esset, quam concinnum, ac venustum existeret, per quod velocius eorum prosterneretur imprudentia, qui obiecta sibi verissima testimonia in suum praviſſimum sensum ea interpretari nituntur, aut certe negent hæc esse scripta. Ideo contra eos tale aliquid excogitandum esse dicis, quod non versuta Oratoris eloquentia fulgescat, vel lubricis dialecticæ syllogismis involvatur. Nam hæc quibusdam maxima solent esse perfugia; sed tale sit, ais, quod mira veritate effulgeat, atque firma constet scripturarum auctoritate. Illa vero vitari debere, quæ sunt spirituali, & innocuæ fidei Christianæ contraria, atque inimica. Quippe mundi existens sapientia ab Apostolo sit stultitia nuncupata. Hæc a te sepissime audiens, & alia his similia michi te scribente, videre michi visum est, ipsas scripturas in medio positas, ideſt XIIII. epistolas Beatissimi Pauli Apostoli, inque earum textum sensum testimoniorum distinguere; ipsisque testimoniis numeros ordinare, quosque numeros unicuique epistolarum ab uno incipiens usque in finem quantitatis suæ modum sequaciter atramento prænotare. Præterea ex ipsis testimoniis quedam verba decerpens, canones hisdem . . . ipsorum testimoniorum monstrantes, quibus canonibus epistolarum titulos, & ipsorum testimoniorum numeros subter adnotavi, & ubi, vel quotum quæres testimonium, per eundem Kanonem, cui hæc subdita sunt, facillime repperies. Ipsi autem canones proprios habent numeros in eo desciptos, id est in XIV. epistolas Kanones XC. Quosque numeros in omnem textum Scripture convenientibus sibi testimoniis super notatos invenis: illic videlicet unde unicuique Kanoni pauca verba necessaria esse videntur. Cur autem non omne testimonium possideat Kanon, sollerti studio animadverti, quia eadem testimonia ex multis verbis constant; Canones autem ex paucis verbis, eo quod semper ad respondendum pauca verba proferantur. Ideoque evenit, ut aliquorum testimoniorum principia tantum cum canone, cui subdita sunt, convenient, aliorum autem medietas, plerumque totum, & idcirco

(1) Hieronymus in Catalogo hæc de Priscilliano habet cap. CXXI. *Priscillianus Abulæ Episcopus, qui factione Hylacii, & Ithacii Treveris a Maximo tyranno cæsus est, edidit multa opuscula, de quibus ad nos aliqua pervenerunt*; sed nullius titulum indicat. Heinc ergo habemus, Priscillianum Canones edidisse ex Paulli epistolis in pravum sensum contortis, quos Peregrinus ab erroribus expurgatos in hocce libello descripsit. Unde & aliud habemus argumentum, quo Peregrinum nostrum vetustioribus seculis vixisse dicamus, quum ea tempora adtigerit, quibus Priscilliani opera nondum erant deperdita.

„ duorum,

Digitized by Google

„ duorum, vel trium, ſeu plurimorum canonum numerum in unum teſtim. minio ſubno-
„ tatum invenies, ut jam dixi, illic tamen, unde pauca verba unicuique videntur eſſe
„ neceſſaria. Hoc enim me laboraſſe volo intelligas, quo fideliter continentia ſcriptu-
„ rarum palam facere, nulli exiſtens inimicus, ut & errantium velocius, ſicut poſtu-
„ laſti, corrigerentur mores.

Explicit Prologus.

Incipiunt Canones.

K *Anon.* I. Deus verax eſt, Spiritus quoque Deus, & Deus ſeculorum poſſidens immortalitatem, eſtque inviſibilis lucem habitans inacceſſibilem, Rex etiam, atque Dominus, cujus imago, ac primogenitus Chriſtus, in quo non invenitur eſt & non, ſed eſt tantummodo. Romanos XXIX. Corinthios II. VI. XVIII. XXII. Coloſſenſes V. Timotheum II. V. XXIX. Titum I. Hebreos I. XI. XVIII.

K II. Quenam ſunt, quæ ſibi diſſona, & inimica moribus, ac fructibus exiſtant, eſt namque natio prava, ſed & perditio habens filium. Rom. XXIX. Cor. II. V. XXII. Coloſ. V. Tit. II. V. XXIX. Tim. II. I. Hebr. I. XI. XVIII.

K. III. Quia duo genera Spirituum ſint, unum Dei, & alterum mundi ad errores. Rom. LIV. LV. LVI. LVIII. I IX. Corint. 1. XI. XII. LXXII. Corint. II. XV. II. Coloſ. XXX. Tim. I. XV. Tim. II. V.

K. IV. Quia duæ ſunt ſapientiæ, una quidem Dei, altera vero hominum, vel carnis. Rom. LIV. Corint. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. XVIII. Corint. II. III. Teſſal. I. II. Gal. XV.

K. V. Quia multi dicantur Dii, quibuſdam ventrem Deum eſſe, & Spiritus aeris hujus, atque poteſtates tenebrarum, ſed helementa mundi. Corint. I. XLVII. XLVIII. L. Corint. II. XII. Gal. XVI. XX. Efeſ. V. Filip. XX. Coloſ. XV. XXII. Hebreos IX.

K. VI. Quia peccata vel Demones tenebre, ſive opera tenebrarum ab Apoſtolo nuncupantur. Rom. CI. Efeſ. XXX. Coloſ. IV.

K. VII. Quia ſtultorum, atque carnalium, vel dubiorum ſit craſſe de divinitate ſapere, vel ſentire. Rom. VIII. IX. Corint. I. XIII. XIV. Corint. III. III. V. Hebr. IX.

K. VIII. Quia ex Deo & in Deo ſint omnia, qui univerſa operatur, omniſque paternitas ab eo nominatur, atque omnia condita ſuper Chriſtum. Rom. LX. LXI. CIV. Corint. I. XLVII. Efeſ. III. XIII. XIV. XV. Coloſ. V. VI. VII. XI. Hebr. I. V.

K. IX. Quia ſapientia, & gratia, atque benedictio dona ſpiritualia ſint: & quod inviſibilia ejus per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpi-

cium-

Digitized by Google

ciuntur. Rom. IV. VII. Corint. II. XLVI. Efes. II. Colos. IV. Hebr. IV.

K. X. Quia inscrutabilia sint judicia Dei, & investigabiles viæ. Similiter & divitie Christi, & multiformis sapientia. Rom. LXIV. XXI. Corint. II. XLVI. Efes. II. Colos. IV.

K. XI. Quia quæ videntur temporalia, que autem non videntur, æterna sint, ideoque qui in hac vita tantum sperant, miserabiliores esse omnibus hominibus. Rom. LXIV. Corint. I. VI. XLIV. LXXXIV. Corint. II. XXII. XXXVII. XXXIX.

K. XII. Quia Christus similitudinem carnis peccati sumpserit in misterio, in quo sunt thesauri sapientiæ, qui fecit utrumque unum, & ascendit in altum, captivam duxit captivitatem, quemque jam non secundum carnem nosse se dicebat Apostolus. Rom. LIII. Gal. XCIV. Efes. XVIII. XXXV. Filipp. LXXXIX. Colos. VIII. X. XI. Hebr. IX. XI. XIII. XV. XVII. XXXI.

K. XIII. Quia Christus pro nobis in carne mortuus, idem homo, & Deus & mediator Dei & hominum sit. Rom. XXXIV. XXXV. XXXVI. XXXVIII. XL. XLVII. Corint. I. XXXI. LXVI. Tessal. VIII. Tim. I. IX. Hebr. IV. XIV. XV.

K. XIV. Quia fidei apostolice fundamentum Christus sit, qui est lapis angularis, & apud Dominum, ex quo omne corpus & in quo construuntur, qui credunt Evangelio. Corint. I. XV. XVI. Corint. II. XXIII. Efes. XXI. Colos. VIII. XIX. Tim. II. XV. Hebr. XI.

K. XV. Quia Sacramentum olim filiis hominum absconditum, nec per apostolum sanctis manifestatum sit, & quod Christus sapientia nuncupetur, quam nemo principum huiusmodi cognovit. Corint. I. X. Efes. II. XI. XII. XIII. Colos. X.

K. XVI. Quia Christus filius Dei, imago virtutis, ac sapientia patris sit: & quod in ipso plenitudo divinitatis corporaliter habitet, solum nesciens in carne peccatum; omnis autem homo mendax. Rom. II. V. XVII. XIX. Corint. I. LVIII. Corint. II. XXXII. Colos. V. XVI. Hebr. I. IX. XII.

K. XVII. Quia homo Christus ab Apostolo Deus, & Dominus nominatus sit, & quod non in divinitate, sed ex semine David ex muliere factus dicatur. Rom. I. II. III. IV. LXX. Corint. I. XC. Galat. I. IV. V. XIX. Timot. I. XII. Tit. X. Heb. I. II. III. IV.

K. XVIII. Quia Christus pax nostra sit, ideo in cruce inimicitias solvens delebit, quod adversum nos erat cyrographum medio pariete distructo. Corint. II. XXXII. Efes. IX. XXXIX. XVIII. Gal. VII. VIII. Hebr. XXI.

K. XIX.

Digitized by Google

K. XIX. Quia Chriſtus non invitus, ſed ſua voluntate in paſſione ſua patris impleverit voluntatem, humilians ſe uſque ad mortem. Rom. LXVI. Gal. II. X. Efeſios XXVII. Filip. IX. Tim. I. IX. Tit. X. Hebr. VI.

K. XX. Quia Hieruſalem illa cœleſtis libera, & quod non ſecundum Yſahac promiſſiones deputentur in ſemine, & quod caput ac plenitudo Eccleſie Chriſtus ſit. Galat. XXV. XXVI. Efeſ. V. XIII. XXV. Coloſſ. VI. VIII. Hebr. XX. XXV. XXVI.

K. XXI. Quia ſpiritus Dei omnia ſcrutetur, & noverit etiam alta Dei, quæ ſpirituales tantummodo intelligant & loquantur omnia, judicantes ipſi a nemine judicentur occurſuri Chriſto Corint. I. XII. XIII. LXXVII. Efeſ. IV. XIV. XX.

K. XXII. Quia peccatum mortem afferat, atque in ſervitutem animam redigat. Rom. XXXXIII. XXXXIV. XXXXV. XXXXVI. XXXXVII. Efeſ. VI. VII. Galat. XVIII. Timot. II. VII.

K. XXIII. Quia ignorantia tenebre ſit; ſcientia vero lux in Domino, utraque filios ſuos habeant. Corint. I. LXXX. Efeſ. XXII. XXX. Teſſal. XVI. XVII. Coloſ. IV. Hebr. IX.

K. XXIV. Quia Deus ante ſecula ſapientiam in ſacramento abſconditum ad gloriam noſtram predeſtinavit eorum videlicet, quos ante conſtitutionem mundi eligit. Rom. XV. Galat. XVIII. XIX. Efeſ. II. III. Teſſal. II. V. Timot. II. VI. VII. Tit. I. I. Hebr. V.

K. XXV. Quia gratia Dei ſit, atque miſericordia, ut credant audientes, & ſalventur credentes; obtunſio vero vel induratio de peccato veniat non credentibus, & quod contra naturam inſerte ſint gratiis gratie Dei; quippe ex quo & per quem, & in quo ſint omnia. Rom. LXIII. LXIV. LXXXII. LXXXIV. LXXXV. LXXXVI. LXXXVII. XCI. Corint. I. XXII. XXXVII. LXXII. Efeſ. VI. VIII. Fil. II. Coloſ. X. Timot. II. VI. XVII. Tit. XII. Hebr. VI. XI. XXVIII.

K. XXVI. Quia peccatum & mors per Adam in omnes homines venerit, & regnaverit mors ab Adam uſque ad Moiſen. Rom. XXVII. XXXVIII. XXXIX. Corint. I. LXXXVI.

K. XXVII. Quia corrumpunt bonos mores confabulationes peſſime, & quod queſtiones atque contentiones ſubvertant potius quam edificent audientes. Corint. I. CXI. Efeſ. XXIX. Coloſ. XV. Timot. I. XXVII. Timot. II. XIV. XVII. XX.

K. XXVIII. Quia peccandi cupiditas ideſt voluptas carnis, quæ ex conſuetudine diuturna lex jam dicitur atque natura, ſancte adverſa ſemper ſit voluntati. Rom. XLIX. L. LXI. LXII. LXIII. LXVII. CXXIV. Corint. II. XI. XLIX. LV. Galat. I. XXXVIII. Teſ. I. VI. Tim. I. XII. Tim. II. XVII.

Digitized by Google

K. XXIX. Quia caro, eiuſque prudentia Deo ſit inimica, & a Deo atque homine bono ſemper abſente. Rom. L. LI. LIV. LV. LVII. Corint. I. XCV. Corint. II. XXIX. Galat. XXX. XXXIV. Eſeſ. VI.

K. XXX. Quia per inhabitantem in nobis Dei ſpiritum vivificentur mortalia corpora noſtra. Rom. LVI. Filip. XCIV. Teſſ. 1. XXII.

K. XXXI. Quia novus homo interior ſit cuius cœleſtis imago eſt, quippe ad imaginem Dei formatus, quique Dei gratia & ſcientiæ lumine reformatur, & ut theſaurus in fictili vaſe conſiſtens viſceribus miſericordie, & fidei atque caritatis induitur. Corint. I. XCIV. Corint. II. XXIV. Eſeſ. XIV. XXXIV. Coloſ. XVII. XXVIII. Hebr. XVII.

K. XXXII. Quia vetus homo exterior ſit, qui corrunpitur, & in quo corpus peccati deſtruitur, quique terreſtris domus, & vas fictile nuncupatur Rom. XLI. Corint. II. XXIV. XXVII. XXIX. Eſeſ. XXIII. Coloſ. XXVII.

K. XXXIII. Quia Sanctorum corpora Dei ſive Spiritus Sancti templa & Chriſti membra ſint, & ideo ſemper hoſtia viva & placens eſſe debeant, atque ab omni opere carnis, & a ſuſſurratione, & vaniloquio ceteriſque peccatis abſtinere ſe debeant, & ut virgines juxta Apoſtoli conſilium ſic permaneant. Rom. XCII. Corint. I. XVII. XXVIII. XXXIII. XXXIV. XXXV. XXXVI. XLI. XLV. LVIII. Corint. II. XXXV. XLVIII. Eſeſ. XXVIII. Filip. XXIV. Theſſal. I. XI. Coloſ. XXV.

K. XXXIV. Quia Sancti carnem ſuam cum vitiis & concupiſcentiis crucifigant, gloriantes in carne Chriſti, per quem mundo ejuſque operibus mortui ſunt. Galat. XXXII. XXXVI. Coloſ. XXII. XXIII. Tit. IX.

K. XXXV. Quia cum carnibus & vino aliqui abſtineant, nec judicari ab aliis debeant, nec ipſi alios iudicare, eo quod mundis omnia munda ſint, & quia eſca & potus neminem commendat; Deus enim & hunc in quod & hec deſtruet. Rom. CII. CIII. CVI. CVII. CVIII. CX. Corint. I. XXXII. XIX. LI. LIII. Corint. II. XX. Tim. IV. Heb. XXVI.

K. XXXVI. Quia vinum ſit omnis cauſa luxurie, & ideo abſtinendum ab eo ſit, quippe quod pro ſola infirmitate & ipſo modico uſi indulgeat. Rom. CVIII. Eſeſ. XXII. Tim. XXIV.

K. XXXVII. Quia per beatam voluntariam paupertatem juſti radicem malorum omnium avaritiam reſpuant contempti cotidiana exhibitione, & tegumenti ſufficientis, & pietatem ſibimet miniſtratam. Cor. I. XXIX. Eſeſ. XXII. XXVIII. Coloſ. XXV. Tim. I. XXVII. XXVIII. Hebr. XXVI. XXVIII.

K. XXXVIII.

Digitized by Google

K. XXXVIII. Quia iuſtorum militiæ & arma & aſte & lucta & pugna ſpiritualia ſint, quorum converſatio in celis eſt, unde & Chriſtum Dominum expectant. Rom. CI. Cor. II. XLVI. Ef. XXXVIII. XXXIX. XL. Filip. XX. Teſſal. I. VII. Tim. II. X. Hebr. XI. XV.

K. XXXIX. Quia opus doctoris lectio ſit, atque Evangelii predicatio, in quibus nocte ac die operabatur Apoſtolus. Corint. I. CI. Filip. XV. Teſ. I. V. Teſ. II. IX. Tim. I. XVIII. Tim. II. VI. XXIV. XX. XXI. XIII.

K. XL. Quia pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus, atque orationibus inſiſti debeat tam pro invicem, quam pro regibus atque omnibus hominibus. Rom. III. XCVI. Corint. II. II. X. Eſeſ. IV. XXXII. XLI. Filip. XXIII. Teſſal. II. III. VI. Coloſ. III. XXVIII. XXXII. Tim. I. VIII. Tim. II.ª II.

K. XLI. Quia Apoſtolus omnibus omnia factus ſit, ut omnia lucri faceret, per quod omnibus placuit, per quæ immitari oportet, ut ſicut luminaria in converſatione ſua luceant inter ceteros Chriſtiani, quorum tale debet eſſe opus, quale eſt ſermo. Rom. XCVI. XCVII. Corint. I. LVII. LXIII. Corint. II. XXII. XXXI. XXXIII. XLII. XLIII. Eſeſ. XV. XXXI. Filip. XII. XXII. Teſs. I. XXIII. Coloſ. XXXIII. Tim. II. XVII. Tit. VII.

K. XLII. Quia corpus, & ſanguinem Chriſti, quod eſt magnum pietatis Sacramentem manifeſtatum in carne iuſtificatum in ſpiritu, ſi quis indigne ſumpſerit, corporis ipſius ſanguiniſque ſit reus. Corint. I. LXI. LXIX. Tim. I. XIII. Hebr. XVIII.

K. XLIII. Quia ſcientia, ac fide, & ſanctitatis odore erant pleni tam Apoſtoli, quam illi, quos gratia replebat. Rom. III. XCIII. Corint. I.ª I. LXIV. Corint. II. IV. XIII. Teſſal. I.ª III. Hebr. XIX.

K. XLIV. Quia per multimodi Spiritus Sancti gratiam, prout oportuit, dona ſpiritualia diſtributa ſunt ſanctis; ideo debere unumquemque, in quo vocatus eſt, permanere, & inferiores honorem evangelio cooperantibus dare. Rom. XCIII. XCIV. Corint. I. LXXIII. Corint. II. LX. Eſeſ. XVII. Teſſal. I. XIX. Hebr. IV.

K. XLV. Quia Epiſcopus Sanctus, inreprenſibilis eſſe debeat, omniſque Clericus iuvenilia deſideria fugiens, ſervans mandatum, probans potiora, corripiens errantem, docens utilia; ſimiliter ſenes, & viduas eſſe debere. Teſſal. I. XXI. Coloſ. XI. XII. Tim. I. XIII. XIX. XXIII. XXVIII. XXIX. Tim. II. XVI. XVII. Tit. II. V. XIII.

K. XLVI. Quia Eccleſiaſtici non debeant ob ſuam defenſionem publica adire iudicia, ſed tantum Eccleſiaſtica, nihilque inique iudicare, ac duorum vel trium teſtimonium rem probare, quia ſancti tantum &

ange-

Digitized by Google

angelos iudicabunt Rom. XCVIII. Corint. I. XXX. Corint. II. XI. Tim. I. XXV. Tim. II. XXI. Tit. X. Hebr. XVII.

K. XLVII. Quia firmiores in fide debeant infirmioribus compati, conſiderantes ſeipſos, ne & ipſi temptentur. Rom. XCVI. Corint. II. X. XI. Galat. XXXIII. Teſſal. I. XVIII. XX. Hebr. XXV.

K. XLVIII. Quia in ordinibus eccleſie elegerit Deus primo Apoſtolos, ſecundo prophetas, tertio Magiſtros. Corint. I. LXXIII. LXXVIII. Eſeſ. XI. XIX. Teſſ. I. XXI. Tim. I. VI.

K. XLIX. Quia omne bonum eligendum eſt, & cunctis virtutibus fraterna caritas preferenda, redimendum tempus, paxque & humilitas Chriſtianis ſectanda. Rom. XCV. XCVI. XCVII. CVII. Corint. I. II. LXXIV. LXXVI. CII. Galat. XIX. Eſeſ. XV. XXXI. Filip. VII. Teſſ. I. XII. XX. Teſſal. II. I. Tim. I. III. Hebr. VIII. XXVI. XXV.

K. L. Quia vitandi ſunt, qui non ſecundum Apoſtolorum traditionem vivunt, ſed ſuo potius ventri deſerviunt, qui in noviſſimis temporibus deterrimi ſint futuri. Rom. CXXII. Corint. I. LXXVII. Teſſ. II. VIII. X. Tim. II. XVIII. XXII. Hebr. XXVI.

K. LI. Quia gravius delinquunt qui alios iudicant ipſi deteriora facientes, vel certe participes peccantium ſunt hi, qui peccantibus quoquo modo conſentiunt. Rom. XI. Corint. I. XXVI. XXVIII. Corint. II. XVI. Timot. II. LVII.

K. LII. Quia vel fuerint vel futuri ſint pſeudoapoſtoli vel pſeudoprophete ſectarum perverſarum magiſtri, & quod ſe ſatanas transfiguret in angelum lucis. Rom. VI. VIII. IX. Corint. I. II. XIV. LXXVIII. CV. Corint. II. XIV. XX. XXXXVI. L. LII. Galat. II. VIII. XXI. XXVIII. Filip. IV. XVI. XX. Coloſſ. XXI Tim. I. II. XXXII. Tit. III. V. XIV.

K. LIII. Quia multi receſſerint ab Apoſtolis vaniloqui, per quos hereſes extiterint adverſores. Tim. I. III. VII. Tim. II. VIII. XV. XXV.

K. LIV. Quia commendat eos, qui ſecum conlaborant in evangelio, & omnes, qui preſunt, quorum, ut ait, nomina in libro vite ſint ſcripta. Filip. XIII. XV. XXI. Teſſal. I. VII. XXIV. Tim. I. XXI. Fil. V. Hebr. XXVIII.

K. LV. Quia non per legem, ſed per Chriſti fidem, & confeſſionem ſalventur, ac iuſtificentur credentes ſervitutis iugo. & ſexuum diverſitate carentes. Rom. XXVI. XXVII. XXXIII. LXXIX. LXXI. XC. Corint. II. VI. Gal. XI. XII. XVI. Eſeſ. VIII. Hebr. VII. XIX. XXII.

K. LVI. Quia precipiat plebi, ut poteſtatibus ſubiecti ſint, & ut ſuis manibus operentur, uxores filios ſervos, ut ſervi Dominos, deligant, & mulieres in eccleſia taceant, nec docere preſumant. Rom. XCVIII.

Digitized by Google

CIV. Corint. I. XXXVI. XXXVIII. XL. XLII. XLIII. XLVIII. LXII. LXVI. LXXII. LXXIX. Efeſ. XXV. XXXI. XXXIII. XXXIV. XXXVI. XXXVII. Teſſ. I. VII. XIII. Tim. I. XII. XXVI. XXX. Tit. VI. VIII. XI. Heb. XXV.

K. LVII. Quia incontinentibus nubere iubeat, & mulier per generationem filiorum ſalvanda ſit. Corint. I. XXXVIII. XLIII. XLIV. XLVI. Tim. I. XII. XIX. Hebr. XXV.

K. LVIII. Quia factis iuſtificentur credentes, non tantum ſermonibus, non enim in ſermone eſt regnum Dei, ait, ſed in virtute. Rom. XIII. XV. XVI. XVIII. XIX. Corint. I. XXV. XXXIX. Teſſal. I. II. Hebr. XVIII.

K. LIX. Quia Chriſtus caput ſit viri, vir mulieris, & quia oporteat ſine ira & diſceptatione ſemper orare, & mulieres ſemper ornatas eſſe debere non monilibus, ſed converſatione. Corint. I. XLV. XLVI. LXXX. Tim. I. XI. XII. XIX.

K. LX. Quia gratias agat apoſtolus his qui ad helemoſinas prompti ſunt, alios ad hoc opus exhortans. Rom. XXIX. CXX. CXXII. Corint. I. XXIX. CIII. Corint. II. XC. XCI. XCIV. Filipp. XXV. Tim. II. IX. XI. Tit. XV. Heb. XXV. XXVIII.

K. LXI. Quia bonum vitæ quorumdam laicorum, & fidei atque humanitatis eorum teſtimonium reddat Apoſtolus, quod receperint vel ipſum vel ſanctorum pauperes. Corint. II. XXXIX. Teſſal. I. VI. IX. Teſſal. II. I. VII. Coloſ. I. Tim. II. III. Fil. II. Hebr. XIX.

K. LXII. Quia exprobraret quorumdam avaritia Paulus dicens, ſe ita evangelium prædicaſſe eis, ut eos non non gravaverit, debere tamen altario ſervientes inde vivere & miles ſuis ſtipendiis. Corint. I. LIV. LVI. Corint. II. LI. LVII. Tim. I. XXX.

K. LXIII. Quia cervices ſuas quidam pro apoſtolo ſubpoſuerint, quibus gratias agit, non ſolum, ſed qui etiam in domibus propriis receperint. Rom. CXXI. Corint. I. CIV. Coloſ. XXXIV. Filip. I.

K. LXIV. Quia iuſtitiam Dei, quæ per Chriſtum data eſt, ignorent; ii, qui iuſtitiam legis ſectantur; inpoſſibile namque erat legi deſervientibus ſibi auferre peccatum. Rom. XX. XXI. XXII. LIII. LXXI. LXXVI. LXXVII. LXXVIII. LXXX. LXXXIV. Coloſ. XXXIV. Gal. XV. Fil. XVII. XVIII. Hebr. XII. XVI.

K. LXV. Quia duas leges dicat eſſe apoſtolus, unam per Moyſen, quæ carnalis eſt, alia per fidem, & gratiam Chriſti, quæ ſpiritualis eſt, illamque deſtruens, quia non iuſtificat, hanc vero ſtatuens, quia ſalvat, atque ſanctificat. Rom. XXIII. XXV. XXXI. XXXII. XXXIV. XXXIX. XLIV. XLIX. L. LII. LIV. LVII. LIX. LXXVII. Corint.

Digitized by Google

I. XCVII. Corint. II. XVI. XVII. XIX. Galat. XXII. XXIV. XXXVI. XXXVII. ..... XX. XXIV. XXV. XXVI. XXVII. XXX. Tim. I. III. Tit. III. XIII. Hebr. XI. XII.

K. LXVI. Quia in lege iudaica maledictum ſit de quo nos Chriſtus liberat factus ipſe maledictum. Rom. XXVI. Galat. XII. XIII.

K. LXVII. Quia per ſpiritualem cordis in Chriſto circumciſionem præputioſam illam legem deſtruit apoſtolus. Rom. XVII. XXIII. XXVIII. Gal. XXVII. XXVIII. XXXV. XXXVI. Eſeſ. VIII. Filip. XVI. XVII. Coloſ. XVI.

K. LXVIII. Quia quæ in veteri teſtamento vel facta vel ſcripta ſunt, in noſtri figuram contigerint. Rom. XXIX. LXIX. XCII. XCIII. Corint. I. LIX. LX. Hebr. XVI.

K. LXIX. Quia Abrahæ fidem immitandam judeis ponat apoſtolus, adprobans non ex operibus legis, ſed ex operibus fidei iuſtificari credentes, quos Iſdrael Dei nuncupat. Rom. XXVI. XXIX. XXX. XXXIII. LXXII. Galat. XVI. XVII. Hebr. XI. XX.

K. LXX. Quia gentes de judæorum caſu non debeant gloriari; Deus enim omnes homines vult ſalvos fieri, concludens omnes ſub peccato, ut omnium miſereatur, qui per Chriſtum nos reconciliat ſibi. Deus enim, inquit, erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi. Rom. LXXVII. LXXXVIII. XC. Tim. I. XIX. XVI. Hebr. XIV.

K. LXXI. Quia cum ſe perſecutorem Eccleſiarum fuiſſe accuſet, & minimum Apoſtolorum ſe eſſe dicat. Raptum tamen uſque ad tertium cœlum ſe confitetur, ubi ſine dubio inſtructus eſt Evangelium, quod non ab homine, ſed a Chriſto per revelationem ſpiritus doctum eſſe dicit. Corint. I. LXXXII. Corint. II. I. LIV. Galat. VI. Eſeſ. XI. Filip. XVII. Tim. I. III. IV. Tim. II. VI. XVII.

K. LXXII. Quia dicat idem Apoſtolus, a Deo ſe gratiam apoſtolatus accepiſſe, & Chriſtum in ſe loqui, & operari, & quia ſpiritu Dei agantur, qui Filii Dei ſunt, heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti. Rom. II. LVIII. CLIX. CXVI. Corint. II. VI. VII. XIII. XXIV. LX. Teſſ. I. V. XI. Coloſſ. XII. Tim. II. VII. Hebr. V. XI.

K. LXXIII. Quia ibi evangelium prædicaverit, ubi nullus Apoſtolorum fuerat, ſeque ad evangelizandum a Chriſto miſſum. Rom. CXVII. Corint. II. III. Corint. II. XII. XXI. XLVIII. Gal. VI. Eſeſ. XII.

K. LXXIV. Quia nichil minus fecerit ab aliis apoſtolis, quam predicationem quam ſignis, nam ſi imperitus ſum, inquit, ſermone, ſed non ſcientia. Rom. CXVI. Corint. I. XXIV. LXXXII. Corint. II. I. Fil. III. XII. XIX. Teſſ. I IV.

K. LXXV. Quia gentium ſit apoſtolus, quibus evangelium prædicat,

Digitized by Google

& quod veniens antiochiam reprehenderit petrum, ſibique dextram dederit Jacobus & Johannes & Barnabas ſocietatis. Rom. IV. LXXXVIII. CII. CV. Gal. VII. IX. Efeſ. XI. XII. Tim. I. X. Tim. II. VII. XXVI.

K. LXXVI. Quia collegam habuerit Timotheum, & Epafroditum coapoſtolum, atque commilitonem, alioſque adiutores ſive miniſtros. Rom. XXV. Corint. I. LXXXI. Corint. II. XII. XLI. XLIII. Efeſ. XLI. Coloſ. II. XXXIV. Tim. II. IV. XXV. Fil. I. Hebr. XXVIII.

K. LXXVII. Quia filios vocet eos, quos veritatis ſcientia inbuebat, in quibus apoſtolicæ auctoritatis poteſtate uſus de his, quos ad penitentiam contriſtaverat, gratulatur. Corint II. VIII. IX. XXX. XXXVI. XXXIX. XLV. XLVI. LXI. Gal. XXIV. Fil. II. Teſſ. XII. Coloſ. XII. Fil. III. IV.

K. LXXVIII. Quia prædicare potius, quam baptizare miſſus a Chriſto ſit, noſque in baptiſmo Chriſto eſſe conſepultos, ut filii Dei effecti in novitate vitæ ambulemus heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti. Rom. XL. Corint. I. III. Efeſ. II. Tim. II. XXXIV. Tim. XII. Hebr. IX. XI. XIX.

K. LXXIX. Quia ob peccatorum immenſitatem celeſtes homines deterioribus traduntur paſſionibus, & quia non ſponte creatura ſubiecta ſit, & quia Chriſtus caritate neque alia creatura nos repararet & evangelium. Rom. LXVIII. C. Coloſ. IX. Tit. I. XV.

K. LXXX. Quia ex parte ſcire, ex parte predicare per ſpeculum illa, que futura ſunt, videre ſe dixerit currens ad bravium ſuperne vocationis Dei. Corint. I. LXXV. Filip XIX.

K. LXXXI. Quia Chriſtiani in paſſionibus gaudere debeant ſcientes eſſe, quod credunt, nam pro Chriſto pati eterna merces erit. Rom. XXXV. LX. LXVIII. Corint. I. XXIII. Corint. II. II. XXV. XXXIV. XXXVII. LIII. LV. Gal. XXXVIII. Fil. V. VI. Teſſ. I. VI. VII. Teſſ. II. I. II. Coloſ. IX. Tim. II. XIV. XVIII. Hebr. XIX. XXI. XXII. XXVIII.

K. LXXXII. Quia corpora iuſtorum in illa generali reſurrectione diverſis meritorum claritatibus induenda ſint, ubi iam caro & ſanguis ideſt ventris & divinis opera non regnabunt. Corint. I. XCII. XCIII. XCIV. XCV. XVI. Hebr. XX.

K. LXXXIII. Quia primitie reſurrectionis Chriſtus ſit, deinde qui ipſius ſunt, nunc ipſe ſuper omnem principatum, & poteſtatem ſedeat in patris dextera collocatus. Rom. XLI. XLII. XLVIII. Corint. I. LXXVIII. LXXXIV. LXXXVIII. XCIII. Corint. II. XXVI. Efeſ. V. Fil. XIX. Teſſ. I. XIV. Tim. II. XII. Hebr. II. IV. XII. XIX.

K. LXXXIV. Quia in corpore conſtitutos reſurrexiſſe dicat in baptiſmo

Digitized by Google

tiſmo eos, qui peccato mortui vivificati ſunt in Chriſto, & querere que ſurſum ſunt, non que ſuper terram. Rom. XXXIX. XLIII. XLVIII. Efeſ. VII. Coloſ. XVII. XII. XXIV.

K. LXXXV. Quia iudicium Dei erit iuſto iudicio, ubi recipiet unuſquiſque opera ſua conſcientia rationem reddente, omniumque criminum rei Dei iudicantis experientur examen. Rom. XII. XV. CV. Corint. I. XX. XXI. XXXI. Corint. II. XXX. Efeſ. XXXVII. Tim. II. XXI. XXIV. Hebr. XXV.

K. LXXXVI. Quia inhonorentur a Deo, qui inhonorificant Deum, & relinquantur deſideriis ſuis gravius iudicandi. Rom. IX. Corint. I. XXVII. LXX. Gal. XXXIII. Teſſ. II. II. Coloſ. - - - - XXXI. Hebr. XVII.

K. LXXXVII. Quia ante iudicii diem veniet filius peccati qui intelligitur antichriſtus. Teſſ. II. IV.

K. LXXXVIII. Quia iudicium in fine mundi in igne erit, quod & iram nominat, qui dies in adventu Jeshu de celo, ut fur veniet in filios diffidentium, omnemque impietatem. Rom. VI. XIII. Corint. I. XVI. Efeſ. XXIX. Fil. XX. Tim. I. III. XV. XVI. Teſſ. II. II. Coloſ. XXVI. Hebr. VIII. XCV.

K. LXXXIX. Quia præſens huius mundi felicitas non ſolum ut brevis, ſed ut nociva, & malitioſa ſpernenda eſt, & quia ſapientia eius ſtultitia ſit, in quibus aliquando & nos converſati, inquit, ſumus; noviſſimam vero deſtruendam mortem, cui iuſti de his qui nunc eos tribulant vindictam a Domino fuerint conſecuti. Rom. LXII. Corint. I. XVIII. XLIV. LXXI. LXXXVIII. Corint. II. XXXVIII. Gal. II. Teſſ. II. II. Hebr. X. XXV.

K. XC. Quia iuſti cum Domino patre, & Chriſto regnaturi in eternum ſint, ubi corruptioni ultra ſubiectum non erit. Rom. XLVII. Corint I. LXXXVIII. LXXXIX. XCVII. XCVIII. Corint. II. XXVIII. Efeſ. V. VII. Teſſ. I. V. Tim. II. IX. Tit. IX. Hebr. XII.

Finiunt Canones XC.

Digitized by Google

I V.

Catalogus Romanorum Pontificum ex Codice memorato p. II. c. III. n. XIV.

DOmnus Petrus ſedit annos xxv. Menſes II. Dies III.
Linus ſ. a. XI. M. III. dies XII.
Cletus ſ. a. XII. M. I. Dies XI.
Hi duo temporibus Beati Petri ibi ſederunt unus poſt alterum coepiſcopatus officio fungentes.
Clemens ſ. a. VIIII. M. II. D. X.
Anacletus ſ. a. XII. M. X. D. III.
Evariſtus ſ. a. VIIII. M. X. D. II.
Alexander ſ. a. X. M. VII. D. II.
Sixtus ſ. a. X. M. II. D. II.
Teleſphorus ſ. a. XI. M. III. D. XXI.
Higinus ſ. a. IIII. M. III. D. IIII.
Pius ſ. a. XVIIII. M. IIII. D. III.
Anicius ſ. a. XI. M. IIII. D. III.
Sother ſ. a. VIIII. M. VI. D. XXI.
Eleutherus ſ. a. XV. M. III. D. II.
Victor ſ. a. X. M. II. D. X.
Zephirinus ſ. a. VIII. M. VII. D. X.
Calixtus ſ. a. VII. M. II. D. XI.
Urbanus ſ. a. III. M. X. D. XII.
Pontianus ſ. a. VIIII. M. V. D. II.
Antherus ſ. a. XII. M. I. D. XII.
Fabianus ſ. a. XIIII. M. XI. D. XI.
Cornelius ſ. a. II. M. II. D. III.
Lucius ſ. a. III. M. III. D. III.
Stephanus ſ. a. VII. M. V. D. II.
Sixtus ſ. a. I. M. X. D. XXIII.
Dioniſius ſ. a VI. M. II. D. IIII.
Felix ſ. a. IIII. M. III. D. XXV.
Euticianus ſ. a. I. M. I. D. I.
Gaius ſ. a. XII. M. II. D. XII.
Marcellinus ſ. a. VIIII. M. IIII. D. XVI.
Marcellus ſ. a. V. M. VII. D. XXI.
Euſebius ſ. a. V. M. I. D. III.
Melciades ſ. a. IIII. M. VII. D. VIII.
Silveſter ſ. a. XXIII. M. III. D. XII.
Marcus ſ. a. II. M. VIII. D. XX.
Julius ſ. a. XV. M. II. D. VI.
Liberius ſ. a. XVI. M. VII. D. III.
Felix ſ. a. I. M. III. D. II.
Damaſus ſ. a. XVIII. M. II. D. XII.
Siricius ſ. a. XV. M. XI. D. XXV.
Anaſtaſius ſ. a. II. M. D. XXVII.
Innocentius ſ. a. XV. M. II. D. XXVII.
Zoſimus ſ. a. I. M. VIII. D. XXV.
Bonifatius ſ. a. III. M. VIII. D. XIII.
Celeſtinus ſ. a. VIII. M. I. D. VIIII.
Xiſtus ſ. a. VIII. M. D. XVIIII.
Leo ſ. a. XXI. D. XXVI.
Hylarus ſ. a. VI. M. III. D. X.
Simplicius ſ. a. XV. D. VI.
Felix ſ. a. VI. M. XI. D. XVIII.
Gelaſius ſ. a. IIII. M. VIII. D. VIIII.
Anaſtaſius ſ. a. I. M. XI. D. XXIIII.
Symachus ſ. a. XV. M. VII. D. XXVII.
Hormiſda ſ. a. XVIIII. D. XXVII.
Johannes ſ. a. II. M. VIII. D. XVI.
Felix ſ. a. IIII. M. II. D. XII.
Bonifatius ſ. a. II. D. XXVI.
Johannes ſ. a. II. M. IIII. D. VI.
Agapitus ſ. M. XI. D. XVIII.
Silverius ſ. M. V. D. XI.
Vigilius ſ. a. XVI. M. VI. D. XXV.
Pelagius ſ. a. IIII. M. X. D. XVIII.
Johannes ſ. a. XII. M. XI. D. XXVI.
Benedictus ſ. a. IIII. M. I. D. XXVIIII.
Pelagius ſ. a. X. M. II. D. X.
Gregorius dialogus ſ. a. XXIII. M. VI. D. X.
Savinianus ſ. a. I. M. V. D. VIIII.
Bonifatius ſ. M. VIII. D. XXII.
Deus dedit ſ. a. III. D. XX.
Bonifatius ſ. a. V. M. X.
Bonifatius ſ. a. V. M. VIII. D. XIII.
Honorius ſ. a. XII. M. XI. D. XVII.
Severinus ſ. M. II. D. IIII.
Johannes ſ. a. I. Me. VIII. D. XVIII.
Theodorus ſ. a. VI. M. V. D. XVIII.
Martinus ſ. a. VI. M. I. D. XXVI.
Eugenius ſ. a. III. M. VIIII. D. XXIIII.
Vitalianus ſ. a. XIIII. M. VI.
Adeodatus ſ. a. IIII. M. II. D. V.
Donus ſ. a. I. M. V. D. X.
Agatho ſ. a. II. M. VI. D. IIII.
Leo junior ſ. M. X. D. XVII.
Zenus ſ. M. X. D. XII.
Johannes ſ. a. I. D. VIIII.
Conon ſ. M. XI.
Sergius ſ. a. XIII. M. VIII. D. XXIIII.
Johannes ſ. a. III. M. II. D. XII.
Johannes ſ. a. II. M. VII. D. XVII.
Siſinnius ſ. D. XX.
Conſtantius ſ. a. VII. D. XV.

Gre-

Digitized by Google

Gregorius ſ. a. xv. M. viii. D. xxiiii.
Gregorius ſ. a. x. M. viii. D. xx.
Zacharias ſ. a. x. M. iii. D. xiiii.
Stephanus ſ. a. iii. M. v. D. xxvii.
Paulus ſ. a. x. M. i.
Stephanus ſ. a. iii. M. v. D. xxvii.
Adrianus ſ. a. xxiii. M. x. D. xvii.
Leo ſ. a. xx. M. v. D. xvii.
Stephanus ſ. a. xi.
Paſchalis ſ. a. vii. D. xvi.
Eugenius ſ. a. iii. D. xxiii.
Valentinus ſ. D. xi.
Gregorius ſ. a. xvi.
Sergius ſ. a. iii.
Leo ſ. a. viii. M. iii. D. v.
Zenus ſ. a. ii. M. vi. D. vi.
Nicholaus ſ. a. viiii. M. vi.
Adrianus ſ. a. v.
Johannes ſ. a. x.
Marinus ſ. a. i. M. iiii.
Adrianus ſ. a. i. M. iiii.
Stephanus ſ. a. vi. D. viiii.
Formoſus ſ. a. iiii. M. vi.
Bonifatius ſ. D. xvi.
Stephanus ſ. M. ii.
Romanus ſ. M. iii. D. xxii.
Theodorus ſ. D. xviiii.
Johannes ſ. a. ii. D. xv.
Benedictus ſ. a. iii. M. vi. D. xxv.
Leo quartus ſ. M. i. D. xxvii.
Chriſtophorus ſ. M. vii.
Sergius ſ. a. vii. M. iii. D. xvi.
Anaſtaſius ſ. a. ii. M. ii.
Rando ſ. M. v.
Johannes ſ. a. xv.
Leo ſ. M. vi. D. xv.
Stephanus ſ. a. ii. M. i. D. xv.
Johannes ſ. a. iiii. M. x.
Leo ſ. a. iii. M. vi.
Stephanus ſ. a. iii. M. iiii.
Marinus ſ. a. iii. M. vi.
Agapitus ſ. a. vii. M. vi. D. xxvi.
Johannes ſ. a. viiii. M. iii.
Leo ſ. a. i. M. iii.
Benedictus ſ. M. ii. D. v.
Johannes ſ. a. vi. M. xi. D. v.
Benedictus ſ. a. i. M. vi.
Domnideſſuri ſ. a. i. M. vi.
Bonifatius ſ. M. . . . D. xii.
Benedictus ſ. a. viiii.
Johannes ſe. a. viii.
Johannes ſ. M. iv.
Johannes ſ. a. x. M. vi. D. x.
Gregorius ſ. a. i. M. v.
Johannes ſ. M. x.
Silveſter ſ. a. iiii. M. i. D. viiii.
Johannes qui vocatur Sicco ſ. M. v. D. xxv.
Johannes qui vocatur Fanaſſus ſ. a. i.
Sergius, qui vocatur *Oſporci* ſ. a. iiii.
Zenus frater Alberici maioris ſ. a. xi. M. x. D. xxi.
Johannes frater eius ſ. a. viiii. M. viiii.
Zenus qui vocatur Theofilactus ſ. a. xiii.
Silveſter Savinenſis Epiſcopus ſ. D. lvi.
Gregorius qui vocatur Johannes Gratianus ſ. a. ii. M. vi.
Clemens qui vocatur Svigerius ſ. M. viiii. D. vii.
Damaſus qui vocatur Poppo ſ. D. xxiiii.
Leo qui vocatur Bruno ſ. a. v. M. ii. D. vii.
Victor qui vocatur Gebeardus ſ. a. ii. M. iii. D. xiii.
Stephanus, qui vocatur Fredericus ſ. M. vii. D. xxiiii.
Bēn Belliternenſis Epiſcopus ſ. M. viiii. D. xx.
Nicholaus qui vocatur Gerardus ſ. a. ii. M. v. D. xxv.
Alexander qui vocatur Anſelmus ſ. a. xi. M. vi.
Gregorius qui vocatur Ildebrandus Monachus ſ. a. xii. M. i. D. vii.
Victor qui deſiderius Caſſinenſis Cœnobii Abbas ſ. M. iiii. D. vii.
Urbanus Papa ſ. a. xi. M. iiii. D. xv.
Paſchalis (1) ſ. a. xviii. M. v. D. viii.
Gelaſius ſ. annum i. Dies v.
Calixtus ſ. annos
Honorius (2) ſedit annum v. M. ii. D. iii.
Innocentius ſedit a. xiii. M. vii. D. viii.

ADNOTATIONES.

(1) Anni, quibus ſedit Paſchalis, alia manu, quam qua cetera ad hunc locum ſcripta ſunt, videntur adnotati.

(2) Hujus, & ſequentis Pontificis nomen ab alio iterum ſcriptore adnotatum. Quare catalogi hujus, & codicis ipſius ætas ad initia Paſchalis II. Pontificatus referri poterit. Atque hinc, quæ p. II. c. III. n. XIV. diximus, emendanda.

V.

Digitized by Google

V.

Catalogus alter Romanorum Pontificum ex Codice indicato parte I. n. III.

DOmnus Petrus natione galileus ſedit annos XXV. Menſes II. dies VIII.

Linus natione italus ſedit annos XV. menſes III. dies XX.

Cletus natione Romanus ſedit annos VIIII. menſes II. & ceſſavit epiſcopatus dies XXII. Hi duo fuerunt cor-epiſcopi, unus ſcilicet poſt alium, temporibus beati Petri.

Clemens natione Romanus ſedit annos VIIII. menſes V. dies X. & ceſſavit epiſcopatus dies XXI.

Anacletus natione Grecus ſedit annos XII. menſes X. dies VII. & ceſſavit epiſcopatus dies XXI.

Evariſtus natione Grecus ſedit annos XXIII. menſes VI. dies II. & ceſſavit epiſcopatus dies XVIII.

Alexander natione Romanus ſedit annos X. menſes VI. dies II. & ceſſavit epiſcopatus dies

Sixtus natione Romanus ſedit annos X. menſes II. dies XXXI. & ceſſavit epiſcopatus menſes II.

Teleſphorus natione Grecus ſedit annos XI. menſes IIII. dies XXII. & ceſſavit epiſcopatus dies VIII.

Yginus natione Grecus ſedit annos IIII. menſes II. dies VIIII. ceſſavit epiſcopatus dies III.

Pius natione Italus ſedit annos XI. menſes IIII. dies XXI. & ceſſavit epiſcopatus dies XIIII.

Anitius natione Syrus ſedit annos XI. menſes XIII. dies XXI. & ceſſavit epiſcopatus dies XVII.

Sother natione Campanus ſedit annos VIIII. menſes VI. dies XXI. & ceſſavit epiſcopatus dies XXII.

Eleutherius natione Grecus ſedit annos XV. menſes VI. dies V. & ceſſavit epiſcopatus dies XVI.

Victor natione Afer ſedit annos X. menſes II. dies X. & ceſſavit epiſcopatus dies XII.

Zepherinus natione Romanus ſedit annos XVIII. menſes VII. dies X. & ceſſavit epiſcopatus dies VI.

Calixtus natione Romanus ſedit annos V. menſes II. dies X. & ceſſavit epiſcopatus dies XVI.

Urbanus natione Romanus ſedit annos IX. menſes X. dies XII. & ceſſavit epiſcopatus dies XXX.

Pontianus natione Romanus ſedit annos IX. menſes V. dies II. & ceſſavit epiſcopatus dies X.

Antherus natione Grecus ſedit annos XII. menſem I. dies XII., & ceſſavit epiſcopatus dies XIII.

Fabianus natione Romanus ſedit annos XIV. menſem I. dies X. & ceſſavit epiſcopatus dies VII.

Cornelius natione Romanus ſedit annos II. menſes II. dies III. & ceſſavit epiſcopatus dies LXVI.

Lucius natione Romanus ſedit annos II. menſes III. dies III. & ceſſavit epiſcopatus dies XXXV.

Stephanus natione Romanus ſedit annos VI. menſes V. dies II. & ceſſavit epiſcopatus dies XII.

Sixtus natione Grecus ſedit annos II. menſes X. dies XXIII. & ceſſavit epiſcopatus annos II.

Dioniſius natione . . ſedit annos II. menſes III. dies VII. & ceſſavit epiſcopatus dies V.

Felix natione Romanus ſedit annos IIII. menſes III. dies XXV. & ceſſavit epiſcopatus dies XV.

Eutichianus natione Tuſcus ſedit annos VIII. menſes X. dies IV. & ceſſavit epiſcopatus dies VIII.

Gaius natione Dalmatianus ſedit annos XI. menſes IV. dies XII. & ceſſavit epiſcopatus dies XI.

Marcellinus natione Romanus ſedit annos VIIII. menſes II. dies XXV. ab eo die ceſſavit epiſcopatus annos VI. dies V. perſequente Dioclitiano imperatore Chriſtianos.

Marcellus natione Romanus ſedit annos V. menſes VII. dies XXI. & ceſſavit epiſcopatus

Digitized by Google

tus dies xx. Luciano (1) vero inſcriptione damnata eſt.

Euſebius natione Grecus ſedit annos v. menſes i. dies iiii. , & ceſſavit epiſcopatus dies vii.

Melciades natione Afer ſedit annos iv. menſes vii. dies viii. , & ceſſavit epiſcopatus dies xvi.

Silveſter natione Romanus ſedit annos xxiii. menſes x. dies xii., & ceſſavit epiſcopatus dies xv.

Marcus natione Romanus ſedit annos xi. menſes viii. dies xx., & ceſſavit epiſcopatus dies xx.

Julius natione Romanus ſedit annos xv. menſes ii. dies vi. , & ceſſavit epiſcopatus dies xxv.

Liberius natione Romanus ſedit annos xvi. menſes vii. dies iii., & ceſſavit epiſcopatus dies vi.

Felix natione Romanus ſedit annum i. menſes iii. dies ii. , & ceſſavit epiſcopatus dies xxxviii.

Damaſus natione Hiſpanus ſedit annos xviii. menſes ii. dies xi. , & ceſſavit epiſcopatus dies xxxi.

Syricius natione Romanus ſedit annos xv. menſes xi. dies xxv. , & ceſſavit epiſcopatus dies xx.

Anaſtaſius natione Romanus ſedit annos ii. dies xxvii. , & ceſſavit epiſcopatus dies xxi.

Innocentius natione Albanenſis ſedit annos xv. menſes ii. dies xx. & ceſſavit epiſcopatus dies xxii.

Zoſimus natione Grecus ſedit annum i. menſes viii. dies xxv., & ceſſavit epiſcopatus dies xi.

Bonifatius natione Romanus ſedit annos iii. menſes viii. dies xxv., & ceſſavit epiſcopatus dies xxviii.

Cæleſtinus natione Campanus ſedit annos viii. menſes i. dies ix, & ceſſavit epiſcopatus dies xxii.

Leo natione Tuſcus ſedit annos xxi. menſes dies xxvii., & ceſſavit epiſcopatus dies vii.

Ilarius natione Sardus ſedit annos vi. menſes ii. dies x., & ceſſavit epiſcopatus dies x.

Simplicius natione Tiburtinus ſedit annos xv. dies vi., & ceſſavit epiſcopatus dies vi.

Felix natione Romanus ſedit annos vii. menſes xi. dies xviii., & ceſſavit epiſcopatus dies v.

Gelaſius natione Afer ſedit annos iv. menſes viii. dies ix, & ceſſavit epiſcopatus dies vii.

Anaſtaſius natione Romanus ſedit annos i. menſes xi. dies xxii., & ceſſavit epiſcopatus dies vii.

Simachus natione Sardus ſedit annos xv. menſes vii. dies xxvii., & ceſſavit epiſcopatus dies vii.

Hormiſda natione Campanus ſedit annos xviii., & ceſſavit epiſcopatus dies vii.

Johannes natione Tuſcus ſedit annos ii. menſes vii. dies xvi., & ceſſavit epiſcopatus dies lviii.

Felix natione Sannicus ſedit annos iiii. menſes ii. dies xii. , & ceſſavit epiſcopatus dies iiii.

Bonefatius natione Romanus ſedit annos ii. dies xxvi., & ceſſavit epiſcopatus dies vi. (menſes ii. dies xv.

Johannes qui & Martyrius (2) natione Romanus ſedit annos ii. menſes iv. dies vi. & ceſſavit epiſcopatus dies vi.

Agapitus natione Romanus ſedit annos xi. dies xviii., & ceſſavit epiſcopatus menſem i. dies xxviii.

Silverius natione Campanus ſedit menſes v. dies xi., & ceſſavit epiſcopatus dies i.

Vigilius natione Romanus ſedit annos xvii. menſes vii. dies xxvi., & ceſſavit epiſcopatus menſes v.

Pelagius natione Romanus ſedit annos xi. menſes x. dies xviii., & ceſſavit epiſcopatus menſes ii. dies xxv.

---

(1) In Catalogo Romanorum Pontificum , quem in Indice Bibliothecæ Riccardianæ edidit cl. Johannes Lamius p. 108., rectius in eamdem ſententiam legitur . *Lucina vero inſcriptione dampnata eſt* .

(2) Idem *Martyrii* nomen tribuit Johanni huic ſecundo Catalogus Riccardianus nuper indicatus; alii tamen libri *Mercurium* ipſum adpellant . Celebre eſt in Eccleſiaſticis Faſtis S. Mercurii Martyris nomen : Sed *Martyrius* quoque nomen pluribus fuit ; quod notavit , atque exemplis confirmavit doctiſſimus P. Corſinius Scholarum Piarum diſſert. iii. poſt notas Græcorum p. Lxiii. Vide hiſtoriam litterariam Italiæ Vol. ii. pag. 174.

Digitized by Google

Johannes natione Romanus ſedit annos XII. menſes XI. dies XXVI., & ceſſavit epiſcopatus menſes X. dies XIII.

Benedictus natione Romanus ſedit annos IIII. menſem I. dies XXVIIII., & ceſſavit epiſcopatus menſes III. dies X.

Pelagius natione Romanus ſedit annos X. menſes II. dies X., & ceſſavit epiſcopatus menſes III. dies XXV.

Gregorius Dialogus natione Romanus ſedit annos XIII. menſes VI. dies X., & ceſſavit epiſcopatus menſes V. dies XVIIII.

Savinianus natione Tuſcus ſedit annum I. menſes V. dies VIIII., & ceſſavit epiſcopatus menſes XI. dies XXVI.

Bonefatius natione Romanus ſedit menſes VIII. dies XXII., & ceſſavit epiſcopatus menſes X. dies VI.

Bonifatius natione Marſorum ſedit annos VI. menſes VIII. dies XIII., & ceſſavit epiſcopatus menſes VI. dies XXV.

Deuſdedit natione Romanus ſedit annos IIII. dies XXIII., & ceſſavit epiſcopatus menſem I. dies XVI.

Bonifatius natione Campanus ſedit annos V. menſes X., & ceſſavit epiſcopatus dies XIII.

Honorius natione Campanus ſedit annos XI. dies XVII., & ceſſavit epiſcopatus annum I. menſes VII. dies XVIII.

Severinus natione Romanus ſedit menſes II. dies IIII., & ceſſavit epiſcopatus menſes IIII. dies XXVIIII.

Johannes natione Dalmata ſedit annum I. menſes VIIII., & ceſſavit epiſcopatus menſem I. dies XIII.

Theodorus natione Grecus ſedit annos VI. menſes V. dies XVIII., & ceſſavit epiſcopatus dies LII.

Martinus provincia Tuſciæ ſedit annos VI. menſem I., & ceſſavit epiſcopatus dies XXVI.

Eugenius natione Romanus ſedit annos II. menſes VIIII. dies XXIIII., & ceſſavit epiſcopatus menſem unum dies XXVIII.

Vitalianus natione Signenſis ſedit annos XIIII. menſes VI. dies V., & ceſſavit epiſcopatus menſes II. dies XIII.

Adeodatus natione Romanus ſedit annos IIII. menſes II. dies V., & ceſſavit epiſcopatus menſes IIII. dies V.

Bonus natione Romanus ſedit annum I. menſes V. dies X., & ceſſavit epiſcopatus menſes II. dies XV.

Agathon natione Siculus ſedit annos II. menſes VI. dies IIII., & ceſſavit epiſcopatus annum I. menſes VII. dies V.

Leo iunior natione Siculus ſedit menſes X. dies XVII., & ceſſavit epiſcopatus menſes XI. dies XXII.

Benedictus ſedit menſes X. dies XII., & ceſſavit epiſcopatus menſes II. dies XV.

Johannes natione Syrus ſedit annum I. & dies VIIII., & ceſſavit epiſcopatus menſes II. dies XVIII.

Conon ſedit menſes XI., & ceſſavit epiſcopatus menſes II. dies XXIII.

Sergius natione Syrus ſedit annos XIII. menſes VIIII. dies XXII., & ceſſavit epiſcopatus dies L.

Johannes natione Grecus ſedit annos III. menſes II. dies XII., & ceſſavit epiſcopatus menſem I. dies XVIII.

Johannes natione Grecus ſedit annos II. menſes VII. dies XVII., & ceſſavit epiſcopatus menſes III.

Siſinnius natione Syrus ſedit annos XX. dies XX., & ceſſavit epiſcopatus menſem I. dies XXVIII.

Conſtantinus natione Syrus ſedit annos VII. & dies XV., & ceſſavit epiſcopatus dies XL.

Gregorius natione Romanus ſedit annos XV. menſes VIII. dies XXIIII., & ceſſavit epiſcopatus dies XXII.

Gregorius natione Syrus ſedit annos X. menſes VIII. dies XXIIII.

Zacharias ſedit annos X. menſes III. dies XXV.

Stephanus natione Romanus ſedit annos V. dies XXVIIII., & ceſſavit epiſcopatus dies XXII.

Paulus natione Romanus ſedit annos X. menſem I.

Stephanus natione Siculus ſedit annos III. menſes V. dies XXVIII., & ceſſavit epiſcopatus dies VIIII.

Adrianus natione Romanus ſedit annos XXIII. menſes X. dies XVII.

Leo ſedit annos XX. menſes V. dies XVII.

Stephanus ſedit annos VI.

Paſchalis ſedit annos V. dies XVII.

Eugenius ſedit annos III. menſes VIII. dies XXIII.

Valentinus ſedit dies XL.

Gregorius ſedit annos XVI.

Sergius ſedit annos III.

Leo ſedit annos VIII. menſes III. dies V.

Bene-

Digitized by Google

Benedictus qui Zenon (3), sedit annos II. menses VI. dies VI.
Paulus sedit annos X. mensem I., & cessavit episcopatus annum I. mensem I.
Stephanus sedit annos IIII. menses V. dies XXVII., & cessavit episcopatus dies VIII.
Nicolaus sedit annos XI. menses VII. dies XX.
Adrianus annos V.
Johannes sedit annos X. dies II.
Marinus annum I. menses V.
Adrianus sedit annos XI. menses III.
Stephanus sedit annos VI. dies VIIII.
Formosus sedit annos V. menses VI.
Bonifatius sedit dies XV.
Stephanus sedit annum I. menses IIII.
Romanus sedit menses III. dies XXIII.
Theodorus sedit dies XX.
Johannes sedit annos II. dies XV.
Benedictus sedit annos III. menses VI. dies XV.
Leo sedit dies XL.
Christoforus sedit menses VII.
Sergius sedit annos VII. menses III. dies XVI.
Anastasius sedit annos II. menses II.
Dando sedit menses VI. dies XXXV.
Johannes sedit annos XIIII. menses II. dies III.
Leo sedit menses VII. dies XV.
Stephanus sedit annos II. mensem I. dies II.
Johannes sedit annos IIII. menses X.
Leo sedit annos III. menses VI. dies X.
Stephanus sedit annos III. menses IIII. dies XV.
Marinus sedit annos III. menses VI. dies XIII.
Agapitus sedit annos X. menses VII. dies X.
Johannes sedit annos VIIII. menses III.
Leo sedit annum I. menses III.
Benedictus sedit menses II. dies V.
Johannes sedit annos VI. menses XI. dies V.
Benedictus sedit annum I. menses VI.
Conus annum I. menses VI.
Bonifatius sedit annum I. dies XII.
Benedictus sedit annos VIIII.
Johannes sedit menses VIII.
Johannes sedit menses IIII.
Johannes sedit annos X. menses VI. dies X.
Gregorius sedit annum I. menses V.
Johannes sedit menses X, quo tempore vitam finivit.
Silvester sedit annos IIII. mensem I. dies VIII.
Johannes qui vocatur Sicco, sedit menses . . dies XXV.
Johannes, qui vocatur Fanasus, sedit annum I.
Sergius qui vocatur Os porci sedit annos III.
Benedictus frater Alberici maioris sedit annos XI. mensem I. dies XXI.
Johannes frater eius sedit annos VIIII. menses VIIII.
Benedictus qui vocatur Theofilactus annos XIIII.
Silvester Savinensis episcopus dies LVI.
Gregorius qui vocatur Johannes Gratianus, sedit annos II. menses VI.
Clemens qui vocatur Frugerius, sedit menses VIIII. dies VIII.
Damasus qui vocatur Poppo, sedit dies XXIII.
Leo nonus qui vocatur Bruno, sedit annos V. menses II. dies VII.
Victor gebeardus sedit annos III. menses III. dies VIII.
Stephanus qui vocatur Fredericus, sedit menses VI. dies XXVIIII.
Benedictus belliternensis episcopus sedit menses VIIII. dies XXVIIII.
Nicholaus qui vocatur Gerardus, sedit annos II. menses V. dies XXV.
Alexander qui vocatur Anselmus, sedit annos XI. menses III. dies XXII.
Gregorius qui vocatur Ildebrandus monachus sanctæ memoriæ sedit annos XII. mensem I. dies V. & cessavit biennium.
Victor qui Desiderius casinensis cenobii abbas, sedit menses IIII. dies VII.
Urbanus sedit annos XI. menses IIII. dies XV.
Paschalis sedit annos
Paschalis sedit annos XVIII. menses V. dies VIII.
Gelasius sedit annum unum dies V.
Calixtus sedit annos (4)

(3) *Zenus* dicitur in Riccardiano catalogo, & in alio Pistorienſi, quem ante hunc dedimus.

(4) De ætate huius catalogi diximus in Codicis, unde descriptus est, recensione.

Digitized by Google

VI.

Apocrypha acta S. Zenonis ex Codice p. I. n. I. memorato.

ANIMADVERSIO.

ACta S. Zenonis heic damus, apocrypha illa quidem, aut saltem interpolata; verum nonnihil diversa ab illis, quæ hactenus prodierunt. Adcedit, in his actis Martyrium ejusdem Sancti, de quo magna est apud Criticos controversia, satis clare explodi. Mendosum exemplar est, unde descripsimus; eius tamen ortographiam sequi maluimus, quam ex ingenio depravata loca emendare.

VI. Idus Decembris.

VITA SANCTI ZENONIS.

IN diebus illis in provincia Italia in Civitate Verona, qua Beati Zenonis acta claruerunt, evolvimus tanti viri virtutes. Sic enim humana mens ad investigandam Sanctorum vitam, tamquam quis ille sitiens ardore solis adustus concupiscit fontium fluenta; Aut quis desideratissimum nuntium audire cupit; vel ætiam quis deliciarum epulis nutritus in quodam longinquo itinere positus ad rem pervenire suæ mentis satietatis cupit. Ita & ego tanti viri quamvis ad omnia queque egit vel in conversatione vel in sanctitate suæ miraculis explere non valeo. At tamen vel in quo attingere pro parte possum, enarrare non desisto. Et ne quis ille lector deroget aut audiens legentem desidioso animo quicquam detrahat; Cum scriptum sit. *Qui retribuunt michi mala pro bonis detrahebant michi*, & quia ipse Dominus dixit de bona operantibus. *Priusquam te formarem in utero, novi te, & antequam exires de ventre sanctificavi te.* Ille enim a cunabulis benedictus, & a ventre sanctificatus erat, & ad hoc pertingere meruit ut & vita sancta & pastor in populo esse mereretur. Ideo quia in omnem terram exivit sonus conversationis eius, & sanctitas æmicuit.

Audiant populi omnes mirabilia ejus. Erat enim sedens in monasterio in secretiori parte in oppido Veronense ad convertendas animas in Christi amore hominum petitus erat.

Revera in ipso Spiritus Sanctus doctor erat, sicut ipsa veritas loquitur dicens: *Ego sum pastor bonus, & animam meam pono pro ovibus meis.* Ita ergo in sermone acfabilis erat & in mansuetudine mitis, ut Deus in ipso laudaretur ab omnibus apparentibus & venientibus ad se, ita alacris ut ex ipsius sancto eloquio mentes vel corda hominum accenderentur, sicut scriptum est *& nos omnes de plenitudine eius accepimus gratiam*, quia cuius certe vitam tenebat, nichilominus in ipso compleret propheticus sermo, qui datus erat in corde ipsius, per idem tempus iuxta eam civitatem Veronam hæc in propinquo itinere egrediente eodem viro a monasterio adisse, piscationem dum ageret ærectis sursum oculis vidit de contra quendam hominum in plaustro bovibus mergi in flumine. Tanta enim velocitate ferebatur, ut omnibus demonstraretur diaboli

arte

Digitized by Google

arte fuiſſe geſtum, & quidem ſanctus vir elevans oculos dum vidiſſet cognovit hoc factum diaboli eſſe, elevata ſurſum manu fecit ſignum ſanctæ crucis frequenti voce dicens: *Revertere Sathana retro, ne perdas animam, quam Dominus creavit.* Quod ſignum ut vidit Diabolus, evanuit velut fumus. Ita ut clamoribus ac ſtridore nefando de alta rupe arriperet dicens. *Et ſiquidem nunc me permittas animam hominum lucrari, tamen paratus ſum in patrias notas, qua circumquaque ſunt ad impedimentum tuum.* Tunc Sanctus Zenon ait. *Non te permittit Dominus agere adverſus ſuum ſervum, tamen conare quod vis.* His itaque actis cum ululatu, & clamore diſceſſit, & feſtinans Dœmon ingreſſus palatium galieni, comprehenſa filia, quæ tunc in tempore parva erat, & a parentibus unica cepit crudeliter vexari. Tunc miſerabilis pater ſimulque & tota domus regia in triſtitia verſa cruciatur, affligebatur, eo quod ſic crudeliter ſuffocaretur, que dum crudeli vexatione arrepta eſſet, cepit per os infantule regis filie dæmon clamare dicens. *Non egredior a corpore iſto, niſi ut Zenon Epiſcopus venerit, & me ſalvam reddat, ac per ipſius imperium egrediar.* Mox vero ut hoc rex gallienus audivit, miſſis apparitoribus ad perquirendum ſanctum virum, cepit ſollicite demandare. Tunc ex iuſſu regis milites pergunt ad virum Dei. Ille enim ſedebat ſuper lapidem, qui in proximo monaſterii erat, & piſcabat in flumine. Venientes vero milites, quia inſcius illis erat, ceperunt ſollicite interrogare ſanctum Dei ſacerdotem, dicentes *quis es tu homo Dei? indica nobie, ſi videris Zenonem epiſcopum, quem nos per iuſſum Regis exquirimus;* at ille reſpondens dixit eis, *Quamvis plurima ſunt nomina in monaſterio noſtro, de homine, quem vos inquiritis, tamen ad quod miſſi eſtis dicite. Ego enim quamvis tantillus, ſervus tamen Chriſti ſum Zenon.* Tunc vero confitentes ſe milites ad invicem dicebant inter ſe. *Quid multa loquimur? indicemus pro quo miſſi ſumus ad virum iſtum.* Reſpondentes vero dixerunt. *Rogat te Rex, & te vult videre.* Reſpondit Zenon. *Quid meam vult videre Rex faciem, qui omnium Chriſtianorum inimicus eſſe non deſiſtit?* At illi dixerunt. *Ita enim te rogat Rex, us filiam ipſius, quæ dæmonio vexatur, ſanam reddas, quia unica illi eſt.* Ille vero dixit eis. *Ite*, inquit, *ecce ego ſubſequor vos, quia Dei mirabilia oportet, ut omnibus manifeſtentur.* Quod abierunt milites. Exurgens autem ſanctus ſacerdos fecit orationem, perrexitque ad palatium, ubi cruciatu Rex affligebatur pro ſua filia. Quo ſanctus Dei dum iter ageret, ante pervenit quam hii, qui miſſi fuerant milites. Facto vero Crucis ſigno ingrediente ſacerdote palatium cepit mox per os infantulæ dœmon acclamare dicens. *Ecce Zenon tu veniſti ad expellendum me, & ego propter tuam ſanctitatem ſtare non poſſum.* Quo dicto tenens Sacerdos manum puelle, continuo exiit Dœmon ad clamare ſupplice iam voce cepit dicens. *Et ſi hinc a te expulſus ſum, ecce Veronam veniens invenies eos, qui preſentes ſunt impii, ſtantes in platea, & expectantes*, ſanam vero reddens reſtituit Regi filiam. Quod factum ut vidit Rex Gallienus admiratione apprehenſus coronam regalem, quam capiti ſuo portabat, ſancto Sacerdoti obtulit dicens. *Tali medico, qui ſanam filiam meam reſtituit multis muneribus ſanare poſſum, niſi ut tota voluntate ipſam quam habeo coronam meam offeram.* Quod factum dum gereretur, videntes multitudo populi, qui ad palatium convenerant, ab errore converſi crediderunt Chriſto Jeſu Domino noſtro. Petentes Sacerdotem Chriſti ut docerentur viam ſalutis & baptiſmum ut remiſſionem peccatorum at ubi ætiam Sacerdos accepit coronam a Rege, ſtatim diſtribuit pauperibus dicens: *ſi Dominus operatur excelſa, ipſi referatur & gloria.*

Poſt factum ingreſſo Sacerdote Veronam Civitatem intrepidus predicabat ſecurus in Chriſti nomine verbum, ut Diaboli idola deſtruerentur, & in Chriſti nomine conſtituerentur Æccleſiæ. Rumor etiam populi pagani ſuper eum ſeviens, ut impedimentum

Digitized by Google

tum pateretur, exaltabat, ſed vigilans in ſervis ſuis Chriſtus vincebat mendacia quod parva fide tenebat in corde. Perfectis igitur his revertens ad monaſterium agebat ſalutari pro populi interceſſione, quod & abeunte etate in Chriſti amore agere ſolitus erat, qui dum hoc iuxta Dei adiutorium ageret Dei voluntate, quando placuit volente non poſt longo tempore receptus in pace eſt, & quia miraculis omni populo claruit in honorem Dei, & ipſius Sancti Zenonis confeſſoris ex genere gallieno fecit nomine Sancti Zenonis baſilicam iuxta fluvium, quod eminet ibi nunc ſanctum corpus ipſius requieſcit, qui ætiam venerabilis locus in nomine Chriſti miraculis coruſcat. Poſt vero aliquod tempus dum dies ſanctus natalitii ipſius devote populus una cum clero vel ſacerdote ad miſſarum ſollemnia conveniſſent, fluvius ipſe ubi ſuper ripam reconditus eſſet, innoſcitur locus tanta inundatione adcrevit, ut aqua fluminis uſque ad feneſtras vel tectum excreviſset. Quod videns ætiam populus factum admiratione comprehenſus, qui illuc ad honorem Dei & ſancti Zenonis ſacerdotis convenerant fame ſitique ſe perire adclamabant, & dum tanta eſset inundatio aque, vel ut murus circumquaque baſilice erectus erat, & intus aqua minime ingrediebatur. Quanta enim virtus orationis ipſius apud Dominum optineri poterat, ut aque in ſpecie muri erecte erant, & ingredi locum venerabilem non auderent. Unde adcrevit veneratio, & timor adverſum Chriſti Sacerdotem, ut ætiam infirmi veniant, & curentur, Dœmonia veniant & liberentur & ſi quis ex fide vera ſanctum nomen eius invocaverit, ſine dubio eius petitio annuitur. Multi etenim de longinquis regionibus venientes obſeſaque infirmitatum corpora ad eius ſanctum ſepulcrum iacentes per ipſius ſancti Zenonis interceſſionem ad propria cum ſanctitate & gaudio revertuntur.

Ecce de multis eius miraculis ego inutilis coronatus notarius, quod compertum tenui in parvo concluſi. Ne legentibus vel audientibus faſtidium generaret.

Quod tamen fulgit in urbe agitur.

Regnante Domino noſtro Jeſu Chriſto cui eſt honor & gloria, virtus & poteſtas in ſecula ſeculorum. Amen.

VII.

Calendarium ex MS. Miſſali p. 2. c. 4. n. 4. deſcripto erutum.

Observatio.

CL. Muratorius in præclara diſſertatione, quam Liturgicæ ſuæ collectioni præmiſit, ex Leoniano, Gelaſiano, & Gregoriano ſacramentariis, ſeu ex feſtis, quæ in illis memorantur, totidem eruit calendaria, ex quibus qui vetuſtis illis temporibus ſancti feſto die colerentur, certo conſtaret. Idem ego præſtiti in eo calendario texendo, quod heic exhibeo; neque enim illud in codicis fronte collocatur, ſed ex Miſſis, quæ in Sanctorum ſolemnitatibus ibi adſignantur, a me collectum eſt. Jam vero en ipſum Calendarium.

JA-

Digitized by Google

JANUARIUS.

XIX. Kal. Febr. Natalis ſancti Felicis in Pincis
XVII. Natalis ſancti Marcelli Papæ
XV. Natalis ſanctæ Priſcæ
XIII. Sancti Fabiani & Sebaſtiani
XII. Nat. ſanctæ Agnæ
XI. Nat. ſancti Vincentii
VIII. Converſio ſancti Pauli
V. Agnetis ſecundo

FEBRUARIUS.

IV. Nonas Febr. Ypapanti
III. Sancti Blaſii Epiſcopi
Nonis Sanctæ Agathæ
III. Idus Febr. S. Rufini
XVI. Kal. Mart. S. Valentini
VIII. Cathedra S. Petri Apoſtoli
VI. Sancti Matthiæ Apoſtoli

MARTIUS.

IV. Idus Mart. Sancti Gregorii Papæ
XII. Kal. Aprilis Sancti Benedicti Abbatis
VIII. Kal. Annuntiatio Domini

APRILIS.

XVIII. Kal. Maii Sanctorum Tiburtii & Valeriani
VIII. Sancti Gregorii Martyris
VII. Sancti Marci Apoſtoli & Evangeliſtæ
IV. Sancti Vitalis

MAJUS.

Kal. Maii Sanctorum Philippi & Jacobi
V. Non. Sanctorum Alexandri, & Venti (ſic) & Theodoli
Eodem die Inventio ſanctæ Crucis
II. Non. Natalis ſancti Joannis Apoſtoli
VIII. Idus Apparitio ſancti Michaelis
VI. Sanctorum Gordiani, & Epimachi
IV. S. Nerei & Achillei, & Pancratii
III. Natalis ſanctæ Mariæ ad Martyres
VIII. Kal. Junii Natalis ſancti Urbani Papæ

JUNIUS.

Kal. Jun. Natalis ſanctorum Proculi & Nichomedis (ſic)
IV. Nonas Sancti Marcellini, & Petri
V. Idus Sanctorum Primi & Feliciani
III. Sancti Barnabæ Apoſtoli
II. Sanctorum Naboris & Nazarii
XVII. Kal. Julii Sancti Viti

San-

Digitized by Google

XIII. Sanctorum Marci & Marcelliani: item ſanctorum Gervaſii & Protaſii
IX. Vigilia ſancti Johannis Baptiſtæ
VIII. Natalis ſancti Johannis Baptiſtæ (1)
VI. Natalis ſanctorum Johannis & Pauli
IV. Vigilia S. Petri Apoſtoli
III. S. Petri Apoſtoli
II. Commemoratio S. Pauli Apoſtoli

JULIUS.

Kal. Julii Octava ſancti Johannis Baptiſtæ
VI. Nonas Natalis ſanctorum Proceſſi, & Martiniani
V. Natalis ſanctæ Muſtiolæ
II. Octava Apoſtolorum.
VI. Sanctorum ſeptem Fratrum
Idibus Sanctorum Quirici & Julittæ
X. Kal. Aug. Sancti Apollinaris
VI. Sancti Jacobi Apoſtoli
IV. Sanctorum Simplicii, Fauſtini, Beatricis
III. Sanctorum Abdon, & Sennen

AUGUSTUS.

Kal. Auguſti Ad ſanctum Petrum a vinculis Natalis ſanctorum Machabæorum, & ſancti Felici (ſic)
IV. Non. Sancti Stephani Epiſcopi
VIII. Idus Xiſti Papæ. Eodem die transfiguratio Domini.
VII. Sancti Donati Epiſcopi
VI. Sancti Cyriaci
V. Vigilia ſancti Laurentii
IV. S. Laurentii
III. S. Tiburtii
Idibus S. Ypoliti
XIX. Kal. Sept. Sancti Euſebii Presbyteri. Eodem die vigilia ſanctæ Mariæ.
XVIII. Aſſumptio ſanctæ Mariæ, & octava ſancti Laurentii
XV. Sancti Agapiti
XIII. Sancti Magni
XI. Sancti Timothei & Symphoroſæ
VIII. Natalis ſancti Bartholomæi. Item ſancti Felicis
V. Sancti Hermetis. Eodem die ſancti Auguſtini Epiſcopi.
IV. Decollatio ſancti Johannis Baptiſtæ
III. Natalis ſancti Felicis, & (ſic) Audacti

SEPTEMBER.

Kal. Sept. Natalis ſanctorum Priſci & Reguli
VII. Idus Natalis ſanctæ Mariæ
V. Sancti Gregorii
III. Sancti Probi, & Jacincti
XVIII. Kal. Oct. Exaltatio ſanctæ Crucis. Eodem die natalis ſanctorum Cornelii, & Cypriani
XVI. Sancti Lucæ (L. ſanctæ Luciæ) & Geminiani & ſanct. Eufemiæ
XIV. Sancti Nichomedis

XII.

Digitized by Google

XII.	Vigilia ſancti Matthæi Apoſtoli & Evangeliſtæ
XI.	Sancti Matthæi Apoſtoli, & Evangeliſtæ.
X.	Sanctorum Maurici cum ſociis
V.	Sanctorum Coſmæ & Damiani
III.	Dedicatio Baſilicæ ſancti Michaelis
II.	Natalis ſancti Hieronymi Presbiteri

OCTOBER.

Nonis	Natalis ſancti Marci Papæ
II. Idus	Sancti Callixti Papæ
XV. Kal. Novembr.	Sancti Lucæ
VI.	Vigilia Apoſtolorum Simonis & Judæ
V.	Apoſtolorum Simonis & Judæ
II.	Vigilia omnium Sanctorum

NOVEMBER.

Kal. Nov.	Natalis omnium Sanctorum. Eodem die ſancti Cæſarii
VIII. Id.	Sancti Leonardi
VI.	Sanctorum quatuor coronatorum
V.	Sancti Theodori
III.	Sancti Mene. Eodem die ſancti Martini Epiſcopi
X. Kal. Dec.	Sanctæ Cecilie Virginis.
IX.	Sancti Clementis Papæ
VIII.	Sancti Griſogoni
VII.	Sancti Proſperi
III.	Vigilia ſancti Andreæ Apoſtoli
II.	Sancti Andreæ Apoſtoli

DECEMBER.

VI. Idus	Natalis ſancti Zenonis Epiſcopi
III.	Natalis ſancti Damaſi
Idibus	Sanctæ Luciæ
XII. Kal. Jan.	Sancti Thomæ Apoſtoli
II.	S. Silveſtri Papæ (2)

ADNOTATIONES.

(1) Duplex Miſſa in Natali S. Johannis Baptiſtæ in hoc codice præſcribitur.

(2) Mirarer, ſileri heic Natalem Domini diem, S. Stephanum, S. Johannem Apoſtolum, atque Innocentes, niſi animadvertiſſem ſolas Sanctorum ſolemnitates heic memorari; iſtorum vero Sanctorum feſtos dies haberi veluti celebritatis, qua Natalis Domini agitur, continuationem quamdam, ſeriemque.

Digitized by Google

VIII.

Calendarium alterum Piſtorienſe

Ex Codice Piſtorienſis Capituli p. 2. c. 3. n. 2. deſcripto.

Januarius habet in nocte horas XVI. In die VIII. Jan. habet dies XXXI. Lune XXX. Jani prima dies, & ſeptima fine tenetur.

1 Circumciſio Domini
2 Macharii Abbatis
3 Antheros Pape & Martyris
4 Titi diſcipuli Apoſtoli
5 Teleſphori Pape & Martyris
6 Epyphania Domini
7 Antiochie Luciani Presbiteri & martyris
8 Campanie Severini confeſſoris
9 Baſilii Epiſcopi. Juliani. Baſiliſſe
10 Pauli prime heremite
11 Affrice Salvii martyris
12 Achaie S. Satiri mart.
13 Octave Epyphanie. Hylarii Epiſ.
14 Felicis Presb. in Pincis, & alterius Felicis
15 Mauri Abbatis
16 Marcelli Pape & Martyris
17 Antonii Monachi
18 Priſce. Rome Cathedra S. Petri
19 Marci & Marthe
20 Fabiani Pape & Sebaſtiani mart.
21 Agnetis Virg.
22 Vincentii & Anaſtaſii Mart.
23 Emerentiane Virg. & Macharii Abbatis
24 Thimotei diſcipuli Apoſtoli
25 Converſio S. Pauli
26 Policharpi Ep. & Mart. & S. Paule
27 Johannis Griſoſtomi
28 Agnetis ſecundo
29 Papie & Mauri mart.
30 Antiochie Ipolithi mart.
31 Geminiani Epiſcopi.

§ Rainaldus Piſtor. Ep. anno Dni milleſimo centeſimo octogeſimo nono
§ Epiſcopus Gratia Dei

§ Venerabilis Bonus Piſtorienſis Epũs anno Domini 1208.

FEBRUARIUS.

1 Ignatii Ep. & Mart. & Severii Epiſ.
2 Ypopanti Domini
3 Blaſii Epiſcopi & Mart.
4 Civitate Egipti Philee Epiſ. & Mart.
5 Agate Virg.
6 Dorothee Virg.

7 Bri-

Digitized by Google

7 Brictanie Auguli Epiſc. & Mart.
8 Apud Armeniam minorem Dioniſii, Emiliani, & Sebaſtiani
9 Alexandrie Apollonie Virg.
10 Scholaſtice Virg.
11 Rufini Epiſ.
12 Gregorii Pape
13 Agabi prophete
14 Valentini Pbri & mart.
15 Fauſtini & Jovitte
16 Juliane Virg.
17 Perſide Polocroni Ep.
18 Jeruſalem Simeonis Epiſc. & Mart.
19 Rome Gabani Presb.
20 Gaij Pape
21 Sicilie mart. 79.

§ Ven. P. Doñi Guid. de Verũole Piſt. Epũs anno Dñi 1286.

22 apud Antiochiam Cathedra S. Petri
23 Policharpi Presb.
24 Matthie Apoſtoli
25 Victorini & Victoris Mart.
26 Allexandrie Allexandri Epiſc. & Mart.
27 Hyſpanie Leandri Ep. & Mart.
28 Lugduni Romani Abbatis

MARTIUS.

1 Albini & Simplicii pape
2 Lucii Epiſc.
3 Marini & Aſterii Mart.
4 Lucii pape & mart.
5 - - - - -
6 Victoris & Victorini Mart.
7 Perpetue & Felicitatis
8 Pontii Diaconi
9 Patiani Ep.
10 Allexandri
11 40. Martirum
12 Gregorii Pape
13 Maciedonii Presb.
14 Zaccharie pape
15 Matrone Mart.
16 Ciriaci Diac. & Mart.
17 Genetrudis Virg.
18 Alexandri Epiſ.
19 Johannis Abbatis
20 Archippi & depoſitio S. Fridiani (addita hæc ſunt a recentiore ſcriptore)
21 Benedicti Abbatis
22 Pauli Epiſc.
23 Victoriani Mart.
24 Pigmenii Presb. & Mart.
25 Annuntiatio Domini (correctum *Virginis Mariæ* (additum vero *& eodem die feſtivitas S. Baronti Monaci Con. Abb.*

26 Caſtuli Mart.
27 Johannis heremite
28 Sixti pape
29 Euſtaſii
30 Quirini Mart.
31 Balbine

APRILIS.

1 Leantii Ep. & Mart.
2 Nicetii Ep. & Mart.
3 Agapes & Chionie Virg.
4 Depoſitio Ambroſii Ep.
5 Hyrenes Virg.
6 Sixti pape & mart.
7 Timothei mart.
8 Celeſtini pape
9 Prochori Diaconi
10 Jezechielis prophete
11 Philippi Epiſc.
12 Julii pape
13 Juſtini Pape & mart.
14 Tiburtii & Valeriani
15 Olimpiadis & Maximi mart.
16 Anicii pape & mart.
17 Maiolis Abbatis
18 Apollonii Mart.
19 Timonis Mart.
20 Depoſitio S. Zenonis Patris noſtri. Victoris mart.
21 Soteris pape
22 Gagii pape & mart.
23 Felicis Presb.
24 Georgii Mart.
25 Marci Evangeliſtæ & Letanie maiores
26 Anacleti pape & mart.
27 Anaſtaſii pape
28 Vitalis mart.
29 *Turpitis Mart. & S. Petri Mart.*
30 Eutropis Mart.

MAJUS.

1 Philippi & Jacobi
2 Alexandrie Anaſtaſii
3 Alexandri pape. Eventii, Theodori, Juvenalis, & inventio S. Crucis
4 Gaze Silvani pape & Mart.
5 Arelati ylarii Epiſc.
6 Johannis Evangeliſtæ ante portam Latinam
7 Domitille Virg.
8 Victoria S. Michaelis
9 Gregorii Nazianzeni
10 Gorgiani, Epimachi, & Criſtine Virg.
11 Anti-

Digitized by Google

11 Antimi Mart.
12 Nerei, Achillei, & Pancratii
13 Dedicatio ſancte Marie ad Martires
14 Pachomii Abbatis
15 Nonne Torquati Teſifontis Mart.
16 Peregrini Epiſc. & Mart.
17 Translatio S. Sirii
18 Dioſcorii Mart.
19 Potentiane Virg.
20 Baſille Virg.
21 Thimotei & Euticii Mart.
22 Julie Virg.
23 Deſiderii Ep. & Mart.
24 Donatiani & Rogatiani Mart.
25 Urbani pape & mart.
26 Auguſtini Epiſc. Anglorum
27 Eutropii Ep.
28 Johannis pape & Mart.
29 Septem fratrum Mart.
30 Felicis pape & Mart.
31 Petronille Virg.

JUNIUS.

1 Proculi & Nicomedis
2 Marcellini & Petri
3 Heraſmi Ep. & Mart.
4 Quirini Ep. & Mart.
5 Bonifatii Mart.
6 Artemii Mart.
7 Naboris & Nazarii Mart.
8 Medardi Ep.
9 Primi & Feliciani Mart.
10 Getulii Mart.
11 Barnabe Apoſtoli
12 Baſilidis Cirini & Naboris
13 Felicule Virg. (recentius additum) & Antonii Conf. Ordinis fratrum minorum.
14 Baſilii Ep.
15 Viti & Modeſti
16 Cirici & Juliite
17 Rome Martyrum 272.
18 Marcelliani & Marci
19 Gervaſii & Protaſii
20 Novati Mart.
21 Demetrie Virg.

§ Actonis Ven. Patris Epiſc. Piſt. anno Domini 1153

22 Jacobi Alphei, Nole Paulini
23 Vigilia S. Johannis Baptiſte
24 Nativitas eiuſdem
25 Gallicani Mart.
26 Johannis & Pauli
27 Sinphoroſe cum 7. filiis
28 Vigilia Apoſtolorum. Leonis Pape
29 Natale Apoſtolorum Petri & Pauli
30 Commemoratio S. Pauli

Digitized by Google

JULIUS.

1 Octava Johannis Baptiſte
2 Proceſſi & Martiniani
3 Muſtiole Virg.
4 Translatio S. Martini
5 Rome Sancti Zoe
6 Octava Apoſtolorum. Tranquillini Mart.
7 Nicoſtrati, Claudi, Caſtorii
8 Aquile & Priſcille Procopii Mart.
9 Rome Zenonis Mart.
10 Felicitatis cum 7. filiis
11 Translatio S. Benedicti
12 Translatio Naboris & Felicis
13 Pelagie
14 Foce Epiſc.
15 Quirici & Julitte
16 Hylarii Mart.
17 Allexij Conf.
18 Mamme Mart.
19 Arſenii Monaci
20 Margharite
21 Praxedis Virg.
22 Marie Magdalene
23 Apolenaris Epiſc. & Mart.
24 Depoſitio S. Chriſtine Virg. & Vigilia S. Jacobi Apoſtoli.
25 Jacobi Apoſtoli & Criſtoforii Mart.
26 Pantaleonis Mart.
27 Simeonis Monaci
28 Nazarii & Celſi
29 Felicis pape, Simplicii Fauſtini & Beatricis
30 Abdon & Sennes
31 Gernanii Epiſc.

§ Ven. Patris Domini Thome Piſt. Ep. anno Domini 1303.

AUGUSTUS.

1 Petri ad vincula Machabeorum
2 Stephani pape & Mart.
3 Inventio S. Stephani Mart.
4 Rome Tertullini Presb. & Mart.
5 Caſſiani Epiſc. & S. Dominici Conf. de ordine Prædicatorum (*recentius addita*)
6 Sixti pape & Mart.
7 Donati Epiſcopi & Martyris
8 Translatio S. Ciriaci
9 Vigilia S. Laurentii, & S. Romani
10 Feſtivitas S. Laurentii
11 Tiburtii Mart. & Suſanne Virg.
12 Eupli Diac. (additum) & S. Clare Virg.
13 Jpoliti & Caſſiani
14 Vigilia S. Marie Euſebii Presbiteri
15 Aſſumptio glorioſe Virg. Marie
16 Serene
17 Octava S. Laurentii

§ Ven. P. Dñi Ermanni Piſt. Ep. anno Dñi 1321.

18 Aga-

Digitized by Google

18 Agabiti Mart.
19 S. Magni Mart. (additum) & S. Lodoyci Ep. & Conf.
20 Porfirii magiſtri S. Agabiti
21 Privati Ep. & Mart.
22 Timothei & Sinphoriani
23 Ypoliti & Caſſiani
24 Bartholomei Apoſtoli
25 Felicis Conf. & Geneſii Mart.
26 Allexandri mart. (additum) & Lodovici Conf. regis Francorum
27 Rufi Mart.
28 Auguſtini Epiſcopi & Ermetis Mart.
29 Decollatio S. Johannis Baptiſte & Sabine
30 Felicis Presb. & Audacti Mart.
31 Treveris Paulini Ep.

SEPTEMBER.

1 Reguli Ep. Priſci Mart. Egidii Conf. Jeſu Nave & Gedean profetarum
2 Lugduni Juſti Epiſc.
3 Antonij Mart. Seraphie Virg.
4 Marcelli Mart.
5 Victoris Mart.
6 Eleutherii Ep. & Mart. & Poteti
7 Nichomedie Johannis Mart.
8 Nativitas S. Marie. Adriani
9 Gorgonii Mart.
10 Soſtenis & Victoris Mart.
11 Proti & Jacinti
12 Juentii Conf.
13 Alexandrie Philippi Ep. & Mart.
14 Cornelii & Cipriani. Et exaltatio S. Crucis
15 Nicomedis Mart.
16 Eufemie, Lucii & Geminiani
17 Juſtini Presb. & Mart.
18 Fereoli Mart.
19 Neapoli Januarii Mart.
20 Fauſte Virg.
21 Matthei Apoſtoli
22 Mauricii & Sociorum eius
23 Tecle Virg.
24 Andochii Presb. Tarii Diaconi Mart.
25 Cleophe diſcipuli Domini
26 Juſtine Virg.
27 Coſme & Damiani
28 Fauſtini Januarii & Martialis
29 Dedicatio S. Michaelis
30 Hieronimi Presb.

5 Ven. P. Filippus S. E. Ravennatis Archiepiſcopus & olim Canonicus Piſt.

OCTOBER.

1 Remigii Epiſcopi
2 Euſeubii pape
3 Dioniſii Areopagite Mart. Nicaſii Ep. & Mart.

Digitized by Google

4 Marci & Marciani Mart. S. Franciſci fundatoris ordinis Fratrum Minorum (*additum*)
5 Valentie Apolenaris Epiſc.
6 Fidis Virg.
7 Marci pape Sergii & Bacci
8 Reparate Virg.
9 Dioniſii Ruſtici & Eleuterii
10 Cerbonii Ep.
11 Taraci Presb. & Andronicii
12 Cipriani & Felicis Eporũm Mart.
13 Nardi & Theophili
14 Caliſti pape & Mart.
15 Antiochi Ep.
16 Galli Abbatis
17 Florentii Epiſc.
18 Luce Evangeliſte
19 Tholomei & Lucii Mart.
20 Capraſſii Mart.
21 Ylarionis Monaci
21 Ereni. Marci Ep. & Mart.
22 Theodori Ep. & Mart.
23 Rome Mart. 46.
24 Miniatis & Sociorum
25 Rogatiani & Feliciſſimi Mart.
26 Evariſti pape & mart. Vigilia Apoſtolorum Simonis & Jude
27 Simonis & Jude Apoſtolorum
28 Jeruſalem Narciſſi Epiſcopi
29 Capue Germani Epiſcopi
30 Vigilia omnium Sanctorum

NOVEMBER.

1 Feſtivitas omnium Sanctorum Ceſarii Mart.
2 Ambroſii Abbatis
3 Quarti diſcipuli Apoſtoli
4 Vitalis & Agricole Mart.
5 Felicis Presbiteri & Euſebii Mart.
6 Affrice Felicis mart. & Leonardi Conf.
7 Herculani Ep. & Mart.
8 Quattuor Coronatorum
9 Theodori Mart. & Sancti Salvatoris
10 Martini pape & Mart.
11 Turonis Martini Ep. & Menne Mart.
12 Archadii. Paſchaſii Presb. & Euticiani Mart.
13 Bricii Ep.
14 Serapionis Mart.
15 Nole Felicis Ep.
16 Eucherii Ep.
17 Alexandrie Dioniſii Ep.
18 Fridiani Conf.
19 Rome Maximi Presbiteri & Mart.
20 Pontiani pape & Mart.
21 Rufi diſcipuli Apoſtoli

22.

[1] Rainerius Card. Compoſtellanus qui cum eſſet natione Piſt. & eſſet in Compoſtella, reliquias Beati Jacobi Zebedei Piſtoriam miſit. Collegium in Civitate Pariſiis pro ſcolaribus Piſt. una cum Domino Andrea Florentino Cardinali Epõ erexit.

Digitized by Google

22
23
24 Grisogoni Mart.
25 Prosperi Ep. & Caterine Virg.
26 Lini pape & Mart.
27 Jacobi interciſi
28 Rufini Mart. Petri Alexandrini Ep. & Mart.
29 Vigilia S. Andree. Saturnini Mart.
30 Natalis ejuſdem Apoſtoli

DECEMBER.

1 Griſanti & Darie
2 Viviane Mart.
3 Claudie & Ihilarie Mart.
4 Barbare Virg.
5 Translatio Sinfronii & Olimpi Mart.
6 Nicolai Ep.
7 Ambroſii Ep.
8 Natale S. Zenonis Patroni noſtri
9 Sirii Ep.
10 Eulalie Virg.
11 Damaſi Pape
12 Epimachi & Alexandrini Mart.
13 Lucie Virg.
14 Agnelli Conf.
15 Maximini Epiſc.
16 Ananie Miſaelis Azarie
17 Lazari & Marthe Sororis
18 Afre Virg.
19 Egipti Nemeſii Mart.
20 Ammonis & Theofili Mart.
21 Thome Apoſtoli
22 Rome 30. Martirum
23 . . . . . .
24 Vigilia Natalis Domini
25 Natale Domini. Anaſtaſie
26 Stephani Protomart.
27 Johannis Apoſtoli & Evangeliſte
28 Innocentium
29 Arelati Trophimi Ep. & Thome Mart.
30 Savini Ep. & Mart.
31 Silveſtri Pape

5 Soffredus tt. S. Praxedis Presbiter Card. qui dedit huic Eccleſie altare viaticum, in quo ſunt 44. Capilli B. M. V. anno 1210. fuit Epūs Piſt.

5 Obiit Soffredus Piſt. Epūs anno Domini 1223. . . . . Cardinalis S. Praxedis.

Obitus Dñi Johannis Piſt. dicti Manducator Epūs Florent.

Digitized by Google

VIII.

Martyrologium Adonis Roſweidanæ editionis in Bibl. Max. SS. PP. Conlatum cum MS. Codice Archivi Piſtorienſis Capituli p. 2. c. 3. n. 2. memorato.

ANIMADVERSIO.

MUtilus eſt Codex, deeſt enim in libello de *feſtivitatibus SS. Apoſtolorum*, qui Martyrologio præfigitur, quod de natali beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli ſub tertium Calendas Julii legitur apud Roſweidum. Incipit autem *pridie Calendas Decembris*, *non ſecundo Calendas Decembris*, uti habet Rosweidana editio. Quæ prima adſcribitur lectio, Roſweidiana eſt; Codicis eſt, quæ ſecundo loco, alioque charactere notatur.

Prid. Cal. Dec.

Toto corpore tenſus. toto corporo cæſus
Populo A Egæa proconſuli. Populo etiam proconſuli
Circumfulſus. Circumfultus
Firexit fine Beato. Om:
Conſtanſii. Coſtantini

Octavo Cal. Dec.

Auguſti. Decembris

Sexto Calendas Januarii.

Natalis. Natale
Secundam poſt Neronem perſecutionem movente Domitiano. Secundam movente Domitiano poſt Neronem perſecutionem
Pathmum Pathmos
Verbi Domini eſternitatem. Verbi Deitatem
Tunc conſurgens. Tunc conſurgentium.
Tenuiſſe. Teſſuiſſe
Totas Aſiæ. Totius Aſiæ
68 78.
Quæ ab univerſis. quæ qui ad ipſius fuit ab univerſis
Putantur. Putatur

Calendis Maii

Natalis. Natale
Piis. Suis
Hieropolim. Gerapolim
Præcipitatus. precipitatus eſt
Apoſtolus. A Apoſti
Scribit ad Galatas. Scribens ad Ghalatas ait:
Et beato. Ac beato.
Translatum. Converſum
A dormientibus. a mortuis
dixitque. Ac dixit
Frater mi. Frater mi Jacobe
Ubi. Ubi A.
Septem Canonicis. Septem Captolicis

Octavo Cal. Sept.

12. *Cal. Jan.* 8. Cal. Sept.
Natalis. Natale.
India. Indiam
Edeſſum. Edeſſem

Undecimo Cal. Oct.

Natalis. Natale
Eius ſtylo ſcriptum. Hebreo ſtilo ſcriptum eſt
Inventum eſt. Inventum

V. Cal. Nov.

Natalis. Natale
Sepulti a Populis Chriſtianis. A populis Chriſtianis ſepulti

VI. Non. Maij

Senex. Om:

VI. Cal. Martii

Natalis. Natale. & ſic in tribus ſequentibus.
Domini Om.

III. Id. Junii

Cyprius. Cyprius genere
Gentium Apoſtolus. Apoſtolus gentium
Hic. hic eſt
Ex ercuit. ex ercuiſſet.

XV. Cal. Nov.

70 *& trium*. 70. & quattuor
Andreæ. B. Andreæ
Volumen edidit. quoque edidit volumen

Digitized by Google

VII. Cal. Maii

Natalis. Natale
Apoſtoli Petri. Beati Petri Apoſtoli
Edidit. tradidit
Sectatores. Sequutores
Alexandriam. Alexandriam, loca que bucolice dicebantur vic ina Alexandriæ circa mare Egiptum plena ferocium barbarorum
Miſſas. Miſſam
Trahebant. Detrahebant
Bucolie Bucolice *& ſic inferius*
Eius in terram. eius in terra
ei. om.
Octavo Neronis. Nono neronis

VII. Cal. Jan.

a quibuſdam quibuſdam
Jeſus om.
Dentibus in eum. In eum dentibus
Scribit. Scripſit

VIII. Idus Jan.

Philippi. S. Philippi
Convertit. Convertiſſet
Virgines filiæ. filiæ Virgines

XIII. Cal. Maii

Corinthum. Corithum
Implevit. Complevit

IX. Cal. Feb.

IX. 8.
Natalis. Natale
Apoſtoli. om.
Conſtantii. Cónſtantini

II. Non. Jan.

Beati. Sancti
Cui. Cuique
Poſt. om.
Conſummatum. confummans

VII. Idus Maij

VII. VIII.
Sunt cum eis. cum eis ſunt
eſt extructum. om. eſt
Beato. a Beato

XIIII. Cal. Mart.

XIIII. XIII.
Natalis. Natale
Viſcera. Ut viſcera
In oneſimo. in Honeſimo
Jeſum Chriſtum. Chriſtum Jeſum
Vos. Nos
Eſt delatum. Delatum eſt

IX. Cal. Dec.

IX. VII.
Clemente. Clementis
Anacletus. Cletus
Perſecutione. perſecutionem
Relegatur. Religatur
Plures. Multi
In omnibus beatum. om. beatum
In mari medio. in medio mari
Talique. taliterque

Cal. Feb.

Cal. Feb. XVI. Cal. Jan.
Antiochenam. Antioceneam
Perſecutione. Perſecutionem
Plumbleis. Pumbleis
Expanſe. exaſſe
Diſcuſſum. Diſciſſum
Concluſos. Concluſi
Ligatus. ligatis
Urbis. Urbi
Cæmeterio. Cymiterio
XVI. XV.

Pridie nonas Maij.

Pridie. II.
Natalis. Natale
Ab Apoſtolis. Ab Apoſtolo
Antiſtes. om.
Certi. digni
Sepultus eſt. om. & x. Cal. Aug.
Ravennam. & Ravenna
eſt. om.
Relegatus. Religatus
Diutius. Rurſum diutius
honorifico. horrifico
hominibus. omnibus
&. ac
Annos 28. annos 29.
menſem 1. menſe uno

VII. Cal. Feb.

Natalis. Natale, & ſic deinceps ſemper
Beati Joannis. Diſcipulus Johannis Apoſtoli
M. Antonio. M. Antonino
Conſummati. Coronati

VII. Cal. Aug.

Eraſti. Beati heraſti

XV. Cal. Januar.

XV. XVII.
Beatiſſimis. Beatis
Sed eum. Sed Chriſtum

VIII. Idus Septemb.

VIII. VII.
Domini. Domui
a Domino. om.
tu. om.

VII. Cal. Octob.

eunti. Dominus eunti
Dominus apparuit. apparuit
Paraverat. Preparaverat
Recognoverat. Cognoverat

Digitized by Google

IV. Cal. Jan.

Arelatem. Arelatenſem

XI. Cal. April.

Predicendi gratia. gratia predicandi

XII. Cal. Feb.

Athenarum. Athenienſium

III. Nonas Septem.

Deſideraverit. Negotio veſtro indiguerit

VI. Non. Julii.

Paulino. Paulino viro clariſſimo

XXLII. XLVII.

Scilicet quod. eo quod

Effecti. Melli chriſtiani effecti

Faterentur. Confiterentur

Lapidibus. Cum lapide

Illi. om.

Dicebant. illi dicebant

& ſupra eam. ſupra quam

Juſſumque. Juſſum

Gladio ceſi ſunt. om. ſunt

Præſidio. Predio

in arenario. In arenariis

II. Cal. Julii

a beatis. om.

baptizata, & inſtructa eſt. ordinata eſt, & inſtructa

Sanctorum neceſſitatibus. Neceſ. Sanctorum

Communicans. Communicatis

Sepulturis. Sepulture

Inſervire. deſervire

Meritis. Merita

XII. Cal. Feb.

Agnetis. Agnes

Stercoſa ſunt. Sunt ſtercoſa

Appellare Virginis. Virginis appellare

Mundi divitias. Divitias mundi

Coniunctioni. *Coniugio*

Inclinare. om.

Corrumpitur. Capitur

Cruciabatur. Cruciatur

quidam. quidem ex paraſitis eius

Suum. Suum eſſe

Simphronius. Simpronius

Tribunalibus. pro tribunalibus

traditam lupanaribus. lupanaribus datam

reſoluto. ſoluto

illic. om.

Cumque ſe. om. ſe

Domino. Domino ſe

Subſtraviſſet. ſtraviſſet

Pontifices templorum. templorum pontifices

Judicem. om.

vero. autem

incendi. accendi

Diviſæ. Diviſe ſunt

ita omnis. om. ita

eſt. eſt ita

Poſt aliquot annos. om. aliquot

ab obſeſſis. om. ab

Non. Feb.

Sancte. Natale ſancte

Catane. Cathenienſe

Aphrodeſie. Afrodiſſe

Servilem habere oſtendo. oſtendo habere ſervilem

Fortiſſimæ que fidei ſunt. fortiſſimæque (ſic)

In eculeo. om. in

Deſiderabat. Deſiderat

Redacta in paleas. Relicta in paleis

Carnificibus. Carnificibus tuis

neque. neque panis neque

& ſic ab oculis eius ſublatus eſt. om.

Deprecor. te deprecor

miſit. emiſit

honorem Dei. honorem Deo

VIII. Cal. Julii

lumbos ſuos. om. ſuos

IV. Cal. Sept.

Uxorem fratris ſui philippi. philippi uxorem fratris ſui

Severitas. Veritas

Tolerare. tollerari

decollatus eſt. decollatur

Urbem. om.

eiuſdem. eiuſdem Sancti

cum ducebat. enim ducebat

Completur.

Hic deſinit in Codice libellus Adonis de feſtivitate, incipit mox Martyrologium, ducto initio a Cal. Januarii; non autem, ut eſt in editis a XIX. Cal. Jan.

JA-

Digitized by Google

JANUARIUS.

1.

Natale Sancte Martine . omit. Natale) *tanta* . tenta) *coedi* . tundere) *diſrumpi* . dirumpere) *carnifices autem* . illi autem carnifices) *in quos* . in eos) *ſuſpenſis* . ſuſpendi) *vitam* . viam) *menſes novembris* . menſis novembris) *iterum facta* . item ſancta) *nam* . Namque) *quattuor* . in quattuor) *extenſa* . extenta) *oratione facta ab illa.* ab illa oratione facta) *redegit* . convertit) *terrore* . timore) 118. decem & octo) *ileo* . eo) *cognatam* . cognatum) *eam includunt* . omit. eam) *Natalis ſancti* . omit. Natalis) *nihil* . ad nihil) *ſemper inſerviens* ſerviens) *ſolaria* . ſalaria) *ſpoleti* . ſpoleto) *perduraret* . duraret) *aliquibus diebus* . aliquot diebus) *trictaſti* . tractaſti) *triumpho* . verbo) *de ſterili* . a ſterili) *clam* . omit.) *expetiit* . petiit) *in omni ſanctitate perdurans.* perdurans in omni ſanctitate) *cuius virtutibus & miraculis* . cuius vita virtutibus.

2.

Natalis . Natale) *fratrum* . pueri fratrum) *comprehenſus* . comprehenſii, *& cetera ſemper in plurali* .

3.

Natalis . Natale) *antheros* . antheri) *cum* omit.) *rexiſſet* . rexit) *ſepultus via appia.* via appia ſepultus) *a notariis diligenter* . diligenter a notariis) *recondidit* . recondidit propter quemdam maximum presbiterum, qui martirio coronatus eſt) *Pariſios* . Pariſium) *Chriſto* . Chriſti) *uſque* . uſque ad) *eodem die ſancti Florentii Viennenſis Epiſcopi, & martiris octavi eiuſdem urbis* . omit. omnia)

4.

Natalis Natale) *& ſic ſemper , niſi aliter notetur*) *Theodeti* . Theodoti) *Item apud urbem Romam* . Item apud Romam) *Fabiani martiris quæ poſt damnationem*) omit. omnia) *Beati* . Beatiſſimi .

5.

Ut ſex . ut ſeptem) *Natali* . Nativitas.) *Domini* . Domini noſtri.) *Miſſæ celebrarentur.* Miſſa celebraretur) *Decimo tertio* . tertiodecimo) *ſanctitate* . ſanctitatis) *Illius* . omit.

6.

Squalloreque . & ſquallore .

7.

Item . &) *Maximini* . Maximi) *in honorem* . in honore .

8.

apud Neapolim . Neapoli .

9.

Idem die . eodem die) *Beatus* . omit.) *Mater virginum* . Virginum mater) *reddens Domino ſpiritum* . omit.) *conſortio* . conſortium) *preſide* . preſule) *Eccleſie Chriſti miniſtrorum* . Miniſtrorum Eccleſie Chriſti) *hac* : om.) *tertiam , ſextam , nonam pſallentiam* . tertia , ſexta , nona pſallentium .) *quid* . quæ) *pareret* . parerent) *quæ* . qua) *veſtimenta quibus erat indutus* . omit.) *&* . omit.) *imo* . in imo) *ſunt* . omit.) *ita ut* . ut etiam) *ſervabant* . cuſtodiæ ſervabant .) *Antonini presbiteri* . presbiteri Antonini .) *diu cuſtodia.* dira cuſtodia diu .) *ad ultimum* . in ultimo) *porro* . viginti porro) *ſanctum vero* . ſanctum iterum) *ſuſcitatum* . reſuscitatum) *gratiæ Chriſti* ; Chriſti gratiæ) *ſub igne* ab igne) *ducti ergo iterum ſunt in cuſtodiam* . omit.) *dum* . Cum) *Diabolo* . Diaboli) *coniunx.* comes .) *templo ad ſolum deiecto* . templum ſolo deiectum) *ſacerdotum ad mille* . omit.) *occiſi ſunt* . occiſa) *ſed iterum* . iterum) *nocte ſunt* . omit. ſunt) *vero luce producti* luce

educti

Digitized by Google

ducti) *ficiniis*. fignis) *eorum*. omit.) *effodi*. effodere) *eos obiecerunt*. obicere) *fingebant*. fingere) *omnia*. omit.)

10.

Sancti. Beati) *& tertium decimum*. quartum decimum) *ſancti Igini*. Apud Ciprum beati Niçanoris, qui unus fuit de ſeptem primis Diaconibus. eodem ſancti Igini) *ſepultus*. ſepultus eſt) *quarto idus*. tertio idus.)

11.

Lucii. Leucii) *SALVII*. Salvii martiris.

12.

Ob quam cauſam decollatus eſt. omit.] *Natalis*. omit.

13.

Quadrienno. quadriennio.) *Apud Viennam ſancti Veri Epiſcopi, qui præſedit Eccleſiæ poſt ſanctum Evantium*. omit.

14.

Natale. omit.) *Maximo*. Maſſimiano.) *Maximus*. Maximianus) *pererraſſet*. pererraret) *ante*. cum ante) *adductus cum multa*. adductus fuiſſet, multaque ante ipſum.) *diſputaret*. diſputaſſet) *immollare impelleret*. impelleret, ut immolaret.) *duxeritis*. eduxeritis.) *vos duxiſſe penituit*. Duxiſſe vos penitet.) *carceri*. Beatus confeſſor carceri) *ſuppoſitis*. ſuppoſitus) *concluſi*. incluſi) *egredere ;* & ingredere.) *dumque*. Cumque) *ſuum requireret*. requiſiſſet ſuum) *in os*. mox in os.) *Chriſti expreſſus*. omit.) *captus*. captus &) *deportatur*. deportatus eſt.) *qui vocatur Circeis*. Vocato Circeio) *cum regreſſus eſſet*. regreſſus) *eundem*. eundem ipſum) *divina virtute*. virtute divina) *eligens*. diligens) *moxque*. mox.) *gravia*. gravia pro Chriſto.) *pro chriſto*. omit.) *hic etiam. Beatiſſimus martir & confeſſor hæreticis invictiſſime reſtitit. apud Viennam ſancti Caveldi epiſcopi*. omit. omnia.

15.

Item Beati Macarii abbatis diſcipuli beati Antonini vita, & miraculis celeberrimi. Item beati Iſidori ſanctitate vite, fide ac miraculis præclari. omit. omnia.

Poſt etiam corona depoſita monachorum pater extitit, atque inde ad Epiſcopalem provectus cathedram, vita clarus, miraculis glorioſus quievit. omit. omnia.

16.

Maximiano. Maximino) *eſt* deinde uſque *amictu cilicino*. omit. omnia.) *Priſcillæ* uſque *refulſit*. omit. omnia.

17.

Qui ſine ulla uſque *Johannis Baptiſte humatum*. omit.) Apud *Linguonas*. Lingonas) *Eleuſippi*. Elaſippi) *Meleuſippi*. Melaſippi) *Inſum*. Joſum) *extenti*. extenſi.) *& poſt hec in ignem precipitati, nec tamen leſi*. omit.) *hoc*. hec) *ac capillis ſuſpenſa*. omit.) *multiſque*. multis.) *Diacono* Diaçone.) *iidem*. omitt.) *Victorias*. Victoriam) *apud Bituricas ſepulſii Epiſcopi*. omit.

18.

Apoſtoli omit.] *ſedit Rome*. Rome ſedit.

19.

Primævæ. prime) *ſibi beſtiam damnatus a iudice iam provocavit*. beſtiam provocavit) *Natale* omit.) *nomen mei*. mihi nomen) *iratus* reſponſo finito iratus) *expoliari*. & expoliari) *iuſſit*. iuſſit eum) *Jovis*. Jovis tui.) *iu aquam calidam*. in calida aqua) *impiis*. impii) *manſuefacti*. manſueti facti) *vere* omit.) *& invenerunt*. invenerunt.) 15. *Kal*. 15. Kal. Feb.) *Sacrum* omit.)

20.

Digitized by Google

20.

Epiſcopi. Epiſcopi. Hic regiones diviſit diaconibus, & fecit ſeptem ſubdiacones, qui ſeptem notariis inminerent, & geſta martirum integro colligerent. Huius tempore ſupervenit Novatus ex Affrica, & ſeparavit de Eccleſia Novatianum poſt quam Confeſſor Moyſes in carcere defunctus eſt, qui fuit ibi menſes undecim.

ac duodecim dies. dies duodecim.) *ſepultus*. ſepultus eſt.) *ſtaret quaſi hericius*. quaſi hericius ſtaret.) *in maximam cloacam*. in cloacam maximam) *ille*. ipſe.) *dum*. & dum.) *ſervis*. ſervis ſuis) *corpora eorum* omit.) *& diſſipata* omit.

21.

Natalis. omit.] *Virginis* & martiris omit.] *ipſius*. eius] *in hiſpaniis*. & in iſpaniis.] *Tarracona*. Tarracone.] *unus e fratribus*. quidem de fratribus.] *animas ſanctorum*. Sanctorum animas] *conſcendere*. aſcendere.] *apud*. omit.

22.

Sancti. omit.) *a grabato etiam*. etiam grabato.) *hoc*. hec. *miſſus eſt*. truſus) *divaricatiſque*. divaricatis.) *vixiſſet*. miſiſſet.) *eius*. ei.) *Martiris & monachi*. Monachi & martiris.) *Beati Pauli Apoſtoli, quod dicitur*. omit.) *Salvias*. ſalvias.) ipſo die *uſque victoris* prout in appendice Roſvveidi.

23.

Collectanea ſanctæ Agnetis. Collectania agnes.] *in*. & in] *Severini*. Severiani.

24.

Sortitus eſt. eſt ſortitus.] *requirebat*. quærebat.] *prope*. propter.] *Martiris ſepulchrum*. ſepulchrum martiris.] *Item in*. &] *Muſonii*. Maſonii] *& Metelli*. omit. &.

25.

Natalis. omit.] *Arvernienſis Epiſcopi*. Arvernenſis epiſcopi & martiris.

26.

Apud Smirnam. omit.) *epiſcopi*. omit.) *acclamationibus incitato*. a dampnationibus exercitato) *ſacrilegos*. etiam tu tolle ſacrilegos.) tunc *policarpus* uſque *tolle ſacrilegos*. omit.) *ego*. omit.) *annis*. annos.) *qui ſalutem mihi dedit*. omit.) *quæritis*. queris.) *conſtantiam*. ſubſtantiam) *autem*. aut) *neve*. nec) *eius*. eius quam ardenti cervicali vidit.) *conſumaretur*. eſſet conſumptus) *ardentius ad hec*. ad hec ardentius) *reliqua*. etiam reliqua) *venerabiliter etiam*. omit. etiam) *me*. me ſic) *ſolis uſi ſunt viculis*. vinculis uſi ſunt ſolis) *orationemque*. orationem) *ingens*. ignis.) *incenſi*. turis incenſi) *unguenti*. flagrantis unguenti.) *Sed*. Sed ille) *deferret*. concederet.) *facta*. fracta.) *cum eo*. paſſi ſunt cum eo.) *apud*. & apud.) *adepti ſunt*. adepti ſunt. Item apud Biturigas civitatem Beati Sulpicii epiſcopi & confeſſoris cuius & vita & mors pretioſa & glorioſis miraculis commendatur.

27.

Badonenſis. Badocenſis.] *Sancte*. Beate.] *Euſtochii*. Sanctæ Euſtochiæ.] *Hieroſolimus*. Hieronimus.

28.

Agnetis. Agnes.] *& Calenici*. omit. &] *Item*. &.

29.

Saturnini. Sancti Saturnini.] *eorum ora quibus*. os eorum quo.] *lapidibus contunderentur*. cum lapidibus contunderetur.] *Marcello papa*. Papa Marcello.] *pertuti*. cedi.] *noctu*. nocte.] *Nymphas*. Nimpham.] *ipſe*. omit.] *eſt*. omit.] *Treveri depoſitio*. Treveris.

30.

Illuſtre martirium poſtea. poſtea illuſtre martirium.] *hic octavus*. qui octavus.

31.

Digitized by Google

31.

Sanctorum. Sancti.] *Martyris*. Martyris in mutinenſi urbe ſancti geminiani epiſcopi.

FEBRUARIUS.

1.

Letanias indicendas.

APud *Smirnam*. apud Antiochiam ſancti Ignatii epiſcopi & martiris apud Smirnam.] *fratrum*. fratres.] *finem vitæ*. vite finem.] *Beatus*. Beati.] *eodem die* uſque *martiris* omit.] *Trecaſſine*. Tricaſtinæ.

2.

Apud. & apud.] *hauſiſſet*. audiſſet.] *dicens*. diaconi dicens.] *ſubire ſententiam*. ſententiam ſubire.

3.

Et ipſis. & ipſi.] *Dei*. Deo.] *ſemper*. omit.] *celebratione commemoramus*. commemoratione celebramus.

4.

Thmius. Thimmus.] *Fidelium multitudo*. multitudo fidelium.] *crudus*. crudelis.] *duci*. omit.] *& cedi omit.* &.] *hii conſtanter & fortiter*. conſtanter & fortiter hii.] *aſt ille*. omit.] *ſaxum immobile*. ſaxo immobili.] *ducere*. dicere.] *quid eum*. uſque *contuentur*. omit.] *Beati*. omit.] *ſub perſecutione Diocletiani*. Deciana perſecutione.

5.

In Sicilia civitate Catanenſium. Apud Siciliam civitate Catanenſium.] *Imperatore Decio*. Decio Imperatore.] *Aviti*. Avitii.] *Gundobaldi*. Gundobadi.

6.

Ita ut. uſque *coronatus eſt*. omit.

7.

Item. omit.] *Gentis*. Genti.] *Perfectus in virtutibus in pace quievit*. in virtutibus perfectus quievit in pace.

8.

Quæ. quod.

9.

Cum minarentur. omit.] *rogo*. rogo cum comminarentur.] *quid ageret*. omit. ageret.] *repente*. repente ſe.

10.

Irene. Yrenei.] *decem militum*. militum decem.

Margini hæc a recentiore manu adiecta ſunt.

In Italia Civitate Piſtoria Natalis Sancti Rufini Epiſcopi, & confeſſoris. Cuius venerabile corpus Dei gratia concedente una cum corpore Beati Ceſſidii illo translatum mira hodie veneratione quieſcit in cathedrali Eccleſia.]

11.

Apud Lugdunum Deſiderii & cetera *prout in appendice Roſvveidi* præter hoc quod ſequitur: *Decimo Kalendas Januarii.*] *Apud Viennam*. uſque *Confeſſoris*. omit.] *Item apud Alexandriam*. & Alexandrie.] *Claruit*. etiam claruit.

12.

Et in. omit. in.] *Infantum*. Infantum. Gregorii pape, qui rexit Eccleſiam annos 16. Leonis & Conſtantii Imperatorum tempore, & cetera *prout in appendice Roſweidi* preter *quinta feria*.

Nota

Digitized by Google

[Nota in Codice ante Gregorii annunciationem ſcriptam eſſe litteram F. , quæ etiam ſcripta eſt ante illa verba ſuperioris diei *hic beatus vir*.]

13.

De quo. de quo agabo.] *Nobis*. autem nobis haud dubium, quando.] *unus*. omit.] *nomine Agabus*. Agabus nomine.] *univerſo*. omit.] *facta*. & facta.] *veniſſet*. omit.] *quidam vir a Judea*. a Judea quidam.] *manus & pedes*. pedes & manus.] *Item*. omit.] *Polyecti*. Polioti.

14.

Conſulate. Conſulari.] *Item apud*. & apud.] *& Agathonis*. omit. &.] *& Ammonij*. omit. &.] *Romæ*. omit.

15.

Beato. omit.] *eſt conſumatus*. omit. eſt.] *Pectinibus*. pectinis.] ita. omit.] *ſuperfuſæ*. ſuperinfuſæ.] *percuſſæ gladio*. gladio percuſſæ.] *In Galliis*. Eodem die Natalis ſanctorum Fauſtini & Jovite. In Galliis.

16.

Ac rurſum. & rurſum.

17.

Extenſis. extentus.] *Laurentii*. Laurentii. Conſtat tamen quia Cleophas cuius filius fuit frater fuerit Joſeph.

18.

Denique. deinde.

19.

Gabinii. Gabani.

20.

Solius Dei ſcientia colligit. Dei ſcientia ſola colligit.] *ac divinæ*. & divine.] *ergo*. igitur.] *Epiſcopus & Silvanus epiſcopus*. & Silvanus epiſcopus.] *complevit*. compleverunt.] *Zenobius*. Tenobius.] *Item* uſque *abbatis*. omit.

21.

Sanctorum omit.

22.

Sancti. omit.) *tredecim*. duodecim.] *fuit unus*. unus fuit.] *Viennæ* uſque *ſanctitatis*. omit.

23.

Beati. Natalis ſancti.] *ipſo die ſancti*. omit. ſancti.

24.

Caput eius. eius caput.] *rediiſſet*. rediret.] *Natale*. Natale eius.] *quo die*. die quo.] *decollatus*. decollatus eſt.] *conditum*. eſt conditum.] *illis*. aliis.] *eius*. omit.] *Item* &.

25.

E pila. de pila.

26.

Latus. laus. [*meo*. omit.] *reſolveretur*. ſolveretur.] *presbiteruum ſuum*. ſuum preſbiterum.

27.

Eodem. eadem.] *circumduci*. circundari.

28.

Veſuntienum. Verunthium.

Digitized by Google

1.

Letanias indicendas.

Interficerentur. Interficerentur. Simplicii Pape, qui sedit Rome & cetera *prout in appendice Roswеidi sexto nonas Martii.*

2.

Basidei. Basille.

3.

Ubi. ibi.) *scribit hæc.* scribit autem.) *Christianus esset.* esset Christianus.) *Illi.* ei.

4.

Qui persecutione. hic precepit, ut duo presbiteri, & tres Diaconi in omni loco episcopum non deserant propter testimonium ecclesiasticum. Qui persecutione. *est autem.* omit. autem.) *hic precepit.* usque *ecclesiasticum* omit.) *atque* omit.) *martirum* omit.

5.

Illo. omit. (*in his locis.* omit.) *exemplo.* ex templo.

6.

Editio ex MS. Codex concordant.

7.

In margine longe recentiore manuscriptum est. *Eodem die natalis sancti Thomæ de Aquino Ordinis Fratrum Predicatorum Doctoris præcipui.* His alia adhuc recentiori manu adcessere : *Cuius altare per totam Italiam Beatus Johannes Pistorienſis eiusdem ordinis religiosus primum edificari iussit.*

8.

In passionibus suis semper. semper in passionibus suis.

9.

Sancti Paciani. omit. Sancti.) *in pace.* omit.

10.

Adversum. adversus.

11.

Natalis. omit.) *& mox.* omit. &) *Sancto Spiritu.* Sancti Spiritus gratia) *Solutam.* resolutam) *Secum dicens. Quadraginta.* Quadraginta inquit.) *Heraclius.* Eraclius.) *eius animum posse.* quod possent eius animum.) *perveniensque.* perveniens.) *eorum integræ sunt.* Sunt eorum integre.

12.

Angelorum. Anglorum.

21. 21. hic constitutum usque damnabat *prout in appendice Roswеidi.* Hoc Innocentius. Gregorius vero augumentavit in precatione Canonis, diesque nostros in tua pace dispone. *Gorgonii.* Martyrii.) *iubente.* Sanctus Martyr iubente Imperatore. *De immensis martyris.* Immensus martyr.) *Suppliciis.* Supplicii.) *Sensum.* sensim. *& supplicia renovarent.* omit.) *exhalat.* exhalavit.) *diebus singulis.* singulis diebus.

13.

Sanctorum. Natalis Sanctorum.

14.

Consumpti sunt. Consumpti sunt. F. Zachariæ pontificis, qui Rome sedit annos x.

hic

Digitized by Google

hic in Patriarchio beati Georgii martyris caput repperit in capsa reconditum, in qua Epytaphium pariter invenit hoc ipsum grecis litteris exharatum. Sepultus est in Ecclesia Beati Petri.

15.

Romæ usque N. omit.) *ibi*. ubi.

16.

Pro hoc a Diocletiano. a Diocletiano pro hoc.) *Maximiano*. Maximino.) *cateniſque*. catenis.) *Maximiano*. Maximino.) *porro*. omit.) *Item*. usque *Episcopi*. omit.

17.

Editio, & MS. Codex concordant.

18.

Quique. qui.

19.

Natale. omit.) *de ultra marinis*. in his.

20.

Usque. omit.) *annos*. annis.) *defunctum*. defuncti.) *Beda*. Sanctus Beda.) *Presbiter*. Presbiter in libello.) *Ipsius*. Ipsius eodem die sancti Archippi, commilitonis sancti Pauli Apostoli.

21.

Natale. omit.) *eodem*. ipso.

22.

Editio, & MS. Codex concordant.

23.

Editio, & MS. Codex concordant.

24.

Præmium. omit.) *post*. per. (*te non video*. non video te.

25.

Sancte. omit.) *Romæ*. & Rome. *Sancti*. omit.

26.

Tertioque. tertio.) *precipitatus*. proiectus.

27.

Victorias. Victoriam.) *maximas*. omit.) *predixit*. predixit. Eodem die Natalis sancti Marciani Episcopi, & martyris tortonensis Ecclesie.

28.

Cesariam. Cesaream.) *celestis martyri*. cœlestes per martyrii. *gunthranni*. Gunteranni.) *Item*. omit.

29.

Armogastis. armogasti.) *Geiserico*. Genserico.

30.

Natale. omit.) *hermam*. hirmen) *obtulit*. obtulit eis.) *baptizatus est*. omit *est*.) *Judici*. comiti.) *adduci quirinum ad se*. ad se adduci quirinum.) *eos sed*. eos &.) *abscindi*. abscidi.) *aureliani*. Aureliano.) *ei manus*. manus eius.) *& pedes*. ac pedes.)

Digitized by Google

Pretextati. Pretextati. Eodem die ſancti Secundini carne nobiliſſimi, lege Chriſti ſanctiſſimi martyris,

31.

Natale. omit.) *baptizata eſt*. omit. *eſt*.

APRILIS.

1.

Letanias indicendas.

Imperatore. Principe.) *martirizavit*. martyrizata eſt.) *fratrem ſuum*. omit. ſuum.) *non longe*. iuxta non longe.) *Vuimnonenſe*. Vivinnoenſe.) *Illuſtratur*. coruſcat.

2.

x. Nonas. IIII. nonas. (*diſrupta*. dirupta.) *digne*. omit.

3.

Agapis. Agapes.

4.

Ad catholicam converſa fidem eſt. ad catholicam fidem converſa eſt.

5.

Agapes. Agape.) *Chionia*. Cionia.) *Martirizaverunt*. martirizate ſunt.) *Nicanoris &*. omit. *&*.

6.

Rome ſancti. om.

Imperatoris. Imperatoris. hic conſtituit, ut ſacra myſteria non tractentur, niſi a ſacris miniſtris. Et quicumque Epiſcopus evocatus fuiſſet ad Sedem apoſtolicam rediens ad Parœchiam ſuam non ſuſciperetur, niſi ſalutationis litteras, hoc eſt formatas a Sede apoſtolica plebi detuliſſet. Et hic conſtituit, ut intra actionem miſſarum. *Sanctus. Sanctus. Sanctus*. decantaretur.

7.

Egeſippi. Heieſippi.) *iſdem quoque Egeſippus*. iſdem Heieſippi.) *Eſſet*. eſt.) *in malitia*. & in malitia.

8.

Et reconditum eſt. om.

Reconditum eſt. Celeſtini Pape qui rexit Eccleſiam &c. *ut in appendice Roſveidi, his exceptis. Epiſtole recitabantur & ſanctum evangelium*.

9.

Sancti. Beati.

10.

Imperator. Princeps.

11.

Antonini veri. Antoni veri.) *Et Luci Aurelii*. & Luci, & Aurelii.) *Imperatorum*. Imperatoris.

12.

Menſes. Menſibus.) *Poſt eius mortem*. Poſt mortem eius.) *Reverſus eſt. Reveſus eſt* F. hic conſtituit ut nullus clericus cauſam &c. *prout in appendice Roſveidi* exceptis his *vel commutatioues, aut manumiſſiones*.

13.

Natalis. omit.) *Probatis*. pro beatis.) *Gotorum rex*. Rex Gotorum.) *videns* om.) *vincula*. in vincula.) *Porcuſſus in capite*. in capite percuſſus.

14.

Digitized by Google

14.

Sancti Frontonis. Beati Frontonis.) *cuius vita extitit sanctitate & miraculis glorioſa*. Cuius vita ſanctitate & miraculis extitit glorioſa.

15.

Natalis Sanctorum. om. Sanctorum.) *Tonſa*. tunſa) *Item*. item &) *Italiam natale*. om. natale) *ad veſperam*. ad veſperum.) *Plurimos*. plurimi.) *nomine Chriſti*. Chriſti nomine.

16.

In mare merſorum. in mare merſorum. Sancti Anacleti pape, qui ſedit in Epiſcopato annos undecim, & temporibus Severi & Marci martirio coronatur. Sepultus eſt Cimiterio Callixti. F. hic conſtituit ut Clericus comam non nutriret ſecundum preceptum Apoſtoli.

17.

Ceprianus. Cyprianus.) *& confeſſores de illo*. om.) *Prorupit*. Prorumpit.) *Junxit*. Pinxit. *Apud Viennam. Sancti Panthagati Epiſcopi*. Eodem die Sancti Maioli abbatis Patris multorum cenobiorum requieſcentis in loco Silviniaco.

18.

Imperatus. Imperato.) *In Laubaco* uſque *Confeſſoris* om.

19.

Sancti Thimonis. Beati Thimonis.

20.

Coronatur. Coronatur F. hic onſtituit &c. *prout in appendice Roſveidi, exceptis his*: & a trigeſima luna primi menſis. ex gentilibus venientes.) *converſi ſunt*. om. ſunt. *Etredunenſi*. E tredonenſi.) *Sancti*. Natalis Sancti) *Domnino*. Dommino.) *& ſignis*. verbo & ſignis.) *in ſacroſanctis faſcalis feſti vigiliis*. In ſacroſanctis feſtis vigiliis. *Commendantur*. commendantur. Item eodem die depoſitio Sancti Zenonis Epiſcopi & confeſſoris noſtri patronis; (*& hæc ſcripta a recentiori manu in margine reperiuntur*)

21.

Seleucie & Creſiſontis. Seleeie & Teſiphontis.) *cum iniquis tribunalibus*. cum iniquis eius tribulationibus.) *exhibitus*. exhibitis.) *Clerici*. erant Clerici.) *extremo*. & extremo. *reſurrectionis feſtivitatem*. feſtivitatem reſurrectionis.) *annua Chriſti paſſionis*. annua paſſionis Chriſti.) *Uſtazadis*. Juſtazadis.) *Quieverunt*. quieverunt. F. Sancti. Soteris pape, qui ſedit annis 9. in epiſcopatu &c. *prout in appendice Roſveidi*.

22.

Caii. Gaii) *Martias*. Martii.) *Martias*. Martii hic conſtituit ut per omnes gradus &c. *prout in appendice Roſveidi*, excepto hoc *ut eſſet hoſtiarius*.

Agapiti Pontificis &c. prout in eadem appendice excepto arthemium pro anthimium, & duas naturas in Chriſto, pro duas in Chriſto naturas.) *tanti*. tenti.) & ſacratis.) *quas &*. quas etiam &.) *Simeonis epiſcopi ſororem*. Sororem Sancti Epiſcopi & martyris Simeonis.) *Sanctorum*. omit.) *primo* omit.) *Vienne S. Juliani Epiſcopi & Confeſſoris*. omit. omnia.

23.

In Galliis. & in Galliis.) *poſt terga*. poſt tergum.) *Cruribuſque*. renibus cruribuſque) *in miraculis*. om. *in*.

24.

Epipodii. Beati epipodii.) *Superpoſito*. prepoſito.) *exſtructa*. exſtructa eſt.) *Epiſcopum*. omit.

25.

Digitized by Google

25.

Longe lateque eccleſiis. Eccleſiis longe lateque.) *Apud Viennam* uſque *confeſſoris*. omit.

26.

Eſt. eſt. F. hic memoriam beati Petri conſtruxit & compoſuit loca ubi Epiſcopi reconderentur. Hic ad ſacrificandum ductus ſacrificavit; deinde penitentia ductus pro confeſſione vere fidei capite truncatur. Ipſo die &c.

Sancti Nat. Sancti.) *pro confeſſione veræ fidei*. pro fide Chriſti.) *Cirine*. & Cirino.) *a Diaconibus* om.) *a magna* maxima) 17. *millia* 19. millia.

27.

Decem. decem. N°1 *Hic* conſtituit, ut quotieſcumque evangelia ſancta &c. *prout in append. Roſv.* præter *curvi* pro *curvoſa*, *& conſtituit* pro *conſtituitque*, *in clericatu* pro *in clerum*, *& non ſuſcipi niſi quinque epiſcoporum deſignaret cyrographis*.) *Hic qui conflagrari* conflagrare in flammas vel flammis.) *eſt in eccleſiaſt. hiſtoria l.* 8. in hiſtoria eccleſiaſt. l. 7.

28.

Et cum veniſſet. cumque iam veniret.) *expaviſſet*. paviſſet.) *vis* om.) *venire*. venire.) *ipſe Tentus itaque*. Tunc itaque eſt.) *oppreſſus eſt*, eſt oppreſſus) *Alexandriæ* & Alexandriæ. *Natale*. om.

29.

Tentandam. contemptandum.

30.

Poſterior ſequens.) *Marianus*. om.) *ubi* om.) *& exquiſita ſupplicia* exquiſita tormenta) *ut gravi*, & gravi. *directi ad Præſidem*. ad Preſidem directi.) *ibi* &) *epiſcopo* om. *in incredulis* om. *in*) palladius *pallidius*.

MAJUS.

1.

Neoli. Andeoli) *a francis* eſt om. *eſt*) *in puteumque* in puteum.

2.

Multa multas) *inſidiis* inſidias) *Epiſcopus* om.) *oram* oras) *videt* videlicet) *etiam ſecretiora quedam*. quedam etiam ſecretiora.) *Tum*. tunc.) *adducere*, perducere.) *pueros* om. *quis eis ludus* quos ludos eos) *tradit* tradidit.) *exacto tempore* tempore exacto.) *fidele Domini* fidelem Domino) *ad portandum poſt ſe* om.) *deligitur*. induitur.) *quantum pro nomine meo eum pati oporteat*. quanta eum pati oporteat pro nomine meo.) *ullus*. nec ei ullus.) *ſibi nullum*. nullum ſibi.) *comperiſſe*. ſe comperiſſe.) *honorifice* honorificis.) *iam ſtatutus in Sede ſua accepit*. accepit ſtatutus in ſede ſua.) *eodem die*. &.

3.

Conſecravit. conſtituit) *rex* rex ut) *Salvatorem Domini*. Salvatorem Dominum.) *adulteri*. adulteria) *ut eſſet*. eſſe) *omnia* omnes.) *loca*. locos) *& paſſionis & reſurrectionis*. om.) *inter hæc*. in hec) *paviri*. pulverem.) *perquirere*. inquirere.) *ſubeſſet*. ſibi eſſet.) *iudex*. index.) *indices*. iudices.) *Tum omnium una* cum omnium.) *operam*. opera) *ipſi potiſſimum*. ipſius potiſſimum.) *infudit*. infundit.) *illatum*. allatum) *viventibus*. videntibus.) *tot*. quæ tot.) *decuit*. docuit) *beneficio*. beneficium.) *detrimentum*. detrimenta.

Digitized by Google

VII. VIII.) *Sancti.* om.) *cum eventio, & theodolo.* & eventii, & Theodoli.) *presbyteris.* presbyterorum.) *tenuit annos x.* annos x. tenuit) *& sanctitate.* om. &.) *ad Dominum.* ad Dominum N°l hic conſtituit aquam aſperſionis cum ſale benedici in habitaculis hominum, & paſſionem Domini miſcuit in predicatione Sacerdotum, quando miſſæ celebrantur) *qui faculam.* faculam qui.) *Et poſt quam* om. &.) *reos.* eos.) *ſi qua ſunt.* om. ſunt.) *iterum* om.) *graviſſime fuit.* eſt graviſſime.) *eum quando.* omit. eum.) *ordinatus fui.* om. fui.) *etiam Theodolum.* om. etiam.) *complevit.* implevit.) *non. mad.* non Mad. Ipſo die nat. S. Juvenalis ep. & conf.

4.

Antoniæ. antoniæ.) *Conatalis.* nat. *eius* om.

5.

Lectoris. & Martyris om. *& martyris.*

6.

Tam liber ita immunis *corruptionibus* corruptione. *fuerat immunis* om. fuerat) *Apoſtolicam* apoſtolica, *& miro* om. (*conſtruerunt.* condiderunt.

7.

Noviſſime noviſſime autem) *ad fidem Chriſti.* ad fidem Domini) *ſui conſummavit ſub perſecutione Traiani* conſumavit.) *ſepelivit.* ſepelivit. Eodem die &c. *prout in append. Roſweidi.*) *Eodem die apud Nicomediam* uſque *fratrum* omittit.

8.

Editio, & MS. Codex concordant.

9.

Nazianzi. Nazanzum.) *nobilis athenis eruditus* om.) *in loco* in locum.) *intantum* om. in) *propter me* prope.

10.

Vero. omit.) *pro tribunali.* tribunal.) *ille in.* Ille enim.) *iuſſit.* precepit.) *hic epimachus* uſque. *Romam translate* om. omnia.) *Sancti Calepodii.* omit. Sancti. *Laudicio.* Laudocio.) *iactari.* iactari, precipitari.) *maii.* majarum.) *hoc Calixto* omit. hoc.) *Calixto Epiſcopo.* Calixto presbitero.) *itaque.* omit.) *illud.* cum) *maii.* majarum.) *& aliis.* & alii.) *filiis ſuis.* omit. ſuis.) *ſexus 68.* ſexus LXXVIII.) *hic enim.* hinc enim.) *Palmarius.* Palmatius.) *tenendos.* tenendum.) *autem.* om.) *per templum.* & per templum.) *ex illis.* earum.) *ipſe vivus & verus.* Ipſe eſt Deus vivus & verus.) *Chriſtum Deum.* Deum Chriſtum.) *baptizavit.* baptizavit eum.) *autem eſt.* eſt autem.) *enim eſt.* omit. enim.) *quondam.* quodam.) *miſſus eſt.* omit. eſt.) *amens es.* amens effectus es.) *Inter alia.* inter hec & alia.) *modo autem.* uſque *verum eſt.* omit.) *filium.* per filium.) *felix nomine.* omit. nomine.) *Clinica.* Clenica.) *interram.* interra.) *orare cæpit.* cepit orare) *eam de lecto.* omit. eam.) *aula.* aulas.

11.

Editio, & MS. Codex concordant.

12.

Quique. qui.) *martiris. qui cum* omit. martiris) *eodem beati.* eodem die beati.) *patrui.* patris eiuſdem.) *charus &.* omit.) *Salamine.* Salamine Epiſcopi.

13.

Pantheon. Pantheum.) *ſemper Virginis.* omit. ſemper.) *tungrenſis Eccleſie epiſcopi.* Epiſcopi tungrenſſis Eccleſiæ.

14.

Digitized by Google

14.

Pachomii. Pachumii.) *ungues*. om.) *poſtea*. deinde) *in pudendis*. in pudendum.) *juſſit*. om.) *Poſt hec*. poſt hoc.) *calceum*. calcem.) *iuſſit capite iuſum*. capite ioſum.) *cuiuſdam militis*. militis cuiuſdam.) *Juſſumque eſt*. om. eſt.) *in utriuſque*. in utraque.) *& ſic eterne* uſque *accepit*. om.) 16. *annorum*. annorum XIII.

15.

Perſequentium. inſequentium.) *Luparie*. Lupanarie.) *abule*. abula.) *carteſe*. Carceſe.) *ad commendationem* uſque *ſolemnitate* omit.) *apud Lamoſacum*. omit. *apud*.

16.

Antiſiodorum. Autiſiodorum.

17.

Natale. om.) *Antonino*. Antonio) *cognoviſſet*. cognoviſſet quod.) *& in fide fundatus vir beatus*. beatus vir fide fundatus.) *poſtea feris*. Inde feris.) *leſus*. leſus eſt.) *ſimulque canem & gallum*. cumque ſimul cane & gallo.) *corpus*. eius corpus) 16. *Kal. Junii*. XIII. Kal. Junii. Eodem die translatio Sancti Syri ticinenſis epiſcopi.

18.

Natalis. omit.) *cæleſtis*. celeſti.) *laminis*. luminibus.

19.

Natalis. omit.) *filia fuit*. om. fuit.) *cum femina*. cum familia.) *cum eis in laudibus Dei*.) in Dei laudibus.) *laboribus*. operibus.) *poſt innumeros agones*. omit.) *poſita*. om.) *cubili*. cubiculi.) 14. *Kal. Junii*. omit.

20.

Martiris. Martiris Chriſti.) *genere regio*. regio genere.) *Protam*. protum.) *accuſata eſt*. om. eſt.) *reciperet*. acciperet.) *eodem die*. om.) *Natalis*. Natalis Sancti.) *Martiris qui*. omit. Martiris.

21.

Diaconorum. Diaconi.) *Verbum Domini*. om. *Domini*.) *Natalis Sanctorum*. om. *Sanctorum*.

22.

Corſicam. Corſicam Natalis.) *paſſa eſt*. coronata eſt.

23.

Ibidem. idem.) *Juxta*. intra.) *conditi*. conditi. eodem die apud Viennam Paſſio Sancti Deſiderii Epiſcopi, qui paſſus eſt in territorio Lugdunenſi in villa Priſciniaco ſuper fluvium Calarona. Cuius vita plena miraculis coruſcat refulſit. qui Martyr modo ſepultus in Viennenſi Aeccleſia honorifice ſervatur.

24.

Collectanei. Collactanei.) *Chuſe*. Chute.) *Herodis quam*. herodis quem.) *Item in portu*. om. item.) *Ivelli*. Zoeli.) *Servili*. Servili Felicis.

25.

Coronati ſunt. coronati ſunt. hic firmavit ut nulla eſca a chriſtianis repudiaretur, que rationalis & humana eſt.) *coronatorum*. Simul coronatorum.) *Pape*. Pape qui ſedit annis 12.) *Petri Apoſtoli*. om. *Apoſtoli*.

26.

Natalis Sancti. Beati.) *Simmetrii*. Simmitrii.) *Pro Chriſto puniri fecit*. puniri fecit pro Chriſto.) *Tuder*. Tudertine.) *Papa Gregorio*. Gregorio papa.) *in Chriſto quievit*. om. in Chriſto.

27.

Doroſtorenſi. Doroſtonenſi.) *Jeſu Chriſti*. noſtri Jeſu Chriſti.) *oſculatus*. oſculans.

28.

Digitized by Google

28.

Perduxit. duxit.) *in Baſilica*. in Eccleſia.) *Conſule*. Conſule. quo tempore Theodericus rex duos Senatores preclaros & exconſules Simacum & Boetium occidit, qui 98. die poſtquam Papa Jannes defunctus eſt, ſubito interiit & mortuus eſt. *Pariſium Natalis* om. Natalis.) *& Luciani*. om. &.

29.

Maximini. Maximi.) *inde frixoriam*. Deinde frixoriam.) *qui vocabulum Anaunia*. cui vocabulum eſt Angania.) *Senex*. om.) *circummirent*. circuirent.) *percuſſus in capite*. capite percuſſus.) *iuſta ipſius Eccleſie*. iuſta Eccleſie ipſius.) *Decuberat*, decubat.) *apponitur*.) opponitur.) *cum ſexta feria*. Cum die ſexte ferie.) *Fulminibus*. fluminibus.) *Quidam cecus ex lictore Dalmeteno adveniens*. quidam Dalmeteno adveniens cecus.) *Sancti Ambroſii*. Beati Amroſii.

30.

Sancti Felicis. om. Felicis.) *Coronatus eſt*. Coronatus eſt. Hic conſtituit ſupra memorias martirum miſſas celebrari.

31.

Collectanea. Collectanea.) *Fratrum*. Fratrum turribus Sardinee natalis Sancti Creſcentiani. Dedicatio Sancti Nicomedis Presbiteri & martiris apud urbem Romam, cuius martirium celebratur 17. calendarum octubricarum.

JUNIUS.

1.

Letanias indicendas.

Dedicatio Sancti Nicomedis. uſque 17. Cal. Octobris. om.) *Lirinenſis*. Licinenſis.) *apud Viennam Sancti Claudii II. Epiſcopi*. om.) [*Sequitur autem in Codice manu, quæ videtur eſſe 14. ſeculi*] : Eodem die S. Proculi Epiſcopi & confeſſoris, de quo habemus altare in noſtra Eccleſia, in quo ſunt reliquie ipſius.

2.

Petrus dixit. om. dixit.) *impudentiam*. prudentiam.) *Divinitatis*. Deitatis.) *iſte inquit*. inquit iſte,) *Uxori ſue*. Coniugi ſue.) *manu ſua*. manibus ſuis.) *Unus Deus eſt, & verus Dominus noſter*. Deus unus eſt & verus dominus.) *Artemii erant*. erant Artemii.) *alius Deus*. Deus omnipotens.) *Sed Artemius*. Sed & Artemius.) *arteriis*. anteriis.) *eo Petro ſeparato*. ab eo Petrum ſeparatum.) *Ut nudus*. ut nudis pedibus.) *tunc & ipſum* tunc eum & ipſe.) *temporibus Marci*. om. tempo.) *Domorum illis*. illis domorum.) *domi foriſque*. domo, foriſque.) *quodam aſtante*. quodam tempore aſtante.) *vectus igitur*. Vectius igitur.) *non reciperet obſtinatio iudicis*. obſtinatio judicis non reciperet.) *metuit*. meruit.) *Defenſionem*. & defentionem.) *cetera iam pene*. cetera pena iam.) *undique*. inde.) *furentibus telis*. furentibus teli.) *reddidit ſpiritum*. Spiritum reddidit.) *ſupra quam dici poteſt &*. om.) *nova genera penarum*. nova penarum genera.) *Patria eſt*. omit. eſt.) *aliud inquit*. aliud inquam,) *circa ingurnis*. erga inguinis.) *Forme humane*. humane forme.) *in primam*. in priſtinam.) *& quod cunctis*. & quiſcumque.) *Sicut monilia*. om. ſicut.) *Mirotecio*. Mirotheca.) *hortabatur*. adortabatur.) *adſtabant*. ſtabant.) *contigiſſet*. tetigiſſet.) *ſubteriectis*. ſubiectis.) *Demoniis inſtinctu*. Demonis inſtinctu.) *commentati*. commendati.) *ad veſperam*. uſque ad veſperam.) *ſecundo die*. om. die.) *acta craticulis*. actam craticula.) *Attalus munerum*. Sanctus Attalus munerum.) *paſſi fuiſſent*. geſti fuiſſent.) *tormentorum*. tormentorum, &

Digitized by Google

verberum.) *roborabat*. roborat. *vicine*. victime.) *iam*. *iamque*. iamque.) *potuiſſent*. valuiſſent.) *inſpulta per cuſtodiam militum*. per cuſtodiam militum inſepulta.) *Rodana*. Rothanæ.) *Elpes*. Nelpes.) *hi ſunt*. om. ſunt.) *beſtiis*. ad beſtias.) *Maximum merorem*. merorem maximum.) *dixerunt eis*. dixerunt illis.) *harum*. horum.

3.

Aeretiam. Aretium.) *in Campania*. Item in campania.) *Natale*. om.) *eſt ſub dira cuſtodia*. ſub dira cuſtodia eſt.) *atque eripitur*. Aeri.) *Miraculorum ipſius geſta*. Miracula ipſius.) *tortus fuit*. om. fuit.) *& oleo*. om. &.) *cum plurimos*. plurimos cum.

4.

Siſcia. Fixia.

5.

Mariani. Marciani.) *Natale*. paſſio Sancti.) *fervens amore chriſti & ipſe*. fervens & ipſe amore chriſti.) *cenſedit*. conſedit.) *cui &*. cuique.) *Bonitatium vocor*. & Bonifatius vocor.) *afferri*. offerri.) *verſo capite*. verſum capite.) *obviaret eis*. om. eis.) *interrogaverunt*. interrogant.) *aiunt illi*. om. aiunt.) *corpus ſancti*. corpus eius ſancti.) *Sanctus martyr*. beatus.) *& ſepultus eſt*. ſepultus eſt autem.) *Supervixit autem*. om. autem.) *& ſepulta eſt*. ſepulta.) *eodem*. item eodem.) *Sancti*. Natalis Sancti.) *Eobanco Epiſcopo*. Eobranco epiſcopo.) *Servis Dei*. Servis Dei. Ipſo die ſancti philippi Diaconi, qui fuit unus de ſeptem.

6.

Sancti Philippi. om. uſque. *eodem die*. *Simplicio*. Supplicio.) *eodem die*. om.) *Natale*. om.) 300. 300. numerus.

7.

Editio, & MS. Codex concordant.

8.

Editio, & MS. Codex concordant.

9.

Ad uctique. adducti.) *preſentari*. repreſentare.) *primo*. primum.) *Præſes*. om.) *diverſis tormentis*. non tormentis diverſis.) *Præſes iuſſit*. iuſſit preſes.) *neque qua*. om.) *deinde*. dein.) *ſuper*. ſuper &.) *& bulliens*. in lecto, bulliens.) *beatum*. ſanctum.) *Jeſu Chriſto*. om.) *noctu*. nocte.) Paſſio *uſque* & *martyris* omittit.

10.

13. 14.) *Sanctorum*. Sancti.) *natale*. om.) *teneret cercalem*. teneret cerealem.) Vicarium) *immolare nollet*. nollet immolare.) *Vita*. via.) *vigipti ſeptem*. viginti & ſeptem.) *igne*. in igne.) *& in parte*. om. &.) *poſt*. poſt eumdem ipſum martyrem.) *martirizavit*. martirizata eſt.) *menſis Junii*. menſe iunio.) *ſepulta eſt*. ſepelivit via.) *prælio*, predio.) *loco & oppido*. in loco oppido.

11.

Eodem. item eodem.) *apud corinthum Sancti Soſthenis*. Sancti Sothenes apud Corinthum.) *Euphemio*. Euphimio.) *ad fluvium*. iuxta fluvium.) *eiuſdem urbis*. eiuſdem civitatis.) *ſub aromatibus*. *ſublati* cum aromatibus.) *& linteaminibus involuti ablati ſunt, abque ſepulti*.) involuti linteaminibus occulte ſepulti ſunt.) *civitatem*. civitatem Vicetiam.) *& multum*. Denique.

12.

Digitized by Google

12.

Baptizati. baptizata.) *& cum eo*. cum quo.) *auguſti*. auguſtarum.) *eodem*. ex eadem.) *cum pilis*. cum capillis.) *in ſepulcro compoſitum*. poſitum in ſepulcro.) *repleti ſunt*. om. *ſunt*.) *compoſito*. poſito.) *Sanctus epiſcopus perrexit*. perrexit Sanctus Epiſcopus.) *& tranſtulit ab*. & utroque tranſtulit ad.) *in Romana*. in Roma.) *Margini adſcriptum*.) in porta Romana.) *Pridie idus*. Secundo idus.) *De Martyrio* v. *Kal. Auguſti*.) v. Kal. auguſti de martyrio.) *etiam*. tamen.) *Sanctorum*. Sanctorum martyrum.

13.

Diis. om.) *nec Diis tuis ſacrificabo*. nec immolabo ydolis.) *inde*. unde.) *duxerunt am*. om. eam.) *de earum manibus*. de eorum manu.) *in equleum*. in equleo.) *ei tortores dicerent*. tortores dicerent ei.) *Chriſtum*. om.) *levavit eam*. om. eam.) *ſepelivit*. ſepelivit (*additur in margine recentiori manu*.) Item apud Paduam natalis Sancti Antonii presbiteri & Confeſſoris de ordine fratrum minorum.

14.

Quid. qui.) vocari. vocari cor. R. M. vocitari) *Johanne Baptiſta*. baptiſta Johannes) *miracula*. mirabilia.) *ululari*. ululare.) *ceſpite*. caput.) *feminis*. Eminus.) *in quibus*. ibique in.) *& niſi*. ut niſi.) *iam iamque*. iamque.) *tunc*. tum.) *ei nox*. om. ei.) *ita ut*. om. ut.) *quidem multo iuſtius*. quidam multi iſtius ſimiliter.) *Vienne Sancti Etherii epiſcopi*. om.

15.

Natale. om.) *at cum*. om. *at*.) *multis donis promiſſis ei impius Imperator ſuadere vellet*. ei impius Imperator ſuadere vellet multis donis promiſſis.) *& cum eo*. cum quo.) *Deo*. om. *Sancti*. Natalis Sancti.

16.

Ferris. Serris.) *manibus*. in manibus.

17.

262. 272.) *Veteri*. vetere.

18.

Ad ſtipitem. & ad ſtipitem.) *clavos*. om.

19.

Imperante. Imperatore.) *Martyres*. om.) *que cum in urbem* uſque *recepit*. om.) *Protaſii*. Protaſii. F. Silverii pape qui ſedit Rome &c. *uſque* moritur *prout in appendice Roſweidi ad diem ſequentem*.

20.

Natale. om.) *Novatis*. Novati.) *predictum*. predicandum.) *inter quos*. ut quos.) *& qui* om. &.) *viginti octo*. viginti & octo.) *omnes*. om. *beati*. beata.) *dixit*. om.) *noſtrum*. om.) *noſtra*. om.) *nocte*. noctu.) *cumque audiſſet*. hoc cum vidiſſet.

21.

Martyrum. om.) *Fauſti*. Fauſtini.) *Spiritum emiſit*. emiſit ſpiritum.) *Jovianam*, Vivianam.) *Juxta palatium Lucianum*. om.

22.

Natale. om.) *in terram ceciderunt*. om. in terram.) *cum eo*. cum illo.) *utique* Itaque.

23.

Cuius. eius.) *Edeltrudis*. Edeltrude.) *annis undecim. eſſe*. Chriſtianis.

Digitized by Google

24.

Editio, & MS. Codex concordant.

25.

Item. om.) *Natale*. om.) *Auguſto coſtantino*. Conſtantino auguſto.) *chariſſimus*. carus.) *Sacratiſſimam Virginem*. Virginem Sacratiſſimam.) *ſicut*. ut.) *illi eſſet*. eſſet illi.) *quid multa*. quid multis.) *Coſtantie*. Conſtantine.) *Chriſtianus*. Criſticola.) *ei hinc*. illi hinc.) *& gens*. a gente.) *tributaria facta eſt*. tributarii facti ſunt.) *Petri Apoſtoli*. Apoſtoli Petri.) *occurrit*. decurrit.) *donari*. donare.) *& ſe*: ac ſe.) *cuidam ſancto viro*. Sancto viro cuidam.) *Auguſto*. Auguſtorum.) *exhibentem cetera*. cetera exhibentem.) *tantam namque*. tantamque.) *habere Deum meruit*. meruit Deum habere.) *ingrediebatur*. ingrediebantur.) *replebatur*. arripiebantur.) *convenire*. convenire de hoc ſcelere.) *qui ſtatim*. om. qui) *ſui nominis*. om.) *ſeculum*. ſecula.) *Item*. om.) *Sancte*. om.) *triginta duobus*. viginti duobus.

26.

Sanctorum. om.) *Natale*. om.) *Sanctiſſima*. Sacratiſſima.) *Salutatione & &*. Salutatione &.) *quia numquam*. om. quia.) *amicos vos*. om. vos.) *punio*. puniam.) *relinquire*. relinquere.) *per totos*. ac per totos.) *inceſſanter*. om.) *vero*. om.) *invenit eos*. om. *eos*.) *& dixit eis*. qui dixit eis.) *publice*. ut publice.) *partem*. pacem.) *Terentianus*. Terentianus tertia hora noctis tranſacta.) *involui*. revolui.) *iuſſit*. om.) *autem ut*. om. ut) *Joviniano*. Joviano autem.) *neſciens quid faceret*. neſciens feciſſet.) *illum erat*. om. erat.) *emundaretur*. mundaretur.

27.

Qui ad Gallias. qui & in Gallias.) Vienne civitate *uſque* ordinavit om.) *Italiæ civitatem*. Civitatem Italiæ.) *ſuperari*. ſuperare.) *mane*. & mane.) *autem facto*. om.) *Trochear*. Trocheas.) *Jiulianum*. Lucianum.) *In umbilico*. per umbilicum.) *Diſtentum*. diſcenſum.) *Findi*. Scindi.) *eſt V*. om. eſt.) *Zoili*. Zoeli.) *Ipſo die geſta ſeptem dormientium*. om.

28.

Ipſo die uſque Pape om.) *Natale*. om.) *& Apoſtolicorum*. & Apoſtoli eorum) *Beati Jannis*. om. beati.) *ad altero*. ab altero.) *tam tam*. tam.) *Martirium*. Martirum.) *Credatur*. Credatur. ipſo die Natalis Sancti Leonis Pape. hic cum multis Epiſcopis fidem catholicam exponens Euticianam, & Neſtorianam hereſim damnavit, & ſanctiſſimum concilium calcedonenſe ſua induſtria congregari fecit. hic conſtituit intra actionem ſanctum Sacrificium. & Monacam non accipere velamen capitis benedictum ab epiſcopo, niſi primum probata illius Virginitas fuerit.) *Platarchi*. Plutarchii.) *Catechumenæ*. Catecuminæ.) *precipue*. precipua.

29.

Editio, & MS. Codex concordant.

30.

Sancti Pauli. om. Sancti.) *Item Lemovico*. & Lemojugas.) *Civitate*. om.

JULIUS

Digitized by Google

JULIUS.

1.

Letanias indicendas.

Eodem die. Item eodem die.) *Vebronna.* Ubranna (*in marg.*) Ubronna.) *ut plurimos.* & plurimos) *aggregans.* aggregatis.) *Vienne* uſque *miſſi.* om.

2.

Eodem die. ipſo die.) *ipſo die Sanctorum.* om. *ipſo die.*) *Ariſtonis.* Ariſton.) *Feliciſſimi.* Felicis.) *Felicis.* Feliciſſimi.

3.

Thome Apoſtoli. Tome Apoſtoli. Leonis pape qui ſedit annos 10. Rome. hic *prout in appendice Roſveidi, exceptis his. Damnatus eſt. Predicabant temporibus Agatonis Pape de Greco. cum Archiepiſcopus. Perſolvere debeat,* & cetera quæ ſunt in appendice Roſveidi, omittit codex.) *item ipſo die.* om. item.) *Natalis.* om.) *apud.* & apud) *Laodiciam.* Laodociam.) *item apud.* om. item.) *Antenodori.* Atenodori.) *aliquando affuit.* affuit aliquando.) *honore.* pro honore.) *& ego iam.* om. iam.) *ab omni.* om. ab.) *tetendit.* tendit.) *derelinquit.* dereliquit.) *quodam.* in quodam.) *preterfluens.* preterluens.) *non eſſet locus.* non eſſet.) *quamplurima.* compluria. (*in marg.*) omplurima.) *ipſius.* illius.) *apparuit.* habuit.) *quidem.* quiddam.) *neque ita.* neque itaque.

4.

Epiſcopi. Epiſcopi & confeſſoris.) *Sanctorum.* Natalis Sanctorum Martyrum.) *innocente.* innocentis.) *& Sabatie.* om. *&.*

5.

Domitii. Domnini.) *præſtat.* prāt. *Natalis Sancte.* om. Natalis.) *in cuſtodiam obſcuriſſimam.* in cuſtodia obſcuriſſima.) *in corpore.* in arbore.) *horribili.* terribili.

6.

Natalis. om.) *Apoſtoli Pauli.* Pauli Apoſtoli.) *qui cum.* om. qui.) *& has.* om. has.) *premiſſus.* poſt miſſus.) *Piſidie.* Pſidie.) *pergen pamphiliæ.* pamphiliam pergen.) *troadam.* troadem.) *philippos.* philippis.) *mitilenen.* militinen.) *ad ſiniſtram.* a ſiniſtra.) *Romam ad eumdem ceſarem.* om.) *Ciprum.* Ciprum.) Ciliciam, & pamphiliam liſtram liciæ. Secuſgnidum cretam. Secus Salmonem. bonum portum.) *puteolos.* puteolis.) *lapidatus ac.* ac lapidatus.) *eodem die* uſque *Confeſſoris.* om.

7.

Natalis. om.) *citeriorem.* interiorem.) *de duodecim.* unum de duodecim.) *in Chriſtum.* Chriſtum.) *eos hortabatur.* exhortabatur.) *minis & blanditiis cum eis.* minis eos & blanditiis.) *de eis ſuggeſtionem.* ſuggeſtionem de eis.) *cumque.* cum.) *in mare.* in mari.) *apud Viennam* uſque *ad Urbem Viennam.* om.

8.

Scenopegie. Scenofactoriæ.) *morbatur.* morabatur.) *reſponſionum eiuus.* om. eius.

9.

Poſt hæc. poſt hoc.) *Virgo Chriſti.* Chriſti Virgo gladio.) *illuc.* illo.) *Judex penitentia ductus.* penitentia ductus iudex.) *optatum martyrii finem.* optato martyrii fine.) *Martulana.* martula natalis.) *Os.* poſtquam os.) *terremotu gravi civitas concuſſa.* murus graviter civitatis concuſſus.) *credentium multitudines.* multitudines credentium.

10.

Et Martialis om. &.) *ad Plumbatas.* a plumbatis.) *Mediolanum.* Mediolani.) *Romæ.*

item

Digitized by Google

item Rome.) *Natale*. Sanctarum.) *Secundæ*. & ſecunde.) *Genitarum*. Genite.) *Donato*. dato. C. R. M. Donato.) *Receſſerunt*. Receſſerant.) *Agnes*. Agnetibus.) *Revocans*. Revveans eas.) *cuſtodias*. cuſtodiam.) *in quo*. in quibus.) *Tuo ſponſo*. ſponſo tuo.) *Deberer*. om.) *Duo*. omnia duo.) *An ad diem*. quod ad diem.) *adduci iuſſit*. iuſſit adduci.) *Inſanio*. Inſanior.) *ſed ambæ*. & ambe.) *ut ſimul*. ut ſimul cedamur, quia ſimul &.) *fieri*. om.) *die*. in die.) *Et non temperato*. ac non temperato.) *ferri*. om.) *ſuperiore*. ſuperiori.) *eas michi*. michi eas.) *vel ſententiam*. Aut ſen.) *Cernelia*. Cornelia.) *Derelinquit*. Derelinqui.) *Nam*. Denique.) *Chriſtum*. In Chriſto.) *SS. Virginum corpora*. Cor SS. V. *Domini*. Domini noſtri.

11.

Corpus. Corpus eius.) *Vir Dei*. Vir Domini.) *Columbæ ſpecie*. Specie columbe.) *Pelagie*. Pelagi.) *In Eculeo*. om. *in*.) *Romæ uſque apparuit*. om.

12.

Beati. Sancti.) *Evangeliſte*. Evangeliſte. Rome *uſque* apparuit *prout in edito ad diem ſuperiorem* præter hæc duo 19. pro 18., *& in habitu paſtoris pro in habitu paſtoris ei habitu paſtoris*. *Apud Ciprum uſque Diſcipuli* om. *Item eodem die uſque* Corpus beati Petri om.

13.

Heſdre. *Apud Ciprum Natalis* Beati Naſonis antiqui chriſti Diſcipuli.

Item uſque Apoſtoli. om. ſequitur autem: Sancti Cleti Pape *uſque* Beati Petri, *prout in edito ad diem ſuperiorem præter* qui ſepultus *pro* ſepultuſque.) *Apud*. & apud.) *Cleri Eccleſie eiuſdem*. Clerici eiuſdem.) *eo amplius*. om. eo.) *Archidiaconos*. Archidiaconorum.

14.

Editio, & MS. Codex concordant.

15.

Ad eius. Per eius.) *Maſſimiani*. Maſſimini.) *Arii*. Arrii.) *Damnaverunt*. clamaverunt.) *Imperatoris Coſtantini*. Coſtantini Imperatoris.) *ſepultus*. ſepultus eſt.) *Poſtea*. Poſtea autem.) *Eutropii*. Natalis Sanctorum Eutropii.) *Natalis*. om.) *in Carthagine* om. in.) *Catalini* Natalis SS. Catulini.) *Florenti*. Florentii. *Fauſti*. Fauſti.) Eodem die apud nos SS. Quirici & Julictæ matris eius.

16.

Editio & MS. Codex concordant.

17.

Secunde. Fecunde.) *Chriſti*. om.) *mane & mane*.) *Beati*. om.) *Baptiſte*. Baptiſte eodem die natalis Sanctæ Maſcellinæ Virginis ſororis Sancti Ambroſii.

18.

Virginis. om.) *Quievit*. Quievit. Eodem die apud Mediolanum Natalis Sancti Materni Epiſcopi & Confeſſoris.

19.

Natalis uſque *item* eodem die om.) *dein*. deinde.) *Sunt*. om.) *Gabino*. Sabino.

20.

Duodenum. 12.) *Proditoris*. Prevaricatoris.) *Implente* om.) *Inſerviens*. Serviens.) *Chriſti fide*. fide Chriſti,) *Paule*. Pauli.

21.

Digitized by Google

21.

Danielis. Danihel.) *Natale*. om.) *Prudentiana*. Pudentiana.) *Parentis*. om.) *Chriſti Sanctorum*. Sanctorum Chriſti.) *concilio*. Conſilio.) *Studens*. Studente.) *Eeodem die*. om.) *Idolis ſacrificare*. Sacrificare idolis.) *conſolandos & viſitandos*. viſitandos & conſolandos.) *deinde*. dein.) *Conſtrictus*. conſtrictis.) *Taureis*. Tauris.) *Granum*. om.) *Sunt*. Sunt autem.) *dum*. cum.) *Sepulcrum eius*. om. eius.

22.

Beatæ Sintiches. Sinćthicis Beate.) *Paulus ſcribit Philippenſibus*. Philippenſibus ſcribit.

23.

Manum apprehendens. apprehendens manum.) *Leuchadium*. Lanchidium.) *Nuntiatumque*. Nunciatum.) *eſt*. eſt hoc.) *quingenti*. L.) *impoſitus*. impoſitis.) *noſtri Jeſu*. om noſtri.) *quam Chriſto*. quamque Chriſto.) *eſt autem*. om. autem.) *Maſſalino*. Miſſalino.) *ut aut*. Ita ut.) *Virgis cædi*. Cædi virgis.) *Suſpenſum torqueri*.) Suſpendi & torqueri.) *Tres autem*. om. autem.) *Dum de clero*. de clero eum.) *Mortuis vero*. om. vero.) *ſibi*. ibi.) *Poſt dies aliquot*. Poſt paucos dies.) *Subita*. om.) *Naturalibus*. Naturalem.) *natum*. om.) *concurrebant*. Occurrebant.) *Jubet*. Juxit.) *Collectus eſt*. om. eſt.) *Vicum*. Vico.) *Ita Martyr*. & martii.) *ſub*. ſubter.) *Et ab urbe*. om. &.) *Et Demoſthene*. om. &.) 10. die 10.

24.

Eodem. Romæ via Tyburtina milliario 19. Natalis Sancti Vincenſii. Apud Emeritam civitatem Hiſpaniæ *uſque* conſumavit; *prout in edito hac ipſa die*. Eodem die. *Gentilium*. Gentium.) *Deinde*. dein.) *Dion*. Nomine Dion.) *Quod*. quem.) *Martirio*. om.) *Anno uſque Sanctarum Virginum*. om.) *Nicete*. SS. Niceæ.) *Aquilæ*. Aquiline.

25.

Beati. Sancti.) *Samo*. Samon natalis.) *Aeſtuantis*. Aeſtuatus.) *Complevit*. complevit &.) *Natalis*. Natalis Sancti.) *Superextenſus*. ſuperextentus.) *Cum vero* om. vero.) *In cuſtodia*. In cuſtodiam.) *Feriri*. Ferire.) *Ferroque*. Ferro.) *Ruſtici*. om.) *Eodem die* uſque *Virginis* om.

26.

Natale. om.) *Eiectus eſt*. om. *eſt*.

27.

Editio, & MS. Codex concordant.

28.

Lampadarum. lampadum.) *teſtatur*. eo die Nazarii & Celſi.

29.

Arrianus erat. erat arrianus.) *magna*. maxima.) *& martyrio coronarentur*. videntur addita hec verba a recentiori manu.) *Sanctus ac*. eſt.) *& capite truncato*. truncato capite.) *ſepultum*. Sepultum eſt.) *menſibus*. menſes.) *Item*. om.) *Natale* om.) *moraretur*. oraret.) *fecit eam*. om. eam.) *noctu*. eam noctu.) *Britanniam*. in Brittanniam.) *galliam*. qui galliam.) *eius hymno*. hymno eius.) *munivit*. muniit.

30.

Natale. om.) *& dixit*. quibus dixit.) *igitur*. om.) *vincti*. ambo vincti.) *& adducens*. om. &.) *lapide pretioſo*. lapidibus pretioſis.) *plumbatis*. cum plumbatis.) *recedentes*. recedebant ſed magis.) *Sanctorum*. eorum.) *& collegit*. om. &.) *translati ſunt*. om. *ſunt*.) *civitate*. in civitate.) *Sed aceto*.) deinde aceto.) *in ſuperioribus*. om.) *fidei oculis*. oculis fidei.) *cum illis*. cum eis.) *Civitatem tuburbitanam*. in civitate tubur-

Digitized by Google

item Rome.) *Natale*. Sanctarum.) *Secundæ*. & ſecunde.) *Genitarum*. Genite.) *Donato*. dato. C. R. M. Donato.) *Receſſerunt*. Receſſerant.) *Agnes*. Agnetibus.) *Revocans*. Revveans eas.) *cuſtodias*. cuſtodiam.) *in quo*. in quibus.) *Tuo ſponſo*. ſponſo tuo.) *Deberer*. om.) *Duo*. omnia duo.) *An ad diem*. quod ad diem.) *adduci iuſſit*. iuſſit adduci.) *Inſanio*. Inſanior.) *ſed ambæ*. & ambe.) *ut ſimul*. ut ſimul cedamur, quia ſimul &.) *fieri*. om.) *die*. in die.) *Et non temperato*. ac non temperato.) *ferri*. om.) *ſuperiore*. ſuperiori.) *eas michi*. michi eas.) *vel ſententiam*. Aut ſen.) *Cernelia*. Cornelia.) *Derelinquit*. Derelinqui.) *Nam*. Denique.) *Chriſtum*. In Chriſto.) *SS. Virginum corpora*. Cor SS. V. *Domini*. Domini noſtri.

11.

Corpus. Corpus eius.) *Vir Dei*. Vir Domini.) *Columbæ ſpecie*. Specie columbe.) *Pelagie*. Pelagi.) *In Eculeo*. om. *in*.) *Romæ uſque apparuit*. om.

12.

Beati. Sancti.) *Evangeliſte*. Evangeliſte. Rome *uſque* apparuit *prout in edito ad diem ſuperiorem* præter hæc duo 19. pro 18., *& in habitu paſtoris pro in habitu paſtoris ei habitu paſtoris*. *Apud Ciprum uſque Diſcipuli* om. *Item eodem die uſque* Corpus beati Petri om.

13.

Heſdre. *Apud Ciprum Natalis* Beati Naſonis antiqui chriſti Diſcipuli.

Item uſque Apoſtoli. om. ſequitur autem: Sancti Cleti Pape *uſque* Beati Petri, *prout in edito ad diem ſuperiorem præter* qui ſepultus *pro* ſepultuſque.) *Apud*. & apud.) *Cleri Eccleſie eiuſdem*. Clerici eiuſdem.) *eo amplius*. om. eo.) *Archidiaconos*. Archidiaconorum.

14.

Editio, & MS. Codex concordant.

15.

Ad eius. Per eius.) *Maſſimiani*. Maſſimini.) *Arii*. Arrii.) *Damnaverunt*. clamaverunt.) *Imperatoris Coſtantini*. Coſtantini Imperatoris.) *ſepultus*. ſepultus eſt.) *Poſtea*. Poſtea autem.) *Eutropii*. Natalis Sanctorum Eutropii.) *Natalis*. om.) *in Carthagine* om. in.) *Catalini* Natalis SS. Catulini.) *Florenti*. Florentii. *Fauſti*. Fauſti.) Eodem die apud nos SS. Quirici & Julictæ matris eius.

16.

Editio & MS. Codex concordant.

17.

Secunde. Fecunde.) *Chriſti*. om.) *mane & mane*.) *Beati*. om.) *Baptiſte*. Baptiſte eodem die natalis Sanctæ Maſcellinæ Virginis ſororis Sancti Ambroſii.

18.

Virginis. om.) *Quievit*. Quievit. Eodem die apud Mediolanum Natalis Sancti Materni Epiſcopi & Confeſſoris.

19.

Natalis uſque *item* eodem die om.) *dein*. deinde.) *Sunt*. om.) *Gabino*. Sabino.

20.

Duodenum. 12.) *Proditoris*. Prevaricatoris.) *Implente* om.) *Inſerviens*. Serviens.) *Chriſti fide*. fide Chriſti,) *Paule*. Pauli.

21.

Digitized by Google

21.

Danielis. Danihel.) *Natale*. om.) *Prudentiana*. Pudentiana.) *Parentis*. om.) *Chriſti Sanctorum*. Sanctorum Chriſti.) *concilio*. Conſilio.) *Studens*. Studente.) *Eeodem die*. om.) *Idolis ſacrificare*. Sacrificare idolis.) *conſolandos & viſitandos*. viſitandos & conſolandos.) *deinde*. dein.) *Conſtrictus*. conſtrictis.) *Taureis*. Tauris.) *Granum*. om.) *Sunt*. Sunt autem.) *dum*. cum.) *Sepulcrum eius*. om. eius.

22.

Beatæ Sintiches. Sinchicis Beate.) *Paulus ſcribit Philippenſibus*. Philippenſibus ſcribit.

23.

Manum apprehendens. apprehendens manum.) *Leuchadium*. Lanchidium.) *Nuntiatumque*. Nunciatum.) *eſt*. eſt hoc.) *quingenti*. L.) *impoſitus*. impoſitis.) *noſtri Jeſu*. om noſtri.) *quam Chriſto*. quamque Chriſto.) *eſt autem*. om. autem.) *Maſſalino*. Miſſalino.) *ut aut*. Ita ut.) *Virgis cædi*. Cædi virgis.) *Suſpenſum torqueri*.) Suſpendi & torqueri.) *Tres autem*. om. autem.) *Dum de clero*. de clero eum.) *Mortuis vero*. om. vero.) *ſibi*. ibi.) *Poſt dies aliquot*. Poſt paucos dies.) *Subita*. om.) *Naturalibus*. Naturalem.) *natum*. om.) *concurrebant*. Occurrebant.) *Jubet*. Juxit.) *Collectus eſt*. om. eſt.) *Vicum*. Vico.) *Ita Martyr*. & martii.) *ſub*. ſubter.) *Et ab urbe*. om. &.) *Et Demoſthene*. om. &.) 10. die 10.

24.

Eodem. Romæ via Tyburtina milliario 19. Natalis Sancti Vincenſii. Apud Emeritam civitatem Hiſpaniæ *uſque* conſumavit; *prout in edito hac ipſa die*. Eodem die. *Gentilium*. Gentium.) *Deinde*. dein.) *Dion*. Nomine Dion.) *Quod*. quem.) *Martirio*. om.) *Anno uſque Sanctarum Virginum*. om.) *Nicete*. SS. Niceæ.) *Aquilæ*. Aquiline.

25.

Beati. Sancti.) *Samo*. Samon natalis.) *Aeſtuantis*. Aeſtuatus.) *Complevit*. complevit &.) *Natalis*. Natalis Sancti.) *Superextenſus*. ſuperextentus.) *Cum vero* om. vero.) *In cuſtodia*. In cuſtodiam.) *Feriri*. Ferire.) *Ferroque*. Ferro.) *Ruſtici*. om.) *Eodem die* uſque *Virginis* om.

26.

Natale. om.) *Eiectus eſt*. om. *eſt*.

27.

Editio, & MS. Codex concordant.

28.

Lampadarum. lampadum.) *teſtatur*. eo die Nazarii & Celſi.

29.

Arrianus erat. erat arrianus.) *magna*. maxima.) *& martyrio coronarentur*. videntur addita hec verba a recentiori manu.) *Sanctus ac*. eſt.) *& capite truncato*. truncato capite.) *ſepultum*. Sepultum eſt.) *menſibus*. menſes.) *Item*. om.) *Natale* om.) *moraretur*. oraret.) *fecit eam*. om. eam.) *noctu*. eam noctu.) *Britanniam*. in Brittanniam.) *galliam*. qui galliam.) *eius hymno*. hymno eius.) *munivit*. muniit.

30.

Natale. om.) *& dixit*. quibus dixit.) *igitur*. om.) *vincti*. ambo vincti.) *& adducens*. om. &.) *lapide pretioſo*. lapidibus pretioſis.) *plumbatis*. cum plumbatis.) *recedentes*. recedebant ſed magis.) *Sanctorum*. eorum.) *& collegit*. om. &.) *translati ſunt*. om. *ſunt*.) *civitate*. in civitate.) *Sed aceto*.) deinde aceto.) *in ſuperioribus*. om.) *fidei oculis*. oculis fidei.) *cum illis*. cum eis.) *Civitatem tuburbitanam*. in civitate tubur-

Digitized by Google

tuburbitana.) *precepit*. fecit.) *bibendum*. libandum.) *craticulam*. craticula.) & ad om. &.) *capita*. comam capitis..) *delubrum*. delubrium.) *iussit*. precepit.) *pace*. om.) *autem*. om.) *locutus cum concilio*, locutus est cum consilio.) *placet*. iussi.) *tertio*. quarto.

31.

Redditam. redditum.) *Cartenarium*. Cartenitanum.) *condigno cultu*. & condigno honore.) *tumulatum*. in basilica tumulatum.) *Antisiodori* usque *Confessoris*. om.

AUGUSTUS.

1.

BEati. Sancti.) *reversus est*. om. est.) *passus*. passus est.) *cepissent*. comperisset.) *crebresceret*. cresceret.) *catenis*. pro catenis.) *nocteque*. nocte.) *revocatus est*. revocatur.) *auditæ sunt*. Sunt audite.) *profundum*. profundo.) *pervenit*. venit.) *nonis augusti*. om.

2.

Persecutio. persecutione.) *grassaretur*. crassarentur tunc.) *hortabatur*. hortatur.) *autem*. om.) *Diaconos*. Diacones.) *Theodulo*. Theodolo.) *crediderunt*. crediderant.) *autem*. om.) *& clericos*. vel cleros.) *clericorum*. om.) *ad tribunal*. ante tribunal.) *cognoscant*. agnoscant.) *Christum Jesum*. Jesum Christum.) *tunc Valerianus*. Valerianus tunc.) *mei*. om.) *tuorum*. turrem.) *statim*. om.) *consolatos*. consolatus.) *quem intrepidum*. intrepidumque.) *in loco*. in locum.) *dies* 11. dies 11. N°l hic constituit &c. *prout in appendice Roswеidi*.) *Bithiniæ*. Bithinia.) *ferro*. ferro eam.) *fili timere*. timere fili.) *prius illi*. prius ei.) *pietatis tue domina*. majestatis tue.) *nec in tui nominis confessione*. nec in confessione tui nominis.) *igitur*. autem.

3.

Pervigilaret. vigilaret.) *dixit ei*. dixit ipsi.) *patefacito*. patefacite.) *Turbam*. turbamque.) *conventumque*. om.) *ac blandies*. quam bandiens.) *nominaverat*. appellaverat.) *lapide ab urbe yerosolima*. Ab urbe Jerosolima lapide.) *contiguas*. continuus.) *eum tradere*. illum tradere.) *expulsum*. expulso.) *& curam ei adhiberi*. adhiberi cura.) *fuit instanti*. instanti fuit.) *ille autem*. ille quidem.) *sue*. om.) *una*. pariter.) *Apostolis*. est Apostolis.) *plene*. plenius.) *maxime subdere*. Subdere maxime.) *castitatis proposito*. proposito castitatis.) *Selemias*. Semelius.) *& fidei*. ac fidei.) *venerabilis*. venerabiliter.) *inquiens*. om.) *ille*. illi.) *Syriace*. Syriæ.) *Delamgabrica*. Delagabria.) *in civitatem*. ad civitatem.) *statim*. statimque.) *respersa est*. res persa.) *quantam*. quanta.) *beatis*. beato.) eodem die natalis S. Gaudentii ep. & conf.

4.

Item Rome. om. item.) *Natale*. Beati.) *Pontifex Stephanus*. Stephanus Pontifex.) *baptizavit*. baptizatum.) *& in albis*. om. &.) *precipue*. hoc precipue.) *inquit cura*. cura inquit.) *eductus est*. om. est.) *hoc diceret*. hec diceret. *Valerianus lateribus eius*. lateribus eius Valerianus.) *Saprico*. Sapritio.) *duci*. eum duci.

5.

Martiris. om,) *ad fidem*. ad Christum.) *Episcopi*. Episcopi.) Ormisde *& cetera* usque Augusti *prout in appendice* 4. *idus augusti*. Margini autem adscripta hec sunt recentiori manu. *In Italia Civitate Bononia Natalis Sancti Dominici presbiteri & confessoris, qui primus fuit institutor, & rector ordinis fratrum predicatorum, & beatus Johannes de Pistorio* (hæc ab alia item recentiori manu addita) *eiusdem ordinis primum altare in honorem Sancti Thome per totam Italiam cum predicationibus erexit*. 6.

Digitized by Google

6.

Sancti. om.) *autem*. om.) *beatum*. om.) *publica nobis*. nobis publica.) *beatus Sixtus*. om. beatus.) *eum milites*. milites eum.) *beatus eum*. eum beatus.) *Diacono* properas ? *tu numquam fine*. om.) *credidisti*. om.) *magistri est*. est magistri.) *nec desero*. ac desero.) *manet de tyranno triumphus*. de tyranno triumphus manet.) *veniens*. venies.) *tibi hereditatem*. hereditatem tibi.) *pauperibus*. om.) *per regiones*. peregrinos.) *absconsi*. absconditi.) *reducitur*. reducebatur) *aut audirent*. ut audiretur.) *cum* . & cum .) *inquit* . quidem .) *destruat*. destruet.) *cumque cum tuos*. om.) *Sanctos*. Sanctum.) *autem*. om.) *Januarius* . Januarius . Magnus .) *mensibus*. menses.) *diebus*. dies.) *Diacono* . Datiano .

7.

Adspiravit. destinavit.) *Civitatem Aretium*. Aretium civitatem.) *hilarino*. hilariano.) *Deo* Dño.) *herculeo*. hertulino.) *hilarini*. hilariani.) *hilarinus*. hilarianus.) *fidem ipsius ut*. ut fidem ipsius.) *Cinere & cilicio*. cilicio & cinere.) *hilarino*. hilariano.) *post vir*. om. post.) *adhuc*. tunc.) *defungitur*. defuncta est.) *coniuro*. adiuro.) *igitur est*. est igitur.) *ilico Donatum*. Donatum illico .) *revelavit*. relevavit.) *Juliani*. Eugenii.) *Hilarinus*. Helarianus.) *iubetur*. iubentur.) *fideliter* . fiducialiter.) *os*. eius os.) *Hilarinum*. Hylarianum.) *eius*. ipsius.) *Hilarini*. helariani.) *decem & octo*. 19.)

8.

Essent. om.) *vero*. om.) *Marcellus Episcopus*. Marcellinus.) *corpora Sanctorum condivit*. condivit corpora Sanctorum.) eam statim Maximinus Augustus. om.) *& ingressus*. om. &.) *invenit*. Carpasius invenit.) *edificaverat*. edificavit.) *novemdecim*. decem & octo.) *& deriderent*. ac deriderent.) *autem*. om.) XVII. calendas Aprilis sub . om.) *apud*. & apud Urbem gallie.) *etiam ad*. etiam apud.) *Dumque*. cumque.

9.

In confessione. om. in.) *compunctus*. compulsus.

10.

Rome. om.) *thesauros Ecclesie*. om. *Ecclesie*.) *Cyriaca*. Ciriaci.) *inquit te*. te inquit.) *capitis patior*. patior capitis.) *Crucis*. Christi.) *erat*. erat ibi Crescentio. Crescentius eius suos crucis Christi *Martyrium suum*. om. *suum*. *tuos*. om.) *tradidit*. tradidit eum.) *autem*. om.) *inquit* om.) *suam super* om. *suam*.) *hoc*. om.) *itaque* om.) *proferam*. profero.) *abscondit*. abscondi.) *collectam multitudinem*. collecta multitudine.) *diminuuntur*. minuuntur.) *aspergitur*. asperguntur.) *invenitur*. inveniuntur.) *varias* variatis.) *sacrificate*. sacrificare.) *servis suis*. inter servos suos.) *inquit*. om.) *dixisset*. eis dixisset.) *vere* & om. &) *unde*. om.) *adhuc*. ad hec.) *augere*. augete.) *dare*. date.) *iubet*. om.) *vero*. om.) *mihi*. mei.) *Dnũm J. Xtũm*. Xtũm Dnũm.) *porro extensus*. extentus.) *qui subridens* . & subridens.) *ante te*. in te.) *adiuro*. adiuro ergo.) *afferens*. offerens.) *batuli*. batili.) *ac nutritus*. vel nutritus.) *Rome*. Romanus.) *expendetur*. *in te*. in te exp.) *mea inquit Laurentius*. Laurentius dixit mea.) *lapidibus*. lapide.) *Christe*. om.) *batuli*. batili.) *qui cum funis*. & cum funis.) *coartaretur*. coartatus . *dixit Decio* . Decio dixit .) *subter*. sub.) *eum funis*. cum funis.) *Dei*. Dñi Dei.) *tibi*. tibi enim.) *quod*. quia.) *tibi ago*. ago tibi.) *confortari*. confortare.) *dixit ecce*. om. dixit.) *Januas tuas ingredi merui*. merui i. t. i.) *multum nimium, venerunt*. om.) *ipse*. ipse beatus.) *illud*. om.) *& multit*. cum multit.) *laudis*. Deo laudis.) *Crescentio*. Crescentius.) *post diem*. om. *post*.) *passionis*. om. (*in marg.*) natalis .

11.

Presbiter policarpes. polic. presb.) *sacro*. in sacro .) *in campaniam*, ad camp.) *mali*

Digitized by Google

contigiſſet ei . contigiſſet ei mali .) *Cajum papam* . papam Gaium .) *commiſſu* . commiſſo .) *inquam* om.) *pro his* . pro his igitur .) *ſimulabat* . ſimulat .) *monitionem* . monentem .) *ſe ipſum fecit* . fec. ſ. i.) *ait* . dixit .) *non a* . om. *a*) *uſurpari* . uſurpatum .) *vir* . om.) *philoſophati* . philoſophi facti .) *fluxum* . in fluxum .) *hic quoniam* . q. h.) *aſſerit* . aſſeruit .) *conſulens* . conſulas &c .) *Xtum* . Xtum eſſe .) *iſte* . iſtum .) *Ill.^me vir* . v. i.) *& quomodo* . om. *&* .) *fideliſſimum ſe* . ſe fideliſſimum .) *vino putorem* . vini pudorem .) *ſcelerata arte* . a. ſ.) *ſceleratiſſime* . xtianiſſime .) *utere* . vere .) *his incendia* horum .) *Dñi mei* . Dñi ñri .) *roſeos flores ingredior* . f. r. gradiar .) *artem magicam* . om. artem .) *nominare* . om.) *autem* . om.) *eſt III.* om. eſt .) *nat.* om.) *coniugem* . coniugium .) *denique* . itaque .) *ſuo filio* . filio ſuo .) *coniugem* . coniugium .) *huiuſmodi* . huiuſcemodi .) *& quoſcumque adire* . omnes quoſcumque adiri .) *atque* . om.) *dum poſt* . om. dum .) *miſitque* . & miſit .) *Maximum* . Maximinum .) *unde &* .) *vero* om.) *& geſta* . quique geſta .) *memoriaſque* & memorias .) *vinculis* . in cuſtodia vinculis .) *laude Dei* . Dei laude .) *eſt hoc* . om. hoc .) *vero* . om .) *vero* . om .) *infra* intra .) *vero* om .) *Deo* . Dño .) *qui effuſus fuerat* . quem effuderat .) *capſa argentea* . capſam argenteam .

12.

Catanenſi . cathena .) *Sancti* . om .) *vero* om .) *IV* . II .) *Sepulcum* . & ſepultum .) *Catanenſis civitatis* . cathena civitate .

13.

De Sanctis . peractis Sanctis .) *omnibus* . etiam omnibus .) *cibum ſumeret* . Sumeret cibum .) *tenuerunt* . tenuerunt eum .) *dixit* . dicit .) *repletus* . arreptus .) *os eius* . eius os .) *levatus eſt* . om. *eſt* .) *cumque* . cum .) *hec eſt, chriſtianum firmum* . Chriſtus eſt hoc Chriſto Domino firmiſſime .) *Itaque* . porro .) *Beatus vero* . om. *vero* .) *Cardueetum* . cardetum .) *nimpham* . nimphas .) *idibus* . idus .) *natale* . om .) *beati* . om .) *noſtro* . veſtro .) *deſideramus potius cum Domino noſtro* . Cum Domino noſtro deſideramus .) *genus inquit* . om. *inquit* .) *beata concordia* . om. *beata* .) *eius eſt* . om. *eſt* .) *ita triſtis* . om. *ita* .) *flere* . om .) *porphirius nomine* . nomine porphirius .) *ad queſtum* . om. *ad* .) *ſecreto* . ſecrete .) *noctu veniens* . veniens nocta .) *cum hyreneo* . Simul cum hyreneo .) *nihil* . ipſius nihil .) *autem* . tamen .) *qui* . quod .) *illud* . ille .) *in foro* . om. in .) *ſpoliatis* . ſpoliatus .) *poſt terga* . poſt tergum .) *fuerat factus* . factus fuerat .

14.

In cripta . om .) *audiens autem* . om. *autem* .) *tunc tenente* . tenente tunc .

15.

Die . die natalis .) *Sacrilegii* . Sacrilegi .) *martyris* . eius .

16.

Derelicta . deinde relicta .) *orando* . om .) *Auguſti* . auguſti . Eodem die Natalis Sancti Simpliciani martyris, & Alexandri .

17.

Natale . om .) *Septimii* . Septimini .) *Wandalica* . Guandalica) *hunericii* . hunirici .) *Chriſtianum populum* . populum Criſtianum .) *roboraſſent* . roborarent .) *omnes pariter* . in ea omnes .) *in pelago* . pariter in pelago .) *cum autem* . om. *autem* .) *& pedibus* . om .) *lignis* . om .) *iniectus* . invectus .) *renovaretur* . revocaretur .) *apud* . & apud .

18.

Aureliano . Aurelio .) *ceſus eſt* . om. *eſt* .) *atque obſcuriſſimo* . om .) *omnem* . omnem ei .) *exhibitus eſt preſidi* . preſidi exhibitus .) *qui primas* . om. *qui* .) *iuſſit Leonibus* . leonibus iuſſit .) *ſub die quintodecimo* . XII .) *ſaccofago* . ſarcofago .

19.

Digitized by Google

19.

Martyris. Martirum.) *septem*. & septem.) *natale*. om.) *Rome*. eodem die Rome.) *Natale*. om.) *magistro*. ex magistro.) *ut omnes* usque *in carcerem* om.) *iussit*. iussit eum.) *innocentius*. Vincentius.) *Calendas Septembris*. Kalendarum Septembriarum.

20.

Natale Samuelis. Samuhelis.) *imperator*. augustus.) *in traciam* om. *in*.) *Sanctus*. Beatus.) *in libro*. in libro secundo.) *erudivit*. eruditum.

21.

Minatensi. mimatensi.) *sub*. om.) *natalis Sancti*. om. *Sancti*.) *Sanctum*. beatum.) *inter tormenta*. om.) *confitentem*. professentem & confitentem.

22.

Antiochia. ab Antiochia.) *Romam*. om.) *quique*. qui.) *ad fidem Christi*. ad Christum.) *noluisset*. nollet.) *Apostolum Paulum sepultus est*. Paulum Apostolum sepultus.) *invenitur*. om.) *Augustodumi*. Augustudini.) *Epicteti*. Epiceti.) *natale*. om.) *latera*. membra.) *fugiens*. & fugiens.) *fateretur*. professeretur.) *iuxta formam traianam*. forma traiana.

23.

Qui. om.) *animi*. anime.) *Sancti*. Sanctorum.) *Archillai*. Archelai.

24.

Natalis beati. Sancti.) *a duobus*. e duobus.

25.

Mimus. mimi, qui stantes cantabant super pulpitum, quod themele vocabatur, & rerum humanarum erant imitatores.) *christiani utpote seviissimo*. utpote seviissimo christiani.) *spectante*. subspectante.) *quare*. quur.) *ac ficte*. & ficte.) *raptus*. raptum.) *misteria*. ministeria.) *& ei*. & ex.) *credere*. me credere.) *peccata*. peccata mea.) *recitarunt de libro*. de libro recitarunt.) *nescitis*. rem scitis.) *veritatem*. esse veritatem.) *cuius*. eius.) *superbus miles*. miles superbus.) *eodem die*. om.) *conversos*. conversum.) *beatum rufinum*. Rufinum beatum.) *non*. non post.) *maxime ipsi*. ipsi maxime.) *in eculeo*. in eculeum.) *fidelissime*. fidelissimi.) *radicitus*. om.) *hymnis*. hymnos.) *comodo*. quomodo.) *iussit*. ille iussit.

26.

Decem. decem. Hic constituit ut presentibus omnibus cleticis & laicis fidelibus sive diaconus sive Sacerdos ordinaretur, & a stantibus Sacerdotibus missæ celebrarentur. *& abundi*. om. &) *Beati* om.) *carceres*. carcerem.) *& hos*. & hec.) *petit*. petiit.) *eaque*. quaque.) *aspiciens*. respiciens.) *vivum*. om.) *armatis*. armaturis.) *tradidit*. traditum.

27.

Editio, & MS. Codex concordant.

28.

Romæ natale. om.) *virum*. om.) *& filios eorum*. eorum & filios.) *& non multo*. om. &.) *vir illustris ut*. ut vir illustris.) *ad istam iniuriam te*. te ad istam iniuriam.) *expoliatum*. om.) *te tamquam privatum trudi*. tamquam privatum inhonorari te.) *illam deridebam*. deridebam illam.) *hec me*. hoc me.) *ad te venire*. venire ad te.) *esse non amplius quam quinque*. non amplius quam quinque esse.) *hicque*. hic.) *sacrificassemus*. sacrificaremus.) *limina S. Petri*. S. Petri limina.) *reddet*. reddebas.) *dixit*. dixi.) *humeris suis filium meum*. filium meum humeris suis.) *gladio*. om.) *cura ac*.

Digitized by Google

contigiſſet ei . contigiſſet ei mali .) *Cajum papam* . papam Gaium .) *commiſſu* . commiſſo .) *inquam* om.) *pro his* . pro his igitur .) *ſimulabat* . ſimulat .) *monitionem* . monentem .) *ſe ipſum fecit* . fec. ſ. i.) *ait* . dixit .) *non a* . om. *a*) *uſurpari* . uſurpatum .) *vir* . om.) *philoſophati* . philoſophi facti .) *fluxum* . in fluxum .) *hic quoniam* . q. h.) *aſſerit* . aſſeruit .) *conſulens* . conſulas &c .) *Xtum* . Xtum eſſe .) *iſte* . iſtum .) *Ill.me vir* . v. i.) *& quomodo* . om. *&* .) *fideliſſimum ſe* . ſe fideliſſimum .) *vino pudorem* . vini pudorem .) *ſcelerata arte* . a. ſ.) *ſceleratiſſime* . xtianiſſime .) *utere* . vere .) *his incendia horum* .) *Dñi mei* . Dñi ñri .) *roſeos flores ingredior* . f. r. gradiar .) *artem magicam* . om. artem .) *nominare* . om.) *autem* . om.) *eſt* III. om. eſt .) *nat.* om.) *coniugem* . coniugium .) *denique* . itaque .) *ſuo filio* . filio ſuo .) *coniugem* . coniugium .) *huiuſmodi* . huiuſcemodi .) *& quoſcumque adire* . omnes quoſcumque adiri .) *atque* . om.) *dum poſt* . om. dum .) *miſitque* . & miſit .) *Maximum* . Maximinum .) *unde* &c .) *vero* om.) *& geſta* . quique geſta .) *memoriaſque* & memorias .) *vinculis* . in cuſtodia vinculis .) *laude Dei* . Dei laude .) *eſt hoc* . om. hoc .) *vero* . om .) *vero* . om .) *infra* intra .) *vero* om .) *Deo* . Dño .) *qui effuſus fuerat* . quem effuderat .) *capſa argentea* . capſam argenteam .

12.

Catanenſi . cathena .) *Sancti* . om .) *vero* om .) *IV* . II .) *Sepultum* . & ſepultum .) *Catanenſis civitatis* . cathena civitate .

13.

De Sanctis . peractis Sanctis .) *omnibus* . etiam omnibus .) *cibum ſumeret* . Sumeret cibum .) *tenuerant* . tenuerunt eum .) *dixit* . dicit .) *repletus* . arreptus .) *os eius* . eius os .) *levatus eſt* . om. *eſt* .) *cumque* . cum .) *hec eſt, chriſtianum firmum* . Chriſtus eſt hoc Chriſto Domino firmiſſime .) *Itaque* . porro .) *Beatus vero* . om. *vero* .) *Cardueſum* . cardetum .) *nimpham* . nimphas .) *idibus* . idus .) *natale* . om .) *beati* . om .) *noſtro* . veſtro .) *deſideramus potius cum Domino noſtro* . Cum Domino noſtro deſideramus .) *genus inquit* . om. *inquit* .) *beata concordia* . om. *beata* .) *eius eſt* . om. *eſt* .) *ita triſtis* . om. *ita* .) *flere* . om .) *porphirius nomine* . nomine porphirius .) *ad queſtum* . om. *ad* .) *ſecreto* . ſecrete .) *noctu veniens* . veniens noctu .) *cum hyreneo* . Simul cum hyreneo .) *nihil* . ipſius nihil .) *autem* . tamen .) *qui* . quod .) *illud* . ille .) *in foro* . om. in .) *ſpoliatis* . ſpoliatus .) *poſt terga* . poſt tergum .) *fuerat factus* . factus fuerat .

14.

In cripta . om .) *audiens autem* . om. *autem* .) *tunc tenente* . tenente tunc .

15.

Die . die natalis .) *Sacrilegii* . Sacrilegi .) *martyris* . eius .

16.

Derelicta . deinde relicta .) *orando* . om .) *Auguſti* . auguſti . Eodem die Natalis Sancti Simpliciani martyris, & Alexandri .

17.

Natale . om .) *Septimii* . Septimini .) *Wandalica* . Guandalica) *hunericii* . hunirici .) *Chriſtianum populum* . populum Criſtianum .) *roboraſſent* . roborarent .) *omnes pariter* . in ea omnes .) *in pelago* . pariter in pelago .) *cum autem* . om. *autem* .) *& pedibus* . om .) *lignis* . om .) *iniectus* . invectus .) *renovaretur* . revocaretur .) *apud* . & apud .

18.

Aureliano . Aurelio .) *ceſus eſt* . om. *eſt* .) *atque obſcuriſſimo* . om .) *omnem* . omnem ei .) *exhibitus eſt preſidi* . preſidi exhibitus .) *qui primas* . om. *qui* .) *iuſſit Leonibus* . leonibus iuſſit .) *ſub die quintodecimo* . XII .) *ſaccofago* . ſarcofago .

19.

Digitized by Google

19.

Martyris. Martirum.) *feptem*. & feptem.) *natale*. om.) *Rome*. eodem die Rome.) *Natale*. om.) *magiſtro*. ex magiſtro.) *ut omnes* uſque *in carcerem* om.) *iuſſit*. iuſſit eum.) *innocentius*. Vincentius.) *Calendas Septembris*. Kalendarum Septembriarum.

20.

Natale Samuelis. Samuhelis.) *imperator*. auguſtus.) *in traciam* om. *in*.) *Sanctus*. Beatus.) *in libro*. in libro ſecundo.) *erudivit*. eruditum.

21.

Minatenſi. mimatenſi.) *ſub*. om.) *natalis Sancti*. om. *Sancti*.) *Sanctum*. beatum.) *inter tormenta*. om.) *confitentem*. profitentem & confitentem.

22.

Antiochia. ab Antiochia.) *Romam*. om.) *quique*. qui.) *ad fidem Chriſti*. ad Chriſtum.) *noluiſſet*. nollet.) *Apoſtolum Paulum ſepultus eſt*. Paulum Apoſtolum ſepultus.) *invenitur*. om.) *Auguſtodumi*. Auguſtudini.) *Epicteti*. Epicteti.) *natale*. om.) *latera*. membra.) *fugiens*. & fugiens.) *fateretur*. profiteretur.) *iuxta formam traianam*. forma traiana.

23.

Qui. om.) *animi*. anime.) *Sancti*. Sanctorum.) *Archillai*. Archelai.

24.

Natalis beati. Sancti.) *a duobus*. e duobus.

25.

Mimus. mimi, qui ſtantes cantabant ſuper pulpitum, quod themele vocabatur, & rerum humanarum erant imitatores.) *chriſtiani utpote ſeviſſimo*. utpote ſeviſſimo chriſtiani.) *ſpectante*. ſubſpectante.) *quare*. quur.) *ac ficte*. & ficte.) *raptus*. raptum.) *miſteria*. miniſteria.) *& ei*. & ex.) *credere*. me credere.) *peccata*. peccata mea.) *recitarunt de libro*. de libro recitarunt.) *neſcitis*. rem ſcitis.) *veritatem*. eſſe veritatem.) *cuius*. eius.) *ſuperbus miles*. miles ſuperbus.) *eodem die*. om.) *converſos*. converſum.) *beatum rufinum*. Rufinum beatum.) *non*. non poſſ.) *maxime ipſi*. ipſi maxime.) *in eculeo*. in eculeum.) *fideliſſime*. fideliſſimi.) *radicitus*. om.) *hymnis*. hymnos.) *comodo*. quomodo.) *iuſſit*. ille iuſſit.

26.

Decem. decem. Hic conſtituit ut preſentibus omnibus cleticis & laicis fidelibus ſive diaconus ſive Sacerdos ordinaretur, & a ſtantibus Sacerdotibus miſſæ celebrarentur. *& abundi*. om. &) *Beati* om.) *carceres*. carcerem.) *& hoc*. & hec.) *petit*. petiit.) *eaque*. quaque.) *aſpiciens*. reſpiciens.) *vivum*. om.) *armatis*. armaturis.) *tradidit*. traditum.

27.

Editio, & MS. Codex concordant.

28.

Romæ natale. om.) *virum*. om.) *& filios eorum*. eorum & filios.) *& non multo*. om. &.) *vir illuſtris ut*. ut vir illuſtris.) *ad iſtam iniuriam te*. te ad iſtam iniuriam.) *expoliatum*. om.) *te tamquam privatum trudi*. tamquam privatum inhonorari te.) *illam deridebam*. deridebam illam.) *hec me*. hoc me.) *ad te venire*. venire ad te.) *eſſe non amplius quam quinque*. non amplius quam quinque eſſe.) *hicque*. hic.) *ſacrificaſſemus*. ſacrificaremus.) *limina S. Petri*. S. Petri limina.) *reddet*. reddebas.) *dixit*. dixi.) *humeris ſuis filium meum*. filium meum humeris ſuis.) *gladio*. om.) *cura ac*.

Digitized by Google

cura &.) *artibus*. literis.) *in Roma*. in urbe Roma.) *tantumque*. ac tantum.) *iam vero*. iam.) *non carnis*. om. *non*) *honores*. non honores.) *unde* &.) *factumque*. factum.) *ſub Sanctis*. om. *ſub*.) *eſſent*. eis eſſent.) *diſtribuerentur*. diſtribueretur.) *Valerio id*. id valerio.) *atque id*. om. *id*.) *coactus eſt*. compulſus eſt, atque coactus.) *ſana*. & ſana.) *non habebat*. non habuit.) *Epiſcopus*. Auguſtinus Epiſcopus.) *& Sardiniam* om. *&*.) *Brivate*. ipſo die private.) *martiris*. om.) *Viennenſi*. avernenſi.) *prefate*. prefatum.) *viſcera*. omnia viſcera.) *Epiſcopatus*. Epiſcopatus vero.) *Bibiani*. Vibiani.) *in margine*. Eodem die Sanctus magiſter Rogerius Decretorum Concanonicus noſter 1221. *& hec manu recentiori ſcripta ſunt*.

29.

Natale. om.) *Domini noſtri*. om. *noſtri*.) *ſecuta eſt*. om. *eſt*.) *& cum ei* om. *&*.) *tibi ipſa derogas*. tibi derogas ipſa.) *pretioſam margaritam*. margaritam pretioſam.) *Domino meo Jeſu Chriſto*. Jeſu Chriſto Domino.) *prefignari*. deſignari.) *Beata*. religioſiſſima.) *eſt conditus*. conditus eſt.

30.

Natale. om.) *felix*. hic felix.) *in illam*. om. *in*.) *quibus hec*. quibus hoc.) *Beatus*. om.) *Dei*. Dei mei.) *erat templum*. om. *erat*.) *Domini mei*. Domini noſtri.) *verba*. verbum.) *pareret*. appareret.) *canibus & lupis*. Lupis & canibus.) *ſanctus presbiter*. beatus presbiter.) *noctu venientes*. hoc invenientes ibi.) *quicumque*. cum.

31.

Epiſcopi. Epiſcopi &.) *apud phrygiam*. in frigiam.

SEPTEMBER.

1.

Letanias indicendas.

ANtiquis Chriſti. Chriſti antiquis.) *Eodem die Natalis annæ prophetiſſæ* om.) *Item*. om.) *S. die*. om. S.) *inluſtravit*. illuſtriſſimi.) *baptizatus ab Apoſtolis*. Ab Apoſtolis baptizatus.) *capite truncatus*. decollatus.

2.

Se uno. Secum uno.) *in Eccleſia erat*. erat in Eccleſia.) *celum tantum*. celum ſolum.) *ac ſanctitate vitæ incomparabilis*. & ſanctitate non mediocris.) *martirum*. & martirum.) *ſacratiſſima*. beatiſſima.

3.

Natalis ſanctæ Phœbes. om.) *antiochena*. & antiocena.) *Preſes dixit*. & dixit.) *omnia*. om.) *cubiculum*. cubiculum valde.) *eam ſibi*. ſibi eam.) *ad cuius* uſque *ſuos* om.) *tremore, & defectione*. tremorem, & defectionem.) *qui eas*. qui eam.) *Aſtella*. aſtilla.) *vero*. om.) *Eodem die* uſque *tullenſis*. om.

4.

Moyſis. Moyſi.) *ſuſceptus erat*. ſuſceptus fuerat.) *cur idolis*. idolis cur.) *in Dei*. om.) *a laudibus*. & laudibus.

5.

Natale. om.) *res ſuas*. om.) *earum*. rerum ſuarum.) *illis*. in ipſis.) *lectione & oratione*. oratione & lectione.) *interim*. om.) *verba gementia*. gementia verba.) *inquit me*. me inquit.) *undique & om. &*.) *me a* om.) *eripe a* om. *a*) *a rictibus*. om. *a*. *tantum noctis*. noctis tantum.) *autem*. om.) *pudore*. pudorem.) *vocem*. voce.) *penam ſibi*. ſibi penam.) *manuſque*. manus.) *tentat*. om.) *tantum die*. die tantum.)

con-

Digitized by Google

conſtructione.) conſtrictione.) *omnes pene moviſſet*. pene omnes creviſſet.) *qua ille* ; quam ipſe.) *ſe*. om.) *carnibus*. om.) *explicabit*. explicat.) *manant*. emanant.) *ſuſpenſum*. ſuſpenſus.) *iuſſum eſt*. iuſſus.) *migravit*. migravit victor. martyrum.

6.

Item natalis. & natalis.) *Ac doctiſſimum*. atque do.) *univerſas Eccleſias Affricæ*. univerſæ Affricæ Eccleſiæ.

7.

Ortus. om.) *Illuſtris*. vel Illuſtris.) *nimis*. nimio.) *detraxit*. detrahit.) *diſcerpſit*. diſcerpit.

8.

Et linguas. linguaſque.) *martires*. Venerandi martires.) *Sanctorum*. om.) *Autem*. autem ipſe.) *didicit*. Perdidicit.) *Bene recondens*. om. bene.) *omnes*. omnibus.) *Execra*. Execratio.) *vincula*. Beatiſſima vincula.) *monitis*. mo. veſtris.) *Domino*. om.) *Arma*. Arma tua) *Sor. mea*. om. mea.) *vide*. vide (marg. *adſcript.*) videte.) *Recedas*. Recede.) *ipſam*. om.) *ſatisfaceret*. ſatisfeciſſet.) *aſſereret*. om.) *inde vero citius*. ex qua citius inde.) *cumque*. cum.) *noli inquit*. om. inquit.) *quæ ſunt*. Jamque ſunt.) *Inſania*. inſania tua.) *Pateſſerent*. Patefacerent.) *manu inciſa*. inciſa manu.) *Quoque*. om.) *ipſa* & *ipa*.) *celebratur*. om.

9.

Aiunt cur. Cur aiunt.) *In hoc ſeculo panis*. p. in hoc ſeculo.) *Flagellis*. Flagris.) *quod reliquum*. om. quod.) *milliario ab urbe*, ab urbe milliario.) *Tiburtii*. Tiburtii. Sergi Pape N°I & cetera *prout in appendice Roſveidi* præter *diebus* pro in diebus. *dicitur grece* pro grece dicitur.

10.

Exempla. exemplum.) *Pariter eſt*. eſt pariter.) *ſub Priſco Conſule*. Pro Chriſti nomine. ſub Priſco nomine.) *viſo*. viſu.) *Religati*. ligati.) *mutus* invicem.

11.

Converſati. verſati.) *eſſent Chriſtiani*. Chriſtiani eſſent.) *comprehenſi*. deprehenſi.) *diriſſime*. duriſſime.) *Sancta*. Beata.) *Remanerent*. Remanſiſſent.) *Sed magicis*. om. ſed.

12.

Natale. om.) *Evantii*. Ivenſii.) *Prædicantes*. om.) *Et magnis virtutibus*. om.) *Brixenam*. Brixiam.) *Illuſtrarunt*. Illuſtraverunt.

13.

Natale. om.) *Philippo*. in amore Philippi.) *Conſtitutum*. Conſtitutum. Sedit autem in Epiſcopatu año uno, menſibus tribus.) *modo eſt*. om. eſt.) *ſedit* uſque *tribus*. om.) *Item*. eodem die.) *Abbatis*. & Abbatis.) *Anacoretice*. Anachoritæ.

14.

Calerino. Celerino.) *quod*. quia.) *domum*. in domum.) *hæc*. hoc.) *id templum*. in templum.) *unus*. & unus.) *catacumbis*. catacumba.) *iulias*. iulii.) *item apud*. om. *item*.) *gentilibus*. om.) *eſt ex precepto*. om. *eſt*.) *conſulis*. proconſulis.) *principes duo*. duo principes.) *conſulis*. proconſulis.) *manebant principis*, principis manebant.) *ceremoniari*. ceremoniare.) *iuſta*. iniuſta.) *conſpirationis*. conſpirationi.) *ſcelere*. ſceleri.) *placet*. placuit.) *hoc*. hæc.) *cum eo*. cum illo.) *in agrum*. in agro.) *iulius preſbiter*. iulianus presbiter.) *ei*. ipſi.) *Ipſe autem*. om. autem.) *cum cereis*. om. cum.) *Scolacibus*. ſcolaribus.) *ferentibus*. ferentes.) *hicum*. hic cum.) *terrarum orbe*. orbe terrarum.) *martyris glorioſi*. glorioſi martyris.) *habebant*. habentes.) *ubi*. ibique.) *martyrum membra*. membra martyrum.) *feſtinarunt*. multo iam tempore exacto feſtinarunt.) *regis*. regis multo.) *deportatis*. deportantis.) *reſervari*. ſervari.) *ſed*. ſed &.)

con-

Digitized by Google

conſtruitur. conſtruunt .) *iſdem*. his dum .) *caſtodita*. conſtituta .) *Sed poſt interpoſita* uſque *adſunt*. om.) *Item eodem* om. *item* .) *annorum*. temporum .) *Coldroe*. Choſroe .) *turrim*. turrem .) *moveri*. movere .) *rugitum tonitrui*. rugitum tonitruum .) *Dei ſibi*. om. ſibi .) *vero fova*. om. *vero* .) *heraclius*. Elacleus .) *ceci quindecim* . quindecim ceci.) *id afferentibus*. id ipſum afferentibus .) *& exaltationis* . om.) *ageretur* . agatur .) *imperante*. Imperatore .) *Sergius*. papa Sergius .) *argenteam*. argenteamque .) *omnibus annis*. annis omnibus .) *& adoratur*. atque adoratur .

15.

Lapidibus. om.) *perductumque*. & perductum .) *cabilonenſum*. cabilolenſi .) *tenentio*. tenortio .) *in carcerem*. in carcere .) *quique*. &.) *detinebatur*. detinebantur .) *inſpirante*. adiuvante .) *Priſcus*. om.) *necaverat pro Chriſti nomine*. pro Chriſto necaverat .) *eodem die depoſitio*. uſque *Confeſſoris*. omit.

16.

Calcedono. Calcedonia .) *quadraginta novem*. XVIIII .) *crucis*. Chriſti .) *ad ultimum*. in ultimum .) *iuſſit*. om.) *Virgo Domini*. Virgo Domini .) *veniens*. venientes .) *philoſophiron*. phylophion .) *Curatum*. furatum .) *ipſius*. eius .) *Calcedona*. Calcedonia .) *Eodem die*. ipſo die .) *eius*. om.) *eſſet iuſſit*. viveret iuſſit .) *Dii*. & Dii .) *ſunt*. ſunt.) *Terremotus ſubito factus eſt*. ſubito factus eſt terremotus .) *autem illam*. om. *autem*.) *Innumera ſimulacra*. ſimulacra innumera .) *erat vero*. om. vero .) *Geminianum* . hominem geminianum .) *eaidam*. eos eaidam .) *Iſſit*. Joſie . (*in marg*. iuſſit os .) *Sunt* . primo.) *equam eius incitante*. equus eius incitatus .) *in Flumen*. in Fluvium .) *Viro conſulari* . conſulari viro .) *arturi*. arctati.

17.

Sanctorum. om.) *Stephani*. & Stephani .) *martirum*. om.) *Item*. om.) *comple votum meum*. votum meum comple .) *habendium*. habundium .) *Rome*. item Rome .) *Tungrenſi Diœceſi in Leodio*. Tungreſiſi duce Silcaio .) *Lamberti*. Landeberti .) *nichilominus*. nichil omnium .

18.

Coronatus eſt. coronati ſunt .) *Natale* . om.) *pateſactis careeris*. puteſactis carceris.) *denuo tentus*. inſequentibus . . . . .) *trivatenſe* . bruiatenſe .) *quam caſtulus* uſque *alteriore* om.) *Radani* . Eodem die Mediolani Natalis ſancti Euſtorgii epiſcopi & confeſſoris .

19.

Sanctorum Januari beneventanæ . Sanctorum beneventane . (*in marg*.) Sanctorum Januari beneventane .) *meſenate* . mefetane .) *ceſi ſunt*. Sant ceſi .) *ſunt decollati* . decollati ſunt .) *tulerunt autem*. & tulerunt .) *Euthicem*. cuicentem .) *Faſtum vero* . om. vero.) *Sancti Sigonis*. om. Sancti

20.

Servis ſuis . om. *ſuis* .) *XIII*. XII.) *LXXX*. LXX.

21.

Eodem die uſque *Imperatore* . om.

22.

Exuberii. exuperii .) *tenuit*. tenuit (*in marg*.) tenuit ſub quo .) *laniati ſunt atque interfecti*. laniati aut interfecti ſunt .) *eodem* . in eodem .) *thebei*. thebea .) *appellabantur*. appellabatur .) *auxilium*. auxilio .) *accerſiti venerant*. venerant accerſiti .) *cum hi*. cum & hi .) *milites*. militum .) *tenebat*. agebat .) *feriri*. ferire .) *redintegratis* . redintegratiſque .) *ab eis eſt*. eſt ab eis .) *numquam ſe*. ſe numquam .) *exuperio* . exuperio .) *in exercita*. exercitus .) *auctoribus*. auctoritatibus .) *maximiano*. maximiani.)

extuanti

Digitized by Google

extuanti. eſtuante.) *Dominum ac*. om. ac.) *ad tam*. om. ad.) *ut hunc*. ut (*in marg.*) ut Deum.) *pretia*. nobis pretia.) *tibi*. ſibi (*in marg.*) tibi nil eſt.) *inde in* om. in.) *crudus*. om.) *Dominum*. om.) *tamen*. om.) *ipſa ſaltem*. ſaltem ipſa.) *maluimus*. ſatis maluimus.) *interire*. interiſſe.) *ignem*. ignes.) *virorum*. eorum.) *eorum*. virorum.) *ſententia interfici*. interfici ſententia.) *perſecutoribus*. perſecutori.) *cauſam cognoſcens*, cum cauſam cognoviſſet.) *deteſtatur*. deteſtatus.) *ciros*, om.) *honorem*. honore.) *per longum temporis tractum*. poſt longum tempus tantum.

23.

Sancti. om.) *beneventi*. beneventano.) *meſenate*. meſetane.) *vidit*. vidit &.) *dies*. dies idem.) *perire*. pariter.) *ſponſo*. ſponſam.) *dicens*. om.) *perdidiciſſet*. didiciſſet.) *fecit*. facit.) *ſubitoque*. ſubito.) *omnino chriſtianam*. Chriſtianam omnino.) *erat nomine*. cuius nomen.) *ſunt beſtie*. om. *ſunt*.) *eam*. eam.) *de domo*. e domo.) *erat*. om.) *Virgine*. Virgo.) *in foſſam*. in foſſa.) *plenam*. plena.) *eam*. illam.) *verum*. ſed.) *adhuc*. om.) *quia*. quam.) *induens*. induta.) *Pietatis*. pietatem.) *noſtri*. om.

24.

Domini om.) *& in ignem*. om. *&*.

25.

Editio, & MS. Codex concordant.

26.

Natale. om.) *eutolmio*. eutelmio.) *ad illam*. ad eam.) *promiſitque duo talenta auri*. pretium pollicens.) *ſi virginem Juſtinam in amorem eius*. ut ante ſua Dæmones invocaret quo eam in amorem eius.) *Crucis*. Chriſti.) *repulſi*. om.) *iuſtine*. Chriſtiana.) *poſſumus*. poſſum.) *Eccleſiam*. in eccleſia.) *confudit*. confundit.) *& mihi*. & mei.) *vero beato*. om.) *Epiſcopo*. om.) *& non multo*. & multo.) *Diaconum*. Diaconem.) *Eutolmium*. Eutelmium.) *ante conſpectum*. conſpectu.) *armata*. om.) *Sanctum epiſcopum in carcere recludi & ſanctum epiſcopum in carcere recludi*. ſanctum epiſcopum in carcerem recludi.) *Deo*. om.) *flamma*. ignis.) *ad locum ſunt*. om. *ſunt*.) *& vidit eos*. vidit.) *Servius*. Servus.

27.

Virtutibus erant. om. *erant*.) *eis ad ſe reductis*. eos ad ſe reductos.) *iactari*. dari.) *ſuperatus*. ſtupefactus.) *perſequi iubet*. om. *iubet*) *iniacientes*. inacientibus.) *infigeretur*. figeretur.) *Martirizati autem ſunt*. martirizaverunt autem.) *Eutropius*. Eutrepius.) *opere*. ope.

28.

Corduba. cordula.

29.

Nomini. nomine.) *Saxi*. Saxeo.) *precavato*. precavata.) *campanie*. Apuliæ.) *hoc modo*. om. *modo*.) *vir predives*. om. *vir*.) *autem* om.) *michael angelus*. Archangelus michael.) *probare*. probari.) *Deus*. duas.) *ultra*. intra.) *Neapolite*. Neapolitani.) *laceſſere*. acceſſere.) *precedebat*. precederet.) *dixit eorum*. eorum dixit.) *demonſtravit*. demonſtrat.) *domumque*. domum.) *poſterulæ*. puſterulæ.) *ſuæ*. ſuæ hoc.) *culmine appoſito*. culmen appoſitum.) *& altare impoſito*. & altare impoſitum.) *ipſa*. ipſa Eccleſia.) *apodonia*. apodanea.) *ad orientem*. ad meridiem.) *ipſius*. illius.) *ibi*. ſibi.) *poſterulam*. puſterulam.) *marmori*. marmore.) *huc*. hic.) *cum ipſa*. om. *ipſa*.) *videbatur*. videtur.) *meridiano*. meridiani.) *vitreum*. & vitreum.) *multa*. multaque.) *angelica*. angelice.) *poteſtate*. poteſtati.) *comprobatur*. comprobantur.) *ſua*. ſui.

30.

Digitized by Google

30.

Erepti. erepti ſunt.) *miſſi ſunt*. om. *ſunt*.) *veniente autem*. Sed veniente.) *veneratione fidelium*. fidelium veneratione.) *item* eodem die.) *a primevo*. adprime.) *dumque*. dum.) *monachorumque*. om. que.) *deprehenderat*. deprehenderet.) *ſummo*. ſuo.) *ieiuniis*. ieiunans.) *parvo*. parvumque.) *vero*. om.) *ad quas edomandas*. ad quod edomandum.) *ac ſtridentia* om. ac.) *quoties ceſſaverim*. quotienſque ceſſaverim.) *Pauli*. Sancti Pauli.) *luxurioſo filio*. luxurioſo filiis.) *cantica*. canticis.) *marie virginitate*. virginitate marie.) *ad epheſios commentariorum*. om. commentariorum.) *XXXVIII. XXXVIIII. Eccleſiaſticorum Scriptorum nomina*. Eccleſiaſticos Scriptores.) *ordine*. in ordine.) *nonageſimo octavo*. 9VIIII.

OCTOBER.

1.

Letanias indicendas.

COmpulſus eſt. om. eſt.) *quo a gallico*. quia gallicano.) *ſubito*. om.) *oleum miſit in mare fluctuſque*. leviaque aſpergine fluctus.) *haudquaquam*. nequaquam.) *videbatur*. videretur.) *poſt*. poſtquam.) *itaque*. ita.) *ad tritones*. adverſus tritones.) *levata*. levato.) *placida*. placidia.) *Sanctorum*. natalis Sanctorum.) *civitate*. om.

2.

Nºl Sancti Euſebii &c. *prout in appendice Roſweidi* præter *ſub huius* pro *huius*.) Dñi ñri pro Dñi ñri J. Xti.) *invenit* pro *inventos*) *quos ad manus* pro *ad manus*) *impoſitionem* pro impoſitione.) *cuius tempore* om.) *rogarent*. interrogarent.) *precipitant*. precipitabantur.) *rabies crudelitatis apud eos*. apud eos rabies crudelitatis.) *efficiantur Dii*. Dii efficiantur.) *excruciatus*. cruciatus.) *cum ipſe*. & cum ipſe.) *Sancti*. beati.

3.

Apud athenienſes. om. *apud*.) *duorum*. om.) *Sancto*. om.) *a paganis occiſi ſunt*. Sunt a paganis & occiſi.) *ad quorum* om. *ad*) *diu*. diu (*in marg.*) Dei.

4.

Natalis Sanctorum. beatorum.) *Apoſtolus Paulus*. Paulus Apoſtolus.) *Marciani*. Marcelliani.) *innumerabilium aliorum non inferioris glorie*. innumerabiles alii non inferiori gloria.) *tam virorum quam feminarum*. tam viri quam femine.) *nonnulli inedia conſumpti*. om.) *alii patibulis*. nonnulli inedia conſumpti, alii patibulis.) *ex quibus*. in quibus quidam.) *ac pedibus*. & quibus.) *paſſionis beatiſſimam coronam promeruerunt*. beatiſſimam coronam paſſionis meruerunt. (*margini in fine additur recentiori manu.*) Eodem die Natalis Beati Franciſci confeſſoris & ordinis fratrum minorum miniſtri primi.

5.

Sancti. natalis Sancti.) *& mors nihilominus ſignis ac prodigiis*. & prodigiis.) *conſummati*. coronati.) *ex traditione*. de traditione.) *ab Jeroſolimis*. ab hieroſolima.

6.

Et Saturnini. om. *&*.) *Agenno*. Aginno.) *Sagaris*. Sagari.) *Sancti Pauli*. om. *Pauli*.

7.

Dies viginti. Dies viginti Nºl hic conſtituit ut Epiſcopus hoſtie, qui conſecrat Epiſcopus urbis, pallio uteretur, qui etiam.) *Sepultus*. Sepultus eſt.) *Natale* om.) *ſchole gentilium*. gentilium ſcholæ.) *igitur*. om.) *muliebri*. mulierî.) *Nuptie legiptime*. legiptime nuptie.) *De adulterio*. om. *de*.) *parvo autem*. om. autem.) *Beatum quoque*. om.

Digitized by Google

om. *quoque*.) *quidem primo* . primo quidem .) *Christi* om.) *Reportarunt*. reportaverunt .

8.

Thessalonice. & Thessalonice .) *Natalis*. om.) *& Beatissimi Senis*. Simeonis om.

9.

Eleuteri Presbiteri. Et Eleuteri Episcopi.) *ad Gallias*. in Gallias .) *operam*. opera.) *martirium compleverunt*. martirium compleverunt . Apud Coloniam Agrippinam natale sanctorum martirum Gereon cum aliis 318. quos fertur Thebeos fuisse & cum legione illa Beati Mauricii inde iussu Maximiani imperatoris in Gallias transitum feciſſe, atque circa Reni littora consedisse, & funes tum tyranni imperium respuendo pro vera pietate colla patienter gladiis subdidisse. Eodem die apud Burgense oppidum natalis sancti Domnini martiris, qui de istorum fuit supra dictorum collegio, cuius preclarissima gesta habentur. Johel Prophete.

10.

Apud Coloniam usque *gladiis subdidisse*. om.) *reliquit*. dereliquit .) *Item*. &) *Sancti Paulini*. Beati Paulini.) *In fine additur recentiori manu*. Eodem die apud Civitatem Messanam Natalis Sancti Cerbonii episcopi & confessoris.

11.

Maximo. Maximiano.) *Fidei*. Christi.) *Maximus*. Maximianus.) *recensus*. succensus

12.

Laurentina. Raulentina .) *Septuaginta sex*. LXVI.) *& Diaconus* om. &.) *catholice* om.) *In horribilis*. in horribile.) *huic*. hic) *aliis*. alibi.) *tumulis sequentibus visis*. loquentibus tumulis vilis.

13.

Apud Antiochiam. Antiochie.

14.

Dies x. Dies x. Nol hic constituit ieiunium die sabbato ter in anno fieri frumenti vini & olei secundum prophetiam.) *universi occisi*. occisi universi .) *prohibitum fuit*. prohibitum est.) *occiderent*. occideretur.) *Sanctissime*. Sancte.) *corpus eius*. om. eius.) *angelicam*. om. *viator*. Discipulus eius viator.) *derelinquis*. relinques.) *quia brevi*. qui ad breve .

15.

In Gallis. om.) *maurorum*. Martirum.) *& incole*. etiam incolæ.) *natale* om.) *in heremo*. qui in heremo.) *assumptus est*. assumptus sit.) *quo strenue*. que strenue.) *administrato*. administrando.) *Sepultus*. Sepultus est.) *& Sanctus*. om. *&*.

16.

Natale. om.) *custodia damnati*. damnati custodia.) *Dominus*. Dominus noster.)

17.

Item &) *fuit unus*. unus fuit.) *Item beati*. & natalis beati .) *antiochenam*. ipse antiochenam.

18.

Sepulta. Sepulta sub die.

19.

Item. om.) *Interrogatus est*. Interrogatus est Tholemeus.) *boni sibi*. sibi boni .) *ergo*. igitur.) *raptoremve*. raptoremque.) *hominem duci*. duci hominem.) *Urbici* o Sobici. *duci iussit*. Urbicius iussit duci.) *gratias inquit*. inquit gratias.) *Dominum*. Deum.) *autem*. om.

Digitized by Google

20.

Glorie martirii. martirii glorie.) *ſecurus*. ſequutus.

21.

Grammatico. grammatice.) *Brevi*. in brevi.) *tota*. totaque.) *nomen*. tunc nomen.) *viſendi*. videndi.) *ſervans*. reſervans.) *coopertus*. membra coopertus.) *Antonius*. Antonius erciaſten, *nec mutavit alteram tunicam niſi cum prius penitus ſciſſa eſſet*.) *Scripturam quoque ſanctam*. Scripturas quoque Sanctas.) *modicum*. modice.) *cum ſe*. dum ſe.) *Sexageſimo quarto*. LXXIIII.) *mentis fervore*. fervore mentis.) *brevem*. om.) *cucullum*. cucullam.) *prope annis*. annis prope.) *inter hec*. in hec.) *ciprum*. Ciprum & ſimulat ſe velle in eodem habitare hortulo ut diligenti cuſtodia ſuſpitionem accolis tolleret.) *putares*. putaretur.) Item.) *Calixti*. Calixti Epiſcopi.) *hoc*. hec.)

22.

Natalis. om.) *Sanctis feminis*. feminis ſanctis.

23.

Spoliata manſit.. permanſit.) *ac multos*. & multos.) *laborem*. om.) *noviſſime* labore noviſſime.) *ſepultus*. om.)

24.

Procuratore. curatore.) *obiit Virgo*. Virgo abiit.

25.

Sveſſionenſi. Seſſionis.) *poſt quam*. poſt etiam.) *transfixi ſunt*. om. ſunt.) *conſecuti ſunt*. conſecuti ſunt. (*additur in margine recentiori manu*.) *Et eodem die Sanctorum Miniatis, & Sociorum eius*.) *Epiſcopi*. om.) *ordinatus*. Apoſtolo epiſcopus ordinatus.) *eſſet*. fuiſſet.) *in via*. om. *in*.) *ad ſe venire*. venire ad ſe.

26.

De quibus etiam. om.) *ut ſequimini*. om. ut.) *ferocientis*. ferocis.) *Vobis hoſpitium*. hoſpitium vobis.

27.

Abela Civitate. Civitate Abela.) *in Epiſcopatu* om.) *& ſub* om. &.) *Vaticano*. Vaticano N°1. hic titulos in urbe diviſit presbiteris & ſeptem Diacones ordinavit qui cuſtodirent Epiſcopum predicantem, propter ſtilum veritatis, hic conſtituit ſervum Clericum non fieri, nec obnoxium Curiæ vel cuiuslibet rei.) *eodem* uſque *iudæ* om.) (*In margine additur recentiori manu*.) anno ab incarnatione Domini 1181. Fredericus Romanorum Imperator & Auguſtus intravit Civitatem Piſtoriam, & Domnum Rainaldum Epiſcopum inveſtivit per ſceptrum de feudo imperiali . . . . ſibi Sacramento ab Epiſcopo præſtito, quod ei tum propter ſenectutem, tum propter nimium amorem Civitatis ipſius libentiſſime condonavit.

28.

Jude. Jude. Taddei &.) *ac ſepulta*. & ſepulta.

29.

Populi. plebi.) *in fide confidens*. fide fidens.) *deferre*. deferri.) *natura*. naturaque.) *pinguedinem olei*. olei pinguedinem.) *circumvenire*. convenire.) *Sacramenti iuramento*. Sacramento iuramenti.) *unus teſtis ita*. teſtis.) *nec*. ne.) *& omni*. omnique.) *luminibus*. luminaribus.) *hic igitur* uſque *dederunt* om.) *ſecretioribus ſe*. ſe ſecretioribus.) *ut ubi iam*. & ubi nam.) *cuius*. cui.) *cuique*. quique.) *feſſus*. defectus.) *vocavit*. evocavit.) *ipſi* beato) *In gallia* uſque *novembris* om.

30.

Pretorio. pretorii.) *Natalis*. om.

31.

Digitized by Google

31.

Natale. om.) *pontifex*. om.) *quippe*. quique.) *aliquem* om.) *ſuis miniſtraret*. redimebat.) *eius*. & eius.) *cogita veritatem*. cogita veritate.) *coluiſti*. adoraſti & coluiſti.) *cognoverim*. cognovi.) *lapidea atque erea*. om.) *tertium*. tertiam.) *& filia*. ſimulque filia.) *ad ſupplicium*. om.) *iuxta*. & iuxta.) *Natalis*. Natalis Sancti.) *Martiris* om.) *Julias*. Julii.

NOVEMBER.

1.

Letanias indicendas.

Sanctorum omnium. omnium Sanctorum.) *Pantheon*. Pantheum.) *Semperque*. Semper.) *ſolemniter*. ſolemnis.) *andochio*. andothio.) *In Galliam ab oriente a ſancto Epiſcopo Policarpo*. a ſancto Epiſcopo Policarpo ab Oriente Galliam.) *extenſus*. extentus.) *incluſerunt*. dimiſerunt.) *iuſſit*. iuſſit vinctum.) *manibus vinctum &*. om. vinctum &.) *anno uno & menſe uno*. annum unum & menſem unum.) *eductus*. eductus eſt.) *ſuper eum*. om. *eum*.) *Sancti*. om.) *Item*. &) *duris*. diris.) *& ungularum* om. &)

2.

Quidem fuit. om.) *quievit autem*. quievit ſepultus.) *Item* om.) *agaunenſis*. auganenſis.) *& magnis*. & magnis vite atque ſanctitatis.) *religionis egregie*. egregie religionis.) *ante*. om.

3.

Sanctorum. Sanctorum martirum.) *Eodem die* uſque *Epiſcopi* om.

4.

Penitus &. & penitus.) *tempore philippi imperatoris*. Philippi Imperatoris tempore.

5.

Jannis. Johannis.) *Civitate Campanie*. Campanie Civitate.) *temporibus Claudii Imperatoris*. om.) *Leontio*. Leontii.

6.

Tonſa. Toniza.) *Solemnitate*. Solemnitatem.) *morte*. mortem.) *Theophili*. Theopoli.) *Sanctorum* om.

7.

Achillæ. beati Achilleæ.) *Italiæ urbem*. urbem Italiæ.) *Natalis Sancti*. om. Sancti.

8.

Crucis. Chriſti.) *Sociatum*. Solidatum.) *Eſculapium*. Aſclepium.) *porphyretico*. porphiritico.) *nomine* om.) *audiri*. audire.) *conſilium*. conſilia.) *mox lampadius*. uſque *expiravit* om.) *poſuit*. ſepelivit.) *eodem*. eodem ipſo.) *conſenſum impiis*. omnino conſenſum.) *qui*. quos.) *Eſculapii*. Aſclepi.) *plumbatarum*. plumbatorum.) *& iacuerunt*. que iacuerunt.

9.

Maximianis & maximini. Maximi & maximiani.) *accepta ut*. accepta ut ſententiam fidei mutaret cum in.) *popilio*. ac populo.) *ſignari*. ſignare.) *conſolatur viſitatione*. viſitatione conſolatur.) *deinde dictavit*. & cum nec ſic poſſet a fide divelli preſes dedit.) *chriſtum*. om.) *proſpiciens*. circumſpiciens.) *videt*. vidit.) *bituricas*. pituricas.) *eidem urbi*. ipſi urbi.

10.

Agatenſi. Agaunenſi.) *in ceſſatione* in ceſſarione.

Digitized by Google

11.

Turonis Civitate. Civitate turonis.) *ac ſedente*. aſſidente.) *die*. etenim die.) *hoc . ſeculi*. huius ſeculi.) *duce*. Decio duce.) *circum*. circa .) *a militibus fricate & carbones ignis ſuper eas impoſiti*. eius impoſito.) *volentem ſacrificare*. Sacrificantem.) *cuius vita*. om.

12.

Probi, Paſchaſii. Paſchaſii, probi.) *poſt modum*. ad poſtremum.) *redonice*. rodonice.) *ſigno*. ſigna.

13.

Et Victoris. om. *&*.) *Sancti Britii*. Natalis ſancti Bricii.) *civitatem aquis*. aquis civitatem.) *mitrii*. nutrii.

14.

Et philumeni. Philumini.

15.

Martiano. Sub Martiano.

16.

Lugdunenſis Epiſcopi. Epiſcopi lugdunenſis.) *Druentiam*. Durentiam.) *ſepta*. ſeptam.) *Eucharius*. Eucherius.) *Druentiam*. Durentiam.) *tetruſus*. retruſus.) *deducendum*. ad deducendum.) *ſicut*. ſicut eis) *venerat*. venerant.) *retuliſſet*. indicaſſet.) *voluntarie* voluntarium.) *eum & iuxta* om. *eum*.) *quod ipſe*. om. quod.

17.

Temporibus imperatorum Valeriani & Gallieni. Valeriani & Gallieni imperatoribus temporibus.) *ipſe aſtaret*. aſtaret ipſe.) *ferte*. referte.) *cum Dioniſius*. Dioniſius cum.) *diceret*. cum diceret.) *qui*. quique.) *populus cum frequentaret*. populi frequentarent.) *deſertum quaddam*. deſerto quondam.) *Senio*. Senio perfecto.) *Civitate corduba*. cordube.) *florentes*. om.

18.

Confitentem. om.) *extendi equuleo*. equuleo extenſi.) *ei*. eius.) *confunderetur. interrogaretur*. confunderetur.) *Poſt hoc*. poſt hæc.) *voce clariſſima*. clariſſime.) *quiſquis*. qui.) *in gineceum eum*. eum in genitium.

19.

Xiſtum. Xiſtum. Gelaſi pape ſedit in epiſcopatu annis 1111. hic revocavit meneſum *prout in appendice Roſweidi* his exceptis pro *damnaverat revocavit*. damnaverat.) & pro *nerium*. Neuſtorium.) *Natale*. om.) *tenebantur*. om.) *Euſepio* om.) *& reviſeret*. & recurreret.) *cruciatuum generibus*. cruciatu vergentibus.) *huic* om.) *eius*. eius Euſebio.) *acceſſus*. ingreſſus.

20.

Caii. Gaii.) *& confeſſoris*. om.)

21.

Electum. dilectum.) *bobio*. evovio.

22.

Romæ om.) *dicit*. dixit.) *ego* om.) *intra* intra in) *omnes* om.) *baptizavit* om.) *quadringentos*. quadraginta.) *iubet ut*. om. ut.) *duceretur*. ducere eam.) *ſepelivit*. ſepelivit eam.

23.

Illuſtriſſima & beatiſſima. beatiſſima & illuſtriſſima.) *deportata*. deportari.) *duxit*. duxit. hic ſeptem &c. prout in appendice Roſweidi) *ſacrificiis inclinari*. Sacrificio inquina i.) *alloquio*. eloquio.) *tuis*. om.) *iuſſitque*. & iuſſit.) *beata felicitas reſpondit*. reſ-

Digitized by Google

reſpondit beata felicitas.) *miſericordia tua*. om. tua.) *ſurſum*. om.) *audiens hoc*. audiens hec.) *Silvanus*. Silanus.) *pena ſit*. ſit pena.) *Antonino*. Antonio.

24.

Feneſtelle. Feneſtellule.) *Confeſſorem*. Confeſſorem Chriſti.) *Domini noſtri*. Domini mei.) *mens mea*. mea mens.) *ſint vivere*. ſinat vivere.) *fluctuanti tibi*. om. tibi.) *reddentur*. redduntur.) *preſtat*. parat.) *dies lumen*. diei lumen.) *pro Chriſti*. om. pro.) *virtute patientie*. patientie virtute.) *incipiens*. om.) *aqua*. panis quadra.) *martiri &* om. &.) *recognoveris*. recognoſces.) *te tenebre*. tenebre.) *vicinum*. & vicinum.) *trophei*. tropheum.) *in tota*. om. in.) *pertinges*. adtingas.) *in aquileie*. om. in.) *adduci*. adduci ſanctum.) *theno*. thecas.) *abiicio* proicio.) *inventum eſt*. om eſt.) *eadem die*. eadem hora. *ad dominum*. ad dominum.) In margine eodem die Alexandrie natale beatæ Katherine Virginis & martyris. & in Italia Civitate Regienſi natale ſancti Proſperi Epiſcopi & confeſſoris.

25.

Epiſcopi. Eiſcopi inter precipuos egregii. *ſub diverſis*. diverſis in.) *comprehendendum Maximinus tirannus*. Maximinus tirannus comprehendendum.) *magno*. cum magno.) *quod iam*. quia iam.) *non eſſe unius*. non unius eſſe.) *& ſi* om.) *pium eſt*. eſt pium.) *colobio lineo candido nimis conſciſſo*. Colobium lineum candidum nimis conſciſſum.) *nota*. tu nota.) *facies*. faciès cor. R. M. facias.) *& ut*. om. &.) *ſociaſſet*. aſſociaſſet.) *pace data*. data pace.) *eius mens*. mens eius.) *tantaque*. tantamque.) *virtutem* om.) *ſuorum*. ſuorum vitam,) *illorum*. eorum.) *Maximi*. maximini.) *a Diocletiano*. om. a) *partibus*. partem.) *trucidantur*. trucidantur fere.) *feræ*. om.

26.

Ac duodecim diebus. dies duodecim.) *meminit*. meminit F. hic &c. *prout in appendice Roſweidi*. *Sanctorum*. Natalis Sanctorum.) *eodem*. eodem ipſo.) *cum hortaretur*. dum hortaretur.) *ſanctus vir*. beatus vir.) *ſanctus vir*. beatus vir & ſanctus.) *ſubitoque*. ſubito.) *utra videam*. videam ultra.) *Luceius*. Lucius.) *alii*. alii numero.) *peroraret*. peroraſſet.) *dantur*. daretur.) *reſpondit*. om.) *& ſolvi*. om. &.) *igitur*. om.) *ei appoſite*. eius appoſite.) *ut autem*. utque,) *totus*. & totus.) *decollari*. decolari eum.) *cumque jam*. cum iam.) *extinctum*. om.] *iuſſit*. om.) *teneri*. teneri precepit.) *rogavit*. expetivit.) *dein*. deinde.) *poſuit*. poſuit idem Creſcentianus.) *continentes*. continens.) *cuius* uſque *octobris* om.) *cui papa*. . cui martiri papa.) *illic*. illuc.

27.

Poſtmodum cum. primo dum.) *tactu quod*. tactu quo.) *mortuus*. om.) In margine additur R. M. Item eodem die Natalis Sancti Jacobi interciſi.

28.

Apoſtolorum diſcipuli. Diſcipuli Apoſtolorum.) F. Gregorii pape tertii, qui rexit Eccleſiam &c. *uſque* Petri *prout in appendice RosWeidi præter* tue maieſtatis *pro* glorie tue.) *Dominus noſter*. om. noſter.) *quem cum*. uſque *fecit*. om.) *videlicet*. ideſt.) *Euſtachius*. Euſtratius.) *& felix*. om. &.) *predicationem veritatis*. veritatis predicationem.

29.

Sennis. & ſennis.) *damnati ſunt*. om.) *qui vocaretur*. quis vocaretur.) *deſideratam coronam*. coronam deſideratam.) *exhibitus eſt*. om. eſt.) *& ſubito*. om. &) *Martirii*. Martir.) *dies*. denique dies,) *poſt*. poſt dies.) *truncari*. truncati ſunt.) *prædiolo*. predio.) *& univerſo*. & omni.

30.

Virtutis & ſanctitatis. om.

DE-

Digitized by Google

Letanias indicendas.

1.

Sub iudice. om. ſub.) *divinis litteris.* literis divinis.) *vocabatur.* vocabatur ipſa beata,) *orta eſt ſeditio.* ortum eſt.) *penis eos.* om. eos.) *ut putarent.* ut putarentur.) *innumeras lampades.* lampades innumere.) *hec omnia.* omnia hec.) *& hilaria.* om. hec.) *Daria.* om.) *hoc miraculo.* om. hoc.) *vale.* vade.) *ſunt autem.* autem ſunt.) *Maximianus.* Marinianus.) *miraculis.* miraculis. Eodem die natalis ſancti Evaſii Epiſcopi & confeſſoris.

2.

Jubente. Jubente Juliano.) *iuſſu.* iuſſione.) *raptum.* raptum nocte.

3.

Tingitane. om.) *natale.* om.) *precipitari in medio mari.* precipitem in medio mari dari. *ac Jaſonem.* cum quibus Jaſonem.) *martiris Claudi.* maneus.) *qui tenuerat eam.* tunc illi ipſi qui eam tenuerant.

4.

Et olimpii. om. *&.*) *tunc ira.* om. tunc.) *autem.* hoc.) *vero.* ipſa.) *& catechizatum.* uſque olimpii om.) *Itaque* om.) *& in ſarmentorum ſpinarumque congerie.* ac in congerie ſarmentorum ſpinarumque.) *chriſto Domino decantantes.* Deo cantantes.) *ex more.* Deo ex more.) *Auguſti,* Auguſtarum.) *vero.* deinde.) *Pontifice.* beato Pontifice.

5.

Editio & MS. Codex concordant.

6.

Mirorum licie epiſcopi. Epiſcopi mireorum licie.) *Sanctarum.* Natalis ſanctarum.) *Religioſiſſimi.* religioſi.) *& Servili.* Servii.

7.

Natalis. om.) *cruciabantur.* laniabantur.) *Jeſu Chriſti.* om. Jeſu.) *totius vulgi adverſus eum.* adverſus eum totius vulgi.) *quod ipſe.* om. ipſe.) *creberrima.* creberrime.) *miracula.* Miracula (*recentiori manu additur*) eodem die natalis Sancti Ambroſii Epiſcopi & Confeſſoris.

8.

Sepelivit. Sepelivit. hic conſtituit &c. *uſque* ſepeliret *prout in appendice Roſweidi* præter *purpurato* pro *purpurea.*) *Sancti Macarii.* Beati Macarii. *exuri.*) eodem die natalis ſancti Zenonis Epiſcopi & confeſſoris.

9.

Tempore. temporibus.) *Daciano.* Diocletiano.) *vidiſſet.* audiſſet.) *Spiritum Chriſto.* Chriſto Spiritum.) *Item eodem.* ipſo.) *Cipriam.* beati Cipriani.) *Viri.* viri. (*recentior manus ſcripſiſſe videtur.*) apud Urbem Ticinum, que & Papia dicitur, natalis Sancti Syri Epiſcopi & Confeſ.

10.

Eſſet. om.) *ab utraque.* ex utraque.) *illuſtratur.* illuſtratur. F. Sancti Melciades pape qui ſedit Rome annos quatuor & cetera *prout in appendice Roſweidi* præter *Dominico* pro *Dominica. celebrant* pro celebrabant.) *Julie.* Juliane.) *Sancte.* beate) *illique.* queque illi.) *Carpophori.* Carpori.) *per Angelum educti.* ab Angelo reducti.) *carcere diu.* diu carcere.

11.

Digitized by Google

11.

Danielis. Daniel.] *Sancti*. Natalis Sancti.] *octodecim* XVII.] *dies* 11. dies 11. hic multa corpora Sanctorum martirum requiſivit & invenit, quorum memoriam verſibus declaravit. Et conſtituit ut pſalmi diu noctuque canerentur per omnes Eccleſias. qui etiam ſepultus eſt via ardeatina in baſilica ſua iuxta matrem & germanam ſuam.] *Sanctorum*. Sanctorum martirum.] *martirum*. om.] *traſo cum eſſet*. om.] *ac chriſtianiſſimus de facultatibus ſuis*. de facultatibus ſuis cum eſſet chriſtianiſſimus.] *Diacones*. Diaconos.] *martiribuſque*. om. que.] *prænominatis*. om.] *Fuſcani*. Fuſiani.

12.

Natale. om.] *diviſis*. diverſis.] *poſtremo*. ad poſtremum.] *die natale*. om. natale.] *Mercurie* ſecuriæ.] *Dioniſii*. dioniſie.] *quia*. quod.] *que ſtatuti*. que ſtatui.] *anuus*. ante.] *tertia ſancta*. om. ſancta.] *in libro*. Epiſcopus in libro.

13.

Chriſtiana. Chriſtianiſſima.] *Paſcaſius poſt alia dixit*. cum Paſchaſius inter alia, & poſt alia dixiſſet.] *fuerit perventum*. perventum fuerit.] *reſpondit*. reſpondiſſet.] *quid loquamini, non enim vos eſtis*. om.] *dixit*. dixiſſet.] *eſt Spiritus Sanctus*. Spiritus Sanctus eſt.] *reſpondit*. reſpondiſſet.] *& cum*. om. cum.] *beata*. Lucia beata.] *coinquinatur*. inquinatur.] *attendit & ridet*. attendet & irridet.] *ſicut barbarum ſicut ſerpentem*. barbarum.] *duplicabitur*. duplicatur.] *populos*. populum.] *impellentes*. pellentes.] *picem vero*. om. vero.] *Chriſti immobilis ſtetit*. ſtetit immobilis.] *ab eo*. a Domino.] *tolleret*. tollerem.] *auferret*. auferrem.] *comunionem*. & comunionem.] *ubi*. quo.

14.

Zoſimi. & Zoſimi.] *Theodori*. Theodolini.] *natale Sanctorum*. beatorum. *iudici*.] iudicio.] *acturum*. geſturum.] *acta*. acta ſunt.] *qui unus fuit ex illis confeſſoribus*. om.] *quique*. qui.

15.

Natale. om.] *Geiſerici*. Genſerici.] *& libros*. vel libros.] *ſibi camiſias*. camiſias ſibi.] *neque in domo*. om. neque.] *permitteret*. dimitteret.] *octaginta*. Lxx.

16.

Virorum. puerorum.] *Azarie & Miſahelis*. Miſahelis. Azarie.] *natale* om.] *mox*. deinde.] *caput eius malleis*. malleis capud eius.] *XVII, Januarii*. om.

17.

Translatio. Apud Urbem Romam paſſi ſed Antochie ſepulti translatio.

18.

Natalis. om.] *illis primis*. primis illis.] *Moiſetis*. moſſitis.] *gratiani*. catiani.

19.

Natale. om.] *martiris Nemeſii*. Nemeſii martiris.] *poſt hoc*. poſt hec.] *Aurelianus*. Aureliani.] *Aviti*. raviti.

20.

Natalis. om.] *prolomei*. ptolomei.] *Alexandrum*. Alexandriam.] *ac nutibus*. & vultu oculis.] *protendere*. protenderet.] *moribus*. motibus.] *inclinata*. inclinati.

21.

Ediſſam Meſopotamie civitatem. Edeſſam civitatem Meſopotamie.] *Natale*. om.] *alia*. innumera.] *Item*. &.

22.

Natale. om.] *curaret*. procuraret.] *ab eo*. om.] *immolare*. immolaret.] *ſudes validiſſime*. ſude validiſſima.

23.

Digitized by Google

23.

Natalis. om.] *Aureliano*. Aurelio.] *ſuadendam* . ſuadendum .] *ſis chriſtiana*. Chriſtiana ſis.] *gratiam*. copulam.] *dicenti victoriæ*. victorie dicenti.] *tota terra*. om. *tota*.] *dixit*. tota dixit.] *plene terre*. plena terra.] *explicui*. explevi.] O *virginitas que in morte* uſque *liberas*. om.] *hæc*. hoc.] *& factis*. & facta.] *ut agentibus ſponſis earum aurelio & Eugenio*. ut aiente Aurelio & Eugenio ſponſis earum.] *ita afflicte ſunt*. afflicte.] *efficere*. effici.] *Eugenii ſponſi ſui*. Sponſi ſui Eugenii.] *apud* . & apud .] *viginti*. xv.] *beatos*. beatorum.] *Item Rome*. apud Urbem Romam .] *ad os*. ad os ſuum.] *in Eccleſia Sancti clementis Epiſcopi & martiris*. in beati Clementis Epiſcopi & martiris Eccleſia.] *Ubi ad*. ubi ob.

24.

Nativitatis. Natalii.] *Apud Spoletum*. uſque *natalis*. om.] *presbiteri*. presbiteri apud Spoletum.] *cui beatus Gregorius reſpondit*. reſpondens beatus Gregorius.] *continuo*. & continuo.] *Spoletana*. Spoletina.] *homines* . om.] *in genibus percutitur*. genua illius percuſſa ſunt.] *ſunt incenſa*. om. *ſunt*.] *Dominus*. Dominus meus.] *Tyrcano*. Tyranno.

25.

Deſcribit . decribebat .] *idem* uſque *Chriſtus*. om.] *atque diutina*. & diu.] *quingentis*. ſeptingentis.] *circa*. & circa.] *Euthicianus nomine*. nomine Euticianus .] *non tollet*. nemo tollet.] *tunc*. tum.] *exoſculabatur*. exoſculatur.] *iugulatur*. iugulata.

26.

Eodem die. om.] *cellis*. in cellis .

27.

Anno 68. 68. anno (*marg. inſcript.*) 78. *poſt aſcenſionem* . poſt paſſionem.] *nona*. & nono.] *Sancti*. om.] *& parochias* uſque *dedit* om.

28.

Editio, & MS. Codex concordant.

29.

Eodem die uſque *Doctoris*. om.

30.

Sancti . om.] *exuperantio , & Marcello* . Marcello & exupetantio.] *unquibuſque* . cumque unguibus.] *ignem*. ignem etiam.] *precepit iactari*. iactari precepit.] *hoc quidem*. om. hoc.] *viam*. viam ſub die.] *ſerena*. ſevera.] *eo die*. eodem die.] *adducto*. adductus.] *baptizatus ut* . ut baptizatus &.] *Idus Decembris*. Iduum Decembrium.

31.

Natale om.] 34. 35. *calendas Julii*. Calendarum Juliarum.] *attamen Julii pape* . Julii pape tamen.] *conſumatur*. conſumatur. F. hic conſtituit chriſma ab Epiſcopo confici & ut baptizatum ſinat presbiter. & conſtituit ut nullus laicus crimen clerico audeat inferre & dalmaticis in eccleſia uti & ut pallio linoſtimo leva eorum tegeretur ſcilicet Diaconorum. & conſtituit ut nullus Clericus propter cauſam quamlibet in curiam introiret nec ante iudicem cauſam diceret niſi in eccleſia & altaris ſacrificium in ſindone linea celebrari.] *menſe decembri*. per menſes decembrios.] *Februarium* uſque *in diem calendarum*. om.] *pridie calendas Januarii*. Secundo Kalendarum Januarium. *hic conſtituit* uſque *apud*. om.] *apud* om.] *natale*. om.

ANI-

Digitized by Google

ANIMADVERSIO.

DE Codicis, ex quo varias istas lectiones sumpsimus ætate, parte secunda huius Bibliothecæ diximus abunde. Unum id addo, in ea manuscripti nostri Martyrologii parte, quæ paginæ 70. Rosweidiani Martyrologii in Bibliotheca Patrum Lugdunensi respondet, hæc legi a vetusto, eoque fortassis æquali Scriptore adnotata.

Dominice Incarnationis anno 1151. *dedicatum est in Ecclesia Sancti Zenonis altare unum in honore Sancti Proculi cum vocabulis & patrociniis Sancti Luce Evangeliste, Sancti Donati Episcopi, & Martyris, & eiusdem Sancti Proculi confessoris, & addite sunt in eo reliquie Sancti Theodoli martiris. Facta est autem eadem consecratio tempore Domini Pape Eugenii tertii Episcopatus vero Attonis Episcopi Pistorienſis anno nono Decimo* 7. *kal. Decembris in festivitate Sancti Prosperi.*

X.

Variæ lectiones MS. Usuardini Martyrologii, de quo p. 3. *dictum est, ab Usuardo R. P. Sollerii.*

OBSERVATIO.

DE Pistorienſi MS. codice, unde varias hasce lectiones excerpsimus, parte huius Bibliothecæ tertia satis diximus. Addendum nunc, hæc initio codicis legi recentiore manu descripta: 1. *de prologis diversis super opus Martyrologii, Epistolam nempe Cromatii, & Heliodori Episcoporum ad Hieronymum, responsionem Hieronymi, Adonis epistolam, Bedæ item epistolam, epistolam demum Usuardi Monachi ad Karolum Regem*: 2. Tabulam temporariam A. MCCCCL. confectam, perductamque ad annum CIↃCCCCXCV. Sequitur antiquiore manu, atque adeo eadem, qua Martyrologium exscriptum est, præfatio exarata, sed mutila. Quod vero ad varias istas Lectiones adtinet, cum editione doctissimi P. Sollerii Usuardum Pistorienſem contulimus, iisque, quæ aut in codicis margine recentius variis temporibus notata sunt, aut ad peculiaria quædam Usuardi auctaria pertinent, in appendiculam quamdam sub finem rejectis, ita lectiones disposuimus, ut quæ prima occurret, lectio sit Sollerianæ editionis, Codicis MS. altera, quæ eam consequetur, alio charactere adscripta. Compendiariæ notæ A. O. significant, aliqua in codice *addi*, quæ apud Sollerium desiderantur, contra omitti quædam in Sollerii editione vulgata.

Digitized by Google

JANUARIUS.

Dies xxxi. A. Lunam xxx. Letanias.

Kal. Jan.

Circumciſio Domini noſtri Jeſu Chriſti. A. ſecundum carnem.) *Urbi præfecto*. A. Alipio Urbis præfecto.) *Dominici*: dominicæ.) *Idolorum*. A. & ſacrificiis pollutis.) *A gladiatoribus*.) A hac de cauſa.) *Via Appia*, & eo Imperatore. O.) *Romæ*. A. paſſio.) *Virginis*. A. & martyris.) *Apud*. A. eodem die apud.) *Spoletum*. A. Civitatem Tuſciæ paſſio *Presbyteri* & O. *Antonini*. Antonii. *Finivit*. A. Item Romæ via Appia, Coronæ militum triginta in profeſſione veræ fidei ſub Dio Clicciano martyrium percipere meruerunt. *In ceſarea*. Apud cæſaream. *Depoſitio*: Natale. *Epiſcopi*: A: admirandæ fidei, vitæ, & doctrinæ viri. *Beati*: A: Natale beati. *Epiſcopi, qui*: A. & confeſſoris, qui tempore Vandalicæ perſecucionis. *Eximiam doctrinam*. A: Eximiam virtutem, doctrinam ab Arianis multa perpeſſus, & diu apud Sardaniam (*ſic*). *Propriam Eccleſiam*. Eccleſiam ſuam. *Sanctæ Eufroſinæ Virginis*. A: (Omiſſo a Munuenſi in Curia nomine): quæ orationis patris ſui Papuntii, de ſterili matre progenita, in puerili ætate conſtituta, clam ſe tondere fecit, & Monachiam (*ſic*) vitam expetiit, Smaragdi ſibi nomen imponens. Poſt etiam in recluſione viginti & octo annos in omni ſanctitate perdurans, tacta ægrotationis incommodo, & mortem ſibi adeſſe cognoſcens, manifeſtavit ſe religioſo viro Agapito magiſtro ſuo, & cum lacrimis multociens quærenti eam patri ſuo voluit ſe manifeſtari; cumque quieviſſet, ſepultus eſt a Fratribus in Eccleſia. In territorio Lugdunenſi Monaſterio Viriſium Sancti Eugenii Abbatis, cuius vita virtutibus & miraculis fulget. Ravenna Sancti Severii Epiſcopi & Martyris.

II. *Jan.*

Beati. Sancti. *Argei, Marcelli*: Narciſſi. *Comprehenſus*. comprehenſi. *Nollent*: nollent. *Cæſus*: cæſi. *Maceratus*. Macerati atque in mare merſi. *conſummavit* conſummaverunt. *Thebaide*: Thebaida civitate.

III. *Jan.*

Sepultus: A: in via Appia. *Eodem*. eadem. *Aulanam*. Alvanam. *Supplicio eſt interemptus*: ſupplicione interemptus eſt. *Autiſiodorenſi*. Anthiſiodorenſis urbis.

IV. *Jan.*

Natalis. A (*alia manu ſupra ſcriptum*.) Apud Cretenſium Civitatem. *Fideliſſime complens*: complens fideliſſime: *Martyrum*: Virorum. *Engenti*: *Eugenti*. Eugenii: *Religioſæ*. A: feminæ. *Gladio martyrium*: martyrium gladio. *Quæ poſt*: quam poſt. *Dein*: deinde. *Gai*: Gagii

V. *Jan.*

Septimus poſt Petrum Apoſtolum: poſt beatum Petrum Apoſtolum ſeptimus. *Monachi*. A. Qui in columpna ſtetit.

VI. *Jan.*

Domini. A. Noſtri Jeſu Chriſti. *In ignem*: igne. *Dein*. de hinc. *Acutiſſimas*. A. & prunas. *A ſeculo*. A. Et in Antiochia natale Sancti Juliani Martyris &c. *ut in auctariis Sollerii p.* 14. *Pulſanen.*

VII. *Jan.*

Jeſu. O. *Ex*. De. *Sepultuſque*. A. eſt. *Civitate*. O. *Felicis*. A. &.

VIII. *Jan.*

Luciani presbiteri, Maxiani, & Juliani, quorum Maxianus: Luciani epiſcopi, & Maximiani presbyteri, & Juliani diaconi, quorum Maximianus. *Dein*: deinde. *Metuiſſet*. timuiſſet.

IX. *Jan.*

Miræ: mirificæ. *Antoninus*: Antonius. Puer: *Pueri*: puer. *Virginis*. A: & martyris. *Revocati & Fortunati*: Fortunati & Revocati.

X. *Jan.*

Diaconi. O. *In*. O.

XI. *Jan.*

In Africa, natalis beati: Africa ſancti.

XII.

Digitized by Google

XII. *Jan.*

Arcadii : Archadis.

XIII. *Jan.*

Quas : qui. *Relegatus* : religatus exilio. *Metropoli* . metropolim. *Credulitatis* : crudelitatis . *Cultu* : cultum.

XIV. *Jan.*

Scribit Paulinus : ſcripſit Paulinus Epiſcopus. *Et teſtulis ſuperpoſitus* : ac teſtulis vinctus . *Eodem die Sancti Eufraſi Epiſcopi* . O.

XV. *Jan.*

Iſidori, in ſanctitate vitæ, fide, ac miraculis præclari . Yſori, virtutibus claruit. *In territorio Andegavenſi*. Item. *Abbatis*. A. diſcipuli ſancti Benedicti.

XVI. *Jan.*

Papæ. A: in cimiterio Priſcillæ *ob catholicæ fidei defenſionem*. O. *Cæſus* . A. & a facie eius, quem corripiebat, expulſus eſt. *Deinde ad ſervitium animalium cum cuſtodia publica deputatus, poſt multos annos ibidem ſerviendo, amictu indutus cilicino defunctus eſt.* Deinde audiens, quod domum Sanctæ Lucinæ, quam ipſe præſcriptione dampnaverat, in eccleſiam faceret, atque in ea miſſas celebraret in media civitate, juſſit in eamdem eccleſiam plancas ſterni ad animalia ſtabuli publici, & ejuſdem ſtabuli epiſcopum ad ſervicium animalium deputavit cum cuſtodia publica. Ubi ætiam poſt multos annos indutus cilicio defunctus eſt, & conditus aromatibus a Johanne presbytero, & Beata Lucina, ſepultus eſt in cimiterio Priſcillæ. *Doctrina* : doctrinis. *Fuit* A. Item in civitate Odoborgia ſancti Ticiani Epiſcopi & confeſſoris. *Furſei confeſſoris* . A. Rotomagum ſancti Malancii Epiſcopi, & Confeſſoris.

XVII. *Jan.*

Thebaidem : Thebaidam. *Divina revelatione repertum* . Repertum divina revelatione. *Baptiſtæ*. O. *Lingonis*. Lingonas. *Elaſippi* Eleuſippi. *Melaſippi* . Meleuſippi . *Viginti quinque* : Viginti duoque. *Imperatoris* . A. Gemini quidem in una arbore ſuſpenſi, ligatis manibus ſurſum, pedibus vero deorſum, ita extenti, ut pene putarentur ab ipſa membrorum compage ſeparari; & poſt hæc in ignem præcipitati &c., *ut in Bruxellenſi auctario pag.* 41. *Soller.* uſque migraverunt. *Sequitur* : ad Dominum. Jonilla hæc videns, confeſſa eſt, ſe eſſe Chriſtianam, & poſt comprehenſa, ac multis afflicta ſuppliciis, cum Chriſtum negare noluiſſet, cum Leonilla eſt ſimul gladio peremptа. Neon exceptor geſtorum ut (*ſic*) ipſe Chriſti nomen confeſſus, Martyrio coronatus eſt. Docuit autem, & baptizavit geminos hos Benignus Presbyter, quem miſit ab Oriente Beatus Polycarpus Johannis Apoſtoli auditor in Galliam cum Andochio Presbytero, & Tirſo Lingonum. Turbon autem ſcribens victorias confitentium Dominum, non poſt multum temporis martyrium perpeſſus eſt. *Biturices*. Ituricas. *Sulpitii*. Supplicii.

XVIII. *Jan.*

Cathedræ. Cathedra.

XIX. *Jan.*

Germanici. Germani. *Præparatam*. Præcipitatam. *Pro ipſo*. O. *meruit*. O. *nil læſus*. illeſus. *Dorcaſino*. Dorcaſſino. *Presbyteri*. A: Hieroſolimis Mariæ & Marthæ ſororum Lazzari.

XX. *Jan.*

Eſt paſſus. paſſus eſt. *ſepultus* : A: eſt. *Catacumbas* : in catacumba. *Nobilium*: qui nobiles viri. *qui* O. *Romam*. Romæ.

XXI. *Jan.*

Beati : Sancti. *Eccleſiam nobiliter rexit, & præclarus* : nobiliter rexit Eccleſiam, & poſt clarus. *Martyrium* : nomen martyrio. *Epiſcopi* : A: &. *Exuſtis* : exuti.

XXII. *Jan.*

Ab eodem : a Beato. *Paſſionis nobilem triumphum* : Paſſionem nobilem, & triumphum. *Exequitur*. executus eſt. *Monachi &* : O. *poſt* : O. *Poſtremo* : poſtquam.

XXIII. *Jan.*

Gratiæ uſque *conſummans* O. *Adeptus eſt*: A: in Galliis apud Vienniam natalis ſancti Bernardi confeſſoris & Archiepiſcopi Vienniſis *& Martyris* . O. *Antinoum*. Antium. *Reddidit* A. ipſo die translacio Sancti Agili Abbatis atque confeſſoris.

Digitized by Google

XXIV. *Jan.*

Babilæ. Babbillæ. *Qui*. A. in *poſtquam*. poſtea quam. *Frequenter* A. in. *Parvuli* : Pueri. *Ptilidanus*. Pitilidanus. *Cneo Cæſarea Civitate* : Cneo Cæſareæ : *Aſſum* : Auſum.

XXV. *Jan.*

Sancti Pauli. Beati Pauli. *Amarini*. Maurini. *Gavalis* : Cavelis.

XXVI. *Jan.*

Et. O. *Antonino*. A: Vero. *cum quo*. cum ipſo. *Pariſiacenſi* : Parienſi.

XXVII. *Jan.*

Conſtantinopolitani cognomento Chriſoſtomi. cognomento Chryſoſtomi conſtantinopolitani. *Profuit* : prefuit : *monaſterii Bobacenſis* monaſterio Bobacenſi. *Pynamius* : Didamius. *Martyris*. A: Cenomanicæ Urbis ſancti Juliani Epiſcopi & confeſſoris.

XXVIII. *Jan.*

Natalis ſanctæ Agnetis. Sanctæ Agnetis natalis. *Apollonia*. Apulliæ. *Leucii*. Leutici. *Calinici*. Canelici. *Evocatus*. vocatus. *Reomenſi*. Renenſi.

XXIX. *Jan.*

Laudicius. Lucidius. *Treveris*. Teucris. *Sabiniani*. Sabiani.

XXX. *Jan.*

Novati. Novatiano. *Operante gratia Chriſti correptus*. O. *pro qua* A. & in qua.

XXXI. *Jan.*

Beati Metrani. Sancti Metratini. *Apud Trientinam Urbem Sancti Vigilii Epiſcopi & Martyris* O.

Letanias indicendas.

Menſis Februarius habet dies XXVIII.
Luna XXIX.

Kal. Febr.

BEati *Ignatii* Sancti Ignatii. *perſecutione*. perſecutionem. *vinctus* O. *Eorumque dentibus præfocatus*. Et eorum dentibus perforatus. *Ardenti rogo*. Ardore rogi. *Vitæ* O. *Et alii quindecim*. A. Eodem die Tranſlatio corporis ſancti Audoeni Archiepiſcopi quando a Gallia per viſionem Roberti incliti Normanorum gentis (*ſic*) Rotomagum translatum eſt ſub anno Dominicæ Incarnationis 918. *Ephrem*. Efremi. *Tricaſtrino*. Tricaſſino. *Et vita* O. & commendatur A. eodem die natalis ſancti Precordii Presbyteri & confeſſoris. *In Scotia*. In Hibernia Inſula.

II. *Febr.*

Domini A. & purificatio Sanctæ Virginis. *Gentilis*. Gentili. *inquiens* O. & *reliqua* : percipite regnum, quod vobis paratum eſt, & reliqua. *Firmi* A. &. *Fuſculi*. Floſculi.

III. *Febr.*

Laurentini. Laurentii. *Epiſcoporum Tigridis & Remedii*. Tygris & Remedii Epiſcoporum.

IV. *Febr.*

Thmuis : Thymus. *Filoromi*. Filioromi. *Gelaſii*. Galaſii. Epiſcopi & O.

V. *Febr.*

Abſciſſionem. Abſciſſiones. *carcere* carcerem. *Aviti*. Avitii. *Fide* & O. *Admirabili*. mirabili. *Galliæ*. Gallianæ Eccleſiæ.

VI. *Febr.*

Eculeo ex eculeo *palmis diu*. Palo diutius *Idem* O. & *vita* O. & *Adartenſium, ſequens vero Trejectenſium*. Adarchenſium, alter vero Trejecenſium.

VII. *Febr.*

Vitam ſolitariam. Solitariam vitam. *Glorioſus meritis*. glorioſis meritis clarus.

VIII. *Febr.*

Alexandriæ Sanctæ Chointæ martyris, hanc Pagani correptam. Apud Alexandriam Sanctæ Chointæ martyris : hanc correptam Pagani. *Corduba, Sancti Salomonis* : Corduba Salonis.

IX. *Febr.*

Minarentur. mirarentur. *Paululum quid*. paululum quod. *diliberans*. deliberans. *e manibus*. O. *e. Alexandri*. A. eodem die natalis Beati Ansberti Rotomagenſis Eccleſiæ Archiepiſcopi.

X. *Febr.*

Zotici, Hirenei, Jacincti, & Amantii : Zotici, Inrenei, Amarii, & Jacinti. *Lavicana*. Lavicania. *Sororis Sancti Benedicti Abbatis*

Digitized by Google

Abbatis. O. *In pago Rothomagenſi*: in loco, qui vocatur Pauliacus.

XI. *Febr.*

Nantonenſe: Nantoſenſem. *Clodoveus*. Flodoveus. *Euphraſiæ*. Euphroſiæ.

XII. *Febr.*

Virginis A. (*huic voci inſcriptum alia manu*) *& Martyris*. *Martirii* O. *Cicitate Barcinona*: In civitate Barcinona: *Preſbyteri*. O. *Dativi*. Davidi. *ſub* uſque *infantum*: O.

XIII. *Febr.*

Actibus. Auctibus. *Latine* in latino. *Lizinii*. Lucini.

XIV. *Febr.*

Natalis. O. *Item Romæ*. O. *Romæ*. *Diuturnam*. Diutinam. *Mediæ* medio. *Antonii* A. *&*. *Item Cyrionis* uſque ſunt O.

XV. *Febr.*

Sebaſten. Sebaſtam. *Blavii Epiſcopi*: Blaſii Epiſcopi & martyris. *Patrator* A: eſt. *Agricolano*. Agricholao. *Diutinam*. Diuturnam. *Duobus* A. Aliis. *quod*. eo quod. *Romæ*. Item Romæ. *A Beato Valentino Fidei documentis inſtitutus* O. *multis poſt diebus*. poſt multos dies. *eſt conſumatus*. conſummatus eſt. *Virginis* O. *Vaſionenſi*. Vaſianenſi. *Quinidi*. Quirinidii. *Agapis*. Agapes.

XVI. *Febr.*

Philemoni: Philomeni. *Numero*. O.

XVII. *Febr.*

Decio: O. *Sanctorum Donati*: Sancti Donati & *Silvini Taruanenſis*: Silvii Tarcinenſis.

XVIII. *Febr.*

Omnibus: omnibuſque. *ſupplicium*: patibulum. *Sunt* tenti: O. *Sunt*. *Odoriferum ſacrificium*: odorificum martyrium.

XIX. *Febr.*

qui a, qui jubente. *Cæli* cælo.

XX. *Febr.*

colligit: colligitur. *Multis*. O. *Conſummarunt*: conſummaverunt. *Tyrannio*: Tyrannus. *Qui felici*. O. *qui*. *Alemannia*. Alamania.

XXI. *Febr.*

Adrumeto: Adrimeto.

XXII. *Febr.*

Cathedræ: Cathedra. *Petri*. A. Apoſtoli. *Apoſtoli*. O. *Policarpi autem*: & Policarpi. *Abilii*. Ablui. *Tredecim*: XII.

XXIII. *Febr.*

Eſſe confiteretur: confiteretur eſſe. *ſexaginta duorum*: A. Sanctorum. *Regna manſura*. Regni cæleſtis manſura gaudia. *Chriſti fidem*: fidem Chriſti.

XXIV. *Febr.*

Electus: A: eſt. *Martiani*: Marciani. *Idem*: hiſdem. *Idem*: O. *Revelavit*: revelaret.

XXV. *Febr.*

Nicoſori: Nicoſtrati.

XXVI. *Febr.*

Confeſſus: A: eſt. *Tortus eſt*. *Exin*: Tortus, & in. *Glorioſi*: Religioſi *Petrum*: A: martyrem ejuſdem Eccleſiæ Pontificem.

XXVII. *Febr.*

Euno: uno. *Jubentur per totam circumduci urbem*: per totam urbem jubentur circumduci. *Et flagris hinc inde inſpectante populo laniari, uſque quo finem*. O. *Hiſpaniis*: Paniis. *Gothorum*: Viriſigothorum.

XXVIII. *Febr.*

Jurenſibus. Virenſibus.

Letanias indicendas.

Menſis Martius habet dies XXXI.
Luna XXX.

Kal. Mart.

Martyrum CCLX. CCLX. martyrum. *Salariæ*: Solariæ. *ſub duce*: Judice. *Albani*: Albini. *Virtutis*, *&* O. *Sanctorum*. A: *Martyrum*.

II. *Mart.*

Martyrum. O. *Plurimorum martyrum*: martyrum plurimorum.

III. *Mart.*

Paleſtinæ: Palæſtinam. *Truncatum*. truncato: *honorem quem*: honoremque: *Martyr*: martyrium. *Emetherii*, *&* *Celedonii*: Emiterii, & Cheledonii. *Civitatem*: Civitatis. *Perſecutioni*. O. *Calagurrim*. Gallagurrim.

IV.

Digitized by Google

IV. *Mart.*

Galieni: Gallieni. *Ob fidem Chriſti*. ob Chriſti fidem *Cæciliam*: Eccleſiam. *Caii*. Gagii.

V. *Mart.*

Beati. O. *Antiquo*: antico. *Hodieque*. hodie.

VI. *Mart.*

Victoris. Victorinis. *Impleverunt*: compleverunt. *Toleto*. Tholeta. *depoſitio*: A: Sancti. *Apud*. O. *Incolas*: incola.

VII. *Mart.*

Sanctarum. Sanctorum. *Revocati*. A: &.

VIII. *Mart.*

An: In. *Philemonis, & Apollonii*: Philomenis; & Apollonii. *Urbem*. Civitatem *Arriani*: ſanctorum Adriani. *Diaconi*: A: & *Exilium*: exilii.

IX. *Mart.*

Niſenam: Niſeam. *Beati*. O. *Optima ſenectute*: obtimi ſenectute (*ſic*)

X. *Mart.*

Gaii. Gagii. *Pariſius*: Parius; *ſed in marg. additur*: al. Pariſius. *Droctovei*. Dorthovei. *Epiſcopi*: A: Puxovio Monaſterio Sancti Jatali Abbatis. Item S. Hugonis Archiep. & Conf.

XI. *Mart.*

Sebaſten: Sebaſtam. *Licinii*: Lucinii. *Creberrimos, poſt cæſas lapidibus facies*: O. *Martyrium*: O. *Quirion*: Quiridion.

XII. *Mart.*

Beatorum: Sanctorum: *Diocletiani Principis*: Dioclitiano Principi. *Educitur*: adducitur. *Torquetur*: tortus. *Veri Petri extitit & fidei heres, & nominis*: vere prædicator extitit fidei. *Item* uſque *qui*: O. *Incuteretur*: A. Apud Nichomediam ſanctorum martyrum Macedonii presbyteri, Patritiæ, & Modeſtæ.

XIII. *Mar.*

Nicea civitate: in civitate Nicea. *Nimpodoræ*: Nimphodoræ *Thebaide*: Bechaida.

XIV. *Mar.*

Sanctorum: A: Martyrum. *Mamertini*: Mamurtini. *Novem*: octo. *Omnes*: omnis.

XV. *Mar.*

Longini: A: Martyris. *Ejuſdem*: eius.

XVI. *Mar.*

Hilarii Epiſc. & Tatiani: Ylarii, & Titiani: *Diaconi*: O. *Beronio præſide*: Nerone Principe. *Terminarunt*: terminatur. *Et in ea*: *taſta* uſque *cæſus*: O. *Maximino*: Maximiano. *Levata &*: levata, ac. *Arvernis*: Avernis.

XVII. *Mar.*

Nivigelle: Nivigilla.

XVIII. *Mar.*

Civitate: A. expulſus: *Hieroſolymam*. A. Cæſarea.

XIX. *Mar.*

Conſtructo. conſtrato. *Quadraginta*: LX. *clarus*: claruit. *Marci*: Marici. *Novem*: octo.

XX. *Mar.*

Natalis: O. *Chutberti*: Curberti. *Qui ex*: O. *ex*. *Lindisfarnenſis*: lindisfarvenſis. *Ipſo die*: O. *die*.

XXI. *Mar.*

Caſſinum caſtrum: caſtrum Caſſinum. *Papa ſcribit*: ſcribit Papa. *Abbatis*. O. *reliqua*.

XXII. *Mar.*

Epiſcopo eidem urbi: Epiſcopi ejuſdem Urbis.

XXIII. *Mar.*

Hunerico: honorifico.

XXIV. *Mar.*

Beati. ſancti. *Ipſe*: O. *Chriſto*: Chriſti nomine. *In Phrygia*: in Affrica.

XXV. *Mar.*

Sirmio: A: tormentis. *Tormentis*: O. *vexatus, dein diebus plurimis*: O. *Cujuſdam militis ancillæ*: ancillæ cujuſdam militis. *Antro*: Andro. *Hermelandi*: hermandi.

XXVI. *Mar.*

Hirenei Diaconi, Serapionis, & Ammonis lectorum. Hirenei, & Serapionis diaconorum, & Ammonii lectoris. *Appenſus, tertio auditus*: O. *Arenaria*: arenarum: *Chriſtum*: Dominum. *Sirmio*: Smirnna.

XXVII. *Mar.*

Beati: ſancti. *Victorias*: victoriam.

XXVIII. *Mar.*

In piorum ſanguinem: impiorum, & effuſione ſanguinis ſanctorum. *Guntramni*. Guntrandi

Digitized by Google

trandi. *Spiritualibus*. ſpiritualibus. *Actionibus*: A: ſe. *Et pauperibus*: O. *Ciliciæ*. Ciciliæ.

xxix. *Mar.*

Armogaſti, *Archinymi*, *& Satyri*: Armogaſtis, Archinimii, & Satiri. *Et vitæ*: & vita, &. *Conſpicuus*: perſpicuus.

xxx. *Mar.*

Tribuni: Epiſcopi. *Aureliano*: Aurelio. *Manuumque*: manuum.

xxxi. *Mar.*

Quirini: Quirii. *ſeculi huius*: huius ſeculi.

Letanias indicendas.

Menſis Aprilis habet dies xxx.
Luna xxix.

Kal. Apr.

AB *Urbe*. O. ab. *Roma* A. In pago Vinimau ſuper mare tranſitus Beatiſſimi Walerici Abbatis & confeſſoris. Hic in puerili ætate reliquit patrem terrenum &c. ut in Pulſanenſi auctario pag. 186. *Martyris*. Confeſſoris. *Stephani*. Fani.

ii. *Apr.*

Natalis O. *Beati Nicetii*. Sancti Niceti. *Vita miraculis*. Vita virtutibus. *Peccatrix appellatur*. appellatur peccatrix.

iii. *Apr.*

Agapis. Agapitis. *carcere*. carcerem. *Animas*. Animam. *Tauronemium*. Tauronemiam.

iv. *Apr.*

Arianæ. Arrianæ. *Sancti*. O.

v. *Apr.*

Martianæ. Marchianæ. *Appollonii*. Apollini. *Simul*. O. *Martyrizaverunt*. Martirizatæ ſunt.

vi. *Apr.*

Temporibus. Tempore.

vii. *Apr.*

Temporum. Tempori. *Peleuſii*. Peleuſii.

viii. *Apr.*

Marci Antonini. Antonii Marci.

ix. *Apr.*

E ſeptem. de ſeptem. *Conſummatus*. coronatus. *ſeptem* O. *pretio*. precio.

x. *Apr.*

Interfectus. A. eſt. *Sem*, *Atque*. Emath, & *plurimorum* O. *lapidibus*. manibus. *Apollonii*. Apollini.

xi. *Apr.*

Extitit O. *Synodus*. Sinodus (*huic voci eadem ut videtur*, *manu inſcriptum*) anno Chriſti 445. *Urbe*. Urbem. *Autem*. enim. *Antonini*. Antonii. *Domionis*. Diominionis. *Euſtorgii*. Euſtrogii.

xii. *Apr.*

Mortem eius. eius mortem. *In pace*. A. eodem die Sancti Zenonis Epiſcopi (*inſcriptum huic voci alia manu* & confeſſoris) qui inter procellas perſecutionis Veronenſem Urbem mirabiliter rexit ac tempore (*inſcriptum alia manu*. Valeriani &) Gallieni (*eraſa heic ſunt aliqua verba*, *fortaſſe iſta Martyrio coronatus eſt* : *pro quibus hæc addidit recentior manus*) Imperatorem, & turbam Paganorum ad fidem convertit; tamen eius depoſitio celebratur Piſtorii xii. Kal. Maii, & eius ſolempnis feſtivitas celebratur ſexto idus decembris, ut ibi dicetur. Ipſo die Sancti Lazari Martyris. *Depoſitio*. A. Sancti.

xiii. *Apr.*

Aliarumque. Aliarum. *Probeatis*. probatis. *Antonino*. Antonio. *Scriptu*. Scriptor. *Fidelis*. A. & eruditæ.

xiv. *Apr.*

Martyrum. O. *Tiburtii* Tiburcii, &. *Primi*. Primus. *cæſi*. ceſus. *percuſſi* percuſſus. *Ad plumbatas*. a plumbatis. *Domninæ*. Domnæ.

xv. *Apr.*

Perſidem civitate Corduba. Perſidam civitatem Cordubæ. *Tunſa*. tandiu tonſa. *Beatorum*. Sanctorum.

xvi. *Apr.*

Hiſpaniarum. Hiſpanorum. *Affecti*. Afflicti.

xvii. *Apr.*

Pauli. O.

xviii. *Apr.*

Natalis. O. *Virtute*. Sanctitate. *Oleo*, *pice*, *ac reſina*, Oleum, picem ac reſinam. *ab his*. & ab illis. *Apollonii*. Apollinii. *perfecti*. Petri.

xix.

Digitized by Google

XIX. *Apr.*

Deinde Cruci affixus. dein crucifixus. *Urſmari*. Oſmari. *Confeſſoris* A. Eodem die dedicatio Eccleſiæ Ageldemar.

XX. *Apr.*

Quinctus Decimus. Quinctus. *Sulpitii*. Supplicii. *Domnino*, & aliis quamplurimis.

XXI. *Apr.*

Natalis Beati. O. *De Domino*. Cum Domino Jeſu Chriſto. *Centum* O. *Alii Presbyteri*. Alii erant Presbyteri. *Clerici* O. *Maceratus*. maceratur. *Cum omnibus*. cum aliis omnibus. *Pariter* O. *Uſtazadii*. Iſtazaidis. *ſacra*. ſacrata.

XXII. *Apr.*

Gaii. Gagii. *Epiſcopus*. A. &. *quoque* O. *Presbytero* O. *quinquaginta*. & quinquaginta. *Serra*. ferro. *Corduba*. Corduba. *Mucii*. Nucii. *Antonini*. Antonii. *ſibi*. O.

XXIII. *Apr.*

Numerantur. comnumerantur. *eius Martyrium*. Martyrium eius. *Valentia*. O. *Verberati*. Cruciati. *Aſtricti*. Aſtracti. *Fumum*. ſummum. *perpeſſi*. A. ſupplicium.

XXIV. *Apr.*

Lugduno Galliæ. Lugdunæ Gauliæ. *perſecutione* O. *Coſtarum*. Coſtorum. *Crucis*. cruci. *exanimatus*. animatus. *Sancti Melliti*: Meliti. *Item* O. *Heliberri*. Eliberis.

XXV. *Apr.*

Beati. Sancti. *Viſitatione*. Viſione.

XXVI. *Apr.*

Natalis Beati O. *Cum*. O. *Domitiani* O. *Antonino*. Antonio. *centula*. centura. *Richarii*. Rocherii. *Confeſſoris* A. Apud Rasbacum depoſitio Sancti Autarii, & Aigæ ejuſdem coniugis, & filiorum eorum Adonis, & Radonis, inter quos natus fuit Sanctus Audoenus Rotomagenſis Archipræſum ab eodem patre & matre. Eodem die dedicatio Baſilicæ Sanctæ Dei Genitricis Mariæ.

XXVII. *Apr.*

Beati. Sancti. *Venerabili*. Venerabiliter, *ſit*. fuit. *qui* A. ſub. *conflagrare*. conflare. *Naviculis*. in naviculas.

XXVIII. *Apr.*

Urſicini. Urſini. *poſt*. & poſt. *Deponi in foveam profundam*. In foveam profundam deponi. *Lupanar*. lupanari. *Afrodiſii*. Afrodiſiæ. *Carilippi*. Sanctorum Carippi. *Martyrum*. Martyris. *Pollionis*. Apollonionis.

XXIX. *Apr.*

Diſcipuli Beati Pauli. Sancti Pauli diſcipulus. cum. O. *ac*. uſque *in Numidia* incl. O. Præfatam O. *Tertulla*. Tertulus. *ſacræ Virgines*. ſacra Virgo.

XXX. *Apr.*

Infeſtationem. Infeſtinaciones. *Cariſſimo Collega*. Clariſſimo Collegio. *ſecundo confortati*. Confortati ſecundo. *Beati*. O. *Ordinis*. A. aſſecutum. *Conſecratum*. O. *peractaque*. peracta diu.

Letanias indicendas.

Menſis Maius habet dies XXXI.
Luna XXX.

Kal. Maii.

Alliam Gallia. *Ab enſe ligneo in crucis modum*. apenſo (*ſic*) ligno in modum crucis. *Natalis* A. Sancti. *Ornatus*. coronatus. *ſcribitur*. dicitur.

II. *Ma.*

Athanaſii. Anaſtaſii. *Alexandrinæ*. Alexandriæ. *huius*. cuius. *coierunt*. congerunt. *Multaque*. multaſque. *inſidiis*. inſidias. *Agitur* O. *Autem* O. *Neopolis*. nenopolis. *Requieverunt*. quieverunt.

III. *Ma.*

Beati. Sancti. *Adriano*. Aurelio.

IV. *Ma.*

Natalis Beati Silvani eiuſdem Urbis Epiſcopi, qui perſecutione diocletiani complurimis. Natale Sancti Fabiani cum pluribus. *Martyrio* O. *Fanenſi*. Farnenſi. *Natalis* A. Sanctæ. *Torta*. Tormento. *Detruſa*. retruſa. *Norico*. Orico. *Aniſii*. Anis. *eſt* O. *Curcodemi*. Curodmii.

V. *Ma.*

Carcere. Carcerem. *Hirenei*. Hirenes. *Viennæ*. A. Natale. *Paſſio* O. *Joviniani*. Joviani. *Martyris*. A. Eodem die Translatio corporis Sancti Audoeni Archiep. & Conf. Viſum eſt vero Antiſtiti ſucceſſori ſuo nomine Ansberto, ut ſacratiſſimum corpus

Digitized by Google

corpus transferret in editiorem locum altaris Sancti Petri Apoſtoli. Convocato itaque agmine plurimorum Monachorum, omnique Clero Æccleſiæ, ſeu populo Urbis ipſius, totiuſque Provinciæ, totam noctem cum laudibus & Hymnis duxiſſent pervigilem, finitis matutinis laudibus cum choris modulantium, quorum reboat cantus, ſonuſque mellifluus, ſanctum corpus cum magna veneratione de loco, ubi fuerat ſepultum, tranſtulit ipſo die Aſcenſionis Domini tertio nonas Maii in loco prædicto, ubi nunc uſque cum ſummo honore veneratur in ſempiternum.

VI. *Ma.*

Eadem. Eodem. *die* O. *concurſum*. concurſu. *Lucii* O. *Cyrenenſis*. Cirenſis. *Beatus*. O.

VII. *Ma.*

Velamine ſacro. ſacro velamine. *Pontiam*. Poncianam. *longum* uſque doctrina O. *miraculis*. cum miraculis. *Domini*. Dei. *Inquo* Iniquo. *convirginibus Eufroſina*. Virginibus Eufroniſa. *Theodora*. Theodoraca, ubi. *fratrum* A. ipſo die Sancti Serenici confeſſoris.

VIII. *Maij*

Deo. Domino.

IX. *Maij*

Beati. Sancti. *Sub Conſtantio Imperatore* O. *Theologi*. Theodoli. *Martyrum* O.

X. *Maij*

Martyrum: O. *occidi gladio*: gladio occidi. *Tyberim*: urbem. *Ad centum aulas*: ad caulas: *Sanctorum*. O.

XI. *Maij*

Anthimi. Antonii. *Virtutum*, & O. &. *Eſt proprio*. O. *eſt*. *Dehinc*: deinde. *Inſtituit*. A: Eodem die tranſitus beati Majoli Abbatis.

XII. *Maij*

Ardeatina: Adrajana. *Graviſſimi*. O. *Carus*: eſſet clarus. *Clauſit*: concluſit. *Solamine*: Salamiæ.

XIII. *Maij*

Beatus: A: Papa. *Bonifatius Papa*. O. *Semper*: Sanctæ. *Omnium*: A. Sanctorum. *Mucii*. Nuzii. *Amfibuli*. Amphibali. *Hominibus*. omnibus. *Numquam*: nuſquam.

XIV. *Maij*.

In Gallia civitate Cimela, natalis: In Gallis civitate Cunela, nat. ſancti. *Antonino*: Antonio. *Alteram*: aliam. *Et hoc*. O. &. *Sancti*. O. *Didicerent* A. Eodem die ordinatio Sanctorum Epiſcoporum Audoeni, & Elegii.

XV. *Maij*

Eufraſii: Efraſi. *Hiſpanias*: Hiſpaniam. *Implicatas*: implicatam. *Acci*. O. *Urci*: Urgi. *Carceſi*: Carceti. *Eliturgi*: Eligturgi. *Et fertur*: infertur.

XVI. *Maij*

Peregrini: A. Martyris, &.

XVII. *Maij*

Cæſaris. O. *Primo fuit*: fuit primo. *Traditur*: trahitur.

XVIII. *Maij*

Effoderet: effoderent. *Inflammaret*: inflammarent. *Cæleſtis*: cæleſti.

XIX. *Maij*

Et Parthenii: Parthemii. *Præpoſitus*. A. in. *Occiſi*: interfecti. *Sanctæ*. O. *Sepulturas*: ſcripturas. *Pro chriſto erogatas*: erogatus pro Chriſto. *Ipſo* O. *Pudentis*: Prudentis. *Baptiſmate*. baptiſmate. *Et ſervavit*. O.

XX. *Maij*

Baſillæ; Baſſilicæ.

XXI. *Maij*

Eutichii diaconi: Euticii diaconorum. *Apud*: ad *Domini*: Dei. *Poleuti*: Poluti. *Cordubæ*: Cordulæ ſancti.

XXII. *Maij*

XXIII. *Maij*

Et percuſſus. O. &.

XXIV. *Maij*

Collactanei: Collectanii. *Martyrum*. O. *deinde*: deinc. *Martyrum* O.

XXV. *Maij*

Beati: ſancti. *Primo quievit*: quievit primo. *Condigno*: cum digno. *Doroſtoro*: Doloſtoro. *Paſſecratis*: Paſſeconratos. *Valentionis*: Valencianis.

XXVI. *Maij*

Epiſcopi A. &. *Romæ* (hinc ad ultimum uſque menſis huius diem deſcripta ſunt Sanctorum elogia alia manu) *Ipſo* uſque *in-*

Digitized by Google

veniuntur O. *Tuder* : Tudertinæ civitatis . *Natalis*. Natale . *Eraclii*. Heradii , & *prædicavit* A: Atque illic virtutibus & miraculis glorioſis quievit . eodem die Sancti Eleuterii Papæ & martyris , qui poſt Apoſtolum Petrum decimustertius Romanam rexit Eccleſiam annos xv. menſes III. & dies IX. Hic conſtituit ut nulla eſca uſualis , & humana a Chriſtianis repudiaretur. Sepultus eſt in Vaticano Beati Petri.

XXVII. *Maij*

Apud Meſiam A: Romæ in Vaticano natale Sancti Johannis Papæ primi & martyris , qui poſt Petrum Apoſtolum Romanam rexit Eccleſiam quinquageſimus quartus : quem Theodoricus Rex Arrianus in exilium Ravennam direxit , ibique diu maceratus in carcere vitam finivit . Vixit in Papatu annos II. & menſes IX. hujus meminit Sanctus Gregorius in libro Dialogorum. Cujus corpus translatum de Ravenna ſepultum eſt in Eccleſia Beati Petri in Vaticano. huius tempore Francia ad Chriſtum convertitur , anno vero ab incarnatione Domini V.XXX. Item apud Meſiam . *Civitate*. Civitatem . *Doroſtorenſi*. Doroſtenſi . *Natalis Beati*. Natale Sancti. *Eſt oblatus* . preſentatus . *Verus* . Severus . *Deſcribit*. Deſcripſit. *Territorio adartenſi*. Pagoatrabatenſi . *Ragnulfi* . Raginulfi Epiſcopi, &. *Martyris* A. Item depoſitio Donni Bede Presbyteri , & Doctoris Gentis Anglorum.

XXVIII. *Maij*

Romæ uſque *viris* . O. *Pariſius* : in Pariſiorum . *Germani* A. Epiſcopi , & *Priami*. Primi , &.

XXIX. *Maij*

Civitatem O. *Sub Aureliano Imperatore* . O. *Eius* : ſui ſub Aureliano Imperatore . *primum* . primo . *ſuperpoſiti* . ſuppoſiti , & inde oleo ſubinfuſo . *Deinde* uſque *infuſo* O. *Vero* . O. *Penuriam* . Penas. *Sanctorum* A. Martyrum . *Martyrii* O. *Sanctus* . Beatus . *Adepti ſunt*. Sunt adepti . *Suſceptus eſt* : fuit ſuſceptus , & in Cripta eiuſdem Eccleſiæ Sancti Maximini compoſuit Symbolum ſcilicet *quicumque vult ſalvus eſſe* , & ibi ſepultus eſt. *Romæ* uſque *Germanorum* O.

XXX. *Maij*

Natalis Beati. Natale Sancti. *Papæ , qui cum annis v. rexiſſet Eccleſiam ſub Claudio Principe martyrio coronatus eſt*. Primi Papæ & Martyris , qui XXVI. poſt Apoſtolum Petrum Romanam Eccleſiam rexit annos II. & menſes X. ſub Claudiano , & Aureliano Martyrio coronatus eſt . Obiit circa annos ab Incarnatione Domini CCLXXX. *Sardiniæ* A. Natale. *Criſpoli*. Criſpuli . *Hucberti*. Uberti . *Confeſſoris* A. in Antiochia Natale Sanctorum martyrum Sici & Pollatini , qui multa tormenta pro Chriſto paſſi ſunt . A. Apud Ravennam civitatem Sancti Eſuperantii Archiepiſcopi & confeſſoris.

XXXI. *Maij*

Romæ . A. Natale . *Virginis*. A. Filiæ Beati Petri Apoſtoli ; poſt (heic iterum primi Scriptoris manus adparet) *multa* O. *Tridui*. Triduo . *Apud* uſque *Fratrum* O. *Aniciorum* . Antiquorum ; *Turribus* uſque *Martyris* O.

Letanias indicendas.

Menſis Junii habet dies XXX.
Luna XXIX.

Kal. Jun.

Sancti. Altaris . *Maximini* . Maximiani. *Epiſcopus* O. *Martyrio* O. *Sancti* O. *Mirinenſis* . Linirenſis . Eodem die Junii confeſſoris.

II. *Jun.*

Beatorum . Sanctorum . *Lugduni*. Lugudini . *Diaconi* , *Epagati* , Epagati Diaconorum. *Maturi* , Mathirii . *Pariter* quia pariter . *Blandina*. Baldina *primo* A. & . *die* O. *Cruciatibus* . cruciatu . *quarto* quatuor . *acta* ac ſic . *gladio iugulatur* . iugulatur gladio.

III. *Jun.*

Primo O. *plumbo* , *pice*. pice , plumbo . *Dura*. dira . *Corduba*. cordula . *viginti & ſeptem*. XXVIII. *pro fide Chriſti gladio*, gladio pro fide Chriſti . *Aurelianenſium* . Aurelienſium.

IV.

Digitized by Google

IV. *Jun.*

Manum. Collum. *Molari* O. *præcipitatus*. A. eſt. A. eſt. *Et cum* O. *cum*.

V. *Jun.*

Nicandri & Apollonii. Nicardi & Apollinii. *Via quæ*. O. quæ. *Nuncupatur* O. *Friſia*. Syria. *cum Eobano Epiſcopo & aliis ſervis Dei*. Et cum eo Baxicus Epiſcopus & alii Servi Dei.

VI. *Jun.*

Beati O. *Unus e*. Unus de. *Ciliciæ*. Ciciliæ. *glorificaverunt*. glorificarunt. *corporibus*. cordibus. *ſua* uſque *percuſſus* O.

VII. *Jun.*

Beati. Sancti. *Conſtantio*. Conſtantino. *Cæleſtia regna*. regna cæleſtia.

VIII. *Jun.*

Sueſſionis Civitate. Civitate Sueſſionis. *In eius obitu*. eius in obitu. *Epiſcopi*. Archiepiſcopi Fratris Sancti Medardi, qui fuerunt die uno nati, una eademque die Epiſcopi ordinati, ſimiliter quoque una die ab hac luce ſubtracti. *Senonis*. Senones. *In Sardinia* uſque *Martyris* O.

IX. *Jun.*

ANIMADVERSIO.

Heinc uſque ad huius menſis diem XXVI. *turbantur omnia, & alius omnino ab Uſuardino teſtus legitur. Maluimus itaque integros hoſce dies heic exhibere quam improbo & inutili labore manuſcriptum codicem cum Solleriana editione conferre.*

Romæ in Monte Celio natalis Primi, & Feliciani ſub Diocliciano & Maximiano Imperatoribus. In Alexandria natalis Sancti Maximini Presbyteri, & in Nicea civitate natalis Sanctorum Diomedis, Amamanti, Mociani, Januarii. In Galliis Ponnepagiæ paſſio Sancti Vincentii. In Seſtia Sancti Columbani Confeſſoris.

X. *Jun.*

Romæ Via Arelia miliario XV. ſanctorum Baſilidis, Auriſi, Rogati, Januarii, cum Sociis eorum XII. Eodem die dedicacio Baſilicæ Luciani Martyris in Sueſſione Civitate. In Hiſpania Sancti Criſperli. In Nicomedia natale Sanctorum Reſtituti, Rogati, Zachariæ. In Autiſſiodorenſi civitate depoſicio Beati Cenſuri Epiſcopi.

XI. *Jun.*

Sancti Barnabæ Apoſtoli. Romæ via Salaria veteri in cimiterio eiuſdem natalis Sanctæ Baſillæ Virginis. Item Sanctorum Criſpoli, Reſtituti, & Translatio corporis Sancti Fortunati Epiſcopi, & Martyris. Eadem die Sanctorum Emeriti, Criti, Victoriani, Victoris, Felicis, Creti. In Aquilea Regione. Et item natale Sanctorum Naboris, & Felicis cum Sociis eorum.

XII. *Jun.*

Natalis Sanctorum Baſilidis, Cirini, Naboris, & Nazarii Martyres. Romæ via Aurelia miliario VIII. Vierino Monaſterio, Sanctorum Baſilidis, Tribuli, Malchi, Daletis, Zabini, Tripoli, Aurili, Donatellis, Eccleſiæ. Item Remoniæ natale Sanctorum Felicis, Magdalea. Item Sancti Elidii Epiſcopi.

XIII. *Jun.*

In Affrica Natale ſanctorum Luciani, Fortunati, Creſcentiani, & Teclæ. Et in Perſida Natale S. Bartholomæi Apoſtoli. Romæ miliario VII. natale ſancti Feliculi cum ſociis ſuis.

XIV. *Jun.*

Heliſæi Prophetæ, & ſanctæ Feliculæ. In Pagia civitate natale Antheonis, Lndiciæ. & in Epheſo Sanctorum Affræ, Quintiani, Theodoli, Teclæ, Feſtivæ, & Cantianillæ. In Aquilea natale S. Proti. Aurelianenſis civitate translatio corporis beati Aniani Epiſcopi, & Confeſſoris, & liberatio civitatis ipſius ab Unis. Item Sueſſionem paſſio Sanctorum Martyrum Rufini, & Valerii. Ipſo die Sanctorum Martyrum Afri, Quintiani, & Proti. Item Sancti Ignatii Epiſcopi.

XV. *Jun.*

Natale beati Viti Martyris. Item in Doroſtoro natale ſancti Aſichii martyris. Apud Aquilejam ſanctorum Martyrum Canciani, Protiti, Clementis, & Canciani. Conſtantinopolim natalis ſanctorum Marty-

Digitized by Google

rum Mici, Nugeriæ, & Nungini. In civitate Barbaria ſanctorum Martyrum Gajani, Joviani, & Philippi. In Lucania, natale ſanctorum Martyrum Candidi, Canciani, Cancianillæ, Proti, Griſogoni, Artheon, Quintiani, & Theodoli. In Sicilia Provincia paſſio ſanctorum Viti, & Modeſti, & Creſcentiæ. Item in alio loco ſanctorum Martyrum Viti, & Marchi.

XVI. *Jun.*

In Antiochia ſanctorum Cirici, & Julitæ matris eius, & ſanctorum Martyrum Domeſti, Creſcenti, Julii cum aliis cccc. militibus: Ipſo die natale ſancti Ferreoli presbyteri, & Ferructionis diaconi, civitate Biſoricenſi, qui ſub Claudio Judice ad Trocleas extenſi, & flagellati, dein carcerem recluſi, & mane amputatis linguis, prædicabant verbum Domini. Poſt hoc ſubulæ xxx. utriſque infixæ in manibus, & pedibus, & in pectore: ad ultimum gladio feriuntur. Eodem die, ſanctorum Diogenis, & Saturnini.

XVII. *Jun.*

Romæ natale ſancti Quiriaci, & ad ſeptem columpnas via Salaria veteri natale beati Diogenis. Civitate Ravenna natalis ſanctorum Frodicandri, Blaſtrinicandri, Aneæ, Doroſtoli, Iſici, Aquilæ, Canti, Cantiani, & Cantianillæ. Alexandriæ Dioſbori, & Marini martyris. Romæ ſancti Diogenis martyris. In Aquilea ſanctorum Muſcæ, Cirinæ, Valerianæ, & Mariæ. In Aurelianis civitate depoſitio ſancti Aviti preſbyteri & confeſſoris. Nannetis civitate, beati Similini confeſſoris. Eodem die civitate Rotomagum, translatio corporis beati Romani Archiep. & confeſſ.

XVIII. *Jun.*

Romæ natale ſanctorum martyrum Marci, & Marcelliani. In Affrica natale ſanctæ Emeliæ, & Felicis. Item Romæ in cimiterio Damaſi, ſanctorum Marcelli, & Marci fratrum. Toris, ſanctorum Pauli, Ciriaci. Ravenna natale ſanctorum martyrum Martiali, Felicis, Emili, & Criſpini. In Alexandria natale ſanctæ Marinæ. Eodem die ſancti Autberti Abricatenſis Epiſcopi.

XIX. *Jun.*

Mediolano, natale ſanctorum martyrum Nazari, & Celſi pueri, Gervaſii, & Protaſii, quorum ſepulcra Ambroſius, Domino revelante, repperit, & ita incorrupta eorum corpora, ac ſi eodem die fuiſſent interempti. Quæ cum in urbe introducerentur, quidam die cœcus, feretri tactu, lumen recepit. Item Romæ, ſanctorum Martyrum Ypoliti, Evoti, Petri, Valeriæ, Marcelli, Vitalis, & Urſini.

XX. *Jun.*

In Thomis civitate, natalis ſanctorum Pauli, Ciriaci, Apile, Felicianæ, Thomæ, Felicis, Emili, Martiriæ, Vitalis & Criſpinæ martyrum.

XXI. *Jun.*

In Affrica, natale ſanctorum martyrum Saturnini, Albini, Quiriaci, Apollinaris, Bellici, Perſei, Criſiæ, Primi, & Rufini. Et in Oriente, nat. ſanctæ Januariæ, & Primi. In Ceſarea depoſitio ſancti Euſebii Epiſcopi. Item ſanctorum Hieperidi, Saturnini, & Quiriaci. Ipſo die ſancti Leuffredi Confeſſ. atque Abbatis.

XXII. *Jun.*

In Britannia, ſancti Albani martyris, qui tempore Diocliciani in Verolanea civitate, poſt verbera acerba capite plexus eſt. Sèd illo in terra cadente, oculi eius, qui eum percuſſit, pariter ceciderunt. Paſſus eſt cum illo etiam unus de militibus, eo quod eum ferire juſſus, noluerit, divino utique protritus miraculo, quia viderat, beatum martirem ſibi, dum ad coronam martirii properaret, alveum annis [*ſic*] interpoſiti orando tranſmeabilem reddidiſſe. Anthiochiam, ſanctorum wandalice, Juliane, Grapi martirum. Item ſancti Jacobi Alphei Apoſtoli. Ipſo die, ſanctorum Rufi, & Albini martirum cum aliis numero IↃↃↃↃCLXXXIX. Eodem die beati Pauli Confeſſ. & ſancti Niceæ Epiſcopi.

XXIII. *Jun.*

In Anglia, Helduciæ virginis, cuius corpus, cum undecim annis eſſet ſepultum, incorruptum inventum eſt. Item vigilia ſancti Johannis Baptiſtæ. Nicomediæ ſancti

Avi-

Digitized by Google

Avitici, Ingapitonis, Emerici, Alici cum aliis numero LXXIX.

XXIV. *Jun.*

Nativitas precurſoris Domini, Johannis nomine. In Paleſtina Epheſiorum dormicio ſancti Johannis Evangeliſtæ. Romæ ſanctorum Feſti, Luciæ cum aliis viginti & duobus. In civitate Auguſtodino, depoſitio Simplicii Epiſcopi, & confeſſoris.

XXV. *Jun.*

Natale ſanctorum Gaudentii, Felicis, & Agapiti. Teſſalonica, ſanctorum Bigarii, Laterani, & Agrege Regi barbari. Ipſo die ſancti Amandi Confeſſoris. Romæ natale ſanctæ Luciæ virginis cum aliis XXII. Eodem die translacio ſancti Eligii.

ANIMADVERSIO.

Ad Uſuardinum textum redit Codex.

XXVI. *Jun.*

Conſtantiæ : Conſtantinæ. *Fuit*: fuerunt. *Perceperunt*. A. Apud Trientinam Urbem, ſancti Vigilii Epiſcopi, qui ſub Stilocone Conſule, pro Chriſti nomine, magno lapideum (*ſic*) percuſſus, martirium complevit.

XXVII. *Jun.*

Epiſcopus fuerat datus : fuerat epiſcopus datus. *Deinde*: dein. *Compleverunt* : complevit. *Manifeſtatum* : manifeſtum.

XXVIII. *Jun.*

Vicinum : vicinus. *Plutarchi*. Pultharci. *Heraclidis*: Eraclidis. *Igni*. O.

XXIX. *Jun.*

Natalis. O. *beatorum*: Sanctorum. *Oſtienſi*: Oſtenſi. *Anaſtaſio*: A. Viro.

XXX. *Jun.*

Commemoratio : Romæ commemoratio. *Appenſo*: apprehenſa. *Cælum gladio*. in celo gaudium. *Una*. A. Non tamen eadem dié, ſed evoluto anni tempore, ut vir diſertus Arator ſcribit. *Stratocliniano*. Stratocliano.

Letanias indicendas.

Menſis Julii habet dies XXXI.
Luna XXX.

Kal. Jul.

EXercuit : duxit. *Sibi*. ibi. *Engoliſma*. Amgoliſma. *In territorio* uſque *Preſbyteri* O. *Confeſſoris*. A. Eodem die octavæ ſancti Johannis Baptiſtæ.

II. *Jul.*

Item Sanctorum. Item beatorum. *Martiæ*. Mariæ. *Religioſæ* A. Eodem die ſancti Suithini winthonenſis Epiſcopi & confeſſoris.

III. *Jul.*

Quodam O. *Cluſina*. Clauſina. *Sed &* O. &. *Sancti* O. *Decem*. duodecim. *Conſtantinopoli*. Conſtantinopolim.

IV. *Jul.*

Epiſcopatus eius. Eius Epiſcopatus. *Innocentii*. Innocentiæ. *Civitatis*. A. Vico Viuſtino. *Martyris*. Epiſcopi, & martyris. *Hiſpalim, ad Hiſpanias*. Iſpala in Hiſpaniis.

V. *Jul.*

Domitii. Domici. *A capillis*. O. a. *Sectus*. Secatus. *Sepultuſque*. ac ſepultus. *Apoſtoli*. O. *Pauli*. A. confeſſione. *Urbem* O. *Natalis Sancti*. O.

VII. *Jul.*

Panteni. Pantemi. *Ultimis Orientis*. Orientis ultimis. *Simphroniani*. Simphoriani. *per decem dies*. O. *commovere*. movere.

VIII. *Jul.*

Preſcillæ. Priſcæ. *eius uxoris*. uxoris eius. *ſcribitur*. legitur. *Ciliani*. Chiliani.

IX. *Jul.*

Beati Cirilli. ſancti Cirilli. *eſt in oratione*. in oratione. *coronatur*. coronatus eſt. *Brictii*. Britii. *multa*. multum. *Et Beato*. & a beato. *Item*. Itemque. *in pace*. O.

X. *Jul.*

Martialis. Marcialis. *carcerem ad plumbatas*. carcerem a plumbatis. *Precipitio*. præcipitatus. *Marini Naboris*. Naboris, Marini. *capiti*. capite.

XI. *Jul.*

Civitate Nicopoli. Civitatem Nicopolim. *Januarii*. Januariæ. *Sabini*. Albini.

XII.

Digitized by Google

XII. *Jul.*

Capitali A. ſententia. *Perpetuum* O. *Triumphum*. Triumphari.

XIII. *Jul.*

De primis. ex ſeptem. *vel eo*. & eo. *autem* O. *ſalutaris*. ſalvatoris. *Muritta*. Muriti. *ſecundus*. ſacerdos.

XIV. *Jul.*

Antiſtis. Epiſcopi. *memorat ſe*. memoraſſe.

XV. *Jul.*

E numero. ex numero. *Maximini*. Maximiani. *Synodo*. Sinodo. *Arrii*. Arriani. *Damnarunt*. Dampnaverunt. *Juliæ*. Aulii. *Infantum*. A. ipſo die Sanctorum Martyrum Senatoris & Viatoris, Caſſiodori & Dominacæ matris eorumdem.

XVI. *Jul.*

Oſtia. Hoſtia.

XVII. *Jul.*

Scillitanorum. Scilatanorum. *Sperati*. Spati. *Nartali*. Martalli. *Chitini*. Cithinni. *primam*. plurimam. *in carcerem miſſi, & in ligno confiſſi, deinde*. In ligno miſſi, confixi, dein.

XVIII. *Jul.*

Guddenes. Gutdenes. *Doroſtoro*. Rodoſtoro. *Emiliani* A. ipſo die natalis Arnulfi Epiſcopi & Martyris.

XIX. *Jul.*

Epafræ. Apafræ. *Coloſſis* O. *Ordinatus Epiſcopus*. Epiſcopus ordinatus eſt. *Commendatis*. commiſſis. *Juſtæ*. Juſtinæ. *Extenſione* O. *Juſta* O. *carcere*. carcerem. *exhalavit*. exalaverunt. *Eſt*. Migravit.

XX. *Jul.*

Inſerviens. Serviens. *In Judea*. O. *Pertulerit*. pertulit. *Sabini*. Fabini. *Martyris* A. ipſo die Sanctæ Margaritæ Virginis.

XXI. *Jul.*

Sepultaque. Sepulta. *Via*. in via. *Maſſiliæ*. Maſſilia.

XXII. *Jul.*

Ancira in Cira. *Sinticen Beatæ*. Beatæ Sinticem. *In Monaſterio* O. in. *Abbatis* A. & Confeſſoris.

XXIII. *Jul.*

Apoſtolo. Beato. *multiplices*. innumeras.

XXIV. *Jul.*

Victoris. Victorii. *Antinogene*. Antiogeno. *Per ſucceſſorem eorum* O. *abſciſſione*. Abſcione. *Nicetæ*. Niceæ. *Amiternina*. Amiterna.

XXV. *Jul.*

Beati, Sancti. *Apoſtoli* O. *a flammis* O. a. *Cucufatis*. cucuphati.

XXVI. *Jul.*

XXVII. *Jul.*

Sanctorum A. ſeptem Dormientium. *Martiniani* A. Johannis Dioniſii Conſtantini & Serapionis & *aliorum* uſque *habentur* O. *Hernempi*. Hermenpii.

XXVIII. *Jul.*

Lampadum. Lapidum. *Confeſſoris* A ipſo die Sanctorum Martyrum Nazarii & Celſi.

XXIX. *Jul.*

Conſtantio. Conſtantino. *Auguſto*. O. *glorioſiſſime*. glorioſe. *Temporibus*. tempore. *ſubire ſententiam*. ſententiam ſubire. *carcere*. carcerem. *venit*. refertur.

XXX. *Jul.*

Cordula. Corduba. *Romam catenis*. Romæ vinculis. *Ubi*. ibi. *cæſi & O &*. *gladio* O. *Affricam Civitate Lucernaria*. Civitatem Affricam Lucernariam. *Donatillæ*. Domitillæ. *quæ*. A. a. *primo*. primum. *cruciatæ*. macerate. *noviſſime*. noviſſimo.

XXXI. *Jul.*

Fabii. Sabini. *Præſidialia*. preſidalia. *Truſus*. miſſus. *Perduravit*. perdurat. *condemnatur*. dampnatur.

Letanias indicendas.

Auguſtus habet dies XXXI.
Luna XXIX.

Kal. Aug.

AD *Vincula* O. Ad. *Conſtantio Scitopolim*. Conſtantinopolim. *Reverſus*. ire permiſſus. *Arrianis*. Chriſtianis. *Paſſio*. O. *Adriano*. Arriano. *Unguis*. vinculis. *Vulnera*. O. *Chriſto Spiritum*. Spiritum Chriſto. *Pariſiacenſi*. Parienſi.

Digitized by Google

II. *Aug.*

Ob Chriſti. O. ob. *decollatur ſede* . ſede decollatur. *Bithinia*. Bithiniæ. *Niceæ* . Nicea . *Theodotæ*. Theodoræ.

III. *Aug.*

Beatiſſimi . Beati. *Gamalielis* , *Nicodemi* , &. Nichodemi, Gamaheliemis; atque. *hæc.* horum corpora. *Presbytere Luciano*. Luciano Presbytero. *Hermelli*. Hermetis.

IV. *Aug.*

Natalis uſque *Apoſtoli* O. *Mactationem* . macerationem. *conquaſſationem* . conquaſſionem . *Atque* O. *Nervorumque* . Nervorum.

V. *Aug.*

Afræ, Effæ.

VI. *Aug.*

Beati . Sancti . *decollati ſunt cum eo &.* & cum eo. *paſſus eſt*. A. autem . *Beatus quartus* O. *ſchola* ſcolis.

VII. *Aug.*

Civitate Aretio. Civitatem Arecio. *Natalis* O. *Miſſas* . miſſam.

VIII. *Aug.*

Viennam. Vienniam.

IX. *Aug.*

Deinde in. O. *in*. *Exhibitus* , *ac decollatus eſt* : exhibitus eſt, ac decollatus.

X. *Aug.*

Beati . Sancti . *diverſorum*. diverſitatem. *Romæ militum* CLXV. Militum Romæ LXIII.

XI. *Aug.*

In tertium ab Urbe milliarium. tercio ab urbe milliario. *Gaii* . O. *Gaugerici* . Gaudenrici. *Caſtellum Ebroas*. Civitatem Ebroſam. *Epiſcopi*. A. & confeſſ.

XII. *Aug.*

Cathina. Cathanenſium. *Diaconi*. Diacoli. *Sub*. Imperatoribus. *Martyris* . Virginis . *Illius*. eius. *Sunt item*. ſunt autem . *Eodem die* . in eodem loco. *Præfata* O. *Civitate*. Urbe . *Graciliam*. Sancti Graciali. *Ora primum*. primum ora. *Optatam*. A. pro Chriſto. *Siria*. Syria.

XIII. *Aug.*

Romæ. A. Natalis. *Martyrizavit*. Martirizata eſt. *Adorare* . A. Idola . *infirmior fuerat*. fuit infirmior. *Martyrii*. Martyri . *Virtutibus*, *& miraculis*.

XIV. *Aug.*

Conſtantio. Conſtantino . *defenſionem* . devocionem.

XV. *Aug.*

Agit. Agat. *Quo*. quod. *tenendo*. temere. *deferret quodam die*. die quodam deferret. *Nec vellet*. ne vellet. *&*. ac.

XVI. *Aug.*

Bythiniæ. Britanniæ. *Beati*. Sancti. *Tantis*. O. *Ut &*. O. &. *Epiſcopi* A & confeſſoris. *Gratia*. gloria . *fine* A. in pace . *Sanctæ* om.

XVII. *Aug.*

Subdiaconorum. Diaconorum . *Unici Baptiſmatis*. Unicæ veritatis. *coronante Domino*. Domino coronante. *ſub Alexandro præſide* . O. *Martyris* O.

XVIII. *Aug.*

Civitatem. Urbem. *Sancti*. O. *Aurelii* . Aureliani. *crudis*. O. *diutiſſime*. crudeliſſime. *exinde*. exhinc. *Criſpi*. Criſpini.

XIX. *Aug.*

Seu. &. *milibus quingentis*. militibus. *Sigiſterico*. Sigiſterio. *Sancti Julii* . O. *Fuſtibus eſt cæſus*. eſt fuſtibus cæſus. *Biturienſi*. Biturienſi. *Mariani*. Marciani.

XX. *Aug.*

Archadius de Judea . O. *Leovigildi*. Levigilli.

XXI. *Aug.*

Gavalitanæ. Cavalitimæ. *Jubente Aurelio Imperatore*. Aurelianis.

XXII. *Aug.*

Urbis Præfecto. Præfecto Urbis Tarquinio. *Aurelii*. Aureliani. *Qui cum*. O. *cum*. *Nollet*. noluiſſet. *Martyrum* . O. *Antonii* . Antonini. *Libere* . libera voce. *Sepultus*. A. Ipſo die octavæ Sanctæ Dei Genitricis Mariæ.

XXIII. *Aug.*

Liciam. Siciliam. *Aſterii*. Auſterii. *Sanctorum*. Sancti. *Conſummato Martyrio*. Martyrio conſumato. *Minervii*. Minervi.

XXIV. *Aug.*

Beati. Sancti. *Candidatus*. candidus. *Audoeni*. A. Archiepiſcopi, &. *Honorem*. A. Rexit autem Rotomagenſem Eccleſiam annos XL. & menſes III. dies X. Nonagenarius

Digitized by Google

narius migravit ad Chriſtum ſub die nonarum Kalendarum Septembrium. Sepultus eſt in baſilica ſancti Petri Apoſtoli in loco prædicto, quem ipſe preparaverat, ibique requievit annos tres, & menſes novem. *Nivernis*. Nevernis ſancti.

XXV. *Aug.*

Euſebii. O. *Pontiani*. Potentiani. *Eorum latera*. latera eorum. *Laude*. Laudibus. *Emiſſionem*. dimiſſionem. *crudeliſſime cæſus*. cæſus crudeliſſime, dein. *Pro quo ſi milties*. Per quos ſimilis. *Poteritis*. poteris. *Gerontii*, Gerontis.

XXVI. *Aug.*

Spectabilis. acceptabilis. *Thebeorum* uſque *legione*. O. *Et cum*. qui cum. *Abſciſione capitis*. capitis abſciſione *Autiſiodoro*. A. ſancti.

XXVII. *Aug.*

Natalis. O. *Marcellini*. Marcelli. *Manneæ*. Mananeæ. *Studii*. O.

XXVIII. *Aug.*

Nat. O. *Cuſtodiæ*. cuſtodia. *Adeptus eſt*. A. Eodem die translatio corporis beati Supplitii Epiſcopi, & dedicationis Eccleſiæ ipſius. *diſceſſu*. diſceſſus. *Arvernæ*. Arvenæ. *Ubi*. ibi. *Sanctonas*. Sanctones. *Vibiani*. Viviani.

XXIX. *Aug.*

Feſtiva. feſtive. *ejuſdem*. eius. *Secundo*. O. *eſt*. A. ſecundo. *Emeſſa*. Edeſſa. *ac miraculis*. atque miraculis.

XXX. *Aug.*

Beati. O. *cum ad*. dum ad. *Adauctum*. Adactum. *Appellaverunt*. vocaverunt. *Auctus*. Actus. *Virginis*. A. Eodem die Monaſterio Iheruſalem depoſitio ſancti Agili confeſſoris atque abbatis.

XXXI. *Aug.*

Exilio religatus. religatus exilio. *Extra*. O. *De Religione Chriſtiana libros*. Libros de Chriſtiana religione. *Autiſiodoro*. uſque *Confeſſ*. O.

Letanias indicendas.

Menſis September habet dies XXX.
Luna XXX.

Kal. Sept.

S*Ancti Sixti*. O. *Sancti Senonis*. Senones. *Cælitus*. O. *Sancto*. O *Calice*. calicem. Eodem die ſancti Egidii Abbatis.

II. *Sept.*

Proximam Angelis. Angelicam. *Poſtea Lugdunum relatum*. Lugdunum poſtea translatum. *Helpidii*. Elipidii.

III. *Sept.*

Auguſti. Auguſtas. *Agitur*. A. Item Romæ ordinatio ſancti Gregorii Papæ.

IV. *Sept.*

Ejuſmodi. hujuſmodi. *Defodi*. defodiri. *Caſti*. Feſti.

V. *Sept.*

Amiterninæ. Aminiternæ. *Electione adipiſcitur*. devocione adipiſcatur. *Nerva*. O. *Et ſulphureæ*. ætiam ſulphure. *Arcontii*. Arcondii.

VI. *Sept.*

Fuſcoli. Fuſculi. *diriſſime*. duriſſime. *Et exilio*. O. &. *Eliminati*. examinati. *Cottidi*. Cortici.

VII. *Sept.*

Beatiſſimi. Beati. *Cumque*. cum. *Relatum*. revelatum. *Expendi*. ſuſpendi. *Quæ vir*. qui vir. *Cvurtii*. A. Epiſcopi, & *Ut*. A. eius. *Præfatæ Urbis*. urbis præfatæ. *Pariſiacenſi*. Parienſi. *Sancti*. O.

VIII. *Sept.*

Beatiſſimæ. O. *Genitricis*. A. Beatiſſimæ. *Mariæ*. A. &. *Adriani*. O. *Tribus*. tres. *Neotherii*. O.

IX. *Sept.*

Exin. exinde. *Querani*. Querrici.

X. *Sept.*

Dativi. Datini. *Valeriano*. Valerio. *Calcedonia*. Celdonia.

XI. *Sept.*

Diriſſima. duriſſime. *decollantur*. A. Item ipſo die ſancti Heliæ Abbatis.

XII. *Sept.*

Iventii. Inventii.

XIII.

Digitized by Google

XIII. *Sept.*

Alexandria. Alexandriæ . *Eſt aſſecutus* . aſſecutus eſt . *Perennius* . Perhemnius . *Amati*. Aptati. *Monaſterii*. A. Sancti.

XIV. *Sept.*

Sed &. O. *&*. *Viginti uno*. viginti duobus. *Fide*. in fide. *Principe*. A. qui . *Generalis* . A. item apud calabriam , ſanctorum Martyrum Senatoris, Viatoris, Caſſiodori, & matris eorum Dominatæ,

XV. *Sept.*

Numentana. Numantina . *Ad Dominum* . A. Item Natalis ſancti Aycardi Abatis atque confeſſoris. *Læto*. toto. *Animadverti*. animam adverti. *Carnoto*. Carnotis.

XVI. *Sept.*

Calcedoniam . Calchedoniam . *Natalis* . O. *Et martyris* . O. *Rurſum morſum*. Rurſus morſus. *Beſtiæ*. beſtiarum. *Afflictos*. affectos. *Præcepit*. fecit.

XVII. *Sept.*

Galli. Gallieni. *Beati*. Sancti. *Occiſus*. interfectus. *Socratis* . ſacratis. *Niveduno* . Nividuno . *Macrini* . O. *Hieremiæ* . Hireneæ.

XVIII. *Sept.*

Olimpi Liciæ. Olimpiceæ. *Sanctus*. beatus. *Eſſet tribunitiæ poteſtatis*. tribunicæ poteſtatis eſſet.

XIX. *Sept.*

Acuti. Acrii. *Igni*. O. *Sequani Presbiteri*. Mariani Confeſſoris.

XX. *Sept.*

Juſſit primo. primo juſſit . *ſuſpendi, torqueri*. O. *Decollati*. decollatus eſt. *Phrigia*. Affrica. *Privati*. A. Eodem die vigilia ſancti Mathei Apoſtoli.

XXI. *Sept.*

Urbe. A. Roma. *ſub*. ab. Martyris. A. Ipſo die, ſancti Laudi Epiſcopi, & Confeſſoris.

XXII. *Sept.*

Vitalis . O. *Millibus quingentis*. millia ſexcenti ſexaginta ſex. *Beuuariam* . Bavariam. *Emmerammi*: Antrani. *Martyris*. Confeſſoris. *Proinde*. deinde. *Presbiteri*. Epiſcopi. *ſancti*. O. *Confeſſoris*. cum ſociis ſuis apud vicum leproſum. *Bituricenſi*. Biturice.

XXIII. *Sept.*

Natalis. O. *Beati*. ſancti. *Meſſenatæ*. Meſenate. *Ignem*. ignes.

XXIV. *Sept.*

Auguſtiduno. Auguſtoduno. *Presbiteri*. A. &. *Qui a*. A. beato. *Docendam Galliam*. docendum in Galliam. *cæſi*. A. atque. *ſuſpenſi*. A. &. *Feriuntur*. A. Eodem die in territorio Beluacenſi, ſancti Genmari Abbatis.

XXV. *Sept.*

Beati. Sancti. *Decollatione*. O. *Epiſcopi*. A. & confeſſoris. Item ſancti Solemnis Epiſcopi. *Ex anachoreta* uſque & *confeſſoris* O.

XXVI. *Sept.*

Suis artibus. *Conaretur*. voluiſſet.

XXVII. *Sept.*

Sub. O. *Et carceres* . O. &. *Florentini*. Florentii.

XXVIII. *Sept.*

Stactei. Stractei.

XXIX. *Sept.*

Scemate. Cemate.

XXX. *Sept.*

Legione Thebeorum. Thebeorum legione. *Diris*. duris. *Cruciati*. excruciati. *Beati*. O.

Letanias indicendas .

Menſis October habet dies XXXI.
Luna XXIX.

Kal. Oct.

CIvitate *Tornaco* uſque *ad Chriſtum*. O. *Rexit*. gubernavit. *Eccleſiam*. A. Eodem die Trecas civitate , dedicatio ſancti Petri majoris eccleſiæ . Civitate Torundco ſancti Piatoris presbiteri , qui cum beato Dioniſio epiſcopo, ejuſque ſociis ab urbe Roma Galliam prædicationis cauſa expetiit, ac poſtea conſumato martirio migravit ad Dominum.

II. *Oct.*

Martyris. O. *Diocletiano*. A. ſeviſſimo . *Cremabantur*. Concremabantur . *Per ſingula tormenta*. diuque ſingula per tormenta. *Aurum*. animatum. *Pro veritate*. O.

III. *Oct.*

Quorum. ſuper quorum. *Sancti*. O.

Digitized by Google

IV. *Oct.*

Apoſtolus. O. *Sanctorum*. A. Martyrum.

V. *Oct.*

Eumenia. Cumenia. *Conſummati*. coronati. *Valentia*. Valentina. *Et vita*. O. &. *Nihilominus ſignis & prodigiis*. ſignis & prodigiis nihilominus.

VI. *Oct.*

Martyris & Epiſcopi. O.

VII. *Oct.*

Spiritum. A. Sanctus, *Coturnis*. cumturnis. *Pedibus indutus*. compedibus inſutus. *Fixus*. Chriſti. *Maneret*. permaneret. *Præſide*. principe. *Petrum*. Paulum. *ſepulti*. & ſepulti ſunt. *Roma*. Romæ.

VIII. *Oct.*

Laudunenſi. Lugduni clavati.

IX. *Oct.*

Ruſtici presbiteri. O. *Gratia*. cauſa. *Præfatam urbem devenit*. ad præfatam urbem pervenit. *Opus ardenter*. ardenter opus. *Faſcennino*. Siſinnio. *Domnini*. Dominini. *Verberatus*. tranſverberatus.

X. *Oct.*

Piniti. Pitini. *ſcriptis*. ſcripturis. *ſpeculo*. quodam conaculo. *ſui*. ſibi. *Malloſi*. Mallo. *Urbis*. civitatis. *Florentii*. Florenti.

XI. *Oct.*

Ciliciæ. Ciciliæ. *Et tertio*. O. *caſino*. Vicaſſino, *Presbiteri, & ſociorum eius*. *Quirini, &*. Epiſcopi, Quirini presbiteri, & Serviculi Diaconi, atque. *Cainichi*. Cam. *Uzetia*. Uzechia.

XII. *Oct.*

Hediſtii. Edeſtii. *Septuaginta*. octoginta. *Hunnerico*. Unirico. *Epiſcopi*. O. *Diaconi*. Diacones, Epiſcopi. *Varie*. vario.

XIII. *Oct.*

Fauſti. Fauſtini. *Paſſione*. paſſiones. *Sextus*. ſeptimus. *Pontificatum Eccleſiæ*. Eccleſiæ Pontificatum. *Abbatis*. Apud Alunniam natalis ſancti Geraldi confeſſoris.

XIV. *Oct.*

Diutina. diuturna. *Quotidie*. cotidie. *Vero*. O. *Immundis*. inmundis.

XV. *Oct.*

Agripinam. Agripam. *cæleſte*. O.

XVI. *Oct.*

In exilii. O. in. *Confeſſoris*. A. Item dedicatio baſilicæ ſancti Michaelis Archangeli in monte, qui dicitur Tumba.

XVII. *Oct.*

Sequitur. ſequens. *Arauſica*. Auroſica. *Quievit*. A. In territorio Nivernenſi ſancti Vincentii Presbiteri, & confeſſoris.

XVIII. *Oct.*

Beati. ſancti. *Conſtantii*. O. *Triphoniæ*. Triphonæ. *Beluacenſi*. Beluacenſe. *Martyris*. A. Ipſo die ſancti Hermelandri Abbatis, & confeſſoris.

XIX. *Oct.*

Sanctorum: O. *Ptolemei*. Polomii. *Antonino*. Antonio. *Tempore*. O. *Et*. O. *de*. O. *Magiſterio*. magiſterium. *Teſtaretur*. teſtatus. *Quoque*. O. *Sententiam excepit*. excepit ſententiam. *Beronici*. A. &. *Quadraginta*. quinquaginta.

XX. *Oct.*

Avienſem. Ambienſem. *Maximi*. Maximini. *Poſt*. O. *Spelunca*. Speluncam. *Paſſio* uſque *exceptio*. O. *Diaconi*. Diaconorum.

XXI. *Oct.*

Duodecim. duobus. *Aſterii* uſque *ſancti*. O. *Viatoris*. Victoris.

XXII. *Oct.*

Adrianopolim. Andronopolim. *Epiſcopi*. A. &. *Domini ſepulturam*. ſepulturam Domini. *Nunilonis*. Milinonis. *Diutina* diutiſſima. *Celebrarunt*. A. Eodem die natalis ſancti Malloni Rotomagenſis Eccleſiæ Archiep. & Confeſſ.

XXIII. *Oct.*

Sancti. O. *Lampadibus*. lapidibus. *Ac famis*. & famis. *Iniuriam*. O. *Martyrium*. A. ſui curſus. *Ex quibus*. e quibus. *Vero*. O. *In pago*. uſque *Confeſſoris*. O. A. *vero*. Eodem die natalis ſancti Romati (*Romani Rotomagenſis*) Archiep. & Confeſſ.

XXIV. *Oct.*

Venuſia. Venuſina. *Epiſcopi*. A. &. *Quinquageſimo ſexto*. quinquaginta & ſex. *Vertavo*. Vertao. *Abbatis*. A. Eodem die Maglorii Epiſcopi, & confeſſoris. Ipſo die apud ſanctum Marcum translatio beatorum Martyrum Senatoris, Viatoris, Caſſiodori, & Lutæ Abbatis. XXV.

Digitized by Google

XXV. *Oct.*

Quadraginta. A. &. *Papa*. A. &. *Viginti* unus. Viginti numero. *Georgio*. Gregorio. *Quem per*. quem tradunt ipsum esse, qui per Beati Petri. *Recepit*. A. &. *Urbem Suessionem*. Suessionem civitatem. *Miniatis*. Minentis.

XXVI. *Oct.*

Rogatiani. Rogationi. *sunt*. O. *Confessoris*. A. Eodem die, ordinacio Episcopatus & translacio Corporis Sancti Amandi, & dedicatio Ecclesiæ ipsius.

XXVII. *Oct.*

Vincentii. Vincencii. *Extensi*. extenti. *Martyris*. A. ipso die vigilia Apostolorum Simonis & Iude. Item natalis sanctæ Gertrudis Virginis.

XXVIII. *Oct.*

Necata. Cecata. *Faronis*. Pharonis.

XXIX. *Oct.*

Patientia. pacientia. Et *Lucii*. O.

XXX. *Oct.*

Tingitina. Tingitona. *Eruditione*. erudicione.

XXXI. *Oct.*

Vigilia. Vigiliæ. *Ipsorum*. O. *Post*. O. *annos LV*. LV. annos.

Letanias indicendas.

November habet dies XXX.
Luna XXX.

Kal. Nov.

B*Onifacius*. Bonefacius. *Forari* O. perforari. *est maceratus*. O. est præcipitatus A. est *Confessoris*. Episcopi & Confessoris. *Mariæ Virginis*. Virginis Mariæ. *Item* O. *Bajocas*. Boiagas.

II. *Nov.*

Natalis: (*alia manu inscriptum*: commemoratio omnium Fidelium defunctorum. Natalis). *Beati* O. *Pitabionensis*: Pictavensis. *Agapio*. Agapito *Rebus*. moribus. *Monasterii*, *Agaunensis*. Monasterio Agaunensi. *Magnis*. Magnus. *Virtutibus* O. *cum Domino quievit*. quievit in Domino.

III. *Nov.*

Sancti. Beati. *Germani* A. & sub. O. *Deciana*. Datiani. Innumerabilium O. *pro* in.

IV. *Nov.*

Purissima. purissimus. *Ad* O. *Vilcasino*. Velasano. *Episcopi*. Martiris.

V. *Nov.*

Sanctorum. A. Martyrum. & O. *Tempore*. temporibus. *Claudii*. Cladi. *Baptizabat*. Baptizavit. *Nec superati*. & exsuperati. *Inde*. in. *carcere*. carcerem. *nocte eadem*. eadem nocte. *Aurelianensi*. Aurelianensium

VI. *Nov.*

Theopoli. Theophili. *Decem Martyrum*. Martyrum decem. *Sanctorum* O. *Attici*. Auctici.

VII. *Nov.*

Herculani. Herculiani. *Ac si*. atque si. *Amaranti*. Amantii. *Fidelis*. Felicis. *In Frisia*. In pago Treveris civitatem. *Sancti* O. *willibrordi*. wilebordi. *Episcopi*. Archiepiscopi.

VIII. *Nov.*

Claudii. Cludii. *Trusi*. missi. *Mari* O. *Dari*. A. horum nomina cum minime reperiri possent Domino revelante interiectis annis postea ostensa sunt, statutum est ut anniversari Dies ipsorum sub nominibus supradictorum quinque martyrum recolitur. *Victorini*. Victoriani. *plumbatarum*. plumbatorum. *horum* usque *recoleretur* O.

IX. *Nov.*

Maximiani & *Maximini*. Maximi & Maximiani. *confessione Christianæ fidei*. Christianæ fidei confessione. *Dein*. deinde. *sibi* O. Revelatus. revelatus. *corrosus*. canrosus. *Eidem urbi* eiusdem urbis. *Episcopus* A. ipso die apud Verdunum, depositio Sancti Victorii eiusdem civitatis Episcopi.

X. *Nov.*

Fidem Catholicam. Catholicam Fidem.

XI. *Nov.*

In Galliis Turonis civitate. In Gauliis civitate Turonis. *ac se Christianum* O. *diris*. duris. *Verani*. Veriani. *Fidei*. fide.

XII. *Nov.*

Descripsit. describitur. *Senonico*. Senenico. *Miliduno*. Miluduno.

Digitized by Google

XIII. *Nov.*

Solutoris. Salvatoris. *Mitrii*. Demetrii. *Ad poſtremum*. ac poſtremum *ſunt*. O. *Depoſitio* O. *Toleto*. Toleta.

XIV. *Nov.*

Affecerunt ſuppliciis. Suppliciis affecerunt.

XV. *Nov.*

Quincto decimo. Decimo quinto. *Martiano*. Marciano. *pagum Pariſiacenſem*. Parienſem pagum.

XVI. *Nov.*

Sponte O. *clauſus*. clauſa. *collocatus* decollatus.

XVII. *Nov.*

Satis clarus. clarus ſatis. *civitate Corduba*. Corduba civitate. *Aciſcli*. Aculi. *ob*. O.

XVIII. *Nov.*

Irrumpere, eamque. Inrumperet, eamdemque. *ceteros*. cetteroſque *parvulo*. Puero. *Barala*. Laba. *eadem urbe*. eamdem urbem. *dextram*. Dextera. *juſſus eſt*. A. ipſo die octavæ Sancti Martini Epiſcopi & Confeſſoris.

XIX. *Nov.*

Maximi. Maximiani. *Presbyteri & Martyris*. O. *perſecutione Maximiani* O. *Sancti*. Beati. *qui* A. in *Severi*. Severeni. *Eſuperii* exſuperii. *perfecto*. prefecto.

XX. *Nov.*

Natalis O. *Maximino*. Maximiano *perſecutionem commovente*. perſecutione monente. *deportatus*. portatus. *Relatum*. revelatum. *Gaii*. Gagi. *ſolutoris*. ſalvatoris.

XXI. *Nov.*

Depoſitio. O.

XXII. *Nov.*

Ac martyrium. & ad martyrium *deinde*. denique. *Occiſa* A. eſt. *Auguſtuduni*. Auſtudini. *Epiſcopi* Martiris.

XXIII. *Nov.*

Quartus: Tercius. *Perſecutione Trajani*. Trajani perſecutione. *Felicitatis*: A: Martyris. *Pago*: campo. *Presbiteri*: Epiſcopi. *In civitate*: Item civitate.

XXIV. *Nov.*

Beati. Sancti. *qui poſt* uſque *conſummavit* O. *qui* uſque *legitur* O. *Blavia*. Blavio. *Sanctitatis*. Civitatis. *Floræ*. Floreæ. *gladio* O. *Apud* uſque *Feliciſſimi*. O.

XXV. *Nov.*

Epiſcopi O. *Alexandriæ* uſque obtruncatur O. A. *vero* Alexandrini Epiſcopi inter precipuos egregii. hic duodecim annos in Epiſcopatu illius urbis exigit, quorum tres ante perſecutionem, reliquos vero novem diverſis temptationum generibus duxit. Paſſus eſt hic beatiſſimus Epiſcopus tempore Maximini Imperatoris, qui decimam perſecutionem a Diocliciono (ſic) & Maximiano ceptum (ſic) in orientis partibus exercuit. *Epiſcopi* O. *Trucidantur*. trucidabantur. *cum clericis & laicis*, clerici & laici. *ſexaginta* A. eodem die Natalis Sanctæ Caterinæ Virginis. *Item* uſque *Martiris* O.

XXVI. *Nov.*

Natalis beati. Romæ Natalis Sancti *Poſt*. A. Apoſtolum. *Duodecim* A. menſes tres & dies ondecim. *Sepultus* O. *Maximino* Maximiano. *ſunt* A. eodem die beati Alexandri Epiſcopi & Martyris ſub Antonio Imperatore *Auguſtuduni* uſque *Epiſcopi* O.

XXVII. *Nov.*

Apud Bononienſem. uſque *affigentes* O., *legitque in hunc modum*. Natalis Sanctorum Marcialis, Vitalis, & Agricolæ, qui apud Bononiam Italiæ Urbem poſt alia tormenta ultimo crucifixi martyrium compleverunt *Confeſſoris*. Epiſcopi. *Lirinenſis*. Librinenſis. *Epiſcopus* O.

XXVIII. *Nov.*

Apud Corinthum O. *Beati*. Sancti *diſcipuli* A. *Apoſtolorum*. *Sancti* uſque *conſummaverunt* O. *Romæ* eodem die. *Rufi*. A. Martyris. *quem* A. Dominus Chriſtus cum omni domo ſua per Griſogonum martyrem lucratus eſt, quem *Chriſto*. Chriſti. *Fecit* A. Eodem die apud Africam Sanctorum martyrum Papinii, & Manſueti Epiſcoporum qui tempore wandalicæ perſecutionis ſub Virico Rege Arriano pro fidei Catholicæ defenſione, candentibus ferri lamminis (ſic) toto corpore aduſtus (ſic) glorioſum agonem conſummaverunt.

XXIX.

Digitized by Google

xxix. *Nov.*

Via Salaria. eodem die (*hoc iterum alius Auctor videtur ab Usuardo damus igitur integrum codicis textum*) *Saturnini Martiris & Sennis* & Sisinnii Diaconorum sub Maximiano Imperatore. Eodem die apud Tholosam Natalis Sancti Saturnini Episcopi, qui tempore Decii in Capitolio eiusdem urbis a Paganis tentus, eo quod ad eius præsentiam omnis ipsorum Dii muti facti sunt, & nullum Sacrificantibus ex more possent dare responsum, Tauro ad victimam preparato funibus religatus est. Quo vehementius stimulato a summa capitali arce per omnes gradus precipitatus, capite illiso, excusoque cerebro, & ex omni corpore dilaniato animam dignam Deo exalavit. Ipso die Romæ Sanctorum martyrum Crisanti, Mauri, & Dariæ Virginis, qui tempore Numeriani iudicis Romæ passi sunt.

xxx. *Nov.*

Apud O. *pro consule* A. *Achaiæ comprehensus*. A. cum perseveranter in Christi fide, & Evangelii mysterio duraret. *Primo in carcere est clausus ac deinde*. carcere clausus primum, inde coram Proconsule *vero in cruce appensus*. cruce ligatis manibus & pedibus, funibusque toto corpore tensus, ut longius cruciaretur. *Supervixit* A. Non cessans ea, quæ Christi sunt populum docere. *Apud Santonas*. Ipso die. *Troiani*. Traiani *Episcopi* A. apud Santonas, *magnæ* A. virtutis, &. *Multis virtutibus manifestat*. Manifestat multis virtutibus.

Letanias indicendas.

Mensis Decembris habet dies xxxi.
Luna xxix.

Kal. Decem.

In Affrica Natalis Sanctorum Papinii & Mansueti Episcoporum. Apud civitatem Magontiam Beati Albini martyris. Eodem die Sancti Eligii Novimensis Episcopi, cuius vitam admirandam multiplex signorum numerus commendat. Apud Bizanthium Nichomediæ Natalis Sanctæ Nataliæ, Uxoris Sancti Adriani martyris. Ipso die Sancti Candidi; item Romæ Sanctorum Martyrum Crisanti, Mauri, & Dariæ.

ii. *Decem.*

Natalis Sancti Viviani Martyris & Beatorum Martyrum Fausti & Dafrosæ filiæ eius, qui iubente &c. *usque* redderet, *ut in Sollerii textu. Tum* A. *ipso* die Sanctorum Veri, &c. *ut in eodem Sollerii textu.*

iii. *Decem.*

Tingi Metropolim Mauritaniæ Natalis Sancti Cassiani Martyris. eodem die Sanctorum Martirum Claudii &c. *ut in Sollerii textu, exceptis quæ notabuntur. cum septuaginta militibus, ex quibus* usque *puniri* O. A. *vero* & septuaginta militum qui omnis ad predicationem beati Crisanti crediderunt Christo.

iv. *Decem.*

Romæ Natalis Sanctorum Martyrum Simphoriani & Olimpii temporibus Valeriani & Gallieni Imperatorum. Eodem die translatio Sancti Benedicti Abbatis. In Affrica Natalis Sanctorum Armogasti, & Archinimi & Satiri, qui cum essent lucidissima membra Ecclesiæ Christi, pro confessione veritatis multa gravia perpessi supplicia, atque obrobria ab Arrianis, cursum glorioſi certaminis impleverunt.

v. *Decem.*

In Affricam apud Coloniam Thebestinam, natalis Sanctæ Crispine martyris. Item ipso die Treveris Sancti Nicecii Episcopi, totius sanctitatis viri, qui in Basilica Beati Maximini Episcopi sepultus quiescit.

vi. *Decem.*

Natalis Sancti Nicholai Episcopi Mirreorum Liciæ. Apud Affricam Sanctorum Martyrum Dionysiæ, Clavitæ, Leontii, & Emiliani Medici, & religioſi viri nomine Tercii, & Bonefacii, & Servii, & Victricis, & Majorici adolescentis.

vii. *Decem.*

Apud Alexandriam Beati Agathonii Martyris sub Decio Imperatore. Apud Santonas,

Digitized by Google

nas, ſancti Eupropii Confeſſoris, diſcipuli beati Martini Turonicæ Urbis Epiſcopi, qui in monaſterio, quod ipſe ædificavit in pace quievit. Eodem die, in Spolitana Urbe, ſancti Sabini Epiſcopi, & Martyris. Item ipſo die, octavæ ſancti Andreæ Apoſtoli. Item ordinatio beatiſſimi Ambroſii Epiſcopi, & Confeſſoris.

VIII. *Decem-*

Natalis. O. *beati*. ſancti. Aureliano. A. Imperatore. *Sepultus*. ſepultuſque eſt. *Sancti*. beati. *Tempore Decii*. ſub Decio. Eodem die, in territorio Dumenſi, depoſitio ſancti Leonardi eximii Confeſſoris. A *Judice* uſque *exuri*. O.

IX. *Decem.*

Natalis ſanctæ Leochadiæ Virginis. Ipſo die beati Cypriani Abatis Petrogorici magnæ ſanctitatis, & clariſſimi miraculi Viri.

X. *Decem.*

Apud Emeritam hiſpaniæ civitatem, Sanctæ Eulaliæ Virginis, quæ cum eſſet annorum tredecim, pro confeſſione Chriſti, juſſu Daciani preſidis, plurima tormenta perpeſſa eſt, noviſſime in equuleo ſuſpenſa, & exungulata, faculiſque ardentibus ex utroque latere appoſitis, hauſto igne ſpiritum reddidit, & cernentibus Chriſtianis in ſpecie columbæ niveæ cælum petiit. Eodem die apud prefatam Urbem paſſio ſanctæ Juliæ Cumvirgine beatæ Eulaliæ. Item apud Spolitanam civitatem, ſanctorum Martyrum Carpofori presbyteri, & Habundi Diaconi.

XI. *Decem.*

Danielis Prophetæ. Romæ, Damaſi Papæ, qui rexit æccleſiam annis decem, menſes tres, & dies duos. Eodem die, natalis ſanctorum Martyrum Potentiani, Pretextati, atque Traſonis. In Galliis civitate Ambianis, natalis Sanctorum Martyrum Victorini, Fuſciani, atque Gentiani. In hiſpaniis, ſancti Eutici, cujus geſta habentur.

XII. *Decem.*

Natalis ſanctorum Martyrum Hermogenis, Donati, & aliorum vinginti (*ſic* (duorum. Apud Alexandriam, beatorum Martyrum Epimachii, & Alexandri. Eodem die, ſanctarum quatuor mulierum, Ammonariæ, Mercuriæ, Dionyſiæ, item Ammonariæ. Apud Septimanam urbem Narbonam, depoſitio Beati Pauli Epiſcopi, & Confeſſoris. In pago Minacenſe. natalis ſancti walerici Abatis, atque Confeſſoris. Eodem die, translatio beati Nichaſii Epiſcopi, & Martyris.

XIII. *Decem.*

Apud Siracuſanam Siciliæ Civitatem, natalis Sanctæ Luciæ Virginis, & Martyris, quæ paſſa eſt Diocliciani, & Maximiani perſecutione ſub Paſchaſio Proconſulari: Paſſa eſt autem idus Decembris, & in loco, in quo percuſſa eſt, ſepulta, ibique Baſilica poſtmodum ſupra corpus eius fabricata eſt. Paſchaſius vero Romam perductus, eo quod a ſingulis fuiſſet accuſatus, quod damnaſſet provinciam, ab omni ſenatu abditus accepit capitalem ſententiam.

XIV. *Decem.*

Apud Anthiochiam, ſanctorum Martyrum Hieronis, Arſeni, Yſidori, & Dioſcori. Apud Cyprum, ſancti Spiridionis Epiſcopi admirandæ beatitudinis Viri. Remis, ſancti Nichaſii Epiſcopi, & Martyris, quia wandalicis pro fide Chriſti decollatus eſt intra domum Æccleſiæ.

XV. *Decem.*

Apud Affricam, natalis ſancti Valeriani Epiſcopi, & Confeſſoris. In territorio Aurelianenſium, depoſicio Maximini presbiteri, atque Abatis venerabilis ſanctitatis Viri. Obiit autem in dominico die XVIII. Kalendarum menſis Januarii.

XVI. *Decem.*

Poſita. A. (*Quæ ſequuntur* ad XXII. *hujus menſis diem, alia manu ſcripta ſunt, eademque, qua poſtremos Maii dies deſcriptos fuiſſe antea monuimus*.) Ravennæ ſanctorum Martyrum Valentini, Navalis, & Agricolæ. Apud Civitatem Spolitanam Sancti Miletii Epiſcopi, & Confeſſoris. In Tuſcia, ſanctæ Barbaræ virginis, & martiris: tamen feſtivitas martyrii eius pridie nonas Decembris. Eodem die, paſſio ſanctorum Martyrum Floriani, & XL. Martyrum ſociorum eius.

XVII.

Digitized by Google

XVII. *Decem.*

Qui usque *Damniticam*. O. A. *vero*. Qui tertius post Petrum Apostolum Antiochenam rexit ecclesiam. Hic Romæ dentibus bestiarum passus est. Inde delatus jacet antiochiæ extra portam dampnaticam. *Iesus*. Christus. *Item*. A. eodem die. *Beatæ*. sanctæ. *Venerabilem memoriam*. in Venerabili memoria. *Extructa*. A. est. *Conservat*. conservata.

XVIII. *Decem.*

Philippis. Philippi. *Beatorum*. Sanctorum. *Hi ex eo numero discipulorum*. Qui de primis illis discipulis. *In Africa*. Apud Africam. *Passio* O. *Gatiani*. Gratiani. *Qui*. A. primus. *Roma eidem Civitati primus directus Episcopus*. Romana ad dictam civitatem Episcopus missus fuit, & *Miraculis*. A. ibi. *In pace*. A. Ipso die, natalis sanctæ Anatolie Virginis, quæ simul cum Beata Victoria Cumvirginali sua est comprehensa, ac sub Decio Principe, martyrio coronata est. Eodem die, sancti Ciriani Episcopi, & Martyris.

XIX. *Decem.*

Beati. sancti. *Qui* usque *Crucem*: O: A: *vero*. depositio Antisiodori, Sancti Georgii Episcopi, & Confessoris. Item in. *Darii*. Clari. *Martyris*: A. Aurelianis, sancti Advit i Abbatis.

XX. *Decem.*

Beatissimorum: sanctorum. *Qui* usque *animi dedit*: O. A: *vero*: Martyrio coronatorum. *Liberati*: A: & sancti Gergii (*sic*) Episcopi. Romæ, sancti Zephirini Episcopi. Item in Hispania sancti Domitiani Abbatis.

XXI. *Decem.*

Natalis beati: Natale sancti. *Ac non* usque *die*. O. A: *vero*: Cujus corpus in civitate Ortone provincia Apulie conditus est hodie. Cathalaunis, sancti Memii primi illius Civitatis ab urbe directi.

XXII. *Decem.*

Romæ via Lavicana inter duas laurus, natalis sanctorum Martyrum xxx., qui omnes sub Dioclitiana persecutione una die coronati sunt. Item apud Alexandriam (*hinc primi Scriptoris manus iterum occurrit*) Beati Sciritonis Martyris. Ipso die, quamplurimorum Martyrum, qui in desertis, & montibus, apud Ægyptum oberrantes, fame, siti, frigore, latronibus, bestiisque consunt. Inter quos erat venerandus Cheremon Episcopus. Hic erat Urbis Ægypti, quæ dicitur Nicopolis, cum ad Arabium montem, una cum grandeva conjuge discessisset, nulli ultra apparuit. Eodem die, sanctæ Theodosiæ virginis, & martyris, & sancti Didimi monachi.

XXIII. *Decem.*

Romæ; natalis sanctæ Victoriæ Virginis, & Martyris. Talianus vero percussor eius leprosus factus in terram sex dies consumptus a vermibus, expiravit. Apud Nichomediam, sanctorum Martyrum xx. quos Diocliciana persecutio graviſſime cruciatos, Martyres Christi fecit, & beato sanctorum numero in cælis conjunxit. Apud Urbem Romam, beati Servuli, de quo beatus Papa Gregorius scribit: Qui rebus pauper, meritis dives, quem longa ægritudo dissolverat; hic beatissimo fine glorificatus, sepultus est in Basilica beati Clementis Episcopi, & Martyris, ubi ad commendandam eius sanctitatem ad eius tumbam miracula creberrime fiunt. Eodem die, Sancti Evaristi Papæ, & Martyris.

XXIV. *Decem.*

Vigilia natalis Domini. Eodem die apud Antiochiam Syriæ, natalis Sanctarum Virginum quadraginta, quæ sub persecutione Diocliciani, per diversa tormenta martyrium consumaverunt. Apud Spoletum Civitatem, Natalis Gregorii Presbiteri, & Martyris, temporibus Diocliciani, & Maximiani Imperatorum, sub Judice Flacco, quem ad se adductum ita Flaccus aggreditur: Tu rebellis es Deorum, & Principum contemptor? Cui respondit beatus Gregorius: si vero vis scire, ab infancia mea numquam a Deo meo recessi, qui me ex limo terræ formavit: cumque perseverantissimus in fide confessionis maneret, fustibus nodosis dorsum eius verberatum dissrumpitur; religatus venter eius dissipatur.

Inde

Digitized by Google

Inde ligatus manus, & pedes, in craticula superpositus lignis suppositis. Continuo terræmotu cecidit una legio in civitate Spolitana, & oppressit CCC. ydolis servientes. Post ferro constrictus, sub custodia militum in carcerem truditur, ubi angelica visitatione consolatur. Eductus autem de carcere, cardis ferreis illius genua percussa sunt. Set & lampadibus ardentibus latera eius accensa, dicente beato Martyre Judici impio: si totum corpus meum perdas, præsto est tamen Dominus meus Jesus Christus, qui me sanat, & corroborat. Tunc Flaccus tirannus feras terribiles præcepit dimitti, ut corpus sancti Martyris absorberent, sed nulla eorum (*sic*) corpus sanctum attingit.

xxv. *Decem.*

Judæ nascitur: nascitur Judæ. *Tertiæ*: A. ab urbe autem condita anno IↃCCII. sextam mundi ætatem suo piissimo consecravit adventu. *Sub Diocletiano* usque *ceteri vero*. O. A. *vero*: quæ tempore Dioclitiani primo duram, & immitem custodiam a viro suo publico perpessa est, in qua tamen a Grisogono Confessore Christi multum consolata est: deinde a Prefecto Illirico diuturna custodia maceratur; ad ultimum per manus, & pedes extensa, & ligata ad palos fixos, & circa eam ignis accensus est; in quo martirium consumavit: & omnis, qui cum illa venerunt. *Cimiterio*: Cimiterium. *Quæ*: O. *Post virtutum* usque *jugulata est*: O.

xxvi. *Decem.*

Apud Jherosolimam, passio sancti Stephani prothomartiris, qui non multo post ascensionem Domini ab Apostolis, cum esset plenus fide, & Spiritu Sancto, Diaconus ordinatus est, atque eodem anno, quo & Christus passus, a judeis est lapidatus. Eodem die, natalis sancti Martini clariffimi viri, qui martirii premium sub Imperatore Marciano Rome adeptus est.

xxvii. *Decem.*

Apud Ephesum: O. *Beati*: sancti. *Evangelistæ, qui*: Evangelistæ dilecti Dei. Hic. *Relegationem*: A. &. *Divinæ* divinam. *Usque* usque ad *ecclesias*: O. *Et confectus*: consecutus. *Senio*: A. positus est ad patres suos post passionem Domini anno. *Octavo*: sexto. *Post passionem Domini anno*. O, *Autem*: O. *Nono*: octavo. In partibus Aquilejæ, sancti Zelei presbyteri, & confessoris. *Mortuus est* usque ad *effectus est*: O.

xxviii. *Decem.*

Bethleem, sanctorum Martyrum Innocentum, quos herodes, cum Christi nativitatem a Magorum indicio cognovisset, xxxv. anno Regni sui interfici jussit. Qui anno xxxvi. morbo intercutis, scatentibus toto corpore vermibus, miserabiliter, & digne moritur.

xxix. *Decem.*

Hierosolimis, depositio David Regis. Apud Arelatem, natalis sancti Triphoni Episcopi, de quo scribit Apostolus ad Thimotheum: *Triphonium autem reliqui infirmum Mileti*. In pago Occimense, natalis Sancti Ebrulfii Confessoris, cujus gesta habentur.

xxx. *Decem.*

Apud Spoletum, passio sancti Sabini Episcopi, Exuperantii, & Marcelli diaconorum, & Venustini cum uxore, & filiis sub Maximiano Imperatore. Qui Sabinus, cum esset clarus in omnibus divinis instructionibus, & sermone eloquentissimus, tentus est a Preside Tusciæ Venustiano, cum duobus diaconibus Marcello & Exsuperantio, & multis clericis. Cui Venustianus dominum suum Jovem, quem habebat in cubiculo, & lapide mire formatum, & vestimentis aureis ornatum ad adorandum obtulit. Quem beatus Sabinus in manibus acceptum, facta oracione, continuo elisit in pavimento, & confregit. Quod factum videns Venustianus, cum furore jussit, ut preciderentur ejus manus in conspectu ejus. Marcellum, & Exsuperantium eculeo suspendi, ac fustibus macerari. Cumque vnguibus radi latera eorum, & ignem ætiam subponi precepisset, in confessione Domini spiritum emiserunt. Turonis, sancti Perpetui Episcopi, & Confessoris.

xxxi.

Digitized by Google

xxxi. *Decem.*

Papæ Episcopi, & Confessoris. *Habentur*: A. Hic fuit post beatum (*sic*) xxxv. Sedit autem annos xxiii. menses x. dies xi. Cujus industria Sinodis (*sic*) preclariſſima toto orbe terrarum a cccx. & viii. patrum apud Niceam urbem Bithiniæ celebratur, sub Consulari Constantini Augusti Licinio XII. Kal. Januarii. *Senones*. Sennones. A *Pontifice Romano*: a beatis Apostolis. *Eamdem prefatam Metropolim*: O. Et *in eadem urbe*: Item in eadem urbe, passio. *Retiariæ* usque ad *Exorciſma*. O.

Auctaria quædam peculiaria.

xxiv. *Januarii.*

F*Luvium diſperſæ* A. *in ora marginis*. Et natale Sancti Feliciani Episcopi & martiris, cuius festum fit duplex, quia eius capella est in Ecclesia maiori.

xi. *Februarii.*

Primo loco annunciatur Sanctus Rufinus his verbis, In Italia Civitate Pistorii Natalis Sancti Rufini Episcopi & Confessoris, cujus venerabile corpus gratia Dei concedente una cum corpore beati Ceſſidii translatum illo in Ecclesia maiori mira hodie veneratione quiescit, ac ipsius festivitas solempnis celebratur.

vii. *Martii.*

Margini inſcriptum a recentiore manu. Primo loco, natale Beati Thome de Aquino Confessoris ordinis Predicatorum, cuius festum debet celebrari per capitulum Ecclesiæ Pistorienſis in Capella relicta per Dominum Ubertinum olim Episcopum Pistorienſem in dicta Ecclesia, & vigore legati dicti Domini Ubertini Capellani dictæ Capelle debent solvere libras sex Sacriste dicti Capituli.

ix. *Martii.*

Margini adscriptum apud Sebastem Armenie minoris, passio Sanctorum quadraginta Martyrum. Item apud Niseam &c.

xi. *Martii.*

Verbis illis apud Sebasten Armeniæ minoris *margini adſcribitur hæc nota*: debet poni superius ut ibi notatum est.

xxi. *Martii.*

In ſancti Benedicti Elogio ad ea verba: scribit Papa *Gregorius* in margine *hæc notantur*, qui floruit circa annos Domini nostri Jesu Christi Dxviii. tempore Justini senioris, & sepultus est in Oratorio Johannis Baptistæ sub cuius regula infinita monasteria constructa sunt.

xxv. *Martii.*

Post illa verba Annunciatio Dominica, isthæc *in margine reperi* in hac die varietate, temporum, multa Deus operatus est, ut continentur in his versibus

Salve festa dies, que vulnera nostra coherces:
Angelus est missus: est passus in cruce christus:
Est Adam factus, & eodem tempore lapsus:
Ob meritum decime cadit Abel frater ab ense:
Offert Melchisedec: Ysaac supponitur aris:
Est decollatus Christi Baptista Beatus.
Est Petrus erectus: Jacobus sub Herode peremptus:
Corpora Sanctorum cum Christo multa resurgunt:
Latro dulce tamen per Christum suscipit Amen.

Eodem die in Galliarum Provinciis, tempore Theodorici, & Theodoberti monarchiam Francorum tenentium, nobilis vir Barontus Monachus in Monasterio Longoreti Beati Petri, post visionem terribilem Demonum, & Angelorum eum defendentium, impetrata licentia a fratribus Romam profectus; & cum ibidem beati Petri sepulchrum & aliorum sanctorum corpora viderit, per Tusciam rediens, ad civitatis Pistorii territorium pervenit, Lamporechium nominatum, ubi quedam est planities montibus circumsepta; & cum ibidem prius Oratorium construeret, tandem Abbatiam

cum

Digitized by Google

cum quibuſdam Monacis ædificavit, vitam monachalem per multos annos ibi gerens atque Senio confectus animam Chriſto reddidit. Et cum fuerit mirabilis ſanctitatis in ſua vita, etiam poſt mortem mirabilior multis miraculis apparuit uſque in hodiernum diem anno Domini MCCCCXLIII. Nam dicta die populus Piſtorienſis & omnes Finitimi ad Abbatiam ſancti Baronti devotiſſime confluunt.

XII. *Aprilis.*

Sancti Julii elogio hæc in margine adſcripta ſunt : huius tempore celebrata fuit Synodus prima apud Niceam Epiſcoporum numero CCCXVIII. & damnata fuit hereſis Arriana que dicebat filium eſſe minorem Patre A. D. CCCLVIII. Imperante Conſtantino.

XVII. *Aprilis.*

Ad poſtrema verba Iſidori Monachorum *hæc in margine adcedunt.* Eodem die Rome in Cymiterio Calixti via Appia Sancti Aniceti Pape & martyris ſub Antoninio, & Lucio martyrio coronati. hic conſtituit, ut Clerici coronas portarent, & compoſuit hymnum *Te Deum laudamus.*

XIX. *Aprilis.*

Sub finem in margine hæc habes : eodem die ſancti Crefcentii ſubdiaconi & confeſſoris diſcipuli ſancti Zenobii Epiſcopi Florentini anno Domini CCCCXXIII.

XX. *Aprilis.*

In margine hæc lego: primo loco depoſitio ſancti Zenonis : fit feſtum ſolempne

II. *Maii.*

Ex margine huc refero ſequentia primo loco feſtum Corone Domini noſtri Jeſu Chriſti ordinatum, & relictum per Dominum Andream Epiſcopum Piſtorienſem, pro quo celebrando reliquit Sacreſtiæ Eccleſiæ Piſtorienſis duas cultras terræ poſitas prope Piſtorium, loco dicto *al Poggio*, quarum fructus, debent dividi inter hoc feſtum, & aliud feſtum die XIII. menſis Septembris.

XIX. *Maii.*

Hæc margini adſcripſit recentior manus. Ipſo die, depoſitio ſancti Petri confeſſoris de Murrone, qui fuit Papa dictus Celeſtinus, & renuntiavit Papatum, & aſſumptus fuit in Papam anno Domini M.CCLXXXXIV. & obiit in Domino anno Domini M.CCLXXXXVI. tempore ſuæ ætatis anno XCI. & fuit fundator ordinis fratrum celeſtinorum, & Clemens Papa quintus canonizavit eum anno Domini M.CCCXVI.

XXIII. *Maii.*

Conditi Adduntur hæc in margine. Item ſciendum eſt quod monaſterium ſub vocabulo Sancti Deſiderii prefati Piſtorienſe fuit unitum ſacreſtie maioris Eccleſiæ Piſtorienſis pro quotidianis diſtributionibus clericorum dicte Eccleſie inter eſſentium divinis officiis nocturnis pariter, & divinis; & patet in bulla Domini Eugenii Pape IV. ſub dat. Florentia anno Incarnationis Dominice M.CCCCXL. v. Kal. Novembris ſui Pontificatus anno XII: ordinante, petente, & exequente predicto Domino Donato de Medicis tunc Epiſcopo Piſtorienſi.

XXV. *Maii.*

Item natalis ſancti Zenobii Epiſcopi & Confeſſoris Florentini anno Domini CCCCXXIV. eodem die ſancta Maria mater Jacobi, *ex margine hæc deſcripſimus.*

XXXI. *Maii.*

Beatæ Petronillæ elogio *hæc adtexuntur in margine*. Eodem die apud Aquileiam, ſanctorum Martyrum Cantii, & Cantiani, & Cantianellæ fratrum.

Kal. Junii.

Ex margine : primo loco Bononie, Paſſio ſancti Proculi Epiſcopi & Martyris (*huic voci inſcriptum vel confeſſoris*) Iteranenſis in ducatus Poletano, qui vita & miraculis multos convertit ad Dominum : Et eſt altare ipſius in Eccleſia, in quo ſunt Reliquie ipſius.

II. *Julii.*

Ex margine. Feſtum viſitationis Virginis Mariæ, quando viſitavit Heliſabeth, ſtatutum a Papa Urbano ſexto, qui fuit electus anno Domini MCCCLXXVII., & ſtetit in papatu annos x. vel circa. Quod feſtum Bonifatius Papa IX. ſucceſſor eius confirmavit. Item eodem die.

Digitized by Google

VI. *Julii*.

In fine hæc margini inſcripta a recentiore manu. Item in Tuſcia apud Feſulas ſancti Romuli eiuſdem civitatis primi Epiſcopi & Martyris & ſociorum eius, Cariſſimi, Marchitiani, Creſcentii, & Dulciſſimi, qui fuerunt diſcipuli Beati Petri Apoſtoli, & ab eo miſſi ad predicandum ad eamdem civitatem verbum Dei.

XII. *Julii*.

In fine ex margine hæc leges. eodem die in Tuſcia, in Territorio Florentino apud Monaſterium de Paſignano ſancti Michaelis Feſulane Dioceſis, tranſitus ſancti Johannis Gualberti Abbatis, & hedificatoris ordinis Vallis Umbroxe, in anno Domini M.LXXXIII.

XVII. *Julii*.

Ex margine. primo loco: Rome natalis ſancti Alexii confeſſoris.

V. *Auguſti*.

Ex margine. primo loco feſtum Nivis Rome apud ſanctam Mariam maiorem, quando dicta die nix venit, & fuit ſignum Eccleſie tempore Liberii Pape, anno Domini CCCLIX: vel circa. Item eodem die Bononiæ, depoſitio ſancti Dominici confeſſoris Fundatoris ordinum Fratrum Prædicatorum anno Domini M.CCXXI. Item apud Provinciam &c.

XII. *Auguſti*.

In fine. Item ſancte Clare.

XXV. *Auguſti*.

In fine ex margine. Item depoſitio ſancti Lodovici Regis Francorum confeſſoris, qui obiit anno Chriſti M.CC.

XXVIII. *Auguſti*.

Ex margine. primo loco. Beati Auguſtini doctoris, Epiſcopi, & confeſſoris & Rome.

XIII. *Sept*.

Ex margine. primo loco. Feſtum Corone Domini noſtri Jeſu Chriſti ordinatum, & reliqua ut VI. nonas Maij.

XX. *Sept*.

Privati. inſcriptum huic voci: & ſanctorum Martyrum Euſtachii & ſociorum eius, de quorum feſto debet fieri ipſo die, &.

IV. *Oct*.

Ex margine. primo loco in civitate Aſſiſio depoſitio ſancti Franciſci confeſſoris, & fundatoris ordinis Minorum, anno Domini noſtri Chriſti M.CCXXVI.

II. *Nov*.

Ex margine. primo loco commemoratio omnium fidelium defunctorum. Item.

VI. *Nov*.

Auctidii. Inſcripta huic voci hæc ſunt. Et ſancti Leonardi confeſſoris, de quo fit feſtum duplex quia eſt capellania in Eccleſia.

IX. *Nov*.

Primo loco. Rome dedicatio Baſilice ſancti Salvatoris per ſanctum Silveſtrum Papam, tempore Conſtantini Imperatoris Anno Domini CCCXXII. vel circa.

XVII. *Nov*.

Ex margine. Primo loco apud civitatem Florentiam, natalis ſancti Eugenii Diaconi, & Confeſſoris, Diſcipuli ſancti Zenobii eiuſdem civitatis Epiſcopi & confeſſoris, anno Domini CCCCXXIII.

XVIII. *Nov*.

Ex margine. Primo loco, Rome dedicatio Baſilice Apoſtolorum Petri, & Pauli. Item in civitate Lucana, depoſitio ſancti Fridiani eiuſdem Eccleſie Epiſcopi & confeſſoris.

VIII. *Decem*.

Ex margine. Primo loco, Conceptio Beate Virginis Marie, & apud civitatem Verone depoſitio ſancti Zenonis ipſius Eccleſie Epiſcopi & Confeſſoris, atque huius Eccleſie Piſtorienſis Patroni & principale feſtum.

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTHECÆ PISTORIENSIS

LIBER II.

FRANCISCO. PERTVSATO
NOBILISSIMO. MEDIOLANENSI. CIVI.
INCLYTAE. OLIVETANAE. CONGREGA
TIONIS. ALVMNO. OLIM. CLARISSIMO.
NUNC. TICINENSI. EPISCOPO.
ARCHIEPISCOPO. AMASIENSI.
MVLTIPLICI. DOCTRINA. PRVDENTIA. MO
RVM. INTEGRITATE. LONGE. SPECTATISS.
BIBLIOTHECAE. PISTORIENSIS
PARTEM. ALTERAM
FRANCISCVS. ANTONIVS. ZACHARIAS. S. I.
DE. SE. OPTVME. MERITO
D. D.
KAL. IANVARIS. A. O. R. CIↃIↃCCLI.

PRÆFA-

Digitized by Google

PRÆFATIO.

MULTIS de cauſſis apud Urbes, Societateſque cultiores ea obtinuit conſuetudo, ut quos ſingulæ litteris, atque divulgatis libris clariſſimos Viros habuerint, eos diligenti commentario recenſere ſtudeant, & ceteris gentibus univerſis uno veluti obtutu contemplandos exhibere. Ea mihi tamen graviſſima viſa eſt ſemper, quæ non tam ad eorum commendationem facit, qui eruditionis ſuæ monumenta ediderunt, quam illorum, qui iſthæc cum laude commemorari vident, utilitatem; honeſta quædam ſtudiorum, doctrinæque æmulatio, quam tum omni neceſſe eſt, quum quis majores ſuos, cives, ſocios, & animum ad optimas artes adjeciſſe, & inde nominis immortalitatem conſequutos intelligit. Huc certe ſpectaſſe crediderim Joſephum Dondorium e Cappuccinorum familia Scriptorem, quum in libro, quem *della pietà di Piſtoja* prænotavit, brevem Piſtorienſium ſuorum, qui eruditionis fama ad ſua tempora floruerant, catalogum emiſit in lucem. Sed revera elenchus iſte & imperfectus omnino eſt, nec erroribus caret. Idem argumentum tractare inſtituerat Oldoinus noſter, libroque titulum fecerat *Athenæi Piſtorienſis*. Mors enimvero doctiſſimi Viri conſiliis interceſſit; nihilque apud nos ſupereſt præter magni operis rudimentum quoddam, atque adumbratio. Verum ne Piſtorienſibus, quorum ad omnes liberales diſciplinas parata eſſe ingenia experientia didici, ſingulare hoc doctrinæ adjumentum diutius deſit, homo ego exterus quidem, & alienigena, ſed apud eos triennio non ſine voluptate verſatus,

Digitized by Google

ſatus, ipſorum Scriptores libello hoc comprehendere adgredior, atque exornare. Erit profecto, quum Piſtorienſis aliquis patriæ ſuæ urbis gloria ductus Catalogum hunc meum augere, caſtigare, ornare ſuſcipiet. Neque enim is ego ſum, qui abſolutiſſimam Piſtorienſium Scriptorum Bibliothecam contexi a me potuiſſe exiſtimem. Immo vero ultro fateor, vel diligentiſſimis quibuſque, ſive tædio quodam, quod in iſtiuſmodi Libris conficiendis facile obrepit, ſive notitiarum inopia multa effugere minime prætermittenda, multa excidere omnino delenda. Quamobrem commentariolum hoc noſtrum non tam Bibliothecam Piſtorienſem, quam ejus ſpecimen modeſtiore titulo inſcribere viſum eſt. Nihilo tamen minus Piſtorienſes, & ceteri litterariæ hiſtoriæ ſtudioſi Viri conſilium noſtrum æqui bonique facient. Nam quum Dondorius LIX. Scriptores enumeret, Oldoinus in MSS. ſuis ſchedis XLVII. (ex his non pauci a Dondorio prætermiſſi), nos omnino CLXVI. reperimus deſcribendos. In his autem eorum, qui etiamnum vivant, neminem nominabo; non quod ob editos libros, aut certe ob inſignem doctrinam digniſſimi, qui hos inter cenſerentur, non ſint Cæſar Franchinius, Franciſcus Merlinius, Angelus Marchettus magni Alexandri filius, Presbyter Bonacchius, Cajetanus Cennius aliique non ita pauci, atque ut ne noſtros homines plane neglexiſſe videar, Dominicus Franchinius Romani Collegii Rector egregius, Dominicus Centius, Johannes Philippus Ptolemæus Johannis Baptiſtæ Cardinalis ampliſſimi Nepos, Viri litterati, ac ſacris profaniſque diſciplinis, quarum Doctores fuerunt, aut etiamnum ſunt, eruditiſſimi, Michael Larius quoque acerrimo ille quidem ingenio, optimaque indole, ſed adverſa nimium valetudine adoleſcens; at quod ſolidior, quæ obitum noſtrum conſequitur, honeſtatque, verior etiam gloria eſſe videatur.

Alphabeticum porro in recenſendis Scriptoribus ordinem ſequar; quem pluribus Bibliotecarum Auctoribus placuiſſe video; non tamen (quod plerique faciunt) prænominum rationem habiturus ſum, ſed nominum; hæc enim quum notiora eſſe ſoleant, quam illa, ſi nominum ordo ſervetur, Lectorum utilitati conſuli magis exiſtimaverim. Illud extremo loco Lectores meos monitos velim, me quæ Oldoinus adnotavit, ipſius verbis redditurum, ne ſua optimus Vir laude fraudetur. Sed de his ſatis.

INDEX

Digitized by Google

INDEX
SECUNDÆ PARTIS.

Pars I. *Bibliothecæ Pistorienſis Liber* II. *ſeu ſpecimen Catalogi Pistorienſium Scriptorum, auctore Franciſco Antonio Zacharia Soc. Jeſu* - Pag. 165.

Pars II. *Appendix ineditorum maximam partem monumentorum* - P. 230.

Caput I. *Nicolai Fortiguerræ Cardinalis vita ab Johanne Baptiſta Fortiguerra ſcripta, ex Pistorienſi MS. exemplo nunc primum edita* P. 231.

Caput II. *Doctoris Juliani Corbellii de geſtis rebus a Cardinale Nicolao Fortiguerra ad Johannem Baptiſtam Fortiguerram epiſtola, ex Pistorienſi autographo, nunc primum edita* - - - P. 243.

Caput III. *Vita Scipionis Carteromachi, ſeu Fortiguerræ ab Juſto Fontaninio deſcripta, ex Diario Litteratorum Italiæ* T. XX. *artic.* XI. §. II. P. 248.

Caput IV. *Ejuſdem vitæ retractatio, & continuatio, ex eodem Diario Litteratorum Italiæ* T. XXVI. *artic.* VIII. - - - P. 253.

Caput V. *Ad Galeotum Ruvereum Tituli S. Petri ad vincula Presbyterum Cardinalem S. R. E. Vicecancellarium Scipionis Carteromachi epiſtola* P. 259.

Caput VI. *Ejuſdem ad eumdem carmen* - - - - - P. 261.

Caput VII. *Ejuſdem elegia nunc primum edita* - - - - *ibid.*

Caput VIII. *Michaelis Fortiguerræ epiſtolæ aliquot nunc primum editæ* - P. 263.

Caput IX. *Ejuſdem carmina hactenus inedita* - - - - P. 274.

Caput X. *Vita Illuſtriſs. ac Reverendiſs. Johannis Petri Fortiguerræ Epiſcopi Bituntini ab Johanne Baptiſta Fortiguerra fratre deſcripta, ac nunc primum edita* - - - - - - P. 276.

Caput XI. *Ad Johannem Petrum Fortiguerram Epiſcopum Bituntinum Johannis Thomæ Gennatii epiſtola* - - - - - P. 279.

Caput XII. *Ejuſdem ad eumdem Epigramma* - - - - P. 280.

Caput XIII. *De Infulis Bituntinis eidem conlatis ejuſdem Gennatii Epigrammata duo Italica* - - - - - - - - *ibid.*

Caput XIV. *In obitu ejuſdem Epiſcopi Italica Carmina Johannis Baptiſtæ fratris, ex autographo Pistorienſi* - - - - - P. 281.

Caput XV. *Ad generoſum juvenem Julianum Medicem Benedicti Coluccii Pistorienſis Lazareus, nunc primum editus* - - - P. 287.

Caput XVI. *Specimen Italicorum Petri Ricciardii carminum, ex tertia parte MSS. ejuſdem carminum* - - - - - P. 298.

Caput XVII. *Elogium Alexandri Marchettii, ex Diario Litteratorum Italiæ* T. XXI. *artic.* VI. - - - - - - P. 320.

Caput XVIII. *Johannis Baptiſtæ Ptolomæi Societatis Jeſu Presbyteri Cardinalis Tit. S. Stephani Rotundi in Monte Cœlio vita a Petro Maria Salomonio ejuſdem Societatis Jeſu deſcripta, ex Diario Litteratorum Italiæ* T. XXXVIII. *parte* I. *artic.* I. *Adcedunt aliqua ex Auctoris autographo nunc primum edita, & doctiſſimi P. Contuccii Contuccii Soc. Jeſu* - - - - - P. 336.

Caput XVIIII. *Oratio habita in funere ejuſdem Cardinalis Ptolomæi, ac Romæ primo, deinde Coloniæ divulgata* - - - - P. 370.

Digitized by Google

A

Abbracciavacca (Bartholomæus, vulgo Meo)



Floruit Abbracciavacca, quem Leo Allatius *in Indice Braccium Vaccam* adpellat, Fr. Guittonis ævo, circa annum MCCL. Scripsit Italica carmina, quorum codicem unum habuit Rhedius, Bargiacchius alterum. Specimen exstat apud Crescimbenium in suis Commentariis.

Vide eumdem Crescimbenium (*Coment. Vol. II. part. II. lib. I. n. XLIV*) & Quadrium in opere inscripto *della Storia, e della ragione d' ogni poesia* (hoc opus Subaudi, quotiescumque Quadrium deinceps citabimus) volum. II. lib. I. dist. I. c. VIII. pag. 163.

Almonta (Nicolaus)

Ineunte XV. seculo vixit. Exstant in Bibliotheca Chisiana ejus Italica carmina. De eo Crescimbenius comment. vol. IV. l. I. cent. V. n. LXXIX.

Amati (Johannes)

Scripsit carmina Italica, quorum exemplum servabat Pistorii Turinius.

Andreini (Franciscus)

Floruit Franciscus Andreini sub finem seculi XVI. Uxorem habuit Elisabetham Andreiniam Patavinam editis libris claram. Divulgavit autem Italice

I. *Le bravure del Capitano Spavento*
II. Fabulas duas, quarum alteri titulus *l' ingannata Proserpina*, alteri *l' alterezza di Narciso*.
III. *Ragionamenti fantastichi*, dialogum

Franciſci meminere cum laude Salvius T. III. hist. Pist. pag. 214. & Dondorius in libro, quem prænotavit *della pietà di Pistoja* pag. 341.

Andreini (Johannes Baptista)

Fuit is ex Elisabetha Franciſci memorati filius. Inter alia Geneſim Italico carmine reddidit. Salvius T. III. hist. Pist. pag. 215.

Digitized by Google

Arferoli (Pandulphus)

Presbyter fuit ; tumulatus ad S. Laurentii , quum obiiſſet IV. Idus Octobres Anno vulgatæ æræ CIↃIↃCXXXVII.

Edidit Italice vitam B. Attonis Piſtorienſis Epiſcopi . Exſtant MSS. Piſtorienſium hiſtoriarum tomi duo . Item liber *dell' armi , ed inſegne delle famiglie di Piſtoja* , liber quoque inſcriptus , *Prioriſta delle diſcendenze delle famiglie dei luoghi , donde deſcendono , nomi , e cognomi d' eſſe* ; alius liber prænotatus , *Operaj , e Graduiti di S. Jacopo* ; item alter , cui titulum fecit *degli alberi delle famiglie* , tandem Panciaticorum , & Cancelleriorum conjuratio , quo ceteri omnes , Italico idiomate deſcripta . Pandulphum laudat Muratorius Vir celeberrimus in Rerum Italicarum collectione , ubi de Sozomeni Piſtorienſi Chrono diſſerit .

B

Baccelli (Hieronymus)

SErvat huius carmina aliquot Italica Piſtorii Franciſcus Merlinius Vir eruditus .

Baldinotti (Bartholomæus)

Præclarus fuit Baldinottus legum interpres in Piſano lycæo ſeculo XV. Piſtorii quoque docuit , quam in urbem metu peſtis migrarunt Piſani Profeſſores a. 1478. , ut apud Salvium reperio , ſeu ſequente , quod placuiſſe video cl. Fabbruccio T. XXXVII. collect. Calogerianæ pag. 25.

Scripſit in digeſtum novum volumina duo , item in Dantis comœdiam & Perſii ſatyras adnotationes , Legatur Vannotius in Miſcellan. & Dondorius pag. 336. , cum primis vero Fabbruccius T. XL. collect. Calogerianæ p. 82. & ſeqq. , ex quo diſcimus in Florentina Strozziana Bibliotheca Cod. CCLX. exſtare Bartholomæi noſtri *Carmen ad Nicolaum de Fabronibus cum nonnullis verſibus de civitate Piſtorii ; aliud carmen ad Blaſium de Peris de recedendo ab amore ; oratiunculam ante doctoratum , & ante & poſt Repetitionem , quam Piſtorii fecit ; aliam ante primam lectionem Piſis ; ſermunculum ante Reverendiſſ. Cardinalem Thuronenſem Piſtorii ; alterum vulgari idiomate ante Magnific. Domin. Piſtor. in Palatio* .

Baldinotti (Brigida)

Vitæ ſanctimonia celebris femina , cujus epiſtolas edidit cl. Ant. Maria Biſcionius . Harum duæ exſtant in Bibliotheca Richardiana Florentina , de quibus Lamius in catalogo eius Bibliothecæ p. 55.

BAL-

Digitized by Google

Baldinotti (Hieronymus)

Fabium Baldinottum patrem habuit Hieronymus, quem Salvius in Indice Tomi III. hiſtoriar. adpellat. *Jureconſultum, Philoſophum, Theologum præſtantiſſimum, literiſque Italicis, Græcis, ac Latinis longe excultiſſimum.* Ab anno MDCVI. ad ann. MDCXXIV. Septies Vexillifer Juſtitiæ populi Piſtorienſis renunciatus fuit: quæ in patriæ urbis regimine præcipua dignitas eſt, eaque ornatiſſima. Tria ingenii eius præclara monumenta ſervavit, ac poſteritati mandavit Bonifacius Vannotius. Hæc ejuſmodi ſunt.

I. Diſcorſo, che l' eloquenza, e gli ornamenti maggiori della lingua vengono giudizioſamente adoperati nello ſtile epiſtolare al Clar. Sig. Paolo Ricaſoli Senator Fiorentino. *Exſtat T. III. epiſtol. Vannotii.*

II. Lettera in riſpoſta a Pier Lorenzo Forteguerri ſopra l' edizione del ſecondo tomo degli avvertimenti Politici del Vannozzi. VI. *Idus octobres a.* CIↃIↃCX. *data eſt ea epiſtola, inque ipſum illud volumen ſecundum inlata a Vannotio.*

III. Diſcorſo ſopra gli avvertimenti del Vannozzi al Sig. Sebaſtiano Forteguerri. *T. III. earumdem admonitionem.*

Plura alia ſcripſit Baldinottus, quorum Vannotius meminit, Italicam Oden in obitu Equitis Johannis Sozzifantis, quam Fulvio Ghirlando, & Octavio Sozzifanti Johannis defuncti patri mœſtiſſimo Vannotius miſit (vide huius epiſtolas T. III. pag. 276. & 277.) alia Italica carmina (adi eumdem Vannotii tomum tertium pag. 406.); comœdiam inſcriptam: *la Damigella comica*, quam præcipui Piſtorienſes Optimates egerunt IV. Idus Februarias a. CIↃIↃCVIII in publico Civitatis palatio (de hac Vannotius T. II. epiſt. pag. 621.) quid? quod Vannotius idem (T. I. pag. 238.) teſtificatur, Baldinottum adgreſſum fuiſſe ad inluſtranda egregio commentario Italica Cini carmina. Vidi ego in Theſauro S. Jacobi libellum Baldinotti noſtri prænotatum: *Relazione della Miracoloſa Immagine di noſtra Signora delle Porrine nella Cattedrale di Piſtoja*, atque ab ipſomet Hieronymo operariis S. Jacobi inſcriptum Junio menſe a. CIↃIↃCXXIX.

Baldinotti (Julianus)

E Societate Jeſu, qui divinæ gloriæ zelo incitatus poſtulavit, & obtinuit expeditionem ad Indos ſub annum CIↃIↃCXXI., & quum ſtrenue in auxilium Infidelium incubuiſſet, poſt annos aliquot obiit in Domino anno ſalutis CIↃIↃCXXXI. in virili adhuc ætate.

Scripſit de ſuo itinere in Regnum Tunquim Sinis, Cociciniſque conterminum Relationem, quæ exſtat MS. in tabulario Romano ejuſdem Societatis. De illo Nathanael Sotuellus in Biblioth. Socier. Oldoinus.

Digitized by Google

Baldinotti (Thomas)

Bartholomæi, de quo diximus nuper, frater, quem ex Violante Cypriani Bracali ſuſcepit VII. Kal. Majas a. 1429. Antonius Baldinottus. Pariſios a patre miſſus ſtudiorum cauſſa ad humaniores præſertim literas adiunxit animum; poſt Patris obitum domeſticis rebus ita poſcentibus in patriam ſe contulit, ubi feminarum, Lauræ Reali cum primis, amore miſerrime captus multa de illis carmina ſcripſit. Deferveſcente deinde inſano eiuſmodi æſtu ſolitudinem adamavit. Quamobrem majore anni parte ruſticabatur. Tandem provecta ætate totum ſe Deo, & Chriſtiani exercitationibus dedit; ſacerdos quoque initiatus animarum curam geſſit magno ipſarum emolumento. Summis viris amicitia junctus fuit, quos inter Magnificus Laurentius Mediceus, Antonius Forteguerri Piſtorienſis Canonicus, & inluſtris ſui ævi poeta, atque Angelus Politianus. Obiit XI. Kal. Decembris a. CIↃIↃI. Vixit annos LXXII. menſes VI. dies XXVII.

Specimen eius carminum, quæ plurima ſcripſit Italica, ac Latina de profanis, deque ſacris etiam argumentis, Fabius Baldinottus Piſis edidit a. CIↃIↃCCII. hoc titulo: *ſaggio delle rime Toſcane di M. Tommaſo Baldinotti da Piſtoja, eſtratto da i Manuſcritti del detto Autore*. 8. pag. 202. conſule Quadrium vol. II. lib. I. diſt. I. cap. VIII. pagg. 220. & diarium Literatorum Italiæ T. XI. *artic.* IV. *pag.* 93. *ad* 99.

Lucanum quoque, Virgilium, Tibullum, Senecæ Tragœdias, alioſque auctores enarravit vir diligentiſſimus.

Banchieri (Vincentius)

Inedita eius carmina Italica exſtant apud Franciſcum Merlinium.

Boccagni (Andreas)

Vide de Franchis *Andream*.

Bottegari (Franciſcus)

Idem Merlinius, quem nuper citabam, Bottegarii carmina Italica ſervat MSS.

Bracali (Camillus)

Exſtant ejus carmina Italica libro VI. voluminis inſcripti, *delle Rime di diverſi eccellenti autori nuovamente raccolte, e mandate in luce con un diſcorſo di Girolamo Ruſcelli*, ac Venetiis editi a. CIↃICLIII. ab Johanne Maria Bonellio. Quadrius vol. II. l. I. diſt. I. c. 8. p. 358. Alia vidi apud Merlinium MSS.

BRA-

Digitized by Google

Bracali (Julia)

Inluſtris femina, Antonii Ricciardij uxor, cuius carmina Italica leguntur in libro Lucæ primum edito a. CIↃIↃLIX. ex typographio Vincentii Buſdragi, deinde Neapolitanis Bulifonis typis iterum excuſo a. CIↃIↃLXXXXV. hoc titulo : *Rime diverſe d' alcune nobiliſſime, e virtuoſiſſime Donne, raccolte per M. Ludovico Domenichi*. Conſule Creſcimbenium vol. IV. ib. II. *cent.* II. n. XXXVIII.

Bracali (Selvaggia)

Aliam heic habemus Piſtorienſem feminam ex Bracciolinia gente in Bracaliam translata. In ea, quam nuper citavi, Ludovici Dominici collectione exſtant ejuſmodi carmina.

Bracciolini (Coſmus)

Cathedralis Eccleſiæ in Patria Canonicus, edidit Tractatum unum de miraculis ſacræ Imaginis Virginis glorioſiſſimæ de Humilitate Piſtorii cultæ. De hoc Moraccius in Bibliotheca Mariana. *Oldoinus*.

His addimus, Canonicum noſtrum Protonotarium quoque Apoſtolicum fuiſſe, eique debere nos B. Bonaventuræ in Pſalterium Commentarios, quos in quodam Germaniæ cœnobio (ad hoc explorandum Delphini ſenioris juſſu adceſſerat) ab ſe inventos in Hetruriam retulit, deſcriptoſque una cum autographo peſſime habito Sixto V. ſummo Pontifici dono dedit. Vide ſis, Dondorium pag 339.

Præter Tractatum illum, cuius meminit Oldoinus noſter, Italico idiomate editum Florentiæ a. CIↃIↃLXXX, duos divulgavit libros. Prioris hic titulus : *Vita del B. Atto Veſcovo di Piſtoja* : poſterior vero inſcribitur : *Inſtruzione a' Sacerdoti* : Florentiæ CIↃIↃCII. Moliebatur, Vannotio teſte T. I. pag. 555., de Piſtorienſium Epiſcoporum originibus diſſertationem.

Bracciolini (Franciſcus)

Hunc celebrat Oldoinus noſter; verum quum plurima prætermittat, eius elogium maluimus retexere. Piſtorii igitur (nam quod Leo Allatius in Apibus Urbanis eum Piſaurenſem fuiſſe ait, typographi vitio vertendum) natus eſt Franciſcus VI. Kal. Decembr. A. CIↃIↃLXVI. ex Juliano Bracciolinio, ac Maria Celleſia. Barberinium Pontificis ad Galliæ Regem legatum in Gallias comitatus eſt, cui a ſecretis erat; Legato tamen id ægre ferente hôcce munus abdicavit. Senex Piſtorium regreditur, ibique annos natus LXXVIII. menſes IX. dies V. moritur pridie Kal. Septembris a. CIↃIↃCXLV. atque in templo Patrum Minorum Con-

ven-

Digitized by Google

ventualium ſolemni funere tumulatur. Torquatus Taſſus, aliique doctrina celebres Viri eum adamarunt; dilexit, ac pluribus privilegiis ornavit Urbanus VIII., in quibus illud haud parvi faciendum, voluiſſe Pontificem, ut Bracciolinæ gentis familia, ad quam Franciſcus pertinebat, *apum* agnomine a ceteris diſtingueretur, treſque apes gentilitio ſtemmati adderet.

Edidit ſoluta oratione I. *la vita di S. Diego* Mediolani CIↃIↃCCVIII. II. *Iſtruzione alla vita civile per li Giovanetti nobili*. Romæ CIↃIↃCXXXVII. CIↃIↃCXXXIX.

Plurima autem vulgavit, plurima reliquit inedita vincta oratione. A lyricis ordior.

I. *L' Enea Squadra comandata dal sig. Cap. e Cav. il sig. Alfonſo Brunozzi nelle nozze del Sereniſs. Gran Princ. di Toſcana* 1608. 4.

II. *Poeſie liriche*. Romæ CIↃIↃCXXXIX.

III. LX. *Sonetti in lode della Lena Fornaja*. MSS. extant Piſtorii apud Franciſcum Merlinium, & in Codice Chartaceo Biblioth. Richardianæ Florentinæ, unde Lamius in *Catalogo* eius *Biblioth.* p. 82. duo ejuſmodi Epigrammata Italica edidit. Idem Lamius T. II. *Memorabilium Italorum* p. XXX VIII. & ſeqq. ex eodem codice Bracciolinii eclogam Italicam Bracciolinii evulgavit de laudibus Richardi Romuli Richardii, cui ille amiciſſimus fuit.

IV. Apud eumdem Merlinium MS. vidi Italicum carmen prænotatum: *I Caifaſſi, ovvero i Ladroni aſſaſſini*.

Quod ad tragœdias adtinet, aliaque drammata, hæc edita ſunt.

I. *L' Evandro*. Florentiæ apud Johannem Donatum, & Bernardinum Junctas CIↃIↃCXII. & CIↃIↃCXIII. 8.

II. *L' Arpalice*. Florentiæ apud eoſdem CIↃIↃCXIII. 8.

III. *La Penteſilea*. Florentiæ apud eoſdem CIↃCXV. Hæ tres Tragœdiæ uno volumine comprehenſæ Peruſii lucem ſecundo adſpexere A. CIↃIↃCXL.

IV. *L' amoroſo ſdegno, favola Paſtorale*. Venetiis excudit Ciottus a. CICIↃCCVII. 12. Mediolani prodiit eodem anno ab auctore recognita, ad quam editionem altera exacta eſt ibidem a. CIↃIↃCI. 12.

V. *Il Monſerrato*. Romæ CIↃIↃCXXIX.

VI. *Hero, e Leandro, favola marittima*. Romæ apud Guilielmum Facciottum CIↃIↃCXXX. 12.

Inter anecdota hæc recenſentur; *l'Olimpia, l'Erminia, l'Angelica, l'Herilia, il S. Giuliano, l'ozio ſepolto, l'Oreſte, il Tito, la Tisbe, e la Filli*.

Epica hæc ſunt.

I. *La croce riacquiſtata*. Venetiis CIↃIↃCXI. 4. & CIↃIↃCXIV. 8.

II. *Lo ſcherno degli Dei*. Florentiæ CIↃIↃCXVIII. Romæ deinde cum adceſſionibus a. CIↃIↃCXXVI. Num hoc poemate Bracciolinius poeſim Heroico-comicam primus invexerit, diſputatur, aliis pro Bracciolinio ſtantibus, ſtantibus aliis pro Taſſonio Conſule Creſcimbenium *comment.* vol. I. l. VI. c. III.

III. *L' Elezione d' Urbano* VIII. Romæ CIↃIↃCXXVIII. 4. Vide *Roſpiglioſi* Julium.

IV.

Digitized by Google

IV. *La Roccella espugnata*. Romæ CIↃIↃCXXX. Opus imperfectum, quæ desunt, perfecit deinde, sed inedita delitescunt.

V. *La Bulgheria convertita*. Romæ CIↃIↃCXXXVII. 8.

VI. *La lettera di Maria Vergine a' Messinesi*. A morte prohibitus fuit Bracciolinius opus absolvere, sed Benedictus Salvagus Genua oriundus, Messanæ autem natus illud nonnihil emendavit, auxitque. Tandem Franciſca Dini & Salvago curante editum est Messanæ a. CIↃIↃCCXXVI.

Alia, eaque longe plura reliquit imperfecta, aut certe inedita; sunt autem ejusmodi. I. *Il Trebelo*, canti XX. II. *la Giuditta*, canti X. III. *L'Endimione*, canti IV. IV. *la Saffo*, canti IV. V. *la conversione della Maddalena*, canti V. VI. *la guerra de' Giganti*, canti II. Præterea I. *Santa Eulalia Avvocata de' Pistojesi*. II. *Psiche*. III. *la ricuperazione d' Amiens*. IV. *L'Imprese d' Italia del Re di Francia, ovvero i Gigli d'oro*. V. *L'Alderano origine di Casa Ceva*. VI. *la liberazione di Pistoja*, canti II.

Oldoinus aliud carmen memorat prænotatum: *la partenza d'Enea da Didone*, quod cuiusmodi sit, ignoro.

Maxima cum laude Bracciolinii nostri meminere Julius Mazzarinius Societatis Jesu *in explicatione Psalmi Miserere*, Scipio Erricus *in Nuptiis Musarum*, Georgius Conacus, *de duplici statu Religionis apud Scotos*, Leo Allatius *in Apibus Urbanis*, Marraccius *in Bibliotheca Mariana*. Quibus ab Oldoino citatis adcedunt Janus Nicius Erythræus *Pinacoth.* III. *Imag.* XLV. Academicus Aldeanus, seu Nicolaus Villanius *Poes. gioc.* p. 7. Paganinus Gaudentius in Epigramm. n. XIX., Laurentius Crassus in Elogiis n. II. p. 786., Menagius in *Miscell.* edit. Roterodam. p. 27., Jacobus Gaddius in *Elogiis*, Dondorius pag. 341. & seqq. Petrus Jacobus Martellius *Teatr.* p. 13. Cinellius T. I. *novis. edit.* p. 209. Crescimbenius *Stor. della Volg. Poes.* l. 2. pag. 158. & alibi, Fontaninius *Eloquenza Italiana* pag. 389. 452. 483. Haymius in *Biblioth. Ital. Ven. edit.* 1741. *pag.* 93. 97. 125. 135., Lamius in nuper citato libro p. CCLXVII. Joh. Baptista Lauri in libro inscripto *Orchestra del Teatro Romano* p. 15., & Quadrius *Vol. III. lib.* I. *dist.* I. *c.* IV. *p.* 79. *&* *p.* 411. *&* 420. *&* *Vol.* IV. *lib.* II. *p.* 681. *&* *pag.* 725.

Bracciolini (Julianus)

Argumenta addidit Poemati Franciſci Bracciolinii de electione Urbani VIII. in libros XXIII. *distincto. De illo Leo Allatius in Apibus Urbanis, dum agit de Franciſco Bracciolinio.* Oldoinus.

Bramanti (Antonius Dominicus)

Pistorienſis Sacerdos in Archiepiscopali Seminario Ravennæ literarum humaniorum Magister, de quo Cinellius T. I. *Novis. edit.* p. 210. edidit.

BRU-

Digitized by Google

I. *Laudum præconia, quæ Illuſtriſs. & Reverendiſs. Præſuli Mapheo Nicolao Farſetto Patritio Veneto Eccleſiæ Ravennatis Archiepiſcopo &c. in primo ipſius adventu exhibent Alumni Archiepiſcopalis Seminarii Ravennæ.* Patavii 1728. Excudebat Joſephus Cominus.

II. *Epithalamium in Nuptias Nobiliſſimorum Marchionum Hippoliti Bentivoli, & Mariæ Annæ Gonzagæ.* 4.

Bruni (Dominicus)

Dondorius pag. 340. hunc adpellat Jureconſultum egregium. Quamobrem fortaſſe is idem eſt Dominicus Brunus Jureconſultus præſtantiſſimus, quem Salvius T. III. p. 142. ſcribit, Benedicti Converſinii Piſtorienſis Epiſcopi Generalem Vicarium fuiſſe, anno autem CIↃIↃXXXV. Ceſenæ Prætorem a Paullo III. renunciatum. Ut ut res eſt, Dominici Brunii libellus exſtat editus hoc titulo, *delle diſeſe delle Donne libri quattro: in Firenze appreſſo i Giunti* 1552. 12. Fama eſt ad Brunium hunc pertinere librum alium, qui circumfertur, *de nobilitate & pulchritudine mulierum*, quem quum Dominicus cum altero communicaſſet, hic inſigni plagio ſuo nomine vulgarit. Adi Dempſterum de *Etruria Regali* T. II. lib. v. cap. XIII.

Brunozzi (Cornelia)

En aliam Piſtorienſem feminam verſuum, quos compoſuit, venuſtate celebrem. In ea, quam ubi de Julia Bracali ſermo a nobis eſt inſtitutus, memorabamus, collectione Poetriarum hetruſcarum habemus, Corneliæ hujus carmina. Laudantur iſta a Creſcimbenio *Comment.* T. IV. l. II. *cent.* II. n. LIV. & a Quadrio Vol. II. pag. 362.

Brunozzi (Jacobus)

Piſtorienſis Canonicus. Bononiæ Joſephus Longus typographus eius libellum ſoluta oratione conſcriptum edidit a. CIↃIↃCLXXIII. hoc titulo: *Duello d'amore, e di fortuna.* Vide Quadrium vol. III. lib. III. diſt. II. c. III. p. 355.

Brunozzi (Potens *vulgo* Poſſente)

Petri Angeli Brunozzii filius pluribus in patria urbe functus muneribus Vexilliferi cum primis a. CIↃIↃLVIII. & CIↃIↃLX. (vide Salvium T. III. pag. 176. 180. 194. 195.) Coſmo I. Mediceo poema inſcripſit a. CIↃIↃXLII. prænotatum: *lo ſpirito di Rodomonte.*

Buonaccorsi (Bonaccurſius)

Servat hujus opuſcula manu exarata Franciſcus Merlinius alias laudatus. Num autem is ſit, quem ex ordine Eremitarum S. Auguſtini

ad

Digitized by Google

ad Pisanæ Ecclesiæ Archiepiscopatum evectum fuisse, adversantibus illius Ecclesiæ tabulis scribunt Gianius *T. II. Annal. Sacri Ordinis Servorum* T. II. *Lucens. edit.* a. 1721. p. 377. & Dondorius p. 267. *Beatique* nomine insigniunt Pistorienses, ignoro. Qui opuscula illa legerit, aliquid hanc in rem fortasse ex iis ducet, quod mihi expiscari non licuit.

Buonaccorsi (Bonaventura)

Fuit is ex Sanctissimo Ordine Servorum B. Mariæ, floruitque a. CIↃCCLXXXV. morum pietate inlustris, qua de caussa *Beatus* a Gianio vocatur. Scripsit *de gratia Dei* eruditum opus, quod eodem Gianio teste, *legebatur in Bibliotheca Senensi Servitarum*. De eo Dondorius p. 337.

Buonaccorsi (Johannes)

Legum, sacrorumque canonum scientissimus interpres in Florentina Academia A. CIↃIↃ. plura de utroque jure commentatus est, quæ lucem numquam viderunt.

De' Bugno (Bartholomæus, vulgo, Meo)

Ineunte seculo XV. floruit. Meminerunt ejus Allaccius in Indice, & Crescimbenius vol. IV. *comm.* l. I. cent. V. n. LXXXIX.

Buti (Nicolaus Felix)

Græcis, latinisque literis eruditissimus, mihique, dum viveret, amicissimus Butus natus est XXI. Februarii die, a. CIↃIↃCLXVIII., ac postquam in patria urbe magna sui nominis commendatione Rhetoricam artem annis pluribus professus fuisset, tandem decessit V. Kal. Sextiles a. CIↃIↃCCXLVIII. Vir fuit exigua statura. Hinc pictæ ejus imagini hocce tetrastichon olim adscripsit Sebastianus Benedictus Bartolozzius illius auditor:

Exigua quisquis Buteum sub imagine cernis,
Ne sperne effigiem, ne capiare, cave:
Quem mole exiguum peccans Natura creavit,
Immensum Pallas reddidit ingenio.

Edidit Butus *Apollonii Pergæi Conicorum libros* IV. *Sereniss. Principi Joanni Gastoni ab Etruria, dicatos una cum lemmatibus Pappi Alexandrini, & commentariis Eutocii Ascalonitæ, quæ olim primus vulgavit omnia Federicus Commandinus Urbinas e Græco a se conversa, expurgata mendis, & commentariis illustrata; nuperrime autem in lucem prodeunt, ab aliis etiam erratis longe plurimis, quæ, ut plurimum edita sunt, identidem irrepserunt, vindicata. Item Sereni Philosophi Antinensis libros duos vindicatos a mendis.* Pistorii a. CIↃIↃCXCVI.

Digitized by Google

f. citat hanc editionem longe adcuratiſſimam Fabricius T. II. *Biblioth. Græcæ pag.* 559. & Muſeum Minervæ a. 1697. pag. 40.

Plura alia ſcripſit vincta ſolutaque oratione. Quæ duæ illius epiſtolæ ad manus meas devenerunt, eas non tam ſpeciminis ergo heic adtexo, quam quod ex illis, atque ex reſponſoriis ad ipſas literis colligi non nulla poſſunt memoriæ Nicolai noſtri perhonorifica. Alteram dedit Butus ad Benedictum XIV. P. O. M., ad Joſephum Blanchinium alteram, qui in præclaro opere inſcripto *Dei Granduchi di Toſcana Ragionamenti Iſtorici* pag. 163. de Johanne Gaſtone loquens, ſtudiumque, quo Princeps iſte in Mathematicas diſciplinas incubuerat, exornans aliqua ex dedicatoria Apollonii Pergæi præfatione citaverat, auctoremque huius Butum non ſine prævia honoris declaratione nominarat.

I.

BENEDICTO XIV. P. O. M.

NICOLAUS FELIX BUTI

Omnigenam felicitatem.

SÆpe mihi dubiam traxit ſententia mentem, B. P. daremne latinas ad Te litteras, qui Culminis Apoſtolici aſcendiſti ſpeculam, quique rei Chriſtianorum publicæ clavam tenes, ac rector diligens moderaris; ego, inquam, eiuſmodi ad Te darem litteras, homo nullo numero, præſentia corporis infirma, & ſermone contemtibili, quod de Paulo Corinthij; τρίτηχος demum, quod de eodem Paulo Chryſoſtomus. Hortabantur, ut darem, amici degentes Romæ humanitati, quam abunde norant, fidentes Tuæ, mearum me perſpecta ſatis infirmitas virium dehortabatur; grati virtus animi dignationi debita ſingulari, qua me, filiumque meum complexus es, flagitare id maxime videbatur; temere agentis, neque omnia circumſpectantis nota ſubeunda facile, admoventem operi manum remorabatur, alacremque deterrebat vehementer. Hæ ut proinde adhuc animus hac ſuper re ſecum ipſe conſultans, hac urget lupus, hac canis, aiunt; quoniam vero mihi anguſtiæ ſunt undique, rem mihi felicius cedere poſſe arbitror, ſi tuas in manus inciderim, *B. P.*, quippe qui ſis clementiſſimus, & audaciæ ignoveris plurimum meæ, quam ſi vulgo ingratus audiam, mihique ſuccenſeant vel ingrari plerique mortalium. Sunt ea ſane non pauca, non exigua B. P., quibus Tibi me obſtrinxiſti maxime, ut neque referri par gratia pro meritis poſſit. Primum quidem, quod eos inter ſtudioſiſſimos Tui viros, quos excipere dignabaris, ut ſacrorum oſculo pedum, & ſolareris, & beares, ardentiſſimi ſui ſe voti compotem ſenſerit Andreas Vincentius adoleſcens filius meus, cuius facti ratio Tua ſolius fuit dignatio facientis. Quod vero produxeris cum eo ſermonem longius, qui ſolicitudine omnium Eccleſiarum ſemper es occupatiſſimus; quod eum rationem & moræ Romæ, & ſtudiorum rogaveris; quod Juriſprudentiæ, cui navat ille operam, probaveris, eique alacriter proſequendæ calcar admoveris; tractant enim fabrilia fabri, & in excolendis bonis artibus velles omnes eſſe Tui quam ſimillimos; an non habenda ſunt ſingula beneficii loco,

ut

Digitized by Google

ut nec referre gratiam pro cuiusque dignitate satis possim? Accedit eodem, quod vel urbanitati debeo plurimum tuæ, cum ex insperato me Andreæ Vincentii patrem comperisti, non patruum; eoque gratulari Te Filio meo affirmasti magis, qui me olim Romæ commorantem vocatum in sortem Domini futurum in gentem magnam (octo enim brevi liberos genui) minime censuisses. Ridiculum acri B. P. fortius, & melius magnas plerumque secat res seria, ioca Tuo vix prodeunt ore, ceu αποφτεγματα excipienda, probanda, suscipienda sunt. An non urbanus fuisse fertur in primis Cicero, si vel in irridenda Stoicorum secta gravissima cum L. Murenæ ageret causam, scatentem eum salibus admiratus est vultuosus ille Stoicus Cato, M. scauro non impar supercilio? Et tamen amplissimus ille vir, cui numquam in dicendo urbanitas defuit, tanta gravitate, tanta cura, tanta fide, sapientia demum tanta rem Romanorum publicam administravit, ut superiorum prudentissimos Consules temporum facile vel superaverit, vel æquaverit. Non secus B. P. vigilantissimus, & acerrimus P. O. M. urges munus; lepore tincti sales attico id agunt, ut te omnes & ament pariter, & venerentur. Patrem innotuisse Tibi me, non patruum ego ipse potissimum lætor quippe qui Tibi esse possim ea de ratione gratissimus. Dicam quod sentio B. P. quid iucundius mihi, quid accidere potuit optatius, quam genuisse filios, qui mecum una grati animi ergo annuncient iustitiam Tuam, laudent te B. P. omnium ore, gentium ubique prædicandum, Tot inter fortunata mihi, & fausta, unius me admissi tamen non ex incuria piaculi cura remordet; quod cum Diœcesis fines Bononiensis Pistoriensi proximos inviseres. non ego Te convenerim, meque animantem illam imitatum fueris suspicatus tardigradam, cui circumferendæ locorum ubique Domus pœnam inflixit iratus Iupiter, quod eius epulum adire neglexerat. Non ea mihi mens fuit B. P. Domus amica, domus optima, non fuit in causa οἰκοσφίλος, οἶκος ἄρστος testudineo incedens gradu ratio est, auget culpam obtentus, non minuit; gravat, non elevat: Ingravescens ætas, longitudo itineris, asperitas viarum, equitandi imperitia, ac fere nullus usus, munia quædam obeunda mihi publica unice fuerunt in causa. Ignoscas proinde velim, obsecro enixe, obtestor; etenim vel suspicionem Tuam perhorresco. Si me filiumque meum B. P. in tuam admiseris clientelam, tuoque, quod maximi facio, uti patrocinio patiaris; mihique sub vesperam; neque enim iam ascendit aurora, sed inclinata est iam dies, benedixeris, dimiseris servum Tibi addictissimum in pace, qui tuis sanctissimis advolutus pedibus, eos exosculans, quod bonum, faustum, felix, fortunatumque sit a D. O. M. votis ardentissimis flagitat.

Hactenus Buti literæ ad Pontificem. Hic vero qua est in omnes, doctos autem viros maxime, clementia, hæc suis verbis Buto rescribere jussit Angelum Arsellum.

Ill.mo Sig.re Sig.re Padrone Col.mo

HA N. Signore ricevuta con piacere la lettera di V, S. Ill.ma, riconoscendo in essa, non meno una attestazione del continuato suo affetto verso di lui, che il vigore dell' eloquenza, e la purità del latino, cui tanti anni sono gustò con ammirazione, in sentire la di lei Orazione composta in lode di S. Tommaso d' Aquino nell' accademia del fu Monsignor Panciatici. Ha parimente di buon grado riveduto il suo Signor Figliuolo nulla dissimile al Padre, fuorchè nella sveltezza del camminare, essendo questi anche garbato, oltre l' esser modesto, e virtuoso, e tale, che S. Beati-

 tudine,

tudine, si è espressa di desiderare per fino le opportunità di giovarli; Tutto questo io ho dovuto significare a VS. Ill.ma per sovrana commissione di sua Santità, raffermandomi fra tanto, con piena divozione, e rispetto.

Di VS. Ill.ma Roma 21. del 1741.

Divot.o Obblig.mo Servitore
Angelo Arselli Cam.re Segr.o e Segr.io
domestico di S. Santità.

I. I.

JOSEPH BIANCHINI V. Cl.

NICOLAUS BUTI

S. P. D.

NOn uno, sed gemino, eoque singulari me afficis munere, Vir munificentissime Joseph Bianchini. Non tibi quidem visum est satis, mei fuisse Te memorem, & in opere, quod ornatissimum tuis vigiliis certe pluribus in lucem prodiit, apposuisse aliquid, & tuæ veluti purpuræ adsuisse pannum, quantumvis licet mihi excederit adolescenti, cum Apollonij libros quatuor Conicorum sereniſſimo Principi Joanni Gastoni dedicarem. Verum ultra pergis, tanta est tui in me benevolentia; & opus ipsum quod plurimis de causis faciendum est maximi, dare mihi dono dignatus es. Quas tibi, Vir optime, referam gratias pro dignitate, sum plane nescius, qui nec habere, ut velim, possim. Versiculos excipe hosce paucos, non tenui deductos filo, tuorum ceu flagitat ratio meritorum, sed pingui editos Minerva, si mei tenuitas spectetur ingenii. Quidquid in iis mendi est, elue; ubi labor est nimius, adhibe spongiam; una litura facile emendaveris. Des mihi veniam, velim, qui te non possum quam simillimo, & pretio, & mole, munere munerari. Cura ut valeas, quem infirma corporis habitudine uti, accepi nuper, eiusque criminor causam, laborem, quem animi maximum subiisti.

Datum Pistorii Kal. Jan. MDCCXLII.

In eruditissimum Virum Joseph Bianchini, eximii auctorem operis, studio elaborati maximo; cui Titulus: Dei Gran Duchi di Toscana della Real Casa de' Medici, Protettori delle Lettere e delle belle Arti Ragionamenti Istorici.

EPIGRAMMA.

Quo foret æternos astris volventibus annos
Credita Mediceæ gloria rara Domus,

Exi-

Digitized by Google

Eximium decus ille tuum, Urbs florum inclita, noſtris
Lynceus admovit ſidera luminibus.
Quoſque Jovis munire latus modò cernimus orbes,
De tantæ auguſti nomine Gentis eunt:
Sit tamen in Terris ſoboles, quo tanta ſuperſtes
Et ſervet, vel poſt fata, perenne decus:
Ecce tibi, Arniolim depaſtus lilia, Prata
Qui ſua rimatur, proſilit albus Olor. (a)
Artibus ingenuis fuerit quæ cura colendis
Tutandiſque ardor, maximus ille legit;
Perſequiturque virum præſentia ſingula facta;
Et penna ſolvi non metuente vehit.

ADNOTATIO.

ALbi Oloris nomine, qui depaſtus lilia arni, ſua in præſens rimatur prata, innuitur Joſeph Bianchini, Academicus Florentinus, Civis Pratenſis.

Jam vero Blanchinii recitemus reſponſoriam epiſtolam.

Clariſſimo, Eruditiſſimoque Viro NICOLAO BUTI.

JOSEPHUS BLANCHINIUS.

ACcepi vir Clariſſime cum litteris tuis carmina tua, in litteris amorem agnovi; in carminibus ingenium, & elegantiam; imo ubique amorem, ubique elegantiam & ingenium. Gratulor tibi, quod iſta ætate Muſis tam venuſte litare valeas: gaudeo quoque mihi ob honorem eximium, quo me afficere voluiſti. Quis enim non lætetur, ſe magnopere & amari & probari a viro, qui propter ſingularem eruditionem, & auream morum integritatem ab omnibus magnopere & probatur, & amatur? Gratias igitur tibi ago maximas, agamque, dum vivam, & referam quoque, dummodo tenuitati meæ aliquid imperare velis, de quo pro viribus Te oro, & obteſtor. Valetudinem corporis mei quotidie firmiorem fieri ſentio, quam Divinæ bonitati acceptam refero. Vale, Vir eruditiſſime, & me, ut facis, ama.

Datum Die ſacra B. Petro Apoſtolo, Plebaniæ meæ Patrono MDCCXLII.

C

CAMMELLI (Antonius)

THomam Cammellium patrem habuit Antonius, cognomento *il Piſtoja*, quod ab urbe patria diſcedens, ac Ferrariæ domicilium collocans gentis ſuæ cognomine dimiſſo a relicta patria nominari maluerit.

In

Digitized by Google

In aula Ducis Herculis Eſtenſis celeberrimum ſane nomen ſibi comparavit jocoſis carminibus, in quibus excellebat; nec deſunt, qui putent, Antonii fama permotum Bernium, eamdem viam iniiſſe. Sunt qui Antonium hunc alium fuiſſe exiſtiment ab Antonio a Piſtorio, a quo tragœdias aliquot, aliaque carmina habemus. Sed dum clarior mihi lux adfulgeat, idem a me habebitur; in quam ſententiam non tam nominis, cognominiſque ſimilitudine adducor, quam quod tragœdiæ Antonii in aula Herculis Ducis Eſtenſis actæ ſint, in qua Cammellium commoratum diximus. Obierat Antonius anno CIↃIↃIV. quo Diomedes Guidalottus ſuum *tyrocinium* edidit; in eo enim illius epitaphium legimus cujus hoc initium:

Ferma il piè, tu, che paſſi, e il nero caſo
Non ti ſia a udir con poco indugio a noja:
Antonio giace quì, detto il Piſtoja,
Noto dal primo ſol ſino all' occaſo

Vide Creſcimbenium *comment. vol.* IV. *lib.* I. *cent.* V. n. LXIX. & Quadrium vol. II. p. 556. & vol. III. p. 64.

Præter jocoſa carmina, de quibus diximus, exſtant hæc eius opera.

I. *Filoſtrato e Pamfila, Doi Amanti, Tragedia.* II. *Demetrio Rè di Tebe Tragedia.* Venetiis utraque hæc tragœdia edita fuit primum a. CIↃIↃVIII. deinde a CIↃIↃXVIII. Cl. Marchio Maffejus (T. II. *Oſſ. Letter.* p. 208.) videtur e duabus tragœdiis unam confinxiſſe; nam ſcribit: *ſotto l' iſteſſo Duca Ercole fu rappreſentata a Ferrara la Pamfila, O SIA il Demetrio, Tragedia d' Antonio da Piſtoja in terza rima con canzonette in fine degli Atti.* Scire animadverſum eſt a Mannio (*Illuſtraz. del Boccaccio pag.* 274.) Antonium in altera ex his tragœdiis Boccaci narratione uſum eſſe, quæ in Decamerone prima legitur die IV.

Cammelli (Marcus Antonius)

Antonii filius. Eius italica aliquot carmina inlata ſunt in librum, cui titulus: *Collectanee Grece, latine, & volgari per diverſi autori moderni nella morte dell' ardente Seraphino Aquilano: in Bologna per Caligula Bazaliero* 1504. Quadrius vol. II. pag. 674.

Cancellieri (Conſtantius)

Floruit circa annum CIↃCCCCXCV. In citatis collectaneis Italica eius carmina reperio. Memoratur a Creſcimbenio *comm.* vol. II. p. II. l. III. n. XCIV. & a Quadrio vol. II. p. 674.

Cancellieri (Nicolaus)

Ab eo habuimus librum, cui titulus, *Relazione dell' aſſalto e battaglia*

im-

Digitized by Google

improvvisamente data alla Città di Pistoja dall' esercito de' Barberini sotto il comando di Monsu Achille de Estamps de Valleroze Bali Gerosolimitano, e generale di quelle armi seguito il di 2 d' Ottobre 1643. il venerdi alle 9. della notte. Descritta da Niccolò Cancellieri, e dedicata all' Illustriss. Sig. Senatore e colonnello Cavaliere Piero Capponi Governatore dell' armi, e presidio, e commissario di Pistoja, presentata al Sereniſſimo Granduca di Toscana Ferdinando II. da Bartolommeo Piggi da Pistoja, aggiuntovi la memoria della devozione di S. Eulalia Vergine e Martire di Portogallo dell' istesso autore.

Cancellieri (Raphael)

In Gymnasio Pistorienſi horis matutinis Jus Civile, Pontificiumque profitebatur, & in vivis adhuc degebat a. CIↃIↃCXI. senex edidit.

Carmen de justitia, & carmen de hominis conditione. Secunda editio Venetiis prodiit a. CIↃIↃCXI. 4.

Meminit Raphaelis Dondorius pag. 353.

Carlini (Raphael)

Edidit, *Betulia liberata* Poema heroicum Pistorii a. CIↃIↃCXCIV.

Carteromaco (Scipio)

Vide *Fortiguerra Scipionem*

Cartoli (Alexander Marchio)

Ex oppido S. Marcelli in agro Pistorienſi Italice ex Gallico idiomate vertit librum inscriptum *il disgusto col mondo*, qui & Lucæ prodiit 1718.

Cellesi (Atto)

Vir eruditus & Platonicæ Philosophiæ studiosus, quemadmodum Vannotius testificatur in sua ad eum epistola *de componendis comœdiis* T. II. p. 83. Idem Vannotius T. III. *epist.* p. 422. Attonem *Astrologiæ peritissimum* vocat. Eius latinam diatribam *de vano Astrologorum judicio* ad Bonifacium Vannotium scriptam Vannotius ipse vulgavit T. II. *epist. p.* 402. Epistolam quoque pro Vannotio scripsit, de qua consule ejusdem Vannotii Tomum alterum *epistolarum* pag. 16. Duas à Cellesio Orationes habitas, alteram in Pistorienſi, ut aiunt, *sapientia* seu Gymnasio, pro instauratione studiorum, alteram in palatio civitatis die S. Bartholomæi memoriæ sacro tradit citatus Vannotius T. III. *epist.* p. 422. & 946.

Cellesi (Jacobus)

Deo in societate Jesu se dicavit a puero, in qua Rhetoricam, &

Phi-

Digitized by Google

Philoſophiam docuit, rexit collegia plura Provinciæ Romanæ, nempe Interamnenſe, Maceratenſe, Florentinum, Maronitarum Romæ, Seminarium Romanum, Collegium Græcum Urbis, vivebatque adhuc anno CIↃIↃCLXXX. Edidit italice vitam P. Julii Mancinelli e ſociet. Jeſu, Romæ apud Vareſium 1668. Clementi IX. P. M. nuncupatam. Tranſtulit in Italicam linguam Hiſtoriam Belli Belgici conſcriptam ab Angelo Galluceio ejuſdem ſocietatis, Romæ ſumptibus Ignatii de Lazaris 1673. De eo Nathanael Sotuellus in Biblioth. ſociet. *Oldoinus*.

Cellesi (Lucas)

Epiſcopus Marturanenſis, cujus vitam Camillo Celleſio inſcriptam vulgavit a. CIↃIↃCXCII. P. Sebaſtianus de Comitibus ſocietatis Jeſu. Edidit

Conſtitutiones & decreta ſynodalia Montileoni 1637.

Vide Ughellium, & Coletti additiones T. IX. *Italiæ ſacræ novis. edit. col.* 283.

Ciati (Paullus)

Vannotius Orationem a ſe perſcriptam Ciato dum mitteret expendendam, eum *decus noſtræ urbis*, Piſtorienſis ſcilicet, adpellat; Illius opuſcula MS. deliteſcunt in Bibliotheca Franciſci Merlinii.

Ciati (Robertus)

Canonicus, Eques S. Stephani, & Prior S. Johannis foras Civitatem (*fuor civita*), edidit

I. Il ſupremo tragico ſpettacolo, diſcorſo recitato l' anno 1660. nella Chieſa di S. Proſpero nel Venerdì di Paſſione. *Piſtorii* CIↃIↃCLXIII.

II. La ſantità prodigioſa di S. Caſimiro Re di Polonia. *Lucæ*,

III. Gli affetti d' un' anima penitente. *Lucæ* CIↃIↃCLXXXV.

Cilli (Alexander)

Vivebat Sacerdos medio ſeculo XVII. Edidit

Hiſtoria delle ſollevationi ſeguite in Pollonia gli anni 1606. 1607. 1608. *e delle azioni fatte in Moſcovia da Sigiſmondo III.* Piſtorii CIↃIↃCXXVII. 4.

Conſule Dondorium p. 335.

Cini (Deſiderius)

Edidit comœdiam tropologicam prolixam, eruditamque hoc titulo : *Deſiderio e Speranza Fantaſtichi*. Venetiis apud Sebaſtianum Combi CIↃIↃCVII. 8. Quadrius *vol.* III. *p.* 97. Dondorius p. 339.

Digitized by Google

Cini (Stephanus)

Hunc alii Florentiæ adſcribunt. Floruit circa ann. CIↃCCCLXXIV. MS. exemplar Italicorum hujus carminum exſtabat apud cl. Rhedium: aliud in Chiſiana Bibliotheca exemplum reperit Creſcimbenius, ex quo ſpeciminis cauſſa Epigramma unum Italicum excerpſit Creſcimben. *comm. vol.* II. *p.* II. *lib.* II. *n.* LXIV. Quadrius *vol.* II. *p.* 190.

Cini (Thomas)

E Dominicana familia ſacerdos, S. Officii Conſultor, & olim in Piſana Academia Profeſſor, edidit

Cælum Eccleſiaſticum, in quo Sacramentorum ſtellæ fulgent. Florentiæ CIↃIↃCXXXVIII.

De eo Dondorius *p.* 354. & Echardus *in Biblioth. Scriptor. Ordinis S. Dominici T.* II. *pag.* 468.

Civi (Paullus)

Ordinis Servorum B. V. edidit Florentiæ anno noſtri ſeculi decimi ſeptimi ſexto ſupra viceſimum Poetaſtrum B. Philippi Benitii Florentini miraculorum & gratiarum, quibus pleniſſime Deus merita & ſanctitatem illius poſt mortem Tuderti declarari voluit anno ſalutis CIↃCCLXXXIII. De hoc Johannes Cinellius in ſua Bibliotheca. *Oldoinus. Nihil ego reperio de Paullo apud Cinellium.*

Colocci (Benedictus)

Ex humili genere natus eſt Piſtorii. Primis literarum elementis in patria urbe imbutus, quum Lazarum Palandram, alioſque ejuſdem Familiæ ex Factione Cancelleria inter & Panciaticos, eorumque ſocios magnum initum eſſet certamen, Florentiam a patre miſſus eſt; qua in urbe a Mariotto Bartolino viro egregio exceptus primum Carolo Marſuppino ſeniore vulgo Arretino, deinde poſt huius obitum a. MCCCCLIII. Timotheo Maffeio magiſtro uſus eſt. Coſmum, & Petrum Mediceos, huiuſque filios Laurentium & Julianum amicitia atque adeo familiaritate ſibi habuit devinctiſſimos. Eloquentiæ ſuæ fama per univerſam Italiam percrebuerat; quamobrem a clariſſimis viris adcitus Mantuam adceſſit quo tempore (anno ſcilicet CIↃCCCCLIX.) Pius II. Chriſtianorum Principum conventum ad infringendos Turcarum impetus celebrabat. At Mantuani aeris intemperies, ex eaque adflicta valetudo Coluccium coegit, ut patriam repeteret. Florentiæ, ubi rerum potiebantur Medicei, plures annos tranſegiſſe veroſimile eſt. In municipio deinde Collenſi

Digitized by Google

Rhetoricam artem tradebat a. CIↃCCCCLXXIII. Quo anno obierit incertum. Salvius *T.* III. *hiſt. Piſtor. pag.* 79. ad annum MDXV. Coluccii meminit. Nugas agere vir bonus cl. Laurentio Mehus *in vita Coluccij* p. XV. videtur. Nam (Mehuſii verba ſunt) *Benedictus Coluccius floruit ætate Caroli Arretini, Marſilii Ficini, aliorumque Virorum clariſſimorum, qui medio circiter ſeculo* XV. *Etruriam exornarunt*. Ego vero nugax heic nihil reperio. Floruiſſe Coluccium a. 1515. ſcribit Salvius : fac Colucium quatuordecim aut quindecim annos natum adiiſſe Florentiam ſtudiorum cauſſa a Patre miſſum anno MCCCCXLVII. aut ſequente ; tum anno 1515. annum ætatis ſuæ LXXXII. adtigiſſet : quod ſane neque fidem ſuperat, neque prohibet, Colucium æqualem illorum temporum fuiſſe, quibus floruiſſe ſcimus Clariſſimos illos Etruriæ Viros.

Scripſit I. Librum inſcriptum *Lazareum ad generoſum juvenem Julianum Medicem*. In hoc Opuſculo, quod Colucius a. 1459. in patria, ubi valetudinis cauſſa morabatur æſtivo tempore, inchoavit, narrat Urbis Piſtorienſis initium, diſcordiarum ſemina, ac memorandam illam Lazari Palandræ, ſociorumque pugnam contra Panciaticos. Hunc librum dabimus nos in appendice, ex humanitate cl. Abbatis Mehus, qui nobis illum a ſe deſcriptum donavit.

II. *De diſcordiis Florentinorum librum*. Hunc in Bibliothecarum forulis deliteſcentem emiſit in lucem Florentiæ CIↃIↃCCXLVII. egregius Abbas Laurentius Mehus, qui omnia ad Colucii vitam, ſcripta, codiceſque, in quibus hæc exarata inveniuntur, pertinentia maxima, qua pollet, eruditione perſequitur.

III. *Orationem ad Ducem Calabriæ* Alphonſum Ferdinandi Regis filium, qui a. CIↃCCCCLXVIII. compoſitis per ſummum Pontificem Italiæ rebus Florentiam advenerat.

IV. *Ad Magnificum Virum Julianum, Medicen declamationum librum* quem Marſilius Ficinus ſummopere laudat lib. I. epiſt. XVIII. Quinque omnino declamationes ſunt: I. *ad ſanctitatem Sixti IV. P. M. Chriſtianorum*. II. *ad Majeſtatem Ferdinandi invictiſſimi Latinorum Regis*. III. *ad clariſſimum Venetorum Senatum*. IV. *ad invictiſſimum Principem Galeazo Sforziam Inſubrum, & Gianvenſium Ducem*. V. *ad feliciſſimum Florentinorum Senatum*. Spectant hæ declamationes ad annum CIↃCCCCLXXIII. Codicem Laurentianæ Mediceæ Bibliothecæ, in quo hæ declamationes, vidit etiam Dondorius. Adi illum p. 336. Harum meminit etiam Dempſterus *Etrur. Regal.* T. II. c. 13.

V. *Orationem ante lectionem Virgilii habitam in Municipio Collenſi*.

VI. Pollicitus erat *Coluccius in Lazareo*, ſcripturum ſe de bello XXX. menſium, quod cum Piſtorienſibus geſſerant Florentini : quod utrum præſtiterit, nec ne, Mehuſio, mihique incompertum eſt.

COMANDI (Vincentius)

Vincentius Jacobi Comandi Canonicus Piſtorienſis, edidit. *Canzone nella Creazione del Sommo Pontefice Urbano* VIII. Piſtorii 1624. 4. Exſtant plura ejus carmina MSS. Florentiæ in celeberrima Magliabecchii Bibliotheca. Vide de eo Cinellium T. II. *noviſſ. edit.* p. 173.

COM-

Digitized by Google

Compagni (Johannes Michael)

Canonicus Regularis primo, mox ſimplicis beneficii adminiſtrator poſt ſtudia inter ſuos Religioſos confecta. Orationem dixit latino idiomate in electione Joſephi Vivoli Ravennatis in Abbatem Generalem, illamque edidit in Patria per Petrum Antonium Fortunatum a. CIↃIↃCXXVII. uti habemus ex Celſo Rotino in Lyceo Lateranenſi. *Oldoinus. Adi Cinellum T.* II. *noviſſ. edit. p* 174.

Compagni (Octavius)

Exſtat Domini Octavii Compagni S. C. Piſtorienſis Ordinarii Juris Civilis interpretis in publico Gymnaſio Piſtorienſi a. 1622. nec non olim publici interpretis in Piſano Gymnaſio, ac demum Auditoris Rotæ Senenſis oratio in ædibus ſapientiæ in ingreſſu recitata, cum epitome ſuper quibuſdam lucubrationibus juris tum publice Piſis, cum etiam privatim domeſticis lectionibus, valde utili tyronibus &c. *Piſtorii* 1626. *Cinellius T.* II. *p.* 175. *noviſſ. edit.*

Conti (Sebaſtianus)

Philippi Scarpellii (de quo ſuo loco dicemus) ex Fratre Nepos (ſed adoptatus a Dominico de Comitibus, ut conſtat ex edita typis ſacræ Romanæ Rotæ deciſione *Romana hereditatis* VIII. *Junii* CIↃIↃCXXXVII. coram Coccino) e Societate Jeſu, in qua docuit Rhetoricam, Philoſophiam, Theologiam Speculativam ac Moralem, & Rector præfuit Collegiis Spoletano, Piſtorienſi, & Senenſi. Edidit.

I. *Faſtos ſenenſes* ſub titulo *Intronatorum Academiæ*, cui auctor erat adſcriptus nomine *il compoſto* CIↃIↃCLIX. Amſtælodami & decennio poſt Senis.

II. *La Relazione della miracoloſa Madonna del Preſepio* CIↃIↃCLXVIII. Senis.

III. *Præfationes, ac diſceptationes de morali Theologia habitas in Metropolitana Senenſi* CIↃIↃCLXVII. Senis.

IV. *La Vita del Cavaliere Alfonſo Marſilii* CIↃIↃCLXVIII. Senis.

V. *Panegirico di Sant' Antonio da Padova* CIↃIↃCLXX. Senis.

VI. *Il ſacrificio d' Abramo, Dialogo per Muſica* CIↃIↃCLXXIV. Senis.

VII. *Prælectiones in eadem Senenſi Metropolitana habitas de præceptis communionis, Confeſſionis, & jejunii* CIↃIↃCLXXXIII. Peruſiæ.

VIII. *Deciſione ſopra 'l dubbio moralmente Teologico, ſe i diſpenſati a titolo di preſervarſi dal digiuno quareſimale, ſiano per tanto obbligati a digiunare in tal tempo nel Venerdì, e ne' Sabbati.* Florentiæ CIↃIↃCLXXXIV.

IX. *Panegirico di S. Filippo Neri.* Peruſiæ CIↃIↃCLXXXIV.

X. *Orazione nell' eſequie del Reverendiſs. P. M. Fra Raimondo Groſſi Inquiſitore Generale di Perugia, e dell' Umbria*: ibidem eodem anno.

Digitized by Google

XI. *Vita di Monſig. Gio. Viſconti, ſotto nome di Leone Stella*: Lucæ CIↃIↃCLXXXVIII. & Bononiæ CIↃIↃCXC.

XII. *Tractatus Rhetoricos de affectibus, de argutiis, & de metaphoris* CIↃIↃCXC. Peruſiæ.

Eiuſdem auctoris adhuc adoleſcentis exſtat Elegia in libro, cui titulus eſt: *carmina in funere Euſebii* CIↃIↃCXXXVIII. Romæ.

Scripſit quoque hic idem auctor *Summam expeditiſſimam* Theologiæ moralis, ſed typis non edidit, continentem titulos ex ordine Alphabetico pluſquam quadringentos ſupra mille; ad quem videlicet numerum hactenus quælibet alia Theologorum Moralium ſumma, & vel ipſa Sylveſtri ſumma ſummarum non pervenit, imo nec prope adceſſit. De illo fit mentio in Biblioth. Societ. Jeſu. *Oldoinus.*

Libris editis addenda Vita Lucæ Celleſii Marturanenſis Epiſcopi vulgata a CIↃIↃCXCII., quam Coletus memorat in additionibus ad Ughellium.

Hæc in Bibliotheca Collegii Piſtorienſis ſocietatis Jeſu ſervantur autographa, quæ quidem an lucem unquam adſpexerint, ignoro.

I. *Riſtretto della Vita della Signora Onorata Orſina ne' Saracini Saneſe, che ſi legge diſteſa in un antico MS. della libreria del Sig. Belliſario Bulgarini, compoſto dal P. Sebaſtiano Conti Piſtoreſe, della Compagnia di Gesù.*

II. *Riſtretto della vita della Ven. Madre Paſitea Crogi Fondatrice delle Cappuccine di Siena.*

III. *Vittoria maravigliosa per interceſſione della Ven. Madre Margherita Bichi Terziaria di S. Franceſco ottenuta da' Geneſi a' 25. di Luglio del 1526. ſotto gli auſpicj dell'Immacolata Concezione della Santiſſima Vergine loro padrona.*

IV. *Elogio del Ven. P. Fra Lorenzo Placidi dell'Ordine de'Geſuati.*

D

Damiani (Laurentius)

In Neunte ſeculo XV. floruit. In Bibliotheca Strozziana MS: eius carmina Italica adſervantur. Vide Creſcimb. *Comm.* Vol. IV. L. *Cent.* IV. n. LXXXI. & Quadrium Vol. II. p. 197.

Desideri (Franciſcus)

Natus eſt XVIII. Kal. octobr. a. CIↃIↃCLXXI. Poſt abſolutum Piſis ſtudiorum curriculum utriuſque juris laurea donatus ſacris Ordinibus initiatus eſt. Multa in excipiendis Monialium confeſſionibus in Diœceſi Piſtorienſi cum Epiſcopis Cortigiano, & Baſſio peragranda, aliiſque obeundis muneribus doctrinæ, ac pietatis, eaque præclara præbuit ſpecimina. Quamobrem Parochus S. Mariæ in oppido Colonicæ ab eodem Baſſio Epiſcopo a. CIↃIↃCCXXIII. conſtitutus eſt, ubi vetuſtum illud tem-

Digitized by Google

templum reſtauravit. Tandem ibi laboribus, ac ſtudiis fractus obiit quarto decimo Februarii die a. CIↃIↃCCXLII. ætatis ſuæ LI. Edidit.

Praxim Sacrorum rituum præcipuas Eccleſiaſticas functiones continentem 1739. Prælo paraverat. I. *Sollicitudinem Paſtoralem multa Parochis utilia ex ſelectiſſimis Canoniſtarum, ac Theologorum promptuariis excerpta comprehendentem*. II. *Fiori di perfezione Criſtiana*; ſed morte prohibitus eſt illa in lucem emittere.

DESIDERI (Hippolytus)

XIII. Kal. Januar. A. CIↃIↃCLXXXIV. ortus eſt Hippolytus, tum Romæ Societati Jeſu nomen dedit VII. Idus Maias a. CIↃIↃCC ſed a. CIↃIↃCCXII. ad Thibetanas Miſſiones profectus eſt. Inde XIII. Februar. a. CICIↃCCXVII. literas ſcripſit, quas heic recitare non inutile viſum eſt.

Alla fine di Luglio 1716. ſcriſſi altra, dando nuova de' miei lunghiſſimi, e difficiliſſimi viaggi, e del mio arrivo in queſta Capitale di Thibet a' 18. di Marzo del detto anno, ed inſieme notizia del ſuccedutomi quì ſino a detto tempo.

A' nove d'Agoſto fui mandato a chiamare al Palazzo del Re, dove ebbi lunga, e famigliare udienza per ricerca del fine, per cui ero venuto, e dimoravo in queſto Thibet; riſpoſi, che unicamente per inſegnare loro la S. Fede. Io fui interrogato, quanto tempo quì mi tratterrei, riſpoſi, che fino alla morte, ſe eſſi voleſſero abbracciare la S. Fede; la riſpoſta fu, che volevano eſſere in tutto iſtruiti della mia S. Fede, e legge, e che perciò reſtaſſi quivi, ed imparaſſi bene la lingua. Dipoi mi furono fatte molte, ed efficaciſſime eſibizioni, ed offerte dalla regia liberalità, ma io tutto efficacemente ributtai, non volendo altr'onore, che la gloria di Dio, nè altro bene, che la ſalute dell'anime loro. Al principio di Settembre fui invitato, e condotto ad un Giardino, e Palazzo in Campagna del Re, dove fui eſaminato del profitto fatto nella lingua ſpecialmente, nell'intelligenza de' libri, e mi furono domandate varie coſe della mia S. Legge. Al principio di novembre eſſendo già arrivata una lettera latina del Papa a queſto Re, io la traduſſi in queſta lingua. Eſſendo ſtato alcune volte richieſto, e privatamente, e pubblicamente della differenza tra la mia, e la loro legge, nè arriſchiandomi a trattare ex profeſſo a voce sì delicati punti fino a non poſſedere perfettamente queſta lingua, aveva promeſſo di ſpiegare loro tutto a poco a poco con alcuni libri: a tal fine ne' meſi di Giugno, Luglio, ed Agoſto compoſi due libri; il primo in confutazione del peſſimo, e tanto ſparſo errore, che dice poterſi ognuno ſalvare nella ſua legge, ed il ſecondo in confutazione del diabolico errore della traſmigrazione Pittagorica. Agli otto di Settembre cominciai da me ſteſſo a tradurre in queſta lingua, e in verſi Thibettani il primo di detti due libri, e dopo averlo poſto bene all'ordine, a' 6. di Gennajo 1717. dopo detta, ed applicata a queſto fine la S. Meſſa, andai a palazzo del Re, dove fui ammeſſo nella Real Sala dell'udienza, ove ſtava il Re nel ſuo trono circondato da un molto copioſo conſeſſo di Grandi, e perſone della corte, e di Lammâ, che ſono i loro Religioſi, e Dottori. Il Re ricevè il mio regalo, e preſe nelle ſue mani il mio libro, e mi fece ſedere in faccia al ſuo trono, e mi fece bere il Cià. Dipoi con le ſue ſciolſe, e aprì il mio libro, e mi domandò, quanto tempo ancora reſterei in queſto

Thibet

Digitized by Google

Thibet. Risposi, che fino alla mia morte, il che cagionò molta tenerezza in tutto il consesso; indi mi domandò, qual fosse il mio Dio. Risposi, che io non riconosco, nè adoro, se non un solo Dio creatore del tutto. Mi domandò, quanti Dei vi siano. Risposi che un solo, unico nell' essenza, e trino nelle persone. Mi domandò i nomi delle tre divine persone, e presa occasione dal nome dello Spirito Santo, essendo egli di gran mente, e di molto capace ingegno, da se stesso si pose a farmi varj argomenti contro la purissima spiritualità, ed incorporità di Dio, ed udì le mie risposte a detti argomenti, e come essendo Iddio di sua natura incorporeo, per amore, e salute nostra, si era fatto Uomo. Dipoi da se stesso lesse tutta la dedicatoria del Libro, che è un elogio del Re medesimo in versi Thibettani, poichè ad esso è dedicato il libro. Indi ancorchè gia sapesse il tutto, come stesse la cosa, per farmi quest' onore appresso gl' altri, mi domandò, chi avesse composto, e posto in questa lingua quel libro: risposi, che io stesso senz' aiuto di verun uomo. In oltre mi domandò, chi l' avesse posto in versi Thibettani, risposi, che io solo da me medesimo. Dopo di ciò lesse un buon pezzo del primo capitolo, e di poi diede il libro in mano di uno di detti Dottori, che fra tutto il consesso era il più vicino al Re, e dal medesimo dottore il fece leggere. Di poi da se stesso si pose a farmi argumenti in difesa della trasmigrazione, e a ciascheduno argomento udì le mie risposte, dopo le quali continuò a farsi leggere il libro da detto Dottore, ed in quel mentre arrivato il mezzo giorno, fu licenziata l'udienza, senza che il Re in tanto tempo avesse udito altri, nè parlato ad altri. Pochi giorni dopo mi mandò ad interrogare a casa molto per minuto sopra quel punto, che la via, o legge della salute è una sola, e tutte le altre sono d'eterna dannazione. Il Re tiene appresso di se e va leggendo il libro, e facendone conferenze. Faccia Iddio, nelle cui mani sta l'esito, ed al quale tocca a parlare al cuore. Varie altre volte con varie persone ho avute private dispute di sì fatti punti di Religione. Da un mese in quà sono stato un poco travagliato nella sanità, a causa delle passate fatiche. Quanto prima ripiglierò lo studio, e le fatiche, che è quanto posso per ora dar di nuovo.

Non si scordino giammai di pregare per me nelle loro orazioni, *ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar*, ed acciocchè i miei peccati non pongano impedimento alla conversione di queste genti, e caramente abbracciandola, resto pregando Iddio a darci grazia di rivederci in Paradiso, Amen.

Neque hos solum libros scripsit P. Hippolytus quorum in superioribus libris mentio. Nam in latinam linguam (quod sane Missionariis ad dignoscendos illius gentis errores usui maximo esse potest) convertit Thibetanorum *Sahorim*, seu *Kangiur*, qui Bibliorum instar ipsis est in centum & octo grandia volumina tributi compendium a ZonKabà quodam magna apud eos sanctitatis fama percelebri elucubratum. Alia etiam parabat, quum a Thibetanis regionibus in Italiam remeandum fuit P. Hippolyto A. CIↃIↃCCXXVII. Romæ autem pro suis Missionibus adversus P.P. Cappuccinorum postulata tres non uno tempore libellos edidit, obtulitque Sacræ Congregationi de *propaganda fide*. Quod tamen optabat maxime, ut Thibetanum in Regnum rediret, obtinere non potuit, morte intercedente, quæ illum ex Collegio Romano ad superos evocavit XVIII. Kal. Majas a. CIↃIↃCCXXXIII.

DON-

Digitized by Google

Dondori (Josephus)

A sacris aquis Guillelmus dictus, Fulvii filius, Cappuccinorum Minister Provincialis, Evangelii præco doctus & pius, qui Pisis die quincta Decembris anno elapsi seculi quinquagesimo, ex hac mortali vita abiit, quum scripsisset opus sub titulo *della pietà di Pistoja*. Quod quidem opus post obitum auctoris editum fuit Pistorii CIↃIↃCLXVI. & Julio Cardinali Rospiglioso nuncupatum. Huiusce viri mentio habetur apud Gamurrinum T. II. de Familiis nobilibus Hetruscis, & Umbris. *Oldoinus*. Addamus, apographum laudati operis ab editis nonnihil discrepans servari Florentiæ ab eruditissimo Dominico Maria Mannio. In eo autem quod typis editum habemus exemplo p. 344. narrat de se Dondorius ipse, parasse se prælo duos concionum tomos. Dondorii meminit cum laude Salvius T. III. hist. p. 271.

Dondori seu Dondoli (Sigismundus)

Gherardi filius, advocatus consistorialis, Referendarius utriusque signaturæ, a cautis adfuit Clementi VII. & Paulo III. Romanis Pontificibus. Adnuente Romano Pontifice Henrici Regis Angliæ, qui Catharinam Austriacam repudiare studebat, partes contra Aloysium de Aragonia advocatum Reginæ, ac Imperialium suscepit, typisque in eadem Anglicana controversia matrimoniali dissertationes evulgavit. Scripsit etiam memorias historicas suorum temporum, quæ MSS. adservantur apud suos. E vita abiit Romæ A. CIↃIↃLIX. seu ex aliis CIↃIↃXLIII. in templo consolationis de urbe hæc est tanti viri memoria.

Dominus Sigismundus Dondolus
de Pistorio, advocatus Consisto-
rialis legavit domum suam
Sitam in regione pontis piæ sub-
ventioni Infirmorum, & voluit,
ut in hoc Sacello perpetuo Lumen
arderet, & quotidie missa celebretur,
& alia prout in suo Testamento.

Altera inscriptio visitur Romæ in prospectu gentilitiæ domus in regione pontis exstructæ prope templum Pacis, ubi marmorea quoque insculpta insignia, tres nempe campanulæ, in transversa fascia cum cognomine colludunt, ubi marmorea quoque eiusdem Dondoli effigies conspicitur cum hac Epigraphe

Sigismundus Dondulus advocatus Consistorialis

De illo Carolus Carcharius *de advocatis consistorialibus*, & Gamurrinus T. II. *de Familiis Hetruscis, & Umbriis*. Oldoinus.

His

His adde, Sigiſmundum univerſum Juris Civilis corpus ſua manu exaraſſe, utiliſſimis adſcriptis adnotationibus. Scripſit etiam querimoniam Cardinalis Hippolyti de Medicis, cuius hoc initium: *Humano viator*. Conſilia ſua, & cetera ſcripta legavit Dominicanis Minervæ; cadaver Templo Conſolationis. Plura de eo Salvius T. III. hiſt. p. 194. & Dondorius p. 346.

F

Fabbroni (Benedictus)

Canonicus Piſtorienſis ſcripſit vitam Joannis Viſcontis; ſed operi immortuus eſt. Eius deinde compendium edidit *Leonis Stellæ* adſumpto nomine P. Sebaſtianus de Comitibus noſter, de quo iam diximus.

Fabbroni (Carolus Auguſtinus)

Cinellius T. II. noviſſ. edit. p. 271. huius memorat orationem *de divini Spiritus adventu* ad SS. D. N. Clementem X. habitam in Sacello Pontificio Quirinali, ac Romæ typis Ignatii de Lazaris a. 1671. divulgatam.

Fabbroni (Nicolaus)

Dominicanum ordinem in patria urbe profeſſus, Theologus eximius, & inſignis divini verbi præco, in præcipuis Italiæ urbibus, Piſis, Lucæ, Piſtorii, Florentiæ bis, Arretii, Peruſii, Fulginei, Urbe veteri, Romæ etiam per Quadrageſimam conciones habuit magno ubique plauſu, & fructu. B. Catharina de Ricciis eius merita, virtuteſque egregias non ſemel prædicavit. Vide Razzium in ſanctiſſimæ feminæ vita lib. 3. c. 10., qui ſenem emeritum, & variis regiminis perfunctum muneribus, ſurdum tandem effectum vidit Piſtorii circa CIↃIↃLX.

Scripſit plura Concionum Quadrageſimalium volumina. Præterea de effuſione ſummi boni Dantis ſtylum imitatus concinne cecinit: huius operis MS. exemplum, Dondorio teſte p. 350., exſtabat olim apud heredes Laurentii Fabbroni. De Nicolao paucis Echardus T. II. *ſcript. Ord S. Domin.* pag. 178.

Ferrandini (Brutus)

Doctor edidit fabulam inſcriptam *la ghirlanda*. Creſcimbenius vol. IV. *comment.* L. III. *cent.* III. n. LXXXVII. ait, Ferrandinum hanc Romæ compoſuiſſe anno CIↃIↃCXVIII., tum ſequente Viterbii vulgaſſe. Verum Quadrius

Digitized by Google

drius vol. III. p. 411. præter editionem Viterbienſem a. CIↃIↃCXIX. alteram Viterbienſem editionem citat ſuperioris anni, atque adeo aliam a. CIↃIↃCVIII.

Ferroni (Theodorus)

Cutiliani in agro Piſtorienſi natus Auguſtinianum ordinem profeſſus, de quo Dondorius p. 353. Edidit Florentiæ vitam B. Finæ.

Fedelissimi (Joannes Baptiſta)

Gherardi medici filius, & ipſe excellens Medicus, atque Poeta edidit.

I. Il Giardino morale, in rime, e verſi Lirici Toſcani. *Florentiæ* 1594.

II. Paſtorale carmen, in quo ſub nomine Branæ Civitas Piſtorienſis lætatur Fulvium Paſſerinum ſibi contigiſſe Paſtorem Florentiæ 1599. 4. Cinellius T. 2. noviſſ. edit. p. 294.

III. Carmina de laudibus Nicolai Fortiguerræ Piſtorienſis Cardinalis, *Florentiæ* 1598. 4.

IV. Panegiricum in Henrici IV. & Mariæ Medices nuptias, *Florentiæ* 1600.

V. Della vita e morte di S. Caterina vergine e martire poemetto epico in verſo ſciolto, *Florentiæ* 1614.

VI. Centurie d'oſſervazioni Theumafiſiche, *Bononiæ* 1619.

VII. Nonnulla opuſcula de febri, cum opuſculis eadem de re celeberrimorum Medicorum Johannis Dominici Sala Patavini, Roderici a Fonſeca Luſitani Medici Patavini, Johannis Zecchii Romani, Bartholomæi Caſtelli Meſſanenſis, aliorumque, *Piſtorii* 1627.

VIII. Lexicon Herbarium, *Piſtorii* 1636.

IX. Preparazione da farſi al tempo della primavera per ſchifare la febbre peſtilenziale maligna, *Piſtorii* 1636.

Scripſit etiam, Dondorio auctore p. 545., ſoluto Italico carmine Inſtitutionem nobilis adoleſcentis ad Marchionem Aloyſium Strozzium. de Iride quoque diatribam compoſuit. Vide Vannotium *Epiſt.* T. III. p. 422. Duo aut tria Cini Italica epigrammata enarravit: Conſule eundem Vannotium T. I. *Epiſt.* p. 238. Carmina latina Italicaque emiſit in lucem *in obitu nobilium duorum Piſtorienſium, Petri Montemagni, & Batis Roſpiglioſi* quæ Vannotio inſcripſit. Dedicatoriam hanc epiſtolam intulit Vannotius in T. II. *ſuarum epiſt.* p. 297. Ibidem alteram Fedeliſſimi legimus epiſtolam, qua eidem Vannotio librum alium mittit *de ſenum ſanitate tuenda*. Demum quid moliretur vir doctus ad patriæ ſuæ decus ſempiternum, diſcimus ex eiuſdem literis ad Vannotium, quas hic recitat T. II. p. 460. En fragmentum illarum: *Già il Sig. Girolamo Baldinotti gentiliſſimo. non reſta bene ſpeſſo di ſollecitarmi all' impreſa impoſtami da V. S. Reverendiſs. per la deſcrizione delle memorie piu notabili di Piſtoja, e ſino ad*

Digitized by Google

ora ſono a buon termine , havendo introdotti per collocutori nel mio diamerone Polifilo , e Filoteo , l' uno foreſtiero amatore delle Città , e l' altro Piſtoreſe zeloſo dell' amor di Dio .... S' io poteſſi haver qualche lume , che Piſtoja originem duceret a Pelaſgis , *ovvero che* priſcis temporibus *foſſero capitati in queſte regioni , o come mi verrebbe ben confermata la ſua fondazione!* Hæc ille 7. Kal. dec. CIↃIↃCVI. Quod opus num perſecerit , ignotum mihi eſſe fateor .

Fidelissimi (Rainerius)

Johannis Baptiſtæ , de quo nuper dixi , frater medicinam profeſſus eſt . Vita diſceſſit . A. CIↃIↃCXIV. Scripſit autem

Enchiridion Pharmaceuticum . Dondorius pag. 555.

Filiarchi (Coſmus)

Virtute , ac ſapientia clarus , omnique eruditione conſpicuus , Gregorio XIII. P. M. ob vitæ probitatem , ſingularemque doctrinam pergratus . Scripſit , ut ipſemet fatetur in literis ad Petrum Donatum Cæſium S. R. E. Cardinalem evulgatis cum ſuo libro , cui titulus *Enchiridion de bello ſacro* librum ; de *Principum audientia* ; *de fœdere* , *& prædeſtinatione* ; *Enchiridion* , *ſive manuale Sacerdotum* ., Florentiæ 1582. ; *Trattato della divozione* , *in Firenze preſſo i Giunti* 1578. Oldoinus .

Laudant Philiarchum Poſſevinus in *Apparatu* , Dondorius *p.* 336. Salvius *T. III. p.* 212. Fuit Coſmus principis Florentini templi Canonicus Theologus , in eoque ſtatis diebus ſacra Biblia Chriſtiano populo enarrabat . Catalogus porro librorum a Philiarcho editorum adcuratior Oldoiniano hic eſto .

Italice edidit I. Trattato della guerra , e unione de' Principi Criſtiani contro ai Turchi . *Venetiis* 1572. *apud Jolitum* . II. Trattato della frequente , e benigna audienza , che debbe darſi da' Principi : *Romæ* 1578. 8. III. Trattato della divozione , *Florentiæ apud Junctas* , *eodem anno* 1578. IV. Eſpoſizione de' Salmi de' tre notturni dell' officio della Beata Vergine , eſpoſti , e letti nel duomo di Firenze , l' anno 1582. *Florentiæ* 1583.

Latina hæc ſunt . I. Quæſtio de cauſſa prædeſtinationis , & reprobationis , an ea ſit operum præſcientia , vel ſola Dei voluntas ? *Florentiæ apud Junctas* 1575. II. Enchiridion , ſive Manuale Sacerdotum per modum examinis , *Florentiæ* 1582. III. De officio Sacerdotis , *Florentiæ Tomus prior* 1589. , *Tomus poſterior* 1590. 4. *Quare uterque tomus* in Bibliotheca Cardin. Imperialis *male ad ann.* 1590. *refertur* . *Venetiis recuſum deinde eſt opus utiliſſimum* . IV. Compendium de officio Sacerdotis , *Florentiæ* 1591. V. Quæſtio de monte pietatis , *Florentiæ* .

In Bibliotheca Collegii noſtri Romani exſtat inedium Philiarchi opus

de

Digitized by Google

de Corpore Christi, seu quæstio, utrum in miraculosis pueruli adparitionibus in Hostia sensile revera Christi Domini Corpus adparuerit? an potius species tantum ejusdem Corporis sensus adfecerit? Huic autem libro occasionem dedisse videtur controversia circa Sixti V. tempora oborta. Eruditissimo P. Petro Lazero Societatis Nostræ debeo latentis libri notitiam.

Fini (Balthasar)

Apud Merlinium extant Pistorii aliqua hujus opuscula.

Finugi (Hieronymus)

Hic est Hieronymus Pistoriensis, de quo ista Oldoinus: Prudentia, doctrina, morum integritate, ac prædicatione illustris; primo conjugatus, deinde Minorum Observantium, mox Cappuccinorum sectator, insignis concionator, & B. Pii Quincti Theologus. Interfuit Concilio Tridentino, in quo pro Religionis suæ habitu fortiter, docteque decertavit, nonnullosque ad Patres sermones habuit. Scripsit de quantitatibus, rerumque distinctionibus opus Romæ editum a. 1570; librum sermonum (XXII) in quo acute de variis Christianæ fidei mysteriis, ac præsertim de prædestinatione differit, Bononiæ 1567; concionum partem primam, & secundam, Venetiis apud Hieronymum Scottum. Quum, ut aliqui ferunt, Cardinalitiam dignitatem a Pio V. oblatam recusasset, obiit apud Cretenses sub annum 1571. peste laborantibus inserviens. Ejus corpus Casertam translatum opera Julii Sanctorii Cardinalis S. Severinæ, apud suos Consodales, erecto per eumdem Cardinalem tumulo, sepultum fuit. De hoc Wadingus de Script. Ord. Min., Michael Abbas Justinianus in Catalogo illorum, qui interfuerunt Concilio Tridentino. Arturus a Monasterio in Martyrolog. Franciscano sub die 29. Novembr., *Boverius* in annal. Cappuccin. *Fossinianus* lib. III. hist. Seraph., *Gonzaga* part. 1. ubi agit de Script. Francisc. Willotus in Athenis Orthodoxis S. Francisci, *Possevinus* in suo Apparatu, *Genonus* in Chronico SS. Deiparæ Sec. XV. ad ann. 1570. Hactenus Oldoinus.

His adde Dondorium p. 286. & Fr. Dionysium Genuensem *in Biblioth. Scriptor Cappuccin.* qui etiam *conciones quatuor recenset de immaculata Conceptione Beatiss. Virginis Mariæ* Neapoli editas 1564 S Bonaventuræ opera jam apud homines senescentia, ac fere vetustate consumpta Hieronymi studio & solertia iterum in lucem revocata, prælo mandata, atque ab interitu vindicata, Pio V. Summo Pontifice, idem Cappuccinorum Bibliothecarius commemorat. *In collectione judiciorum de novis erroribus*, auctore Carolo du Plessis d'Argentré T. II. pag. 241. olim legi, servari in Tabula-

rio

Digitized by Google

rio Sacræ Pariſinæ Facultatis plura monumenta propoſitionum a Fratribus Minoribus contra fidem Catholicam prædicatarum, atque in his a Fr. Hieronymo de Piſtorio a. 1547. Qui quidem num hic noſter ſit, definire non auſſim, quum collectionis illius nunc mihi copia non ſit.

Fioravanti (Jacobus)

Suis litteris Italica lingua in lucem editis a. 1648. *in Patria per Antonium Fortunatum, Sodalibus S. Antonii Patavini ſacravit diſcurſum de laudibus ejuſdem Sancti habitum a Philippo Piccinello Canonico Regulari Lateranenſi die* XV. *Februarii in Translatione Reliquiarum.* Oldoinus.

Fioravanti (Joh. Baptiſta)

E Societate Jeſu. Edidit Orationem de Paſſione Domini ad Urbanum VIII P. M. typis Vitalis Maſcardi Romæ evulgatam anno 1641. Oldoinus.

Fioravanti (Paullus)

In Piſana Academia Legum Interpres a. 1526. edidit librum *de cautelis Juris*. Dempſterus de *Etruria Regali* T. II. c. 13. & Dondorius pag. 352. ejus meminere.

Forteguerra (Antonius)

Canonicus Piſtorienſis Eccleſiæ, litteriſque humanioribus, ac legum ſcientia inluſtris. A Pio III., cui adprime carus fuerat, Romam adcitus eſt; nec dubitandum, quin ab eo Pontifice in Cardinalium numerum cooptatus fuiſſet, niſi Pii conſiliis, & Antonii gloriæ importuna ipſius Pontificis mors interceſſiſſet. In patriam rediens domos, atque adeo Xenodochium ipſum SS. Lazari, ac Magdalenæ, quod Rector adminiſtrabat, in civilibus illis anni MD. Cancellerios inter, & Panciaticos bellis dirutum incenſumque non exiguis ſumptibus inſtauravit. Tandem abiit ad plures XII. Kal. Febr. a. CIↃIↃXXII. ætatis ſuæ LIX., quum III. Nonas Novembris natus fuiſſet anno MCCCLXIII.

Scripſit junior ſatis ſpiſſum Italicorum carminum volumen, quod Nicolaus Fortiguerra a cubiculo Clementis XI. (de hoc mox plura) adſervabat. Tria eius hetruſca epigrammata edidit Creſcimbenius, in *Commentariis* unum, duo in *Arcadiæ* libro. Neque vero illius perhonorifica mentio ſolum apud citatum Creſcimbenium Vol. II. comm. p. II. lib. III. n. LXXXIII., ſed etiam apud Quadrium Vol. II. p. 219.

FOR-

Digitized by Google

FORTEGUERRA (Franciſcus)

Deflevit is hetruſco verſu mortem Odoardi de Caſelinis Aſculani Tribuni militaris ſequutam Bononiæ, dum militiæ Pontificiæ præeſſet. Quæ carmina publici juris facta a Theodoro Libertino fuere eadem in Urbe typis Bartholomæi Cochi 1612. Oldoinus, cujus elogio addenda hæc ſunt.

Fuit Franciſcus Petri Laurentii equitis filius, & Anxure ditionis Pontificiæ Urbe, quam Gubernator adminiſtrabat, deceſſit e vita. Præter carmina ab Oldoino indicata vitam B. Atonis Italice ſcripſit, ac Florentinis typis emiſit in lucem a. 1608. Vannotio nuncupatam. Ex dedicatoria, ut ajunt, epiſtola diſcimus, Franciſcum in ea hiſtoria concinnanda adjutum fuiſſe quam maxime ex ſchedis Jacobi Fortiguerræ patrui ſui antiquarii celeberrimi. Porro citatus Vannotius *epiſt.* T. II. p. 295. Johannis Baptiſtæ Fideliſſimi hendecaſyllabon recitat in hujus opuſculi laudem. Eidem Vannotio debemus latinam Franciſci noſtri Oratiuncu-lam, quam nomine Auditorum Juriſprudentiæ habuit Bononiæ in Lyceo a. 1614. ad Cardinalem Capponium Legatum item Bononienſem in ejus ad eam Urbem adventu. Nam illam Vannotius recitat T. III. ſuarum epiſtolarum p. 614.

FORTEGUERRA (Johannes)

Quo tempore Notariis malebant, quam Juris Doctoribus adcenſeri nobiles Viri, poſt legum ſtudia Piſis peracta Johannes noſter Notariorum Collegio nomen dedit. Anno autem CIↃIↃXLI. a Magno Hetruriæ Duce Coſmo I. electus eſt Piſtorienſis Civitatis, ut ajunt, Cancellarius, quo munere ad annum 1562. magna ſui nominis commendatione functus eſt. Sæpius in Patria *Vexillifer juſtitiæ, & Populi Piſtorienſis* eſt renunciatus. Mariæ Ambroſii Viſconti matrimonio junctus ex ea filios quatuor, qui tenella adhuc ætate ad ſuperos evolarunt omnes, filiaſque octo ſuſcepit. Anno demum ætatis ſuæ LXXIV. v. Kal. Junias a. 1582. ex mortali vita migravit homo eloquentiſſimus.

Scripſit pereleganti ſtylo libellum, cui titulus: *Novelle per Ser Giovanni Forteguerra da Piſtoja*. Quarum quidem narrationum undecim numero autographum ipſum (quod ex lituris collegiſſe non male mihi videor) Thomas Turlinius Piſtorii adſervat. Quo illas tempore Johannes abſolverit, non ita certum. Illud conſtat annum inter 1441. & 1561. eas fuiſſe ab ipſo compoſitas; nam in dedicatione operis Franciſco Mediceo inſcripti Johannes ſe *Cancellarium Civitatis Piſtorii* adpellat.

Digitized by Google

Forteguerra (Johannes Baptiſta ſenior)

Scipioni Carteromacho patruo ſuo non tam Prioratus S. Mariæ de Aliana, ac S. Petri Majoris Cappellaniæ (quod vulgo dicunt) quam caſtiſſimorum morum, doctrinæque ſucceſſor, Romæ auditor fuit, & familiaris Cardinali de Gaddis. Obiit annos natus xxxii. communi patriæ, ſuorumque omnium mœrore.

Septem comœdias vincta numeris oratione conſcripſit, quæ Romæ, Bononiæ, Piſtorii maximo plauſu actæ ſunt.

Forteguerra (Joh. Baptiſta junior)

Præſtantiſſimus hic Vir Jureconſultus egregius, egregius poeta a Cardinale Farneſio Avenionem miſſus eſt a. 1560., ut a conſiliis eſſet Johanni Petro ejus in ea Urbe Generali Vicario; tum ab Alexandro Guidiccionio Lucenſi Epiſcopo, qui vicem ibi Legati tenebat, electus fuit Duumvir S. Petri juri dicundo, quæ auctoritatis magnæ, decoriſque ampliſſimi dignitas eſt. Quum vero in Guidiccionii locum deinde ſuffectus fuiſſet Firmanorum Antiſtes Laurentius Lentius, idemque Pontificius in Galliis Legatus, hic Civium omnium conſenſione Johannem Baptiſtam juſſit in eodem munere menſibus xviii. perſtare. Interea a Pio V. Locumtenens, ac generalis Dux miſſus fuit Fabricius Sorbellonius Mediolanenſis. Huic igitur datus eſt Johannes Baptiſta in bellicis rebus auditor generalis. Annis duobus, ac menſibus omnino ſex exactis a Cardinale Farneſio Locumtenens, ac Vicarius generalis Abbatiæ, cui *Magnæ Sylvæ* nomen præficitur apud Vaſcones, ibique ſex itidem ſupra biennium menſibus magno vitæ diſcrimine præfuit. Nam Hugonotti, a quorum vi, atque violentia jura Cardinalis ſui, Abbatiæque prædia ſtrenue defenderat, ipſi non ſemel inſidias ſtruxere. Tandem Cardinale adnuente in Patriam rediit ſeptennio poſtquam inde diſceſſerat. At Romam poſtea profectus ab eodem Cardinale ad Montem Regalem Siciliæ Urbem Auditor mittitur. Triennio poſt in patriam iterum ſe recepit, atque Artemiſiam Ludovici de Bancheriis filiam duxit. Multis ibi, iiſque honorificis muneribus functus, e vivis exceſſit v. nonas Octobris a. 1593. ætatis ſuæ lxviii.

Scripſit carmina non ita pauca de laudibus plurium Principum, ac feminarum inluſtrium. Pillius inter Cini hetruſca epigrammata unum edidit noſtri Johannis Baptiſtæ. E Græca in Latinam, tum etiam in Italicam linguam convertit Ariſtophanis Comœdiam *Pluto* inſcriptam. Quæ omnia, ac Satiram præterea unam ſervabat Clariſs. Præſul Nicolaus Fortiguerra. Vertit etiam Italice Toloſatis Parlamenti ſententiam

Gallice

Digitized by Google

Gallice editam in cauſſa iis temporibus percelebri, quam etiam adnotationibus inluſtravit. Vide Creſcimbenium *Comment.* Vol. I. p. 406. & Vol. IV. lib. II. Cent. II. n. XXII. & Quadrium Vol. II. p. 238.

FORTEGUERRA (Michael)

Venetiis, & Mantuæ diu commoratus eſt, ibi a Clariſſima Cornelia Gente, heic a Gonzagis honorifico ſtipendio conductus humaniorum litterarum Magiſter. Romam deinde venit, ubi in Urbis depopulatione captus. A Cardinale Mantuano redemptus Piſtorium remeavit, ibique Coſmo Hetruriæ Duce favente Græcas, Latinaſque litteras, quibus eruditus erat, docuit magno civium ſuorum emolumento. Quamobrem præcipuis Patriæ honoribus ornatus eſt quam ſæpiſſime. Utinam articulario morbo miſerrime vexatus non fuiſſet! Plura ſane doctrinæ ſuæ monumenta reliquiſſet. Epiſtolas ejus aliquot, & carmina edemus in appendice. Quæ in marmorea tabula Statuæ Nicolai Cardinalis Fortiguerræ ſubiecta leguntur carmina: *Ille ego ſum patriæ verus pater &c.*; Michaelem auctorem habent. Nobis ereptus eſt VIII. Kal. Novembr. quum annum ageret LXIX., filio Scipione juniore relicto.

FORTEGUERRA (Nicolaus Cardinalis)

A nobis hic Piſtorienſium Scriptorum numero adcenſetur, tum ut tanti Cardinalis memoria liber noſter ornetur, cum ob eximiam ipſius doctrinam, ſtudiumque ſummum, quo Piſtorienſium eruditioni conſulere voluit, tum demum quod plures ejus extent, nec ineruditæ epiſtolæ. De Nicolao plura habent Ciacconius, Ughellius, & Dondorius pag. 151. & ſeqq. ubi alios quoque enumerat, qui illius cum laude meminere. Nos ineditam ejus vitam proferemus in appendice ab Johanne Baptiſta Fortiguerra, de quo nuper diximus, Italice conſcriptam.

FORTEGUERRA (Nicolaus junior)

Tum rebus Philoſophicis, ac Theologicis, Juriſque peritia, cum etiam elegantioribus præſtitit litteris Nicolaus, excoluitque ingenium Poeſi, qua Latine perinde atque Italice valuit. Romæ, quo adoleſcens eſt profectus, multoties utriuſque facultatis privatim ac publice ſpecimen edidit; neque ſemel lectiſſima inſignium Virorum ſpectante corona, variæ doctrinæ, exquiſitæque eruditionis præbuit experimenta, quibus laudes eximias retulit; Arcadum quoque celeberrimæ Academiæ meruit adnumerari. A Clemente XI. P. M. in Pontificiam familiam cooptatus primum Vaticanæ Baſilicæ canonicatu auctus eſt, tum in Prælatorum ordinem adſcitus. Multa ſubinde, eaque gravia munera geſſit, in quibus prudentiæ, dexteritatis,

Digitized by Google

ritatis, aliarumque virtutum argumenta quum edidiſſet, ſecretis Sacræ Congregationis, quam *de propaganda fide* adpellant, renunciatus eſt. Anno XXXIII. ſupra MDCC. Florentiæ degebat; tum autem ad Johannem Gaſtonem Magnum Hetruriæ Ducem litteras dedit Clemens XII. quas, quum Nicolai elogium contineant, recitabimus.

Dilecto Filio Nobili Viro JOHANNI GASTONO Etruriæ ſibi ſubiectæ Magno Duci. CLEMENS PP. XII.

Dilecte fili Nobis Vir ſalutem, & Apoſtolicam Benedictionem. Ad ea, quæ propagandæ Catholicæ fidei utilitas poſtulat, opem, & auctoritatem Nobilitatis tuæ libenter advocamus. Cum igitur Haidarus Emir ſive Dux Druſiorum in Phænicia infidelitatis licet tenebris obvolutus, in Chriſtianos tamen, eorumque rationes, Apoſtolicas præſertim Miſſiones, quæ in eius ditione libere exercentur, valde propenſus de ſumma pecuniæ ſibi debitæ, quam jamdudum menſæ montis Pietatis Florentiæ ad uſuram crediderat Facreddinus, cujus legitimus & unicus heres eſt, partem piis operibus a Venerabilibus Fratribus noſtris S. R. E. Cardinalibus Congregationis negociis propagandæ fidei præpoſitæ impendendam donaverit, & addixerit; Nobilitatem tuam rogamus, & petimus, ut dilectum Filium Magiſtrum Nicolaum Fortiguerra a ſecretis ejuſdem Congregationis genere, virtute, doctrinaque conſpicuum iſthic degentem ea de re fuſius diſſerentem benigne audire, & mandata, quæ juſtitiæ erga eumdem Ducem conſentanea, & piæ cauſſæ opportuna eſſe perſpexeris, dare digneris. Inſignis autem pietas Nobilitatis tuæ, in qua memoratus Dux ſpem collocavit pro veteri mutua voluntate, quam majores ſui cum inclyta Domo tua colere ſtuduerunt, & qua Nobilitas tua facta omnia, & conſilia illuſtrare geſſit, officiis quoque noſtris optatum ſucceſſum pollicetur; ac tibi, dilecte fili Nobilis Vir, Apoſtolicam Benedictionem ex animo impertimur.

Datum Romæ die 25. Julii 1733.

Interea in morbum incidit Nicolaus, a quo diu, moleſteque vexatus vita demum deceſſit die 17. Menſis Februarii a. 1735. Vide Creſcimbenium Comment. Vol. II. p. 2. lib. 6. n. LXXXII. & in Arcad. In Arcadum vitis extabit ejus memoria; at illæ mihi ad manus non ſunt.

Edidit I. Latinam Orationem, de qua Cinellius in Biblioth. noviſs. edit. Venetæ T. II. p. 332., *in funere Innocentii* XII. P. M. *ad Emin. & Reverend.* S. R. E. *Cardinales* habitam in Vaticana Baſilica Romæ 1700.

II. Orationem Italicam, cujus item mentio apud Cinellium, & in Diario litteratorum Italiæ T. VIII. p. 451. Hic ejus titulus: *Orazione dell' Illuſtriſs. e Reverend. Monſ. Niccolò Forteguerri Patrizio Piſtojeſe e Cameriere d' onore della Santità di N. S. Papa Clemente XI., detta in Campidoglio nell' Accademia del diſegno l' anno* 1711. *in Roma per Gaetano Zanobi*. 4.

III. Laudatus Creſcimbenius profert Italicum Nicolai noſtri epigramma.

Poſthuma hæc ſunt. I. *Le Commedie di Terenzio tradotte in verſo ſciolto da M. Niccolò Forteguerri coi prologhi fatti in iſdrucciolo, con le figure, e Maſchere degli Attori*. Urbini 1737. f. De hac vere magnifica editione loquuntur Fontaninius in libro *dell' eloquenza Italiana*

Digitized by Google

Italiana pag. m. 444., nova acta Lipſienſia ejus anni 1737. p. 97. Quadrius Vol. III. lib. II. diſt. I. c. III. p. 79. Recuſum eſt hoc opus Venetis formis a. 1748. Vide hiſtoriam litterariam Italiæ T. I. pag. 271.

II. *Ricciardetto di Niccolò Carteromaco, in Parigi* (Venetiis) *a ſpeſe di Franceſco Pitteri* 1738. 4. ac deinde *in* 12. Adi Quadrium Vol. IV. p. 573.

Compendium hiſtoriarum,& actorum Sacræ Congregationis *de propaganda fide* juſſu Benedicti XIII.confecit,quod in Vaticanam Bibliothecam inlatum eſt.

Forteguerra (Petrus Laurentius)

Auditor Rotæ Bononiæ a. 1614., de quo Vannotius T. III. epiſtol. p. 792. Extat ejus epiſtola ad Hieronymum Baldinottum T. II. *admonitionum* ejuſdem Vannotii. Habuit etiam Piſis xxv. Aprilis a. CIↃIↃXCIII. in generalibus Comitiis Equeſtris Ordinis S. Stephani Italicam Orationem quam Florentiæ editam fuiſſe teſtificatur Cinellius T. II. noviſs. edit. p. 333.

Forteguerra (Philippus)

In MSS. Merlinii codicibus habentur aliquot ejus hetruſca carmina.

Forteguerra (Scipio)

Vide appendicem.

Forteguerra (Sebaſtianus)

Canonum in Collegio Germanico Romæ profeſſor. Vannotius T. III. epiſt. p. 711. Orationem *de amicitia* compoſuit, qua de agit idem Vannotius T. II. epiſt. p. 96. Ludovicus Theſaurus Taurinenſis Patricius ediderat Venetiis 1614. librum prænotatum: *Ragioni in difeſa d'un Sonetto del Cav. Marini*. His rationibus obſtitit Ferrantes de Carolis libro Bononiæ divulgato ipſo illo anno 1614., quem inſcripſit: *Eſamina del Conte Andrea dell' Arca intorno alle ragioni del Conte Ludovico Teſauro in difeſa d'un Sonetto del Cav. Marino*. Theſaurus continuo reſpondit erudito adverſario, librumque oppoſuit Taurini impreſſum eodem anno, hoc titulo: *Annotazioni intorno all'eſamina di Ferrante Carlo pubblicata ſotto nome del Conte Andrea dell' Arca*. Sed & alii calamum pro Theſauro tractarunt, Franciſcus Dulcius, Johannes Capponius, Johannes Aloyſius Valeſius, ac denique (cujus cauſſa hæc narravimus) Sebaſtianus noſter. Itaque Bononiæ ex typographio Victorii Bennacii librum a. 1614. emiſit in lucem inſcriptum: *Lettera del Sig. Sulpitio Tanaglia in materia dell' eſamina del Conte Andrea dell' Arca &c.* Hæc ex *Syllabo Scriptorum Pedemontii auctore D. Andrea Roſſetti a Monte Regali* p. 407.

Forteguerra (Sylvius)

Hiſtoriæ ſtudio,hiſtoricorumque Livii, Appiani Alexandrini, Cæſaris, Plu-

tarchi,

Digitized by Google

tarchi, Valerii Maximi, & Q. Curtii lectione maxime delectabatur. Poeticæ quoque facultati operam dedit, Dantem præcipua quadam colens observatione. Patriæ magistratibus non semel defunctus vitam cum morte commutavit XII. Kal. Januarii 1551. quum IV. Kal. Octobr. a. CIↃCCCCLXXXVI. natus fuisset. Carmina Italica fudit facili vena non ita pauca.

Franchi (Andreas)

Andreas de Boccagnis, sive de Franchis Pistorienſis Dominicanus, & Patriæ Antistes ab Urbano VI. P. M. renunciatus est post annum 1377. Vir morum gravitate, adquisitisque animi dotibus quamplurimis decoratus. Inter alia sui ingenii, & doctrinæ monumenta sunt sermones totius anni tam Dominicales, quam Quadragesimales: Item Sermones de Sanctis totius anni, & Sermones quatuor pro unaquaque die Sanctorum occurrentium in Quadragesima. Vitam produxit ex Ughellio usque ad annum MCCCC., quo per Procuratorem Episcopatui nuncium remisit, decessitque eodem anno, & sepultus apud Patres Prædicatores: ubi in marmoreo sepulcro hoc est excisum Epitaphium.

Antistes plebem qui rexit Pistorienſem,
Andreas vitæ cunctis exemplar honestæ,
Et pius & mitis, divino dogmate clarus,
Hac sub mole jacet, sed mens super astra volavit
Annus millenus quadringentenus in orbe
Tunc, Maij bis dena dies, & sexta fluebant.

De hoc præter laudatum Ughellium tractant Alphonsus Fermandez in Concert. Prædic. Castillus Centuria II. *lib.* I. *cap.* XXXI. *Maraccius in Biblioth. Mariana, Antonius Senensis, & Altamura in Biblioth. Dominic. Plodius part.* II. *lib.* I. Oldoinus.

Nos de eo agemus in Catalogo Pistorienſium Episcoporum, quem anecdotis medii ævi brevi edendis subijciemus. Interea adi Dondorium p. 219. & 335. Fabricium in Biblioth. med. & inf. latinit. l. I. p. 250., & Echardum in Bibl. PP. Predic. T. I. p. 717. qui Andream scribit tantummodo post diem IX. April. MCCCLXXVIII. ad Pistorienſem Episcopatum fuisse promotum per translationem decessoris sui Johannis ad Corvienſem sedem.

Franchi (Dominicus)

Pisis Philippum Decium audivit in ejus Urbis Lyceo publicum legum interpretem. Volumen eius epistolarum elegantissimarum MS. vidit Vannotius, qui unam inde latinam excerpsit, divulgavitque T. II. *epist.* p. 122. Bartholomæo Baldinotto scriptam *ex Tizzana pridie nonas Aprilis* 1486. Ex his epistolis plures ad Nicolaum patrem missæ sunt, ceteræ præclarissimis sui temporis civibus inscriptæ, cujusmodi Michael Fortiguerra, Jacobus Melochius &c.

FRANCI

Digitized by Google

Franci (Laurentius)

Auguſtinianus Eremita concionator, & doctor egregius, dignuſque qui Hetruſcæ ſui Ordinis Provinciæ univerſæ præficeretur. Vivebat, quo tempore Salvius Tomum III. hiſtoriarum ad finem perduxit; ibi enim p. 315. ejus etiamtum viventis cum laudis ſignificatione meminit.

Edidit I. Curſus Philoſophici partem primam Bononiæ 1649. 4.
II. Italicam Orationem *de laudibus S. Auguſtini* Romæ 1653.

Frosini (Franciſcus)

Natus eſt Piſtorii a. CIↃIↃCLIII. XI. Kal. Aprilis e nobiliſſima Comitum Froſinorum gente. Litteris præclaram adoleſcens navavit operam. Romam cogitans Gherardi Gherardij Piſtorienſis Epiſcopi; quem obſervabat maxima, conſilio in patria urbe perſiſtit. Tum ſacris Ordinibus initiatur. Principis deinde patrii templi canonicus Pœnitentiarius, & ſede per Leonis Strozzii ad Florentinum Archiepiſcopatum translationem vacante Vicarius Capitularis renunciatur; mox Piſtorienſis Epiſcopus. Ad Piſanam demum Sedem translatus eſt, qua dignitate, atque adeo vita defunctus eſt octogenarius a. 1733. x. Kal. Decembris. Pluribus litteratorum hominum cœtibus, ac præſertim Academiæ Florentinæ adſcriptus fuit Præſul doctiſſimus. Eum in Piſtorienſium Epiſcoporum Catalogo iterum ornabimus elogio. Vide interea Coleti additiones ad Ughellium, Orlendii Orbem ſacrum & profanum T. II. ubi de Piſanis Archiepiſcopis, Salvinium Salvinium Canonicum eruditiſſimum in Lautentii Magalotii vita, atque in Faſtis Conſularibus Academiæ Florentinæ, ac præfationem typographi ad vitam Gherardi Gherardij Piſtorienſis Epiſcopi, quam paullo poſt indicaturi ſumus.

Edidit I. *Diſcorſo funebre in occaſione della morte dell' Emin. Jacopo Roſpiglioſi recitato dall' Illuſtriſs. Sig. Giuſeppe Ignazio Celli nella Chieſa di S. Franceſco Maggior di Piſtoja l' anno* 1684.

II. *Il Conte di Bacheville, Oratorio recitato in Piſtoja* l' anno 1696. 4. De hoc Cinellius T. II. *noviſs. edit.* p. 352.

III. *Geſu Crocifiſſo, Sonetti; Centuria* I. & II. Volumina duo Piſtorii CIↃIↃCC.

IV. *Synodum Diœceſanam* 1708. Piſis 1708.

V. *S. Ranieri eſpoſto alla pubblica divozione da un ſuo divoto, nel raccoglicre tutto quello, che può di più notabile ricavarſi dagli Scrittori della ſua vita.* Lucæ 1717. Vide Diar. litter. Ital. T. XXXII. p. II. pag. 394.

VI. Secundam Synodum Diœceſanam habitam 1717. Piſis 1721.

VII. Tertiam Synodum Diœceſanam a. 1726. Piſis 1728.

VIII. *Diſſertationem hiſtoricam, canonicam, legalem, in qua veterem Eccleſiæ Piſanæ traditionem de appulſu D. Petri ad littus Piſanum illuſtrat* (utinam & criticis perſuaſiſſet!) Orlendius intulit in ſecundum *Orbis ſacri & profani* volumen.

Digitized by Google

IX. Posthuma est, quam ceterequi Canonicus Pistorienſis ſcripſerat, *Vita di Monſ. Gherardo Gherardi*. Florentiæ 1736. 4.

Frosini (Franciſcus)

Balthaſaris filius, qui ſeculo XVI. floruit, multaque eruditionis ſuæ non vulgaris monumenta reliquit MSS. Salvio teſte T. III. hiſt. p. 235. ad a. 1608. Vide & Diarium Litteratorum Italiæ T. XX. p. 290.

G

dal Gallo (Manfredus)

MErlinius ſervat Piſtorii MS. ejus opuſcula.

Gattesca (Candida)

Andreæ Alluminati uxor venuſtate æque ac prudentia inſignis XVI. ſeculo floruit. De ea Creſcimbenius T. IV. Comment. l. II. Cent. II. n. XXXVIII. & Quadrius vol. 2. p. 362. Exſtant Italica præclaræ hujus feminæ carmina in libro aliàs a nobis citato, cui titulus: *Rime diverſe d' alcune nobiliſſime e virtuoſiſſime Donne, raccolte per M. Lodovico Domenichi*. Lucæ 1559.

Gatteschi (Vincentius)

Edidit *delle rime* partem primam Florentiæ 1611. Vidi ego apud Thomam Turlinium Piſtorii alia plura ejuſmodi carmina MSS., quæ auctor XI. Januarii 1599. prælo paraverat. Juſti Lipſii politica Italice vertit; ſed inedita adhuc ſunt. Dondorius p. 355.

Gerbi (Evangeliſta)

Marcellinus Piſtorienſis Ordinis Minorum de Obſervantia, defunctus Romæ 3. Februarii 1593. ſcripſit coronam XII. ſtellarum Venetiis evulgatam 1589. Commentaria ſuper Canticum *Magnificat*. De hoc Maraccius in Biblioth. Mariana. *Oldoinus, nimis jejunæ*.

Jacobus Perius, qui plura ejus poſtuma opera divulgavit, vitam quoque deſcripſit Martyrologio Franciſcano adſcriptus eſt Evangeliſta; quod etiam vide. Dondorius de eo copioſe p. 302. ad 312.

En Catalogum operum.

I. Della Converſione del peccatore a Dio libri due, con l'annotazioni non più ſtampate del R. P. Fr. Evangeliſta Marcellino. *Florentiæ* 1578. *in* 12. *Cinellius hos enumerat T. III.* noviſſ. edit. *p.* 270.

II.

Digitized by Google

II. Le cinque meditazioni sopra i cinque giorni della Creazione del mondo. *Camerini* 1579.

III. Breve esposizione del Salmo LXVII. di David, colla traslazione letterale in versi: *ibidem eodem anno*.

IV. Lezioni XI. sopra Giona profeta. *Bononiæ* 1579.

V. Delle virtù; Dialoghi XII. *Florentiæ* 1580.

VI. Della vanità del mondo Dialoghi XII., con un Dialogo della povertà. *Camerini* 1580.

VII. Sermoni XV. sopra il Salmo CIX. fatti agli Ebrei di Roma. *Florentiæ* 1583.

VIII. Lezioni XII. sopra Abacuc Profeta: *ibidem* 1585.

IX. Predica del Venerabile Sacramento fatta nel Duomo di Firenze 1585. *Ibidem eodem anno*.

X. Lezioni sopra la Cantica. *Florentiæ* 1599.

XI. Annotazioni sopra la Storia di Giudit. *Florentiæ* 1622.

XII. Dieci lezioni sopra la *Magnificat*. *Ibidem*, *eodem anno*.

Hæc nos vidimus; cetera ex Dondorio adscribemus.

I. Lezioni sopra Tobia. II. Lezioni sopra Ruth. III. Lezioni sopra Daniele. IV. Lezioni sopra Malachia. V. Lezioni sopra Zaccheria. VI. Lezioni sopra l'Epistola agli Hebrei. VII. Lezioni sopra l'Apocalisse. VIII. Lezioni sopra il *Benedictus*. IX. Prediche della Passione fatte in Napoli, Roma, e Fiorenza. X. Corona di XII. stelle per la B. V. dell'Empireo Regina. XI. Ragionamento fra l'huomo, e l'Angelo suo Custode, Dialoghi tre. *Pistorii*.

Exstat ejusdem Evangelistæ opus Italicum quatuor in libros distributum, atque inscriptum: *della Metamorfosi, cioè trasformazione del virtuoso* sub ementito nomine Laurentii Selva Pistoriensis quod neque ab Oldoino, neque ab Haymio in Biblioth. Italica video animadversum. Hujus libri Urbevetanam editionem a. 1582. 4. memorat citatus Haymius p. m. 147. Oldoinus vero Florentinam a. 1608. apud Junctas. Vidi ego Florentinam aliam editionem ex eodem Junctarum typographio a. 1583. & Venetam a. 1616.

Tandem moneo, F. Cosmum Sansonetti Marcellinum Minorum de Observantia a. 1607. patrui sui Evangelistæ opuscula duo ad Vannotium misisse.

Gheri (Cosmus)

Gori, seu Gregorii Fanensis Episcopi nepos, nobilis indolis juvenis, ac non mediocris eloquentiæ Orator, a Clemente VII. Mediceo annum agens ætatis septimum & decimum ex privilegio electus fuit item Fanensis Episcopus die XIV. mensis Junii a. 1530. Fallitur Dondorius, qui res a Cosmo gestas fuse persequitur p. 269., & seqq., dum p. 280. iis adsentitur, qui biennio ante electum putant. Nam Gregorium inter & Cosmum a 17. Februarii a. 1528. ad ann. 1530. Fanestrem administravit

nistravit Ecclesiam Hercules Cardinalis Gonzaga. Quanta apud litteratos quosque viros Cosmi esset existimatio, ostendunt, quæ de illo memoriæ prodiderunt Conteraneus, Polus, Bembus, Sadoletus Cardinales immortalitate dignissimi, Johannes Casa, Jovius, Victorius, Barbarus, Rambertus, Pierius, qui librum unum *Hieroglyficorum* ipsi inscripsit. Adde his Ughellium *in Fanensibus Episcopis* T. I. c. 668. *novissima edit.*, Quirinum ætatis nostræ decus Eminentissimum in Diatribis ad Poli & Contareni epistolas, & in libro *de gestis Pauli* III. *cap.* 11. *pag.* 23., ubi eum adpellat *Laudatissimum Fani Antistitem*. Verum *consummatus in brevi explevit tempora multa*, cum singulari doctorum Virorum dolore excedens e vivis anno ætatis suæ XXIV. salutis vero 1537. Hujus obitum quam moleste tulerit in ceteris Benedictus Rhambertus, docet epistola *Philippo Gerio fratribusque* inscripta inter *epistolas clarorum Virorum* Venetiis editas a. 1568. pag. 46. Tumulatus est in principe Fani Fortunæ templo, hac addita epigraphe:

Cosmo Gerio Pistoriensi, Fani Episcopo electo moribus, pietate, & liberalibus disciplinis ornatissimo, summo apud omnes bonos in amore & honore, qui vixit annos XXV. *Mens.* I. *D.* XXIV. *obiit* VIII. *Kal. Octobr.* M.D. XXXVII.

Frustra Dondorius Cosmum non electum tantum, sed etiam inauguratum Fanensem Episcopum fuisse contendit, quod postquam Patavii diu commoratus fuit primum litterarum, deinde etiam valetudinis caussa, tandem ante diem Kal. Nov. a. 1536. Fanum Fortunæ se contulerit, suæque diœceseos rationes fideliter, & studiose cœperit administrare. Nam electos tantum Episcopos in sua Diœcesi constitisse, eamque rexisse coram, quis nesciat?

Scripsit *de duplici lumine* opusculum, & imperfectos in Evangelia commentarios.

Italicæ ejus epistolæ duæ ad Rhambertum Patavii datæ, altera XVIII. Augusti 1534. altera 31. Augusti 1536 exstant tum in libro secundo Italicarum epistolarum *di diversi nobilissimi huomini & eccellentiss. ingegni scritte in diverse materie*, ab Aldi filiis editarum Venetiis a. 1548. p. 27. & 28., cum in libro inscripto: *Scelta di lettera del Sig. Bartolommeo Zucchi da Monza*, ac Venetiis excuso a. 1595. part. 1. pag. 471. & 472 Latine autem novem ad Bernardinum Mapheum, ad eumdem Rhambertum, ad Cardinalem Contarenum, ad Cardinalem Theatinum, ad Gibertum Veronensium Episcopum, ad Paullum III. P. M., ad N.N. Apostolicum Protonotarium, editæ sunt in *epistolis* nuper citatis *clarorum Virorum*, quæ Coloniæ etiam recusæ sunt a. 1586.

GHERI

Digitized by Google

Gheri (Philippus)

Ex Epiſcopo Iſclanenſi Antiſtes Aſſiſii a. 1564. renunciatus, Concilium Tridentinum adiit, ut ſuo ſuffragio Eccleſiæ Catholicæ adjumento eſſet; pollebat enim pietate, & doctrina. Legatione functus eſt apud Maximilianum Romanorum Regem pro concilio. Genuæ eſſe deſiit inter mortales a. 1575., ad quam Urbem Gregorii XIII. P. M. juſſu cum Cardinali Morono Legato ſe ſe contulerat. Hujuſce Viri epiſtolam ſummis & debitis laudibus extollit Petrus Bembus, quæ exſtat in Vaticana Bibliotheca. De hoc Euſtachius Confidatus Dragonus in litteris, Ferdinandus Ughellius T. 1. Ital. Sacr. (*c.* 484. *noviſſ. edit.*) Michael Juſtinianus in Syllabo eorum, qui interfuerunt Concilio Tridentino. *Oldoinus*.

Contareno familiaris fuit, Bembo, Morono Cardinalibus, Benedicto Rhamberto, & M. Antonio Flaminio, cujus illud carmen ad Gherium noſtrum.

Quid rerum perit, o venuſte Gheri &c.

Dondorius p. 281. teſtificatur, in Cappuccinorum Piſtorienſium Bibliotheca exſtare volumen ejus opuſculorum Græcorum, Latinorum, atque hetruſcorum.

Gheri (Vincentius)

Ejus meminit M. Antonius Flaminius, Maraccius in *Biblioth. Marian.*, & Dondorius p. 355. Edidit autem I. *Il Pater noſter ridotto in* XI. *Meditazioni*. Bononiæ 1587. II. *Ghirlanda della B. V. N. S.* Bononiæ eodem anno. III. *Diſcorſi sù Vangeli della Quareſima*. Bononiæ 1593.

Ghirlandi (Franciſcus Maria)

Ferdinandus Ghirlandi Ordini Minimorum S. Franciſci de Paula adſcriptus eſt, Franciſci Mariæ adſumpto nomine. Pluribus doctorum Virorum cœtibus, quos Academias dicimus, ob egregiam Doctrinam ad cenſus, atque in his Apatiſtarum, Conſultor ſanctæ Inquiſitionis, atque præſtantioribus Ordinis ſui dignitatibus inſignitus obiit XVI. Kal. Apr. a. 1726. Edidit.

I. Ghirlanda d'affetti poetici al ſacro Cuor di Geſu. *Piſtorii* 1702.

II. Ghirlanda d'affetti poetici al ſacro Cuor di Maria. *Ibidem* 1704.

III. Corona Poetica di XII. ſtelle all'incoronazione della Madonna dell'Umiltà di Piſtoja. *Lucæ* 1716.

IV. Poeſie Morali e ſagre. *Florentiæ* 1723. *De his Diarium litterat. Ital. T.* XXXV. *p.* 429.

V.

Digitized by Google

nistravit Ecclesiam Hercules Cardinalis Gonzaga. Quanta apud litteratos quosque viros Cosmi esset existimatio, ostendunt, quæ de illo memoriæ prodiderunt Conteraneus, Polus, Bembus, Sadoletus Cardinales immortalitate dignissimi, Johannes Casa, Jovius, Victorius, Barbarus, Rambertus, Pierius, qui librum unum *Hieroglyficorum* ipsi inscripsit. Adde his Ughellium *in Fanensibus Episcopis* T. I. c. 668. *novissima edit.*, Quirinum ætatis nostræ decus Eminentissimum in Diatribis ad Poli & Contareni epistolas, & in libro *de gestis Pauli* III. *cap.* 11. *pag.* 23., ubi eum adpellat *Laudatissimum Fani Antistitem*. Verum, *consummatus in brevi explevit tempora multa*, cum singulari doctorum Virorum dolore excedens e vivis anno ætatis suæ XXIV. salutis vero 1537. Hujus obitum quam moleste tulerit in ceteris Benedictus Rhambertus, docet epistola *Philippo Gerio fratribusque* inscripta inter *epistolas clarorum Virorum* Venetiis editas a. 1568. pag. 46. Tumulatus est in principe Fani Fortunæ templo, hac addita epigraphe:

Cosmo Gerio Ristoriensi, Fani Episcopo electo moribus, pietate, & liberalibus disciplinis ornatissimo, summo apud omnes bonos in amore & honore, qui vixit annos XXV. *Mens.* I. *D.* XXIV. *obiit* VIII. *Kal. Octobr.* M.D. XXXVII.

Frustra Dondorius Cosmum non electum tantum, sed etiam inauguratum Fanensem Episcopum fuisse contendit, quod postquam Patavii diu commoratus fuit primum litterarum, deinde etiam valetudinis caussa, tandem ante diem Kal. Nov. a. 1536. Fanum Fortunæ se contulerit, suæque diœceseos rationes fideliter, & studiose cœperit administrare. Nam electos tantum Episcopos in sua Diœcesi constitisse, eamque rexisse coram, quis nesciat?

Scripsit *de duplici lumine* opusculum, & imperfectos in Evangelia commentarios.

Italicæ ejus epistolæ duæ ad Rhambertum Patavii datæ, altera XVIII. Augusti 1534. altera 31. Augusti 1536 exstant tum in libro secundo Italicarum epistolarum *di diversi nobilissimi huomini & eccellentiss. ingegni scritte in diverse materie*, ab Aldi filiis editarum Venetiis a. 1548. p. 27. & 28., cum in libro inscripto: *Scelta di lettera del Sig. Bartolommeo Zucchi da Monza*, ac Venetiis excuso a. 1595. part. 1. pag. 471. & 472 Latine autem novem ad Bernardinum Mapheum, ad eumdem Rhambertum, ad Cardinalem Contarenum, ad Cardinalem Theatinum, ad Gibertum Veronensium Episcopum, ad Paullum III. P. M., ad N.N. Apostolicum Protonotarium, editæ sunt in *epistolis* nuper citatis *clarorum Virorum*, quæ Coloniæ etiam recusæ sunt a. 1586.

GHERI

Digitized by Google

Gheri (Philippus)

Ex Epiſcopo Iſclanenſi Antiſtes Aſſiſii a. 1564. renunciatus, Concilium Tridentinum adiit, ut ſuo ſuffragio Eccleſiæ Catholicæ adjumento eſſet; pollebat enim pietate, & doctrina. Legatione functus eſt apud Maximilianum Romanorum Regem pro concilio. Genuæ eſſe deſiit inter mortales a. 1575., ad quam Urbem Gregorii XIII. P. M. juſſu cum Cardinali Morono Legato ſe ſe contulerat. Hujuſce Viri epiſtolam ſummis & debitis laudibus extollit Petrus Bembus, quæ exſtat in Vaticana Bibliotheca. De hoc Euſtachius Confidatus Dragonus in litteris, Ferdinandus Ughellius T. 1. Ital. Sacr. (*c.* 484. *noviſſ. edit.*) Michael Juſtinianus in Syllabo eorum, qui interfuerunt Concilio Tridentino. *Oldoinus*.

Contareno familiaris fuit, Bembo, Morono Cardinalibus, Benedicto Rhamberto, & M. Antonio Flaminio, cujus illud carmen ad Gherium noſtrum.

Quid rerum perit, o venuſte Gheri &c.

Dondorius p. 281. teſtificatur, in Cappuccinorum Piſtorienſium Bibliotheca exſtare volumen ejus opuſculorum Græcorum, Latinorum, atque hetruſcorum.

Gheri (Vincentius)

Ejus meminit M. Antonius Flaminius, Maraccius in *Biblioth. Marian.*, & Dondorius p. 355. Edidit autem I. *Il Pater noſter ridotto in* XI. *Meditazioni*. Bononiæ 1587. II. *Ghirlanda della B. V. N. S.* Bononiæ eodem anno. III. *Diſcorſi sù Vangeli della Quareſima*. Bononiæ 1593.

Ghirlandi (Franciſcus Maria)

Ferdinandus Ghirlandi Ordini Minimorum S. Franciſci de Paula adſcriptus eſt, Franciſci Mariæ adſumpto nomine. Pluribus doctorum Virorum cœtibus, quos Academias dicimus, ob egregiam Doctrinam ad cenſus, atque in his Apatiſtarum, Conſultor ſanctæ Inquiſitionis, atque præſtantioribus Ordinis ſui dignitatibus inſignitus obiit XVI. Kal. Apr. a. 1726. Edidit.

I. Ghirlanda d'affetti poetici al ſacro Cuor di Geſu. *Piſtorii* 1702.

II. Ghirlanda d'affetti poetici al ſacro Cuor di Maria. *Ibidem* 1704.

III. Corona Poetica di XII. ſtelle all'incoronazione della Madonna dell'Umiltà di Piſtoja. *Lucæ* 1716.

IV. Poeſie Morali e ſagre. *Florentiæ* 1723. *De his Diarium litterat. Ital. T.* XXXV. *p.* 429.

V.

Digitized by Google

V. Discorso Accademico sopra l'amor di Dio verso di noi; e del nostro verso di lui, del prossimo, e verso di noi. *Florentiæ* 1725.

VI. Meditazioni sopra XL. Salmi di David in rima Lirica, e XV. discorsi morali in stile Accademico. *Pistorii* 1725. 4. *Vide Diar. litter. Ital. T.* XXXVII. *p.* 496.

Ghirlandi (Fulvius)

Plures comœdias edidit. De eo Draudius in Biblioth. Classica, & Dondorius p. 340. Adi etiam Vannotium T. I. epist. p. 239.

Giannotti (Hieronymus)

Ex Ordine Prædicatorum, Hieronymo Savonarolæ æqualis, aut suppar, in quem summo ferebatur affectu, cujus & forte alumnus, ejus conciones *de Providentia Dei* erga electos, quas ille sodalium, & amicorum suasu latina lingua, sed rudiore, simplicique stylo scripserat, Italice vertit, ediditque hoc titulo : *Prediche nuovamente venute in luce dal R. P. F. Girolamo Savonarola da Ferrara dell' ordine de' FF. Predicatori sopra il Salmo* Quam bonus Israel Deus, *predicate in Firenze in Santa Maria del Fiore in uno Advento nel* MCCCCXCIII., *dal medemo poi in Latina lingua raccolte, e da Fra Girolamo Giannotti in Pistoja in lingua volgare tradotte*. Venetiis 1528. Ex Echardo in Bibl. PP. Dominic. T. II. p. 75.

Godemini (Vincentius)

Natus est Pistorii a. 1503. Juri se totum juvenis dedit, in eoque ita excelluit, ut Hippolytus Cardin. Mediceus Pontificius per Umbriam Legatus illum Commissarium Interamnensis Urbis XI. Kal. Sept. a. 1530., mox Tuderti Gubernatorem renunciaverit. Quum autem idem Cardinalis Vicecancellarii S. R. E. & Cardinalis in Germania legati munere fungeretur, Vincentium diplomate Vindobonæ dato 1532. Protonotarium Apostolicum, Acolythum, Capellanum, Equitem aureatum, & Comitem Palatinum declaravit. Verum Hippolyto Cardinale e vivis erepto Florentiam venit Vincentius, ubi advocati munus exercuit; ad Pisanum deinde lyceum missus fuit Juris interpres. Ob præclara sua merita, uberemque doctrinam civitate Florentina donatus est a. CIↃIↃXLVII. & Academiæ Florentinæ adscriptus, in qua etiam Consul est declaratus a. 1556. In patria quoque Urbe, in qua a. 1542. civiles discordias jam jam erumpentes auctoritate sua, & eloquentia sedavit, a. 1550. Vexillifer justitiæ populi & Civitatis constitutus est, etsi ob Pisanas prælectiones abesse urbe cogebatur. Quo anno decesserit, non reperi. Benedictus Varchius Vincentio Epigramma illud Italicum inscripsit, cujus hoc initium :

Hoggi

Digitized by Google

Hoggi dovem , Meſſer Vincenzio mio ,
Tutti goder : queſto è quel ſanto giorno &c.

De eo Salvius T. III. p. 178. & 187. & Salvinius Salvini Canonicus eruditiſſimus in Faſtis Conſularibus Academiæ Florentinæ p. 127. Edidit animadverſiones in Commentarios Nicolai Accolti ; item adnotationes in Zabarellæ Cardinalis Commentarios ad Clementinas, aliaque.

GUALFREDUCCI (Bandinus)

E Societate Jeſu , in qua ſexennio Rhetoricam publice profeſſus eſt, & multis annis Præpoſito Generali ſui Ordinis ab epiſtolis Latinis fuit; poſtea operarius gnavus Domus profeſſæ Romanæ uſque ad obitum. E vita ibidem migravit grandis natu die v. Martii a. 1627., quum publicæ luci commiſiſſet Orationem de Paſſione Domini a ſe habitam ad Paullum V. P. M. 1606. Hieromenias , ſeu ſacrorum menſium partes duas , quibus vario carminum genere celebrat ſanctos, quos totius anni lapſu veneratur Eccleſia , Romæ typis Zannetti 1622., & typis Maſcardi 1625., variorum carminum libros ſex , quibus addidit Sophoclis Oedipum tyrannum a ſe in latinum carmen translatum Romæ typis Zannetti 1622. , Sigerium tragœdiam latinam , Romæ typis Jacobi Maſcardi 1627. Meminere Bandini Philippus Alegambe, & Nathanael Sotuellus in Biblioth. Soc. Jeſu . *Oldoinus* .

Eum Hippolytus Maraccius apud Dondorium p. 336. Virum adpellat *eruditione inſignem, & Poetam præclarum, pium , & diſcretum.*

L

LANFRANCHI (Paullus)

XIV. ſeculo ineunte fortaſſe floruit. Eum inter Hetruſcos Poetas recenſent Allaccius in *Indice* , Creſcimbenius *Comment.* vol. IV. l. I. *Cent.* I. n. LXXXIX. & Quadrius vol. II. p. 168.

LAZARI (Vannes Fuccius)

Vir ſtrenuus , ac fortis inter primores *Nigrorum* a. 1300. connumeratus, quem Dantes (*Infern.* XXIV. v. 125.) in inferis collocat. Vide Vulpium in Indice II. T. III. ſuæ Dantis editionis p. 137. Venturium noſtrum ad eum Dantis locum , Creſcimbenium *Comment.* vol. II. p. II. L. I. n. LXXXVIII. Quadrium vol. II. p. 170. In Chiſiana Bibliotheca exſtant MS. eius carmina , unde ex his unum edidit Creſcimbenius.

Digitized by Google

Leazari (Philippus)

Antiquus Legum Interpres, cujus hoc apud Dominicanos Piſtorii epitaphium legitur :

Philippo Liazzaro Pontificii Civiliſque juris
adeo conſultiſſimo, ut mille conductus aureis jus
ipſum ſumma cum eloquentia interpretaretur,
Mœſtiſſ. Parens tanto Filio immatura morte
conſumpto multis lacrimis ponend. curavit.
Vixit ann. XLIII. M. III. D. XI. H. S. H. N. S.

Gloſſas in decretum ſcripſit. Vide Dondorium p. 340. & Italicam Petri Ricciardii Oden, quam in appendice proferam.

M

Manetti (Nicolaus)

ORdinis Servorum B. V. ſacræ Theologiæ Magiſter circa ann. 1398. ſcripſit Regulas pro feminis tertii Ordinis, & auxit FF. Servorum Chronicon, quod Romæ exſtare apud ejuſdem Ordinis P. Generalem intellexi.

Marchetti (Alexander)

Luculentum tanti Viri elogium ex T. XX. Diarii Litteratorum Italiæ dabimus in appendice.

Marchetti (Johannes Petrus)

Arretinus Epiſcopus, de quo Ughellius, edidit *Coſtituzioni preſcritte ai Chierici del ſuo Seminario, ed approvate da Innocenzio* XI. 1680. Piſtorii 1699.

Marchetti (Juſtinianus)

Antonii filius, Rector Paroeciæ, quæ a S. Hilario nomen habet Vitam S. Attonis Piſtorii a. 1630. Italice divulgavit. De eo Dondorius p. 347. ex quo diſcimus, alia de Sanctis Piſtorienſibus Juſtinianum paraſſe. Junior a. 1607. XII. Kal. Nov. Juris theſes Piſtorii defenderat Vannotio dicatas. Vide eumdem Vannotium, qui T. II. epiſt. p. 533. epiſtolam dedicatoriam nobis ſervavit.

Mariani (Bernardinus)

Hunc obiiſſe puto. Qua de cauſſa ei locus heic eſto. Lucæ a. 1718.

librum

Digitized by Google

librum edidit hoc titulo : *Risposta del Dottor Bernardino Mariani Medico Pistojese, ed eletto dal General consiglio Pubblico Lettore di Filosofia nella Sapienza di detta Città, ad una censura data fuori sotto nome di difesa dal Sig. Dottor Vincenzio Renzoni uno de' due Medici della condotta di Prato.*

Martini (Laurentius)

E Societate Jesu, in qua quinquennio docuit litteras humaniores, rexit Collegia Recineti, & Asculi, & Operarius in Domo Professa Romana obiit die xxv. Augusti 1681. Edidit italice *Novenam in honorem S. P. N. Ignatii Romæ typis Jacobi Antonii Varesii 1663., recusam Ferrariæ eodem anno; Novenam in honorem S. Francisci Xaverii Romæ per Ignatium de Lazaris 1668. & Latine Græcii 1669., Novenam S. Francisci Borgiæ; Romæ apud Varesium 1671., Juvenem Angelicum cum novem observationibus super vitam B. Aloysii Gonzagæ, apud eumdem Varesium 1669., Juvenem Seraphicum Polonum expressum in novem observationibus super Vitam B. Stanislai KostKæ, Romæ iisdem typis 1677, hortum florum, & fructuum virtutum, quas exercuerunt varii Religiosi Societatis Jesu, iisdem typis 1672. De illo Nathanael Sotuellus in Biblioth. Societ.* Oldoinus.

Mati (Nicolaus)

Scripsit Chronicon FF. Servorum B. M. V. quos interfuit a. 1384. Servatur in archivo eorumdem PP. Servorum Florentiæ in codice membranaceo inscriptum *Giornale e ricordi*. Ex hoc Chronico Vitæ VII. BB. hujus ordinis Institutorum excerptæ sunt, editæque Florentiæ a. 1727. hoc titulo : *Relazione del felice passaggio all' altra vita de' sette BB. Fondatori de' Servi di M. V. descritta di propria mano dal P. Niccolò da Pistoja*. Duobus post annis Lucensibus typis iterum prodierunt titulo nonnihil immutato, qui ejusmodi est : *Compendio delle Vite di* VII. *tra Santi e Beati dell' Ordine de' Servi di M. V.* Vide etiam Garbium in additionibus ad Gianii annales T. II. lib. VIII. p. 483.

Melochi (Dominicus)

Pistorienſis Canonicus, cujus ab Joh. Baptista Fideliſſimo hoc opus Florentiæ editum fuit a. 1619. *Breve Istruzione per ben recitare il divino Ufizio*.

Menchi (Alexander)

Ejus hetrusca carmina habemus in altera parte libri inscripti *de' Sonetti di M. Benedetto Varchi* apud M. Laurentium Torentinum, Florentiæ 1557.

Digitized by Google

de Momigno (Evangeliſta)

In agro Piſtorienſi natus eſt , Minoribus Obſervantibus deinde adſcriptus, apud quos edidit I. *Un direttorio per facilitare il governo de' Regolari , ed Eccleſiaſtici , che han governo di Frati , e di Monache , conſiſtenti in* LXXX. *Sermoni*, Piſtorii 1644. II. *Un Diario Quareſimale*, ibidem 1646. III. *Il lutto*. Alia parabat , ſcribente Dondorio, qui de eo differit p. 355.

de Montemagno (Bonaccurſus ſenior)

Lapi filius , Petrarchæ æqualis temporum, qui a. 1364. Vexillifer fuit in patria Urbe . Salvius T. 11. p. 149. ſcribit, a Venceslao Romanorum Rege , atque Imperatore deſignato fuiſſe Bonaccurſum militari cingulo ornatum. At id negat Caſottius , cui adſentiuntur Diarii Litteratorum Italiæ auctores T. XXXVI. p. 211. Enimvero numquam in Italiam Venceslaus venit, ut Imperatorio diademate inſigniretur ; Bonaccurſus porro, qui ad ea tempora protraxit ætatem , capularis ſenex certe fuit, ad longa , aſperaque ſuſcipienda itinera non ſatis aptus tum videtur fuiſſe , ut vani , jam jamque fugientis honoris titulo decoraretur . Conciliari iſthæc poſſunt , ſi Venceslaus Bonaccurſo cingulum illud miſiſſe dicatur. Ceterum Laurettæ Florentinæ feminæ amore captus fuit Bonaccurſus . De hetruſcis ejus verſibus, qui ſane elegantiſſimi ſunt, mox dicemus.

de Montemagno (Bonaccurſus junior)

Senioris nepos circa ann. 1418. Eliſabetham Guidi Manelli filiam duxit uxorem . Judex a. 1421. Florentiæ fuit in regione ſanctæ Crucis , eodemque anno pridie nonas Septembris in Florentino Gymnaſio Juris profeſſor declaratus eſt, atque Antonio de Roycellis competitori prælatus, homini ſcilicet tanta exiſtimatione, ut in ſepulcrali epigraphe Patavii poſita in ædibus S. Antonii a. 1486. *Monarcha Sapientiæ* fuerit adpellatus . Anno vero 1428. Legatus a Florentinis mittitur ad Philippum Mariam Vicecomitem ; quam legationem dum narrat Scipio Ammiratus junior T. 11. p. 1045., labitur Montemagnum *Matthæi* nomine denotans . Hæc inter grandioris fortunæ præludia crudeli fato terris raptus eſt Bonaccurſus XVII. Kal. Januar. a. 1429. , ſuperſtite adhuc, dolenteque Johanne patre, de cujus doctrina paullo poſt aliqua dicturi ſumus.

Scripſit Bonaccurſus plura Italica carmina , quæ cum patrui ſui Bonaccurſi ſenioris verſibus permixta, atque adeo ſub hujus nomine publicam lucem adſpexere Romæ primum a. 1559. curante Nicolao Pillio, qui ſuis illa quoque adnotationibus enarravit. Deinde vero Venetiis Franciſci

Digitized by Google

ciſci Portinarii typis a. 1567. cum Bembi, Caſæ, & Guidiccionis carminibus in libro inſcripto: *Rime de' tre de' più illuſtri poeti dell' età noſtra*; tertio autem Bononiæ a. 1709. cum aliquot nondum editorum Italicorum epigrammatum appendicula. Has editiones recenſet Creſcimbenius cum in Italicæ poeſeos hiſtoria l. v. p. 317., tum in Commentariis Vol. v. l. 1. p. 29., eorumdem porro Commentariorum Volum. 11. p. 11. l. VII. §. VI. in laudes. Bonaccurſii ſenioris, qui unus omnium illorum carminum auctor eo adhuc tempore habebatur, excurrerat. Verum Canonicus & Comes Joh. Baptiſta Caſottius Pratenſis utriuſque Bonaccurſii carmina & omnium primus, & feliciter ſane diſtinxit, eaque ſuis quæque (quoad fieri potuit) auctoribus reddita excudi curavit Florentiæ a. 1718. Librum prænotavit: *Proſe e rime de' due Bonaccorſi di Montemagno, con annotazioni, ed alcune rime di Niccolò Tinucci*. Vide Diarium Litterat. Ital. T. cit. a p. 206. & Quadrium Vol. 11. p. 189. Quod autem Caſottius Tinuccium Montemagnis ſocium eſſe voluerit, cauſſam præbuere Codices aliquot, in quibus quæ illum auctorem habent, Bonaccurſii nomine carmina inſcribuntur. Lamius in Catalogo Richardianæ Bibliothecæ p. 79., quatuor enumerat Codices, qui Bonaccurſiorum carmina habent. Bonaccurſii Italica Ode prænotata: *Orazione, che fe' M. Bonacorſo da Montemagno a' Signori di Firenze a petizione di Buonacorſo di Neri Pitti*, exſtat in Codice Bibliothecæ Venetæ inter Italicos LIX.

Enimvero junior Bonaccurſius ſoluta quoque oratione, ac legum ſcientia excelluit. Caſottius hæc edidit.

I. De nobilitate tractatum, qui in aliquibus Codicibus Domino Carolo de Malateſtis, in aliis illuſtri Principi Guidantonio Montisferetri Comiti inſcribitur. *In Codice Bibliothecæ Leydenſis prænotatur*: Diſputatio inter Gajum Cornelium Scipionem de nobilitate per Bonacrium Piſtorienſem. Diſputatio ne ducat uxorem.

Italicam hujus tractatus verſionem, quæ præter Codices Strozzianæ Bibliothecæ a Caſottio memorato, in duobus quoque Richardianis MSS. voluminibus, Lamio, (*ibidem*) teſte legitur, prudenti conſilio Caſottius divulgavit. Excerpta ex hoc tractatu exſtant in alio ejuſdem Richardianæ Bibliothecæ Codice.

II. Orationem pro L. Catilina contra M. T. Ciceronem, quam anno CIↃCCCCLXVI. Nicolaus de Riſorbole poeta iis temporibus non exigui nominis Italice reddidit. Hujus Orationis exemplum habet Regia Taurinenſis Bibliotheca Codice DCI., quemadmodum diſcimus ex eius Bibliothecæ Catalogo ab eruditiſſimis Scriptoribus diligenter concinnato T. 11. pag. 159.

III. Declamationem: Lex Regia.

Italica hæc ſunt. I. Quattro Orazioni fatte per M. Stefano Porcari Capitano del popolo di Firenze, all' entrata de' Signori Priori in ſulla ringhiera del Palazzo.

II.

Digitized by Google

II. Altra Orazione recitata per detto M. Stefano contro al Proteſto fatto a' Rettori. *Has Bonaccurſii Orationes maximopere commendat Chriſtophorus Landinus.*

de Montemagno (Johannes)

Senioris Bonaccurſii filius, Junioris pater ex Taddæa Bartholomæi Tonti Jureconſultus egregius, qui plura conſcripſit conſilia maximi habita. Die Julii quincta a. 1430. obiit, amiſſo, ut nuper diximus filio, ac Florentiæ ad S. Crucis tumulatus eſt. Vide de eo Caſottium in præf. ad Bonaccurſiorum carmina, & Diarium Litteratorum Italiæ T. XXXVI. p. 212.

Moretti (Vincentius)

Advocatus inluſtris Romæ, ubi anno ætatis ſuæ XL. obiit a. 1593. Legalia multa ſcripta heredibus ſuis legavit. Domdorius p. 355.

P

Pacioni (Petrus)

J. C. Romæ XL. annis advocatus, quo maxime uſus eſt Innocentius XI. in magna illa controverſia *exſtinctionis Secretariorum Apoſtolicorum.* oblatum ſibi ab eodem Innocentio Nucerinum Epiſcopatum recuſavit, illud cauſſatus, *unius animæ ſuæ facilius, quam ſubditorum rationem ſe Deo redditurum.* Florentiam deinde adiit a Magno Hetruriæ Duce eo ſponte vocatus, ut Rotæ Auditoris, ac Prætoris munere fungeretur.

Edidit. I. Tractatum de locatione, & conductione *f. Romæ 1627. Genuæ recuſum 1683.*
II. Conſultationem Juris ſuper Secretariorum Apoſtolicorum ſuppreſſione, *quæ exſtat in Tractatu* de Officiis *Emin. de Luca Romæ 1682.*
III. Selectas allegationes Civiles, & Canonicas. *Coloniæ 1700.*

Plures Latinas Pacionii epiſtolas divulgavit Farinata. Aliæ *allegationes* ineditæ exſtabant apud Julianum Pacionium Petri fratrem.

Pacichelli (Johannes Baptiſta)

Edidit hetruſcam panegyrim pro Clemente IX. cum titulo: *il Gioſia del Vaticano*, Peruſiæ apud Lorenzinum (Laurentium) 1668. de hoc Johannes Cinellius part. II. ſuæ Biblioth. (*T. 4. noviſs. edit. p. 2.* Oldoinus.
Aliud Pacichelli opus idem Cinellius ibidem memorat inſcriptum: *Schediaſma de iis, quæ nullo modo poſſunt in jus vocari.* Romæ apud Nicolaum Angelum Tinaſſium 1669. 4.

Digitized by Google

Pagnozzi (Franciſcus Maria)

Ordinis Minorum Cappuccinorum, ſcientia, & virtutibus inſignis. Scripſit de origine & progreſſu Stellarii librum in tres partes diviſum; quem titulum deinde mutavit in ſequentem: Maria trionfante &c. *Piſtorii* 1655. 4. *Obiit a.* 1658. *De eo Maraccius in appendice*. Oldoinus.

Ejuſdem meminit Dondorius p. 343. & Dionyſius Genuenſis in Bibliotheca Cappuccinorum.

Panciatichi (Jacobus)

Latina carmina compoſuit, Vannotio teſte T. I. p. 197. Scripta quoque *de auxiliis* aliqua collegerat, ut ibidem adfirmat Vannotius p. 243.

Panciatichi (Paullus)

Romæ verſatus eſt, eccleſiaſtico habitu indutus, & Cardinali Farneſio Paulli III. Nepoti officia ſua conferens, duos autographos hetruſcorum carminum tomos a Paullo compoſitos vidi apud Merlinium. Primus *Capitula*, ut dicimus, Bernii ſtylo perſcripta; alter epigrammata continet, quædam, ad eumdem Bernii ſtylum, quædam moralia, atque adeo heroica; quibus alterius metri adcedunt carmina non ita pauca.

Panciatichi (Stephanus)

Orationem edidit *in anniverſariis exequiis Emin. Nicolai Fortiguerræ* Piſtorii 1653.

Peri (Jacobus)

Theologus inter Minores ſua ætate celebris, a ſacris Confeſſionibus Coſmo II. & Ferdinando II. Hetruriæ Ducibus. Edidit *contradictiones in Prologum primum, & ſecundum ſententiarum Scoti*, Florentiæ apud Petrum Cecconcellum a. 1621., uti habemus ex Wadingo *de Scriptor. ſui Ordinis*. Addit Dondorius p. 347. Jacobum obiiſſe a. 1635., ac præterea edidiſſe I. Orationem *de Conceptione* B. M. V. ad Vincentium Celleſium Canonicum Piſtorienſem. II. Vitam Evangeliſtæ Gerbi, de quo ſupra.

Peri (Matthæus)

Canonicus Regularis Lateranenſis, Evangelii præco pius, & doctus, de bacchante peſtifera lue Parmæ, miſſionem a Superioribus petiit ad Parmenſes, impetravitque. Eo illico properat omni prorſus morbi mortiſque timore depoſito; omnibus adeſt eloquio, exhortationibus, exemplo deſolatis omnium ordinum familiis occurrens Synaxi, unctione, piacularibus Lymphis, ſuprema ſpiritus commendatione.

Inter

Digitized by Google

Inter hæc ſolers operarius tangitur communi infectione, Deoque evocante plenus bonorum operum tertio anno quadragenario minor ad æterna, ut pium ſperare eſt, præmia comportatur, univerſa civitate tanti operarii amiſſionem veris lacrimis, ſummiſque laudibus proſequente. Reliquit MSS. libros tres de Oratione in genere, de vocali, ac de mentali, qui Piſtorii cuſtodiuntur. Publici iuris eſt concio Italica ſub titulo La Giuſtizia clemente, *habita ab eo in Lucenſi Senatu, evulgata Placentiæ apud Jacobum Ardizzonum a. 1629., ut refert Celſus Rotinus in Lyceo Lateranenſi.* Oldoinus.

Pilli (Nicolaus)

Circa ann. 1559. florebat Jureconſultus egregius, & humanioribus literis adprime imbutus. Cyni & Bonacurſi de Montemagno carmina publica luce donavit; aliqua etiam legalia ſcripta prælo commiſit. Hiſtoriam demum patriæ Urbis ad ſcribendum adgreſſum illum fuiſſe, ait Dondorius p. 351.

Pinamonti (Johannes Petrus)

E ſocietate Jeſu, cui adſcriptus fuit Octobri menſe a. 1647. quincto & decimo ætatis ſuæ anno. Sacris Miſſionibus totum ſe dedit Vir procurandæ animarum ſaluti natus, ab anno 1664. ad an. 1703. quo ſanctiſſime deceſſit VII. Kal. Julias. De ejus virtutibus plura dabit elogium, quod in fronte operum legitur a Pezzana Venetiis editorum a. 1733.

Ad ſcripta quod attinet, Italica hæc ſunt. I. Eſercizj ſpirituali di S. Ignazio, II. La Via del Cielo appianata. III. La Religioſa in ſolitudine. IV. Lo ſpecchio, che non inganna. V. La vera ſapienza. VI. Il cuor contrito. VII. La Croce alleggerita. VIII. L'inferno aperto. IX. L'albero della vita. X. Il ſacro cuor di Maria. XI. La cauſa de' Ricchi. XII. Le leggi dell'impoſſibile. XIII. La Vocazione vittorioſa. XIV. La Sinagoga diſingannata. XV. Compendio della Dottrina Criſtiana. XVI. Il direttore dell'anime.

Latine edidit *Exorciſtam rite edoctum.*

Utiliſſima, doctiſſimaque hæc opuſcula ſæpius ſeorſim excuſa ſunt; tum etiam collecta Parmæ, Venetiis a. 1713. 1733. &c.

dal Pino (Dominicus)

Edidit *Penſieri ſopra la generazione dell'uomo.* Luc. 1706.

de Pistorio (Aloyſius)

Ordinis Minorum Cappuccinorum, habuit Italice Orationem in funere Alberici Cybo Maſſæ Principis publici juris factam Piſis a. 1623. De ipſo Cinellius in ſua Bibliotheca (T. IV. noviſs. edit. p. 84.) Oldoinus.

De

Digitized by Google

de Pistorio (Dominicus)

Ordinis Dominicanorum insignis sua ætate typographus, qui cum Petro de Pisis item Dominicano apud S. Jacobum de Ripolis plures a. 1477. & 1478. libros edidit, quorum aliquot vide ab Orlando censos p. 131, aliquot lib. I. nostræ Biblioth. p. II. c. VI. Echardus unum tantum ex his libris vidit ; fallitur autem, dum putat, hosce typographos artem suam exercuisse ad Sancti Marci Florentiæ, quum revera apud S. Jacobum de Ripolis commorati fuerint. De hoc typographio agit etiam Orlandus ; sed & ipse parum adcurate. Igitur a. 1214. pridie nonas Maij *Diocidiede filius olim Bonaguidæ* D. Johanni Episcopo Florentino *unam petiam terræ positam in plano de Ripole* donavit *pro futura Ecclesia S. Jacobi Apostoli*. Episcopus porro Florentinus eam Ecclesiam. a. 1229. Monialibus dedit, quæ ad annum usque 1556. Patribus Dominicanis S. Marci curæ fuerunt. Non tamen illæ ad eum annum ibi persistere. Nam a. 1292. v. Kal. Octobris cœnobium S. Jacobi de Ripolis bellorum metu reliquerunt in Florentinam Urbem commigraturæ. Sexaginta numero tum putabantur. Ex his triginta ad Monasterium se receperunt, cui *S. Dominici in Cafaggio* nomen ; totidem ad S. Jacobi de Pantano, cui Monasterio *S. Jacobi de Ripolis* nomen propterea datum, quod ex priore illo S. Jacobi de Ripolis cœnobio Sanctimoniales huc transiissent. Ecce igitur tibi locum, in quo typographi nostri libros edidere tanti factos, ut Parisiis, teste Echardo, *Vita* seu *legenda* S. Catharinæ Senensis ab illis excusa Turonensibus libris quinquaginta supra ducentas vendita fuerit a. 1712. Hæc ex autographis chartis, schedisque doctissimi P. Richa Societatis nostræ, qui incredibili Florentini populi frequentia singulis diebus festis Monasteriorum ac Templorum, quæ in inclyta Florentina Urbe magno numero sunt, antiquitates e sacro suggestu erudite persequitur.

de Pistorio (Evangelista)

Vide *Gerbi Evangel.*

de Pistorio (Guillelmus vulgo Lemmo)

Floruit Poeta elegans circa ann. CIↃCCC., ac Cino amicitia junctus fuit. De eo Crescimbenius Vol. p. II. L. I. n. XCII. Hic fortasse idem est, qui Guillelmus Johannis Orlandi, cujus Italicam Oden profert idem Crescimbenius ex Vaticano Codice 3214. in Com. p. 149. Vide Quadrium Vol. II. p. 161.

Digitized by Google

de Pistorio (Jacobus)

Minorita edidit Conciones de Conceptione B. Mariæ, ex Wadingo *de Script. Franciſco* Oldoinus.

de Pistorio (Johannes)

Ordinis Prædicatorum clarus doctrina, & pietate in fine ſeculi XIII. ſcripſit lecturam in IV. libros ſententiarum, contra correptorium S. Thomæ, de tranſubſtantiatione panis & vini in Sacramento, de adventu Antichriſti, de unitate & eſſentia in creaturis. De hoc auctore differit Fontana in Catalogo Scriptorum Provinciæ Romanæ Ord Prædic. Oldoinus.

A Fontana nempe deceptus eſt Oldoinus. Nam qui ab eo *Piſtorienſis* dicitur Johannes, *Pariſienſis* fuit, quod ſcite notavit Echardus T. I. Biblioth. Dominic. p. 502. & vel una docet collatio operum, quæ ad Pariſienſem ſpectant. Vide etiam Oudinum T. III. Comm. de Script. Eccl. c. 634. In eumdem lapſi ſunt errorem Altamura & Dondorius p. 344.

Johannes alius Piſtorienſis, ſeu potius Piſcienſis, eumdem Dominicanorum Ordinem profeſſus, de quo citatus Echardus p. 879., floruit circa annum 1460. Is qua memoria valebat acerrime, integra ſacra Biblia viceſimum ætatis annum vix adeptus animo comprehenſa tenebat, totidemque verbis ex tempore reddebat. Per totam deinde Italiam Concionator eo plauſu frequentiaque populi audiebatur, ut quum Auditores templa non caperent, ipſum in plateis concionari oporteret. Neque majore pollebat virtute. Nam & Magiſterii lauream, & Epiſcopatum Aquilanum ſibi oblatum conſtanter recuſavit. Semel etiam monitus, Raguſinam Rempublicam ſibi obviam advenire, alia incedens via populum ſancte fefellit, urbemque intravit incognitus. Cathari graſſante peſte, conciones præ foribus Civitatis ſub dio habebat, ubi quum ſupplicationes in triduum fieri perſuaſiſſet, iis expletis continuo morbus evanuit. Plura de Johanne invenies apud Leandrum Albertum ipſi æqualem, qui addit, eum tandem Lucæ maximo & Fratrum, & totius Urbis mœrore extinctum fuiſſe XII. Kal. April. MCCCCXCIII. Adi etiam Razzium, Plodium, Altamuram.

Hujus, ut ferunt, ſuperſunt ſermones docti, & elegantes, qui ab Altamura diſtribuuntur in ſermones *de tempore, de Sanctis, & per Quadrageſimam.*

de Pistorio (Johannes)

Civitate Florentina donatus, qui annis omnino XL. Florentiæ ſupremo Magiſtratui fuit *Cancellarius*. Plura ſcripſit, quæ inter Comœdia

a. 1550.

Digitized by Google

a. 1550. in palatio Cosmi Medicei Hetruriæ Ducis acta. Eam post auctoris obitum edidit Franciscus Ferrantes Florentinus Johannis consobrinus, hoc titulo: *La Gioja, commedia molto dilettevole, & ingegnosa del giudizioso M. Giovanni da Pistoja*, Venetiis apud Joh. Baptistam Ciottum 1586. 8. Quadrius Vol. III. p. 91.

de Pistorio (Johannes Petrus)

Vidi ego Pistorii MS. librum hoc titulo: *Li Dialoghi di Gio. Vanpietro da Pistoja al molto Illustre & Eccellentiss. il Sig. Cosimo de' Medici Duca de Firenze*. Abrius, & Simerus colloquuntur. Tres autem in partes Dialogi tributi sunt, in quarum prima quæritur, quei homo in terris contentus esse possit? quæritur in altera, quei homo possit esse beatus? in tertia disquiritur, quo die majorem homo gloriam promereatur? Qua Johannes Petrus ex gente fuerit, frustra a me inquisitum.

de Pistorio (Jordanus)

Dominicanus, cujus in Veneta SS. Johannis & Pauli Bibliotheca Pluteo IV. Sermones MSS. servari Thomassinus adfirmat. Sed Echardus suspicari videtur, eumdem corrupto nomine Jordanum esse posse, qui Johannes antea a nobis laudatus.

de Pistorio (Leonardus)

Theologus magni nominis inter Prædicatores, studiosissimus æternæ hominum salutis. Claruit circiter annum Redemptionis humanæ 1280., *& scripsit summam Theologiæ in tomos duos divisam. De hoc Antonius Senensis, & Lusitanus in Biblioth. Prædic. Altamura in eadem Biblioth. Plodius part. II. lib. I. Fontana de Romana Provincia*. Oldoinus.

Auctoribus ab Oldoino citatis adde Dondorium p. 347. qui floruisse ait Leonardum a. 1266. Fermandez, & Quetifium, qui in Indice Bibliothecæ Florentinæ ad S. Marci inter Codices MSS. Membranaceos Plut. III. n. CVII. legi testificatur hæc Leonardi Mathematica opuscula, Tractatum nempe *de Arithmetica, & de practica Geometriæ; item de computo Lunæ secundum Doctores Ecclesiæ*. Adde & Fabricium lib. XI. Biblioth. med. & inf. Latinit. p. 784.

de Pistorio (Rannius, seu Jannius)

Dominicanæ familiæ scripsit *super sex principia, super libros de cælo, & mundo, & de unitate formarum*. Echardus T. I. p. 727.

Digitized by Google

Pistorozzi (Brunorus)

Sacerdos, Theologus, Rector S. Mariæ novæ; scripsit Tractatum *delle virtù delle lagrime* Florentiæ editum 1594. Dondorius p. 336.

Polidori (Gregorius)

Scriptis Theologicis clarus Augustinianus, quem laudant Possevinus in Apparatu pag. 592., Dempsterus T. II. Etrur. Reg. c. XIII. Gaddius de Scriptoribus non Ecclesiasticis V. *Gregorius*, Dondorius p. 347. Edidit *de bello Angelorum* tractatum, & *Commentarium in epistolam ad Galatas*; librum præterea *Gregorianum* inscriptum, in quo agit de XIV. Gregoriis Summis Pontificibus, de XIII. Gregoriis Episcopis, de uno Gregorio Presbytero, quorum vitam, mores, gestas res commemorat.

R

Ricciardi (Petrus)

In Pisano Lycæo Juris interpres, & poeta XVI. seculi egregius. Edidit.

I. *De bonorum possessionibus, de legatis, & de legatorum ademptione.* Carmagnolæ 1586. & Augustæ Taurinorum 1592.

II. *Commentaria in subtiles materias de obligationibus.* Venetiis 1593. f.

III. *Commentaria de testamentis ordinandis, de exheredatione liberorum, de vulgari substitutione.* Venetiis 1600. Opus postumum.

IV. *De usufructu, & usucapionibus.* Venetiis, eodem anno. Utrumque hoc opus Thomas Ricciardius Petri filius, ad quem Bonifacius Vannotius plures dedit epistolas, dicavit Pisano Pontifici Carolo Antonio Puteo.

Tria volumina in f., eaque autographa Hetruscorum carminum a Ricciardio compositorum servat Pistorii Franciscus Merlinius. Eorumdem apographum vidi ibidem apud Turlinium quatuor in partes, tomosque tributum. Primam partem Ricciardius Kal. Aprilis a. 1574. Pisis inscripserat Fliscæ Appianæ Plumbini Dominæ; alteram Pistorii III. Non. Januar. 1576. Antinorio Pisano Archiepiscopo; tertiam, quæ de Pistoriensi Urbe, ejusque civibus agit, Pisis VI. Kal. Octobr. a. 1578. Francisco Mediceo Magno Hetruriæ Duci; quartam denique Pisis XIII. Kal. Febr. 1577. Sereniss. Reginæ Johannæ Austriacæ. Specimen horum qualiumcumque carminum edemus in appendice. Pistoriensis Urbis historiam composuisse se Ricciardius ipse testificatur in adnotationibus ad Oden suam de Pistorii laudibus. Dondorius ipsum celebrat p. 352.

RIC-

Digitized by Google

Ricciardi (Zampa)

Exſtant ejus MSS. opuſcula Piſtorii in Bibliotheca Merlinii.

de Rossi (Johannes)

Vulgo *Johannes Piſtoja*, Petri Arrutini amicus, qui jocoſa poeſi maximopere delectabatur. Hunc memorari video a Creſcimbenio Comm. Vol. II. p. II. l. III. n. LXXXIV.

Rospigliosi (Franciſcus)

Hujus epiſtolam ad Samuelem Sorberium habes in Menagii Miſcellaneij p. 240.

Rospigliosi (Jacobus) S. R. E. Cardinalis.

Camilli filius Clementis IX. P. M. nepos, Presbyter Cardinalis S. Sixti a patruo declaratus a. 1667. quum eſſet Protonotarius Apoſtolicus. Scripſit Orationem, habuitque ad Cardinalium Senatum poſt Innocentii X. obitum de novi Pontificis electione. Aliquot ejus Italica carmina exſtant MSS. in Chiſiana Bibliotheca, unde ſpecimen protulit Creſcimbenius. Romæ vita migravit IV. Non. Febr. a. 1684;, atque in Liberiana Baſilica depoſitus fuit. Præter auctaria Ciacconii conſulendi de Jacobo Creſcimbenius Vol. II. Comm. part. II. L. V. n. LXXVII. & Andreas Peſchiullus in carmine inſcripto: *Lo ſpecchio de' Principi*, Romæque edito 1668., cujus mentio in Bibliotheca Aproſiana p. m. 387.

Rospigliosi (Julius) P. M.

Ex Archiepiſcopo Tarſenſi, & a ſecretis Status Presbyter Cardinalis S. Sixti ab Alexandro VII. renunciatus, ejuſdem in Pontificatu ſucceſſor ſub nomine Clementis IX. Rempublicam Chriſtianam adminiſtravit annos duos, menſes quinque, & dies undeviginti. Vir hic ſummo ingenio præditus Poeſim in juventute coluit, ac ſcripſit Italice opera plura, videlicet unum ſub nomine Alexii, alterum Ægiſtum inſcriptum; tertium Bonifacium; diſcurſum in Poema Franciſci Bracciolini de electione Urbani VIII. impreſſum cum eodem poemate. Scripſit etiam, ſed non edidit Orationum latinarum volumen, ac volumen aliud diſcurſuum Academicorum; paralella inter Politicam & Medicinam, drammata muſicalia, aliaque apud ſuos cuſtodita manuſcripta. Evulgatam typis vidi ejuſdem Orationem ab ipſo in Academia Humoriſtarum de Urbe recitatam, & litteras lingua Italica ad Laurentium Pollinum Epiſcopum Avellini ſcriptas, quas evulgavit typis Romanis a. 1669. Michael Abbas Juſtinianus in ſecunda parte litterarum ſuarum memorabilium. Supremus ei fuit dies nonus Decembris anni undeſeptuageſimi ſeculi XVII. oſſa

jacent

Digitized by Google

jacent in Baſilicâ Liberiana, ſub hac Epigraphe a Clemente X. in prænobili ſepulcro a ſe excitato deſcripta.

Clementis IX. æternæ memoriæ
Pontificis Magni cineres abſque ullo
Sepulcrali honore, ſicut ipſe juſſerat, humi laterent. Clemens X. Pont. Max.
Benefactori ſuo, & ob ſpectatum Fidei
Zelum, ob egregiam erga omnes beneficentiam, & caritatem de re Chriſtiana
Optime merito, grati animi monumentum
Poſuit. Anno Domini MDCLXXI.

Plura de tanto Pontifice habent auctaria Ciacconii, Patres Societatis Jeſu in opuſculo prænotato. Sacræ & profanæ Romæ obſequia Clementi repræſentata in Collegio Romano, *Auguſtinus Favoritus in Oratione funebri, & nos in Athenæo Romano, & in Necrologio. Eumdem laudant Gaſpar Scioppius, & Lupus de Vega, nec non Leo Allatius in Apibus Urbanis.* Oldoinus.

De eo etiam Ughellius T. I. Ital. Sacr. Papebrochius in Propylæo, Sandinius in Vitis Pontificum Romanorum, Muratorius in Annalibus Italicis, & qui Janſenianæ hæreſeos hiſtoriam contexuerunt, ubi de celebri pace Clementis IX. Adde his Creſcimbenium L. II. hiſt. vulg. Poeſ. p. 160. & Comm Vol. II. p. II. L. VII. §. XC. & Quadrium Vol. III. p. 474. In Othoboniana Bibliotheca Julii drammata ſervabantur; ſeptem exſtant Mediolani in lectiſſima Bibliotheca Clariſs. Marchionis Theodori Alexandri Trivultii his titulis prænotata: *il Palazzo incantato; l'armi e gli amori; la comica del cielo; la vita umana; dal male il bene; S. Bonifacio, & Sant' Aleſſio.*

Rutati (Julius)

Petri Mariæ Rutati filius in aula Franciſci Mariæ ultimi Urbinatium Ducis, cui gratiſſimus fuit, verſatus eſt. Bononiæ abiit e vita inter edendum Morales aliquot Orationes. Italicum ejuſdem Epithalamium in nuptiis Friderici Principis Urbini, & Claudiæ Mediceæ vidiſſe ſe adfirmat Dondorius p. 346. quem adiſis.

S

Salvi (Alexander)

MArci filius ex Ordine Servorum B. V. celebris Orator atque Theologus plura poſteris reliquit MSS. opera mathematica. Garbius in additionibus ad Gianii annales. Salvius Michael in Indice Tomi tertii eum

Domi-

Digitized by Google

Dominici filium adpellat. Edidit Lucæ 1649. *Nuovo e faciliſſimo corſo Gramatico latino*, quod a Michaele Salvio recuſum fuiſſe adcepi Peruſii 1669. cum additionibus. Qui horum librorum copiam habent, viderint, num hic liber revera ad Alexandrum pertineat, an, quod ſuſpicor, ad unum Michaelem?

Salvi (Michael Angelus)

Ex Ordine Servorum B. V. edidit lingua Italica Hiſtoriam ipſius Urbis Piſtorienſis in tres tomos diviſam, quorum primus prodiit Romæ per Ignatium de Lazaris 1656., ſecundus Piſtorii per Antonium Fortunati 1657, tertius Venetiis per Valvarenſem 1662. Oldoinus. Piſtorienſes Salvii Sodales ſchediaſmata ejus ſervant, in quibus diplomata plura, aliæque veteres chartæ deſcriptæ.

Sannazzaro (N. N.)

Corbinellius in collectione antiquorum Italicorum Poetarum, quam addidit libro Juſti de Comitibus inſcripto *la bella mano*, a ſeque nitidiſſimis Mamerti Patiſſon formis excuſo Pariſiis, edidit Hetruſcam Eclogam Sannazarii Piſtorienſis. Menagius quoque veluti antiquiſſimam illam laudat in adnotationibus ad hetruſca Caſæ carmina p. 15. Creſcimbenius Vol. I. L. IV. c. 8. & Vol. IV. L. I. Cent. I. n. 6. de tanta Ecloga iſtius vetuſtate dubitare viſus eſt. At præclariſſimi Diarii litteratorum Italiæ auctores T. XXXIV. p. 75. ubi novam Corbellinianæ collectionis editionem a celeberrimo Abbate Salvinio Florentiæ curatam a. 1715. expendunt, conjecturis ſane optimis eam Jacobo Sannazario tribuunt origine Ticinenſi, natali ſolo Salernitano.

Scarfantoni (Johannes Jacobus)

Præpoſitus Piſtorienſis Capituli, & Epiſcopi Piſtorienſis Vicarius Generalis, ſingulari juris utriuſque doctrina præditus obiit VI. Kal. Januar. a. 1748. mœrentibus bonis. Elogium Viri mihi olim amiciſſimi dedi in hiſtoria litteraria Italiæ Vol. I. p. 307. & ſeqq. Edidit.

I. Diſſertationem, *an cuncti Regulares non habentes ſpeciale indultum Sedis Apoſtolicæ poſt editionem S. Concilii Tridentini poſſint extra tempora a Jure ſtatuta ſacris Ordinibus initiari?* Lucæ 1716.

II. Animadverſiones ad Lucubrationes Canonicales Franciſci Ceccoperii. T. III. f. Lucæ, & Venetiis.

III. Alias legales Diatribas, quarum tamen longe plures reliquit ineditas, atque in his Diſſertationis nuper ineditæ, quam Albertus Cecchius Dominicanus edito ſub Lælii Herculis Paullini ementito nomine Lucæ 1717. *judicio* quodam impugnaverat, apologiam.

Digitized by Google

Scarpelli (Philippus)

Antonii Scarpellii & Prudentiæ del Vezzo filius, juris utriusque Doctor, ac Theologiæ Profeſſor, Protonotarius Apoſtolicus, & Petri Cardinalis Aldobrandini Vicarius Generalis Ravennæ. Edidit la S. Agneſe, Poema Eroico di cinque canti dedicato alla Santità di Paolo V. *Romæ 1616.* Settenario di virtù ſimboliche *Piſtorii 1633.* Le Litanie della Beatiſs. Vergine ampiamente eſpoſte in ottava rima, *& alia Opuſcula. Præclara hujus Viri mentio fit in tomo III. hiſtor. Piſtor. editæ a Michaele Angelo Salvi L. XXIII. pag. 233. & 248, poſtquam varia illius carmina adduxit Tomo I., præſertim in laudem mirabilium Imaginum Deiparæ ab Humilitate, ac a Lecto, & ad celebrandam fidelitatem Piſtorienſis Urbis propriam. Obiit a. 1634.* Oldoinus.

Addit Dondorius p. 341. Philippum obiiſſe Piſcienſis Epiſcopi Vicarium Generalem, ac *Theonæniam* edidiſſe *de Paſſione Domini.*

Segni (Julianus)

Chirurgus & Doctori Antonio Baldeſio Medico & Chirurgo Florentino familiaris, collegit quæſtiones a pluribus Doctoribus medicinæ in S. Mariæ novæ noſocomio habitas, inque ordinem pro conciliandis auctoribus redegit, limitationibus quoque & ampliationibus opportune reformavit: quæ per Johannem Caſtellium Chirurgum Virgrillatenſem ex Luniſiana in lucem editæ ſunt Florentiæ in officina Mareſcotti 1613. Sub libri finem additur ejuſdem Juliani diſſertatio *de oſſium capitis occultis noſcendis læſionibus ſecundum Hippocratis tabulas.*

Selva (Laurentius)

Vide *Gerbi.*

Serravallini (Renatus)

Piſtorienſis, ni fallor, ſcripſit ex Poſſevino in Bibliotheca ſelecta hiſtoriam patriam. Oldoinus.

Sigibuldi (Cinus, ſeu Ambroſinus)

E nobili Sigibuldorum, ſeu Sinibaldorum familia ortus eſt Cinus, qui Dinum Mugellanum in Juris diſciplinis quum habuiſſet inſtitutorem, Magiſtri ſui ceteroqui laudatiſſimi famam longe ſuperavit. Perusii Bartholum illuſtriſſimum Jureconſultorum decus primis legum elementis imbuit. Franciſco Petrarchæ in Italica poeſi, in qua etiam mirifice excellebat, magiſter fuit. In utraque vero facultate, in jure, inquam, & humanioribus litteris Johannem Boccaccium habuit auditorem; dignus propterea, de quo Giribaldus caneret.

Juris

Digitized by Google

Juris conſultum celebrem, celebremque Poetam
Noſce cupis? Cyni ſcripta diſerta legas.

Dantes eum in libro de vulgari eloquentia adpellat amicum ſuum. Quo loco obierit Cinus, non una eſt auctorum ſententia. Bartholum ſi audias, Bononiæ exceſſit ille e vita, humarique voluit juxta præceptorem ſuum Dinum. Sed longe veroſimilior eſt illorum opinio, qui cum Pancirolo *de claris legum Interpretibus* L. II. c. 58., Dondorio p. 19., & Nicolao Comneno Papadopolo in hiſtoria Gymnaſii Patavini T. II. lib. I. c. I. n. 7. putant, Cinum Piſtorii mortuum, tumulatumque fuiſſe. Enimvero in templo Urbis illius principe mauſoleum exſtat ab Andrea Piſano ſculptore celeberrimo elegantiſſime elaboratum cum hac epigraphe:

Cino. eximio. Juris. interpreti. Bartoliq. Præceptori. digniſſimo. Popul Piſtor. Civi. ſuo. B. M. *Fecit. Obiit.* A. D. CIↃCCCXXXVI.

Alio in Templi illius loco olim ſepulcrum hocce poſitum fuerat; ſed anno CIↃIↃC in eum, in quo nunc conſpicitur, locum translatum eſt. Quo tempore inventa ejus oſſa, inventos cineres ſub Templi pavimentum viſum eſt tumulare hac adjecta inſcriptione:

Oſſa Domini Cini J. C. emeritiſſimi ex antiquo Sarcophago ad cenotaphium ſuum recollecta. Anno Salutis MDC. XIIII. *Februarii.*

De anno, quo Cinus mortuus eſt, non eſt, cur dubitemus, quum Piſtorienſis inſcriptio annum notet CIↃCCCXXXVI. Nam quod in eadem Inſcriptione apud Dondorium annus legitur MCCCXLVI., typographicus certe error eſt. Marmor ipſe olim conſului; tum iſta multis poſt annis recognoſcens, ſuborta dubitatione aliqua, ad Gabrielem Franceſchi Presbyterum Piſtorienſem, quo Piſtorii degens utebar Amanuenſi, litteras dedi; his autem ille reſpondens ait, adiiſſe ſe Templum, & annum CIↃCCCXXXVI. lapidi omnino inſculptum vidiſſe. Duo tamen eſſe intelligo, quæ huic ſententiæ adverſentur. Nam (quod Creſcimbenius notavit Vol. II. Comment. p. II. L. VII. §. IV.) Sennuccius del Bene Florentinus Romanam Petrarchæ coronationem deſcribens, ait, Cinum ad ſingulare hoc ornamentum, quo Romanus Senatus Petrarcham decorarat, carmine reddendum adgreſſum fuiſſe. Quum itaque Petrarcha triumphans Romanum Capitolium intrarit VI. Idus Aprilis a. 1341., hunc ſaltem annum adtigerit Cinus, Johannis Boccaccii quoque epiſtola

Digitized by Google

exſtat ad Cinum, quam edidit doctiſſimus Antonius Maria Biſcionius; ea autem ſcripta dicitur XIII. Kal. Maii a. 1338. Anne autem ad mortuum Cinum litteras dederit Boccaccius? Verum facilis utrique argumento reſponſio occurrit. Nam ſuppoſitum Sennuccio opus illud, quod primum objiciebatur, multa ſunt, quæ oſtendant. Vide Diarium litterat. Ital. T. VIII. p. 190., cujus eruditiſſimi auctores eam Sennuccii narrationem ab Hieronymo Marcatello Patavino Canonico, a quo primum divulgata fuit Patavii a. 1549, confictam fuiſſe ſubſpicantur. Quod vero ad Boccaccii epiſtolam ſpectat, ibi in menſis & anni adnotationem error inrepſit manifeſtiſſimus. Nam in iis litteris Boccaccii pater mortuus dicitur; atqui non ante Julium a. 1348. vita functum fuiſſe Johannis patrem luculentiſſimis argumentis comprobatum eſt a Cl. Mannio in libro, cui titulum fecit: *Illuſtrazione del Boccaccio* p. I. c. IX. pag. 21. Qui quidem error facile Amanuenſi tribui potuit, qui numeralem notam X. prætermiſerit, ac menſem ſola initiali littera A. adſcriptum inveniens *Aprilem* inſcite interpretatus fuerit, quum *Auguſtum* a. 1348. legere debuiſſet. Atqui heinc quæ contra emortualem Cini annum adferebatur, argumentationi majus robur adcedit. Non negavero. Dicam tamen cum eodem Mannio (ibid. p. 23) aut ſuppoſititiam epiſtolam illam eſſe, aut Cino perperam inſcriptam ex falſis conjecturis ab homine, qui eam poſtea exaravit, quum illius, ad quem miſſa ab Johanne fuerat, nomen deeſſet in autographo.

De Cino præter citatos auctores agunt Trithemius c. 575. Janus Vincentius Gravina *de originibus Juris Civilis*, Fabricius l. III. Biblioth. Latinæ mediæ, & infimæ Latinitatis p. 1063., Quadrius vol II. p. 173. aliique paſſim. Oldoinus quoque Cini meminerat in ſuo MS. Piſtorienſium Scriptorum Catalogo; ſed parcius, quam tantus vir meruerat.

Scripſit ſuper Codicem libros IX., qui MSS. adſervantur in Regia Taurinenſi Bibliotheca Codice inter Latinos CCCXXXII.; in primam partem ff. veteris lib. I.; in ſecundam partem lib. I.; additiones in reliquas lib. I. Lugduni a. 1526. prodiit liber hoc titulo: *Cyni de Piſtorio famoſiſſimi Legum Explanatoris ſubtilis, & admodum utilis ſuper ff veteris lectura hactenus non impreſſa*. Aliqua *de ſucceſſione ab inteſtato* ſcripſit Cinus, quæ habes in libro prænotato: *Selecti tractatus ſucceſſ.* Venetiis 1570.

Hetruſca quoque carmina ſcripſit, quorum tres MSS. codices exſtant Florentiæ in Richardiana Bibliotheca. Eos recenſet clariſſ. Lamius in eius Bibliothecæ catalogo p. 127. Edita hæc carmina ſunt I. in libro inſcripto: *Sonetti e Canzoni di diuerſi antichi Autori Toſcani in dieci libri*, Florentiæ apud heredes Philippi Junctæ 1527., qui liber paucis abhinc annis iterum Venetis typis expreſſus eſt, iiſque non inelegantibus.

2. Cu-

Digitized by Google

2. Curante Nicolao Eillio Romæ 1559. 3. Venetiis a. 1589. ſtudio E. F. Fauſtini Taſſi ex Ordine Minorum, quæ editio ceteris copioſior eſt. Monet Creſcimbenius vol. v. lib. 11., in quadam hetruſcorum carminum collectione legi aliqua ejuſmodi carmina ſub Cini nomine, quæ Franciſcum Ceum ſeculi xv. poetam revera auctorem habent. Ceterum quod ab eodem Creſcimbenio *in hiſt. vulg. Poeſ.* lib. 111. p. 178. adfertur Cini carmen, Cino abjudicatur a Muratorio *perf. Poeſ.* T. 11. p. 46. Inedita Cini Italica ode legitur in Codice LXIII. inter Italicos Venetæ Bibliothecæ S. Marci.

Dondorius p. 363. Cini epiſtolam ad Franciſcum Petrarcham Bononiæ ſcriptam XIII. Kal. April. 1328. primus edidit. Aliam ego ex autographo divulgavi T. XXX. Collect. Caloger. p. 492.

Maraccius in Biblioth. Mariana ſcribit, Cinum carmina Italica edidiſſe *de myſteriis Roſarii* B. M. V. Fides ſit penes ipſum, qui certe inſigni errore (hunc tamen typographo malim tribuere) addit, *emicuiſſe Cinum circa annum* 1550.

Sozomenus.

Quæ ad Sozomenum ſpectant, dedimus lib. 1. hujus Biblioth. parte 111.

Sozzifanti (Atto)

Seminarii Romani convictor, carmen Latinum edidit Romæ typis Jacobi Maſcardi a. 1630. cum titulo: *Ludi natalitii in anniverſario natæ Virginis*. Oldoinus.

Edidit etiam Oden inſcriptam: *augurio di feliciſſimo viaggio alle galere del Sereniſs. Gran Duca Ferdinando I.*, Piſis 1635. 4. Cinellius T. 4. noviſs. edit. p. 255.

Sozzifanti (Joſephus Franciſcus)

E Societate Jeſu, ſub Creſcentis Romuli Tebertelli Piſtorienſis Sacerdotis libellum divulgavit in patria Urbe a. 1688. prænotatum: *Breve riſtretto della ſanta vita, e patrocinio glorioſo di S. Liborio Veſcovo, e Confeſſore*. Cinellius T. IV. p. 291., ubi tamen duo peccat Vir eruditus, Terbettellum ſcribens, annumque adnotans editionis 1668.

T

Taivoli (Laurentius)

DOminicanus hiſtorias Piſanæ Urbis conſcripſit circa ann. 1541. Earum MS. exemplum Piſis exſtitiſſe apud Canonicum Tronci adfirmat Dondorius p. 347.

Digitized by Google

Taviani (Ludovicus)

Scriptis in jure nobilis. Eius sunt commentaria ad titulum *de capite minutis*. Dempsterus.

Tebaldi (Cinus)

Marci J. C. Filius, & a. 1308. publicus Legum Interpres Florentiæ, de quo Pancirolus *de Claris legum Interpretibus*, Dempsterus, & Dondorius p. 338. *Ejus consultationes* a doctis leguntur, & laudantur, & sunt; ut illa ferebat ætas eruditæ.

Tebertelli (Crescens Romulus)

Vide *Sozzifanti Josephum Franciscum*.

Tolomei (Jacobus)

Seminarii Romani Convictor. Edidit Orationem de S. Spiritus adventu a se habitam ad Urbanum VIII. P. M. a. 1630. quæ deinde cum aliis recusa fuit a. 1645., inscriptaque Innocentio X. P. M. Idem ex typographia Jacobi Mascardi a. 1631. edidit latinum, græcum carmen de nata Deipara. *De hoc auctore Leo Allatius in Apibus Urbanis*. Oldoinus. Vide & Cinellium T. IV. p. 303. Vulgavit etiam Romæ 1663. Italicum Epithalamium in nuptiis Bernardini Galli & Eleonoræ Ferretiæ.

Tolomei (Joh. Baptista) S. R. E. Cardinalis.

De hoc dignitate, doctrina, moribusque spectatissimo viro, adi appendicem nostram ad hunc alterum Bibliothecæ Pistorienſis librum. Consule etiam Eggsii *Purpuram doctam*, P. Baltus epistolam, qua Ptolomæo nostro inscripsit eruditissimum librum a se prænotatum *Jugement des SS. Peres sur la Morale de la Philosophie Payenne*, editumque Argentorati 1719. & Commentariorum de rebus pertinentibus ad Angelum Mariam Quirinum partem primam.

Torricelli (Franciscus)

Canonicus Regularis Abbas in Congregatione Lateranensi, Evangelii præco sua ætate celebris præcipuarum Italiæ Civitatum lustravit suggestus tam infra annum, quam Adventualia, & Quadrageſimalia Evangelia explicans. Cœnobii patrii renunciatus Abbas, secundo vix dum gubernationis expleto mense, quum annum ageret suæ ætatis duodetricesimum, omnium mœrore e vita raptus est a. 1609. A tanto viro posteritati supersunt fœcundi intellectus indicia verius, quam fœtus, non-

nullæ

Digitized by Google

nullæ conciones Italicæ, quas in unum collegit, ac poſt ejus obitum evulgavit Eugenius Pacianus Mutinenſis Ferrariæ 1611. Scripſit etiam Orationem latinam, editam Patavii 1605., qua oſtendit, quam neceſſaria ſuæ Religionis comitia, habitam in eadem Patavina Urbe in ædibus Viridarianis ad Seraphinum Merlinum Abbatem S. Mariæ Pacis de Urbe. Meminere tanti Viri Johannes Dominicus Iſippi, Euſtachius Patelarius Cretenſis, & Celſus Rotinus in Lyceo Lateranenſi. Oldoinus.

Adde Dondorium p. 341. & Vannotium T. III. epiſt. p. 202. & 207.

Torselleri (Dinus)

Conſiſtorialis advocatus circa a. 1385. floruit. De eo Dondorius p. 339., & Dempſterus. Summis illum quoque laudibus effert Petrus Ricciardius, in ea, quam in appendice edam de Piſtorio Italica ode, atque in ſuis ad hanc adnotationibus; teſtificatur præterea habuiſſe ſe Dini conſilia ſex. Jacobus Philippus Thomaſinus in Biblioth. MS Patavina ait p. 57. Patavii exſtare in Bibliotheca PP. S. Antonii codicem MS. in quo Dini opus *in* VI. *Decret. Reg. juris*.

V

Vannini (Vincentius)

Merlinius Piſtorii ſervat hujus carmina Italica.

Vanozzi (Bonifacius)

Protonotarius Apoſtolicus ab anno 1604. Cardinali Gregorii XIV. nepoti a ſecretis, qui, ut ait Janus Nicius Erythræus (Pinacoth. parte II.) *niſi fortunæ malignitas, quæ virtuti fere ſemper obſiſtit, interceſſiſſet, ad ſummam fuiſſet amplitudinem perventurus*. Angelo Conſtantio, Mureto, Gabriele Chiabrera, Hercule Ciofano Sulmonenſi (de hoc Fabricius in Bibl. lat. ubi de Ovidio) aliiſque doctiſſimis Viris præter Fideliſſimum; Petrum Ricciardum, ceteroſque Piſtorienſes, amicis uſus eſt. Juvat heic adſcribere Ciofani hendecaſyllabon ad eumdem.

O flos ingenii elegantioris,
Urbe Parthenopes manens legebas
nugas ſæpe meas: at ut Venafri
vivis, a peramante nil legiſti
adfecto variis malis per annum.
Legas ergo, licet Venafri in urbe,
paucos verſiculos rudis camœnæ

dedu-

Digitized by Google

deductos animo moleſtiore.
Queis tamen volui benignioris
Virginis celebrare facta quædam
Tu hos judicio Atticis ſalinis
condito videas, peto, rogoque.

Amoris in Societatem noſtram ſui Vannotius duo edidit in epiſtolis præclariſſima monumenta. Nam in litteris ad Hieronymum Baldinottum T. II. p. 304. ſcribit: *Queſti Padri del Geſu giovano al mondo notabilmente; ma nell' erudire la gioventu chi gli agguaglio mai?* Tomo autem epiſtolarum tertio p. 719. his utitur verbis erga nos benevolentiæ plenis: *gloria immortale ſi guadagnano in queſto fatto ancor i molto RR. PP. Geſuiti con tante ſcuole, Collegj e Seminarj, ne' quali con la bontà de' coſtumi eruditcono la gioventu, con avanzo, & acquiſto notabiliſſimo di chi ſa, e vuol prevalerſene; & perciò in ogni Città, che habbia del civile, e del nobile, dovrebbe procurarſi il modo di farvi venire di que' Padri per beneſizio della lor figliuolanza, vedendoſi il giovamento, che ne cavano que' luoghi, dove per buona ventura vivono, ed inſegnano detti Padri, che ne ſanno la quinteſſenza.* Obiit Vannotius, Salvio teſte, a. 1621. Edidit.

Epiſtolarum Italicarum tomos tres, primum Venetiis 1606., alterum Romæ biennio poſt, tertium Bononiæ 1617. Tres item tomos inſcriptos *Supellettile degli Avvertimenti Politici, Morali, e Criſtiani*; Bononiæ primum 1609. ſecundum a. 1610. tertium denique 1613.

Alia plura ſcripſit. I. de Immunitate contra Venetorum Reinpublicam (T. II. epiſt. p. 178.) II. antiapologeticum pro voto Illuſtriſſ. Columnæ contra Epiſcopos Venetos (ibid.) III. Exalogiſmum, ſeu Dialogum in funere D. Franciſci Principis Medicei (T. III. epiſt p. 574.) IV. Tractatum de humilitate, quem miſit Cappuccino Fr. Jacobo de Piſtorio (T. II. epiſt. p. 603.) V. Orationem latinam, quam Paullo Ciato miſit emendandam.

Ejus epiſtolæ plures nactæ ſunt adverſarios; pro illis tamen alii ſteterunt. Vide T. II. epiſtol. ejuſdem Vannotii p. 467. & 489.

Vessillini (Philippus)

Johannes Lamius Philippi Vexillini Piſtorienſis ad Reverendiſs. D. Antonium Puccium Antiſtitem Piſtorienſem *de calamitatibus ſuæ patriæ*: librum ſe brevi editurum pollicitus eſt aliquot ante annos. Fidem tamen (quod ſciam nondum liberavit.

Vezzi (Hieronymus)

Merlinius hujus carmina hetruſca ſervat MS.

Digitized by Google

VEZZI (Petrus Antonius)

Eum tum latina, cum hetrusca poesi insignem fuisse tradit Vannotius T. II. epist. p. 57. Merlinius enimvero ejus aliquot carmina habet.

del VEZZO (Philippus)

Et hujus MSS. carmina vidi MSS. apud Merlinium.

VILLANI (Nicolaus)

Poeta insignis, & Philosophus XVII. seculo clarus. Edidit *Epitalamium in nuptiis M. Antonii Burgheſii, & Camillæ Urſinæ Principum Sulmonæ, Viterbii apud Petrum diſcipulum* 1619. *De laudibus Gregorii XV. P. M. carmen, Viterbii apud eumdem* 1621.; *Ad Nicolaum Ludoviſium Venuſii Principem Iſabellæ Geſualdæ Sponſæ epiſtolam*, quæ respondet alteri sub nomine Principis Ludovici ad dictam Isabellam editæ a Virginio Cæsarino, Romæ 1622. apud Alexandrum Zanottum sub *Victorii Ruſtici* nomine prodiit ea epistola; Sed Villanii certe est: hinc a Cæsarino consultus de auctore Scioppius respondit: *recognoſce ſtylum Villanicum Hendecaſyllabon in Aldinam Hieronymi Aleandri; Notas ad primam partem Hiſtoriarum Albertini Muſſati*, Venetiis apud Antonium Pinellum 1629. (Vide Scriptores rerum Italicarum) cum historiam Mussati, *Poematium ad Dominicum Molinum* cum titulo *ad bonam frugem*, Venetiis apud eumdem eodem anno; Satyras duas elegantes, de quibus Nicius Erythr. *in Pinacoth.*, Cinellius T. IV. p. 359. & Crescimbenius in hist. *vulg. Poeſ* L. II. p. 156. Italice vero vulgavit I. *Poeſie ſopra Venezia ibid.* 1731. II *Pareneſi all' Italia nelle preſenti calamità*. III. *Canzone in lode d' Urbano III.* IV. *Canzone in lode del Sig. Bali Giulio Pucci per il ſuo governo di Piſtoja*. V. *Ottave per la partenza da Roma per la Sabina, dedicate al Cardinal Barberino*. VI. *Ragionamento dell' Accademico Addeano ſopra la poeſia giocoſa de' Greci, de' Latini, e de' Toſcani, con alcune poeſie piacevoli del medeſimo autore*. Venetiis apud Johannem Petrum Pinellum 1634. 4. VII. *Uccellatura di Vincenzo Foreſe all' occhiale di Tommaſo Stigliani, ed alla diſeſa di Girolamo Aleandro*, qui contra Stiglianum edito Venetiis libro Marini Adonem defenderat, Venetiis apud Antonium Pinellum 1630. VIII. *Conſiderazioni di Meſſer Fagiano ſopra la ſeconda parte dell' occhiale dello Stigliani, e ſopra la ſeconda diſeſa di Girolamo Aleandro*, Venetiis apud Johannem Petrum Pinellum 1631. Postumum est, illudque imperfectissimum Poema inscriptum *Fiorenza diſeſa*, Romæque editum 1641. cura Abbatis Onuphrii Hippoliti. Alia moriens VI. Non. octobris a. 1636. reliquit opera, de quibus Dondorius p. 351. De eo Leo Allatius in *appibus Urbanis*

Digitized by Google

deductos animo moleſtiore.
Queis tamen volui benignioris
Virginis celebrare facta quædam
Tu hos judicio Atticis ſalinis
condito videas, peto, rogoque.

Amoris in Societatem noſtram ſui Vannotius duo edidit in epiſtolis præclariſſima monumenta. Nam in litteris ad Hieronymum Baldinottum T. 11. p. 304. ſcribit: *Queſti Padri del Geſu giovano al mondo notabilmente; ma nell' erudire la gioventu chi gli agguaglio mai?* Tomo autem epiſtolarum tertio p. 719. his utitur verbis erga nos benevolentiæ plenis: *gloria immortale ſi guadagnano in queſto fatto anco i molto RR. PP. Geſuiti con tante ſcuole, Collegj e Seminarj, ne' quali con la bontà de' coſtumi erudiſcono la gioventu, con avanzo, & acquiſto notabiliſſimo di chi ſa, e vuol prevalerſene; & perciò in ogni Città, che habbia del civile, e del nobile, dovrebbe procurarſi il modo di farvi venire di que' Padri per benefizio della lor figliuolanza, vedendoſi il giovamento, che ne cavano que' luoghi, dove per buona ventura vivono, ed inſegnano detti Padri, che ne ſanno la quinteſſenza.* Obiit Vannotius, Salvio teſte, a. 1621. Edidit.

Epiſtolarum Italicarum tomos tres, primum Venetiis 1606., alterum Romæ biennio poſt, tertium Bononiæ 1617. Tres item tomos inſcriptos *Supellettile degli Avvertimenti Politici, Morali, e Criſtiani*; Bononiæ primum 1609. ſecundum a. 1610. tertium denique 1613.

Alia plura ſcripſit. I. de Immunitate contra Venetorum Reinpublicam (T. 11. epiſt. p. 178.) II. antiapologeticum pro voto Illuſtriſſ. Columnæ contra Epiſcopos Venetos (ibid.) III. Exalogiſmum, ſeu Dialogum in funere D. Franciſci Principis Medicei (T. 111. epiſt p. 574.) IV. Tractatum de humilitate, quem miſit Cappuccino Fr. Jacobo de Piſtorio (T. 11. epiſt. p. 603.) V. Orationem latinam, quam Paullo Ciato miſit emendandam.

Ejus epiſtolæ plures nactæ ſunt adverſarios; pro illis tamen alii ſteterunt. Vide T. 11. epiſtol. ejuſdem Vannotii p. 467. & 489.

Vessillini (Philippus)

Johannes Lamius Philippi Vexillini Piſtorienſis ad Reverendiſs. D. Antonium Puccium Antiſtitem Piſtorienſem *de calamitatibus ſuæ patriæ*: librum ſe brevi editurum pollicitus eſt aliquot ante annos. Fidem tamen (quod ſciam nondum liberavit.

Vezzi (Hieronymus)

Merlinius hujus carmina hetruſca ſervat MS.

Digitized by Google

VEZZI (Petrus Antonius)

Eum tum latina, cum hetrusca poesi insignem fuisse tradit Vannotius T. II. epist. p. 57. Merlinius enimvero ejus aliquot carmina habet.

del VEZZO (Philippus)

Et hujus MSS. carmina vidi MSS. apud Merlinium.

VILLANI (Nicolaus)

Poeta insignis, & Philosophus XVII. seculo clarus. Edidit *Epitalamium in nuptiis M. Antonii Burgheſii, & Camillæ Urſinæ Principum Sulmonæ, Viterbii apud Petrum diſcipulum* 1619. *De laudibus Gregorii XV. P. M. carmen, Viterbii apud eumdem* 1621.; *Ad Nicolaum Ludoviſium Venuſii Principem Iſabellæ Geſualdæ Sponſæ epiſtolam*, quæ respondet alteri sub nomine Principis Ludovici ad dictam Isabellam editæ a Virginio Cæsarino, Romæ 1622. apud Alexandrum Zanottum sub *Victorii Ruſtici* nomine prodiit ea epistola; Sed Villanii certe est: hinc a Cæsarino consultus de auctore Scioppius respondit: *recognoſce ſtylum Villanicum Hendecaſyllabon in Aldinam Hieronymi Aleandri; Notas ad primam partem Hiſtoriarum Albertini Muſſati*, Venetiis apud Antonium Pinellum 1629. (Vide Scriptores rerum Italicarum) cum historiam Mussati, *Poematium ad Dominicum Molinum* cum titulo *ad bonam frugem*, Venetiis apud eumdem eodem anno; Satyras duas elegantes, de quibus Nicius Erythr. *in Pinacoth.*, Cinellius T. IV. p. 359. & Crescimbenius in hist. *vulg. Poeſ* L. II. p. 156. Italice vero vulgavit I. *Poeſie ſopra Venezia ibid.* 1731. II *Pareneſi all' Italia nelle preſenti calamità*. III. *Canzone in lode d' Urbano III.* IV. *Canzone in lode del Sig. Bali Giulio Pucci per il ſuo governo di Piſtoja*. V. *Ottave per la partenza da Roma per la Sabina, dedicate al Cardinal Barberino*. VI. *Ragionamento dell' Accademico Addeano ſopra la poeſia giocoſa de' Greci, de' Latini, e de' Toſcani, con alcune poeſie piacevoli del medeſimo autore*. Venetiis apud Johannem Petrum Pinellum 1634. 4. VII. *Uccellatura di Vincenzo Foreſe all' occhiale di Tommaſo Stigliani, ed alla difeſa di Girolamo Aleandro*, qui contra Stiglianum edito Venetiis libro Marini Adonem defenderat, Venetiis apud Antonium Pinellum 1630. VIII. *Conſiderazioni di Meſſer Fagiano ſopra la ſeconda parte dell' occhiale dello Stigliani, e ſopra la ſeconda difeſa di Girolamo Aleandro*, Venetiis apud Johannem Petrum Pinellum 1631. Postumum est, illudque imperfectissimum Poema inscriptum *Fiorenza diſeſa*, Romæque editum 1641. cura Abbatis Onuphrii Hippoliti. Alia moriens VI. Non. octobris a. 1636. reliquit opera, de quibus Dondorius p. 351. De eo Leo Allatius in *appibus Urbanis*

Digitized by Google

nis, Oldoinus, cui aliqua addidimus, Salvius T. III. p. 274. Fontaninius in libro *della eloquenza Italiana* non ſemel, Quadrius vol. II. p. 490.

Illud non omittendum, multum debere nos Nicolao Villanio, qui in libro *de jocoſa poeſi* verum *Socraticorum amorum ſub Fidentii Gloſtocriſii Ludimagiſtri* nomine divulgatorum nobis auctorem detexerit, nempe Comitem Camillum Scrofam Viceſinum, de quo videſis Tomum II. *Supplementorum ad diarium litteratorum Italiæ* artic. X. p. 438. & ſeq. Nam non defuere ex hæreticis male ſani aliqui, qui amores illos Clementi VIII. tribuerint. Sed Villanii teſtimonio eorum audacia retunditur, quemadmodum eſt etiam animadverſum a P. Angelico Aproſio Ventimiglia in ſua Bibliotheca Aproſiana p. 640.

Vinci (Antonius)

Aliquot eius carmina hetruſca cum carminibus Bernardi Bellincionii Poetæ Florentini, Mediolani edita ſunt a. 1493. per Magiſtrum Philippum de Montegattis. Quadrius vol. II. p. 210.

Visconti (Johannes)

Antonii Viſconti filius novemdecim annos natus Piſis dum ſtudiis operam daret *Umbroſorum* Academiæ adſcriptus eſt, cujus etiam ſtatuta cultiore ſtylo reformavit. Sexto autem, & viceſimo ætatis anno ibidem Juris profeſſor eſt conſtitutus, quo munere dum fungitur cum Camillo Accariſio Senenſi, & Nicolao Simio Lucenſi in eodem Piſano Lyceo magiſtris inſignem alium Eruditorum cœtum inſtituit, indito nomine *de' diſuniti*. Aliam in patria Piſtorienſi urbe hujuſmodi Societatem ſtatuit, cui nomen *gli aſſicurati*. Se Deo totum deinde dicavit ſacris ordinibus. Tum a Firmano Senatu ad Gymnaſium illud adcerſitus primarius Juris interpres ibi leges explanavit magna ſui nominis commendatione. Canonicatu deinde in patriæ principe templo a Cardinale Barberino donatus Piſtorium recepit, ſed Equitum S. Stephani, quos inter recenſus fuerat, a magno Hetruriæ Duce Præſul renunciatus Piſas contendit. Tandem VIII. idus octobris 1647. meritorum plenus vita deceſſit, atque in Jeſuitarum templo tumulatus eſt doctiſſimus, & ſanctiſſimus præſul. Eius vitam conſcripſit P. Sebaſtianus de Comitibus, ex qua damus heic operum catalogum.

Opera ante doctoralem lauream conſcripta.

Trattato ſopra la Rettorica, e Poetica. Impreſe e motti. Diſcorſi accademici. Sylva rerum notabilium. Carmen in laudem S. Caroli una cum aliis Poeticis Scriptionibus

Digitized by Google

bus impreſſum typis in Ethicam Ariſtotelis. In eiuſdem Ariſtotelis artem Rethoricam. Cultura poetica. Formularium epiſtolarum. Aurea ſupellex epiſtolarum. Aurea ſupellex ſententiarum. Problemata utriuſque iuris cum elogiis, & epigrammatibus impreſſa.

Opera ante Sacerdotium ſcripta.

Gli ſtati degli uomini con paradoſſi politici, e morali. Orazione nel Capitolo de' Cavalieri di S. Stefano: *edita*. Commentarii in primum librum inſtitutionum civilium, *impreſſi*. Ornamenta juris civilis. Tractatus in Pandectas, Laureæ, præfationes, orationes, lectiones, atque interpretationes variæ. De legali diſciplina. Carmen in laudem Ferdinandi II. Magni Hetruriæ Ducis, *impreſſum*.

Opera ante quam præſul renunciaretur, compoſita.

La Catena d'oro per l'anime del purgatorio, *edita*. La regola della vita ragionevole, e tranquilla, *edita*. Meditazioni per tutti i giorni dell'anno, ſopra la vita e paſſione di Geſu. *editæ*: Rocca della Paſſione, *edita*. Lo Spoſo dell'anima, *editus*. Nuova pratica della preſenza ed amor di Dio, *imperfectum opus*. La trasformazione dell'amor proprio con l'arte di ſuperarlo, *inchoatum opus*. Affetti unitivi, *editi*, *immo vero Maceratæ recuſi a.* 1674. Iſagogæ, ſeu introductio in IV. libros Inſtitutionum, *typis excuſa*.

Opera ab Johanne Præſule elucubrata.

La luce del Divino amore. Specchio di conſolazione, *editum*. La dilettazione del cuore. Varii concetti ſpirituali, *editi*. L'amor Crocifiſſo de' Sacri Cantici, *opus imperfectum*. Le glorie degli anni di Maria, *inchoatum opus*. Eſclamazioni di ſpirito. Caſi di coſcienza, e riti Eccleſiaſtici. Oſſervazioni Iſtoriche, e lezioni accademiche, *quorum aliquæ editæ, aliæ ineditæ ſunt*. La guardia del cuore, *edita*. Lettere, e diverſi altri inſegnamenti, *editæ*, *iterumque excuſæ Florentiæ* 1716.

De eo Cinellius in ſua Bibliotheca T. 4. p. 272. Dondorius p. 344. Salvius T. III. p. 305. e ſeg.

Visconti (Salluſtius)

Hujus mentio occurrit mihi in MS. catalogo opuſculorum, quæ Merlinius ſervat MS.

Vongesco (Sebaſtianus)

Ord. Servorum B. V. qui ad Deum abiit die 11. Februarii a. 1546. Compoſuit regulas Societatis Conceptionis B. Mariæ a ſe in urbe Piſtorienſi erectæ; de hoc Maraccius in Bibliothe. Mariana. *Oldoinus*.

Digitized by Google

Z

ZANOBINUS.

PIstorienſis Canonicus. Scripſit *de bello civili Piſtorienſium*; quod opus uſque ad annum MD. ſervatum fuit inter MS. Codices cancellariæ Civitatis. Huic Dondorius p. 355. tribuit Hiſtorias Piſtorienſes elegantiſſimo Italico ſtylo deſcriptas, quæ Florentiæ primum excuſæ ſunt. a. 1578., deinde inter Scriptores rerum Italicarum a Muratorio cl. Viro typis iterum ſunt impreſſæ.

ZENONI (Zeno)

Anno 1374. Italico carmine (non latino, quod Salvius perperam ſcripſit T. II. p. 135.) cui titulum fecit *pietoſa fonte* mortem Franciſci Petrarchæ proſecutus eſt. Johannes Lamius, qui anno 1743. in *deliciis eruditorum* hoc opus primus divulgavit, ait, Salvium unum eſſe, qui Zenonis meminerit. At eiuſdem meminit etiam Vannotius T. II. *Miſcellaneorum* ab eodem Salvio in margine citatus, & Dondorius p. 356. Vide etiam Quadrium vol. IV. p. 192.

APPENDIX

Ineditorum maximam partem monumentorum.

QUas Piſtorienſium quinque celeberrimorum hominum vitas in Bibliotheca promiſimus nos, heic edituros, habeto iam, Lector humaniſſime, temporum, quo vixerunt ii, ordine ſervato. Quare primum locum damus Nicolai Fortiguerræ Cardinalis ampliſſimi vitæ; hanc vita Scipionis Fortiguerræ excipiet, eiuſdem latina epiſtola, ac duobus carminibus aucta. Vitas deinde dabimus Joh. Petri Fortiguerræ Epiſcopi Bituntini, Alexandri Marchetti, atque Johannis Baptiſtæ Ptolomæi. Adcedent his omnibus adnotationes noſtræ, ac plura ad eaſdem vitas ſpectantia monumenta. Fidem quoque noſtram liberabimus, Michaelis Fortiguerræ epiſtolas, & latina carmina aliquot divulgantes, ac ſpecimen Italicorum Petri Ricciardi carminum. Quæ ad Fortiguerras adtinent, ſi vitam Scipionis Carteromachi, latinam eius epiſtolam, & carmen primum excipias, illam in diario literatorum Italiæ, hæc in editione Scriptorum hiſtoriæ Auguſtæ, quam in Bibliotheca commemoravimus, iam antea in lucem emiſſa, nunc primum prodeunt ex MSS. exemplis; quæ in ædibus ſuæ nobiliſſimæ gentis adſervata anno 1743.

mira

Digitized by Google

mira facilitate conceſſit mihi deſcribenda verendorum morum ſenex Prior de Forteguerris. Ex MS. quoque apographo Ricciardi carmina edemus. Unum illud dicendum ſupereſt, mendoſum fuiſſe exemplum illud Michaelis Fortiguerræ epiſtolarum, unde eas excribere ſum coactus. Malui enim vero ſæpius in Græcis præſertim, errores edere manifeſtos, quam quidquàm immutare, atque indiligentior videri, quam minus fidelis in apographo meo reddendo.

I.

Nicolai Fortiguerræ Cardinalis Vita ab Johanne Baptiſta Tortiguerra ſcripta ex Piſtorienſi MS. exemplo nunc primmedita.

MEſſer Niccolà di m. Bartolommeo di Bartolommeo di Niccola nacque ſotto benigna ſtella nel 1419. cominciò a dimoſtrare ne' ſuoi più teneri anni la vivacità dell' ingegno ſuo, ed il deſiderio grande, ch' egli aveva d' imparare, e di ſtudiare, e dove gli altri dell' età ſua attendono agli ſpaſſi, e giuochi fanciulleſchi, egli che per natura era inclinato alle lettere, non perdeva inutilmente il tempo. Atteſe ſino a 18. anni alla gramatica, alla Rettorica, e Dialettica, e poi conſiderando l' eccellenza, e frutto, che ſi trae dalle leggi, per le quali ſi regge, e governa il mondo, ſi diede allo ſtudio di quelle, ed eſſendo egli ſtato eletto dagli operai di Sant' Jacopo di Piſtoja in ſcolare per andare a ſtudiare a Padova, ſecondo la diſpoſizione e teſtamento di m. Michele de Ceſis, certi invidioſi, e maligni cercarono di fare impedire, e revocare la detta elezione, ed eſſendo la cauſa avanti al Magiſtrato de' Signori, eſſi a 5. di Luglio 1439. dichiararono, e ſentenziarono, come è ſcritto nel libro delle riformazioni e provviſioni della noſtra Città nel detto anno c. 27. Il tenore e ſententia mi è piaciuto per intelligenzia de' Giovani tradurre di parola in parola dalla latina lingua nella noſtra volgare.

Nel nome di Gesù Criſto Amen. L' anno del Sig. 1439. indizione ſeconda al tempo del Sig. Eugenio per la divina provvidenza Papa IIII. nel giorno di Domenica à 5. del meſe di Luglio;

Li magnifici Sigg. Priori di Piſtoja inſieme congregati nella quarta Sala del Palazzo della lor ſolita reſidenza, aſſente non di meno il Gonfaloniere di Giuſtizia della detta città, perchè di lui non era ſtato ancora provveduto per mancamento degli eſtratti; avendo avuta piena notizia dell' elezione, e nominazione fatta di m. Niccola, figliuolo di Bartolommeo di un altro Bartolommeo di Niccolà da Piſtoja Studente nelle leggi civili per i nobili huomini Zelone di ſer Bartolommeo, ſer Atto di Giovanni, Jacopo di ſer Filippo, e Jacopo di Meo Pilagi, Cittadini di Piſtoja, e Operai dell' opera di S. Jacopo della detta Città di Piſtoja, della quale elezione appare per mano di ſer Buto Ducci di Piſtoja notaio pubblico, in virtù e vigore del legato fatto già nel teſtamento per m. Michele de Ceſis, e dell' autorità, e commiſſione conceduta, e data alli detti Operai nel detto teſtamento, & ancora in virtù e valore della compoſizione, & accordo fatto tra gli Operai dell' Opera predetta da una parte, e Gimignano de Ceſis da Modana dall' altra, e veduto, e conſiderato tutte le coſe, che erano da vederſi, e conſiderarſi, e veduto maſſimamente, e conſiderato,

Digitized by Google

che dagli Scolari di Piſtoja, e atti a far profitto, e pervenire al grado, e all'altezza del Dottorato delle leggi civili, e per conſeguenza a divenire alla perfezione e atti & habili a far la volontà del detto M. Michele, in ogni miglior modo, via, e forma, che per loro ſi potrà, meſſo tra loro a partito, e ſecreto ſquittinio, a fave nere, e bianche, & ottenuto ſolamente per ſei fave nere, non oſtanti due bianche fave in contrario, la detta elezione e nominazione approvarono, e quando biſognaſſe, confermarono, e dichiararono, e ſentenziarono quella eſſere ſtata, & eſſer valida, ferma, & incommutabile, e irrevocabile, e da tutti doverſi oſſervare inviolabilmente con tutti gli emolumenti alla detta elezione, e nominazione ſpettanti, e appartenenti, & eſſendo pervenuto alla lor notizia che per alcuni invidioſi ſi cercava con temerario ardire di fare annullare, e revocare la predetta nominazione, e elezione ſenza però alcune cagioni giuſte, ma più toſto calunnioſe, e falſe, e irragionevoli, per queſto dichiararono, e diſcernerono tutte le coſe, che fuſſero fatte, e ſi faceſſero in qualunque modo contro alla detta elezione, eſſere ſtate ed eſſere invalide, e di niun effetto, efficacia, e valore, e per l'iſteſſa ragione non valere, ne tenere, comandando che le ſopradette ſiano da tutti inviolabilmente oſſervate, dichiarando, e pronunziando nondimeno, che ciaſcuna perſona, la quale ſarà per l'avvenire ardita di cercare, attentare, o fare qualche coſa in contrario di quanto di ſopra ſi contiene, o che in qualunque modo ſi opporrà o contradirà alla predetta ordinazione, cada in pena di lire 100. da applicarſi ſubito alla Camera del Comune di Piſtoia; e queſto in tutti i miglior modi, via, ragione, e forma; che meglio poterono, & anco in vigore della loro autorità, e balia a quelle in qualunque modo conceduta e data ſecondo la forma di ragione dagli Statuti degli ordini, e reformazione del Commune di Piſtoia &c.

Pelollo di Franceſco Pelolli cittadino Perugino notaio pubblico Cancelliere del popolo del Comune di Piſtoia rogato, a . . . . . M. Niccola dunque ricevuto queſto favore, e aiuto dalla ſua Patria, ſe ne andò a ſtudio a Padova, dove era anco in quel tempo M. Enea Silvio Piccolomini nobil Seneſe, e ſtudiando e praticando inſieme, come ſpeſſe volte adiviene tra gli Scolari, contraſſero, e fecero una grande, e perpetua amicizia tra loro. Atteſe M. Niccola alle leggi civili, e poi a' decreti de' Sommi Pontefici, e a i ſacri canoni per lo ſpazio di ſei anni, e perche era per natura di ingegno elevato, e di tenace memoria, aggiunta l'aſſiduità ſua nello ſtudio, divenne nell'una, e nell'altra ragione eccellentiſſimo. Partiſſi di Padova, e invitato dal predetto M. Enea, ſe ne andò a Siena madre di begli ſpiriti, e fautrice de' foraſtieri, e maſſimamente de' cittadini di Piſtoia, e quivi avendo tenuto pubblicamente concluſioni, e dimoſtrato quanto profitto aveva fatto in quella facoltà, ſi addottorò onoratiſſimamente, e per quanto mi diſſero, già più di quaranta anni ſono, i vecchi di caſa noſtra, che l'havevan ſentito dire a' padri, e agli avoli loro, egli leſſe per certo tempo nello ſtudio di Siena, dove acquiſtò gran nome, e fece molte amicizie di Uomini virtuoſi, e illuſtri. Diſſero, e notarono ancora i noſtri vecchi, che eſſendo dopo molte legazioni, e viaggi ſtato fatto Veſcovo di Siena da Papa Nicolao, il predetto M. Enea, che egli eleſſe M. Niccola Fortiguerri per ſuo Vicario. Queſto sò io, che ne' tempi di Eugenio, e Niccolao Sommi Pontefici M. Niccola fece, e operò molte coſe in ſervizio, e onore della Chieſa romana, ſiccome ſcrive il dottiſſimo Cardinale di Pavia al Cardinale di Spoleto in quella ſua belliſſima epiſtola latina, che io traſcriverò più di ſotto, dove quaſi nel principio dolendoſi della morte del detto M. Niccola Cardinale dice: *Meminiſti quæ ſedente Eugenio, & Nicolao iuvenis adhuc diverſis locis præſtitit.* Eſſendo poi Monſig.re Enea da Papa Caliſto III. creato Cardinale, ed il detto M. Niccola, che era in quel tempo nel regno di Napoli, ſi rallegrò, e congratulò ſeco per lettere,

Digitized by Google

lettere, e lo richieſe, che doveſſe pigliare al ſuò ſervizio alcuni di Piſtoia, al quale il Cardinale riſpoſe : *Scis, quo te loco habemus, & quanti te facimus; famulos quos polliceris, recipere non poſſumus, ſupra quam noſtra ferat facultas, onerati, tibi vero ſemper erit in domo noſtra ſervatus locus, ſi ſaltem dignaberis apud nos eſſe, & nos illi ſumus, qui tibi uſui poſſumus eſſe* : (1) mentre che, detto Monſignore Enea era Cardinale, avvenne, ch' egli ebbe di biſogno di alcuna ſomma di denari, il che intendendo M. Niccola ſuo familiare, e intrinſeco, li portò ſcudi 500., acciocche egli ſe ne valeſſe, e volendo il Cardinale fargliene obbligazione e ſicurtà di ſcrittura, non la volle M. Niccola, dicendo: *Se io perdo voi, che ſiete quanto di bene, e di ſperanza io tengo in queſto mondo, poſſo ben perdere queſti pochi denari*. Morto Caliſto nel 1458., e del meſe d'Agoſto; fu di commun conſenſo de' Cardinali creato Sommo Pontefice il detto Monſignore Enea Cardinale di Siena, volle eſſer chiamato Pio II. di tal nome, il quale poiche fu coronato, ed ebbe preſo il maneggio del Pontificato, ricordevole dell'antica amicizia, e della fedeltà di M. Niccola, il quale altri meſi innanzi aveva ritenuto appreſſo di ſe, ſubito lo fece general teſoriere, e a' 15. di Novembre del predetto anno 1458. li diede il Veſcovado di Tiano città nobile nel regno di Napoli, che valeva in quel tempo ducati 1200. E avendo il Papa confermato Don Ferdinando d'Aragona Rè di Napoli, Sua Santità mandò il Cardinale Orſino, e il detto Monſignore Niccola Veſcovo di Tiano ad incoronarlo, il che eſſendo ſtato eſeguito, e partito il Cardinale Orſino, il predetto Monſignor Niccola rimaſe con il Rè intorno a 5. meſi, e fece concordare il Rè con il Principe di Taranto, e operò altre coſe di grand'importanza in favore e benefizio della Sede Apoſtolica. Nella partenza di Napoli quel Rè gli preſentò molti onorati doni, ſicome ſcrive Ser Deſiderio ſuo cugino carnale nel ſuo libro c. 51., dove anche fa menzione, che a' 28. di Maggio 1459. il detto Monſignore Veſcovo de' Forteguerri gionſe in Piſtoja con 20. cavalli, che tornava da Napoli da incoronare il Rè, e che detto Veſcovo fu viſitato, e preſentato da molti cittadini e dalla Communità di Piſtoja, il che ſi verifica, e ſi legge nel libro delle riformazioni, e provviſioni pubbliche del detto anno c. 119. a tergo che è ſcritto : *Advertens, quod R.mus in Chriſto Pater & Dominus D. Nicolaus de Fortiguerris Civis Piſtorienſis Theanen. electus, & Theſaurarius Apoſtolicus nuper venit Piſtorium, pro honore communis, pro utilitate, ut condecens eſt. volentes eum viſitare, & de eius adventu congratulari, deliberaverunt, quod prefatus D. Nicolaus preſentetur ex parte communis Piſtorii de libris* XVI. *con-*

(1) *En integram Æneæ epiſtolam ex Piſtorienſi MS. apographo.*

Æneas Cardinalis Senenſis Nicolao Fortiguerræ Piſtorienſi Doctori U. J. S. P. D.

Nihil nobis eſt dubii te, ut ſcribis, noſtra promotione letatum eſſe; quis enim amicus amici honorem non libenter intuetur? Scis, quo te loco habemus, & quanti te facimus; quid ni ergo lætaris, nos auctos dignitate eſſe, cum & tu una creveris, ſi modo crevimus? etenim nobis nondum liquet, an letari, an flere potius debeamus ad tantæ dignitatis culmen evecti; nam quid miſerius eſt, quam id officii gerere, cui nequeas ſatisfacere? onus graviſſimum & humeris noſtris omnino impar ſubivimus, niſi miſerator Dominus, qui dedit honorem, & retinendi facultatem præbeat. Intelligimus quantum imminet precipitium, atque idcirco de nobis ipſis neſcimus iudicium. Uteumque ſit, noſtra erga te benevolentia numquam minuetur, nam qui te dileximus in Epiſcopatu, in Cardinalatu magis ac magis amabimus. Famulos, quos polliceris, recipere non poſſumus, ſupra quam noſtra ferat facultas, onerati; Tibi vero ſemper erit in domo noſtra ſervatus locus, ſi ſaltem dignaberis apud nos eſſe, & nos illi ſumus, qui tibi uſui poſſumus eſſe. Optamus, Mulam aliquam perquiras pro nobis, & requiras pretium, antequam emas, ut tibi per bancum de Mirabellis pecuniam mittamus. Vale, & Dominum Ambroſium, ac Dominum Alexium noſtrum jubeto ſalvere, noſque illis offerto, & dato; Sileucio amplius dicito, ne omnino fidei renunciet, quamvis in dies indignos ad majores aſſumi dignitates advertit, ut nobis modo factum eſt; nam divina potentia tunc potiſſime demonſtratur, cum ſublevat, quæ ſunt minima, & conſilia eius noſtra non poſſunt ingenia attingere. Iterum vale.

Datum Romæ, die 23. Decembris, anno Domini 1456.

fectionem,

Digitized by Google

fectionum, & libris xxx. *ceræ albæ* ; In questo tempo che fù di 8. giorni, che detto Vescovo si fermò in Pistoja, egli maritò l'Antonia sua nipote, e figliuola di Cristofano suo fratello defunto nel 1442. al magnifico e nobile Niccolao di Nofri di Bartolommeo Bracciolini di Pistoja con dote di fiorini 600. d'oro. Partissi di Pistoja a' 5. di Giugno per andare a Mantova, dove era il Papa con la sua Corte, e con molti Principi e Signori per conto della guerra da farsi al Turco nel 1460. a 5. di Marzo il detto Pontefice nella Città di Siena fece Cardinale il predetto Monsignore Niccola Forteguerri sotto il titolo di S. Cecilia (2) e dal suo Vescovado fù quasi sempre chiamato *il Cardinale di Tiano*. Di questa promozione si rallegrò tutta l'Italia, e poi più particolarmente la Città nostra, la quale alli 7. di detto mese, e anno fece congregare il consiglio generale, dove in questa forma fù proposto, e deliberato.

Cum R.^mus *in Christo Pater & Dominus D. Nicolaus Bartholomæi de Fortiguerris civis Pistorienſis dignissimus Thesaurarius Apostolicus divina providentia fuit assumptus noviter ad dignitatem Cardinalatus Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ; Communitati incumbit, & ad eam spectat pro honore, bono, & gloria Civitatis, ipsum prefatum Dominum Cardinalem honorare, quapropter auctoritate presentis consilii sit refirmatum, quod Operarii Sancti Jacobi de Pistorio reperiant, & reperire debeant florenos trecentos auri mutuo, & plus, & minus, ut consilio videbitur, quantitatem debeant prefati operarii dare & solvere eius deputandis, ut consilio videbitur, ad honorandum ipsum D. Cardinalem. Supra proposita D. Baldinoctus D. Antonii de Baldinoctis de numero consiliariorum dicti consilii dixit, & consuluit, quod fiat & observetur, ut in dicta proposita continetur. Idem consuluit Ser Jacobus Ser Andreæ de Giribellis, & sic fuit obtentum per unum, & octuaginta consiliarios, nemine discrepante.*

Furono eletti in tal giorno per far la sopradetta onoranza al prenominato Sig.re Cardinale Niccola Forteguerri Bartolommeo di Bartolommeo Forteguerri, M. Matteo di M. Antonio, Giuliano di Simone Fioravanti, Andrea di Niccolao di Felone, e Antonio di Ser Jacopo Fabbroni.

Furono eletti per andare Ambasciatori a Siena, e per onorare, e presentare a nome della Città il sopradetto Cardinale, M. Bartolommeo di M. Antonio, M. Jacopo di M. Stefano Taivoli, siccome si legge distesamente nel libro delle riformazioni, e Provvisioni di Pistoja fatte nel detto anno 1460. c. 156, e 158. & era allora Cancelliere di Pistoja M. Bartolommeo di Andrea da Forli. Et essendo nel detto anno 1460. molestato da' Francesi il Re Ferdinando, & avendo avuto una rotta a Samo castello, e fiume in terra di Lavoro, il detto Cardinal Forteguerri ebbe dal Papa, che allora era in Siena, la cura di trattare col Conte Federigo di Montefeltro, e Sig.re di Urbino, e capitan generale di S. Chiesa, e con il Sig.re Alessandro Sforza, che i Francesi insuperbiti per la sopradetta Vittoria non s'impadronissero di quel Regno, e riducessero in servitù l'Italia, e che il detto Cardinale avesse il carico di tal cosa tanto importante, si dimostra per un breve del Papa, scritto al detto Federico a' 27. di Luglio 1460. nel quale Sua Santità dice ; *ex tuis litteris ad dilectum Filium Nicolaum tituli*

(2) Heinc Ciacconium corriges, qui III. Nonas Martii Romæ creatum fuisse Cardinalem Nicolaum nostrum scripsit.

Sanctæ

Digitized by Google

Sanctæ Ceciliæ Cardinalem Theanenſem intelligimus vicinitatem hoſtium &c. (3). Poco tempo di poi, ſiccome ſcrive Bernardo Corio nelle hiſtorie di Milano, e l'accenna anche il Platina nella Vita di Papa Pio Secondo, il Cardinale fu Legato nella recuperazione di Sinigaglia, e eſpugnazione della Città di Fano, e parimente eſſendo egli nel campo, Eccleſiaſtico Legato, e Commiſſario contro i Savelli, e il Figliuolo del Re Riniero, ebbe commiſſione dal Papa d'inducere, e infiammare i detti Sig.ri Federigo e Aleſſandro Sforza a muover guerra contro il Sig.re Giſmondo Pandolfo Malateſta, ſicome ſi legge in un breve di Sua Santità ſcritto al Cardinale a' 14. di Novembre 1460. che comincia *Pius Papa Secundus dilecte fili ſalutem & apoſtolicam benedictionem, quia Sigiſmundus Pandulfus contra omne ius, faſque &c. videtur nobis, & ita mandamus, ut quibus potes modis, coneris eos inducere, ut ipſi & cum eorum terris contra eum bellum moveat*; la copia del qual breve con altre ſcritture, nelle quali ſi fa menzione del detto Cardinale mi fù mandato ſino del 1576. dall'Eccellentiſſimo Sig.re Giuliano Corbelli da San Marino (4); il quale mi mandò ſimilmente la copia di una bolla, dove il medeſimo Pontefice conferma certe promeſſe, e patti che il Cardinal Forteguerra allora legato di Romagna avea fatto alla Communità di S. Marino per indurli a far guerra al detto Sig.re Giſ-

(3) *Habeto heic ipſas illas Pii II. litteras*. Pius Papa Secundus. Dilecte Fili ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Ex tuis literis Dilectum filium Nicolaum tituli Sanctæ Ceciliæ Cardinalem Theanenſem, intelligimus vicinitatem hoſtium, & difficultates, ac indigentias copiarum noſtrarum. Scripſimus legato Provinciæ Marchiæ ſine mora de Cernis provideat, & operam det efficacem, quod victualia ex locis propinquioribus poſſint haberi. Hæc ipſa vicinitas, iudicio noſtro, plena eſt periculo, accepta clade Sarnenſi, ſi altera nunc inferretur, actum eſſet de regno, & ſtatus noſter facile pati poſſet; Proinde etiam atque etiam videat prudentia tua; quantum fortunæ ſit committendum. Melius quicumque franguntur hoſtes patientia, quam armis. Tempus multa ſolet afferre, quæ ratione præveniri non poſſunt. Rogamus nobilitatem tuam, ut certam in cunctando rationem preferre velit ſpei incertæ, quam utrumque in caſu ſit ſuperare hoſtes, & ſuperari; hæc tu ſapienter vide, qui viſum habes fortunæ & belli; nos tibi obſtare numquam intendimus; ſed pro viribus operam dabimus, ut manu tenere copias poſſis. Commendatam habeas hanc temporis neceſſitatem, in qua tuus honor cum noſtro incluſus eſt. Datum Senis ſub anulo piſcatoris die 27. Julii M. CCCCLX. Pontificatus noſtri anno ſecundo.

Dilecto Filio nobili Viro Federico Montis Feretri Comiti Civitatis noſtræ Urbini in temporalibus Vicario.

Jacobus Papienſis.

(4) PIUS PAPA SECUNDUS.

Dilecte fili, ſalutem, & apoſtolicam benedictionem. Quia Sigiſmundus Pandulfus contra omne jus, faſque terras, quæ in manibus noſtris pignori erant, dolo occupavit; Inter ſubditos noſtros ſcandala, & diſcordias inſtigante Diabolo diſſeminavit, ſubditos noſtros vexat, eorum bona diripit, agros vaſtat, incendijs replet, denique nil ſceleris, nil inhoneſti omittit: Deliberavimus contra eum tamquam contra hoſtem jure & armis procedere; cum igitur hoſtem publicari juſſimus, & contra eum bellum geri mandavimus, & res hæc Deo primum gratiſſima eſſe debet, quem ille contempſit, deinde etiam hominibus propter infinita eius ſcelera, & preſertim dilectis filiis nobilibus viris Federico Comiti Montis Feretri, & Alexandro Sfortiæ, quos ſpecialiter odio habet. Videtur nobis, & ita mandamus, ut quibus potes modis, coneris eos inducere, ut ipſi etiam cum eo terris contra eum bellum moveant. Ira N. ſecuritati ſtatus ſui conſulant, quem ſalvum eo vivente nullo modo habere poſſunt. Sunt nobis majores, quam illi copiæ, ac validiores; expectabunt & aliæ, quas mittit dilectus Filius nobilis vir Dux Mediolani. Habetur ille interea maximo odio a ſubditis ſuis propter eius ſcelera, & homicidia, robarias, & inhoneſtates; ſi undique ergo circumveniatur, facile partibus illis quies & propria ſecuritas dari poterit. Datum Romæ apud Sanctum Petrum, ſub anulo Piſcatoris, die XIIII. Novembris M.CCCCLX. Pontificatus noſtri anno III.

mondo

Digitized by Google

mondo (5) *Sane* (dice quasi nel principio della bolla) *pro parte nostra nobis exhibita petitio continebat, quod olim dilectus filius vir Nicolaus tituli Sanctæ Ceciliæ Presbiter Cardinalis Theanensis in Provincia nostra Romondiolæ Apostolicæ Sedis legatus, vobis ut firmiori mente & animo adversus Sigismundum Pandulfum de Malatestis hostem nostrum & prefatæ Ecclesiæ bellum iniretis, in recompensam periculorum, ac laborum & expensarum, quæ propterea subituri eratis, nostro & dictæ Ecclesiæ nomine promisit, quod communitati vestræ darentur in dominium Curia Florentini, & castra Mongiardini, & Serravallis cum eorum curiis & terrenis & conditionibus*, e quel che segue, le quali terre, e altre contenute nella bolla promesse dal Cardinale furono alla detta Communità di San Marino dal Papa date, e donate; il che fù nel 1463. siccome si può vedere nella copia della detta bolla, che è appresso di me. Mi fù anche mandato copia del proemio de' capitoli fatti, e accordati nel detto tempo della guerra contro il detto Sig:re Gismondo fra il Cardinale sopradetto, e gli Uomini di Montefiore, il qual proemio comincia così.

Capitula inita, concordata, & conventa, concessa, firmata, & celebrata inter R.mum in Christo patrem & Dominum D. Nicolaum tituli Sanctæ Ceciliæ Presbiterum Cardinalem Theanensem Apostolicæ Sedis legatum & commune, & homines oppidi montisflorum Ariminensis Diocesis sub anno Domini a nativitate eiusdem 1463. *indictione* x. *tempore Pontificis Sanctissimi in Xpto Patris & Domini D. Pii Papæ II. die* 24. *mensis Octobris*. Seguono i capitoli che sono in tutto il numero 27. e nel fine di ciascheduno di essi, è la soscrizione

(5) PIus Episcopus Servus Servorum Dei, dilectis Filiis, Communitati, & Hominibus Terræ Sancti Marini Provinciæ nostræ Romandiolæ Diocesis, salutem & Apostolicam Benedictionem. Evidentia nostræ fidelitatis, & devotionis indicia per vos nobis, Romanæ Ecclesiæ hoc prefertim magis opportuno tempore luci data, & spes eximia, quam de vobis in futurum, etiam propensioribus studiis ostenditis, Nos inducunt, ut in his, quæ ad nostræ Comunitatis honorem, & commodum cedere valeant, Apostolicæ munificentiæ dexteram liberaliter extendamus. Sane pro parte vestra nobis nuper exhibita petitio continebat, quod olim dilectus Filius vir Nicolaus tituli Sanctæ Ceciliæ Presbiter Cardinalis Theanensis in provincia nostra Romandiolæ Apostolicæ Sedis legatus: Vobis ut firmiori mente & animo adversus Sigismundum Pandulphum de Malatestis, hostem nostrum, & prefatæ Ecclesiæ iniretis, in recompensa periculorum, ac laborum, & expensarum, quæ propterea subituri eratis, nostro & dictæ Ecclesiæ nomine promisit, quod Comunitati vestræ darentur in dominium curia Florentini, & castra Monglardini; & Seravallis cum eorum curiis, terrenis, & jurisdictionibus, sive in pede, ut sunt, sive per terram, in eventum, quod dicta caperentur, & in vestram & dictæ Ecclesiæ potestatem devenirent, quodque vestræ Comunitati daretur in curiam ab Ecclesia Stradoli versus Marecchiam, prout protenduntur, possessiones vestræ usque ad eamdem Marecchiam; Nec non quod Possessiones vestræ, quæ sunt in locis, & terrenis Vicariatus Sancti Archangeli, forent exemptæ ita, & quemadmodum erant, antequam dictus Vicariatus occuparetur a Malatestis; & insuper quod vos possitis vivere, & absque impedimento quocumque extrahere tructus ex vestris possessionibus, quas habetis in comitatu Arimini, ac in locis & terrenis dicti Vicariatus, prout in quibusdam capitulis sub huiusmodi promissionibus inter prefatum Cardinalem & vos initis, quorum tenores presentibus haberi volumus pro expensis, plenius continetur. Cum autem sicuti eadem petitio continebat, vos tamquam filii devotionis, & obedientiæ adversus dictum Sigismundum bellum moveritis, & eum tamquam hostem tractaveritis, & post receptionem certi brevis nostri, per quod inter cetera contentos nos esse affirmavimus, quod quicquid ex terris & bonis dicti Sigismundi, & sibi obedientiam acquireretis, in Feudum ab Ecclesia vobis concederetur, & castrum Faitani comitatus, & diocesis Arimini, cuius homines tunc dicto Sigismundo obediunt, & se sponte vobis dederunt, acceperitis, & obedientiæ vestræ & dictæ Romanæ Ecclesiæ acquisiveritis, pro parte vestra nobis fuit humiliter supplicatum, ut promissiones predictas ratificare; & approbare, & alias super iis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur de promissis tam per relationem prefati Cardinalis, quam alias plenissime informati, intendentesque vos de bene hactenus gestis remunerare, & aliis quibuslibet, ut de nobis & prefata Romana Ecclesia bene promereri studeant, per huiusmodi remunerationem exemplum tribuere, huiusmodi supplicationibus inclinati (Sequuntur deinde verba Bullæ dispositiva, ampla, & pregnantia, & demum in fine data est huiusmodi).

Datum Romæ apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice M. CCCCLXIII. Quinto Kalendas Julii, Pontificatus nostri anno quinto.

del

Digitized by Google

del Cardinale in questa forma *Placet*: *Nicolaus Cardinalis Theanensis Apostolicæ Sedis legatus*: I predetti capitoli di grazie, privilegi, & esenzioni concedute dal Cardinale a quella communità, acciocchè prendessero le armi contra il detto Sig.re Gismondo, furono poi confermati da Papa Paolo II. e gli Uomini di essa Communità hanno la bolla, dove detto Pontefice narra, e conferma i capitoli conceduti; *Per dilectum Filium Nicolaum tituli Sanctæ Ceciliæ Presbiterum Cardinalem Theanensem, tunc Apostolicæ Sedis legatum de latere*.

Sopra la principal porta di Montefiore sono, e si veggono due armi grandi di Pietra del detto Cardinale, le quali mettono in mezzo l'arme di Papa Pio II. le quali armi furono quivi poste a perpetua memoria di quella Communità per averla egli liberata da quel tiranno.

Vinto e superato il detto Sig.re Gismondo, e ricuperata alla Chiesa gran parte della Romagna coll'operà, e con il valore del detto Cardinale Forteguerra, il Papa deliberò, che si facesse l'impresa contro il Turco, e il detto Cardinale, come legato di quella santa espedizione condusse dal porto di Pisa per il mar di Sicilia in Ancona l'armata, che era fatta per la predetta impresa, e prima che egli andasse a Pisa, la Città nostra ebbe avviso, che partiva di Siena per quella volta, fece congregare il consiglio a' due di Maggio 1464. dove così fù proposto.

Cum Fama sit, quod R.mus in Christo Pater, & Dominus D. Nicolaus Cardinalis Theanensis de proximo recessurus est Senis, profecturus ad Urbem Pisarum, & incertum est, qua transire debeat, P. D. Priores, & Collegæ habito colloquio, & consilio multorum Civium elegerunt duos Oratores ad suam R.mam Dominationem, oraturos eum, ut dignetur facere transitum suum per civitatem Pistorii, ut suo aspectu, & presentia gaudium, & consolationem populo Pistorienſi det, antequam sua R.ma Dominatio ex partibus Italiæ discedat. Nunc opus est providere, quod casu, quo ipse Reverendissimus Dominus Cardinalis Pistorium accederet, sua Dominatio honoretur per Commune Pistorii, ut condecens & conveniens est: Itaque si præsenti videtur, & placet providere, & reformare de eligendo unum nostrum civium, ut consilio videbitur, qui cives honorantiam faciant pro communi Pistorii, & curent & faciant expensam & honorantiam necessariam, ut ei videbitur pro honore & debito communis:

S'ottenne, quanto fù proposto di sopra, per 80. fave nere, e subito furono eletti ad onorare e ricevere detto R.mo Sigre Cardinale M. Bartolommeo di M. Antonio, Ser Niccolao di Bartolommeo Ippoliti, Bartolommeo di Atto Celleſi, Lorenzo di Taddeo di Giovanni Neri Fioravanti, Cherubino di Desiderio Tonti, Daddo di Ser Atto di Francesco, e di Filippo di Paolo de Rossi. Furono eletti Ambasciadori per andare a trovare ed invitare il detto Cardinale M. Bello Bellucci, Cherubino di Desiderio Tonti, e M. Bartolommeo di M. Antonio, i quali partirono alli 4. di Maggio. Arrivò a Pistoia il Cardinale a' 14. di Maggio del detto anno 1464. La spesa, che fece la Communità in onorare il già detto Mon: S.r Cardinale Forteguerri, montò lire 850. Tutte le sopraddette cose si contengono nel libro delle Riformazioni della detta Città fatte nel già detto anno 1464. c. 91. e 100. Mentre che il detto Cardinale era in procinto di condurre in Ancona l'armata, il Rettore di S. Maria Nuova di Pistoja, o altra persona per lui, procurò di ottenere una indulgenza per coloro, che nel giorno di S. Caterina, e nel giorno della Purificazione della BB. Vergine visitassero la detta Chiesa, e le lettere di tal indulgenza sono appresso del medesimo Rettore, le quali incominciano così.

Nicolaus miseratione divina tituli Sanctæ Ceciliæ Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbiter Cardinalis Theanensis Apostolicæ Sedis legatus de latere universis Christifidelibus presentes nostras litteras inspecturis &c, e di sotto dicano: *Datum in Abbatia Sancti Savini Pisanæ Dioc. 29.*

Digitized by Google

Maij milleſimo quadrigenteſimo ſexageſimo quarto Pontificatus Sanctiſſimi in Chriſto Patris & Domini Domini Pii divina providentia Papæ ſecundi anno ſexto.

Conduſſe dunque l'armata nel porto di Ancona, e mentre che io era in Toloſa al ſervizio dell' Ill.mo Cardinale Farneſe, M. Fulgenzio Bandinelli da Siena onorato Mercatante mi diede una moneta d'oro fatta a perpetua memoria della predetta ſua impreſa, e crociata da Franciſi, nella quale moneta è una nave, dove in alto ſiede il Santiſſimo Pontefice benedicente i Popoli, e da baſſo è il già detto Cardinale, e intorno alla nave ſi veggono ſcritte queſte parole *Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius*, & anche vi è l'arme del già detto Papa Pio II.

Mentre che il Papa in Ancona aſpettava il Doge di Venezia compagno della guerra colla ſua armata, ecco che la morte ruppe, e diſtruſſe ogni coſa, percioche il Papa afflitto da lunga e lenta febbre a 16. di Agoſto 1464. paſsò all'altra vita, e fù in ſuo luogo creato Sommo Pontefice Pietro Barbo Veneziano Cardinale di S. Marco figliuolo di una Sorella di Papa Eugenio, il quale volle eſſer nominato Paolo II. di tal nome, Nel Pontificato del detto Paolo il Cardinale de' Forteguerri in dodici giorni ruppe e vinſe Averſo e Del-febo Conti dell' Anguillara nemici e rebelli della Santa Sede apoſtolica, e uno di loro rimaſe prigione, e l'altro fù cacciato, e fatto fuggire. Per la qual vittoria la Chieſa s'impadronì di nove Caſtelli, de' quali alcuni erano così per natura e per arte forti, che impoſſibile pareva, che eſpugnar ſi doveſſero (6).

Nell'anno 1465. il detto Cardinale, che per fuggir l'aria di Roma ne' tempi dell' eſtate ſe ne andava a Siena, invitato da' noſtri Cittadini e Parenti venne a Piſtoja, e dal general conſiglio furono eletti a' 29. di luglio per honorarlo, e riceverlo Onorato di Corrado Gai, Niccolao di Jacopo Taviani, Franceſco di Benedetto Sozzifanti, e Bartolommeo di Nanni Ammannati, ſiccome ſi legge nel libro delle riformazioni e provviſioni della noſtra Città, che è nella Cancelleria c. 165.

Nel detto anno a' 14. d'Agoſto s'ottenne nel conſiglio generale, che le iſtorie di Sozzomeno gia Canonico e Cittadino di Piſtoja ſi eſtraeſſero, e ſi cavaſſero dalla libreria del palazzo, e ſi moſtraſſero al predetto Sig.re Cardinale de' Forteguerri, che deſiderava di leggerle.

E a 6. di Settembre del detto anno s'ottenne nel generale conſiglio, che al detto Monſig.re Cardinale ſi preſtaſſe la prima Deca di Tito Livio, che era nella detta libreria del palazzo, ſicome nel ſopradetto libro delle riformazioni c. 170. e 172.

In quel medeſimo anno agli 8. di Ottobre i Frati di San Franceſco di Piſtoja moſſi da i favori, e benefizi ricevuti dal Sig.re Cardinale Niccolao Forteguerri benefattore protettore del loro ordine donarono al detto Cardinale, e a M. Bartolommeo ſuo Padre, e a' ſuoi Figliuoli, e a' Figliuoli di Jacopo di Bartolommeo Forteguerri gia fratello del detto M. Bartolommeo genitore del detto Cardinale, e a' figliuoli e diſcendenti per linea maſculina da quelli, e a ciaſcuno di loro, benche aſſenti, la cappella maggiore con l'altare, che vi è, e con ogni appartenenza della Chieſa di S. Franceſco. La qual donazione fù poi confermata, e approvata dal loro Provinciale, e Miniſtro, e da altri Maeſtri e Teologi del detto ordine reſidenti in Santa Croce di Fiorenza, e gli Strumenti autentici di tal donazione, e confermazione ſono appreſſo di me, rogato il primo per mano di Jacopo di Andrea Giribelli da Piſtoja agli 8. di 8bre e l'altro per mano di Ser Giovanni di Giunta di Antonio Bargellini di Montevettulino Cittadino Piſtojeſe a' 14. di Ottobre dell' iſteſſo Anno 1465.

(6) Averſus diem ſuum obierat, quo ferme tempore Paulus II. coronatus fuerat Pontifex: Quæ heic narrantur, ad Delphobum & Franciſcum eius filios ſpectant. Vide Platinam in vita Paulli II. & Raynaldum ad ann. 1464.

In

Digitized by Google

In tante onorate impreſe fatte a onor di Dio, e a benefizio della Sede Apoſtolica non ſi dimenticò il predetto Cardinale di operare, quanto gli fù poſſibile, per ſoſtentamento, e onore de' ſuoi Parenti, e conſanguinei, percioche ſiccome fù di ſopra accennato, egli comperò dal Sereniſſimo Ferdinando Rè di Napoli la tenùta e contea di Coſona, e la torre, e palazzo di S. Fabiano con molte poſſeſſioni, e una caſa in Siena, li quali beni poi nel 1473. a' 4. di Dicembre il detto Sig.re Cardinale donò al magnifico e generoſo cavaliere, e dottore di legge Ecc.mo M. Giovanni Forteguerri ſuo fratello carnale, e al generoſo uomo M. Niccodemo figliuolo del cav.re M. Piero Forteguerri, fratello ancora del Sig.re Cardinale, e ſuo Nipote dilettiſſimo, ſiccome appare nell'inſtrumento della donazione. E a' ſuoi parenti e cugini, che ſtavano a Piſtoja, fece dare, e conferire molti benefizi di grande importanza, ed entrata, perche a M. Michele di Domenico Forteguerri mandò le bolle ſpedite del canonicato, che fù di M. Niccolao Macconi nella Cattedrale di Piſtoia, poi gli fece avere la Badia di Paviana, e inoltre lo ſpedale di S. Lazzero, e Santa M.a Maddalena a Spazzavento, e il Priorato di S. Maria a Agliana. La Badia e il Canonicato ſi perderono per la morte di M. Michele, e M. Antonio Forteguerri: lo Spedale, e il Priorato, poco tempo fà, furono ad iſtanza mia rinunziati da Monſignore Gio: Pietro Veſcovo di Bitonto mio Fratello, a M. Michele di Scipione Forteguerri oggi Scolare nello Studio di Piſa.

Ma perche il detto Cardinale ſapeva beniſſimo, che come diſſe Cicerone, delle coſe humane non è coſa niuna più eccellente, ne più degna, che il giovare, e il far bene alla ſua patria, e tenendo egli nella memoria gli obblighi, che egli avea con lei, e conſiderando, che non poteva ſollevarla e illuſtrarla con altro mezzo, che in quello delle lettere, e delle virtù, e finalmente pieno di carita, venne in perſona nel 1473. in queſta ſua amatiſſima patria, e con infinito piacere, e contentezza fondò la Sapienza. Avantiche egli arrivaſſe a Piſtoja, la Città a 9. di Luglio fece adunare il conſiglio generale, dove in tal maniera fù conſigliato, ed eſpoſto: *Fama eſt, R.mum D. Cardinalem Theanenſem de proximo venturum ad Civitatem Piſtorii, cuius adventum ad commune Piſtorii ſpectat honorare omnibus modis poſſibilibus, eo maxime quod ipſe eſt decus, honor, & gloria civitatis Piſtorii, & pro ipſo adventu honorando provideatur de eligendo numero octo Civium, vel maiori numero, ſicut & conſilio videbitur, quo honorare debeant ipſum R.mum D. Cardinalem in caſu, quo veniat ad civitatem Piſtorii, erogando ſummam non minorem librarum trecentarum, & de expenſa teneant computum, & conſilium poſtea providebit, ſtantiando dictam expenſam generaliter, & ſpecialiter, in Dei nomine conſuletur.*

Fù ottenuto per 70. fave nere non oſtante 20. conſiglieri, che reſero i loro voti in contrario.

Furono eletti per ricevere, e onorare il Cardinale, Ser Niccolao di Bartolommeo Ippoliti, Bartolommeo di Nanni Aſteſi, Piero di Jacopo Celleſi, Giovanni di Andrea di Gio: Ser Clemente di Tarato di Paolo, Cherubino di Deſiderio Tonti, Giuliano di Simone Fioravanti, Luca di Antonio di Ser Clemente. Di tutte le ſopraddette coſe appariſce Scrittura chiariſſima nella Cancelleria di Piſtoia nel libro delle provviſioni e riformazioni del detto anno c. 294. e 304. e ſeguenti. L'anno 1473. a 24. d'Agoſto nel conſiglio generale di Piſtoia fù così detto e propoſto: *Quoniam Deus, qui neminem derelinquit, inſpiravit mentem & animum R.mi in Chriſto patris & Domini D. Nicolai de Forteguerris civis Piſtorienſis divina miſeratione Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ titulo Sanctæ Ceciliæ Cardinalis Theanenſis digniſſimi ad offerendum & donandum communi Piſtorii nonnulla bona, videlicet poſſeſſiones, & reddituſ ſitos in comitatu Piſtorii, cum onere, & de fru-*

Digitized by Google

ctibus ipſorum bonorum ſubveniatur numero duodecim Scholarium Piſtorienſium, qui ſtudebunt in aliquo ex ſtudiis generalibus, modo, forma, conditionibus, qualitatibus, modificationibus, & aliiſque in capitulis per ipſum D. R.mum Cardinalem iam factis latiſſime continentur. Quorum oblationem & donationem Communitas acceptat, & approbat cum honoribus, capitulis, pactis, modis deinde factis, Ac etiam pro ipſa donatione acceptanda & communitate Piſtorii & opera Sancti Jacobi de Piſtorio obliganda provideatur, & reformetur de conſtituendis, creandis, & ordinandis Syndicis, procuratoribus, & nunciis communis Piſtorii uno, vel pluribus, ut ipſi conſilio videbitur: qui Sindici habeant commiſſiones, authoritatem, & mandatum plenum, pleniſſimum & latiſſimum, cum generali, ſpeciali, libera ad acceptandum dicta bona & dictam oblationem, & donationem a dicto R.mo D. Cardinali, & reliqua.

Furono eletti da Conſiglieri i Sindici, e procuratori ad accettare la donazione del Cardinale per fave 97. nere in ampliſſima forma, ſiccome appare nell'allegato libro delle riformazioni e provviſioni della Città noſtra fatte nel detto anno, e giorno c. 304. e 305. dove anche ſi vede ſcritto in queſta forma.

Quia omnipotens Deus inſpiravit mentem & animum R.mi D. Cardinalis Sanctæ Ceciliæ Theanenſis nuncupati ad donandum communi Piſtorii certa bona, ea deputando ſubſidio Scholarium ſtudientium in ſtudijs literarum motus ipſe R.mus D. Cardinalis pietate, & pro ſubſtentatione Civitatis, & ne Communitas Piſtorii tanti beneficii ingrata eſſe videatur, pro ipſo honorando, quod preſenti Conſilio, & Conſiliariis videtur, placet providere, & reformare, generaliter, & ſpecialiter in Dei nomine conſulatur.

Franceſco d'Antonio Bracali diſſe, e conſigliò, che gli 8. cittadini eletti a ricevere, e a onorare il detto R.mo Sig.re Cardinale, e gli Operai di Sant' Jacopo in lor compagnia aveſſero autorità dal conſiglio di onorare il predetto Sig.re Cardinale in quel modo, che a lor pareva. Fù vinto il conſiglio del detto Franceſco per fave 76. nere non oſtante 20. fave bianche in contrario, ſiccome ſi legge nell'allegato libro delle riformazioni c. 305. dove anco il predetto general conſiglio ſtatuì, e ordinò, che a perpetua memoria del benefizio e donazione fatta dal detto R.mo Sig.re Cardinale alla Communità di Piſtoja ogni anno ſi celebraſſe, e ſi faceſſe la feſta di S. Bartolommeo. L'altre coſe che in detto libro ſi leggono, ſono eſpreſſe, e contenute nella bolla di Papa Siſto quarto ſopra la confermazione della predetta donazione, e unione degli Spedali (7). Ma perche il lettore di queſte mie fatiche poſſa avere notizia del valore, e de' coſtumi del predetto Cardinale de' Forteguerri, ho voluto per cagione di quelli, che non intendono la lingua latina, traducere nella lingua volgare quella belliſſima epiſtola latina, che dopo la morte del detto Cardinale Forteguerri ſcriſſe Monſig.re Jacopo Ammannati da Lucca chiamato il Cardinale Papienſe a Monſig.re Bernardino Heruli da Narni nominato il Cardinale di Spoleto, la quale epiſtola con altre aſſai e con la vita di Pio II., di Paolo II., e di Siſto IIII. dal detto Cardinale Papienſe Segretario principaliſſimo del detto Papa Pio fù ſtampata in Milano, ſono più di 86. anni.

Lettera del Cardinal di Pavia ſcritta al Cardinal di Spoleto li 2. di Gennaro 1474.

Vedi la lettera del detto Cardinale ſtampata in Milano nel 1506. c. 268. (8)

Nel tempo che il Cardinale de' Forteguerri era in Piſtoja, e che egli haveva gia fondato la Sapienza nel modo, e forma, che ſi contiene, e ſi dichiara ne' Capitoli

(7) A. 1474: VII. Kal. Junii. Vide Dondorium pag. 152.

(8) Atqui in exemplo, quod ipſe exſcripſi, deerat. Latinas aliquot eius epiſtolas Lacinias legere eſt apud Dondorium pag. 156. & multo plures in Ciacconii auctariis. Summam eluſdem in literis Juliani Corbelli paullo infra exhibebimus.

inſerti

Digitized by Google

inſerti nella Bolla di Papa Sisto IIII., li quali Capitoli per uſar brevità non iſtarò quì a traſcrivere, e mentre che egli penſava a favorire e a eſaltare queſta ſua, e noſtra patria, ecco che nel colmo, e nella grandezza di tanto uomo, quando egli ſi purgava, gli fù in ſiroppi dato il veleno a termine, diceſi, che alcuni Sig.ri grandi, ſapendo la vita eſemplare, e il favore, che egli aveva nel Collegio de' Cardinali, e dubitando che egli a qualche tempo fuſſe creato Sommo Pontefice, e che allora favoriſſe, e aiutaſſe la Republica di Siena, dove egli aveva il Padre, e Fratelli, e il Nipote, in danno de' ſuddetti Sig.ri, corrupero ſecretamente un certo Filippo da Lucca ſuo ſcalco, il quale li fece un così orribil tradimento. Il Cardinale accortoſi del veleno usò molti rimedi, per li quali pareva, doveſſe ſcampare; partiſſi di Piſtoja, e ſe ne andò a Siena, dove alli 4. di xbre del detto anno 1473. fece donazione di tutti i ſuoi beni all' Eccellentiſſimo Dottore, e Cavaliere M. Giovanni ſuo fratello, e al generoſo M. Niccodemo del Cav.re M. Pietro, e Nipote del detto Cardinale. L'iſtrumento della qual donazione, di cui la copia intera è appreſſo di me, dice, e incomincia così.

In nomine Dnmini noſtri Jeſu Chriſti. Amen. Anno a nativitate eiuſdem 1473. *indictione ſeptima, die vero* 4. *xbris Pontificatus Sanctiſſimi Domini noſtri Papæ divina providentia Sixti IIII., regnante Sereniſſimo Principe Domino Federico divina favente clementia Romanorum Imperatore ſemper Auguſto. Noverint univerſi preſentes, & futuri, quod R.mus in Chriſto Pater Dominus D. Nicolaus de Fortiguerris miſeratione divina Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ Presbiter Cardinalis Theanenſis vulgariter nuncupatus, ſciens de honeſtate & in bona conſcientia, de infraſcriptis bonis ſuis, quæ, ut dixit, & in verbo veritatis affirmavit, ex propria induſtria ſua acquiſivit, & emit, quia tempore, quo prælibatus Reverendiſſimus Cardinalis illa acquiſivit, & emit, non habebat tot beneficia, ex quorum fructibus poſſet ducere vitam ſuam cum familia pro maiore parte anni, poſſe diſponere & ordinare pro libito voluntatis ſuæ. Hinc eſt quod prælibatus R.mus D. Cardinalis volens providere magnifico, & generoſo militi, & celeberrimo legum Doctori D. Joanni de Fortiguerris fratri ſuo carnali, & generoſo viro D. Nicodemo filio D. Petri de Fortiguerris fratri etiam carnali præfati R.mi D. Cardinalis Nepoti dilecto ex ipſius D. Cardinalis certa ſcientia, & non per aliquem errorem iuris vel facti, pure, mere, libere, ſimpliciter, conſulte, & deliberato titulo, & cauſa donationis inter vivos dedit, & donavit præfatis Dominis Joanni & Niccodemo, licet abſentibus, ſed tamquam preſentibus, & mihi notario ut publicæ perſonæ ſtipulanti, & recipienti pro dictis Dominis Joanni & Nicodemo, & eorum, & cuiuslibet eorum heredibus, & ſucceſſoribus, & in perpetuum diſcendentibus per lineam maſculinam, & maſculos tantum & non alios in hoc pro conſervando cippo Domus, videlicet palatium & poſſeſſiones de Coſona, ſitum, & ſitas in comitatu Senarum &c. Item unam Domum ſitam Senis &c. Palatium Sancti Fabiani ſitum in valle Arbiæ &c.*

Fatta queſta donazione inſinuata, e confermata ſecondo gli ordini, e ſtatuti di Siena, Egli con la ſua famiglia ſe ne andò a Viterbo, dove aveva una Badia, o priorato, che ſi fuſſe con bel giardino e commoda abitazione. Quivi aggravato dalla forza del pigliato veleno dopo avere con ogni umiltà, e devozione ricevuti i Santiſſimi Sacramenti, ed eſortato i fratelli alla pace, e al timor di Dio, con lieto, e coſtante animo paſsò di queſta miſera, e tenebroſa, a felice e lucente vita il giorno 21. di xbre l'anno iſteſſo 1473. I fratelli fecero poi portare in una caſſa il morto Corpo a Roma, e ſeppellirlo nella Chieſa di Santa Cecilia in Traſtevere, che era il ſuo titolo, e dove poco innanzi egli aveva fatto rifare il tetto di nuovo, ſiccome ancora ſi vede apertamente in una delle travi dove è ſcritto. : *Nicolaus tituli Sanctæ Ceciliæ Presbyter Cardinalis Theanenſis fecit fieri hoc opus anno Domini* 1472.

Il Cavaliere M. Giovanni, e il Cavaliere M. Pietro ſuoi fratelli fecero poi fare un cenotafio di Marmo con colonne di porfido, e armi de' Forteguerri col Cappello cardinalizio

Digitized by Google

ctibus ipſorum bonorum ſubveniatur numero duodecim Scholarium Piſtorienſium, qui ſtudebunt in aliquo ex ſtudiis generalibus, modo, forma, conditionibus, qualitatibus, modificationibus, & aliiſque in capitulis per ipſum D. R.mum Cardinalem iam factis latiſſime continentur. Quorum oblationem & donationem Communitas acceptat, & approbat cum honoribus, capitulis, pactis, modis deinde factis, Ac etiam pro ipſa donatione acceptanda & communitate Piſtorii & opera Sancti Jacobi de Piſtorio obliganda provideatur, & reformetur de conſtituendis, creandis, & ordinandis Syndicis, procuratoribus, & nunciis communis Piſtorii uno, vel pluribus, ut ipſi conſilio videbitur: qui Sindici habeant commiſſiones, authoritatem, & mandatum plenum, pleniſſimum & latiſſimum, cum generali, ſpeciali, libera ad acceptandum dicta bona & dictam oblationem, & donationem a dicto R.mo D. Cardinali, & reliqua.

Furono eletti da Conſiglieri i Sindici, e procuratori ad accettare la donazione del Cardinale per fave 97. nere in ampliſſima forma, ſiccome appare nell'allegato libro delle riformazioni e provviſioni della Città noſtra fatte nel detto anno, e giorno c. 304. e 305. dove anche ſi vede ſcritto in queſta forma.

Quia omnipotens Deus inſpiravit mentem & animum R.mi D. Cardinalis Sanctæ Ceciliæ Theanenſis nuncupati ad donandum communi Piſtorii certa bona, ea deputando ſubſidio Scholarium ſtudientium in ſtudijs literarum motus ipſe R.mus D. Cardinalis pietate, & pro ſubſtentatione Civitatis, & ne Communitas Piſtorii tanti beneficii ingrata eſſe videatur, pro ipſo honorando, quod preſenti Conſilio, & Conſiliariis videtur, placet providere, & reformare, generaliter, & ſpecialiter in Dei nomine conſulatur.

Franceſco d'Antonio Bracali diſſe, e conſigliò, che gli 8. cittadini eletti a ricevere, e a onorare il detto R.mo Sig.re Cardinale, e gli Operai di Sant' Jacopo in lor compagnia aveſſero autorità dal conſiglio di onorare il predetto Sig.re Cardinale in quel modo, che a lor pareva. Fù vinto il conſiglio del detto Franceſco per fave 76. nere non oſtante 20. fave bianche in contrario, ſiccome ſi legge nell'allegato libro delle riformazioni c. 305. dove anco il predetto general conſiglio ſtatuì, e ordinò, che a perpetua memoria del benefizio e donazione fatta dal detto R.mo Sig.re Cardinale alla Communità di Piſtoja ogni anno ſi celebraſſe, e ſi faceſſe la feſta di S. Bartolommeo. L'altre coſe che in detto libro ſi leggono, ſono eſpreſſe, e contenute nella bolla di Papa Siſto quarto ſopra la confermazione della predetta donazione, e unione degli Spedali (7). Ma perche il lettore di queſte mie fatiche poſſa avere notizia del valore, e de' coſtumi del predetto Cardinale de' Forteguerri, ho voluto per cagione di quelli, che non intendono la lingua latina, traducere nella lingua volgare quella belliſſima epiſtola latina, che dopo la morte del detto Cardinale Forteguerri ſcriſſe Monſig.re Jacopo Ammannati da Lucca chiamato il Cardinale Papienſe a Monſig.re Bernardino Heruli da Narni nominato il Cardinale di Spoleto, la quale epiſtola con altre aſſai e con la vita di Pio II., di Paolo II., e di Siſto IIII. dal detto Cardinale Papienſe Segretario principaliſſimo del detto Papa Pio fù ſtampata in Milano, ſono più di 86. anni.

Lettera del Cardinal di Pavia ſcritta al Cardinal di Spoleto li 2. di Gennaro 1474.

Vedi la lettera del detto Cardinale ſtampata in Milano nel 1506. c. 268. (8)

Nel tempo che il Cardinale de' Forteguerri era in Piſtoja, e che egli haveva gia fondato la Sapienza nel modo, e forma, che ſi contiene, e ſi dichiara ne' Capitoli

(7) A. 1474: VII. Kal. Junii. Vide Dondorium pag. 152.

(8) Atqui in exemplo, quod ipſe exſcripſi, deerat. Latinas aliquot eius epiſtolas Lacinias legere eſt apud Dondorium pag. 156. & multo plures in Ciacconii auctariis. Summam eluſdem in literis Juliani Corbelli paullo infra exhibebimus.

inſerti

Digitized by Google

inſerti nella Bolla di Papa Siſto IIII., li quali Capitoli per uſar brevità non iſtarò quì a traſcrivere, e mentre che egli penſava a favorire e a eſaltare queſta ſua, e noſtra patria, ecco che nel colmo, e nella grandezza di tanto uomo, quando egli ſi purgava, gli fù in ſiroppi dato il veleno a termine, diceſi, che alcuni Sig.ri grandi, ſapendo la vita eſemplare, e il favore, che egli aveva nel Collegio de' Cardinali, e dubitando che egli a qualche tempo fuſſe creato Sommo Pontefice, e che allora favoriſſe, e aiutaſſe la Republica di Siena, dove egli aveva il Padre, e Fratelli, e il Nipote, in danno de' ſuddetti Sig.ri, corrupero ſecretamente un certo Filippo da Lucca ſuo ſcalco, il quale li fece un così orribil tradimento. Il Cardinale accortoſi del veleno usò molti rimedi, per li quali pareva, doveſſe ſcampare; partiſſi di Piſtoja, e ſe ne andò a Siena, dove alli 4. di xbre del detto anno 1473. fece donazione di tutti i ſuoi beni all' Eccellentiſſimo Dottore, e Cavaliere M. Giovanni ſuo fratello, e al generoſo M. Niccodemo del Cav.re M. Pietro, e Nipote del detto Cardinale. L'iſtrumento della qual donazione, di cui la copia intera è appreſſo di me, dice, e incomincia così.

In nomine Dnmini noſtri Jeſu Chriſti. Amen. Anno a nativitate eiuſdem 1473. *indictione ſeptima, die vero* 4. *xbris Pontificatus Sanctiſſimi Domini noſtri Papæ divina providentia Sixti IIII., regnante Sereniſſimo Principe Domino Federico divina favente clementia Romanorum Imperatore ſemper Auguſto. Noverint univerſi preſentes, & futuri, quod R.mus in Chriſto Pater Dominus D. Nicolaus de Fortiguerris miſeratione divina Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ Presbiter Cardinalis Theanenſis vulgariter nuncupatus, ſciens de honeſtate & in bona conſcientia, de infraſcriptis bonis ſuis, quæ, ut dixit, & in verbo veritatis affirmavit, ex propria induſtria ſua acquiſivit, & emit, quia tempore, quo prælibatus Reverendiſſimus Cardinalis illa acquiſivit, & emit, non habebat tot beneficia, ex quorum fructibus poſſet ducere vitam ſuam cum familia pro maiore parte anni, poſſe diſponere & ordinare pro libito voluntatis ſuæ. Hinc eſt quod prælibatus R.mus D. Cardinalis volens providere magnifico, & generoſo militi, & celeberrimo legum Doctori D. Joanni de Fortiguerris fratri ſuo carnali, & generoſo viro D. Nicodemo filio D. Petri de Fortiguerris fratri etiam carnali præfati R.mi D. Cardinalis Nepoti dilecto ex ipſius D. Cardinalis certa ſcientia, & non per aliquem errorem iuris vel facti, pure, mere, libere, ſimpliciter, conſulte, & deliberato titulo, & cauſa donationis inter vivos dedit, & donavit præfatis Dominis Joanni & Niccodemo, licet abſentibus, ſed tamquam preſentibus, & mihi notario ut publicæ perſonæ ſtipulanti, & recipienti pro dictis Dominis Joanni & Nicodemo, & eorum, & cuiuslibet eorum heredibus, & ſucceſſoribus, & in perpetuum diſcendentibus per lineam maſculinam, & maſculos tantum & non alios in hoc pro conſervando cippo Domus, videlicet palatium & poſſeſſiones de Coſona, ſitum, & ſitas in comitatu Senarum &c. Item unam Domum ſitam Senis &c. Palatium Sancti Fabiani ſitum in valle Arbiæ &c.*

Fatta queſta donazione inſinuata, e confermata ſecondo gli ordini, e ſtatuti di Siena, Egli con la ſua famiglia ſe ne andò a Viterbo, dove aveva una Badia, o priorato, che ſi fuſſe con bel giardino e commoda abitazione. Quivi aggravato dalla forza del pigliato veleno dopo avere con ogni umiltà, e devozione ricevuti i Santiſſimi Sacramenti, ed eſortato i fratelli alla pace, e al timor di Dio, con lieto, e coſtante animo paſsò di queſta miſera, e tenebroſa, a felice e lucente vita il giorno 21. di xbre l'anno iſteſſo 1473. I fratelli fecero poi portare in una caſſa il morto Corpo a Roma, e ſeppellirlo nella Chieſa di Santa Cecilia in Traſtevere, che era il ſuo titolo, e dove poco innanzi egli aveva fatto rifare il tetto di nuovo, ſiccome ancora ſi vede apertamente in una delle travi dove è ſcritto. : *Nicolaus tituli Sanctæ Ceciliæ Presbyter Cardinalis Theanenſis fecit fieri hoc opus anno Domini* 1472.

Il Cavaliere M. Giovanni, e il Cavaliere M. Pietro ſuoi fratelli fecero poi fare un cenotafio di Marmo con colonne di porfido, e armi de' Forteguerri col Cappello cardinalizio

Digitized by Google

nalizio, e ſopra l'urna, ovvero arca ſcolpire l'effigie ſua, nel qual ſepolcro, o cenotafio fù intagliato il ſottoſcritto Epitaffio.

Nicolao piſtorienſi cognomento Fortiguerra, ſanctæ Ceciliæ presbitero Cardinali, expugnato Fano, ſuperata Flaminia, devictis Sabinis, Everſaniſque hoſtibus, de Eccleſia benemerito, Fratres pientiſſimi faciundum curarunt; Is ut foris invicti, ita domi in ſententiis dicendis gravis & conſtantis animi eſt habitus. Vixit annos LIIII. *menſes* II. *dies* XIIII. *obiit* (9) MCCCCLXXIII.

Inteſa la morte del Cardinale con diſpiacere infinito della noſtra città alli 2. di Gennaio 1474. ſi radunò il Conſiglio generale, dove così fù detto e propoſto.

Ad honorandam ſereniſſimam memoriam R.mi D. Nicolai de Fortiguerris civis piſtorienſis Cardinalis tituli Sanctæ Ceciliæ Theanenſis nuncupati pro honore perpetuo civitatis Piſtorienſis & gratitudine beneficiorum per ipſum D. Cardinalem collatorem in civitate Piſtorii ſit reformatum, quod Operarii Operæ Sancti Jacobi pro tempore exiſtentes, & ad eorum ſocietatem quatuor cives ſapientiæ inſtitutæ per dictum R.mum D. Cardinalem debeant expendere pro funere dicti R.mi D. Cardinalis uſque ad ſummam florennorum 300. *largorum, ſi tanti opus erit, & pro conſtruenda Arca honorabili, ſeu monumento cum Epitaphio, ac literis in memoriam ſui nominis & honorem civitatis Piſtorii dicti Operarii, & Cives ſapientiæ expendere debeant dictos florenos trecentos largos, faciendo fieri modellum, reperiendo locum ſitus monumenti, & dictum modellum & locum referant conſilio, approbandum per dictum conſilium per plures fabas.* Fù ottenuto per 75. fave nere, ſiccome formalmente è ſcritto nel libro delle riformazioni, e provviſioni del detto anno 1474. c. 325. il qual libro è nella Cancelleria. Per fare l'Eſequie, e il ſepolcro vacuo al detto Cardinale de'Forteguerri furono eletti dal Conſiglio in compagnia degli operai, e degli Uffiziali della Sapienza Antonio di Jacopo di Mr. Lotto, Lorenzo di Taddeo, Jacobo, di Jacopo Buonfanti, Simone di Atto Celleſi, Bartolommeo di Nanni, Ammannati, e Niccolao di Nofri Bracciolini.

Furono fatte l'Eſequie, e recitata una orazione in lode del predetto Cardinale, ſiccome ſi uſa di fare ogni anno al ſepolcro, per ordine della Città fù poſto in Duomo, come ciaſcuno può vedere, nel qual ſepolcro ſono nel marmo intagliate queſte parole. *Nicolao Fortiguerræ Cardinali grata Patria civi ſuo de ſe optime merito poſuit, vixit annos* LIV. *menſes* II. D. XIIII. *obiit* M. CCCCLXXIII.

Aveva la Città noſtra fatta fare una ſtatua di marmo del Cardinale per metterla ſopra l'arca, ovvero urna del detto cenotafio, la quale ſtatua era in ginocchioni colle mani giunte inſieme a guiſa di ſupplicante a Dio; ma dove la detta ſtatua doveva voltare la faccia, e le palme verſo l'altare dell'Santiſſimo Sacramento, lo Scultore, che doveva eſſer poco pratico, la fece riguardare in altra parte; e per queſto, perche non era come ſi deſiderava, la Città non volle, che vi ſi metteſſe. Fu poi detta ſtatua dopo molti anni accomodata, e meſſa nella loggia della Caſa della Sapienza, dove gli offiziali ſi radunano per dare udienza, e per iſpedire le faccende di quel luogo, ſotto la quale ſtatua ſono in marmo in lettere dorate ſcolpiti gli infraſcritti verſi.

Ille ego ſum Patriæ verus pater, inclyta virtus,
Tyrrhenæ gentis gloria, & Italiæ
Surgit in immenſum totum mea fama per orbem,
Qua viget, & notum eſt nobile Piſtorium.

(9) *Verbum, obiit*, omittunt Ciacconius, & Ughellius in Theanenſibus Epiſcopis T. VI. col. 572. idem Epitaphium recitantes.

Quod-

Digitized by Google

Quodque (10) *hæc æternum pateant gimnaſia muſis,*
ſunt quoque dotata, & munere ſtructa meo.
Denique Nicoleos ſum Fortiguerra, Galero
qui ſacro irradians progeniem decoro.

II.

Doctoris Juliani Corbelli de geſtis rebus a Cardinale Nicolao Fortiguerra ad Johannem Baptiſtam Fortiguerram Epiſtola, ex Piſtorienſi autographo nunc primum edita.

Molto mag.co, & Ecc.te Sig. mio ſempre Oſs.o

NOn ſo, quando alli di miei, ne più belle, ne più care lettere leggeſſi giamai, di quelle che VS. Ecc.te ſi è degnata ſcrivermi, l'una delli 13. di Luglio, l'altra delli 5. di gennaro paſſati, e ciaſcuna per duplicata e corteſe riſpoſta alla mia qual gia gli ſcriſſi delli 6. di detto meſe di Luglio. E non poco mi è doluto, che tardi ambedue mi ſieno capitate, percioche la prima mi fù reſa circa tre meſi ſono, e l'altra non prima, che alli 28. del paſſato, ed è gia gran pezzo, che io voleva replicar alla prima ſua, e mandar a VS. qualche paga per rata del debito, che ho con eſſo lei; intorno alle coſe del ſuo Illmo Card.le Niccolò Forteguerri: ma per il vero (laſciando di far altra ſcuſa) dicole non per altro aver differito finquì, che per non aver avuto il modo di pagare, quanto harei voluto, e deſiderato per ſua e mia ſatisfazione, perciocche il corſo di tanti anni, e la traſcurata negligenza degli uomini di queſto Paeſe in conſervare le ſcritture, non mi laſciano per ora conſolarla di altra vera memoria di detto ſuo Cardinale, che di quanto intenderà quì di ſotto. Ma prima che io entri a ragionare di quello, parmi dirle, che per le dotte ſue lettere mi ſon molto ben chiarito del bello animo, che io mi promiſi della nobiltà ſua, quando ſenza averla mai veduta, mi aſſicurai a ſcriverle quelle poche righe, e ſiccome caro mi è ſtato in ciò il mio buon giudizio, così godo ſopramodo haver con sì poca fatica mia fatto acquiſto della benevolenza di VS. & Illuſtre caſa ſua, reputandomi in vero a gran buona fortuna, il vedermi (mercè della lor corteſia) con sì poco merito mio, poſto nella boſſola dei buoni Amici loro; per il che all'incontro la certifico, che dal canto mio per la viſta ſol di dette ſue lettere mi trovo ancor io innamorato della ſua virtù, ed ambiſco grandemente la grazia ſua, e di tutti coteſti Sig.ri Forteguerri, quali terrò ſempre in grado de i più cari Amici, e padroni, quali mi trovo in queſto mondo aver eletti, per merito della nobiltà e virtù loro, e ſe bene riſpetto loro io ſia di baſſa condizione, non di meno non mancarò mai in queſta baſſezza mia con ogni ſorte di Uffizio, mettere in pratica e in fede con tutti loro l'amicizia, e vera ſervitù mia; Ora mo ritornando al principale intento ſuo e mio, di ragionare del Card.le Niccolò Forteguerri; e per cominciare, come farò ſempre, ad ubbidire VS., dico, che le mando prima copia di un breve di Pio II. ſcritto a Federigo Conte di Montefeltro, e Sig.r di Urbino, ed allora Capitano di Santa Chieſa, nel quale ſi fa menzione di detto

(10) *Quæque*; legit Ughellius. *Quoque*, Ciacconios. Quoniam vero Epiſtolæ Juliani Corbelli facta ſupra mentio eſt, non ingratum erit eruditis viris, haeic illam a me exhiberi.

Car-

Digitized by Google

Cardinale in modo, che fa chiaramente conoscere che quel R.mo doveva aver tutto il carico degli affari importanti di quel Pontificato, poichè detto Federigo dovendo trattare le cose di quella guerra con il Papa, ne scriveva, e dava conto al Cardinale Forteguerri, qual poi, come mostra detto breve, referiva, e risolveva poi con sua Beatitudine. Le mando anco copia d'un altro breve del medesimo Pio II. scritto all'istesso Cardinale, mentre si trovava Commissario per la Santa Sede contro i Savelli, e in tempo per quanto comprendo, che gia doveva esser la fine di detta sua commissione, poi che detto Pontefice in questo breve tratta, come la vedra, di muover l'armi contro Gismondo Pandolfo Malatesta Sig.r di Arimino, e d'altri luoghi di Romagna in quel tempo inimico di Santa Chiesa, ordinando al Card.le, che a questo cerchi d'infiammare quei duoi gran Soldati, & huomini di guerra di quei tempi Federigo gia detto di Montefeltro, e Alessandro Sforza in quel tempo Sig.r di Pesaro degno Fratello di Francesco Sforza, che fù Duca di Milano, e tanto famoso nell'armi. Queste copie sono state cavate ambe due da me da un libro privato di un mr. Giovanni Calcigni mio Compatriota, & allora de primi Uomini nostri e diligentissimo, avendo in detto libro registrato molte cose de i successi di quella etade. Inoltre trovo nel nostro Archivio una segnatura di mano propria di questo Cardinale a molti Capitoli, che in quella guerra e' concesse alla Comunità, e uomini del Castello di Serravalle, quale era del contado di Arimino, che ciascuno di detti capitoli ha la sua signatura di man del Cardinale con queste formali parole - *Placet, Nicolaus Cardinalis Theanensis Apostolicæ Sedis legatus* - & è sotto l'anno 1462. & è sigillata tal capitolazione di Duplicato Sigillo di S. S. Ill.ma con l'arme de' Forteguerri si visibile, che oggi pare sia stata impressa. Gliene do cosi questo vero, e breve conto sostanziale senza altra copia. Di più le mando copia della Bolla di detto Pio II. cioè di quel'a parte solamente dove si fà onorata menzione del suo Cardinale: e per la quale detto Pontefice dona e concede a questa terra nostra detto Castello di Serravalle, & altri, & giurisditioni, come gia per la mia prima le scrissi; e tutto fu come si legge in essa per opera e relazione di quel Cardinale, e degno Signore, al quale per questo favore e benefizio (oltre al merito suo per tanti altri rispetti infinito) siamo debitori in eterno, poiche lui solo fu, che indusse detto Pio a diventare veramente pio verso di noi. Poi camminando tuttavia più innanzi a dir di quel Signore, le soggiungo, che per il commertio, quale ho spesso seco in Montefiore, buona terra quà di Romagna, e dove io presi moglie anni sono, e v'ho anco qualche facoltade, ho trovato parimente in quel luogo memoria di S. S. Ill.ma Questa terra era gia sotto Gismondo, e dal Card.le fu riposta sotto la libertà Ecclesiastica, per il che diedero gli uomini di essa capitoli supplicando per molte grazie. che gli furono anco da esso Sig.r Card.le legato concesse, e perciò segnati anco, e sigillati i capitoli, come gli altri gia detti, e le mando copia delle parole formali del proemio, e della forma, e sostanza di essi per contento di VS. e suoi, dicendole che ho poi anco veduto nell'Archivio di quella terra una Bolla di Paolo II. immediato Successor di Pio, nella quale conferma detti capitoli, facendo espressa menzione del Card.le e sua legazione, che a quel tempo, e per tutto quel Pontificato visse S. S. Rma, che (come ben deve saper VS.) lui morse poi in Viterbo nel III. anno del Pontificato di Sisto IV. alli 21. Dicembre 1473. Di più pur a Montefiore (che non sò, ne credo trovarsi altrove in questi paesi nostri) sopra la principal porta della terra a memoria, e onore del Card.le, che la liberò di mano del Tiranno, sono intagliate in pietra due belle armi di casa Forteguerra che tengono in mezzo quella di detto Pio II., che è delle lune di casa Piccolomini, della quale

era

Digitized by Google

era esso Pontefice, che è quanto ho potuto in questi nostri contorni ritrovare di quel tanto celebre Sig.r Cardinale veramente al suo tempo splendore della Corte Romana. E in questo proposito in caso, che VS. o altri suoi non l' avesser veduta, che pur credo che sì, voglio dirle di quella famosa Epistola latina di quell' altro gran Card.le Papiense, che fu Jacomo degli Ammannati da Lucca, Segretario principalissimo di detto Pio II. qual epistola esso papiense sentita la morte del Card.le Niccolò Forteguerri scrisse da Roma al Card.le Bernardo Heruli da Narni, chiamato il Card.le di Spoleto, qual fu insieme col Forteguerri della prima promozione, che fece Pio, dei primi cinque Cardinali nel principio del suo Pontificato, nella quale Epistola condolendosi gravemente il Papiense della perdita di tanto gran Card.le, e del danno, che senza termine e misura ne veniva al Sacro Collegio, e chiesa Romana, con alto stile spiega le vele dell' ingegno suo in un' ampio mare delle lodi di questo lor Card.le gran pezzo solcandolo felicemente, e facendo un ristretto, e compendio di tutta la vita, e gesti heroici di quel Signore, dicendo, che lui ancor giovane nei Pontificati di Eugenio IV. e Niccolò V. (1) molte cose fece e operò in gran commodo di Santa Chiesa, che lui fù mandato a Napoli a render la corona di quel regno a Ferdinando. Che per opera, e diligenza sua ritornorno in poter della Chiesa Benevento e Terracina, e che da lui furono portate chiarissime Scritture per poter provar sempre la potestà della Sede Apostolica sopra quel Regno di Napoli, che lui al fiume Gariliano con poche genti tenne e impedì un grosso esercito inimico, che non passò nelli confini di Campagna e di Roma, che da lui fu spogliato di tutte le terre, ò castella, che teneva Jacomo Savello, qual si era aderito con gli Andegavensi inimici della santa Sede, che fù da esso parimenti anichillato Gismondo Malatesta, e costretto ad abiurare di heresia e dimandar perdono; che lui da il porto di Pisa per la santa espedizione della Cruciata contro il Turco condusse l' armata cristiana, e cattolica per il mar di Sicilia al porto di Ancona dove si ritrovava Pio II. che poi al tempo di Paolo II. li duoi Fratelli Everso, e Deifebo Conti dell' Anguillara, e tanto empi verso la chiesa, in 12. giorni furono da lui privati dello stato, e un di loro fatto prigione; E che se bene erano a tutte quelle imprese altri Sig.ri Capitani e Soldati valorosi, non di meno il fine delle cose tutto si condonava alla vigilanza e diligenza di questo prudentissimo Card.le legato per la Sede Apostolica: Recita il Papiense nella medesima Epistola molte notabilissime parole, che Pio di suo pugno scrisse più volte al Card.le, che dimostrano la total confidenza, che S. S.tà teneva in quel suo pontificato nella sincerità, e alto suo valore, con descriver poi anche le altre parti e condizioni di detto Rmo Signore, che per il vero passavano l'uso umano, e se non che, come ho detto, credo non poter questa sì esser, che quella Epistola non si trovi in man di voi Signori della Casa, mandava senza manco a VS. copia anco di essa, qual fu scritta alli 2. di Gennajo 1474. e per molte altre epistole latine, che domesticamente ho veduto scritte dal medesimo Papiense al Cardinal Forteguerri, si comprende, che tra loro fù intima amicizia, e fratellanza, e tra le altre mi satisfaccio dir d'una, che gli scrisse da Siena pregandolo, mentre era in Viterbo a voler arrivare a Siena, dove Bartolommeo suo Padre gia carico d' anni, e un suo fratello, e certe Donne sue Nipoti con ardente desiderio l' aspettavano, a questo persuadendolo con efficacissime parole, e notabilissime ragioni. Sono stato, e lo conosco, lungo pur troppo, ma io come uomo, che ho patito lungo digiuno, non posso ben satiarmi di ragionar con lei, tanto più che non poteva gia passar tra noi più degno, e a me, e credo anche a lei, più caro ragionamento, che delle

(1) Ejus tamen nulla mentio in vita Nicolai V. a Georgio scripta.

Digitized by Google

virtù e gesti di quel gran Card.le di sua casa. E ben dogliomi, non haver saputo con parole più scelte, e significanti recitar questo poco, che ho saputo trovare di quel mai abbastanza celebrato Signore, ma perche non vanno più alte le mie ali, riceveranno lei, e li suoi in buon grado quel, che per un piccolo segno di affetione, e ubbidienza ha saputo dare la sterilità dell'ingegno mio. Resta che per cortesia la si degni raccomandarmi in grazia a tutti quei gentiluomini. e Signori della Casa, e quando gliene verrà occasione, al Sig. Gio. Pietro Vescovo di Bitonto suo Fratello, che questo desidero sopramodo, restando io per sempre debitore a S. S. Rma della buona volontà, che per quanto VS. mi scrive, scuopre gia verso di me. Io come Servitore affetionatissimo, che le son divenuto, bramo e prego, che sicome Niccolò Vescovo di Tiano primo Suffraganeo dell'Arcivescovado di Capua fù fatto Card.le da Pio II., così oggi succeda a quest'altro Forteguerra Vescovo di Bitonto, e primo Suffraganeo ancor lui dell'Arcivescovado di MonReale. Ed in vero essendo S. S. Rma come Servitore benemerito stato onorato di detta Chiesa di Bitonto da N. S. parmi, si possi sperare che S. Beat.ne come ottimo Artefice, non vorrà abbandonar l'opera sua, finche non l'abbia da ogni parte fornita, e per il vero il gran nome solamente che ancor vive, e viverà sempre di detto Card.le Niccolò del titolo di santa Cecilia, oltre il merito, che mi persuado, della qualità, e doti dell'animo di Monsig. di Bitonto, doveria senza altro fare il corso facile, e presto a S. S.ria Rma, vedendosi in la Casa Forteguerra con tanta gloria e commodo della Sede Apostolica altre volte essere stata posta quella dignità di Pio II. che pur oggi sono 116. (*sic*) Le parole dell'Epitafio del Cardinale, e li versi, che in cotesta Città furono posti alla statua sua, con quel più, che s'è degnata VS. mandarmi, mi sono mirabilmente piaciuti, e tutto conservarò fra l'altre cose notabili, che vado pur alle volte raccogliendo; ma per un favor di più la supplico, che per la prima occasione resti servita mandarmi inclusa in una sua un'arme piccolina di casa Forteguerra colorata con li campi e forma sua, che quà ne farò poi fare una grande, che in casa mia, anzi in tutta questa Patria sarà di supremo contento; or baciole la mano, pregando a lei, e all'Ill.re Casa sua ogni onore, e felicitade; Da San Marino il di 16. d'Aprile 1576.

D. V. S. M. M. & Ecc.

Servitore affett.mo
Giuliano Corbelli.

Molto magn.co e Ecc.te Sig.r sempre Oss.mo

DOpo quella mia lunga delli 16. d'Aprile, tengo tre VS. Ecc. cioè dei 29. di Giugno, 6. di Agosto, e 3. di 7bre passati, ma prepostèramente tardissime e per diverse strade, e non posso fare di non portare non so che di amaritudine verso chi le trattenne, prolongandomi tanto il piacere che sento di veder e leggere le sue politissime, ed amorevolissime, ma per quanto vedo il ricapito delle lettere tra di noi fin qui passa poco fortunatamente, poiche anco la leggiadra e da lei tanto desiata epistola latina del detto Cardinale Papiense, qual gran tempo fa gl'inviai, con l'ordine della posta di Bologna è stata fin oggi nascosta in Arimino in casa di un mio amico amorevole veramente, ma per quanto mi sia accorto indiscreto e negligentissimo, contra il quale non farò ora altra invettiva, che pur troppo con un altra mia mi son seco di questa ingiuria risentito; ma senza metter tempo per la medesima

strada

Digitized by Google

ſtrada ſpingo via con quel iſteſſa Epiſtola, che ſia ſubito poſta alla bolgetta di Bologna, acciò di là il gentiliſſimo Mr. Antonio Giganti gliela mandi a Piſtoja confidando pure che ſotto la ſcorta e riſpetto di un Gigante debba ben capitare. ed accelerare il cammino, e ſperando anco, che con tutta la ſua tardanza debba mirabilmente piacere a ciaſcuno che la leggerà e non abbi il guſto corrotto, poiche per ſtile di quei tempi a me pare altiſſima, & elegantiſſima, oltre che dovrà infinitamente piacere non ſolo a VS. e altri della ſua caſa come al lor Cardinale congionti di ſangue, ma a tutta coteſta inclita Cittade per tanti geſti heroici, che in eſſa ſentirà di un ſuo sì famoſo e celebre Cittadino, che di quì anco comprenderà, che fù ben degno quel magnanimo Sig.r che non ſolo nella Sapienza a publico benefizio fondata, e dotata coſtì da lui, ma in qual ſi ſia principaliſſimo e più nobil luogo della Città gli foſſe eretta la Statua ſua, e quella di mano (ſe ciò poſſibile ſtato foſſe) di Praſitele, o Phidia, poiche di tanta gloria e ſplendore in LIIII. anni dell' età ſua, egli fù alla Patria anzi a tutta Toſcana, & Italia; Ringrazio VS. dell' arme che mandò nella ſua delli 29. di Giugno, qual aſpetto gia molti giorni da Peſaro dipinta in maggior forma col Cappello e ornamento Cardinalizio per vederla e mirarla continuamente nel mio ſtudio, e per eſſa comprender la grandezza di quel gran Cardinale, e benemerito di queſta noſtra piccola Republica: Le lucerne, e ſcatoletta di ſpetie che dice volermi eſſer corteſe ſaranno da me vedute, & accettate amichevolmente, e di queſto, e dell' amor inſieme che ho acquiſtato di VS. e caſa Forteguerri doverò non ſolo reſtar debitore a voi Signori, ma a detto Sig. Cardinale ancora, quale dopo il corſo di cento e più anni mi ha data così buona occaſione di congiungermi in così pregiata amicizia e ſervitù. Delle lodi poi che da lei ſi danno alle mie lettere, non nego come uomo di reſtar alquanto invaghito, ſendo queſto ſtimolo della gloria tanto naturale, che niſſuno per temperato che ſia par che ſe non poſſi difendere; E tanto men hora io, poiche non baſta a VS. lodarmi per ſuo giudizio qual tengo ſublime, ma vi aggiunge ancora quel degli altri Saggi di coteſta magnifica Città, con dirmi che di quella mia lunga furono preſe molte copie, ſe ben queſto eſſere accaduto (e così credo io) più per i geſti, che in eſſa racconto del lor Cardinale, che per ſtile, o vaghezza del ſcriver mio; Ben ragionevolmente poſſo e voglio dir io in queſto propoſito, che le lettere di VS. E. le quali ſempre di qua ſon lette, e rilette da tutti che hanno qualche ſapore, e guſto, ſon riputate, e meritamente degne di maravigliosa lode, per il ricchiſſimo apparato di ſcelte e ſignificanti parole che in eſſe ſi vede, piene d' una mirabil dolcezza, e ſpiegate ſempre con una certa vaga maniera propria di lei ſola. Inoltre perche la mi ſcrive che ſpera viſitar la ſanta Caſa di Loreto, e allora arrivar a S. Marino, non le riſpondo altro ſopra di ciò, ſe non che queſto farebbe a punto un ſigillare tutti li ſuoi humani uffitii paſſati uſati con eſſo me, non ſi ritiri la prego da queſto ſanto e amorevol penſiero che la certifico che venendo a farmi queſto favore ſe non d'altro confido ſi come piacerà almeno di haver pur anchor lei viſitata queſta regione e parte d' Italia, dove 114. anni ſono quel gran Cardinale del ſangue ſuo, venne, ſtette, e ſpeſe tante frutuoſe fatiche, e dove col conſiglio ſuo, e con l' autorità ſua come legato, e con l' arme fece tante honorate impreſe a beneficio della ſanta Sede, e de popoli di queſti contorni, preſſo ai quali ancor ne vive, e viverà ſempre freſca la memoria, e potra anco VS. ſe non m' inganno reſtar ſatisfattiſſima di queſto noſtro Cielo puriſſimo e ſalubre, e della bella veduta di queſte noſtre penne e promontorio, che ſcuopre l' appennino; la Romagna, e la Marca, ſopraſtando al bel mare Adriano, e ſcoprendo anche di là dal Golfo le montagne di

Digitized by Google

tutta la Dalmatia, e ſe bene in particolare, non poſſo promettere albergo degno della ſua perſona, potremo nondimeno comodamente a baſtanza, e allegramente di compagnia alloggiare, laſciando che l'incomparabil dolcezza, che ſuol ſentirſi da i congiunti in vera amicizia, ſuperi qualſiſia commodità. Venghi dunque a Loreto, e di là a San Marino, che queſto forſi potrà dar cauſa anco a me di viſitar poi un giorno l'altra Santa Caſa della Annonciata di Firenze, e di là poi per mio contento arrivar a Piſtoia a riconoſcere parimente il terren nativo di quel Signore, e quanti oggi ſi trovano dell'arboro, e ſangue di caſa ſua, e coſtì con loro in preſenza confermare l'amicizia, qual come derivata da sì alto principio, tengo ſia nata tra noi per non morir mai, che è quanto per queſta volta m'occorre dirle, bacíandole la mano, e me le raccomando in grazia ſicome faccio al Rmo di Bitonto, e alli altri gentiliſſimi huomini di Piſtoia quali merce di V. S. e bontà loro cominciano ad amarmi, ſiccome meritamente io amo, e oſſervo loro; da San Marino il primo di Febbraio del 77.

Di V. S. M. Mag.ca & Ecc.e

Servitore affetionatiſ.mo
Giuliano Corbelli.

III.

Vita Scipionis Carteromachi ab Juſto Fontaninio deſcripta, ex Diario literatorum Italiæ Tomo XX. artic. XI. §. II.

POichè ci ſi è preſentata nuova occaſione di parlare del Carteromaco, non laſceremo queſta volta di darne in ſuccinto la vita, come di perſona, che al tempo ſuo fu in grido di uno de' più dotti profeſſori delle lettere greche, e latine.

Qual ſia nell'antichiſſima Città di Piſtoia la nobil famiglia *Forteguerra*, non può certamente ignorarlo, ſe non chi è affatto ſtraniero nella cognizione delle coſe della Toſcana, dove ella in ogni tempo ſi è ſegnalata.

Baſta dare un occhiata a i tre volumi delle Storie di Piſtoia ſcritti da Michelangelo Salvi, per eſſer perſuaſo, che queſta famiglia ha dati in ogni tempo Soggetti per armi, e lettere nei tre governi, eccleſiaſtico, politico, e militare, celebratiſſimi.

In queſta famiglia pertanto nacque Scipione verſo l'anno 1470. Suo Padre fù (1) Domenico di Jacopo Forteguerra, che ne i due primi meſi (2) del 1472. ſedette Confaloniere di Piſtoia, ſupremo magiſtrato di quella Città, la quale a foggia di Repubblica allora ſi governava. Scipione fece in Roma i ſuoi primi ſtudi: il che ſi ricava dalla lettera ſcritta da lui ad Angelo Poliziano (3) in raccomandazione di Fra Giovan Benedetto da Foligno, uomo, che egli chiamava *græcis & latinis literis adeo eruditum, ut mirum ſit, & antea inauditum in eo ordine talem extitiſſe virum: philoſophiæ vero ſtudiis nulli eius ordinis inferiorem*. Queſto Frà Giovan Benedetto, che per avere ucciſo un'altro Frate della ſua Religione trovavaſi condannato in Padova a perpetuo carcere, era ſtato in Roma amico, e condiſcepolo del noſtro Scipione ſino dalla ſua prima giovanezza: *Is enim eſt*, dice il Carteromaco, *de quo ad te ſcribere inſtituimus, quo nemo nobis in hac urbe (Padova) familiarior cognitus a teneris annis Romæ, cum eiſdem ſtudiis, ſub eiſdemque præceptoribus ambo erudiremur*: ſin d'allora egli

(1) Salvi Iſt. di Piſt. Tom. III. p. 78.
(2) Lo ſteſſo Tom. II. p. 404.
(3) Polit. Epiſt. lib. XII.

con-

Digitized by Google

contraſſe amicizia col vecchio Aldo, il quale poi dedicògli nel 1501. la ſua edizione delle Satire di Giovenale di Perſio. *Eas* (ſono le parole di Aldo) *ad te mittimus, Scipio ſuaviſſime, ut tibi iterum familiares ſua brevitate fiant, ut olim fuerant, cum te Romæ adoleſcens continebas, quando eas non minus tenebas memoria, quam digitos ungueſque tuos.* Ma gli ſtudi e più geniali, e che più gli diedero di riputazione, e grido, cioè quelli della lingua Greca. furono fatti da lui nella Città di Firenze ſotto la diſciplina del Poliziano, e dove pure ebbe per condiſcepolo, e amico il famoſo Varino. Che il Poliziano ſia ſtato ſuo Maeſtro, non v' ha da porlo in conteſa, mentre lo ſteſſo Scipione ſcrivendo a lui la lettera ſopracitata la principia così: *Pudet equidem, Politiane, Præceptor optime, eam potiſſimum expectaſſe ad te ſcribendi occaſionem, unde neceſſitudinis potius, quam voluntatis, aut officii ratio appareret. Nam cum debuerim initio ſtatim, quo huc profectus ſum, ſcribere ad te, ut eſt amici officium, ac multo magis diſcipuli, ego id prætermiſi &c.* E conferma pure la ſteſſa coſa nella ſua orazione delle lodi della Lingua greca, con le ſeguenti parole: *Noſtra quoque tempeſtate non defuere, qui græce ſcriberent: ut Præceptor noſter Politianus, quem & Johanni quoque Argyropylo, græco homini, ſæpe admirationi fuiſſe vidimus, ec.* E non ſolo fù diſcepolo del Poliziano, ma diſcepolo da lui ſommamente amato, e diſtinto: di che non laſcia di farſene bello egli ſteſſo nella ſua lettera al Poliziano, *a quo*, dic' egli, *tantum me amari ſcirem, quantum poteſt a præceptore diſcipulus*. In queſto tempo crediamo, ch' egli cominciaſſe a trasformare il ſuo caſato di *Forteguerra* in quello di *Carteromaco*, che ſignifica, come nell' altro Tomo abbiamo detto (4) la ſteſſa coſa.

Da Firenze trasferiſſi a Padova, forſe per cagione di dare quivi opera ad altri ſtudi, e vi ſi trovava nell' Aprile del 1493., in cui è data la ſua lettera al Poliziano di ſopra rammemorata. Quindi paſsò di là a qualche anno in Venezia, chiamatoci dalla Repubblica con annua onorevole provviſione, per inſegnare alla gioventù le lettere greche, nelle quali egli molto valeva, e nelle quali ſi era guadagnato una ſingolare riputazione: tal che l' Alcionio, che allora viveva in Venezia ſua Patria, ebbe a dire di lui nel ſecondo ſuo Dialogo *de Exilio* (5) che adeſſo, *tametſi latinus eſt, attamen vel Græci ipſi in ſuæ linguæ cognitione, & ſubtilitate primas deferunt*; ed in altro luogo (6) del medeſimo Dialogo ne parla, come più ſotto vedremo, con le più vantaggioſe eſpreſſioni, che deſiderare ſi poſſa. Frequentava egli ſpeſſo la celebre Accademia Aldina, nella quale fiorivano que' tanti inſigni letterati, che poi la ſollevarono ad un grado da non aver invidia a qual ſi ſia delle altre più rinomate d' Italia. Aldo, che fù inſtitutore di eſſa, fa più di una volta menzione nelle prefazioni de' libri, e greci, e latini da lui ſtampati, e particolarmente in quella poſta innanzi alle orazioni di Demoſtene impreſſo da lui, nel 1504., nel quale anno appunto, del Meſe di Gennaio recitò quella dotta Orazione alla Nobiltà, e gioventù Veneziana *de laudibus literarum græcarum*, che và per le mani di tutti.

La ſtrepitoſiſſima guerra, che poi grandemente affliſſe la noſtra Repubblica, eſſendo ſopravvenuta, ella obbligò il Carteromaco a prender congedo da i Veneziani, a' quali era ſtata continuamente in grande ſtima la perſona di lui, ed a portarſi di nuovo in Roma, dov' entrò al ſervigio del Cardinale Franceſco Alidoſio. Queſta, ed altre circoſtanze della ſua vita, ſi ricavano da ciò, che ne ſcriſſe Giovanni Piero Valeriano nel libro II. (7) *de litteratorum infelicitate*, nelle ſeguenti parole. *Is Venetiis magno ſemper in honore habitus, cum duris bellorum temporibus tantum inſtare malorum Venetiis inſpexiſſet, neque in ea rerum perturbatione litterarum ſtudiis, & otio, quod tanto affectabat*

(4) T. XIX. pag. 101.
(5) Pag. 179. edit. Lipſienſ.
(6) Pag. 247.
(7) Pag. 257. edit. Lipſ.

opere,

Digitized by Google

opere, locus esset, abire & ipse coactus, Romam se contulit, ubi a Francisco Alidoxio, magno tunc nominis Cardinali in amicitiam adscitus est, ec. Perseverò in questo servigio fino alla morte del Cardinale, che restò ucciso in Ravenna per mano di Francescomaria della Rovere, Duca di Urbino a i 24. Maggio del 1511. non senza grave dolore, e danno del Carteromaco, il quale per la terza volta trasferitosi a Roma, gli fù di grande aiuto l'amicizia (8) di Angelo Colocci, la cui casa era divenuta il rifugio de i letterati. *Eo mox*, segue a dire il Valeriano parlando del Cardinale Alidosio, *intra Ravennæ mœnia occidione sublato, non sine suorum studiorum iactura Romam reversus, apud hunc Colotium nostrum, cuius in litteratos omnes liberalitatem nemo nostrum non expertus est, quam coniunctissime convixit.*

Non sappiamo, onde fosse indotto a credere il Salvi sopracitato, che il Carteromaco sotto il Pontificato di Giulio II. avesse luogo nella Corte del Cardinale Paleotto: quando egli è certo, che altro Cardinale della Famiglia Paleotta non v'ebbe, fuorchè Gabbriello, il quale cinquanta due anni in circa dopo la morte del Carteromaco, cioè a dire nell'anno 1565. a i 12. Marzo fù da Pio IV. Sommo Pontefice alla Porpora Cardinalizia promosso (9). Sappiamo bene, per la testimonianza del Valeriano, che Scipione, per mezzo del Colocci, venne in conoscenza, che è lo stesso, che dire, in istima, del Cardinale Giovanni de' Medici, che nel Febbraio del 1513. essendo asceso al supremo governo della Chiesa col nome di Leone X. e avendo incontanente deliberato di fare Cardinale Giulio de' Medici, suo fratel cugino (che poi fù Clemente VII.) dopo averlo creato Arcivescovo di Firenze, diedegli per compagno, o più tosto per direttore ne' suoi studi, il nostro bravo Scipione, che da esso Giulio e per la bontà de' costumi, e per la eccellenza della dottrina era sommamente tenuto in prezzo, ed amore: *Mox Leone*, segue il Valeriano, *ad Pontificatum adsumpto, cum prima illi Principi insedisset cura, Julium patruelem fratrem in summi ordinis collegium cooptaret, & iam hominem Sacris Florentinorum præfecisset, Scipio illi studiorum socius datus, cui quidem, ut & probatissimi mores, & litteræ eius optimæ exigebant, carissimus esse cœperat, neque dubium, quin & ipse de ornando studiorum socio cogitaret, ec.* Prima però del Pontificato del Cardinale Giovanni, questi aveva tolto in sua Casa il Carteromaco, e però l'Alcionio, che scrisse il suo libro nel 1512. fa, che nel luogo sopraccennato Giulio de' Medici parlando con esso Giovanni della persona di quello, lo chiami *Familiarem nostrum*; e in altro luogo (10) mette in bocca dello stesso Giulio le seguenti paroie: *Multo item græca litteratura insignes vires Domi habes* (il ragionamento è rivolto al suddetto Cardinale) *ad quorum æmulationem non desisti, cum omni genere exercitationis, tum maxime stilo augere partam Eloquentiam; atque inter hos maxime eminet Scipio Carteromacus, quem honorificentissime, pro tua natura, liberalissimeque tractas, cum præsertim videas illum, quanquam latinum, Græce sic loqui, & scribere, ut solus post veterum Græcorum, Platonis, Isocratis, Demosthenis, & Strabonis interitum, ortæ eloquentiæ tutor relictus videatur.* Sostenuta da tali appoggi, e da tanto merito non potea non avvanzare a gran passi la fortuna di questo insigne letterato; ma improvvisa, e immatura morte gli troncò nel fiore delle speranze, e degli anni sgraziatamente la vita. Seguì questa nella Città di Pistoia sua patria con grave detrimento delle lettere. *Accidit vero*, così termina l'elogio di lui il Valeriano, *ut paucissimos post menses, ex quo a tanto Principe (Leon X.) in amicitiam acceptus fuerat, repentina correptus febri, Pistorii prius moreretur, quam ullam favorabilem sibi auram adspirare sensisset.* Il tempo preciso di questa morte ci vien dichia-

(8) Federic. Ubaldin. in vita Ang. Colotij pag. 16. *Galeotius* Ruvereuse. in *Palcotium* mutatus e N.
(9) Ex typographi oscitantia in Salvii locum illum error sane perridiculus inrepsit, & Cardinalis (10) Pag. 247.

rato

Digitized by Google

rato dallo Storico Salvi sotto l'anno 1513. con queste parole: *Adi 6. Ottobre la Città fece perdita di un suo chiaro Soggetto, che fù M. Scipione di Domenico Forteguerra cognominato il Casteromaco* (leggasi; come anche più sotto, *Carteromaco*) *senza pari nelle belle lettere, e nelle Greche stimato il primo del suo secolo*. L'età di lui passò di poco il quarantesimo secondo anno, come si ha dalla testimonianza di Erasmo, che nella DCLXXI. delle sue lettere 788. dell'ultima edizione di Leida 1706. in foglio, scritta a Jodoco Gavero, ci dà un ritratto assai vantaggioso dell'animo del Carteromaco, rappresentandocelo lontano da un gran difetto, che a molti anche grandi letterati è per altro comune, cioè dall'ostentazione: *Bononiæ primum videre contigit Scipionem Carteromacum, reconditæ, & absolutæ eruditionis hominem, sed usque adeo alienum ab ostentatione, ut ni provocasses, iurares esse litterarum ignarum. Cum eo post Romæ fuit mihi propior familiaritas, & decessit haud multo maior annis quadraginta duobus.*

Non è stata poca disgrazia del Pubblico la immatura perdita di un tant'uomo, poichè questa è stata cagione, che pochissime opere di lui ci siano rimaste. Molte aveva egli in animo di pubblicarne, e queste ancora dopo la sua morte andarono a male; ed il Salvi giudica, che perchè gran parte di esse restarono in Roma, gli fussero da altri usurpate. La grandezza di questa perdita fù riconosciuta anche dal vecchio Giraldi, che nel I. Dialogo *de Poetis nostrorum temporum* così ragiona. *Per hæc nostra tempora fuit Pistoriensis Scipio Carteromacus, qui græce, & latine scivit, nec infans fuit: interceptus ille ante diem, quæ utraque lingua inchoata promiserat, haud plane perfecit: multum quidem eo moriente amisimus*. Da quel poco non dimeno, che ne è rimasto alle stampe, puo ognuno agevolmente comprendere, quale e quanto è sia stato sì nel greco, sì nel latino; sì nel verso, sì nella prosa. *Qua litteratura fuerit*, così il Valeriano, *sive carmen græce, sive latine pangeret, sive orationem elucubraret, ex multis eius scriptis unicuique erudito viro licet inspicere. Plurimum vero proderat ingeniis abditissimos quosque locos disciplinis in omnibus interpretando, ut facile diceres, nihil ad hanc diem scriptum, quod ille non legisset, nihil ab eo lectum, quod non in aliorum frugem benignissime communicaret*. Sforso Frosini (non Fiosini come per errore di stampa si legge nel Salvi) che fù un bravo letterato di Pistoia, vivente nel principio del secolo oltrepassato, soleva dire, che il Carteromaco fù, dopo Messer Cino il più insigne letterato, che avesse avuto la sua Patria. Noi non ci fermeremo quì a riportare i grandi, e diversi Elogi, che sono dati a questo Scrittore da Uomini dotti. Accenneremo solamente, che ne parlano con la dovuta giùstizia, oltre a i già nominati, ed altri; che ci occorrerà più sotto di nominare, Lorenzo Crasso nella Storia de' *Poeti Greci* pag. 452., il Baylé nel Dizionario Critico Tom. I. pag. 819. il Fabbricio nel libro II. e nel IV. della Biblioteca Greca, Giorgio Andrea Imhoff nel politico Greco pag. 14 e 134. e prima di tutti questi, Francesco Arsillo da Sinigaglia, che nel suo Poema Elegiaco *de Poetis urbanis*, cioè de' Poeti, che al tempo suo nella Corte Romana fiorivano, stampato in Roma dietro la *Coryciana*, per Lodovico Vicentino, e Lautozio Perugino, 1524. in quarto, ne' seguenti versi così lo loda:

Felix exactæ est sic Carteromacus artis,
Ut nihil adscribi, diminuive queat.
Euterpen trahit hic, sociasque e Phocidosora,
Romuleique iubet littus amare soli.

Ma dopo tutto passiamo a fare menzione di quanto, secondo la nostra conoscenza, si trova stampato del Carteromaco.

I. *Oratio de laudibus literarum græcarum. Venetiis, in ædibus Aldi*, 1504. in 4. In quest'anno, come abbiamo detto, egli recitolla in Venezia, in nobile, e pieno uditorio,

Digitized by Google

rio, e con una lettera l'ha dedicata a Daniello Renieri, gentiluomo Veneziano, e poi Procuratore di San Marco, ſoggetto dottiſſimo, come ſi ha per teſtimonianza di Aldo, di Girolamo Bologna, o Bononio, che vogliamo dirlo, di Vettor Fauſto, e di altri infiniti, ſpecialmente nelle tre lingue ebraica, greca, e latina. Udiamone il Carteromaco: *Orationem noſtram de laudibus græcarum literarum multorum petitionibus, & quaſi conviciis efflagitatam, ſub tuis auſpiciis publicamus, Daniel Reneri. Non modo enim ſingularis humanitas tua, benevolentiaque erga nos id facere cogit, ſed & græcæ quoque linguæ tanta experientia, ut me ego, quoties de his rebus una (ut fit) confabulati ſumus, adiutum abs te in ea maxime ſenſerim, ec.* Queſta Orazione fù poi riſtampata in Baſilea appreſſo il Frobenio nel 1517. in quarto, e in quarto pure fù anneſſa alle Orazioni del Cardinale Beſſazione ſtampate in Roma nel 1543. Arrigo Stefano l'ha promeſſa alla edizione del ſuo Teſoro della lingua greca, impreſſo in Parigi in foglio nel 1572. Ed ella finalmente fù impreſſa anche nel principio del Tomo primo della gran raccolta de' Poeti Greci, fatta da Jacopo Lezio, e ſtampata, *Aureliæ Allob rogum*, ſumptibus *Caldorianæ Societatis* 1606. in fol. fra alcune altre Orazioni d'altri Autori ſopra lo ſteſſo argomento.

2. *Ariſtidis Oratio de laudibus urbis Romæ, e græco in latinum verſa.* Queſta verſione rammemorata dal Geſnero nella Biblioteca, non ſappiamo, quando fuſſe impreſſa la prima volta. Dall'Indice della libreria Barberina ſi ha, che ſe ne faceſſe una edizione in Firenze nel 1519. in 8. (11)

3. *Claudi Ptolomæi de Geographia libri VIII. e recenſione Marci Monachi Cœleſtini Beneventani, Joannis Cottæ Veronenſis, Scipionis Carteromachi Piſtorienſis, & Cornelii Benigni Viterbienſis; Romæ* 1507. *in folio, cum privilegio Julii II. Pontificis.* Il Voſſio nel III. libro *de Natura artium*, che tratta della Matematica, al Capo LXIX. che è de' Geografi latini, riferiſce la edizione ſuddetta di Tolomeo, corretto da que' quattro valentuomini Italiani, *qui quatuor*, dic'egli, *ſedulam navarunt operam in Geographia Ptolomei corrigenda*. Noi avremmo deſiderato di avere ſotto l'ochio la predetta edizione, per poterne parlare più diſtintamente. Il Fabbricio l'accenna anch'egli nel IV. libro della Biblioteca Greca Cap. XIV. pag. 413. ma niente aggiunge di più a quello, che il Voſſio ne aveva detto.

4. Abbiamo pure del Carteromaco qualche lettera sì greca, come latina: Del primo ordine ſi è la lettera ſcritta da lui a Varino, e ſtampata avanti il *Cornucopia* di queſto nel 1496. come ſi è detto a carte 107. del precedente giornale. Del ſecondo ordine ſono quella al ſuo Maeſtro Poliziano poſta nel XII. libro dell'epiſtole di queſto, e l'altra a Daniello Renieri, premeſſa alla ſua Orazione delle lodi della lingua greca (12).

5. Scriſſe parimenti epigrammi, nell'una, e nell'altra lingua, in vari libri diſperſi. Fra i greci rammenteremo quello, che egli ſcriſſe in commendazione del Poliziano, aggiuntavi la interpretazione latina, poſto dietro la lettera latina ſcritta da lui al medeſimo Poliziano. Ve ne ha due altri pur greci, l'uno avanti il *Cornucopia*, e al Dizionario dell'amico Varino, e l'altro in lode dell'*Homerocentra*, o ſia de' Centoni ſacri formati co i verſi di Omero; ed è poſta nella raccolta de' Poeti Criſtiani fatta, e ſtampata da Aldo nel 1501. e 1502. in 4. A queſta edizione vi è poſta anche la verſione latina dell'epigramma greco del Carteromaco, il quale trovaſi riſtampato a c. 12. nel Muſeo delle illuſtri Poeteſſe di Lorenzo Legati, con un altra verſione latina di eſſo Legati, da cui viene detto il noſtro Scipione, *Magnus ille Scipio Carteromacus Piſtorienſis Poeta, de Tuſcis, Latinis, & Græcis Muſis æque benemeritus.* Tra i ſuoi Epigrammi latini abbiamo oſſervato quello al Poliziano, che ſta avanti l'altro in lin-

(11) Vide quæ in ſequentem articulum adnotabimus.

(12) Adde Epiſtolam ad Cardinalem Ruvereum de qua infra.

gua

gua greca; e quell'altro posto nel libro primo della *Coryciana*, sotto il qual titolo si contiene una bella raccolta di versi latini divisi in tre libri, in lode di Giano, o sia Giovanni Coricio, di cui parla il Valeriano nell'Opera più volte di sopra rammemorata; e un altro finalmente nelle Collettanee di diversi Autori in morte di Serafino Aquilano, stampate in Bologna per Caligula Bazaliero, 1504. in 8. (13)

6. Nelle stesse Collettanee v'ha similmente un suo grazioso Sonetto; dal qual saggio si vede, quanto onore e' si sarebbe acquistato anche nella nostra poesia, se l'amore delle cose greche, e delle latine non lo avesse dall'esercitarsi in quella distolto.

IV.

Eiusdem vitæ retractatio, & continuatio auctore Justo Fontaninio ex Diario literatorum Italiæ Tom. XXVI. artic. VIII.

LA Vita di questo valentuomo inserita nel Giornale XX. non fù da noi sì pienamente descritta, che non ne siano rimaste da comunicare al pubblico altre memorie considerabili: le quali ora in continuazione, e supplemento di quello, che dianzi già ne scrivemmo, saranno disposte con più accuratezza, a cagione degli atti ultimamente capitatici alle mani; onde speriamo doversi molto bene illustrare questa sì nobil parte della Storia letteraria Italiana. Da molti secoli fiorisce in Toscana, e in Pistoia la famiglia de' Forteguerri, i quali fin nell'anno 1280. si trovano mentovati col trattamento notabile di *Nobiles, & potentes viri*; titolario, che in quel tempo non si dava, se non a famiglie di principalissima potenza, e autorità, siccome è noto a chi è pratico delle storie d'Italia de' secoli inferiori. Nel suddetto anno 1280. a i 2. Marzo Guidaloste Vescovo di Pistoia, veduto il suo Vescovado bravamente assistito in molte occasioni non solo da i Tedicinghi, ma anche da' Forteguerri, gli uni, e gli altri feudatarj della sua Chiesa, gl'investì solennemente *per baculum* de' Vassalli, e delle decime di tutte le loro possessioni; e di quelle pure, che avevano nella villa chiamata *Publica*, siccome i loro maggiori ne erano anticamente (*antiquitus*) già stati investiti da' Vescovi suoi precessori. Il giuramento di fedeltà, che i Tedicinghi, e i Forteguerri in tale occorrenza prestarono al Vescovo Guidaloste, come suoi feudatari, è osservabile, per esser simile a quello, che prestavasi a Sommi Pontefici da Cardinali, da i Rè delle due Sicilie, e da altri gran Personaggi, cioè: *promittentes, quod fideles erunt dicto Domino Episcopo, & Ecclesiæ Pistorienſi, & eius successoribus canonice instituendis: non erunt in consilio, neque in facto, ut vitam perdat, aut membrum, quod capiatur mala captione. Consilium quod per se, vel per litteras, vel per nuncium manifestabit, ad damnum dicti Episcopi, & Episcopatus nemini revelabunt. Adjutores erunt eidem ad defendendum eundem, & Episcopatum: & privilegia, & jura ipsius in quantum poterunt, contra omnem personam firma & illibata servabunt.* Questo strumento d'investitura fù scritto nel Palagio Vescovale di Pistoia da Stefano Diedi.

Ora questa illustre famiglia propagossi in Pistoia di mano in mano senza discontinuazione alcuna di chiarezza, finche da Jacopo nacque Domenico, il quale fù cugino carnale di Niccolò Forteguerri, detto il Cardinale di Teano. Esso Domenico risedè tre volte supremo Gonfaloniere della Città, cioè nel 1471. 1475. 1482. e da Maria

(13) Scripsit quoque Elegiam, quam in appendice huius secundæ partis edemus. Ceterum de ea collectione in funere Seraphini Aquilani. Videsis Quadrium vol. II. lib. I. dist. II. Cap. X. pag. 673.

Digitized by Google

Agnolina ſua Moglie dopo aver generati ſei maſchi, cioè il noſtro Scipione, Michele, Antonio, Gian Piero, Jacopo, e Franceſco, ei ſe ne paſsò da queſto ſecolo a i 12. d'Ottobre nell'anno 1488.

Scipione venuto in luce il dì 4. Febbraio 1467. moſtrò inclinazione, ed ingegno per le lettere, onde ne fù allevato, e incamminato non ſolo in Roma, e in Firenze, come dicemmo; ma anco per alcuni anni nello ſtudio di Piſtoia, *detto la Sapienza de' Forteguerri*, per eſſere ſtato già fondato dal Cardinale, e dotato per lo mantenimento di XII. Studenti, tre de' quali poteſſero eſſere del ſuo proprio lignaggio. Paſſato poi Scipione nella univerſità di Padova, fece porgere ſuppliche da i Parenti al Sommo Pontefice Aleſſandro VI. per ottenere la grazia di goderſi altri ſei anni gli emolumenti della Sapienza di Piſtoia: la qual grazia gli fù benignamente impartita dal Papa, a i 25. di Febbraio del 1493. eſſendo Scipione in quel tempo in età di 26. anni. Ci pare ben fatto inſerire quì diſteſamente il Breve Pontificio, come non poco onorifico a Scipione.

Dilectis filiis familiæ domus, & Officialibus Sapientiæ de Forteguerris de Piſtorio.

Alexander Papa VI.

Dilectis filiis (14) ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Exponi nobis feciſtis quod bonæ memoriæ (15) Cardinalis de Forteguerris Piſtorienſis, de cuius familia eſtis, erexit in iſta Piſtorienſi Civitate domum Sapientiæ, de Forteguerris nuncupatam, bonaque plurima illi dedit, ex quorum fructibus duodecim ſcholares, in quibuſvis ſtudiis commorantes, certo cuilibet ſalario pro ſex annis continuis ali & manuteneri deberent: ex quibus tres de veſtra domo, ſi qui eſſent, & ſtudere vellent, per vos deputarentur; quodque talium fructuum cuſtodia ad vos una cum certis officialibus deſuper deputatis pertineret, ſicuti latius ex fundatione dictæ domus dicitur apparere, cuius fundationis, & in ea contentorum vigore, vos dilectum filium Scipionem etiam de Forteguerris, eiuſdem Nicolai ex fratre patruele nepotem, pro ſex annis elegiſtis & deputaſtis, qui tam græcis, & latinis litteris, & Philoſophiæ operam diù dedit, & nunc in univerſitate Paduana actu ſtudet, adeo ut ſex annorum terminus ſit iam elapſus. Verum ſicuti eadem ſubiungebat expoſitio, cupit idem Scipio diutius in iis ſtudiis verſari, neque id facere commode poſſet ſine ſubſidio illo ex fructibus dictæ domus Sapientiæ ſibi dari ſolito; ideo nos humiliter ſupplicari curaſtis, ut veſtro in hoc, & illius deſiderio dignaremur annuere, cum id vobis abſque Apoſtolica diſpenſatione non putetis licere; quando quidem juxta dictam fundationem, tres a vobis ſcholares de veſtra familia ſint deputandi; & tamen pro nunc de familia ipſa nemo ad id aptus reperitur, in quo caſu, ex (16) defectu, videlicet ſi de veſtra familia non ſint, tres alios eligere debetis; nos huiuſmodi ſupplicationibus inclinati, ut tam Scipionem prædictum, quam alios de domo veſtra pro tempore deputandos, qui tamen in ſtudiis reſideant, in defectu, quod alii de veſtra domo, & familia non exſtent apti, & idonei, qui ſtudere velint, cum emolumentis conſuetis iuxta fundationis ordinationem ultra ſex annorum ſpacium præfixum pro ſex aliis annis, libere & licite eligere, & deputare poſſitis, & valeatis, Apoſtolica vobis autoritate tenore præſentium concedimus

(14) Lege ex autographo dilecti filii.
(15) Nicolaus.
(16) Et.

pariter,

Digitized by Google

pariter, & indulgemus, mandantes officialibus dictæ Sapientiæ, & aliis, ad quos ſpectat, ut tam Scipioni, quam aliis pro tempore ſic per vos deputandis, de emolumentis prædictis reſpondeant cum effectu; conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis, ac dictæ fundationis ſtatutis quorum tenores ac ſi de verbo ad verbum inſererentur præſentibus, haberi volumus pro ſufficienter expreſſis cæteriſque in contrarium facientibus, non obſtantibus quibuſcumque. Datum Romæ apud S. Petrum ſub annulo Piſcatoris die xxv. Februarij Mccccxciii. Pontificatus noſtri Anno primo.

Ia. Volterranus.

La data, e il tenore di queſto breve confermano lo ſcritto da noi nell'altra parte di queſta vita, cioè, che Scipione nell'anno 1493. trovandoſi nello ſtudio di Padova, dove col ſoccorſo recatoli dalla clemenza del Pontefice potè egli più aggiatamente attendere all'acquiſto delle buone lettere. Il che fece con tanto ſucceſſo, che fù impiegato dalla noſtra Repubblica alla iſtituzione della Nobiltà Veneziana, ſiccome ci fa comprendere la ſua Orazione detta alla medeſima nobiltà nel 1504. *de laudibus literarum græcarum*; e ne da contezza anche Piero Valeriano, per quanto accennammo. Era ſalito al Pontificato Giulio II. nel 1503. quando il noſtro Carteromaco da lui fù chiamato a Roma, e poſto in corte del Cardinale Galeotto Franciotti della Rovere Luccheſe, del titolo di S. Piero *in vincula*, e Vicecancelliere della S. R. C. nipote del Papa per via di ſorella, e da lui promoſſo alla porpora nell'anno ſteſſo 1503., mentre ſe ne ſtava allo ſtudio in Avignone. Queſto Cardinale nelle Storie di Piſtoia del Salvi erroneamente vien detto *Paleotto*, conforme avvertimo (17). Al medeſimo Cardinale indirizzò il Carteromaco l'orazione di Ariſtide, che eſſo aveva tradotta dal greco, come ſi vede nell'edizione, che ne fù fatta in Venezia nella Stamperia Aldina nell'anno 1519. in 8. inſieme con gli Scrittori della ſtoria Auguſta, e con altre coſe a carte 397. e 399. ove ſi legge un Epigramma d'eſſo Carteromaco al medeſimo Cardinale (18). Indi morto il Cardinale a i xi. di Settembre del 1508. Scipione ſi riparò preſſo il Cardinale Franceſco Alidoſio, che poi nell'anno 1511. fù ucciſo dal Duca d'Urbino Franceſco Maria di monte feltro. Laonde il Carteromaco tornato a Roma, ſe la paſsò con Angiolo Collocci da Jeſi, allo ſcrivere del Pierio, e anche di Federigo Ubaldini nella vita del Collocci pag. 16. dove però ignorando la Patria di Scipione chiamollo di nazione greco. Già notammo, che Eraſmo nella lettera 671. atteſtò di averlo trattato, e conoſciuto in Bologna, e anche in Roma: il che debbe eſſere avvenuto nel tempo, che ſerviva il Cardinale Galeotto. Però Beato Renano, confidente d'Eraſmo, nella lettera prepoſta alle opere di Origene dell'edizione di Baſilea del 1536. preſſo il Frobenio, dice, che il conobbe anche in Venezia. Le parole del Renano ſono queſte: *Ubi* (cioè in Venezia) *Marco Muſuro, atque Scipione Carteromaco, viris doctiſſimis familiariter uſus eſt, quos non ſemel conſulait, ſi quis nodus incidiſſet: horum eruditionem, ac candorem apud amicos commendare ſolitus*. Il medeſimo Eraſmo nel dialogo intitolato *Ciceronianus*, che è nel tomo 1. delle ſue opere pag. 1210. della nuova

(17) Vide, quæ in Salvii defenſionem notavimus n. 2.

(18) Quæ heic citatur editio Aldina, numquam a me inveniri potuit. Vidi equidem Florentinam eiuſdem anni *per hæredes Philippi Juntæ*, in qua poſt Joannis Baptiſtæ Egnatii Veneti *de Cæſaribus* libros tres eiuſdemque in Spartani, Lampridiique vitas, & reliquorum annotationes, poſt Nervæ, & Traiani, atque Adriani Principum vitas ex Dione Georgio Merula interprete, poſt Ælium Spartianum, Julium Capitolinum, Lampridium, Flavium Vopiſcum, Trebellium Pollionem, Vulcatium Gallicanum ab eodem Egnatio caſtigatos, additamque in calce Heliogabali principis ad meretrices elegantiſſimam orationem, legitur oratio illa Ariſtidis. Carteromachi epiſtolam, & carmen heic memoratum recudemus in appendice.

Digitized by Google

edizione, parla del Forteguerri in questi termini : *Porro Scipionem Carteromacum agnosco, virum citra ostentationem, utraque litteratura doctum. Ceterum ex his, quæ scripsit, non apparet, illum affectasse Tullianam eloquentiam.*

La morte del Carteromaco, nato, come si disse nel 1460. sarebbe accaduta, secondo Erasmo, circa il 1510., dicendo egli, che *discessit haudmulto maior annis quadraginta duobus*; Ma il Salvj, e le memorie de' Signori Forteguerri il fanno morto ai 16. d'Ottobre del 1513. cioè di 46. anni. Però Fulvio Orsini nella lettera, che daremo qui sotto, scrive, che morì 15. anni prima che egli nascesse. Nacque l'Orsini nel 1530. secondo Giuseppe Castiglione nella sua vita; onde se così è, il Carteromaco se ne morì nel 1515. Ne sarebbe gran fatto, che nelle suddette memorie, come furono prese dal Salvj, fosse sbagliato, e non ben distinto il numero 5., perciò facilmente creduto un 3. L' Orsini fu persona esatta, e ben informata delle cose del Carteromaco, per quanto mostra l' accennata lettera, da lui scritta ad un nipote d' esso; onde s' ha argomento di mettere con essa in dubbio la suddetta epoca della morte di Scipione; Intorno al quale, perchè nulla manchi a curiosi della Storia letteraria, porremo qui la suddetta lettera.

Lettera di Fulvio Orsini a Michele Forteguerra.

A Pistoia

Mto. Magnifico Sig.re mio Prone Osservandissimo.

SCrivendo a VS. la quale in tutte le cose io stimo molto maggiore di me, non havendole nel passato più scritto, ne conoscendola manco, se non dalla fama, la quale per mezzo delle sue virtù, e del Sig. suo Zio, s' è acquistata, non dubito, che mi sarebbe necessario usar de' proemi, e delle cerimonie : il che non facendo io, la prego, che il voglia piuttosto attribuire alla riverenza, e al rispetto, che le porto, che all' audacia, ovvero temerità : oltrache il desiderio, che ho di venire spicciatamente alla conclusione di quel, che le scrivo, è sufficiente a lasciarmi qualsivoglia proemio, e mezzo. Stimerà dunque, che quel, che le dico m' è tanto caro, quanto cosa, che potessi mai al mondo desiderare : del che sapendo VS. esser parimente, e più di me desiderosa, non mi affaticherò d' usar molte parole in dimandarle quello, che oltra a tornare in grandissimo onore della memoria del Sig. suo Zio, partorisce ancora eterna gloria anche a VS., come a quelli, che dopo lei saranno di Casa sua. E acciochè ella sappia quel che dico, essendo questi giorni passati venuti gli eredi della buona memoria di Monsig. Angelo Collocci, Vescovo di Nocera, e grandissimo amico, mentre visse, della buona memoria del Sig. Scipione Carteromaco suo Zio, acciochè io volessi usare diligenza di raccogliere tutte quelle compositioni, le quali dopo la morte sua in diverse mani erano venute, e darle alle stampe, se però erano degne che venissero in luce; Io come affezionatissimo di Monsignor Angelo Collocci tanto dopo la morte sua, quanto mentre egli visse, accettai volentieri l' impresa : e fatta ogni diligenza in ritrovar quegli Scritti, e cercata la guardaroba di Nostro Sig. dove co' suoi libri furono portate molte cose non solo sue, ma di molti altri Letterati, come ancora della buona memoria del Sig. Scipione Carteromaco, non v' ho ritrovato cosa alcuna ecetto che i libri. E veduta medesimamente la libreria di Papa Marcello, dove era verisimile, che fosse qualche cosa,

avendo

Digitized by Google

avendo la ſanta memoria di quel Papa vedute molte coſe, e avute nelle mani quelle compoſizioni, non s'è finalmente trovata coſa buona, riſpetto a tanti belli ſcritti, che vi volevano eſſere. Ma ſiccome a Dio piacque, nella morte di Monſignor Angelo Collocci eſſendo venuti in mano mia alcuni ſuoi libri, vi ſi trovorono per avventura da 200. Epigrammi latini aſſai belli. I quali ora avendo poſti inſieme, per richieſta di queſti ſuoi Signori Eredi, io ſono riſoluto di darli alle ſtampe. E non contento del mio giudicio, ſtimando negl' Epigrammi richiederſi ſopra tutto l'eccellenza, gli ho dati a rivedere a certi Letterati, i quali eſſendo d'un medeſimo parere con meco, avendo fatta l'elezione dell'eccellenti ſoli, gli anno ridotti al numero di 100. Ma però tali, che poſſono facilmente ſtare a comparazione di qualſivoglia dell'antichi. Ma eſſendo in tal modo il libro delli Epigrammi molto piccolo, ſono riſoluti queſti Signori Letterati di metterci alcuni altri Epigrammi di uomini illuſtri, i quali ancora eglino ſono ſtati amici del Collocci, mentre viſſero, talchè ſi venga a fare un libretto di Poeti illuſtri molto bello, e onorato. Ora eſſendomi nata occaſione, per mezzo della quale poſſa moſtrare a VS. quanta affezione porto alla memoria del Signor Carteromaco, il quale non avendo io mai veduto, ne conoſciuto, eſſendo egli morto 15. anni avanti, che io naſceſſi, ma ſolo avendo veduti molti ſuoi libri ſcritti appreſſo diverſi Letterati, ma la maggior parte in mano del Colloccj, m'hanno cagionato tale amore verſo l'oſſa di quell'uomo, che ne' miei ſtudi, i quali ho infin qui ſeguitati tanto greci quanto latini, non ho voluto ſeguire altro modo, che quello, che egli tenne nell'oſſervare le coſe, che ſtudiava, per mezzo del quale venne a tale eccellenza, che ha dato ammirazione a tutti quelli del ſuo, e noſtro tempo, e a quelli ancora, che dopo ſaranno. Se VS. come è ſuo debito, e come credo ancora che farà, vorrà aver riſpetto alla fama del Signor ſuo Zio: il che volendo fare, le dico eſſer venuta una onoratiſſima occaſione; Perchè avendo io de' ſuoi Epigrammi latini una mezza dozzina, ma però belli, ſono riſoluto, che ſi ſtampino con gli altri di queſt' illuſtri Letterati, acciochè dapoichè egli non ha potuto vivere per mezzo della natura (perchè mi dicono appena eſſer venuto all' età di 50. anni) poſſa almeno vivere per mezzo de' ſuoi ſcritti. Queſto dico, perchè doppo l'orazione, che egli traduſſe d'Ariſtide, e qualche Epigramma greco, ovvero Epiſtola, che Meſſere Aldo Manuzio ſtampò nelle prime carte di alcuni libri, non ſi trova altra memoria di queſto uomo: e i ſuoi libri, i quali egli ſtudiò, e ſcriſſe, non gli vedrà, ognuno, come gli ho viſti io; e ſe pure alcuno gli vedrà, non conoſcerà che quella ſia ſua mano: onde prego VS. in ogni modo, che voglia illuſtrare in quel che potrà la memoria del Signor ſuo Zio, perchè io dalla parte mia farò quanto potrò; ora ſe mai per alcun tempo avrò miglior occaſione, non permetterò il nome d'un tanto uomo ſtare coſi incognito. Ma perchè queſti Epigrammi ſuoi, i quali ſono in mia mano, ſon pochi riſpetto al nome del Signor Carteromaco, ho voluto ſcrivere a VS. che ſe ella deſidera, che ſi dia la vita del Signor ſuo Zio, e che egli ſia ſempre in memoria delle Perſone, voglia mandarci alcuni di quegli Epigrammi, i quali abbiamo inteſo, che ha compoſto il Signor Carteromaco, eccellente però, e buono, acciochè potendoſi venire al numero di trenta Epigrammi almeno, ſi deſſe maggior gloria al nome ſuo, e premio delle fatiche. Ne meno deſidererei, ſe ella aveſſe alcun ſuo Epigramma greco, che mel mandaſſe, perchè fù molto più eccellente per dir la verità in queſti, che ne' latini, ancorchè in queſti non cedeſſe a perſona del ſuo tempo. E volentieri io ne ſtamperei alcuno greco, non avendone io neſſuno, ancorchè Monſignor Colloccj ne aveſſe molti. E di tutto queſto quantunque ſappia non biſognare, la prego con tutti quei modi, e iſtanze, che poſſo, promettendole io dalla

Digitized by Google

mia parte averlene ſingolariſſimo obbligo, oltrache a queſti Signori Letterati ne farà piacere grandiſſimo, e mandandogli, potrà fare, che ſi conſegnino in mia mano, o di Meſſer Paolo Panciatichi, ovvero di Meſſer Giambatiſta Forteguerra ſuo parente, con la commiſſione però che ſieno dati in mia mano, che ſaranno fidatiſſimi. E queſto penſando, che baſti, non le darò altro faſtidio, ſe non di pregarla, che mi voglia tenere in numero de' ſuoi affettionatiſſimi, come veramente le ſono; e che mi dia avviſo di tutto quel, che le ſcrivo, quanto prima, con darmi ancora queſta ſodisfazione, che io ſappia che libri, ovvero compoſizioni tanto greche, quanto latine VS. tiene del Signor Carteromaco, con l'età ancora, quanto egli viſſe, il padre, l'origine della Caſa, il giorno della morte, e l'anno; perchè le prometto, che mi farà grandiſſimo, e ſingolar piacere a ſcrivermi tutto queſto, talchè non ſi pentirà mai della corteſia, che mi uſerà. E con queſto farò fine, conoſcendo eſſere ſtato più lungo di quello, che voleva. Reſta ſolo, che ſe di quà poſſo coſa in ſuo ſervizio, ſi degni comandarmi, che volentieri la ſervirò. Roma ai 20. Giugno 1556.

Di V. S.

Servitor Fulvio Orſino.

Sin quì l'Orſini, il cui diſegno intorno alla pubblicazione degli Epigrammi del Carteromaco, non ſi ſa come finiſſe. Il vero ſi è che tra i ſuoi codici laſciati in teſtamento alla libreria Vaticana, vi ha qualche ſcritto originale del Carteromaco in verſi, e di carattere, che non è de più leggibili del mondo. Ma ſono coſe di quei tempi un poco meno ſcrupoloſi de' noſtri.

Di qualche altro ſuo Epigramma, capitatoci alle mani, quì daremo due ſaggi;

I.

De quadam tabella artificioſe depicta.

Miratur quo (19) ſe felix natura, puellam,
Fida magis ſpeculo picta tabella refert:
Non probitas, ſanctive latent in imagine mores.
Non pius & formæ conveniens animus.
Ergo ut Appelleis par ſit pictura tabellis,
Præſtat Apelleæ caſta puella Deæ.

II.

In ſepulcro Familiæ Forteguerræ in Eccleſia ſancti Pauli Piſtorii.

In terris alii ſibi celſa palatia condant,
Quæque habitent paucos, tecta ſuperba, dies.
Nos cineri & membris hevia hæc monumenta caducis
Struximus, hoc ſaltem, noſtra futura, modo.
Illis impenſas & opes mors auferet, at nos
Non poterit, dominos non ſtatuiſſe magis. (20)

(19) *Qua MS. a me inſpectum.*

(20) *In eodem MS. hæc ſequuntur: Antonius, Scipio, Franciſcus Forteguerræ fratres ſibi poſteriſque ſuis, & toti gentilitati viventes poſuere.*

No

Digitized by Google

Non lascieremo di ricordare, che nella Logica d' Aristotile stampata in greco da Aldo nel 1495. in foglio, v' è una prefazione greca del nostro Scipione, e anche un Epigramma pur greco; E che se bene Daniello Einsio nella prefazione delle sue poesie greche diretta ad Ughone Grozio, della stampa di Leida, 1640. in 16. parla con poca stima delle cose greche del Carteromaco: *Scipionis Carteromaci omnia quæ alibi sunt edita, bonam voluntatem sine successu ostendunt*: già non di meno ciò non merita tutta la fede, mentre si sa, che anche Einsio fù un giudice troppo severo delle cose de' nostri Italiani, e che in questo seguì l' esempio di Giosesso Scaligero, suo maestro, che disse poco bene, e molto male di tutti.

Quì per fine sarebbe luogo a qualche doglianza contra Paolo Giovio, per non aver fatto l' elogio d' un uomo così distinto in lettere, come fù il Carteromaco; Ma questa non è la sola mancanza di quel chiaro Scrittore, avendo egli pure taciuto d' Augusto Graziani, di Bernardo Ruccellai, di Pontico Vitunio, e di Girolamo Borgia, e di altri famosissimi Letterati del tempo suo.

V.

Ad Galeotum Ruvereum tituli S. P. ad vincula Presbiterum Cardinalem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Vicecancellarium, Scipionis Carteromachi in Aristidis orationem è Græco in latinum conversam. Epistola.

ANimadverti, Galeote Pater amplissime, iamdiu expectare te græcum aliquid a nobis latinitate donatum. Ego vero qui te eo desiderio flagrare intelligerem, diu quoque & ipse mecum animo agitavi, quid nam tandem tibi inscriberem, quod si non desiderium tuum prorsus impleret, expectationem saltem penitus non eluderet. Cum autem te, si quando a gravioribus curis, maximisque negociis, quibus assidue distineris, animum remittere libuerit, venandi studio teneri maxime viderem (Quod id, ut Pollux inquit, *& heroicum fit, & regium*; ut vero Flaccus noster, *Romanis solemne viris opus, utile famæ, & membris*,) cœpi mecum cogitare, num eiusmodi aliquod scriptum apud græcos haberetur, subitque continuo Xenophon Philosophus in primis egregius, sed nec minor orator, aut imperator, qui ea de re libellum edidisset. Dum itaque eum mihi statuo transferendum, ac græcum volumen diligentius investigo, occurrit Latinum factum ab alio. Ne itaque quod dicitur alieno ingenio sapere velle videtur, mutata sententia aliud mihi vertendum proposui; Quod si non parem tibi voluptatem esset allaturum, maiori certe admirationi futurum, ac pro rei magnitudine magis esset dignitati tuæ forsitan responsurum. Nam si magnos viros magnis rebus, ac maximos maximis, demumque pro dignitate quenque prosequi debemus; Cum tu rebus omnibus magnus sis, ac pene etiam maximus, non video quem maiora deceant. Maius autem Roma nihil unquam fuisse omnium testimonio iampridem in confesso est. Nos itaque Romam tibi largiri cogitamus, non eam, quæ a Romanis olim imperatoribus vestræ, hoc est summorum Pontificum ditioni vel donata vel concessa vel recuperata, vel ut lubet, aliter tradita fertur; hoc est non mœnia ipsa situ, ac vetustate collabentia, non ædificia aut diruta, aut ruitura; Non solum denique ipsum cuiusvis dominatui, ac libidini obnoxium, sed immortalem urbis famam, sed sempiternam civitatis gloriam, sed Romanum nomen Aristidis arte, ingenio, doctrina, elaboratum, oratoris veterum confessione clarissimi, ob idque Ro-

manis

mia parte averlene ſingolariſſimo obbligo, oltrache a queſti Signori Letterati ne farà piacere grandiſſimo, e mandandogli, potrà fare, che ſi conſegnino in mia mano, o di Meſſer Paolo Panciatichi, ovvero di Meſſer Giambatiſta Forteguerra ſuo parente, con la commiſſione però che ſieno dati in mia mano, che ſaranno fidatiſſimi. E queſto penſando, che baſti, non le darò altro faſtidio, ſe non di pregarla, che mi voglia tenere in numero de' ſuoi affettionatiſſimi, come veramente le ſono; e che mi dia avviſo di tutto quel, che le ſcrivo, quanto prima, con darmi ancora queſta ſodisfazione, che io ſappia che libri, ovvero compoſizioni tanto greche, quanto latine VS. tiene del Signor Carteromaco, con l'età ancora, quanto egli viſſe, il padre, l'origine della Caſa, il giorno della morte, e l'anno; perchè le prometto, che mi farà grandiſſimo, e ſingolar piacere a ſcrivermi tutto queſto, talchè non ſi pentirà mai della corteſia, che mi uſerà. E con queſto farò fine, conoſcendo eſſere ſtato più lungo di quello, che voleva. Reſta ſolo, che ſe di quà poſſo coſa in ſuo ſervizio, ſi degni comandarmi, che volentieri la ſervirò. Roma ai 20. Giugno 1556.

Di V. S.

Servitor Fulvio Orſino.

Sin quì l'Orſini, il cui diſegno intorno alla pubblicazione degli Epigrammi del Carteromaco, non ſi ſa come finiſſe. Il vero ſi è che tra i ſuoi codici laſciati in teſtamento alla libreria Vaticana, vi ha qualche ſcritto originale del Carteromaco in verſi, e di carattere, che non è de più leggibili del mondo. Ma ſono coſe di quei tempi un poco meno ſcrupoloſi de' noſtri.

Di qualche altro ſuo Epigramma, capitatoci alle mani, quì daremo due ſaggi;

I.

De quadam tabella artificioſe depicta.

Miratur quo (19) ſe felix natura, puellam,
Fida magis ſpeculo picta tabella refert:
Non probitas, ſanctive latent in imagine mores.
Non pius & formæ conveniens animus.
Ergo ut Appelleis par ſit pictura tabellis,
Præſtat Apelleæ caſta puella Deæ.

II.

In ſepulcro Familiæ Forteguerræ in Eccleſia ſancti Pauli Piſtorii.

In terris alii ſibi celſa palatia condant,
Quæque habitent paucos, tecta ſuperba, dies.
Nos cineri & membris hevia hæc monumenta caducis
Struximus, hoc ſaltem, noſtra futura, modo.
Illis impenſas & opes mors auferet, at nos
Non poterit, dominos non ſtatuiſſe magis. (20)

(19) *Qua MS.* a me inſpectum.

(20) In eodem MS. hæc ſequuntur: *Antonius, Scipio, Franciſcus Forteguerræ fratres ſibi poſteriſque ſuis, & toti gentilitati viventes poſuere.*

No

Digitized by Google

Non lascieremo di ricordare, che nella Logica d'Aristotile stampata in greco da Aldo nel 1495. in foglio, v'è una prefazione greca del nostro Scipione, e anche un Epigramma pur greco; E che se bene Daniello Einsio nella prefazione delle sue poesie greche diretta ad Ughone Grozio, della stampa di Leida, 1640. in 16. parla con poca stima delle cose greche del Carteromaco: *Scipionis Carteromaci omnia quæ alibi sunt edita, bonam voluntatem sine successu ostendunt*: già non di meno ciò non merita tutta la fede, mentre si sa, che anche Einsio fù un giudice troppo severo delle cose de' nostri Italiani, e che in questo seguì l'esempio di Giosesso Scaligero, suo maestro, che disse poco bene, e molto male di tutti.

Quì per fine sarebbe luogo a qualche doglianza contra Paolo Giovio, per non aver fatto l'elogio d'un uomo così distinto in lettere, come fù il Carteromaco; Ma questa non è la sola mancanza di quel chiaro Scrittore, avendo egli pure taciuto d'Augusto Graziani, di Bernardo Ruccellai, di Pontico Vitunio, e di Girolamo Borgia, e di altri famosissimi Letterati del tempo suo.

V.

Ad Galeotum Ruvereum tituli S. P. ad vincula Presbiterum Cardinalem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Vicecancellarium, Scipionis Carteromachi in Aristidis orationem è Græco in latinum conversam. Epistola.

ANimadverti, Galeote Pater ampliſſime, iamdiu expectare te græcum aliquid a nobis latinitate donatum. Ego vero qui te eo desiderio flagrare intelligerem, diu quoque & ipse mecum animo agitavi, quid nam tandem tibi inscriberem, quod si non desiderium tuum prorsus impleret, expectationem saltem penitus non eluderet. Cum autem te, si quando a gravioribus curis, maximisque negociis, quibus assidue distineris, animum remittere libuerit, venandi studio teneri maxime viderem (Quod id, ut Pollux inquit, *& heroicum sit, & regium*; ut vero Flaccus noster, *Romanis solemne viris opus, utile famæ, & membris*,) cœpi mecum cogitare, num eiusmodi aliquod scriptum apud græcos haberetur, subitque continuo Xenophon Philosophus in primis egregius, sed nec minor orator, aut imperator, qui ea de re libellum edidisset. Dum itaque eum mihi statuo transferendum, ac græcum volumen diligentius investigo, occurrit Latinum factum ab alio. Ne itaque quod dicitur alieno ingenio sapere velle videtur, mutata sententia aliud mihi vertendum proposui; Quod si non parem tibi voluptatem esset allaturum, maiori certe admirationi futurum, ac pro rei magnitudine magis esset dignitati tuæ forsitan responsurum. Nam si magnos viros magnis rebus, ac maximos maximis, demumque pro dignitate quenque prosequi debemus; Cum tu rebus omnibus magnus sis, ac pene etiam maximus, non video quem maiora deceant. Maius autem Roma nihil unquam fuisse omnium testimonio iampridem in confesso est. Nos itaque Romam tibi largiri cogitamus, non eam, quæ a Romanis olim imperatoribus vestræ, hoc est summorum Pontificum ditioni vel donata vel concessa vel recuperata, vel ut lubet, aliter tradita fertur; hoc est non mœnia ipsa situ, ac vetustate collabentia, non ædificia aut diruta, aut ruitura; Non solum denique ipsum cuiusvis dominatui, ac libidini obnoxium, sed immortalem urbis famam, sed sempiternam civitatis gloriam, sed Romanum nomen Aristidis arte, ingenio, doctrina, elaboratum, oratoris veterum confessione clarissimi, ob idque Romanis

Digitized by Google

manis aliquot imperatoribus, Marcoque potiſſimum gratiſſimi, ſimulque acceptiſſimi. In quorum gratiam vir doctiſſimus hanc, quæ præ manibus eſt, edidit orationem, & luculentam, & gravem, quam nos ſicut non pari laude latinam factam, qua græce compoſita extat, ita non parem apud te gratiam promeriti, quam ille apud Imperatores promeritus creditur; quamcumque tamen aucupati, tuo nomini, vel ſi pateris, etiam numini dicamus. Quod pluribus de cauſis convenire tibi maxime duximus, tum quia Romanus merito cenſeri debeas, cum Romæ natus, educatuſque ſis, propterea urbem ipſam veluti patriam ita animo complectare, ut Romanos omnes tui & ipſos ſtudioſiſſimos deiectos aliquantulum, & quaſi jacentes, & erigas, & adtollas; Tum quia inter Romanos, ac purpuratos Antiſtites (tametſi Junior) pene principatum obtineas cum opibus, tum dignitate, quas Avunculus tuus Julius Secundus Pontifex maximus non tam neceſſitudine motus, quam animi iudicio, ut eſt, omnium acerrimo, quaſique futuri præſagio largiſſime ſimul ac benigniſſime cumulavit. Vidit profecto divus omnium diviniſſimus principio non magis dignitatem illam ſplendoris tibi quicquam eſſe allaturam, quam te eam prorſus illuſtraturum. Deinde & opes ipſas non tam facultates, quam virtutum occaſiones, atque exercitamenta futuras. Quid enim te humanius aut eſt, aut eſſe poteſt? Quid benignius? Quid denique liberalius? Beneficium accepiſſe te arbitraris, cum beneficium in aliquem non tam de te, quam de quavis re, aut homine benemeritum contuliſti. Nemo te unquam adiit, quin verbis primum placidiſſimis exceptus, deinde & re auctus diſceſſerit. Quin adventantibus omnibus ita expoſitus es, ultroque te ipſum offers, ut premi potius, urgeriqne, & quaſi negociorum multitudine obrui patiare quam infecta re quemquam abs te remigrare. Studioſos præterea, atque ingenioſos omnes, cuiuſvis aut doctrinæ, aut artis ita diligenter conquiris, ut nemo tam in abditis, tam in remotis degat, quem tibi ignotum eſſe patiare. Conquiſitos porro aut trahis ad te, uti ferrum Herculeus lapis, aut ſi homines non poſſis, aliquid aut artis aut ingenii illorum habere apud te geſtias. Dicerem de me, niſi pudor, atque adulandi ſuſpitio prohiberet, ſed certe, ut alia omittam, tanta me es ante omnia humanitate proſecutus, ut cum te plerique omnes petant, ut apud te ſint quovis nomine, Tu me domi tuæ ultro, & quaſi ſubinuitum acceperis. Quin ad ea in nos officia deſcendiſti, ut collaudares atque ornares, cum apud alios, tum apud Pontificem ipſum, ut plus tua unius prædicatione, commendationeque apud maximorum virorum animos, & benevolentiæ nobis acceſſerit, & gratiæ, quam ipſemet mihi mea opera, aut induſtria valeam comparare. Sed hæc malo ex aliis, quam ex me audiant homines. Illud ſilentio præterire non poſſum, quod cum nos ſtudiis deditos prorſus animadverteres, ſed ſatietatem iis ipſis nobis frui mandaſti, ac pro arbitratu noſtro, ita tamen ocium condonaſti, ut velis nonnumquam illius & tu eſſe particeps, aut enim confabulando nos tenes, dum ſtudioſum aliquid in quæſtionem revocas, aut ad vertendum græcum aliquid hortaris, cuius lectione, aut moribus vitæque inſtituto proficias, aut rerum cognitione. Quare ut morem tibi aliquando gereremus, ab Ariſtidis potiſſimum Roma initium auſpicati ſumus, quam feliciter neſcio, ſed certe libentiſſime. Nam cum eum ego ſcriptorem admiratus ſemper fuerim, atque eius orationes avidiſſime lectitarim; Quippe quæ ornatæ, quæ elegantes, quæ atticæ, quæ plenæ doctrina ingenio, atque arte conſtent, tum Romanam quoque urbem ita animo ſemper fovi, ut nihil libentius aut frequentius memoria uſurparim, quam Romanum nomen. Nam præter quam quod alumna eſt urbs ſtudiorum meorum, quippe quæ non modo primis me imbuerit elementis, ſed altioribus quoque diſciplinis inſtituerit; Tum maieſtatis adhuc, & quaſi divinitatis neſcio quod retinere videtur, quod latinis omnibus, atque Italis perpetuæ

ve-

Digitized by Google

venerationi esse debeat ob immortalia gesta. Quid enim tam Italum nomen illustravit? Quid tam formidolosum prius post tam colendum barbaris reddidit? Quid tam sanctissimis legibus, optimisque institutis totum pene orbem implevit, impletum vero pacatiorem notioremve paravit? Unde demum plura bene vivendi exempla aut petuntur, aut peti possunt? Sed de his audiendus est Aristides, qui ne se quidem tantæ Urbis laudibus sufficere posse prædicavit. Nos quod possumus, illud tibi, Galeote, de cetero pollicemur, si nostrum hoc vertendi studium non improbaris, maiora quandoque esse ausuros. Quod ut liberius facere possimus, rogo, tua nos benignitate sustentare ne desinas. Vale.

V I.

Ejusdem ad eumdem carmen.

ROma, licet per te populis sis cognita cunctis,
Et pateat late nomen ubique tuum.
Debet Aristidi multum tua fama superstes
Externo longe clarior eloquio
Nunc quoque cum data sis oculis spectanda latinis,
Ipse tibi videor non tribuisse nihil.
Hæc tamen est omnis Galeoti gratia, cuius
Quidquid ideſt faustis scribimus auspiciis
Romuleæ valeant prisca in cunabula ficus,
Sub quercù aspiceris Roma eadem & legeris.
Abdita græca inter cœca & monumenta latebras
Ignota & populo Roma virisque tuis;
Affulsit donec Galeotti numen & ore
Romano jussit te tibi restitui
Vis generis quanta est? veterem ut sua Roma figuram
Accipiat, quavis Julius arte parat
Ut quas græca illi tribuit facundia laudes,
Ipsa suas videat, tù Galeotte facis.

V I I.

Ejusdem Elegia nunc primum edita.

QUalis ager varios effundit ubique colores,
Cùm Venus omnigenam florea vestit humum,
Talis habet proprios facies tua semper honores,
In qua perpetuus quàm bene vernat amor;
Sed perit innatus pictis ceù floribus usus,
Si carpat tenera nemo, legatque manù.
Sic frustra fueris tu nunc formosus, amico
Si fiat formæ copia nulla tuæ.
Aspice fulgenti pendentia sidera mundo,

Digitized by Google

Mortale ut ſervent cuncta, regantque genus.
Tu quoque conſpicuum noſtra hac modo ſydus in urbe,
Cultori auxilium confer, opemque tuo,
Ut tibi vel vitam, vel debeat ipſe ſalutem,
Tù mihi vita puer, tu mihi certa ſalus.
Hei mihi quod noſtros timeo aſpernabere vultus,
Indigne quod iis forſan amere, feras.
Parce precor noſtram rerum damnare parentem,
Quæ ſolet humanum ſic variare decus;
Nullus habet Phœbo cœlum radiantior ignis,
Quàm tamen hic æquo lumine cuncta replet:
Nec fert aſpectus aliis indignius ullos,
Spectari cuivis gaudet ubique Deus:
Quod ſi te noſtrum numen miramur & ipſi,
Qui ſum, ne nimium diſpice, culte puer.
Quin potius ſi non facie placuiſſe decenti;
Fas ſit, at ingenio ſit placuiſſe meo,
Ingenio placuere Deum quoque cura poetæ,
Qui placet ingenio, verius ille placet;
Tu tamen ingenio ac forma ſpectabilis omni,
Nimirum ex æquo mirus utroque places.
Sed nimium ne crede brevi pulcherrime formæ,
Longius ingenio gratia parta valet.
Ut fugit, & nullas eadem conſiſtit in horas
Unda fluens rapido quæ ruit acta pede.
Sic fugit, atque omnis vaneſcit tempore forma,
Et remanet nulli qui fuit ante decor.
At contra ingenium ſenio ſua robora ſumit
Nec niſi ad ætatis tempora pondus habet.
Quod quod & excedens clauſtris mortalibus illud
Dicitur etherias purius ire domos.
Quin etiam ingeniis reſtant monumenta, nec omne
Huius opus potuit longa abolere dies.
Ergo age, tuque tuum ſtudiis cole pulchrius illud,
Nil homini eſt cultum iam bene, ſi quis habet;
Hoc ut agas, placeat ſemper ſtudioſa juventus
Quære puer, gnaros & tibi junge viros;
Heù tamen illorum precor, averſeris amorem,
Torqueri miſeros neu patiare diù.
Ruſticus eſt, ſi quis fert impatienter amari,
Si neſcis, agitur numine quiſquis amat.
Impius at ſi quis cruciari gaudet amantem,
Quiſquis is eſt, ipſos haud putat eſſe Deos;
Non Nemeſim, non ultrices maleſanus Erinnys,
Unde animum lacerat conſcia culpa ſuum.
Dedecet humanos nimia inclementia mores;
Sævities trucibus convenit iſta feris.
At ſi qua eſt facies placido ſpecioſa decore,

Poſſit

Digitized by Google

Possit vel magnos illa movere Deos.
Hæc fuit Idæi facies Ganymedis, & ipsum
Sedibus æthereis traxit ad ima Jovem;
Talis & in dura, Phœbum Lacedemone natus
Secum etiam placidos fecit inire jocos.
Tù tamen Oebalio, Phrygioque decentior ipso
Improbe, nescio quid his quoque majus habes;
Maius habes, si quid fidi meminisse sodalis
Speque aliqua miserum sustinuisse juvet.

VIII.

Michaelis Fortiguerræ Epistolæ aliquot nunc primum editæ.

EPISTOLA I.

MUnus accepi regium, vel (ut verius dicam) potius Jove dignum, Ciceronis epistolas atticas, tuis vigiliis & labore non solum ad candorem pristinum, & elegantiam restitutas, sed tanta cura, industria, ac diligentia enucleatas, ut, quæ antea difficillimæ habebantur, & quodammodo sacræ (nam quis ante te eas ipsas vel legere vel tangere unquam ausus est?) non oraculo quidem amplius delphico opus esse, sed Pio tantum interprete videatur. (1) agerem tibi gratias, easque maximas & ingenteis, cum præsertim pro tanto munere nec referre ullo modo possim, nec valeam, si hoc a tuo te Carteromacho vel expectare vel expetere existimarem. Lupercalia nobis iamdudum te pollicentur, quod mihi tam gratum esse velim, existimes, quam tibi meæ maritimæ novæ, mihi (heù.) Lydiæ. Quare veni, teque mecum plusculos dies veluti cum Mimnermo altero futurum existima. εραμαι γαρ εαραι ἐς αυτὸς υκ' τὸν διατῶν εμῶν παιδῶν ἐς μαλιςα τῶν φιλομαδεων. Sed hæc coram; interim vale, meque tuis suavissimis litteris admodum veternosum excitare ne desinas; id enim mihi tam gratum erit, quam quod gratissimum; vale iterum vale bonarum artium pater; datum Pistorii nonis decembribus 1528.

Tuus Michael Carteromachus.

EPISTOLA II.

MAg.ce Vir, ac mi maior honor, salutem. Auctum te filiola sentio, quare tibi ut debeo, gratulor, speroquè iam te sobolem satis amplam propagaturum. Gaudeo te quartana paulisper levatum; cura igitur ut convalescas, ut quod in animo est, illud iter conficere valeamus, aliamque orbis terrarum, sive potius Italiæ partem peragrare possimus. Vale & me tibi fratrique tuo amantissimo, quem ex-

(1) Plerisque quas heic edituri sumus, Michaelis epistolis deest inscriptio; qua de caussa quibus datæ illæ sint, ignoramus. Ex his & prima ista. Verum eam a Michaele scriptam fuisse Johanni Baptistæ Pio Bononiensi, satis aperte constat ex ipsius serie, memoratisque in illa commentariis in Ciceronis ad Atticum epistolas. Revera enim superiore anno 1527. Johannes Baptista Pius literas illas Bononiæ ediderat cum notis. Atque huc spectant illa, *non oraculo quidem amplius delphico opus esse, sed Pio tantum interprete.*

Mortale ut ſervent cuncta, regantque genus.
Tu quoque conſpicuum noſtra hac modo ſydus in urbe,
Cultori auxilium confer, opemque tuo,
Ut tibi vel vitam, vel debeat ipſe ſalutem,
Tù mihi vita puer, tu mihi certa ſalus.
Hei mihi quod noſtros timeo aſpernabere vultus,
Indigne quod iis forſan amere, feras.
Parce precor noſtram rerum damnare parentem,
Quæ ſolet humanum ſic variare decus;
Nullus habet Phœbo cœlum radiantior ignis,
Quàm tamen hic æquo lumine cuncta replet:
Nec fert aſpectus aliis indignius ullos,
Spectari cuivis gaudet ubique Deus:
Quod ſi te noſtrum numen miramur & ipſi,
Qui ſum, ne nimium diſpice, culte puer.
Quin potius ſi non facie placuiſſe decenti;
Fas ſit, at ingenio ſit placuiſſe meo,
Ingenio placuere Deum quoque cura poetæ,
Qui placet ingenio, verius ille placet;
Tu tamen ingenio ac forma ſpectabilis omni,
Nimirum ex æquo mirus utroque places.
Sed nimium ne crede brevi pulcherrime formæ,
Longius ingenio gratia parta valet.
Ut fugit, & nullas eadem conſiſtit in horas
Unda fluens rapido quæ ruit acta pede.
Sic fugit, atque omnis vaneſcit tempore forma,
Et remanet nulli qui fuit ante decor.
At contra ingenium ſenio ſua robora ſumit
Nec niſi ad ætatis tempora pondus habet.
Quod quod & excedens clauſtris mortalibus illud
Dicitur etherias purius ire domos.
Quin etiam ingeniis reſtant monumenta, nec omne
Huius opus potuit longa abolere dies.
Ergo age, tuque tuum ſtudiis cole pulchrius illud,
Nil homini eſt cultum iam bene, ſi quis habet;
Hoc ut agas, placeat ſemper ſtudioſa juventus
Quære puer, gnaros & tibi junge viros;
Heù tamen illorum precor, averſeris amorem,
Torqueri miſeros neu patiare diù.
Ruſticus eſt, ſi quis fert impatienter amari,
Si neſcis, agitur numine quiſquis amat.
Impius at ſi quis cruciari gaudet amantem,
Quiſquis is eſt, ipſos haud putat eſſe Deos;
Non Nemeſim, non ultrices maleſanus Erinnys,
Unde animum lacerat conſcia culpa ſuum.
Dedecet humanos nimia inclementia mores;
Sævities trucibus convenit iſta feris.
At ſi qua eſt facies placido ſpecioſa decore,

Digitized by Google

Possit vel magnos illa movere Deos.
Hæc fuit Idæi facies Ganymedis, & ipsum
Sedibus æthereis traxit ad ima Jovem;
Talis & in dura, Phœbum Lacedemone natus
Secum etiam placidos fecit inire jocos.
Tù tamen Oebalio, Phrygioque decentior ipso
Improbe, nescio quid his quoque majus habes;
Maius habes, si quid fidi meminisse sodalis
Speque aliqua miserum sustinuisse juvet.

VIII.

Michaelis Fortiguerræ Epistolæ aliquot nunc primum editæ.

EPISTOLA I.

MUnus accepi regium, vel (ut verius dicam) potius Jove dignum, Ciceronis epistolas atticas, tuis vigiliis & labore non solum ad candorem pristinum, & elegantiam restitutas, sed tanta cura, industria, ac diligentia enucleatas, ut, quæ antea difficillimæ habebantur, & quodammodo sacræ (nam quis ante te eas ipsas vel legere vel tangere unquam ausus est?) non oraculo quidem amplius delphico opus esse, sed Pio tantum interprete videatur. (1) agerem tibi gratias, easque maximas & ingenteis, cum præsertim pro tanto munere nec referre ullo modo possim, nec valeam, si hoc a tuo te Carteromacho vel expectare vel expetere existimarem. Lupercalia nobis iamdudum te pollicentur, quod mihi tam gratum esse velim, existimes, quam tibi meæ maritimæ novæ, mihi (heù.) Lydiæ. Quare veni, teque mecum plusculos dies veluti cum Mimnermo altero futurum existima. εραμαι γαρ εαραι ἐ αυτὸς υκ' τὸν διατῶν εμῶν παιδῶν ἐ μαλιςα τῶν φιλομαδεων. Sed hæc coram; interim vale, meque tuis suavissimis litteris admodum veternosum excitare ne desinas; id enim mihi tam gratum erit, quam quod gratissimum; vale iterum vale bonarum artium pater; datum Pistorii nonis decembribus 1528.

Tuus Michael Carteromachus.

EPISTOLA II.

MAg.ce Vir, ac mi maior honor, salutem. Auctum te filiola sentio, quare tibi ut debeo, gratulòr, speroquè iam te sobolem satis amplam propagaturum. Gaudeo te quartana paulisper levatum; cura igitur ut convalescas, ut quod in animo est, illud iter conficere valeamus, aliamque orbis terrarum, sive potius Italiæ partem peragrare possimus. Vale & me tibi fratrique tuo amantissimo, quem ex-

(1) Plerisque quas heic edituri sumus, Michaelis epistolis deest inscriptio; qua de caussa quibus datæ illæ sint, ignoramus. Ex his & prima ista. Verum eam a Michaele scriptam fuisse Johanni Baptistæ Pio Bononiensi, satis aperte constat ex ipsius serie, memoratisque in illa commentariis in Ciceronis ad Atticum epistolas. Revera enim superiore anno 1527. Johannes Baptista Pius literas illas Bononiæ ediderat cum notis. Atque huc spectant illa, *non oraculo quidem amplius delphico opus esse, sed Pio tantum interprete.*

Mortale ut ſervent cuncta, regantque genus.
Tu quoque conſpicuum noſtra hac modo ſydus in urbe,
Cultori auxilium confer, opemque tuo,
Ut tibi vel vitam, vel debeat ipſe ſalutem,
Tù mihi vita puer, tu mihi certa ſalus.
Hei mihi quod noſtros timeo aſpernabere vultus,
Indigne quod iis forſan amere, feras.
Parce precor noſtram rerum damnare parentem,
Quæ ſolet humanum ſic variare decus;
Nullus habet Phœbo cœlum radiantior ignis,
Quàm tamen hic æquo lumine cuncta replet:
Nec fert aſpectus aliis indignius ullos,
Spectari cuivis gaudet ubique Deus:
Quod ſi te noſtrum numen miramur & ipſi,
Qui ſum, ne nimium diſpice, culte puer.
Quin potius ſi non facie placuiſſe decenti;
Fas ſit, at ingenio ſit placuiſſe meo,
Ingenio placuere Deum quoque cura poetæ,
Qui placet ingenio, verius ille placet;
Tu tamen ingenio ac forma ſpectabilis omni,
Nimirum ex æquo mirus utroque places.
Sed nimium ne crede brevi pulcherrime formæ,
Longius ingenio gratia parta valet.
Ut fugit, & nullas eadem conſiſtit in horas
Unda fluens rapido quæ ruit acta pede.
Sic fugit, atque omnis vaneſcit tempore forma,
Et remanet nulli qui fuit ante decor.
At contra ingenium ſenio ſua robora ſumit
Nec niſi ad ætatis tempora pondus habet.
Quod quod & excedens clauſtris mortalibus illud
Dicitur etherias purius ire domos.
Quin etiam ingeniis reſtant monumenta, nec omne
Huius opus potuit longa abolere dies.
Ergo age, tuque tuum ſtudiis cole pulchrius illud,
Nil homini eſt cultum iam bene, ſi quis habet;
Hoc ut agas, placeat ſemper ſtudioſa juventus
Quære puer, gnaros & tibi junge viros;
Heù tamen illorum precor, averſeris amorem,
Torqueri miſeros neu patiare diù.
Ruſticus eſt, ſi quis fert impatienter amari,
Si neſcis, agitur numine quiſquis amat.
Impius at ſi quis cruciari gaudet amantem,
Quiſquis is eſt, ipſos haud putat eſſe Deos;
Non Nemeſim, non ultrices maleſanus Erinnys,
Unde animum lacerat conſcia culpa ſuum.
Dedecet humanos nimia inclementia mores;
Sævities trucibus convenit iſta feris.
At ſi qua eſt facies placido ſpecioſa decore,

Poſſit

Possit vel magnos illa movere Deos.
Hæc fuit Idæi facies Ganymedis, & ipsum
Sedibus æthereis traxit ad ima Jovem;
Talis & in dura, Phœbum Lacedemone natus
Secum etiam placidos fecit inire jocos.
Tù tamen Oebalio, Phrygioque decentior ipso
Improbe, nescio quid his quoque majus habes;
Maius habes, si quid fidi meminisse sodalis
Speque aliqua miserum sustinuisse juvet.

VIII.

Michaelis Fortiguerræ Epistolæ aliquot nunc primum editæ.

EPISTOLA I.

MUnus accepi regium, vel (ut verius dicam) potius Jove dignum, Ciceronis epistolas atticas, tuis vigiliis & labore non solum ad candorem pristinum, & elegantiam restitutas, sed tanta cura, industria, ac diligentia enucleatas, ut, quæ antea difficillimæ habebantur, & quodammodo sacræ (nam quis ante te eas ipsas vel legere vel tangere unquam ausus est?) non oraculo quidem amplius delphico opus esse, sed Pio tantum interprete videatur. (1) agerem tibi gratias, easque maximas & ingenteis, cum præsertim pro tanto munere nec referre ullo modo possim, nec valeam, si hoc a tuo te Carteromacho vel expectare vel expetere existimarem. Lupercalia nobis iamdudum te pollicentur, quod mihi tam gratum esse velim, existimes, quam tibi meæ maritimæ novæ, mihi (heù.) Lydiæ. Quare veni, teque mecum plusculos dies veluti cum Mimnermo altero futurum existima. εραμαι γαρ εαραι ἐ αυτὸς υκ' τὸν διατῶν εμῶν παιδῶν ἐ μαλιςα τῶν φιλομαδεων. Sed hæc coram; interim vale, meque tuis suavissimis litteris admodum veternosum excitare ne desinas; id enim mihi tam gratum erit, quam quod gratissimum; vale iterum vale bonarum artium pater; datum Pistorii nonis decembribus 1528.

Tuus Michael Carteromachus.

EPISTOLA II.

MAg.ce Vir, ac mi maior honor, salutem. Auctum te filiola sentio, quare tibi ut debeo, gratulor, speroquè iam te sobolem satis amplam propagaturum. Gaudeo te quartana paulisper levatum; cura igitur ut convalescas, ut quod in animo est, illud iter conficere valeamus, aliamque orbis terrarum, sive potius Italiæ partem peragrare possimus. Vale & me tibi fratrique tuo amantissimo, quem ex-

(1) Plerisque quas heic edituri sumus, Michaelis epistolis deest inscriptio; qua de caussa quibus datæ illæ sint, ignoramus. Ex his & prima ista. Verum eam a Michaele scriptam fuisse Johanni Baptistæ Pio Bononiensi, satis aperte constat ex ipsius serie, memoratisque in illa commentariis in Ciceronis ad Atticum epistolas. Revera enim superiore anno 1527. Johannes Baptista Pius literas illas Bononiæ ediderat cum notis. Atque huc spectant illa, *non oraculo quidem amplius delphico opus esse, sed Pio tantum interprete.*

pecto in dies, ut negocium noſtrum tranſigat, commendare ne deſinas, vale iterum ſpes & præſidium meum. Hæc currenti calamo.

Tuus Michael Fortiguerra.

EPISTOLA III.

MIſimus tibi ſuperioribus diebus, præſertim tuo adducti conſilio, litteras noſtras ad Jo. Guiniſium μάλιστα δὲ περὶ τῶν ἡμῶν πραγματῶν, nec adhuc abs te, nec ab eo reſponſum ullum habemus; quare te rogo atque obſecro, ut negocium noſtrum citius, quam per te fieri poterit, expedias atque conficias; hoc enim mihi gratius facere nihil potes. Quantum autem in hoc toto genere mihi adiumento eſſe poſſis, facilius ipſe quidem ſentio, quam ad te nunc ſcribere audeo. Vale & me ama; te autem me tum denique amare in animum inducam meum, cum mihi quam primum negocium noſtrum ex tuis litteris abſolviſſe ſignificaveris.

EPISTOLA IV.

Bartholomæo Cataneo Novali literas publice profitenti ſcripta nomine Oratoris Mantuani ad Venetos.

TAntus amor erga te meus eſt, ſemperque fuit amantiſ.me mi Bartholomæe, tantaque rerum plurimarum tua eruditio ac doctrina, ut cum ad nos tuas literas exarabas, ſummi me hercule *quidem* plenas & amoris erga me tui, & ſingularis benevolentiæ, haud tibi formidandum fuerit vel timendum; Nam & ea præditus es *eloquentia* ac facundia, ut non a me tantum, qui tibi ob ſingulares tuas virtutes ſummopere ſum devinctus, verum & ad ſummos viros Pontificeſque maximos, & Reges ipſos elegantiſſime ac facundiſſime idque tua cum ſumma laude, facile ſcribere poſſes; vel enim ea quæ ad nos proxime ſcripſiſti, quanta, proh Juppiter, admiratione homines non imperiti quidem ac vulgares ſuſciperent, & admirarentur! etenim pulcherrimis ſententiis & hiſtoriis ſunt referta quamplurimis, tanto ſtilo ac uſu rerum abs te undique decerptis atque collectis, ut nihil ad hanc tuam ſingularem ſcribendi elegantiam dicendique copiam merito vel addi vel diminui poſſe videatur. Quod ſi ſerius admodum tibi reſcripſimus, id velim non negligentiæ noſtræ vitio, aut quod tui rerumque tuarum memores non eſſemus, ſed variis occupationibus, ſed diverſis curis, ſed multiplicibus negociis, quæ noſtrum quotidie animum diverſe trahant, adſcribas; nam ad aſſiduum noſtræ legationis munus, quod quidem tu tantopere laudas, & admiraris (ſplendorem enim & ſpeciem hujuſce muneris animo intueris, & contemplaris, ſollicitudinem autem & laborem perſpicere non potes), & illud proxime acceſſit, quod clariſſimus Princeps Cardinalis noſter Mantuanus huc ad nos Venetias per hoc totum carnis privium ſive potius bacchanalia (ſunt enim hæc inter ſe maxime ſimilia) ſeſe recepit, ſemperque una mecum eſſe voluit. Ex quo factum eſt, ut mei juris (quod dicitur) numquam eſſe potuerit. Quare tu velim, pro tua humanitate hoc totum æqui bonique facias, idque tibi in primis facile perſuadeas, te ſemper a nobis & diligi, & amari, nec umquam tibi verendum eſſe, quin tua nobis ſemper ſint cara omnia, ac maxime periocunda; Vale nonis Martii.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA V.

DOleo tuo infortunio, & ita doleo, ut illius doloris quem capis, ſim particeps, cum præſertim hoc oneris, quodcumque eſt, in te ſublevando, ferre nec valeam nec non vires meæ ſuſtinere recuſent; reſtat ut ipſe te verbis juvem, gratiaque, ſi qua eſt, mea tibi faveam, quantum poſſim; quod & ſi minimum leveque ducam, ſemperque duxerim, in eo tamen tibi ipſo morem libentiſſime geram; Tu modo tibi ne deſis, illudque tibi Flacci animo ſæpe proponas, *æquam memento rebus in arduis ſervare mentem anguſtamque pauperiem pati*. Quod rogas ut quorumdam tibi civium nomina mittam, quorum ope & auxilio niti poſſis; id tibi nec velim nec ullo pacto denegare auſim; Quare accipe, & intellige, hic enim tibi infraſcripta mitto, tu vero interim vale, teque in iſta pauperie, quantum potes, æquo animo patientique ſuſtenta.

EPISTOLA VI.

CUm proxime Venetiis eſſem, ibique Benedictum Rambertum offendiſſem (1) Juvenem me hercule quidem egregium, præſtantique ingenio, ac præcipue tui amantiſſimum, quæ virtus eſſet tua, quantæque animi pariter ac corporis dotes, ab eo facile intellexi. Nam is mecum de te quam honorificentiſſime loqui cœpit, ob eamque cauſſam me ſummopere, ut mearum aliquid ad te litterarum darem, rogavit & monuit; Ego vero cum ab optimis quibuſque ingeniis, quorum numero te & illum eſſe & haberi intelligo, ſemper ſumme ſtudui & diligi & amari, tum nihilumquam mihi gratius quicquam aut iucundius evenire potuiſſe ſum arbitratus, quam ſi me modo in hoc ad te meo ſcribendi genere, quod Rambertus utriuſque noſtrum (quod vidi) amantiſſimus vehementer cupere videbatur, tibi ſatis & illi feciſſe intellexero; Non enim clam me eſt, quam ſim in ſcribendo iejunus, atque aridus, contraque optime novi, quam uterque veſtrum polleat ingenio, quamque ſit acri iudicio ac emunctæ naris; ſed quid facerem? efflagitanti Ramberto non ſine pudore denegare potui: adde, quod tua ſingulari humanitate ac incredibili manſuetudine, qua te in omnes præter cœteros eſſe prædicant, fretus, tam grave ſubire periculum non recuſavi, hæcque ſum ad te ſcribere auſus; diu enim eſt (mihi credas velim) quod me in hujuſmodi ſcribendi genere non exercui. Sed quid nunc potiſſimum ad te ſcribam? niſi me plurimum tuis virtutibus eſſe incenſum, ac inflammatum? ob eamque cauſſam tibi maximo eſſe opere devinctum ac obnoxium factum? & (ut ait Iſocrates) quem ipſe nec unquam viderim, nec noverim, ad amandum colendumque, ac tamquam numen aliquod obſervandum quotidie magis cogi? Sed quid hoc tam mirum? ut ferrum magnes, ita & ipſe non me ſolum, qui iam ob ingentes tuas virtutes, præclaraſque ac ſingulares animi, & corporis dotes tibi ſum deditiſſimus, verum & cœteros homines, velint, nolint, ad te amandum colendumque & allicere & attrahere facile poſſe videris. Dicerem plura, ſed vereor ne hoc magis aſſentandi cauſſa, quam quod ita verum ſit, ſcribere me exiſtimes: Illud quidem prætereundum nullo modo cenſeo, me nec ulla tem[illegible]tate impulſum, nec aliqua ſtultitia commotum, ſed animi certo iudicio, adhibitoque & aliorum conſilio hæc ad te, ac de te ſcribere voluiſſe.

Reſtat igitur ut me tibi plurimum commendatum habeas, ſuſcipias, protegas, foveas, ac tuearis, tibique perſuadeas me, ſi genus hoc ad te ſcribendi meum futile qui-

(1) De Ramberto plura proferemus *in Bibliotheca Inſcriptionum* brevi edenda.

dem

Digitized by Google

pecto in dies, ut negocium noſtrum tranſigat, commendare ne deſinas, vale iterum ſpes & præſidium meum. Hæc currenti calamo.

Tuus Michael Fortiguerra.

EPISTOLA III.

MIſimus tibi ſuperioribus diebus, præſertim tuo adducti conſilio, litteras noſtras ad Jo. Guiniſium μάλιστα δὲ περὶ τῶν ἡμῶν τραγματῶν, nec adhuc abs te, nec ab eo reſponſum ullum habemus; quare te rogo atque obſecro, ut negocium noſtrum citius, quam per te fieri poterit, expedias atque conficias; hoc enim mihi gratius facere nihil potes. Quantum autem in hoc toto genere mihi adiumento eſſe poſſis, facilius ipſe quidem ſentio, quam ad te nunc ſcribere audeo. Vale & me ama; te autem me tum denique amare in animum inducam meum, cum mihi quam primum negocium noſtrum ex tuis litteris abſolviſſe ſignificaveris.

EPISTOLA IV.

Bartholomæo Cataneo Novali literas publice profitenti ſcripta nomine Oratoris Mantuani ad Venetos.

TAntus amor erga te meus eſt, ſemperque fuit amantiſ.me mi Bartholomæe, tantaque rerum plurimarum tua eruditio ac doctrina, ut cum ad nos tuas literas exarabas, ſummi me hercule *quidem* plenas & amoris erga me tui, & ſingularis benevolentiæ, haud tibi formidandum fuerit vel timendum; Nam & ea præditus es *eloquentia* ac facundia, ut non a me tantum, qui tibi ob ſingulares tuas virtutes ſummopere ſum devinctus, verum & ad ſummos viros Pontificeſque maximos, & Reges ipſos elegantiſſime ac facundiſſime idque tua cum ſumma laude, facile ſcribere poſſes; vel enim ea quæ ad nos proxime ſcripſiſti, quanta, proh Juppiter, admiratione homines non imperiti quidem ac vulgares ſuſciperent, & admirarentur! etenim pulcherrimis ſententiis & hiſtoriis ſunt referta quamplurimis, tanto ſtilo ac uſu rerum abs te undique decerptis atque collectis, ut nihil ad hanc tuam ſingularem ſcribendi elegantiam dicendique copiam merito vel addi vel diminui poſſe videatur. Quod ſi ſerius admodum tibi reſcripſimus, id velim non negligentiæ noſtræ vitio, aut quod tui rerumque tuarum memores non eſſemus, ſed variis occupationibus, ſed diverſis curis, ſed multiplicibus negociis, quæ noſtrum quotidie animum diverſe trahant, adſcribas; nam ad aſſiduum noſtræ legationis munus, quod quidem tu tantopere laudas, & admiraris (ſplendorem enim & ſpeciem hujuſce muneris animo intueris, & contemplaris, ſollicitudinem autem & laborem perſpicere non potes), & illud proxime acceſſit, quod clariſſimus Princeps Cardinalis noſter Mantuanus huc ad nos Venetias per hoc totum carnis privium ſive potius bacchanalia (ſunt enim hæc inter ſe maxime ſimilia) ſeſe recepit, ſemperque una mecum eſſe voluit. Ex quo factum eſt, ut mei juris (quod dicitur) numquam eſſe potuerit. Quare tu velim, pro tua humanitate hoc totum æqui bonique facias, idque tibi in primis facile perſuadeas, te ſemper a nobis & diligi, & amari, nec umquam tibi verendum eſſe, quin tua nobis ſemper ſint cara omnia, ac maxime periocunda; Vale nonis Martii.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA V.

DOleo tuo infortunio, & ita doleo, ut illius doloris quem capis, ſim particeps, cum præſertim hoc oneris, quodcumque eſt, in te ſublevando, ferre nec valeam nec non vires meæ ſuſtinere recuſent; reſtat ut ipſe te verbis juvem, gratiaque, ſi qua eſt, mea tibi faveam, quantum poſſim; quod & ſi minimum leveque ducam, ſemperque duxerim, in eo tamen tibi ipſo morem libentiſſime geram; Tu modo tibi ne deſis, illudque tibi Flacci animo ſæpe proponas, *æquam memento rebus in arduis ſervare mentem anguſtamque pauperiem pati*. Quod rogas ut quorumdam tibi civium nomina mittam, quorum ope & auxilio niti poſſis; id tibi nec velim nec ullo pacto denegare auſim; Quare accipe, & intellige, hic enim tibi infraſcripta mitto, tu vero interim vale, teque in iſta pauperie, quantum potes, æquo animo patientique ſuſtenta.

EPISTOLA VI.

CUm proxime Venetiis eſſem, ibique Benedictum Rambertum offendiſſem (1) Juvenem me hercule quidem egregium, præſtantique ingenio, ac præcipue tui amantiſſimum, quæ virtus eſſet tua, quantæque animi pariter ac corporis dotes, ab eo facile intellexi. Nam is mecum de te quam honorificentiſſime loqui cœpit, ob eamque cauſſam me ſummopere, ut mearum aliquid ad te litterarum darem, rogavit & monuit; Ego vero cum ab optimis quibuſque ingeniis, quorum numero te & illum eſſe & haberi intelligo, ſemper ſumme ſtudui & diligi & amari, tum nihilumquam mihi gratius quicquam aut iucundius evenire potuiſſe ſum arbitratus, quam ſi me modo in hoc ad te meo ſcribendi genere, quod Rambertus utriuſque noſtrum (quod vidi) amantiſſimus vehementer cupere videbatur, tibi ſatis & illi feciſſe intellexero; Non enim clam me eſt, quam ſim in ſcribendo iejunus, atque aridus, contraque optime novi, quam uterque veſtrum polleat ingenio, quamque ſit acri iudicio ac emunctæ naris; ſed quid facerem? efflagitanti Ramberto non ſine pudore denegare potui: adde, quod tua ſingulari humanitate ac incredibili manſuetudine, qua te in omnes præter cœteros eſſe prædicant, fretus, tam grave ſubire periculum non recuſavi, hæcque ſum ad te ſcribere auſus; diu enim eſt (mihi credas velim) quod me in hujuſmodi ſcribendi genere non exercui. Sed quid nunc potiſſimum ad te ſcribam? niſi me plurimum tuis virtutibus eſſe incenſum, ac inflammatum? ob eamque cauſſam tibi maximo eſſe opere devinctum ac obnoxium factum? & (ut ait Iſocrates) quem ipſe nec unquam viderim, nec noverim, ad amandum colendumque, ac tamquam numen aliquod obſervandum quotidie magis cogi? Sed quid hoc tam mirum? ut ferrum magnes, ita & ipſe non me ſolum, qui iam ob ingentes tuas virtutes, præclaraſque ac ſingulares animi, & corporis dotes tibi ſum deditiſſimus, verum & cœteros homines, velint, nolint, ad te amandum colendumque & allicere & attrahere facile poſſe videris. Dicerem plura, ſed vereor ne hoc magis aſſentandi cauſſa, quam quod ita verum ſit, ſcribere me exiſtimes: Illud quidem prætereundum nullo modo cenſeo, me nec ulla temeritate impulſum, nec aliqua ſtultitia commotum, ſed animi certo iudicio, adhibitoque & aliorum conſilio hæc ad te, ac de te ſcribere voluiſſe.

Reſtat igitur ut me tibi plurimum commendatum habeas, ſuſcipias, protegas, foveas, ac tuearis, tibique perſuadeas me, ſi genus hoc ad te ſcribendi meum futile qui-

(1) De Ramberto plura proferemus *in Bibliotheca Inſcriptionum* brevi edenda.

dem

pecto in dies, ut negocium noſtrum tranſigat, commendare ne deſinas, vale iterum ſpes & præſidium meum. Hæc currenti calamo.

Tuus Michael Fortiguerra.

EPISTOLA III.

MIſimus tibi ſuperioribus diebus, præſertim tuo adducti conſilio, litteras noſtras ad Jo. Guiniſium μάλιστα δὲ περὶ τῶν ἡμῶν τραγματῶν, nec adhuc abs te, nec ab eo reſponſum ullum habemus; quare te rogo atque obſecro, ut negocium noſtrum citius, quam per te fieri poterit, expedias atque conficias; hoc enim mihi gratius facere nihil potes. Quantum autem in hoc toto genere mihi adiumento eſſe poſſis, facilius ipſe quidem ſentio, quam ad te nunc ſcribere audeo. Vale & me ama; te autem me tum denique amare in animum inducam meum, cum mihi quam primum negocium noſtrum ex tuis litteris abſolviſſe ſignificaveris.

EPISTOLA IV.

Bartholomæo Cataneo Novali literas publice profitenti ſcripta nomine Oratoris Mantuani ad Venetos.

TAntus amor erga te meus eſt, ſemperque fuit amantiſ.me mi Bartholomæe, tantaque rerum plurimarum tua eruditio ac doctrina, ut cum ad nos tuas literas exarabas, ſummi me hercule *quidem* plenas & amoris erga me tui, & ſingularis benevolentiæ, haud tibi formidandum fuerit vel timendum; Nam & ea præditus es *eloquentia* ac facundia, ut non a me tantum, qui tibi ob ſingulares tuas virtutes ſummopere ſum devinctus, verum & ad ſummos viros Pontificeſque maximos, & Reges ipſos elegantiſſime ac facundiſſime idque tua cum ſumma laude, facile ſcribere poſſes; vel enim ea quæ ad nos proxime ſcripſiſti, quanta, proh Juppiter, admiratione homines non imperiti quidem ac vulgares ſuſciperent, & admirarentur! etenim pulcherrimis ſententiis & hiſtoriis ſunt referta quamplurimis, tanto ſtilo ac uſu rerum abs te undique decerptis atque collectis, ut nihil ad hanc tuam ſingularem ſcribendi elegantiam dicendique copiam merito vel addi vel diminui poſſe videatur. Quod ſi ſerius admodum tibi reſcripſimus, id velim non negligentiæ noſtræ vitio, aut quod tui rerumque tuarum memores non eſſemus, ſed variis occupationibus, ſed diverſis curis, ſed multiplicibus negociis, quæ noſtrum quotidie animum diverſe trahant, adſcribas; nam ad aſſiduum noſtræ legationis munus, quod quidem tu tantopere laudas, & admiraris (ſplendorem enim & ſpeciem hujuſce muneris animo intueris, & contemplaris, ſollicitudinem autem & laborem perſpicere non potes), & illud proxime acceſſit, quod clariſſimus Princeps Cardinalis noſter Mantuanus huc ad nos Venetias per hoc totum carnis privium ſive potius bacchanalia (ſunt enim hæc inter ſe maxime ſimilia) ſeſe recepit, ſemperque una mecum eſſe voluit. Ex quo factum eſt, ut mei juris (quod dicitur) numquam eſſe potuerit. Quare tu velim, pro tua humanitate hoc totum æqui bonique facias, idque tibi in primis facile perſuadeas, te ſemper a nobis & diligi, & amari, nec umquam tibi verendum eſſe, quin tua nobis ſemper ſint cara omnia, ac maxime periocunda; Vale nonis Martii.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA V.

DOleo tuo infortunio, & ita doleo, ut illius doloris quem capis, ſim particeps, cum præſertim hoc oneris, quodcumque eſt, in te ſublevando, ferre nec valeam nec non vires meæ ſuſtinere recuſent; reſtat ut ipſe te verbis juvem, gratiaque, ſi qua eſt, mea tibi faveam, quantum poſſim; quod & ſi minimum leveque ducam, ſemperque duxerim, in eo tamen tibi ipſo morem libentiſſime geram; Tu modo tibi ne deſis, illudque tibi Flacci animo ſæpe proponas, *æquam memento rebus in arduis ſervare mentem anguſtamque pauperiem pati*. Quod rogas ut quorumdam tibi civium nomina mittam, quorum ope & auxilio niti poſſis; id tibi nec velim nec ullo pacto denegare auſim; Quare accipe, & intellige, hic enim tibi infraſcripta mitto, tu vero interim vale, teque in iſta pauperie, quantum potes, æquo animo patientique ſuſtenta.

EPISTOLA VI.

CUm proxime Venetiis eſſem, ibique Benedictum Rambertum offendiſſem (1) Juvenem me hercule quidem egregium, præſtantique ingenio, ac præcipue tui amantiſſimum, quæ virtus eſſet tua, quantæque animi pariter ac corporis dotes, ab eo facile intellexi. Nam is mecum de te quam honorificentiſſime loqui cœpit, ob eamque cauſſam me ſummopere, ut mearum aliquid ad te litterarum darem, rogavit & monuit; Ego vero cum ab optimis quibuſque ingeniis, quorum numero te & illum eſſe & haberi intelligo, ſemper ſumme ſtudui & diligi & amari, tum nihilumquam mihi gratius quicquam aut iucundius evenire potuiſſe ſum arbitratus, quam ſi me modo in hoc ad te meo ſcribendi genere, quod Rambertus utriuſque noſtrum (quod vidi) amantiſſimus vehementer cupere videbatur, tibi ſatis & illi feciſſe intellexero; Non enim clam me eſt, quam ſim in ſcribendo iejunus, atque aridus, contraque optime novi, quam uterque veſtrum polleat ingenio, quamque ſit acri iudicio ac emunctæ naris; ſed quid facerem? efflagitanti Ramberto non ſine pudore denegare potui: adde, quod tua ſingulari humanitate ac incredibili manſuetudine, qua te in omnes præter cœteros eſſe prædicant, fretus, tam grave ſubire periculum non recuſavi, hæcque ſum ad te ſcribere auſus; diu enim eſt (mihi credas velim) quod me in hujuſmodi ſcribendi genere non exercui. Sed quid nunc potiſſimum ad te ſcribam? niſi me plurimum tuis virtutibus eſſe incenſum, ac inflammatum? ob eamque cauſſam tibi maximo eſſe opere devinctum ac obnoxium factum? & (ut ait Iſocrates) quem ipſe nec unquam viderim, nec noverim, ad amandum colendumque, ac tamquam numen aliquod obſervandum quotidie magis cogi? Sed quid hoc tam mirum? ut ferrum magnes, ita & ipſe non me ſolum, qui iam ob ingentes tuas virtutes, præclaraſque ac ſingulares animi, & corporis dotes tibi ſum. deditiſſimus, verum & cœteros homines, velint, nolint, ad te amandum colendumque & allicere & attrahere facile poſſe videris. Dicerem plura, ſed vereor ne hoc magis aſſentandi cauſſa, quam quod ita verum ſit, ſcribere me exiſtimes: Illud quidem prætereundum nullo modo cenſeo, me nec ulla tem[illegible]tate impulſum, nec aliqua ſtultitia commotum, ſed animi certo iudicio, adhibitoque & aliorum conſilio hæc ad te, ac de te ſcribere voluiſſe.

Reſtat igitur ut me tibi plurimum commendatum habeas, ſuſcipias, protegas, foveas, ac tuearis, tibique perſuadeas me, ſi genus hoc ad te ſcribendi meum futile qui-

(1) De Ramberto plura proferemus *in Bibliotheca Inſcriptionum* brevi edenda.

dem

Digitized by Google

dem & inane, non reprobaveris, uberiores ac frequentiores, ob idque fortaſſis etiam gratiores epiſtolas eſſe ſcripturum, vale & me ama.

EPISTOLA VII.

CUM me Corneliorum nobiliſſima ac opulentiſſima familia per hoſce tres menſes proximos, & hortari, & orare, & quaſi iam familiariter invitare non deſtiterit, ut unus ex domeſticis eius ac familiaribus eſſe vellem, idque tua potiſſimum commendatione ac gratia fieri ſentirem (quos enim de me cum Johanne viro eiuſdem familiæ præſtantiſſimo, (1) tuique quod vidi amantiſſimo, ſermones habueris, & alii ad me multi detulerunt, & ipſe pro tua vel in omnes incredibili humanitate, præcipuaque in me ac ſingulari benevolentia tuis ſuaviſſimis litteris mihi ſignificaſti) putavi aut abs te ſuperbus dici, qui tantas opes nobiliſſimorum ac clariſſimorum virorum nihili penderem; aut omnibus ineptus potius haberi facile poſſe, qui quomodo rebus meis iiſque mihi maxime neceſſariis, tanta præſertim opportunitate conſulere poſſem, penitus non diſcernerem, niſi & tibi ſatis, qui me ſummis laudibus apud eumdem Johannem ornare voluiſti, feciſſem, & illi, qui de me hoc idipſum tantopere cupere videbatur, libentiſſime morem geſſiſſem, meque ad eius voluntatem præcipue accomodaſſem, qui me vel nutu quodam modo, tamquam numen aliquod, cum libuiſſet, & iuvare plurimum, & prodeſſe maxime poſſet. Quæ cum diligentius ipſe mecum animo cogitarem, collegi ipſe me, ac ſtatui in hoc ipſo diutius mihi non eſſe cunctandum, aut longiores moras amplius protrahendas, cum præſertim & alii & non nulli, nec illi quidem vulgares aut gregarii, ſed maxime illuſtres, ſed clariſſimi viri, ſed qui divitiis & nobilitate pollerent, noſtra opera uti expeterent, græciſque præcipue litteris initiari per nos maxime exoptarent, quibus omnibus & ſi nullo me ſatis pacto uno eodemque tempore facere poſſe intelligebam, tamen ne quibuſdam, qui me quotidie eorum ipſorum nomine & ſollicitare & monere iam liberius non deſiſtebant aut verba dare aut eos in ſpem de me longiorem vel adducere vel protrahere videremur, unis omnino quidem promittendum fuit, aut aperte denique omnibus denegandum; Quare calendis Auguſti (quem quidem ego diem, quoniam, neſcio quo pacto, & hilaritatem quandam & lætitiam præferre videbatur, ab omnibus enim ferme Italiæ obſervari ſolet, omnium mihi maxime aptum eſſe ſum arbitratus) Corneliorum conditionem, quam mihi quam ampliſſimam, & honorificentiſſimam offerre, & polliceri per hoſce tres menſes proximos (ut ſuperius ſcripſi) non deſierunt, poſt habitis reiectiſque cæteris omnibus, quæ nec fortaſſis minoris ſpei aut utilitatis, nec dignitatis aut honoris eſſe videbantur, unam hanc ipſam accepi libenter, quam & accepiſſe, (quæ eorum eſt, ut audio, beneficientia, & liberalitas, ac præcipue in referenda gratia unicuique pro meritorum qualitate perpetua memoria,) ſpero fore (ni fallor) ut me nunquam pœniteat. Hæc ad te pluribus ſcripſi, ut intelligeres, me non temere in hunc uſque diem rem ipſam differre, atque protrahere voluiſſe, quod etſi multo ante tum ex aliorum litteris, tum ex multorum ſermone fortaſſis intelligere cognoſcereque potuiſti, tamen ut & ipſe per litteras, ſero quidem licet, tibi quandoque ſignificarem, meæ partes potiſſimum eſſe videbantur. Scripſi quidem ſerius, quam volebam, ob eamque cauſſam reprehendendus accuſanduſque tibi videor, ſed cum in hoc penitus omni culpa vacem (pluſculos enim dies ruri morati detentique ſumus, ibique quotidie, ita ut fit, aut venando, aut aucupando, aut quandoque expiſcando haud me hercule quidem inviti,) non vagari,

(1) Hic fortaſſe ille eſt Johannes Cornelius, ad quem Bartholomæus Riccius duas epiſtolas dedit, decimam, inquam, & undecimam lib. 1. ad Familiar.

vel

Digitized by Google

vel in uno eodemque diu esse loco numquam potuimus). Spero (quæ tua est humanitas) fore, ut quidquid id est, totum, non negligentiæ aut ingrati animi vitio (nihil est enim quod ab ingenio meo magis sit alienum) sed huiusmodi, quas dixi, venationibus aucupiisque rusticanis potius ascribas, quod & ut facias te vehementer etiam atque etiam rogo. Reliquum est igitur ut si quid hic aut alibi mea opera tibi vel prodesse, vel iuvare, aut aliquo quovis pacto rem gratam facere possum, tibi persuadeas, me numquam tibi meo studio, cura, aut diligentia defuturum; vale ac tuum Carteromachum, qui tibi omnium est deditissimus, ut mutuò facis, ama. Venetiis nonis Septemb. 1533.

EPISTOLA VIII.

AUctum me filiolo sane mihi tuis suavissimis litteris perhumaniter gratularis, atque hoc ipsum, quia abs te factum, ut debeo, hilari mehercule quidem, & iucundo animo accipio. Utinam igitur mihi sit (ut amabiliter auguraris) Καρπὸς σκίπου meæ senectæ. Quod ad Cauponem attinet, in hoc mihi credas velim, non cauponatum. Itaque illi iure quidem petenti libras tres cum dimidio nostrates alio pacto, quomodo honeste non solverem, (sic) facere non potui, id enim omnino mihi præstandum fuit, quare scito Julium familiarem tuum permulta te cœlasse, & in hoc tibi non nihil mentitum, id quod de genero tuo facile intelligere potuisti; Quod autem illud mihi *supra Maias* (1) & ex lectione Beroaldi tui, & aliorum doctissimorum virorum castigatione dupliciter enucleasti, tum quod maxime id loco quadrat, tum quia tuum modo esse duco, sane mihi quam gratissimum fuit: meum vero in Cosmum epigramma abste uno mihi tanquam altero Aristarcho probari vehementer gaudeo, sed id mihi castigationes tuæ tum eruditæ, tum perelegantes lepidius multo politiusque reddidere, quare quicquid id est, tibi acceptum fero; Vale & me ut facis ama. Adamas nostra una cum Scipione filiolo, & Ioanne compatre plurimum tibi salutem adscribit; idibus Februarii 1538. ex Pistorio. *Tuus ad nutum Carteromacus.*

EPISTOLA IX.

JAM tandem aliquando Caupo (1) valeat, nec enim dignus est, de quo tam multa verba faciamus; est quidem (ut scribis) res fragilis fides, nec in vita quicquam homini tam præstandum puto, quam ut ea non re modo, sed ne suspicione quidem ulla violetur; sed in nos hæc quomodo cadere possint non video; licet enim amicitia nihil sit augustius in humanis, ea tamen, mea quidem sententia, cum iam fuerit inveterata, nec labare nec titubare, ullo modo potest. De iuris autem rigore quod scribis, cum amico remittendum, nec accipio, nec id cuiusmodi sit, satis intelligo, cum præsertim ea semper fuerit & in te, & in me amicitiæ fides, quæ esse debuit; ita enim de te mihi semper persuasi, de me autem mihi ipse sum optime conscius ἀλλὰ δεῖ τὰς φιλίας, πίστιν οὐ λόγους ἔχειν. Quod autem Ciceronis dubium mihi tam docte tam erudite (ut soles omnia) enucleare dignatus es, id & gratum mihi & iucundum fuit; habebo itaque hoc idipsum tum auctoritatem tuam, tum doctrinam secutus [ut

(1) Locus est Ciceronis IV. *epist. ad famil. epist.* XII. ab interpretibus, atque editoribus mire vexatus. Fortasse hæc Michaelis epistola scripta fuit Joh. Baptistæ Pio. Coniecturam, etsi fateor, infirmam, duco: Ex *verbis illis*: *Beroaldi tui*.

(1) Cauponis, & Ciceronis mentio facit, ut eidem, cui prior, posteriorem hanc epistolam datam esse adfirmem.

tua

Digitized by Google

tua omnia soleo) in thesauris meis; Tu velim, si modo quid tibi aut tuorum cuipiam polliceri possum, existimes me amicitiæ nostræ fidei, benevolentiæ, amori, officio numquam esse defuturum, sed vale iam, & nos mutuo amare ne desinas. Adamas uxorcula nostra una cum Filiolo Scipione plurimam tibi salutem dicit. Pridie calendas Junias 1538. ex Urbe Pistorio.

EPISTOLA X.

BInas quidem, sed præpostere, seroque datas legi tuas litteras, quibus etsi mihi nihil unquam optatius iucundiusve fuit. illud tamen in tanta præsertim temporum clade mihi gratissimum accidit, quod & amicitiæ nostræ (1) μάρτυριον ἐτυ μότατον, & amoris erga me tui argumentum, αγαςατον (2) exhibuisti, nam & prope, æque dolendo vicem nostram, tuam mihi quasi communionem mei doloris significasti, & securitatem animi uberemque lætitiam, qua rursus ipse de nostra salute fueris affectus, tuis litteris gestiendo quodam modo præ te mihi tulisti; ut illud Flacci te facile usurpasse crediderim, *recepto dulce mihi furere etiam amico*; nec igitur mirum si gratularis, quod & in ocio vivam, & publico honorificoque stipendio insignitus, tum græcis tum latinis litteris patriam pubem erudiam; cognovi enim quæ nobis ipsis aut prospera, aut adversa evenere, ea tibi semper nec longo quidem intervallo interiecto accidisse communia; sentio itaque & illud de nobis sine fuco & phaleris dici posse quod Flaccus idem Lyricorum princeps de se, deque Mecenate tam concinne canere ausus est, *seu libra, seu me Scorpius aspicit formidolosus, pars violentior natalis horæ, seu Tyrannus hesperiæ capricornus undæ*, utrumque nostrum incredibili modo consentit astrum, sed hoc nobis ἀρκαῖον (3) Ἤδη ἐκ βαπρόυ Philiarcho tuam epistolam reddidi, & ut ab eo responsum elicerem (ut & ipsa mihi cupere videbaris) diligenter curavi, illud itaque una cum hisce litteris ad te mitto. (4) λιλός λοιμόυ φά & hoc tibi fortassis παράδοξου. (5) Nos tamen hic nulla prorsus contagione minitante & aere saluberrimo fruimur, & caritate annonæ non nimium quidem vexamur. Quare cum volueris & una esse mecum & colloqui facile poteris. Nos quidem te tum maxime expectamus, tum vero (si pateris) & summis precibus invitamus. Vale.

EPISTOLA XI,

Ἔςιν ἠυ τῶ Κεριῶ τό πραγμα. *Nunc ergo audendum dextra, nunc viribus usus, hac iter est, tu, nequa manus se attollere nobis a tergo possit, custodi & consule longe*; Quamquam enim hæc sæpe mecum *nil desperandum Tevcro duce, & auspice Tevcro*, dum in dubio tamen est animus, paulo momento huc illuc impellitur; Extrica itaque, si me amas, quicquid id est, quod restat meque aliquando tandem hac vel sollicitudine libera, vel certe molestia leva, illudque in primis cave, ne tamquam Apelles, quod aiunt, Venerem imperfectam relinquas. Equidem isthuc advolare maxime cupiebam, sed tuo iniussu facere non sum ausus, ne te de eo forsitan sæpius obtunderem, quod ipse pro tua in me summa benevolentia amoreque singulari mihi facturum te iam plusquam milies confirmasti. Est id quidem magnum, atque haud scio, an maximum, ea te fundamenta jecisse, ut ædificium nullo modo cadere posse videatur; sed illud quandoque assurgat, atque aliquam ædificii speciem aut formam accipiat, necesse est:

(1) Testimonium verissimum.
(2) Admirabile.
(3) Antiquum iam, & marcidum.
(4) Fames pestem vincit.
(5) Inauditum præter opinionem.

quod

Digitized by Google

quod quidem vel uno verbo aut nutu potius te mihi expedire facile posse intelligo, idque ut facias te etiam atque etiam rogo, vel potius, si pateris, summis precibus oro, quamquam non eras tu quidem mihi vehementer rogandus, qui te omnia mea causa & & velle, & cupere iamdiù exploratum habeo, sed eo feci liberius, pluribusque, ut in hoc uno quicquid id est, omnia mihi esse posita intelligeres; Quare velim, quæ tua est humanitas, me de hac re tota, quid constitueris, nobisque faciundum censeas, facias certiorem, id enim mihi tam erit gratum quam quod gratissimum; Vale, & me ut facis ama. Ex Urbe Pistorio xv. Kal. Januarii M. D. xxxvIIII.

Novi optime tuas occupationes, atque ob hanc causam responsum abs te pluribus non expecto, sed illud mihi erit instar epistolæ quam longissimæ, si vel uno verbo, aut potius (ut soles) Syngrapha breviuscula mecum egeris. Vale iterum.

EPISTOLA XII.

Δεῖτῆς φιλῆτας πίστιν κ λόγης ἔχιν (1) Sed nunc demum aliquando tandem ad te quoquo pacto mihi scribendum putavi, atque omnino in eam partem peccare malui, quam mei vel officii, vel tuorum in me meritorum silentio obliviscì videar, cum enim in quempiam dicitur, μὴ τὴν δόσιν ταχιστα γηράσκι χάρις (2) id, quam sit homini turpe, præsertim bono qualem me & esse & dici volo, haudquaquam te virum summa doctrina, multaque scientia ac experientia rerum fere omnium ignorare ullo modo credendum est; sed fingant in me omnes omnia vitia, ingratum atque immemorem acceptorum beneficiorum, si & perversi illi quidem sint, certe non appellabunt; tantum enim abest, ut hoc vel vitio vel scelere laborem, ut nihil ingenio meo magis possit esse contrarium aut alienum, neque ob eam causam modo hæc ad te scribo, ut de me unquam quidpiam tale te suspicatum esse intelligam. Quid enim te vanæ suspitionis in amicitia minus vacuum aut est aut inveniri potest? Sed ut diutinam ad te scribendi cessationem seramque admodum accepti abs te proxime beneficii gratulationem, vel potius gratiarum debitam actionem plane excusarem. Gratulor itaque tibi sero quidem fortassis, sed mirum in modum, vereque gratulor, mihique per te compos voti proxime factus, sane quidem, ut debeo, vehementer gaudeo, nec ingentes solum, verum etiam immortales tibi gratias ago, habeoque, ac dum vivam semper habebo. Illudque in primis doleo atque angor animi, nullo umquam tempore tuorum in me meritorum parem gratiam modo, sed ne minimam quidem partem referre me posse confido, quid inquam confido? imo quidem certe potius omnino despero, sed una me contra res haud mediocriter consolatur, eo te natum ingenio, eaque humanitate ut tum demum in collocando beneficio maximam cupias voluptatem, cum tibi nullam prorsus inde relatum iri gratiam certo scias, quod cum ita sit, amplius mihi laborandum non esse intelligo; Restat ut memorem me gratumque semper exhibeam, benevolentiamque & amorem fidemque meam tibi præstare ne desinam; Quare illud tibi facile persuadeas velim, hodie neminem esse mortalium, quem ego pluris faciam quam te, neminem, quem magis amem charumque habeam; neminem cui vel plus vel libentius debeam; de quo sane quidem ad te plura scriberem, nisi assentandi magis causa, quam quod ita res esset, facile me existimares, sed hæc etiam fortasse pluribus, quam aut a me cupere aut expectare videbaris. Vale itaque & me ama, quoniam me id erga te tuosque omnes semper facere non ignoras. Ex Urbe Pistorio quinto Kalend Martias M. D. xxxx.

(1) Oportet amicos fidem, non verba habere. Beneficium seneſcit.
(2) Post dationem.

Digitized by Google

tua omnia soleo) in thesauris meis; Tu velim, si modo quid tibi aut tuorum cuipiam polliceri possum, existimes me amicitiæ nostræ fidei, benevolentiæ, amori, officio numquam esse defuturum, sed vale iam, & nos mutuo amare ne desinas. Adamas uxorcula nostra una cum Filiolo Scipione plurimam tibi salutem dicit. Pridie calendas Junias 1538. ex Urbe Pistorio.

EPISTOLA X.

BInas quidem, sed præpostere, seroque datas legi tuas litteras, quibus etsi mihi nihil unquam optatius iucundiusve fuit. illud tamen in tanta præsertim temporum clade mihi gratissimum accidit, quod & amicitiæ nostræ (1) μάρτυριον ἐτυ μότατον, & amoris erga me tui argumentum, αγαςατον (2) exhibuisti, nam & prope, æque dolendo vicem nostram, tuam mihi quasi communionem mei doloris significasti, & securitatem animi uberemque lætitiam, qua rursus ipse de nostra salute fueris affectus, tuis litteris gestiendo quodam modo præ te mihi tulisti; ut illud Flacci te facile usurpasse crediderim, *recepto dulce mihi furere etiam amico*; nec igitur mirum si gratularis, quod & in ocio vivam, & publico honorificoque stipendio insignitus, tum græcis tum latinis litteris patriam pubem erudiam; cognovi enim quæ nobis ipsis aut prospera, aut adversa evenere, ea tibi semper nec longo quidem intervallo interiecto accidisse communia; sentio itaque & illud de nobis sine fuco & phaleris dici posse quod Flaccus idem Lyricorum princeps de se, deque Mecenate tam concinne canere ausus est, *seu libra, seu me Scorpius aspicit formidolosus, pars violentior natalis horæ, seu Tyrannus hesperiæ capricornus undæ*, utrumque nostrum incredibili modo consentit astrum, sed hoc nobis ἀρκαῖον (3) Ἤδη δὲ βαπρόυ Philiarcho tuam epistolam reddidi, & ut ab eo responsum elicerem (ut & ipsa mihi cupere videbaris) diligenter curavi, illud itaque una cum hisce litteris ad te mitto. (4) λιλός λοιμόυ φά & hoc tibi fortassis παράδοξου. (5) Nos tamen hic nulla prorsus contagione minitante & aere saluberrimo fruimur, & caritate annonæ non nimium quidem vexamur. Quare cum volueris & una esse mecum & colloqui facile poteris. Nos quidem te tum maxime expectamus, tum vero (si pateris) & summis precibus invitamus. Vale.

EPISTOLA XI,

Ἔςιν ἠυ τῶ Κεριῶ τό πραγμα. *Nunc ergo audendum dextra, nunc viribus usus, hac iter est, tu, nequa manus se attollere nobis a tergo possit, custodi & consule longe*; Quamquam enim hæc sæpe mecum *nil desperandum Tevcro duce, & auspice Tevcro*, dum in dubio tamen est animus, paulo momento huc illuc impellitur; Extrica itaque, si me amas, quicquid id est, quod restat meque aliquando tandem hac vel sollicitudine libera, vel certe molestia leva, illudque in primis cave, ne tamquam Apelles, quod aiunt, Venerem imperfectam relinquas. Equidem isthuc advolare maxime cupiebam, sed tuo iniussu facere non sum ausus, ne te de eo forsitan sæpius obtunderem, quod ipse pro tua in me summa benevolentia amoreque singulari mihi facturum te iam plusquam milies confirmasti. Est id quidem magnum, atque haud scio, an maximum, ea te fundamenta jecisse, ut ædificium nullo modo cadere posse videatur; sed illud quandoque assurgat, atque aliquam ædificii speciem aut formam accipiat, necesse est:

(1) Testimonium verissimum.
(2) Admirabile.
(3) Antiquum iam, & marcidum.
(4) Fames pestem vincit.
(5) Inauditum præter opinionem.

quod

quod quidem vel uno verbo aut nutu potius te mihi expedire facile posse intelligo, idque ut facias te etiam atque etiam rogo, vel potius, si pateris, summis precibus oro, quamquam non eras tu quidem mihi vehementer rogandus, qui te omnia mea causa & & velle, & cupere iamdiù exploratum habeo, sed eo feci liberius, pluribusque, ut in hoc uno quicquid id est, omnia mihi esse posita intelligeres; Quare velim, quæ tua est humanitas, me de hac re tota, quid constitueris, nobisque faciundum censeas, facias certiorem, id enim mihi tam erit gratum quam quod gratissimum; Vale, & me ut facis ama. Ex Urbe Pistorio xv. Kal. Januarii M. D. xxxviiii.

Novi optime tuas occupationes, atque ob hanc caussam responsum abs te pluribus non expecto, sed illud mihi erit instar epistolæ quam longissimæ, si vel uno verbo, aut potius (ut soles) Syngrapha breviuscula mecum egeris. Vale iterum.

EPISTOLA XII.

Δεῖτοῦς φιλοῦτας πίστιν ου λόγους ἔχιν (1) Sed nunc demum aliquando tandem ad te quoquo pacto mihi scribendum putavi, atque omnino in eam partem peccare malui, quam mei vel officii, vel tuorum in me meritorum silentio oblivisci videar, cum enim in quempiam dicitur, μετὰ τὴν δόσιν τακισα γηράσκι χάρις (2) id, quam sit homini turpe, præsertim bono qualem me & esse & dici volo, haudquaquam te virum summa doctrina, multaque scientia ac experientia rerum fere omnium ignorare ullo modo credendum est; sed fingant in me omnes omnia vitia, ingratum atque immemorem acceptorum beneficiorum, si & perversi illi quidem sint, certe non appellabunt; tantum enim abest, ut hoc vel vitio vel scelere laborem, ut nihil ingenio meo magis possit esse contrarium aut alienum, neque ob eam caussam modo hæc ad te scribo, ut de me unquam quidpiam tale te suspicatum esse intelligam. Quid enim te vanæ suspitionis in amicitia minus vacuum aut est aut inveniri potest? Sed ut diutinam ad te scribendi cessationem seramque admodum accepti abs te proxime beneficii gratulationem, vel potius gratiarum debitam actionem plane excusarem. Gratulor itaque tibi sero quidem fortassis, sed mirum in modum, vereque gratulor, mihique per te compos voti proxime factus, sane quidem, ut debeo, vehementer gaudeo, nec ingentes solum, verum etiam immortales tibi gratias ago, habeoque, ac dum vivam semper habebo. Illudque in primis doleo atque angor animi, nullo umquam tempore tuorum in me meritorum parem gratiam modo, sed ne minimam quidem partem referre me posse confido, quid inquam confido? imo quidem certe potius omnino despero, sed una me contra res haud mediocriter consolatur, eo te natum ingenio, eaque humanitate ut tum demum in collocando beneficio maximam cupias voluptatem, cum tibi nullam prorsus inde relatum iri gratiam certo scias, quod cum ita sit, amplius mihi laborandum non esse intelligo; Restat ut memorem me gratumque semper exhibeam, benevolentiamque & amorem fidemque meam tibi præstare ne desinam; Quare illud tibi facile persuadeas velim, hodie neminem esse mortalium, quem ego pluris faciam quam te, neminem, quem magis amem charumque habeam; neminem cui vel plus vel libentius debeam; de quo sane quidem ad te plura scriberem, nisi assentandi magis caussa, quam quod ita res esset, facile me existimares, sed hæc etiam fortasse pluribus, quam aut a me cupere aut expectare videbaris. Vale itaque & me ama, quoniam me id erga te tuosque omnes semper facere non ignoras. Ex Urbe Pistorio quincto Kalend Martias M. D. xxxx.

(1) Oportet amicos fidem, non verba habere. Beneficium senescit.
(2) Post dationem.

EPISTOLA XIII.

QUantum vel ingenii tui morumque facilitas, vel bonæ indolis mirifica spes, humanitasque singularis, Thurine mi suavissime, tibi me devinxerunt, cum te proxime viserem, vel ex eo facile intelligere potuisti, quod cum abs te postridie discederem, non antea veneram, liberum sed pene servum, imo mancipium potius tibi me iam factum esse sentirem; quod quidem si diligentius ipse tecum volvere animo volueris, non dubito (quæ tui generis celsitudo aut est, aut esse debet) quin ea erga me meosque omnes, & mente & voluntate sis futurus, qua vel me tacente, tum tua te dignitas, tum etiam meus in te singularis amor, totiusque familiæ nostræ in tuos omnes summa benevolentia & allicere & adhortari posse videantur; adde quod ea iam inter nos sunt iacta non familiaritatis, & domesticæ consuetudinis solum, sed ea quasi cuiusdam insolubilis vinculi summæque necessitudinis fundamenta, ut utercumque ab officio veræ sinceræque amicitiæ discesserit, vacare turpi ac nefario scelere nullo modo possit. Quid enim tibi societatem coniunctionemque futuram in utriusque linguæ studiis litterarum narrem? e quibus spero tantam utrunque nostrum brevi in dies singulos delectationem esse hausurum, aut alia nulla maior sit, aut certe iucundior esse posse videatur. Neque tamen interim tibi seiunctum me cœteris in rebus habebis; verum quicquid egeris, cum a studiis animum remittere interdum volueris, socium me comitemque tibi futurum semper esse polliceor, ac nihil unquam mihi quicquam vel gratum vel iucundum fore existimabo, nisi & tibi ' & genio tuo pariter idem placere gratumque esse sensero, nec ullo umquam tempore quidpiam aut arduum aut difficile esse poterit, quod non pro te mihi susceptum & gratum & iucundum esse videatur, imo in eo mihi satis optatisque meis fecisse videbor, ubi me tibi præcipue votisque tuis semper inservire posse cognovero. Quod autem ad eruditionem tuam pertinebit, illud tibi persuadeas velim, me nihil unquam tam facile vel græcis vel latinis litteris didicisse (si modo quid didici) quam te, vel quod plurimi omnium facere debes, brevi quidem tempore, si modo volueris, me esse docturum confido; para itaque te, ut quam de te tuisque moribus, ut primum te vidi, spem mihi concipere videor, ea ne me fallat, imprimisque cura expectationi hominum respondeas; magna est opinio de te, summa commendatio ingenii tui, maxima laus bonæ indolis, quæ omnia ut sustentes ac tuearis maximo tibi opere totoque [quod ajunt pectore] laborandum est, sed hæc [ut spero] & quæ vel maiora multo esse possent, facile superabis; si illud unum tibi proposueris, crebroque & mente & animo tibi esse repetendum servandumque statueris ἠρ' τε' σεαυτῷ δοξάνεγκατα λιπεῖν. Nam quid ego dicam te ita natum, ita educatum, ita doctum ita etiam denique cognitum? ut id tibi prorsus faciendum sit? hæc ad te scripsi pluribus verbis, quam fortasse necesse fuit, non quo aut maiori te, aut certe tam multa admonitione indigere putarem, sed ut & voluntatis, & benevolentiæ erga te meæ testimonium aliquod apud te haberes, nam cupio hanc epistolam meam quasi vim fœderis inter nos esse, quam me hercule quidem non loquacitas mea, sed benevolentia longiorem fecit. Reliquum est igitur ut parentibus tuis optimis plurimum me commendare, meoque nomine salutem dicere non dedigneris, quod ut facias te vehementer etiam atque etiam rogo, sed vale iam meque si idem erga te facere sentis, amare charumque habere ne desinas, ex Urbe Pistorio VII. Kal. Januarias M. D. XXXXVII.

Tuus usque ad aram Michael Fortiguerra.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA XIV.

Michaeli Fortiguerræ. Joannes Contius S. P. D.

CUM omnium optimorum Principum, qui in universo terrarum orbe reperiuntur, mos esse consuevit, bonas artes tueri, ac diligere, tum in primis Mediceæ domus patrocinia his latissime semper patuerunt. Possem ego commemorare quam plures, quos brevitatis causa omittam (1) præcellentium artium amatores, huius ampliſſimæ familiæ beneficio, auctos locupletatosque fuisse. Si singillatim, non dico speciem, sed virtutum genera, rerumque præclariſſime gestarum copiam atque amplitudinem recensere, ac litteris mandare vellem, quicquid Fabriani chartarum fabricatur, vix satis esse videretur, ut enim Cosmum illum seniorem, utrunque Laurentium, Leonem, ac Clementem Pontifices maximos, alioſque huius Ill.^mæ Domus præstantissimos viros omittam; Quid dicam de optimo ac magnanimo Principe nostro, qui se omnibus suis majoribus, probitate, justitia, æquitate, continentia, liberalitate non modo adæquavit, sed etiam longe superavit. Satius autem esse duxi ea silentio præterire, ne de illis pauca loquendo, illorum laudibus detrahere videar. Perlegi elegantissima tua carmina, suppliceſque libellos. Dabo equidem operam, ut honestissimi tui voti compos fias, videris enim mihi dignus, non solum hac, quam petis, gratia, sed etiam longe maiore, tum ob egregias præclaraſque (quibus es insignitus) virtutes tuas, tum ob nodoſos articulorum dolores, quibus te adeo graviter oppressum audio, ut ea quæ ad victum, & cultum familiæ tuæ suppeditent, parare minime posse videare; tum vel maxime; quod Antistes vester Fortiguerra (2) Sapientiæ summo vectigali constituto fundamenta iecit. Quis est tam hebeti ingenio, tam pingui Minerva, qui non facile dijudicet; Illum sapientissimum virum, si in humanis ageret, bene mereri malle de suis propinquis, præsertim inopia ac calamitate laborantibus, quam de his, qui cum nullo consanguinitatis vinculo attingunt; Quare bono animo sis tibique persuade me tibi nullo loco defuturum. De rescripto principis cum primum venerit, te certiorem faciam. Si quid in hac ipsa epistola tibi durum, ac rude videbitur, cogitare debebis eam ex Tabellionis officina esse depromptam, ubi nihil cultius, nihil ornatius sane reperitur, nec ea verba quæ ullam venerem sapiant, sed quæ ex alienis loculis numos surripiant, adhibenda censeantur; Vale meque tibi ac vestræ Urbis Præsidi plurimum commenda. Quinto Idus Februarii M. D. LVIII.

EPISTOLA XV.

Michael Fortiguerra, Joanni Contio clarissimo atque optimo Viro S. P. D.

QUas ad me superioribus diebus misisti summi me hercule quidem plenas & amoris. & benevolentiæ singularis, quanta literarum tuarum vis apud me fuerit, quantumque illæ ipsæ ponderis apud me habuisse videantur, vel ex eo facile intelligere poteris, quod iis lectis illico me quasi supra Endymionem (quod dicitur)

(1) Hac de re luculenter disseruit Cl. Blanchinius in libro inscripto: *Ragionamenti istorici dei Gran' Duchi di Toscana.*

(2) Cardinalem intellige Nicolaum Fortiguerram de quo in Bibliotheca egimus fusiore calamo.

Digitized by Google

EPISTOLA XIII.

QUantum vel ingenii tui morumque facilitas, vel bonæ indolis mirifica spes, humanitasque singularis, Thurine mi suavissime, tibi me devinxerunt, cum te proxime viserem, vel ex eo facile intelligere potuisti, quod cum abs te postridie discederem, non antea veneram, liberum sed pene servum, imo mancipium potius tibi me iam factum esse sentirem; quod quidem si diligentius ipse tecum volvere animo volueris, non dubito (quæ tui generis celsitudo aut est, aut esse debet) quin ea erga me meosque omnes, & mente & voluntate sis futurus, qua vel me tacente, tum tua te dignitas, tum etiam meus in te singularis amor, totiusque familiæ nostræ in tuos omnes summa benevolentia & allicere & adhortari posse videantur; adde quod ea iam inter nos sunt iacta non familiaritatis, & domesticæ consuetudinis solum, sed ea quasi cuiusdam insolubilis vinculi summæque necessitudinis fundamenta, ut utercumque ab officio veræ sinceræque amicitiæ discesserit, vacare turpi ac nefario scelere nullo modo possit. Quid enim tibi societatem coniunctionemque futuram in utriusque linguæ studiis litterarum narrem? e quibus spero tantam utrunque nostrum brevi in dies singulos delectationem esse hausurum, aut alia nulla maior sit, aut certe iucundior esse posse videatur. Neque tamen interim tibi seiunctum me cœteris in rebus habebis; verum quicquid egeris, cum a studiis animum remittere interdum volueris, socium me comitemque tibi futurum semper esse polliceor, ac nihil unquam mihi quicquam vel gratum vel iucundum fore existimabo, nisi & tibi ' & genio tuo pariter idem placere gratumque esse sensero, nec ullo umquam tempore quidpiam aut arduum aut difficile esse poterit, quod non pro te mihi susceptum & gratum & iucundum esse videatur, imo in eo mihi satis optatisque meis fecisse videbor, ubi me tibi præcipue votisque tuis semper inservire posse cognovero. Quod autem ad eruditionem tuam pertinebit, illud tibi persuadeas velim, me nihil unquam tam facile vel græcis vel latinis litteris didicisse (si modo quid didici) quam te, vel quod plurimi omnium facere debes, brevi quidem tempore, si modo volueris, me esse docturum confido; para itaque te, ut quam de te tuisque moribus, ut primum te vidi, spem mihi concipere videor, ea ne me fallat, imprimisque cura expectationi hominum respondeas; magna est opinio de te, summa commendatio ingenii tui, maxima laus bonæ indolis, quæ omnia ut sustentes ac tuearis maximo tibi opere totoque [quod ajunt pectore] laborandum est, sed hæc [ut spero] & quæ vel maiora multo esse possent, facile superabis; si illud unum tibi proposueris, crebroque & mente & animo tibi esse repetendum servandumque statueris ἠρ' τε' σεαυτῷ δοξάνεγκατα λιπεῖν. Nam quid ego dicam te ita natum, ita educatum, ita doctum ita etiam denique cognitum? ut id tibi prorsus faciendum sit? hæc ad te scripsi pluribus verbis, quam fortasse necesse fuit, non quo aut maiori te, aut certe tam multa admonitione indigere putarem, sed ut & voluntatis, & benevolentiæ erga te meæ testimonium aliquod apud te haberes, nam cupio hanc epistolam meam quasi vim fœderis inter nos esse, quam me hercule quidem non loquacitas mea, sed benevolentia longiorem fecit. Reliquum est igitur ut parentibus tuis optimis plurimum me commendare, meoque nomine salutem dicere non dedigneris, quod ut facias te vehementer etiam atque etiam rogo, sed vale iam meque si idem erga te facere sentis, amare charumque habere ne desinas, ex Urbe Pistorio VII. Kal. Januarias M. D. XXXXVII.

Tuus usque ad aram Michael Fortiguerra.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA XIV.

Michaeli Fortiguerræ. Joannes Contius S. P. D.

CUM omnium optimorum Principum, qui in universo terrarum orbe reperiuntur, mos esse consuevit, bonas artes tueri, ac diligere, tum in primis Mediceæ domus patrocinia his latissime semper patuerunt. Possem ego commemorare quam plures, quos brevitatis causa omittam (1) præcellentium artium amatores, huius ampliſſimæ familiæ beneficio, auctos locupletatosque fuisse. Si singillatim, non dico speciem, sed virtutum genera, rerumque præclariſſime gestarum copiam atque amplitudinem recensere, ac litteris mandare vellem, quicquid Fabriani chartarum fabricatur, vix satis esse videretur, ut enim Cosmum illum seniorem, utrunque Laurentium, Leonem, ac Clementem Pontifices maximos, aliosque huius Ill.^me Domus præstantissimos viros omittam; Quid dicam de optimo ac magnanimo Principe nostro, qui se omnibus suis majoribus, probitate, justitia, æquitate, continentia, liberalitate non modo adæquavit, sed etiam longe superavit. Satius autem esse duxi ea silentio præterire, ne de illis pauca loquendo, illorum laudibus detrahere videar. Perlegi elegantissima tua carmina, suppliceſque libellos. Dabo equidem operam, ut honestissimi tui voti compos fias, videris enim mihi dignus, non solum hac, quam petis, gratia, sed etiam longe maiore, tum ob egregias præclaraſque (quibus es insignitus) virtutes tuas, tum ob nodoſos articulorum dolores, quibus te adeo graviter oppressum audio, ut ea quæ ad victum, & cultum familiæ tuæ suppeditent, parare minime posse videare; tum vel maxime; quod Antistes vester Fortiguerra (2) Sapientiæ summo vectigali constituto fundamenta iecit. Quis est tam hebeti ingenio, tam pingui Minerva, qui non facile dijudicet; Illum sapientissimum virum, si in humanis ageret, bene mereri malle de suis propinquis, præsertim inopia ac calamitate laborantibus, quam de his, qui cum nullo consanguinitatis vinculo attingunt; Quare bono animo sis tibique persuade me tibi nullo loco defuturum. De rescripto principis cum primum venerit, te certiorem faciam. Si quid in hac ipsa epistola tibi durum, ac rude videbitur, cogitare debebis eam ex Tabellionis officina esse depromptam, ubi nihil cultius, nihil ornatius sane reperitur, nec ea verba quæ ullam venerem sapiant, sed quæ ex alienis loculis numos surripiant, adhibenda censeantur; Vale meque tibi ac vestræ Urbis Præsidi plurimum commenda. Quinto Idus Februarii M. D. LVIII.

EPISTOLA XV.

Michael Fortiguerra, Joanni Contio clarissimo atque optimo Viro S. P. D.

QUas ad me superioribus diebus misisti summi me hercule quidem plenas & amoris. & benevolentiæ singularis, quanta literarum tuarum vis apud me fuerit, quantumque illæ ipsæ ponderis apud me habuisse videantur, vel ex eo facile intelligere poteris, quod iis lectis illico me quasi supra Endymionem (quod dicitur)

(1) Hac de re luculenter disseruit Cl. Blanchinius in libro inscripto: *Ragionamenti istorici dei Gran' Duchi di Toscana.*

(2) Cardinalem intellige Nicolaum Fortiguerram de quo in Bibliotheca egimus fusiore calamo.

Digitized by Google

dormientem non excitaveris ſolum, verum etiam ab huiuſmodi familiariter ſcribendi genere longe iam alienum ac penitus abhorrentem, deſuetumque ad ſcribendum non invitum quidem (quis enim, ad te tantum virum tantæque exiſtimationis non libenter ſcribere cupiat) ſed aſſiduo morbo confectum, afflictumque compuleris, quippe qui tanquam per nomenclatorem tibi niſi literas dictare non valeam, quod ſi ſerius multo, quam par erat, quamque meæ partes eſſe videbantur, tibi reſcriptum reſponſumque duxèris, illud ipſum non negligentiæ aut ſuperbiæ vitio, ſed improbitati valetudinis noſtræ, tribuas velim, quæ quidem mecum iam multos annos tam familiariter agere conſuevit, ut vel accretione, vel diminutione lunæ nec cibum ori apponere, nec in lecto cubare, ne dum paululum etiam acquieſcere poſſim; adde quod interdum tanto & articulorum dolore, cruciatuque, & pedum manuumque tumore premor, ut pene conficiar, & quod maneam in vita, mirumimmodum doleam; Quare te rogo, vel potius ſi pateris, oro, ut me licet longiori tecum ſilentio uſum eſſe videas, quam vel exiſtimatio dignitaſque tua poſtulare videbatur, aliqua tamen [quæ tua eſt humanitas] excuſatione dignum putes, Quod autem ad præclariſſimæ domus Mediceæ liberalitatem munificentiamque in omnes viros ſtudioſos attinet, ſi velimus animi certo iudicio, rectaque lance hoc id ipſum examinare, reperiemus huic ampliſſimæ gentilitati, famigeratiſſimæque familiæ uſque ab origine prima inſitum, tributumque eſſe natura, ut bonarum artium ſtudioſos ſemper juvaret, tueretur, foveret, amplecteretur, conſervaret, in eoque ſummos & reges, maximos & Imperatores novo quodam liberalitatis genere non adæquaſſe ſolum, ſed longo me hercule quidem etiam intervallo ſuperaſſe omnium inconfeſſo eſt. Sed de his tecum pluribus agere nunc me pudet, tum quia ſus Minervam docere videor, tum etiam quod parva tanquam rate in mari immenſo noſtra vehitur oratio! illud quidem certe ſilentio præterire nullo modo poſſum, nec debeo, adiumento, præſidio, largitate, opeque Medicea Tuſciam univerſam totamque Italiam præſtantiſſimorum virorum ingeniis ſemper floruiſſe, atque ob eam cauſam omnium bonarum artium tanquam ſeminarium quoddam diſciplinis abunde refertum locupletatumque fuiſſe, denique (ne tam multa atque omnia perſequi velle videar) quod hodie in media omnes meraque barbarie non verſemur, id quoque eiuſdem honeſtiſſimæ familiæ beneficio largitum, atque optime conſultum eſſe nemo eſt qui neſciat. Quæ quidem omnia cum diligentius ipſe mecum animo volvo atque conſidero tantum ſpei ſuper neceſſitatibus votiſque meis iam mihi concepiſſe videor, ut omnia quæ tanto mihi opere uſui futura eſſe ſentiam, nullo fere vel negocio, vel labore me impetraſſe putem. Reſtat igitur ut quod mihi facturum te eſſe polliceris quoad eius fieri poſſit celeriter tibi eſſe præſtandum ducas, vereor enim (ut ingenue tibi vera fatear) ne priuſquam voti compos fiam diem extremum obeam, opportune igitur negocium hoc noſtrum extrica atque expedi, quantum potes, ita enim mihi perſuaſi atque animum induxi meum, Coſmum Medicem, quicquid hac de re ſtatuendum decernendumque ipſe innueris atque inſinuaveris, id omne ſummo ſtudio, favore, gratiaque celeriter eſſe comprobaturum; non tamen clam me eſt, quam tecum imprudenter agam, qui tibi tantum oneris imponam, ſed hoc ipſum non petulantiæ aut temeritati meæ, verum facilitati atque humanitati tribuendum puta, qui mihi te nullo loco defuturum tuis proximis literis polliceri volueris. Quidquid igitur muneris Coſmus mihi contulerit (video quantum tibi tribuam) id totum tua opera gratiaque me conſecutum eſſe arbitrabor, atque abs te acceptum feram. Quod autem de Antiſtite noſtro opinaris, recte tu quidem putas, ſi quis enim ſenſus inferis, ut certe quidem eſt, nec aliter eſſe ullo modo aut ratione poteſt, exiſtimandum credendumque eſt, cum nihil aliud expetere & tamquam iure optimo nihil aliud efflagitare, quam ut ſuis omnibus, & præcipue aliquo incommodo & inopia laborantibus

Digitized by Google

rantibus optime consulatur, ita enim illius præclarissime gesta egregiaque facinora exigere ac postulare videntur. Sed de hac re pluribus ad te scribere non audeo, vereor enim ne dum Antistitis nostri laudes, quæ quidem multæ magnæque sunt, tibi commemorare studeam, gloriam splendoremque familiæ nostræ, nec non maiorum nostrorum omnium tamquam stemmata ostentare videar. Quod autem scribis litteras tuas nec cultum, nec ornatum habere, aut ullam venerem sapere, quippe quæ ex tabellionis officina prodeant, facis tu quidem abundantia humanitatis tuæ, ut quæ etiam a doctissimis viris summa cum admiratione & legi possint, & merito debeant, ea non modo non laudanda (quæ tua est summa modestia) sed penitus improbanda putes, tantum abest ab eo ut in tuis litteris, quid aut elegantiæ aut candoris desiderari possit, ut sententiarum lepore, & verborum proprietate, ac venustate orationis non ex Tabellionis (ut scribis) officina, sed ex intima Ciceronis biblioteca, summorumque Philosophorum accademia deprompta esse videantur. De hoc autem genere toto pluribus ad te scriberem, ni magis assentandi causa hæc a me dici, quam quod ita vera sint, suspicari posses; sed vale iam & me tibi quibuscumque rebus poteris (poteris autem plurimis) iuvandum, tutandum, fovendum, amplectendum, sublevandum puta. Pistorii septimo idus Martii M. D. LVIIII. (1)

EPISTOLA XVI.

Ad Joannem Contium.

AUT memoria tibi nostri penitus excidit, aut quod mihi pollicitus es, haudquaquam præstandum esse, rectum putas, quorum quidem potius utrum velim, non facile dixerim; quid tamen abs te tua summa fides, integritasque singularis postulare videatur, erit [ut puto] accuratius tibi multo videndum, diligentiusque considerandum, neque enim is sum, qui te vel monere summa prudentia virum, vel tanta negociorum mole obrutum, ne dicam implicitum, interpellare ausim; verum absre prorsus mea nullo modo fore putavi, nihil non mearum ad te litterarum rursus denuo dare, quibus quidem abs te licet nullum responsum elicerem, ob eamque causam nihil penitus impetrarem, officio tamen ad te scribendi meo satis atque animo facerem. Severus nostræ Reipublicæ quæstor vir me hercule quidem summa fide, & ingenio perspicaci, tuique (quod vidi) amantissimus, cum superioribus diebus domum me conveniisset, quos de me sermones habueris, plane quidem exposuit, tuoque nomine (ut absolvam te paucis) omnia me impetraturum, & propediem voti compotem fore fidem dedit. Quid multa? exilivi magno gaudio, & lætitia, iam iamque tibi maximas gratias & immortales agebam, referre enim nullo modo poteram; postea vero quam tantæ more sunt consecutæ, & nullum, ut recepisti, diploma datum, quanta spe deciderim, quantumque diu noctuque animi pendeam, facilius ipse quidem existimare potes, quam aut verbis exprimerem aut calamo exararem. Quamobrem summa deinde cura atque ægritudine confectus, teterrimoque nostro morbo afflictus non semper cubare lassus & assidue in lecto esse non desino, nec alia ratione ac sollicitudine & angore animi levari me

(1) Aut in superiore epistola perperam notatus est annus 1558. aut heic certe annus idem 1558. adscribendus fuerat. Nam etsi Michael ipse fatetur, distuliisse se morbi causa diutius, quam par erat, responsum Contii literis nemo prudens crediderit illum, qui Contii patrocinio indigebat, quam qui maxime annum ipsum siluisse. Verius tamen dicemus Contium adscripsisse annum 1558. ex Florentinorum consuetudine, qui annum civilem Martio mense inchoabant; decurrisse autem tunc annum 1559.

posse

posse videor, quam aut supremum diem obeam, aut benignitate tua (ne dicam pietate) me sublevatum esse sentiam, quorum quidem utrum tibi maiori vel laudi vel gloriæ sit futurum (quæ tua est summa prudentia) non dubito, quin facile intelligas; Quare te post hac ne obtundam pluribus, rogo, obsecro, atque obtestor, ut tuæ primum existimationis, dignitatis, & fidei denique nostræ mendicitatis, salutis, & vitæ rationem habeas; Vale & me tibi plurimum commendare ne desinas. Datum ex Candelia suburbano paterno Kalen: Junii M. D. LVIIII.

EPISTOLA XVII.

Ad Joannem Contium.

REspiravi tandem aliquando tua opera, Invictissimi Glorioſissimique Cosmi, liberalitate, & munificentia, revixi; diu enim me corporis, atque animi vitio languentem, omnique penitus ope destitutum (ut superioribus litteris tibi significavi), benigne pieque ipse sublevasti; nam etsi tibi per obtrectatores (ut ego quidem suspicor) maiora in me conferre amplioraque largiri non licuit, quia tamen in eo ipso malevolorum invidiam tua quadam innata pietate superasti, id omne qualecumque fuit, libenter accipio, idemque mihi non modo gratum, verum etiam iucundum fuit, & abs te si minus expectationi & inopiæ, in qua assidue versamur [incredibile est enim, quam sit mihi curta supellex) animo certe cumulatissime satis esse factum duco, id quod non modo non negabo, sed & meminero semper, & prædicabo libenter. Quare tibi ingentes gratias ago, agamque dum vivam; quid enim aliud tibi tot oppressus miseriis, tantisque calamitatibus, & ærumnis afflictus habeam polliceri? Velim igitur, nolim, ut in perpetuum tibi, plurimumque non debeam, fieri nullo modo potest. Illud itaque Flacci merito usurpare mihi posse erga te videor. *Quod monstror digito, prætereuntium, quod spiro & vivo tuum est*; Vale, & me (ut cœpisti) tua beneficentia sustenta; ex Candelia suburbano paterno, sexto Idus Quintilis M. D. L. VIIII.

IX.

Michaelis Fortiguerræ Carmina.

I.

Ad Joannem Contium.

VEniſſem ad tua supplex, optime, tecta, Joannes,
Ducere si possent languida membra pedes.
Munera namque soles largiri ingentia egenis,
Nec sufferre vales in sua vota preces.
Immo magnificis donis superare potentes
Niteris, & cupide pro pietate facis,
Ergo illo tibi si videor, modo munere dignus,
Large tuum propera porrigere auxilium.
Tempus inane peto, Mors instat pallida nobis,
Nec patitur longas ducere falce moras.

Dum

Digitized by Google

Dum loquor hæc tecum iam tertia vertitur æstas
Qua præscripta mihi munera sunt cereris.
Abs te principium tibi desinet, annue tantum
Invictis Ducibus numinibusque tuis.
Sic mihi produces vitam, quæcumque futura est,
Diique tuis meritis præmia digna dabunt.

II.

Ad eumdem.

O Mihi dulce decus, spesque o fidissima nostri
Tiphis, & Automedon Principis imperio.
Ultima suscipias oro solemnia vota
Pauperis, & statuas porrigere auxilium,
Crede mihi ingenue, extremum quod te alloquor hoc est,
Aspera Mors instat falce parata sua.
Ergo age, quam primum poteris, succurre petenti,
Virtute insignem te decet esse pium.

III.

JUlius sceptro triplici coruscans
Stemmate & sacro pietate mira
Exhibet Cosmo Medices beato
Annua vota.
Multa Clementis viget inter omnes
Fama mortales, velut inter astra
Luna, nec præsens simile aut secundum
Numen habetur.
Julium festum celebrate cuncti
Nobile, & magnis date thura Cosmo
Laudibus, stirpis Medices, Deorum
Sorte fruentis.
Septimus Clemens superat Leonem
Gloria fratrem, tenet ille cœlum
Lucidum, Clemens hodie supremus
Regnat ubique.

IV.

De Laura nuper a Francisco Gallorum Rege, reperta, Tumuloque insigni restituta, ac recondita. (1)

QUÆ fueram primum cæcis occulta latebris
Laura, sed illustris mille poematibus,
Nunc ego magnanimi virtute & munere Regis
Huic tam conspicuo reddita sum tumulo,
Franciscis igitur cum sim illustrata duobus
Et vati, & Regi fama perennis ero.

(1) Contigit hoc anno 1533. Vide Petrarchæ carmina ab Josepho Comino edita Patavii 1732. pag. LXXIII.

Vita

posse videor, quam aut supremum diem obeam, aut benignitate tua (ne dicam pietate) me sublevatum esse sentiam, quorum quidem utrum tibi maiori vel laudi vel gloriæ sit futurum (quæ tua est summa prudentia) non dubito, quin facile intelligas; Quare te post hac ne obtundam pluribus, rogo, obsecro, atque obtestor, ut tuæ primum existimationis, dignitatis, & fidei denique nostræ mendicitatis, salutis, & vitæ rationem habeas; Vale & me tibi plurimum commendare ne desinas. Datum ex Candelia suburbano paterno Kalen: Junii M. D. LVIIII.

EPISTOLA XVII.

Ad Joannem Contium.

REspiravi tandem aliquando tua opera, Invictissimi Glorioſissimique Cosmi, liberalitate, & munificentia, revixi; diu enim me corporis, atque animi vitio languentem, omnique penitus ope destitutum (ut superioribus litteris tibi significavi), benigne pieque ipse sublevasti; nam etsi tibi per obtrectatores (ut ego quidem suspicor) maiora in me conferre amplioraque largiri non licuit, quia tamen in eo ipso malevolorum invidiam tua quadam innata pietate superasti, id omne qualecumque fuit, libenter accipio, idemque mihi non modo gratum, verum etiam iucundum fuit, & abs te si minus expectationi & inopiæ, in qua assidue versamur [incredibile est enim, quam sit mihi curta supellex) animo certe cumulatissime satis esse factum duco, id quod non modo non negabo, sed & meminero semper, & prædicabo libenter. Quare tibi ingentes gratias ago, agamque dum vivam; quid enim aliud tibi tot oppressus miseriis, tantisque calamitatibus, & ærumnis afflictus habeam polliceri? Velim igitur, nolim, ut in perpetuum tibi, plurimumque non debeam, fieri nullo modo potest. Illud itaque Flacci merito usurpare mihi posse erga te videor. *Quod monstror digito, prætereuntium, quod spiro & vivo tuum est*; Vale, & me (ut cœpisti) tua beneficentia sustenta; ex Candelia suburbano paterno, sexto Idus Quintilis M. D. L. VIIII.

IX.

Michaelis Fortiguerræ Carmina.

I.

Ad Joannem Contium.

VEnissem ad tua supplex, optime, tecta, Joannes,
Ducere si possent languida membra pedes.
Munera namque soles largiri ingentia egenis,
Nec sufferre vales in sua vota preces.
Immo magnificis donis superare potentes
Niteris, & cupide pro pietate facis,
Ergo illo tibi si videor, modo munere dignus,
Large tuum propera porrigere auxilium.
Tempus inane peto, Mors instat pallida nobis,
Nec patitur longas ducere falce moras.

Dum

Digitized by Google

Dum loquor hæc tecum iam tertia vertitur æstas
Qua præscripta mihi munera sunt cereris.
Abs te principium tibi desinet, annue tantum
Invictis Ducibus numinibusque tuis.
Sic mihi produces vitam, quæcumque futura est,
Diique tuis meritis præmia digna dabunt.

I I.

Ad eumdem.

O Mihi dulce decus, spesque o fidissima nostri
Tiphis, & Automedon Principis imperio.
Ultima suscipias oro solemnia vota
Pauperis, & statuas porrigere auxilium,
Crede mihi ingenue, extremum quod te alloquor hoc est,
Aspera Mors instat falce parata sua.
Ergo age, quam primum poteris, succurre petenti,
Virtute insignem te decet esse pium.

I I I.

JUlius sceptro triplici coruscans
Stemmate & sacro pietate mira
Exhibet Cosmo Medices beato
Annua vota.
Multa Clementis viget inter omnes
Fama mortales, velut inter astra
Luna, nec præsens simile aut secundum
Numen habetur.
Julium festum celebrate cuncti
Nobile, & magnis date thura Cosmo
Laudibus, stirpis Medices, Deorum
Sorte fruentis.
Septimus Clemens superat Leonem
Gloria fratrem, tenet ille cœlum
Lucidum, Clemens hodie supremus
Regnat ubique.

I V.

De Laura nuper a Francisco Gallorum Rege, reperta, Tumuloque insigni restituta, ac recondita. (1)

QUÆ fueram primum cæcis occulta latebris
Laura, sed illustris mille poematibus,
Nunc ego magnanimi virtute & munere Regis
Huic tam conspicuo reddita sum tumulo,
Franciscis igitur cum sim illustrata duobus
Et vati, & Regi fama perennis ero.

(1) Contigit hoc anno 1533. Vide Petrarchæ carmina ab Josepho Comino edita Patavii 1732. pag. LXXIII.

Vita

posse videor, quam aut supremum diem obeam, aut benignitate tua (ne dicam pietate) me sublevatum esse sentiam, quorum quidem utrum tibi maiori vel laudi vel gloriæ sit futurum (quæ tua est summa prudentia) non dubito, quin facile intelligas; Quare te post hac ne obtundam pluribus, rogo, obsecro, atque obtestor, ut tuæ primum existimationis, dignitatis, & fidei denique nostræ mendicitatis, salutis, & vitæ rationem habeas; Vale & me tibi plurimum commendare ne desinas. Datum ex Candelia suburbano paterno Kalen: Junii M. D. LVIIII.

EPISTOLA XVII.

Ad Joannem Contium.

REspiravi tandem aliquando tua opera, Invictissimi Glorioſissimique Cosmi, liberalitate, & munificentia, revixi; diu enim me corporis, atque animi vitio languentem, omnique penitus ope destitutum (ut superioribus litteris tibi significavi), benigne pieque ipse sublevasti; nam etsi tibi per obtrectatores (ut ego quidem suspicor) maiora in me conferre amplioraque largiri non licuit, quia tamen in eo ipso malevolorum invidiam tua quadam innata pietate superasti, id omne qualecumque fuit, libenter accipio, idemque mihi non modo gratum, verum etiam iucundum fuit, & abs te si minus expectationi & inopiæ, in qua assidue versamur [incredibile est enim, quam sit mihi curta supellex) animo certe cumulatissime satis esse factum duco, id quod non modo non negabo, sed & meminero semper, & prædicabo libenter. Quare tibi ingentes gratias ago, agamque dum vivam; quid enim aliud tibi tot oppressus miseriis, tantisque calamitatibus, & ærumnis afflictus habeam polliceri? Velim igitur, nolim, ut in perpetuum tibi, plurimumque non debeam, fieri nullo modo potest. Illud itaque Flacci merito usurpare mihi posse erga te videor. *Quod monstror digito, prætereuntium, quod spiro & vivo tuum est*; Vale, & me (ut cœpisti) tua beneficentia sustenta; ex Candelia suburbano paterno, sexto Idus Quintilis M. D. L. VIIII.

IX.

Michaelis Fortiguerræ Carmina.

I.

Ad Joannem Contium.

VEnissem ad tua supplex, optime, tecta, Joannes,
Ducere si possent languida membra pedes.
Munera namque soles largiri ingentia egenis,
Nec sufferre vales in sua vota preces.
Immo magnificis donis superare potentes
Niteris, & cupide pro pietate facis,
Ergo illo tibi si videor, modo munere dignus,
Large tuum propera porrigere auxilium.
Tempus inane peto, Mors instat pallida nobis,
Nec patitur longas ducere falce moras.

Dum

Digitized by Google

Dum loquor hæc tecum iam tertia vertitur æstas
Qua præscripta mihi munera sunt cereris.
Abs te principium tibi desinet, annue tantum
Invictis Ducibus numinibusque tuis.
Sic mihi produces vitam, quæcumque futura est,
Diique tuis meritis præmia digna dabunt.

II.

Ad eumdem.

O Mihi dulce decus, spesque o fidissima nostri
Tiphis, & Automedon Principis imperio.
Ultima suscipias oro solemnia vota
Pauperis, & statuas porrigere auxilium,
Crede mihi ingenue, extremum quod te alloquor hoc est,
Aspera Mors instat falce parata sua.
Ergo age, quam primum poteris, succurre petenti,
Virtute insignem te decet esse pium.

III.

JUlius sceptro triplici coruscans
Stemmate & sacro pietate mira
Exhibet Cosmo Medices beato
Annua vota.
Multa Clementis viget inter omnes
Fama mortales, velut inter astra
Luna, nec præsens simile aut secundum
Numen habetur.
Julium festum celebrate cuncti
Nobile, & magnis date thura Cosmo
Laudibus, stirpis Medices, Deorum
Sorte fruentis.
Septimus Clemens superat Leonem
Gloria fratrem, tenet ille cœlum
Lucidum, Clemens hodie supremus
Regnat ubique.

IV.

De Laura nuper a Francisco Gallorum Rege, reperta, Tumuloque insigni restituta, ac recondita. (1)

QUÆ fueram primum cæcis occulta latebris
Laura, sed illustris mille poematibus,
Nunc ego magnanimi virtute & munere Regis
Huic tam conspicuo reddita sum tumulo,
Franciscis igitur cum sim illustrata duobus
Et vati, & Regi fama perennis ero.

(1) Contigit hoc anno 1533. Vide Petrarchæ carmina ab Josepho Comino edita Patavii 1732. pag. LXXIII.

Vita

X.

Vita Illuſtriſſimi ac Reverendiſſimi Jo. Petri Fortiguerræ Epiſcopi Biruntini, ab Johanne Baptiſta Fortiguerra ejus fratre deſcripta, ac nunc primum edita.

M. Gio. Pietro nacque alli 10. di Ottobre 1517., atteſe ſempre alle lettere, ſtudiò 6. anni in Bologna nella legal facultà, e quivi, e in Piſtoia ſoſtenne pubblicamente 40. concluſioni contra la comune oppinione; ſi dottorò in Piſa nel 1545. Andò a Roma, e dal Cardinal Doria fu mandato a Napoli per conto d' una Lite di grandiſſima importanza, della quale ottenuta la vittoria, egli ritornò a Roma, dove ſtette anni 15. dando opera alle cauſe civili, e tenendo caſa aperta con Servitori, e con cavalcatura, e da diverſi Signori, e gentilhuomini, e Mercatanti Fiorentini, Genoveſi, e Spagnoli aveva di provviſione ferma ſcudi 50. il meſe, e con lo ſtraordinario arrivava a ſcudi 1000. ogni anno; comperò un Notariato di Rota, e una Caſa in Roma, & era in grandiſſimo credito, e mentre andava creſcendo di riputazione, e di guadagno; l' Illmo Sig. Cardinal Farneſe Nipote di Papa Paolo terzo, il qual tra i Cardinali teneva il principato, lo fece richiedere dal Magnifico, e nobiliſſimo M. Bernardo Acciaiuoli gentilhuomo Fiorentino, che gli piaceſſe di andare a' ſuoi ſervitij, & egli che di buona coſcienza fu ſempre, e molto timoroſo di Dio, conoſcendo, che nel litigare e difender l' altrui cauſa difficil coſa era a non gravare in qualche parte l' anima ſua, accettò volentieri quella onorata, e da molti deſideratiſſima ſervitù. Lo mandò dunque il Card.le ſuo general Vicario a Spoleto con provviſion ferma di ſcudi 400. ogni anno, e con ampliſſima autorità, dove egli ſtette 4. anni con tanta contentezza del Card. che non ſi potrebbe dir mai, e con tanta ſatisfazione di tutta quella Città, che per dimoſtrarli il ſuo grato animo verſo di lui, fece e creò eſſo e tutti e ſui fratelli, e nipoti legittimi e naturali Cittadini di Spoleto con tutti gli honori e privilegij, che ella hà, ficcome ſi può vedere nelle lettere patenti ſpedite ſopra di ciò, che ſono appreſſo di me, e cominciano *Præſides Populi Civitatis Spoleti Clariſſimo viro J. V. D. D. Jo. Petro Fortiguerræ Piſtorienſi, in Eccleſia Spoletana Vicario meritiſſimo*, nel 1560. il detto Sig. Card. lo mandò per ſuo Vicario generale in Avignone, dove prima era ſtato Vicario Monſig. Facchinetto, che fù poi Card. e ultimamente ſommo Pontefice nominato Innocenzo IX. e commeſſe al Governo ſuo il Veſcovado di Viviers, e certe ſue badie con pieno e libero mandato, e gl' impoſe che a nome ſuo trattaſſe altri negozij d'importanza con li Smi Duca, e Ducheſſa di Savoia. Stette 6. anni in Avignone, dove per cagione degli Eretici Ugonotti durò fatiche grandi, e portò gran pericolo di laſciarvi la vita; fù graditiſſimo a tutta quella magnifica, e gentiliſſima Città, ed eſſendo in quel tempo morto Monſig. Bozzuto, che avea il titolo, e il nudo nome di Arciveſcovo di Avignone, tutti quei Popoli ſupplicorono al Papa, che deſſe loro per Arciveſcovo Monſig. Gio. Pietro Forteguerra. Ma avendo già Papa Pio V. col conſenſo del Card. Farneſe fatto grazia di quella Chieſa ad un nipote del Card. d'Armignac, non potette aver effetto il deſiderio di quella onoratiſſima Città. Tornato che egli fù a Roma con incredibil grazia e contentamento del ſuo Cardinale, e di tutta la Corte, gli fù ſcritto, che M. Filippo di Franceſco Forteguerri era paſſato all' altra vita, e perche egli aveva il regreſſo nella Prioria di San Paolo, con tale occaſione domandò licentia a S. S. Ill.ma di poter venir a Piſtoja. Venuto dunque

Digitized by Google

que, e facendo proponimento di ripoſarſi, e di dover vivere quietamente nella Patria, ecco quando egli meno l' aſpettava, il Card.le Farneſe gli ſcriſſe, che quanto prima poteva, andaſſe a trovarlo, perchè aveva deliberato di mandarlo per Suffraganeo nel ſuo Arciveſcovado di Monreale. Andò a Roma, dove fu creato Pronotario Apoſtolico, e poco dopo Veſcovo col titolo di Cirene, e arrivato in Sicilia fù conſecrato in Palermo dall' Arciveſcovo di quella Real Cittade, dal Veſcovo di Siracuſa, e da quel di Catania. Stette Suffraganeo, e Soprintendente del Card. anni 6. con ſomma contentezza di quei popoli, e da Monſig. Bizzerra inquiſitor generale, e molto favorito del Re Cattolico fù fatto Conſultore della ſanta Inquiſizione, che al modo di Spagna ſi fà, e ſi eſercita in quel Regno con grandiſſimi privilegi e favori. Finalmente avendo il Card.le col conſenſo del Re Cattolico rinunziato il detto Arciveſcovado in favore di Monſig. di Torres grande e ricco Prelato Spagnuolo e cherico di camera, con riſervarſi una penſione di ſcudi 2000. d'oro ogni anno, fù di meſtiero che Monſig. Forteguerra cedeſſe, e rinunziaſſe ad una penſione, che egli aveva ſul detto Arciveſcovado di ſcudi 500. d' oro ogn' anno promettendogli il Cardinale di ricompenſarlo con entrata maggiore. Arrivato il nuovo Arciveſcovo a Monreale, e pigliato il poſſeſſo, fù dal Suffraganeo pienamente informato di quanto biſognava, al quale l' Arciveſcovo reſe grazie infinite, e gli donò un bacino, e un boccale belliſſimo di argento, e ſulle medeſime galee, che conduſſero l' Arciveſcovo a Palermo, fu egli con tutti e ſuoi portato a Napoli, e di quì per terra ſe n' andò a Roma, dove da Papa Gregorio XIII., di cui egli fù ſcolare in Bologna, e dal Card.le fù veduto e raccolto con lietiſſima cera, e mentre ſi trattava di dargli per premio di tante ſue fatiche qualche buon Veſcovado, all'improviſo e nel palazzo del Card.le paſsò di queſta all' altra vita Monſig. Cornelio Muſſo Veſcovo di Bitonto, e ſubito il Cardinale, che n' aveva il regreſſo, mandò al Papa Mr. Carlo Gualteruzzi da Fano ſuo principal Secretario, a pregar ſua Beatitudine, che ſi contentaſſe di dar quella Chieſa a Monſig. Forteguerra; il che molto gli piacque, e nel Senato de' Signori Cardinali narrò le ſue virtù, e che gli era ſtato ſuo ſcolare. Con gran favor di quel Sacroſanto Collegio fu aſſunto a quel Veſcovado nel 1574. (1). E prima che egli andaſſe a pigliarne il poſſeſſo, volle rivedere la noſtra amata Patria, ed avendo in Fiorenza viſitato il S.mo Gran Duca Franceſco, & offertoſi in ſervo a S. A. dalla quale fù veduto con allegriſſima ciera, e lodato aſſai de' ſuoi onorati portamenti con fargli aſſai proferte, a 12. di Luglio arrivò in Piſtoia eſſendogli andati incontro moltiſſimi parenti e amici. Ma perchè egli aveva patito aſſai ne' viaggi fatti in quella ardente ſtagione, avvenne, ch'egli ſi ammalò gravemente di febbre terzana doppia, e andò a gran pericolo di perder la vita; pur finalmente per la grazia di Dio, e per la buona cura de' Medici ſi liberò da quella infermità; e non eſſendoci allhora il Veſcovo, a preghi degli Ufitiali della Sapienza cantò la Meſſa nel ſolenne giorno di San Bartolommeo, e ricercato dagli operaj di San Jacopo, e da molti che avevano le lor figliuole e ſorelle monache nel Moniſterio di Santa Maria delle Grazie altrimenti del Letto, velò e conſacrò a Dio x. di quelle. E al primo d' Ottobre accompagnato da molti per tre miglia ſi partì per la volta di Roma, dove avendo fatto reverenza a Sua Santità, e da quella ottenute altre grazie, & avendo viſitato tutti quegli Illmi Sig. Cardinali, a' 25. di detto ſi partì di Roma, e a' 29. giunſe a Napoli, dove già il Clero di Bitonto aveva mandato due principali Canonici con altre genti per incontrarlo, e accompagnarlo, e quivi a nome del Capitolo gli preſentarono ſcudi 200. Fece l' entrata in Bitonto

(1) 19. Seu potius 26. Aprilis. Ughell. T. VI. Ital. ſacræ, Venetæ noviſſ. edit. col. 690.

Digitized by Google

alli 7. di Novembre con tanta allegrezza e festa di quella Città, e con tanto concorso di popolo, che mai non si potrebbe esprimere. La Comunità gli mandò a donare fra denari, confezioni, zucchero, cere bianche, e altre cose per più di 200. scudi. Le Monache parimenti gli mandarono onoratissimi doni. A queste, e a molte altre cortesie usateli dal pubblico, non volle esser ingrato. Era consuetudine osservata per lo spatio di più di 200. anni in quella Città, che di ogni maritaggio, che si faceva tra quelli, che erano di Bitonto, al Vescovo si donassero un paio di galline, e de' matrimoni, che si facevano tra i forastieri, si dovesse avere un Castrone. Questa usanza antica non volle Monsig. che mai si osservasse al tempo suo, e da questa e da molte altre spese, e gravezze, che si facevano nella corte ecclesiastica, liberò la città. Alla sua Chiesa donò quel bacino, e quel boccale d'argento, che a lui fu donato dall'Arcivescovo di Monreale, e fece un paramento per l'Altare, e una pianeta, e un piviale di teletta d'oro, e perchè nel mezzo dell'Altare principale era un vaso piccolo, e non conveniente, dentro al quale si riponeva, e si conservava il Santissimo Sacramento, persuase al Capitolo de' Canonici, che se ne facesse un'altro più grande, e più onorato, il qual fu fatto, e egli di suo vi spese scudi 200. e dell'entrate della Sacrestia si spesero scudi 1500. All'entrare del Coro era una porta di legname vecchia, & intarlata, ed egli ve ne fece fare un'altra di noce assai più grande, e con magnifico lavoro, in cima della quale è l'arme de'Forteguerri. Fece accomodare e restaurare il Palazzo del Vescovado, che era al tutto mal'andato, e in più volte vi spese più di 200. scudi. Si trattava in quel tempo di dar per moglie la figliola del Duca d'Urbino nipote del Cardinal Farnese al Sig. Jacopo Buoncompagni figliuolo naturale di Papa Gregorio, e il detto Farnese, avendo effetto quel parentado, come fermamente si credeva, aveva domandato a Sua Santità, che li piacesse di far 4. Cardinali a sua contemplazione, fra i quali Farnese nominò, e scrisse di sua mano Monsig. Forteguerra Vescovo di Bitonto; ma l'adversa fortuna nostra fece, che l'invidia di alcuni Signori grandi operò tanto, che quel maritaggio non andò innanzi. In processo di tempo venne al detto Monsig. gran desiderio di fare nella predetta Chiesa cattedrale una cappella dedicata alla Santissima Concezione della regina del Cielo, fecela nella parte di sotto di detta Chiesa a man sinistra e l'ornò e dotò onoratamente, e inoltre impetrò da Papa Gregorio, che nella detta Cappella fosse l'Altare privilegiato a benefitio e ajuto de' fedeli defunti, e quivi nel mezzo al paro del pavimento fece fare di pietra semplice l'umil sua sepoltura.

Agli 15. di Dicembre 1592. in Martedì il giorno della Concezione della Santissima Regina del Cielo avendo il suddetto Monsig. Rmo celebrata la sua Messa piana, e di poi fatto 3. doti a tre povere fanciulle di scudi 30. per ciascuna, s'infermò, e stette così fino al Venerdì mattina che fù agli 11. del sopradetto mese, e circa le ore x. piacque all'Altissimo di farlo passare da questa misera e infelice vita a quella tranquilla e quieta, sendo in età d'anni 78. mesi 2. Morì in Bitonto alla sua Chiesa, dove per 18. anni ha fatto quasi sempre continua residenza con inesplicabile benevolenza, e obedienza di tutti quei popoli.

Omnia tecum una perierunt gaudia nostra
Tecum una tota est nostra sepulta domus.

Digitized by Google

XI.

Ad Joh. Petrum Fortiguerram Episcopum Bituntinum Jo. Thomæ Gennatij Epistola nunc primum edita.

Rmo D. Johanni Petro Fortiguerræ Episcopo Bituntino
Jo. Thomas Gennatius.

S. P. D.

CUm annum, & jam amplius Bitunti literas publice profitear, æquum erat, Rme Antistes, ut simul ac me huc contulissem, te adirem, cujus imperio & auspiciis omnia hac in civitate ad religionem animique cultum spectantia sunt agenda. Sed nec id a me (quæ tua est humanitas, ac facilitas) ipse exegisti; nec ego ultro egi, meo quodam ingenito pudore, & ut græci appellant Δυσωπια impeditus. Verum si statim, ut debui, id egissem; officio potius quam amori in te meo erat tribuendum, quis enim rem incognitam, nec sibi satis perspectam amare possit. Cum vero tanto post tempore literis tibi obstrepere audeam, ut animum tibi patefaciam meum, virtutum tuarum magnitudine, & admiratione adductum, & impulsum me esse, credendum est. Una enim omnium voce, unoque omnium consensu te omni laudum genere cumulari, & extolli audio, in te unum omnium ora oculique sunt conversi; te unum sibi observandum, colendum, imitandum fatentur, & proponunt. Ego quidem universo hujus anni curriculo, te intuens, tuaque omnia quasi Speculator diligentissimus, observans, nihil non laudabile, nihil non imitatione, & admiratione dignum animadverti. Singula non referam, nam & res ipsa longiorem postularet orationem, & nunc multa missa facio, quæ alias, si dabitur facultas, non tacebo; nec dicam quanti semper te fecerit Alexander ille Farnesius, cujus ex castissima, nobilissimaque domo tamquam ex equo Trojano innumeri Principes exierunt; omitto quanta abstinentia, temperantia, justitia, totiusque vitæ integritate præditum te viderit, & obstupuerit Sicilia; silendum mihi censeo, quanta morum sanctitate, ceteriisque virtutibus ornatum te conspexerit. Narbonensis illa Gallia vetustissima Romanorum provincia, quæ te nunc maxime votis expetit & exoptat, te unum tot suis erumnis & religionis rebus afflictis & propemodum perditis opem afferre posse sibi persuadet. Tacendum quoque est mihi, quanti te faciat Gregorius summus Reipublicæ Christianæ Princeps. Illud silentio non prætermittam, te non modo verbis populum tibi creditum, & commissum ad bene agendum, honesteque vivendum hortari; sed etiam re ipsa, tuoque exemplo excitare. Itaque quod nonnulli longis verborum ambagibus frustra conantur, ipse facillima re una consequeris, atque præstas. Quare merito ferreus essem habendus, corneamque mihi fibram, ut Poeta ille dixit, esse non inficias irem; si te talem, tantumque virum non amarem, non admirarer, non omni observantiæ genere prosequerer. Quæ omnia & ipse libentissime facio, & me ita esse in te animatum tibi persuaderi velim, quod tum demum me assecutum putabo; cum tuorum in numero me haberi sensero. Equidem quod ad me attinet, idem presens, absensque semper futurus omnia tuo agam nutu, meque totum tuæ committo, & trado fidei. Vale.

(1) *Silentio & longa taciturnitate.* Ita in MS. exemplo; sed *verecundiam* interpretare.

Digitized by Google

alli 7. di Novembre con tanta allegrezza e festa di quella Città, e con tanto concorso di popolo, che mai non si potrebbe esprimere. La Comunità gli mandò a donare fra denari, confezioni, zucchero, cere bianche, e altre cose per più di 200. scudi. Le Monache parimenti gli mandarono onoratissimi doni. A queste, e a molte altre cortesie usateli dal pubblico, non volle esser ingrato. Era consuetudine osservata per lo spatio di più di 200. anni in quella Città, che di ogni maritaggio, che si faceva tra quelli, che erano di Bitonto, al Vescovo si donassero un paio di galline, e de' matrimoni, che si facevano tra i forastieri, si dovesse avere un Castrone. Questa usanza antica non volle Monsig. che mai si osservasse al tempo suo, e da questa e da molte altre spese, e gravezze, che si facevano nella corte ecclesiastica, liberò la città. Alla sua Chiesa donò quel bacino, e quel boccale d'argento, che a lui fu donato dall'Arcivescovo di Monreale, e fece un paramento per l'Altare, e una pianeta, e un piviale di teletta d'oro, e perchè nel mezzo dell'Altare principale era un vaso piccolo, e non conveniente, dentro al quale si riponeva, e si conservava il Santissimo Sacramento, persuase al Capitolo de' Canonici, che se ne facesse un'altro più grande, e più onorato, il qual fu fatto, e egli di suo vi spese scudi 200. e dell'entrate della Sacrestia si spesero scudi 1500. All'entrare del Coro era una porta di legname vecchia, & intarlata, ed egli ve ne fece fare un'altra di noce assai più grande, e con magnifico lavoro, in cima della quale è l'arme de'Forteguerri. Fece accomodare e restaurare il Palazzo del Vescovado, che era al tutto mal'andato, e in più volte vi spese più di 200. scudi. Si trattava in quel tempo di dar per moglie la figliola del Duca d'Urbino nipote del Cardinal Farnese al Sig. Jacopo Buoncompagni figliuolo naturale di Papa Gregorio, e il detto Farnese, avendo effetto quel parentado, come fermamente si credeva, aveva domandato a Sua Santità, che li piacesse di far 4. Cardinali a sua contemplazione, fra i quali Farnese nominò, e scrisse di sua mano Monsig. Forteguerra Vescovo di Bitonto; ma l'adversa fortuna nostra fece, che l'invidia di alcuni Signori grandi operò tanto, che quel maritaggio non andò innanzi. In processo di tempo venne al detto Monsig. gran desiderio di fare nella predetta Chiesa cattedrale una cappella dedicata alla Santissima Concezione della regina del Cielo, fecela nella parte di sotto di detta Chiesa a man sinistra e l'ornò e dotò onoratamente, e inoltre impetrò da Papa Gregorio, che nella detta Cappella fosse l'Altare privilegiato a benefitio e ajuto de' fedeli defunti, e quivi nel mezzo al paro del pavimento fece fare di pietra semplice l'umil sua sepoltura.

Agli 15. di Dicembre 1592. in Martedì il giorno della Concezione della Santissima Regina del Cielo avendo il suddetto Monsig. Rmo celebrata la sua Messa piana, e di poi fatto 3. doti a tre povere fanciulle di scudi 30. per ciascuna, s'infermò, e stette così fino al Venerdì mattina che fù agli 11. del sopradetto mese, e circa le ore x. piacque all'Altissimo di farlo passare da questa misera e infelice vita a quella tranquilla e quieta, sendo in età d'anni 78. mesi 2. Morì in Bitonto alla sua Chiesa, dove per 18. anni ha fatto quasi sempre continua residenza con inesplicabile benevolenza, e obedienza di tutti quei popoli.

Omnia tecum una perierunt gaudia nostra
Tecum una tota est nostra sepulta domus.

Digitized by Google

XI.

Ad Joh. Petrum Fortiguerram Episcopum Biuntinum Jo. Thomæ Gennatij Epistola nunc primum edita.

Rmo D. Johanni Petro Fortiguerræ Episcopo Biuntino
Jo. Thomas Gennatius.

S. P. D.

CUm annum, & jam amplius Biunti literas publice profitear, æquum erat, Rme Antistes, ut simul ac me huc contulissem, te adirem, cujus imperio & auspiciis omnia hac in civitate ad religionem animique cultum spectantia sunt agenda. Sed nec id a me (quæ tua est humanitas, ac facilitas) ipse exegisti; nec ego ultro egi, meo quodam ingenito pudore, & ut græci appellant Δυσωπια impeditus. Verum si statim, ut debui, id egissem; officio potius quam amori in te meo erat tribuendum, quis enim rem incognitam, nec sibi satis perspectam amare possit. Cum vero tanto post tempore literis tibi obstrepere audeam, ut animum tibi patefaciam meum, virtutum tuarum magnitudine, & admiratione adductum, & impulsum me esse, credendum est. Una enim omnium voce, unoque omnium consensu te omni laudum genere cumulari, & extolli audio, in te unum omnium ora oculique sunt conversi; te unum sibi observandum, colendum, imitandum fatentur, & proponunt. Ego quidem universo hujus anni curriculo, te intuens, tuaque omnia quasi Speculator diligentissimus, observans, nihil non laudabile, nihil non imitatione, & admiratione dignum animadverti. Singula non referam, nam & res ipsa longiorem postularet orationem, & nunc multa missa facio, quæ alias, si dabitur facultas, non tacebo; nec dicam quanti semper te fecerit Alexander ille Farnesius, cujus ex castissima, nobilissimaque domo tamquam ex equo Trojano innumeri Principes exierunt; omitto quanta abstinentia, temperantia, justitia, totiusque vitæ integritate præditum te viderit, & obstupuerit Sicilia; silendum mihi censeo, quanta morum sanctitate, ceterisque virtutibus ornatum te conspexerit. Narbonensis illa Gallia vetustissima Romanorum provincia, quæ te nunc maxime votis expetit & exoptat, te unum tot suis erumnis & religionis rebus afflictis & propemodum perditis opem afferre posse sibi persuadet. Tacendum quoque est mihi, quanti te faciat Gregorius summus Reipublicæ Christianæ Princeps. Illud silentio non prætermittam, te non modo verbis populum tibi creditum, & commissum ad bene agendum, honesteque vivendum hortari; sed etiam re ipsa, tuoque exemplo excitare. Itaque quod nonnulli longis verborum ambagibus frustra conantur, ipse facillima re una consequeris, atque præstas. Quare merito ferreus essem habendus, corneamque mihi fibram, ut Poeta ille dixit, esse non inficias irem; si te talem, tantumque virum non amarem, non admirarer, non omni observantiæ genere prosequerer. Quæ omnia & ipse libentissime facio, & me ita esse in te animatum tibi persuaderi velim, quod tum demum me assecutum putabo; cum tuorum in numero me haberi sensero. Equidem quod ad me attinet, idem presens, absensque semper futurus omnia tuo agam nutu, meque totum tuæ committo, & trado fidei. Vale.

(1) *Silentio & longa taciturnitate.* Ita in MS. exemplo; sed *verecundiam* interpretare.

Digitized by Google

XII.

Ejuſdem ad eumdem Epigramma.

GRegorius Paſtor vigilantes eligit ipſos
Paſtores, Chriſti qui tueantur oves :
Tu vigilans, prudens, fortiſque electus ab illo
Hunc populum ſacra qui ditione regas
Idem purpureo te ornabit Petre galero
Stemmata ſed Petri more dabit ipſe Deus ;

XIII.

De Infulis Biruntinis eidem conlatis ejuſdem Gennatii Epigrammata duo Italica.

I.

SAcro Paſtor del gregge Bitontino
Della gran verga degno, e del gran manto,
Che laſciò Chriſto a quel, che ſi diè vanto
Del nome, ch' à voi diede alto deſtino
Sprezzando il mondo, e volto al ver cammino
Ch' al Ciel conduce, colmo d' ogni ſanto
Penſier n' andate, e ben moſtrate in tanto
Eſſer tra noi celeſte pellegrino ;
Felice gregge, a cui sì buon Paſtore
E così fida ſcorta il Ciel n' ha dato
Che ti paſca, e ti guidi al tuo Fattore
Rendi a Dio gratie a pien lieto e beato
Bitonto, e tien da Lui ſommo favore
Ch' il Forteguerra ſuo t' abbia mandato.

Digitized by Google

SONETTO II.

A Bitonto.

NE per bontà che d' aria in te ſi vede
Di cui miglior non hebbe unqua Crotone,
Ne perchè ne' tua campi alta tenzone
Fan Palla, e Bacco, che v' han propria ſede
Ne perch' ogni Città vicina cede,
E molte di lontana regione
Alle ricchezze tue con gran ragione
Bitonto la tua gloria ogn' altra eccede
Ma goder lieto puoi di tua ventura,
A cui per hoggi il Sol non vede in terra
Ne vedrà forſe nell' età futura
Ch' a pena il Muſſo tuo (1) poſto ſotterra
Dal Ciel ti manda, chi del tutto ha cura,
Per farti a pien felice, il Fortiguerra.

XIIII.

In obitu Joh. Petri Fortiguerræ Bituntini Epiſcopi, Italica carmina Joh. Baptiſtæ fratris.

SONETTO PRIMO.

MElpomene s' ardiſti cantar mai
Elegie meſte, e lagrimoſi verſi
Vien hor a noi nel pianto, e duol ſommerſi
E riſonar fa il Ciel de' noſtri guai
Morto è quel pio Fratel ch' io tanto amai,
Nel caſto cor di cui potean vederſi
Effetti di pietà grandi, e diverſi
E d' ogn' altra virtù ſplendenti rai.
Ben pianger de' l' amato ſuo Bitonto,
Poich' ha perduto il Paſtor vero e Padre
Di tutti quei da ria fortuna oppreſſi.
Di cantar l' opre ſue lo ſpirto è pronto
Ma tante dice furo, e sì leggiadre
Ch' appena dir lo pon gl' Angeli ſteſſi.

ADNOTATIO.

(1) Cornelium Muſſum intellige Bituntinum Epiſcopum.

SO-

Digitized by Google

SONETTO II.

SE ben d' haver perduto assai mi duole
Quel ch' era doppo Dio mia speme in terra,
Se ben l' antica stirpe Forteguerra
Estinto vede il suo più chiaro sole
Non potre' anco dir mai con parole
Quanto dolor nell' alma mia si serra
Poiche la Patria vede un huom sotterra
Atto a saldar le aspre sue piaghe, e sole
E certo ò sian i vecchi errori, o sia
La sua malvagia e dolorosa sorte,
Nessuno, o raro in Lei venir può illustre:
Come alcun cresce, gli è rotta la via
Dall' invidia, o dall' empia acerba morte,
Tal che stà sempre in valle ima e palustre.

SONETTO III.

VErgine Madre, di Dio figlia, e sposa,
Che doppo Dio nel Ciel siedi beata,
Tu sai, con quanto amor ti abbia onorata
Quel, la cui morte or m' è tanto noiosa
E ben fù la sua vita virtuosa,
Di fede e speme, e caritade ornata
Pur com' huom l' alma aver potea macchiata
Di qualche colpa a noi mortali ascosa
Tu Regina clemente eccelsa e pia
Fa co' tuoi preghi, che la sua bell' Alma
Veng' hor in Paradiso a reverirti
A me Stella del mar dolce Maria
Impetra al fin, ch' io porti illustre palma
De' ribelli di Dio maligni spirti.

Digitized by Google

SONETTO IV.

QUando penſo talhor al grave danno
Che per la morte tua, Fratel, ſoffriſco,
D' alzar la viſta al Ciel più non ardiſco,
E ſento nel mio cor mortale affanno
Son giunto al quinto, e ſettanteſim' anno
Dice egli, e del mondan tenace viſco
Pregai 'l Signor, ond' hor l' Alma nudriſco,
Che mi levaſſe dal ſuo falſo inganno
Udì ſua Majeſtà miei preghi ardenti;
Vivo beato in Ciel; ſta dunque lieto;
Non turbar il mio ben co' tuoi lamenti
Non accuſo dich' io l' alto decreto
Ma à la ria ſorte, a ſoſpir miei cocenti
Fin doni Dio, che ſcorge il mio ſecreto.

SONETTO V.

PAdre, e Paſtor human, pio, giuſto, e ſaggio
Ch' hai tre luſtri, e tre anni e un meſe appunto
Paſciuto la ſua greggia, e ſei là giunto,
Dov' altri giunga più, ſpeme non haggio;
D' ogni eccelſa virtù moſtraſti un raggio
Anzi un ſol, nè giammai foſti diſgiunto
Da Dio, che per mercede hor t' hà 'n un punto
Fatto finir con gloria il tuo viaggio.
Siccome in vita tu m' amaſti tanto,
Così prego nel Ciel l' eterno Padre
Ch' un Paſtor ne conceda a te ſimile
Tai parole dicea con duolo e pianto
Bitonto, e l' opre ſue ſante e leggiadre
Narrar facea con dotto e grave ſtile.

Digitized by Google

SONETTO VI.

TRà mille Angeli eletti, e fra mille Alme,
Ch' al ſuo ſalire al Ciel le furo intorno,
E s' allegrar, che a quell' alto ſoggiorno
Foſſe guidata con corone, e palme;
Una fù delle più lucenti & Alme,
Che con ſanguigno, e bianco habito attorno
L' abbracciò, ſalutò, benedì il giorno,
Ch' ella di queſte uſcì terrene Salme
Queſta fù già peregrinando in terra,
Che reſſe le ſacrate, e caſte membra
Del Cardinal invitto Forteguerra.
Tal hor con queſte in ſogno eſſer mi ſembra;
E tanta gioia nel cor mio ſi ſerra
Ch' allor del mal, ch' io hò, non mi rimembra.

SONETTO VII.

HOr ben può dir la Patria noſtra antica,
Non haver alcun huom, da cui più poſſa
Eſſer dalle miſerie ſue riſcoſſa,
Nè chi l'inviti, e le ragion ſue dica
Morte in Farneſe già le fù nemica,
Cui nacque il gran valor, l'eſtrema poſſa;
Poi nel nono Innocentio aſpra percoſſa
Sentì, nè mai le fù la ſorte amica.
Finalmente hà perduto il ſaggio e pio
Suo cittadin, la cui virtù gran luce
Le dava, & ei d' alzarla havea deſio:
Diſſe de' Toſchi il grande invitto Duce:
Simil al Forteguerra vaſſal mio
Che è gito al Cielo, il Ciel pochi produce.

Digitized by Google

SONETTO VIII.

CHe giova Frate, il tuo perpetuo pianto,
Sapevi pur, ch' io nato era mortale;
Morir volle il Signor noſtro immortale
Cagion, che tra Beati io godo e canto.
Se i ben, che perdut' hai t' affligon tanto,
Non ſai, che Dio che tutto puote, e vale,
Può ritornarti in maggior ſomma, o equale;
Fa quanto e' vuole, e datti pace intanto
Così ſuol egli in ſonno conſolarme,
E quando a' lei riſponder m' apparecchio,
E baciarli le man, l' ombra ſua fugge.
O de' Veſcovi illuſtri eſemplo vecchio,
Di vederti nel Ciel mio cor ſi ſtrugge,
Dico, e d' eſſer con lui pur vero parme.

SONETTO IX.

MOrt' è quel buon Pontefice, il qual era
A tutti gli altri di pietade eſempio;
Nel convertir a Dio l' iniquo, e l' empio
Mirabil arte usò, gentil maniera
Fù d' ogni carità la forma vera,
E di fede, e di ſpeme un ſacro tempio;
Ah morte rea perch' hai tu fatto ſcempio
D' un tal huom? troppo ſe' cruda e ſevera
Di Neſtore paſſar ben dovea gli anni;
O quanto è ver ch' uccidi i buoni, e ſerbi
Quei, che di vitij ſon pieni e d' inganni
Son, riſpond' ella, i penſier tuoi ſuperbi;
Dio tolto l' hà, non io da queſti affanni;
Ma così forſi il duol tuo diſacerbi.

Digitized by Google

SONETTO X.

QUel poco, che di vita, oimè, m' avanza,
Pien di lagrime fia, pien di ſoſpiri;
Non avrò mai nel core altri deſiri,
Che di ſalir alla tua eterna ſtanza.
Privo m' ha morte d' ogni mia ſperanza;
Convien ch' ad humil coſe e baſſe aſpiri;
Sol mi conſolerò tra' miei martiri
Nel mirar la dipinta tua ſembianza.
Che pur io fui cagion, ſe n' hai memoria,
Che la tua effige rimaneſſe, dove
Naſceſti, ſe ben l' hò nel cor impreſſa.
Homai è teco ſpenta ogni mia gloria;
Prega tu il Re, ch' il Ciel governa e muove,
Che dia pace al mio fin, che ognor s' appreſſa.

SONETTO XI.

QUal virtù puote aver più chiara e bella
Un buon Paſtor, ch' eſſer corteſe e pio
A poveri, e ridurre al ſommo Dio
Ogni errante e ſmarrita pecorella?
In queſta come il Sol vince ogni ſtella
Di luce, così vinſe il Frate mio
Ogn' altro; hebbe in grand' odio il vizio rio,
E fe' la carne al ſuo bel ſpirto ancella
Alcun forſe dirà: l' amor t' inganna
Ma Dio ſà, ch' io non mento, e l' ha veduto
Per dieciotto anni un popolo infinito.
Se d' haverlo nel mondo hora perduto
Mio cor s' affligge, e morte accuſa e danna
Scuſimi ogni huom' ch' a pianger meco invito.

Digitized by Google

SONETTO XII.

DA me lontan ſtia il ſuono, il riſo, e 'l canto,
Fugghin da me i piacer, i giuochi, i balli;
Non mi dilettin più l'arme o cavalli,
Nè i belli ſtudi, che mi piacquer tanto
Stia con me la meſtitia, il duolo, il pianto
Nelle Città, ne' monti, e nelle valli;
Parliſi della morte, e de' ſuoi falli,
Veſtin huomini e donne oſcuro manto
Perchè poichè la ſorte iniqua e rea
M' hà privo di colui, ch' era cagione,
Di quanto ben nel cieco mondo havea,
Tanto può nel mio cor la paſſione
Ch' ogni objetto lugubre hò nell' idea
E il ſenſo hor troppo vince la ragione.

FINE.

XV.

Ad generoſum juvenem Julianum Medicem Benedicti Coluccij Piſtorienſis Lazareus.

Ex Cod. Membran. Biblioth. Mediceo-Laurentianæ Plut. XVI. n. 40.

PUblio Scipioni Pauli, qui Perſen vicit filio ſummæ laudi fuiſſe accepimus: quod civium ſuorum maximam ſpem minime fefellit: ſed eam inclita virtute continuo adoleſcens ſuperavit: ut in Lelio ſuo ſcripſit Cicero. Erat in Publio Scipione talis indoles, qualis in te, Juliane noſter, facillime apparet. Maxima præterea expectatio in eo erat, ut quemadmodum forma ſuis ſimilis videbatur: ſic etiam præclaris maioribus ſuis virtute & moribus reſponderet. Duos ſiquidem avos habuit clara illius ætatis ſidera Paulum Emilium: qui Canenſi prælio pro patria cecidit; Et Publium Africanum qui primus omnium Romanorum devictæ a ſe belliciſſimæ gentis cognomen ſibi vendicavit. Genitus quoque fuit a viro cum fortiſſimo tum innocentiſſimo atque iuſtiſſimo: qui capto Macedoniæ Rege potentiſſimo tantum eris in patriam detulit: ut poſt eius triumphum uſque ad Hircæ & Panſæ conſulatum nunquam Romæ onera publice fuerint impoſita. At vero in tanta opulentia multum gloriæ nihil vero pecuniæ domum private contulit. Siquidem eo mortuo vix uxori dos ex ſua hereditate eſt reſtituta. Adde a quo Viro educatus fuerit ab Africanj filio: qui doctrinæ præſtantiam paternis virtutibus adiunxit: quique cum bellum gerere mala valitudine oppreſſus nequiret, egregium adoleſcentem adoptavit ne feliciſſimæ ædes bellicos triumphos deſueſcerent. Senſit itaque P. Scipio maximum humeris ſuis onus fuiſſe impoſitum. Quamobrem ſummis viribus enixus talem ſe præſtitit, qualem eximius

Digitized by Google

orator ut ſæpe lectitamus ſuo digniſſimo præconio illuſtravit. Tu vero Juliane Medices eandem indolem ſummamque expectationem ſubſtines. Siquidem talem avum habuiſti, ut virtuti ſuæ perpauci reſpondere nulli illam ſuperare potuerint. Paterna vero gloria hereditario tibi munere proveniens adeo virtutem tuam augendam eſſe poſtulat, ut cura tua cum Scipionis diligentia merito ſit coequanda. Quid dicam de Patrui tui clariſſimi Viri pietate atque clementia? Quid de Laurentii fratris in tam tenera ætate conſtituti prudentia? Quid de dignitate patris tui patrui? Quoquo te verteris, Juliane noſter, tuorum maieſtatem ad gloriam iter tuum conſpicies pulcherrime exhortari. Sed fortunæ tuæ ampliſſima munera omnes mortales laudant atque admirantur. Virtutes quoque egregiæ domus tuæ quiſquis invidia non laborat, mente & ſermone complectitur. Sed uti de ceteris rebus divinis atque humanis, ſic de felicitate tua ſummam eſſe inter homines diſſeſſionem exiſtimo. Plerique enim opes regales, magnificentiſſimas ædes: ameniſſima prædia: alij honores: dignitates, regum ducum ac principum amicitiam, & caritatem ſummis efferunt laudibus.

Nonnulli avi ſapientiam admirantur, quidam parentis iuſtitiam atque gravitatem celebrandam eſſe iudicant. Alii vero magnificentiſſimis verbis patrui & fratris tui clementiam proſequuntur. Sed ego nihil magnificentius familiæ tuæ datum eſſe iudico: quam ut potuerit: nihil maiore laude dignus ab illa vendicatum, quam ut voluerit liberalium artium ſtudia contemplari. Nanque grandia illa atque exoptatiſſima, quæ commemoravi longe clariora in tuis doctrina duce proculdubio extiterunt. At ſi ea contigiſſent ſine litterarum ſplendore non ſic doctorum hominum præconiis celebrari merito potuiſſent.

Tu vero Juliane Medices, quem natura natu minorem effecit enitere quantum potes ut omnibus tuorum virtutibus: ſed precipue doctrinæ præſtantiæ reſpondeas, noſtramque expectationem felicem atque iocundam efficias. Magna huius ætatis ingenia: magno parenti tuo ac fratri maiori natu deſerviant. Ego vero ſcribendi militiam nuper agreſſus ac in iuvenili ætate adhuc conſtitutus, muſas noſtras noſtramque Thaliam tuo inſigni nomini dedicabo.

Quicquid igitur labores noſtri atque vigiliæ poterunt, id in celebranda virtute tua conſumendum eſſe iudicavi. Nec nos effugit Homeri ac Maronis ingenio heroum præclara facta memoratu atque auditu digniſſima laudis plurimum contuliſſe. Itaque quo virtus tua clarior fuerit, eo ingenium noſtrum maius atque ornatius celebrabitur. Sed ut deguſtationem aliquam noſtrorum ſtudiorum ſuſcipias, hiſtoriunculam de commemorabili pugna in agro noſtro geſta ad te ſcribendam eſſe cenſui. Nam cum Pius Romanorum pontifex Mantuam profectus Chriſtianorum principes ad impugnandam barbarorum immanitatem provocaret, ego illuc a clariſſimis viris accitus in ſummam ægrotationem deveni. Itaque in patriam ob aëris intemperiem redire coactus, univerſam fere æſtatem in mala valitudine curanda conſumpſi. Tum quia nihil agere, turpe eſſe hominibus ab eximio Oratore noſtro didiceram, urbis noſtræ initium, diſcordiarum ſemina, deinde commemorabilem ætatis noſtræ pugnam pro defenſione patrum ac ſuorum ultione habitam, ſcribere aggreſſus ſum. Rem ſane memoratu dignam. Cum præſertim diſcordiæ omnium fere calamitatum initia exiſtant. Sed quia intervenere tempora, quæ nos ad alia contulerunt iocundum inceptum conſumere nequivimus.

Nuper vero cum priſca ſtudia noſtra quodam modo reviſerem opuſculum hoc in manus noſtras deveniens, confeſtim mente & animo nomini tuo dedicatum eſt.

Accipies ergo Magnanime, Mecenas noſter, ingenii noſtri munuſcula: & quantum ipſe & ætate & virtute profeceris, tantum nos enitemur Muſas noſtras ornatiores efficere.

Urbem

Digitized by Google

Urbem Piſtorium condidere initio Coloni, qui in alpibus noſtris ligna varie fabricabant. Hi nanque loci amænitate capti: in planitie, quæ prope radices montium eſt, oppidum fecere: quod cum natura munitiſſimum eſſet, ferreum appellarunt. Sed ea haud facile convaleſcere potuit, nullo imprimis egregio duce ad gloriam tendente. Deinde adeo peſte ſæpiſſime laboravit, ut omnes fere cultores non modo urbem, ſed agrum deſerere cogerentur. Hinc Piſtorium nuncupatum fuiſſe exiſtimo, neque. n. temere aſſentiendum eſt iis qui litterarum ignavi a clade catilinaria id nomen aſſumpſiſſe volunt. Qui ſi Criſpum Saluſtium primarium hiſtoricum legiſſent: facile nobis cederent: nec audiendi ut garruli ac loquaces quidem ſunt: qui à Piſtoribus dictum fuiſſe iudicant. Nam quibus panes ante urbem conditam noſtri coquerint ignoro. & quam ridiculum eſt ab arte coquendi egregium oppidum cognomen ſibi viliſſimo artificio vendicaſſe. In annalibus noſtris aliorumque reperio ſæpiſſime, Urbem Piſtorium pluſquam fere credibile eſt peſtilentia laboraſſe. & uter talia fata ſaltem ætate noſtra finem officiendi nobis feciſſent: nulla civitas eſt in Etruria, quæ tam crebris peſtibus eruatur.

Sed (ut vera loquar) ut ſedet animo poſt commemorabile prælium: quod. L. Catilina cum. M. Antonio conſule in agro noſtro infeliciter geſſit ſummum ſuſcepit ex tali clade civitas noſtra augumentum. Nam multi qui a funeſto excidio acriter tamen vulnerati ex catilinæ exercitu evaſerant a noſtris honorifice ſuſcepti & locum fertilem ac natura meniiſque munitum intuentes exoravere, ut in civium numero haberentur. Id libentius conceſſum eſt quod omni ex parte potentiores erant. Crediturque, non nullos qui ex conſulari exercitu in extremis laboraverant: ac à Piſtorienſibus humanis opibus adiuti cives natura liberales pioſque in externos eſſe cognoverant idem ab opidanis impetraſſe. Sic igitur civitas crevit: feceſſitque per multos annos peſtilentia qua antea omnia vaſtabantur.

Orti deinde tam ſtrenuis militibus qui ſuæ iuxtaque adverſariorum vitæ pepercerant minime degenerantes, & alios exhortantes undique miræ fortitudinis egregiam laudem fœliciter reportabant. Præterea loci oportunitas plurimum urbi profuit. Etenim a tribus lateribus alpes inſuperabiles ſilveſtriſque fructibus abundantes, à quarto vero planitiem fertiliſſimam inſtare cernimus.

Quæ res effecit, ut rarius bello premeremur, & aliquando tentati audacter obſtantes hoſtes in fugam verteremus: Accedebatque ſoli bonitas, quæ maxime urbes favere ſolet. Taceo multa, quæ maiores noſtri glorioſe geſſere, ne quis me captum mala ambitione exiſtimet. Sed in hoc gloriari tantum liceat decem fuiſſe nobiles in urbe noſtra familias, quæ à Romanorum Imperatoribus militia aliiſque privilegiis iuſignitæ per univerſam effluxerunt Italiam. Hæ namque fuere. Cancellerii. Lazarii. Gualfreduccij. Panciaticj. Torrigiani. Sinoboldj. Rubej. Taviani, Ricciardj atque Teriſii. Optimus parens ſex equites in Panciatica domo uno tempore vidit. Avus ſeptem in Cancelleria: & iam civitas proclivis eſſe ceperat. Ex quo facile colligi poteſt: haud temere divos Imperatores urbem unam tot militibus tantaque nobilitate decoraſſe. Sed cur imperio nunquam valuerit facile quiſque intelligit. Nam priſcorum ætate dum orbis terrarum Romani imperium retinebant, non modo noſtra ſed univerſæ Etruriæ atque Italiæ civitates caput minime extollere poterant.

Quiſque vir egregius veluti addelitios campos Romam petere properabat, ubi munera dignitateſque virtutem colentibus præbebantur. Poſt vero miſerabile divæ urbis excidium, Piſæ antiquiſſima civitas Florentiaque materiam pridem [fortuna Superiores noſtram fere inter ſe poſitam quodam modo oppreſſere. Sed alia deterior cauſa fuit quam ſine lacrimis haud unquam meminiſſe potero. A primordiis fere urbis cives cum civibus manu ferroque certare ceperunt. Illæque familiæ, quas ſupra memini inter ſe

diſſen-

Digitized by Google

diſſentientes ſæpe funeſtam urbem reddidere. Itaque anceps ſum gloriæ ne plus an miſeriæ calamitatiſque nobis attulerint.

Nam tot cladibus incendiiſque nos confectos effecere, ut nulla externa exempla cum de diſcordia loquimur petenda videantur ſatis ſuperque ſint quæ Piſtorienſibus miſerrime acciderunt. Sed duas inter ceteras longe infeliciores factiones in urbe noſtra fuiſſe reperio. Prima alborum nigrorumque eſt appellata. Altera Cancelleriorum atque Panciaticorum. Superiorem vetuſtas cruoriſque, ut reor, ſacietas ac faſtidium recentiorem ætate noſtra Petrus Medices clariſſimus Pater tuus pietate ſua oppreſſit. Prima ſic orta eſt. Anno trecenteſimo ſupra milleſimum. Carlinus adoleſcens unus ex nobilibus Cancelleriis iuvenum æqualium convivio, primus verbis, deinde manu Dorum Guglielmi equitis filium agnatum ſuum aggreditur. caluerant. n. forte, ut fit, cibis vinoque iuvenes. Dorus laceſſitus a propinquo ac viribus impar minabundus recedit. Dumque domum petit Vannem Carlini fratrem iuris peritum rei ignarum obviam ſibi venientem vidit. Ille eum veluti agnatum ſalutat. At Dorus fas omne oblitus gladio faciem Vannis deformem reddit. proclamantem vicini adiuvant Dorumque verbis caſtigantes ad paterna palatia ſaucium ducunt. Huic erat pater Gualfredus eques quoque ſtrenuus ac præpotens: quis ſceleris auctor extiterit interrogat: improbitas agnati panditur: ac ira rei novitate creſcit. Interea qui in adoleſcentem manus iniecerat a parente miſſus ut pareant ſupplex exorat. Quem ubi Gualfredus atrox aſpexit, dexteram poſtulans vique deinde tenens ferro eam abſcidit iubetque gremio ad parentem reportare. Tanto ſcelere Guglielmus Dori pater ceterique fratres indignati Deos manumque turpiter abſciſam obteſtantur poſt eum diem nigrum ab albis diviſum fore. Ea ætate Cancellaria domus adeo potens erat ac opibus viriſque florens ut omnes fere cives populareſque aut Guglielmo, qui ſe nigrum appellari iuſſerat: aut Gualfredo albo adhærerent. Ipſi vero ira furoreque perciti propinquiores genere ac gratia exhortabantur, ut prælium pararent.

Id iam eminens Seniores qui rei. p. præerant removere cupientes Guglielmum Gualfredumque ac factionum primiores per annum Florentiæ relegant. Hi ubi iſthuc acceſſere facem execrabilem ſecum portantes, urbem quoque veſtram diviſere. Nam multi nobiles aut ſanguine aut benivolentia his coniuncti ſuis favebant. Deinde poſt paucos menſes albi collecta multitudine in urbem vi rediere: eoſque qui nigris hæſerant trucidarunt: tandem vero non modo urbs veſtra noſtraque, ſed Etruria Italiaque diviſa eſt. iamque ghibillinis guelfiſque omiſſis, albi nigrique appellabantur. Hæc eſt illa memorabilis diſcordia de qua omnes geſtarum rerum Scriptores in ſuis libris annotarunt; nam revera innumeras clades peperit, ſed quo nobis propior erat, eo magis nocuit. totque viri periere, ut ſentiam ſatietatem ſanguinis huic factioni finem impoſuiſſe. Reſtat ut paucis alterius initia referam.

Cancellerii iam priſcum agnomen receperant. Sed utrum ex albis nigriſve fuerint, qui à cedibus evaſere, parum compertum habeo. opibus preterea viriſque iterum florere ceperant. Sed ætate parentum aderant egregii viri, qui Panciatici appellantur. quos opes virtuteſque plurimum decorabant. Hi mala ambitione corrupti ſæpe una pugnavere. Sed pauci populares illis favebant; erat enim hic præliandi mos ut à patribus accepi; nobiles cum nobilibus prælia gerebant & hi quidem haud rei. p. præerant. Sed populares eam piiſſime gubernabant: Sed paulatim nobiles muneribus homines populares ſibi amicos fidoſque fecere. Itaque plerumque bellis adeſſe ceperant: ſed tandem anno primo ſupra cccc.^{m} ac M. ita omnes corrupti erant: ut aut Cancelleriis aut Panciaticis quiſque proximus eſſet. Princeps Panciaticorum Johannes eques erat Vir egregius civibuſque Florentinis amicitia clienteliſque coniunctiſſimus. Cancellerio-

rum

Digitized by Google

rum vero Riccardus etiam eques Vir fortiſſimus bellique ac militiæ peritiſſimus . hic propter inſignem virtutem multis regibus principibuſque carus extiterat . Sed orta inter eum & Johannem iam pridem diſcordia fuerat, quam ex ambitione qua ſemper utraque domus caluit, ortam fuiſſe cenſeo. Sed preliandi cupiditatem magna peſtis, quæ paulo ante urbem oppreſſerat abſtulit; verum ubi ea ceſſit Ricciardus omnes Panciaticos ad eccleſiam dominico die venientes occidere præceperat: cedeque facta factionis illius homines aut interficere aut in exilium relegare conſtituit . Sed id vel affinium pietate vel alicuius proditione haudquaquam confectum eſt . Sed ubi divulgari cepit non minus Riccardo timendum videbatur. Itaque illi paulo poſt Florentiam contendenti à fidiſſimis civibus : & qui in re. p. veſtra plurimum valebant nuntiatum eſt, iſthic cedem ſibi parari. Riccardus vero perterritus noctu Aglianam ad ſuæ factionis homines confugit: ubi varie conſultum eſt , fuere namque qui ſuaſere eadem nocte Riccardum cum cccc. hominibus quos brevi tempore collegiſſet Urbem ingredi ac ſuis deinde coniunctis omnes alterius factionis evertere . Sed potiſſimum conſtitutum eſt , ut Zambucha oppidum natura munitiſſimum caperetur . Id ſitum eſt in appennino monte : & tum erat viris ac ſatis opibus præpotens : præterea Cancelleriæ factioni fidiſſimum . Eo itaque recepto Riccardus domos villaſque adverſariorum quæ proximæ erant incendit: id cum divulgaretur Cancelleriis quiſque favens ex urbe agroque ad ducem pergit. Panciatici vero quoſdam urbe abire molientes interficiunt: agnatos ducis captivos iſthuc metu mittunt. Interea Riccardus magna manu armatorum huc atque illuc diſcurrens tandem ad expugnationem uſque urbis pervenit. Sæpe itaque præliatum a civibus noſtris fuiſſe comperio: ac tot cedes incendiaque extitiſſe: quod ut menia habeamus mirabile quiddam eſſe videatur: Sed poſtquam Panciatici viribus impares bellum protrahi ſuo diſcrimine vident, poteſtatem omnem urbis noſtræ ſi qua reſtabat, Senatui veſtro tradidere. A vobis vero bellum ſuſceptum eſt ac tandem poſt xxx.ª menſes fædus cum Riccardo Cancellerio initum. de cuius conditionibus aliiſque cum de hoc funeſto bello carptim ſcribere agrediar aperire comodius potero . Poſt huius belli finem ſervitus noſtra priſca libertate longe melior atque tutior fuit ; nam pietate veſtra poſt hoc fædus cuncta fere incendia cedeſque ceſſere . Sed tantum mala factionum memoria valuit : ut nunquam utriuſque nomen ſummo cum favore extinctum fuerit: plerunque etiam ad cedes prolapſum eſt . Sed ætate noſtra funeſto neſcio quo fato obliti veterum calamitatum cives noſtri tantis odiis certarunt , ut ni Senatus veſter nobis remedia præſtitiſſet: nullam proculdubio urbem haberemus. Nam utraque factio tantum ſibi potentiæ in urbe vendicarat : ut præter ea quæ a vobis gubernantur omnia eorum nutu fierent . ipſi tamen inter ſe odiis agitabantur . Cives quoque atque coloni adeo illis favebant : ut omnia humana divinaqua obliti , tanquam ad interitum ruerent voluntarium nullum fere diem degebamus, quin pro factione aliqua cedes fieret : nullaque pæna minæve prætorum formidoloſæ fuerant. Sed ex innumeris cladibus quas paſſi ſumus eam tibi de qua pollicitus fueram maxime commemorabilem notam eſſe volui . quod ſi longius quam credideram ſcribendo prolapſus ſum venia facile danda eſt . Cum nullus hac ſerie tanta mala initia ſcripſerit , & erat neceſſe me maximam pugnam ac memoria digniſſimam : præterea malorum tantorum exitum ſcribentem ea quæ dixi dilucide aperire. Nunc vero quæ propoſueram, ut vera fuerint, proſequar.

Familia quædam in agro noſtro exiſtit , illi agnomen Pallandræ eſt fidiſſima admodum Cancelleriis . è contraque Panciaticis infeſta. præterea fortunæ muneribus pollens adeo ut nulli in illis cederet . ad eam extinguendam Pucetus Mazzettuſque agri quoque coloni & alterius factionis amiciſſimi inter ſe coniurant. Paulo poſt in eam coniurationem adduxere Baccium Baronium cui ab aliis Cancelleriis fratres nepoteſque

ferro

Digitized by Google

ferro erepti fuerant. præterea Ruffum illum fortiſſimum Panciaticorum principem qui quoad vixit agrum urbemque metu miſerrime fatigavit. Fundamentum huius miſerandæ cedis feminam fuiſſe reperio cui re indignum nomen Pacinæ fuit. hæc in muliebri corpore Catilinarium animum gerens quod ſibi Lazarus vicinitatem metuens unicum filium armis abſtulerat.

Puccettum imprimis cum Mazzetto fratre ſuo coniunxit. Cum alteri ſepe affinis: alteri nepotis turpem cedem obiceret. nam iam pridem quidam ex Palandris Puccetti neceſſarium occiderat: commovit inſuper Ruffum: cui ſemper filius gratus fiduſque fuerat. allicitum etiam ferunt Baccium Baronium quod hæc fratrem alioſque iuramento abſtrictos reddidit, ſe eadem die ſuorum cladem ſi ſecum veniant eſſe ulturos. Utinam ne alios quidem commoverit ſeque cives noſtri à tanto ſcelere abſtinuerint.

Illi itaque quos ſupra memoravi veluti cladis ductores cum ſexaginta hominibus omni telorum genere armatis ad arva Palandræ contendunt. ibi nanque Palandra Antoniuſque eius frater cum filiis & nepotibus agros infeliciter excolebant. qui & ſi nunquam talia verebantur, eos tamen metuentes in quos iniurias contulerant arma prope ſe habentes ſpectatores oportunis in locis collocarant. At Ruffus acies inſtituerat non ſecus ac magnum prælium iniret. Primam ducebat Puccettus homo viribus ac animo prævalens. Alteram Baccius Baronius manu iaculando pedeque currendo pluſquam cuique credibile eſt promptiſſimus. Tertiam ipſe Ruffus ætate ſenior: ſed haud viribus impar.

Verum Ruffus monet, ut duæ acies in inſidiis collocentur ne illi multitudine perterriti fugam arriperent. Puccettus itaque ira furoreque ardens & iniuriis propior, eam ſibi dandam aciem poſtulat: quæ primum cum hoſtibus congredi debet. ſit voti compos. conclamant undique qui eum ſequuntur, Qui vero in ſpeculis erant hoſtes adventare una cum vocibus illorum denuntiant. Arma illi exemplo capiunt conſpiciuntque quot ſint qui eos prælio tentare audeant. Ubi compertum eſt, numerum aliquantulum imparem hoſtium eſſe, prout tamen conſpici poterat non plures eſſe quam robur unius familiæ una collectum ſubſtinere poſſet: primum armati ſiſtunt: illoſque alacri vultu, quin etiam minitantes cunctantur. Paulo poſt veluti hoſtes temnant obviam eunt. rei novitas inopinataque audacia Puccettum ſuoſque terret. qui in inſidiis erant ab illis aperte vocantur; confeſtimque in hoſtes ruunt.

Palandra ſenior filios nepoteſque hortatur ut curſu ſaluti conſulant: quandoquidem ad cedem miſerabilem venerint. qui nulla iniuria laceſſiti fuerant: Sed eos vel pudor quo maxime genus noſtrum moveri ſolet, vel forte vis hoſtium tandem retinuit. Inter hos erat Lazarus Palandræ filius forma ac robore præſtans nec minus animo quam corpore valens. hic primum ſuos hortatur ut quoad poſſint ſeniores ſuis lateribus armiſque tuentur neve quis loco ſuo cedat: ſed veluti globo facto magis defendendo quam laceſſendo furori hoſtium inſiſtant. Verum advenientium multitudo primo congreſſu pauliſper eos ſumma vi diſpulit: ac primum Palandra Antoniuſque frater pugnantes cadunt.

Sed ubi Lazarus patrem patruumque obtroncatos videt: irruamus inquit fratres, ut quibus eripuerint parentes intelligant. Sui omnes illum furentem haud impari animo ſequuntur: magiſque metuendi quam metuentes in hoſtes ſe conferunt.

Primus ibi omnium Puccettus victoria exultans ſe illis offert: quem ubi Lazarus aſpexit. extinctor domus noſtræ, inquit, iſthic iacebis obtruncatus, patrique referes me cedem illius ultum paulo poſt ad eum eſſe venturum. dexteraque illum inſeſto telo minitantem petit. At vim tantam fecerat ingens dolor ut primo ictu ac unico vulnere fortiſſimum hominem obtruncatum humum demiſerit. Puccettum ſui interemptum intuentes omnes in Lazarum proclamant incurruntque.

Fit

Digitized by Google

Fit tantus impetus ut turrim everſuros crediderim. Lazarum fratres ſuis lateribus muniunt, verſiſque inter ſe tergis omnes vultus hoſtibus offerunt. Ille impavidus ſe clipeo teloque tuetur. Accurrunt quatuor mulieres virilibus aſſumptis armis, & ea profecto auſæ, quæ virum quemvis ſtrenuum in tam inæquali pugna facile terruiſſent. Undique corpora vulnerantur: ſed qui plures numero ſunt plura recipiunt. Jamque tanta vis in palandris eſſe videbatur, ut nemo eos petens ſine gravi vulnere diſcederet. Miraculum rei hoſtes perterruit, cunctique fere pedem referunt. Hoſtium pavor audaciam illis auget. Ruffus clamore inſtat monetque ut viginti cum illos congrediantur, ſeque ductorem facit: ceteri acquieſcant: viciſſimque deinde illis ſubeant, ut intervallo hoſtes diu pugnantes feſſi reddantur. Lazarus arte doliſque ſe capi ſenſit, igitur in paucos inquit audacter incurramus: tantoque impetu illos aggrediuntur ut multos orcho immiſſent ni ocius cæteri accurriſſent. Bacius Baronius hanc pugnam à Lazaro ſubſtineri animadvertens coniuncto ſibi nepote ac Bracciotto homine forti atque audaciſſimo longis haſtis in eum incurrit. Ille ubi tres in unum veniſſe videt, clipeo ſe confeſtim tuetur, moxque cervis velocior à dextera cedens nepotem Bacci inſultantem ætate, ut propinquiorem gravi ictu aggreditur: vixque ille interemtus cecidit. Sed dum ſtrenue pugnatur Paparus Lazari frater ac eorum propinquus Blaxius innumeris vulneribus confoſſi cadunt. Ea cedes furentem Lazarum magis magiſque incendit, ac ſibi occurrit. Si Baccium & Ruffum invicta dextera ex pugna tollat, ceteros facile in fugam vertere. primum itaque Baccium tanto impetu petit ut ſuorum multitudo cum brachium caputque acriter vulneratum è manibus vix potuerit eripere: nec eo die ipſe ad pugnam rediit. Revocato animo ex Palandris qui ſupererant multos ex hoſtibus adverſis vulneribus afficiunt. Silveſter Bracciottum ſanguinis adhuc ſitientem duobus ictibus fere vita orbatum humum dimiſit. Hunc in miſerabili cede plurimum pugnaſſe, poſtea Ruffus me audiente dicebat. Sed interea Lazarus magno clamore Ruffum ultimum ex triumviris infeſtis provocat. Eius unicus filius adoleſcens Lancillottus (nam quinque alii iam ſibi ferro erepti fuerant) cum tam audacter patrem peti intelligit volatile ferrum arcu quo plurimum valet in Lazarum emittit, id neſcio quo fato inviti hominis apertum os confeſtim ingreditur. ille cunctis admirantibus e gula an venefica eſſet ſagitta interrogans, ad eum proiecit. Præterea uni ex hoſtibus temere concurrenti clipeum eripit ac in tanto caſu ne timere intelligant, iocatur, mutuo, inquit, non eripio: ſuumque penitus fractum in hoſtes emiſit. Matteus interea Papari filius ſextum & vigeſimum annum agens: a multitudine hoſtium obtruncatur. Ceterum omnes Lazarum trucidemus proclamant: nihilque aliud in agro auditur. Sed nulli metus invitum animum cepere. Sed quo magis in ſe hoſtes ſævire videt, eo magis & ipſe furens illos ſummis viribus aggreditur nunquam tam ſtrenue pugnaſſe crediderim ni primum infeſtiſſimi ſibi homines idem ſemper profiteantur. Præterea è tanta multitudine elapſum quis non merito miretur, & facile maiora animo complectatur quam verbis exprimi poſſunt. Adde ab illo fortiſſimum hominem interemptum: quamplurimos graviſſimis vulneribus affectos, quos ipſe poſtea vidi: & hæc omnia propria eorum confeſſione percepi.

Sed credo Deum tam fortis viri miſertum, nam procul dubio unacum reliquis fratribus cecidiſſet. Lazaro Ginus frater fuit vir ſane animo & corpore valens, hic dum mirifice pugnat totum crus miſerrime amittit, antea forma egregius tunc adeo deformis propter alia etiam vulnera ad Lazarum currens inquit: dulcis frater ſi qua ſpes in armis eſt quandoquidem obtruncati his fortibus factis minime reviviſcent, mihi ſaltem ſi fieri poteſt vita tua virtute ſervetur. Commotus fratris precibus caſuſque Lazarus ſuos qui ſupererant ad fugam hortatur. Sed tranſeundum erat per medios ho-

Digitized by Google

ſtes, qui aut feſſi aut vulnerati tantum illos circuibant. Rufus poſt Baccii caſum magis exhortator quam miles fuerat, ceterum quiſque manu promptior quales eſſent Palandri ſenſerat. Sed clipeum Lazari aſſiduis ictibus fractum videbatur id quod fratris obtruncati fuerat, multis cum lacrimis ſuſcipit: da, inquit, fugienti fratri ſcutum, quo nihil deinceps proficeres. Poſtea Ginum Silveſtro commendans cum duobus aliis propinquis & mulieribus fugam tentat, erant omnes diverſis vulneribus confecti: nec improbi hoſtes mulieribus ſaltem pepercerant: audacter tamen ferro iter aperiunt. Hoſtes magis vocibus, quam manu perterrere invitos animos conantur: quidam in insidiis ſe collocarunt qua tranſiendum erat ad quos cum Lazarus venit mecum, inquit, moriemini, teloque infeſto illos petit.

At illi perterriti ad ſuos cum ſummo dedecore redierunt: ceteri proclamantes ac minitantes intermiſſo longo ſpacio eos proſequuntur. Reliquiæ Palandræ domus Epiſcopi noſtri domum quæ proprior erat ingrediuntur: inimici vero confeſtim domum incendere parant, idque procul dubio feciſſent, ni piiſſimus Pater in extremis laborantibus opem beneficentia ſua præbuiſſet.

Interea nanque tumultus Aglianæ, Montalique excitatus fuerat; iamque ſummis clamoribus ducenti fortiſſimi homines accurrebant, hi ab hoſtibus a longe cogniti prohibuere ne domum ruere cupientes everterent: recedunt itaque omnes feſſi IIII.or & XX.ti ex ipſis acriter vulnerati, ita ut poſtea à medicis de ſalute eorum diutius dubitatum fuerit: & plerique eorum diſceſſerunt. Præterea eo die nullam aliam cedem fecere cum conſtitutum fuiſſet, & Baccium & alios quoſdam ultum iri: quæ res facile declarat magis de ſalute ſua, quam de hoſtium morte cogitaſſe. Magiam itaque munitam arcem Gualterii nobilis Panciaticæ factionis principis petiere: ad quos confeſtim Marcus medicus evolavit. Benedictus vero Gherardinus cum duobus fratribus XV. nepotibus duobus filiis, præterea cum tantalis multiſque clientibus & vicinis ad Palandras currit. Fabri quoque, Baccius Contis & innumeri propinqui fero. ad miſeros veniunt verbis quiſque humanaque ope illos ſolantur. Ginus paulopoſt atroci dolore è vita diſceſſit: quinque reliqui interfecti ad infelicem domum cum Gino feruntur. Interea Piſtorii miſeranda cedes denuntiatur: cunctos pavor invadit, in forum omnes fere devenimus; ibi ut primum quiſque rem exactam acceperat, ſilentio tenebatur, infenſi haud minitari, qui læto animo erant gaudium diſſimulare, nos iuveniores minuſque utrique factioni ſuſpectos temeraria cupiditas eam videndi cedem invaſit. Concurrimus primum eo ubi pugna fuerat. Locus n. quatuor milibus paſſuum ab urbe diſtat, tum res viſu mirabilis ſe ſe nobis attulit, nam agri in quibus pugnaverant adeo concreti ſolidique videbantur: ut telluris fundamenta diceres. Feda tamen paſſim cruore terra ipſa videbatur, nulla herbarum fructuumve veſtigia, duo humani digiti reperti ſunt, alii manum referunt, quam ipſe nequaquam vidi, inde ad infelicem domum venimus illic iacebant ſex ut vere dicam ingentia corpora obtruncata. Nam Puccettum ſui abſtulerant, paſſis crinibus mulieres tam mæſto luctu tenebantur, ut nulli tragico materia deſit, quattuor ille quæ pugnæ interfuerant nunc interemptorum, nunc ſua vulnera oſtendebant. Viri etiam aderant indolentes, ſed præcipue Lazarus modo patrem, modo patruum, nunc fratres, nunc nepotes occiſos amplexus ita unumquemque meſtiſſimis vocibus commovebat, ut nullus in paterna morte magis valeat indolere. Omnes in unum Lazarum oculos fixos tenebamus, qui quo ferocior in prælio fuerat, eo loquendo dulcior mitiorque videbatur, fuerunt qui conſulerent obtruncata corpora curru iſthuc eſſe deferenda. Turba venientium creſcit; nam incredibile eſt memoratu quam velox fama in omnibus pene villis creverit. Præterea Cancelleriæ factionis principes fidum quemque ad arma concitaverant. Poſt receſſum noſtrum Lazarus cum

tota

Digitized by Google

tota domo Montalem petiit, ut ibi tutius essent permultos dies ad eos concursum est, nec defuerint fæda consilia, ut quicquid prope eos esset alterius factionis noctu cremaretur. Hunc furorem Baccius Contes præceteri extinxit; viciſſim vero altera factio ſuos muniebat. Divus Senatus veſter tanto malo commotus prætori per litteras iuſſit ut centum cives pro oppidànis ruſticiſque fide iubere conſtituat: ut interim quid faciendum ſit ſtatuatur, neve interim aliquid novi quiſpiam moliretur. Cives ferociam agricolarum haud ancipiti animo revolventes legatos ad Senatum veſtræ inclytæ Urbis miſere: qui exorarent ut cives pro civibus, ruſtici pro ruſticis fideiuſſores dare valeant; ſed profecto in tam repentina clade tantoque furore animorum nulla remedia ſalubria eſſe poterant, non ſecus quam in ſubitis morbis nullæ ægrotantibus tam cito medicinæ traduntur. Jacobum Cancellerium acriter conquerentem audivi quod ſuis interemptis pax concordiaque optaretur, nec ſe ullas condictiones pacis eſſe ſuſceturos, adeo execranda factionum memoria ac fæda & improba dignitas omnes invaſerant, ut donec quiſpiam ex civibus coloniſve ſupereſſet: tantum malum minime poſſet extingui. Divus itaque Senatus veſter decrevit, quod legati noſtri poſtularant.

Igitur ex utraque factione potentiores ditioreſque eliguntur, qui ſolempniter promiſere nullum ſuæ factionis hoſtem per ſex menſes offenſum iri. Sed tantus furor mentem vexare potuit, ut neque fædera neque ulla pactio ſatis fida eſſe videretur. Nam paulo poſt Berna cum filiis ac nepotibus quibuſdam quam convicinis Piſtorium petens Palandris funeſto omine occurrit, hic unus fuerat, ut ferebatur, qui Palandræ domus excidium conſulerat, & non deerant qui miſſos ab eo ad pugnam ex filiis affirmarent. Lazarus fratreſque vix adhuc bene valentes illos ſumma vi aggrediuntur, quidam curſu ſalutem ſibi adinvenire potuerunt. Ceterum tres quibus forte audacia vitam eripuit, haud certe imbecilliores miſerrime obtruncantur, hoc ubi Piſtorii denuntiatum eſt, omnem pacis ſpem nobis eripuit, cognitumque eſt nunquam cladis finem futurum fore, niſi aliquando omnibus pugnantibus altera factio victa urbe agroque pellatur, quandoquidem nec fædera valent, quæ ſemper à nobis antea ſervata fuerant. Cultores agri arva deſerunt: omneſque in arma ruunt, quin & cives furore quodam cæco funeſtoque ſe ad pugnam modo quis inceperit præparant. Sed profecto nulla peſtis maior infeliciorque hominibus eſſe poteſt: quam cum diſcordia mentes mortalium invadit. Non Romanorum, non externarum gentium repetantur exempla. Si quis ea tempeſtate Urbem noſtram vidit, nihil in tali impetu ſalubrius morte fuiſſe iudicabit. Horreſco referens, & ut inſignis Poeta ait: Comæ adſtant arreptæ. Quiſque alterum iniquis oculis conſpiciebat, nullius latus non armatum. Seniores & uſque ad eum diem ſanctiores magis magiſque pugnam inter mænia exoptabant. Vidi ipſe quoſdam tam nepharii ſceleris exhortatores quos ſanctos eſſe crediderem. Mulieres pavidæ ac innuptæ puellæ cum parvulis adoleſcentibus multis precibus fletuque ſalutem noſtram piiſſime exorabant. Viris redeuntibus obviam alacres ibant non ſecus ac è ſepulcris illos reciperent. Quot ipſe lachrimis fratrem furentem à piiſſimis parentibus vidi ſæpiſſime admoneri, ut tanto furori cederet, nunquam id ſine ſummo dolore meminiſſe petoro, cum animo exagitem in quanta pericula omnes voluntarii quod deterius eſt, incideramus.

Nulla facies civitatis erat; omnia fæda pavidaque: Sed maior tumultus in agro erat. Siquidem armati omnes quodcunque iter agebant, è noſtris autem pauci longa arma ſumpſerant, ſed ea tamen quæ ſub veſtibus tegerentur, quibus etiam adoleſcentes haud carere crediderim. Ceterum illud eleganter dici poterat, incepto opus eſt, cetera res expediet. Ego vero in tam graviſſimo caſu optimi parentis præcepto receſſi idque libentius feci, quod divum Carolum Aretinum iſthic Florentiæ legentem

Digitized by Google

audiveram. Iſthuc itaque veniens a Mariotto Bartolino viro egregio ſummo cum amore ſuſceptus ſum, qui ſæpe me iuveniliter redire cupientem auctoritate ſua retinuit. Nam ut vera profitear tantus impetus omnium animos concitarat, ut etiam ipſe viribus imbecillis & adhuc adoleſcens, atque, ut ille ait, nihilominus quam ad arma natus pugnare optaverim. Priores Urbis noſtræ legatos ad Senatum veſtrum mittere cupientes, raros inveniebant, qui eo munere fungerentur: ſiquidem tranſeundum erat per infeſtiſſimos homines, qui omnem pacis conditionem improbam ac impiam credidiſſent. Præterea erant utriuſque factionis loca tentanda, quæ res terrere mortales plurimum videbatur. Duo tandem egregii viri reperti ſunt, quibus omni caſu patriæ ſalus proprior fuit, hi fuere Conſilius Porcellimus, & Jacobus Fabronius ambo ſcribe: quorum præclaris factis utinam ſcribenti par ingenium reſpondiſſet, ut quando ipſi pro patria mortem contempſere, digno carmine immortales apud poſteros redderentur.

His mandatum eſt, ut imprimis divum Coſmam Medicem, clariſſimum avum tuum ac antiquum Urbis noſtræ patronum conſulant quid a Senatu veſtro poſtulandum ſit, ne in tanta mole aliquid temere ageretur. Hic vir inſignis pietate, qua ſemper inclyta domus tua claruit: permotus magnanimo Petro optimo parenti tuo Piſtorienſium caſum cura eſſe voluit. Ille vero, ut in ceteris divum patrem equis paſſibus ſequutus ſummam curam adhibuit, ut Senatus veſter tanta pericula removeret. Nullam rem credo graviorem viventium ætate ad divum Senatum veſtrum delatam eſſe: multi exiſtimabant exercitum à vobis miſſum in agrum noſtrum eſſe venturum, ut improbi animi terrerentur. Placuit tandem quatuor legatos ſumma cum auctoritate Piſtorium mittere ut ea tractarent, quæ ſaluti Urbis agrique eſſe viderentur, Legati fuere Alexander ex Alexandris, Bernardus Junius, Janotius Pictius equites ſtrenui ac nobiliſſimi, cumque his Bernardus Medices, vir juſtitia ac ſapientia inſignis. Erant quoque diis iam propitiis præter eos Urbis duo clariſſimi viri, Janoctius Pandolfinus clarus eques ac Alexander Machiavellus, ambo viri integerrimi, ac propter æquam gubernationem civibus colonique gratiſſimi; Ubi Piſtorium legati venere, tantorum virorum maieſtas cunctos animos cepit exterruitque.

Primum ab his cum popularibus de pace conſultum eſt, nam plerique diſcrimina animo agitantes tam pacem piiſſime implorabant. Ubi ſatis firmos, populares videre, cum nobilibus res agi cepit; ea tempeſtate factionum capita (ut ita dixerim) erant Jacobus Cancellerius, & Gualterius Panciaticus, uterque de concordia optime ſenſit adeo iam omnia fortuna mutarat. Demum agricolæ convocati duriores aliquanto fuere. Sed Legati per præconem prædici iubent, eorum qui pacem renuant bona omnia incendantur. Præterea omnes legatis obtemperantes, qui capite aut aliqua pena mulctuati fuerant eo die abſoluti liberique ſint, hæc illos excitavere ut vel gratia vel metu in urbem vocati venirent. Cum ſingulis de pace tractatum eſt, eam quendam renuentem Bernardus Medices è feneſtris precipitari iubet, ille ubi ſe captum proſpicit omnia eius iuſſu facturum pollicetur. Ceteri legati implorantem hominem deponi iubent, tunc acrior metus animos invadit, pauci tamen ex urbe ne cogerentur ſeceſſere è quibus talentum fuiſſe ſcio, cuius pater interfectus fuerat; ſed conſtitutum eſt, ut quiſque per quatuor menſes non rediens, profugus exiſtat, bona ſua publicentur, præterea alia ſanctiſſima inſtituta conficiuntur.

Primum ſancitum eſt ut omnes qui antea aliqua pena mulctuati fuerant in eadem iudicia rediiſſe putentur ſi cruorem tantum humanum effuderint, quæ res multis audacibus habenas loraque inmiſit. Præterea ſi quis hominem interficiat, omnia bona amittat, quorum pars altera laceſſitis, altera fiſco noſtro applicetur, quin omnes ſibi genere coniuncti, cc.as libras ſolvant, vel ipſum captum ad prætores ducant,

demum

Digitized by Google

demum omnibus delictis elegans pæna ſtatuitur. Sed ea lex præſertim profuit quod ſancitum eſt, ut ſi quis ante eum diem clamatum capite obtruncet eadem pæna puniatur qua qui ſanctum hominem interfecerit. Cautum eſt etiam ne quis arma ferret, præter eos, qui priorum magiſtratus in urbe noſtra geſſerint. His ſancitis dies conſtitutus, in quo cum ſingulis hoſtibus perpetuum fœdus paxque ſtatuatur. Saturnii die qui feſtum præibat quidam ex Lamporechio incautum adoleſcentem interficiunt, id cum Piſtorii perceptum eſt, ingens tumultus fit agricolarum, civiumque in forum curritur, legatique venere, omneſque arma iubent deponere, armatus Janoctius Pandolfinus eques prætor, mittit qui homicidæ domum incendant bonaque hæc res omnibus gratiſſima fuit; nam pax odorem iam ſuum emiſerat. Dominico die omnes agricolæ inermes in forum deveniunt, Donatus Medices Epiſcopus Piſtorienſis miſſam celebrat, religioſi ſacras effigies portantes magiſtratuſque omnes Urbem luſtrant. Viri mulieresque ſummo gaudio ſequuntur. Poſtea in plateam revertimur. Ibi Alexander unus ex heremitanis fratribus, qui deinde in Cardinalium numero à Pio ſecundo Romanorum Pontifice aſſumptus eſt, ſublimem locum aſcendens multa facunde de concordia paceque diſſeruit. Plurimum valet profecto dicendi copia ad concitandos animos, etenim omnes oratione ſua commoti, impoſito fine viciſſim ſe amplectuntur, multi manum qua ſui ceciderant poſtulant, obſculanturque, undique pacem mortales proclamant, nulluſque quivis ferreus lachrimas retinere potuit.

Convocati comode precibus in foro ipſo omnes coloni diſcumbunt, convivia nanque publicis ſumptibus ibi parata fuerant. Electi cives infeſtiorem quenque cum inimicis ſedere ſtatuunt. Juventus noſtra intenta epulas poculaque miniſtrat: nobiliores convicio ſervientes affuere. Lazarus Palandræ filius medius inter Baccium Baronium Bernamque poſitus fuerat, hic ſemper fratres interemptos nomine implorabat; viciſſim ſenex filios, Baccius fratrem ac nepotes, ſicque per totum forum quiſque proclamat, indoletque ſuos tam repentino bono non ſupereſſe. Parum quicquam comedunt bibuntve præter lacrimas, inſtamus omnes exhortatores, ſed ſumma pietas animos ceperat, multique dum lacrimas prohibere volunt ipſi emittunt.

Remotis epulis iterum pacem proclamantes viciſſim ſe amplectuntur. Nos iuniores unumquemque ætati reſpondentem ad iocos ducimus. Patres aliis templa hortoſque oſtendunt, ut ſic mæſtitia levarentur. Etenim ſumma comitate ita eos ſuſcepimus, ut facile intelligatur nihil eo tempore pace optabilius fuiſſe. Sed profecto diem illum omnium feliciſſimum dicere auſim. Siquidem omnes tantis odiis depoſitis, armiſque tam repentinam pacem ac omnino inſperatam ſuſcipere potuimus, & qui paucis ante diebus furore incenſi prælia neſcio quæ niſi exitialia infelicia atque funeſta moliebamur: nunc arma abhorrentes concordiam exoptavimus imploravimuſque. Poſt paucos dies coloni agros iamdiu incultos petiere. Civitas omnis ſublato metu, lætitia pollens erat; Legati Florentiam ſummo cum honore gloriaque rediere.

Tunc primum in patria agi cepit, ut bonis inſtitutis viveremus. Petrus Medices magnanimus tuus & patriæ parens multa nos ſalubria documenta monuit, quæ maxime cadenti Urbi profuere. Itaque felicem domum veſtram genuſque Civitas noſtra dum erit perpetuo colet amore, ſumma benivolentia proſequetur.

Digitized by Google

XVI.

Specimen Italicorum Petri Ricciardi Carminum ex III. parte MSS. ejuſdem carminum.

Sopra il Caſo di M. Bertacco Canceglieri, da cui hebbero origine i bianchi e i neri ſeguito l' Anno 1298.

N.° 37.

QUando della commeſſa colpa il figlio
Perdon ti chiede in atto umile, e piano,
Tu crudel forſennato & inhumano
Del ſuo ſangue il terren rendi vermiglio.

O nefando penſiero! o reo conſiglio!
Empio ferro! empio core! & empia mano!
O ſcelerato fatto iniquo e ſtrano!
Per cui Piſtoia hà nubiloſo il ciglio.

E più vendicator, che giuſto e pio,
Ecco che tutti a prender l' arme ſpingi,
E' inſanguinaſti nel ſuo proprio ſangue:

Ecco di color bianco, e negro pingi
L' almo Senato tuo, che pace unio,
E pel tuo mal oprar ſi ſtrugge e langue.

Nell' occaſione della Venuta di Carlo III. Imperatore l' Anno 1355. *in Piſtoia.*

SONETTO N.° 38.

ECco che dall' eccelſe, e auguſte ſoglie,
Alma Cittade, il grande Auguſto invitto
Ardendo di pietà del tuo diſpitto
Verſo te ratto il piede altero ſcioglie;

E al pubblico ben volto t' accoglie
Entro al tuo ſeno, e 'l tuo Senato afflitto
C' havea l' eterno danno in fronte ſcritto,
Dall' armi infeſte e rie lo fura e toglie;

Poſcia acquetata ogni civil conteſa
A quattro de' maggior tuoi figli armati
Per la tua libertà laſſotti in cura,

E di titoli, e nomi, e fregi ornati
Ne rendeo quelli illuſtri, onde ſicura
Foſſe per lor da ogni oltraggio e offeſa.

Sopra

Digitized by Google

Sopra l' esilio di quattro famiglie Canciglieri, Ricciardi, Gualfreducci, e Vergellesi fatto per publico decreto l' anno 1369.

SONETTO N.° 39.

QUanto a ragion Senato illustre e amato
Hà 'l gran padre del Ciel per gastigare
Datoti in preda al ferro e al foco, e sparte
Hà l'eccelse tue chiome in terra irato!

Poichè sei nel mal far tanto ostinato,
E che oggi più che pria d'incenerarte
Cerchi scacciando quei, che per salvarte
Hanno in morte la lor vita cangiato.

Che ti giov' or, dall' Oriente scesi
Sien Regi in tua difesa? e i sommi Augusti
T' habbino a tuoi maggior lassato in cura?

Se poi ingrato con legge iniqua e dura-
I magnati tuoi Eroi illustri offesi
Ribelli fai delle famose mura.

Nell' occasione del tradimento di Pistoja fatto dall' Abate Hermanno Tedici.

SONETTO N.° 40.

MEntre discioglì il duro laccio, e fuore
Dell' aspra servitù godi il primiero
Stato di libertà con quello impero,
Che forse dal tuo unito alto valore;

Turba il tuo gran gioir l' empio Antenore,
Che tu pur madre sua al tuo sincero
Petto allattasti, & ei perverso, & fero
Co' tuoi parti t' invita all' ultim' ore.

Poichè inimici convicini, e i Regi
Stranieri in un voler strinse a' tuoi danni,
Che quai lupi rapaci ti sbranaro

E fulminati i tuoi superbi scanni,
Le tue superbe mura ne spianaro
Ed in cener restaro i tuoi gran pregi.

Digitized by Google

Nell' occasione del soccorso dato a Pistoja dal Vescovo Baronto Ricciardi contra il Tedici.

SONETTO N.° 41.

MEntre il Nepote del Tedici accoglie
I folgori inhumani, e courir tenta
D' armi Pistoia altier, finche si senta
Gravido il sen delle sue ricche spoglie;

Lassa il sacro Pastor Felsina, e toglie
D' eletti Cavalieri eletta, e intenta
Schiera a danni di quel, c' havria già spenta
La libertà con fiere e 'ngorde voglie.

N' appena giunto alle paterne mura
Roppe, e scacciò il nemico audace, e oppresse
(Mercè del Roman Sposo) in terra i rei.

Onde Pistoia per sua man sicura.
Cinta d' olivo al gran Baronto eresse
Archi, Bronzi, Colossi, e Mausolei.

Nella occasione della tirannide di Filippo Tedici Nipote dell' Abate Hermanno.

SONETTO N.° 42.

NON pria congiunto al gran Castruccio spinsi
Il mor dall' Apenin nel verno algente,
E coperto il terren d' armi, e di gente
Con ferro, e lampi il patrio nido cinsi;

E crudel più che pio percossi, e pinsi
La prole de' Magnati col potente
Braccio, e di libertà le glorie spente
L' antica Brana del lor sangue tinsi;

Indi novel Creonte ebbi l' impero
Della novella Thebe, e scacciai; fuore
Cancellieri, Ricciardi, e Vergellesi.

E mentre il giogo all' alta Madre altero
Ponea, dal giusto Dio vendicatore
Percosso l' Alma al Regno Stigio resi.

Digitized by Google

Nell' occasione del trionfo di Castruccio per la Vittoria avuta di Pistoia la seconda volta contro i Fiorentini.

SONETTO N.° 43.

PAtria infelice, che già fosti madre
Di tanti illustri Eroi famosi, e chiari,
Che con fatti tremendi altieri, e rari
Roppero il fronte a tante armate squadre;

Poscia per le tue voglie ingiuste & adre
Gravida il sen di rei pensieri, e avari,
Ardir contra di te tanti avversari
Spinger genti straniere oscure e ladre;

Onde fosti vil serva e 'ncatenata
Ornasti il carro del vicin Tiranno
Co' mal nati tuoi figli, ch' ivi avvinse;

E nella tua superba testa odiata
Col tuo sangue fù scritto il giorno, e l'anno
Del gran Duce, che venne, vide, e vinse.

Nell' occasione della racquistata libertà da' Pistolesi l' anno 1341. *nella cui stette insino al* 1349.

SONETTO N.° 44.

S' oggi il felice e desiato giorno
Lieti godete, e già del bel paese
Doppo cotante stragi e tante offese
Havete il fren con danno d' altri e scorno;

S' oggi da servitù fate ritorno
A libertà, sien vostre voglie accese
Al ben oprar, e le civil contese
Spente, pace risorga d' ogn' intorno.

Che vi varria, Signori, haver l' impero
Con l' armi racquistato se 'l teneffi
Diviso come pria in nero e 'n bianco?

Sien pure uniti i vostri cori, e ceffi
L' odio civil, che 'l vostro nome altero
Per l' Etruria n' andrà invitto e franco.

Digitized by Google

Nell' occasione dell' assedio di Pistoja posto da Fiorentini l' Anno 1349.

SONETTO N.° 45.

SE da me gli Avi e i Padri vostri vita
Hebbero, e furo al mio petto allattati,
E dal par de' più conti e più lodati
Gli ersi invitta, qual madre alta e gradita,

Perch' or voi chiari germi, in cui unita
E' la virtù paterna, in terra armati
Non mi salvate? e questi assediati
Muri la destra non difende ardita?

D' ogn' intorno si scorge il coraggioso
Inimico, e 'l leon tremendo giostra
Per por sopra di me sui forti artigli.

Or vinti da pietà cari miei figli,
Squarciando il vel dell' animal crucciosо
Rendete il latte alla Nutrice vostra.

Nella morte di Monsignore Baronto Ricciardi Vescovo di Pistoia.

SONETTO N.° 49.

AL fulminar della sacrata pianta
Un subito terrore i petti scosse,
Che parea che nel fronte d' ogn' huom fosse
Morte scolpita per la tema tanta.

Patria angoscioſa or sì di ner t' ammanta
Poichè estinto è colui, che per te mosse
Prencipi e Regi e altier vinse e percosse
I tuo' avversarj e della Chiesa Santa.

Piange il Sacro Pastor, il tuo gran Padre
L' alta colonna il tuo novello Atlante,
Sacra alle cener sue altari e tempi,

Ch' ancor nel Ciel, s' or qui non lice, Squadre
D' Angeli havrà per te contra degli empi.
Così disse l' Ombron mesto e tremante.

All'

Digitized by Google

All' oſſa di Filippo Leazari Dottore celebratiſſimo e gloſſatore del Decreto.

SONETTO N.° 51.

O Tre volte felici, e ben nate oſſa
Che già ne ſoſteneſti alma figura
Di quel ch' aſceſo in Ciel per più ſicura
Strada laſſovvi in queſta anguſta foſſa;

Ecco che dal duol punta, e pietà moſſa
Ogn' alma a gara riverente e pura
Diſprezzando quagiuſo ogn' altra cura
V' onora e loda con ſua eſtrema poſſa,

E ſopra voi ſpargendo roſe, e cari
Gigli la patria contra il lungo oblio
Intaglia nel famoſo marmo voſtro.

Quì le reliquie ſon de Leazari
Che 'l Decreto illumò d' eterno inchioſtro,
E lo ſpirto tornò donde gli uſcio.

Sopra il Caſtello di Cavinana.

SONETTO N.° 59.

E' Queſto il già famoſo antico colle
Del ſuperbo Gabinio? e quello è 'l monte
Ov' morio Catellina? è queſto il fonte,
Che reſe il ſuo terreno erboſo e molle?

Queſta non è la porta, ove già il folle
Duce cadeo? quello è 'l tagliato ponte?
Quella è la piazza, ove fù rotto il fronte
Del Toſco vincitor, che perir volle?

Quì d' Arange il Signor cadde e morio?
Quì da Ceri il Signor preſo, e lo ſtanga
Là fuggi? quì il buon Maſi andò affrontare?

Quì il Marramaldo più crudel che pio
Scannò il Ferruccio? or chi ti può guardare
Infelice Caſtello che non pianga?

Digitized by Google

Nell' occasione della pace rotta tra Canciglieri e Panciatici l' Anno 1524.

SONETTO N.° 60.

SPrezzare Iddio, e glorioſi Santi,
Spogliar gli altari, e profanare i tempi,
Fare a' Religioſi ſtrazzi e ſcempi,
Vergini violar caſte, e tremanti,

Svenare i figli alle car madri avanti;
Compagni avere ſcelerati & empi,
Laſſar di crudeltade eterni eſſempi,
E palazzi sfornir di ricchi ammanti

I Senator col ferro aſſalir tutti,
Gettare in Piazza il ſuo Gonfaloniere,
E furare il teſor del Bellerade;

Arder le caſe e dare alle ſtraniere
Genti la preda, furo i nobil frutti
Della promeſſa, e poi mancata fede.

Sopra il Caſtello di Montemurlo.

SONETTO N.° 65.

QUeſto è di Montemurlo il Colle altero,
Queſt' è l'antica Rocca, che 'l famoſo
Caſtruccio del vicin vittorioſo
Guarnì con sì mirabil magiſtero;

Quì furno i fuor uſciti dell' impero
Affrontati quì rotti, e 'l valoroſo
Strozza di quà fuggío, quì l' animoſo
Otto fra il ferro, e 'l fuoco aprì il ſentiero.

Queſta non è la porta che difeſe
Il Caccia? e non è queſta la fineſtra
Donde il velo moſtrò il nemico afflitto?

Là fù preſo Filippo dalla deſtra
Armata del Vitelli, e quì s' arreſe
Il Valori, e quì il dì infelice e ſcritto.

Nell'

Digitized by Google

Nell' occasione di quelle parole messe dal Gran Duca nella Sala Regale.

Pistorium Socia nobilis.

SONETTO N.° 69.

S'I' come entro del cor ti tien scolpita,
Nobil Cittade, il tuo gran Tosco altero
E per più certo e più secur sentiero
A miglior t'alza, e più tranquilla vita;

Così fuor mostra quanto sempre unita
A lui sia stata, e al suo famoso impero
Poscia che con mirabil magistero
Per sua compagna al mondo oggi t'addita.

Felice or te, che così altamente
Dal gran Cosmo, a cui fosti intenta e pronta,
Sei di supremi titoli onorata

Ond' a ragion quagiuso eternamente
Vivrai con la tua alma Flora amata
Più d' ogn' altra mai sempre illustre e conta.

Nell' occasione che l' Autore andava a leggere a Pisa.

SONETTO N.° 77.

ILlustre per valor, chiara per fama
Alma mia Patria, e tu colle, che festi
Di te sepolcro a Catellina, e desti
Principio a quel che 'l Mondo odia e disama;

Restate in pace, se chi tanto v'ama
E vostri ammira glorioſi gesti,
Oggi con più spediti passi e presti
Sotto altro Cielo amico fato il chiama.

Ecco ch' io torno alla famosa Alfea
Poscia che a miei desir dolce aura spira
D'Etruria il Rè nel mio più verde stato

E novel fatto Professor d'Astrea
Vivrò lungi da voi e dall' amato
Genitor, che al partir piange e sospira.

CAN-

Digitized by Google

CANZONE

Sopra la Città di Piſtoja e ſue diviſioni

AL GRAN DUCA DI TOSCANA.

I.

D'Etruria altera, & già famoſa figlia
Tra quante l'Appenin parte, e circonda,
O 'l mar Tirreno inonda,
Hoggi Glauco ver te ſue luci hà fiſſe,
E dalla baſſa & arenoſa ſponda,
Donde il rapido Ombrone il corſo piglia
Con nubiloſe ciglia
Tratto già il capo fuor pietoſo diſſe
Quel, che poi in quercia annoſa un Fauno ſcriſſe.

2.

Inclita glorioſa alta Donzella
Che cinta di ſuperbe mura intorno
Aveſti d'ogni intorno
Per tuo ſcudo ſuperbi e alti monti,
Nel ſen di cui con grave danno e ſcorno
Rimaſe eſtinto Catellina, e quella
Gente fiera e rubella
Che ei morendo laſsò, tu co' tuoi pronti
Germi il cacciaſti da' tuoi tetti conti.

3.

Chi più nel lagrimoſo verno algente
Scoprendo in terra un ſempre eterno Aprile
Dal ricco Gange al Tile
Alzò mai il nome ſuo, che teco a paro
Veniſſe? E chi mai fù a te ſimile
In cangiar notte oſcura in Oriente?
Chi l'acceſe ire ſpente
Più di te ſi ſpecchiò nel vivo e chiaro
Sole di libertà amato e caro?

4.

Qual mai devota ancella ebbe dal Cielo,
Che tutrici le foſſer fiſſe ſtelle?
E 'n queſte parti, e 'n quelle
Secura andaſſe dagli oltraggi e danni?
Qual mai del mar turbato le procelle
Legno ſicur fuggio? Tu ſola il telo

Vinta

Vinta d' un ſanto zelo
Di gradire al Signor de' ſacri ſcanni
Schifaſti degl' ingordi empi Alemanni.

5.

Tù invitta il tuo famoſo e largo impero
Con ſante e ſalde leggi ne reggeſti,
E mentre in pace aveſti
I tuoi ben nati e chiari illuſtri figli
A l' armato vicino il fren poneſti,
E tante all' orgoglioſo e altero
Tiranno iniquo e fero
Rompeſti il dorſo co' tuoi invitti artigli
Sotto l' inſegna degli aurati Gigli.

6.

Tu del Duca di Atene vincitrice
Andaſti carca di trofei e ſpoglie;
Tu mentre il piede ſcioglie
Contra di te dall' Alpi il Regnatore
D' Italia con perverſe, e 'ngorde voglie,
Col gran Carlo t' unifti, e alla pendice
De' tuoi Colli felice
Succeſſo haveſti contra il domatore
D' Etruria, quando più ſtavi in terrore.

7.

Non furo i tuoi, ch' à ſommi auguſti e Regi,
Ed a' dominator del terren pondo
Seguendo il furibondo
Marte con lor valor furon sì cari?
E mentre a lor deſiri hebber ſecondo
Eolo, andaro a gl' Indi, ai Perſi egregi,
E di più ricchi fregi
Carchi laſſando i già battuti mari,
D' oro ſacrorno al tuo gran tempio altari.

8.

Ma così gran gioir, così beato
Viver felice tuo guari non ſtette;
Poichè ſtrali e ſaette
Crudele e rio pianeta in te rivolſe,
E quelle ſalde tue e più perfette
Parti percoſſe il tuo fiorito ſtato.
Ahi fatto iniquo e 'ngrato!
Dal primier ſuo valor quaſi il ritolſe,
E toſto in grave orror lo poſe e 'nvolſe.

9.

Ma non per queſto il nodo ſcior potea
Della ſanta union, che sì ti ſtrinſe,
E 'n un voler t' avvinſe,
Se colei, ch' è dell' uom tanto nemica,

Digitized by Google

Se quella, ch' ogni bene in terra eſtinſe,
Della diſcordia l' infuriata Dea
Falſa perverſa e rea
Non haveſſe innovato in te l' antica
Del figliol di Japeto alta fatica.

10.

Queſta finta Sirena ogni mortale
Per più breve cammin conduce a morte,
E con le luci ſmorte
Occider feo dall' un l' altro fratello
E del padre il figliuol fe l' hore corte.
Queſta belva affamata ed infernale
Con colpo ſuo letale
Ceſare, Mario, Dario, Appio, e Metello,
Aleſſandro, Pompeo ſpenſe, e Marcello.

11.

Per queſta, Grecia cadde Athene, e Troja,
Cartagin ſerva venne, Thebe, e Roma
Portò l' aſpra e ria ſoma,
Che pur dianzi havea vinto il mondo tutto,
E la regal ſuperbia ha ſcoſſa e doma
Queſta, che 'l Ciel, la terra ha tanto a noja,
Converſe noſtra gioja
In eſtremo e miſerabil lutto,
Come moſtro del centro orrendo e brutto.

12.

Queſta ahimè! dico, iniqua e ſcelerata
Sin nel tuo ben compoſto nido auguſto,
Quaſi Pitone ingiuſto,
Entronne e d' ogn' intorno il ſuo veneno
Sparſe, e corroppe il forte, il buono, il giuſto,
E dalla fauce ſua cotanto odiata
Il fuoco nell' amata
Patria ne poſe, & al ſuo fiſchio meno
Ogni lucido venne ogni ſereno.

13.

Cadde il tuo gran valore, e cadde inſieme
D' ogni tuo ben oprar l' almo ſoſtegno,
E del bel patrio regno
La ragion cadde, e 'l ver poſcia fù tolto
Ed in ſua vece ne reſtaro in pegno
Falſità ſtorte, & ingiuſtitie eſtreme,
E di vertude il ſeme
Fra le ſpine rimaſe e vepri incolto,
Che pria il terren tuo rendea sì colto.

14.

Già il nobil tuo Senato illuſtre acceſo
D' ira d' odio e furore all' arme preſto

Con

Digitized by Google

Con danno manifeſto
Si diviſe ſe ſteſſo in Nero e 'n Bianco,
E fatto a ſe contrario, con funeſto
Augurio il ferro rugginoſo preſo
E roſſo il terren reſo
Combattè il deſtro col ſiniſtro fianco
E tanto caſcò il debil quanto il franco.

15.

Così per due colori i tuoi figli empi
S' ucciſero l' un l' altro, e quai voraci
Lupi fieri, e rapaci
Squarciar la gonna tua vile e negletta,
E ſotto mille fedi, e mille paci
Sovra gli Altari in ne' ſagrati tempi
Con ſcelerati eſſempi
Scannar le Madri co i lor parti in freta,
Ch' ancora avanti a Dio chieggon vendetta.

16.

E per ſaziar gl' ingordi penſier pravi
Non contenti del ſangue, che dal padre
Uſciva, e dalla madre,
Da' figli, da' fratelli, e da' Nipoti
Chiamaron dentro oſcure genti, & adre
Ch' i bei palazzi e le dorate travi,
Che furon de' lor avi
Arſero & atterraro ſtatue, immoti
Coloſſi, ricchi Bronzi marmi e Coti.

17.

Altro non ſi ſcorgea in nel tuo lido,
Madre, che Silli, Craſſi, e che Neroni,
Herodi e Faraoni,
Altro non s' udia più ſe non lamenti,
Ch' uſcian dagli innocenti afflitti e buoni
Vegli, che fino al Ciel poggiò lo ſtrido.
Aſtrea dal tuo bel nido
Fuggio, quando vermigli i tuoi torrenti
Vennero, e raggi di pietà fur ſpenti.

18.

E mentre negli oltraggi e nell' offeſe,
Patria oſtinata, lungo tempo fuſti,
E con deliri ingiuſti
Hora col fuoco, hora col ferro nudo
I real ſeggi tuoi chiari e vetuſti
Annullavi ſpietata e diſcorteſe,
Quelli, ch' a belle impreſe
Sempremai t' invitaro, e ti fur ſcudo,
Con atto n' uccidevi fiero e crudo.

Digitized by Google

19.

Mentre di ſerpi i petti giovenili
Avvolgevi, che poi diſprezzatori
Di Dio fatti, e peggiori
De' Padri lor, de' cari e ſanti pegni
Di Chriſto fur quaggiù violatori,
Mentre aſcondevi in te gli odi civili
Più che mai feſſi e vili
Reſi i ſanti precetti, con indegni
Modi ſprezzavi i tuoi Prelati degni.

20.

Ecco che per divin ſaldo decreto
Quando che i gravi enormi tuoi peccati
Dal Ciel cotanto odiati
Il ſegno havean paſſato di pietade,
Venner dal ſen dell' Oriente armati
Barbari contra il tuo ſtato inquieto,
Nè pria di quelli il lieto
Duce arrivò, che delle tue contrade
Si fè Signor ſenza oprar lance o ſpade.

21.

Poſcia contra di te ratto ſi moſſe
Dal più remoto Theutonio lito
Il gran Bavaro ardito,
Che ti diè in preda a genti rie ſtraniere,
Indi dallo Appenin ſceſe il gradito
Moro, per cui venir Alfea ſi ſcoſſe,
E con mortai percoſſe
Ti feo sbranar dall' affamate fiere,
Che tinſer di pietà l'acceſe sfere.

22.

Il tuo vicin, c' hà per inſegna il Giglio,
Quando i debellator d' Italia furo
Uſciti, e che ſicuro
Fù di ſua libertade amata e cara,
L' armi contra te volſe, e ſotto duro
Viver ti ſtrinſe col ſuo forte artiglio;
Ma dal mortal periglio
E dalla zampa del leone avara
Ti tolſe una Pantera illuſtre e chiara

23.

Ma poichè a lei mancaſti la tua fede
Tornando nel poter, dove prim' eri,
De' tuoi triſti penſieri
La pena ohimè n' aveſti troppo acerba.
Che Luccamone irato con gli alteri
Figli s' unio di Flora, & ambi il piede
Sciolſer per farti erede

Digitized by Google

Di morte eterna, e che tua prol ſuperba
Del ſuo ſangue il terren ne tinga e l'erba.

24.

Ne 'l poſſeſſor della celeſte chiave,
Quel, che portò di Pietro le gran ſome
Col cancellare il nome
De' tuoi vicin dal libro de' fedeli,
Ne col mandarvi ſacri Eroi, come
Più volte fece, poteo mai dal grave
Periglio delle prave
Genti ritorti, che cruccioſi i teli
Volſen, che tu provaſſi aſpri e crudeli.

25.

Queſti ſpianate le ſuperbe mura,
E fulminati i tuoi ſuperbi tetti,
I tuoi parti negletti
Già col ferro e col foco inceneriro;
Così mentre purgaſti i rei difetti
Del tuo fero Bertacco e ſepoltura
Con ſorte iniqua e dura
Foſti a te ſteſſa, in fronte ti ſcolpiro
Il giorno eſtremo tuo acerbo e diro.

26.

O infelice patria, come al collo
Poneſti il duro giogo? come ſerva
Foſti di vil caterva?
Dov' è la libertà? dove l'inſegne?
Dov' è de' tuoi magnati la conſerva,
Che dette a tuoi nemici sì gran crollo?
In terra è 'l tuo Apollo,
In terra le colonne altere e degne,
Che reſer già le ſome odiate indegne.

27.

O Republica afflitta, che già alzaſti
Col libero tuo impero alta e ſublime
Il nome, e fra le prime
Chiara poggiaſti all'uno e all' altro polo,
Come gente ſtraniera le tue cime
De' bei penſier diffeſe? come andaſti
Incatenata, e entraſti
In aſpra ſervitù, laſſando il ſuolo
Carco di merci al reo barbaro ſtuolo.

28.

O di diſcordia effetti empi e perverſi!
O di diſunione eſempio triſto!
Colei che fece acquiſto
Di gente, di Cittadi, e di Caſtelli
D' iſole, e mari inſieme, e c' havea viſto

Eternar la ſua gloria per diverſi
Voler de' figli avverſi,
Per conteſe di zij e de fratelli,
Del ſuo ſangue ha bagnati i noſtri oſtelli.

29.

Che giovò, in tua difeſa foſſer ſceſi
Dalle più eſtreme parti orientali
Quei famoſi e reali
Ridolfi, Carli Auguſti, ſe cadute
Son le tue glorie eccelſe e immortali?
Che giovò havere e queſti e quei paeſi
Domato? e vanni ſteſi
A' ſegni erculei con tua gran virtute?
Se ſerva foſti all'aſpre ampie ferute.

30.

Di tue ſuperbe ſpoglie il trionfante
E forte vincitor Caſtruccio ornonne
Il Carro, e lieto andonne,
Dond'è partito, e le ſue tranquill' onde
De' ricchi fregi tuoi inargentonne
Il ſerchio altero, ed all' invitto Atlante
Teatri, archi erſe, e quante
Gemme la Brana aſcoſe entro alle ſponde,
L'inteſseo tutte alle ſue chiome bionde.

31.

Il nome ſolo tuo rimaſe in terra
Scolpito, perchè poi tu foſſi eſempio
Del tuo civile ſcempio
A' ſecoli preſenti, ed a' futuri,
Che in te com' in già percoſſo tempio
Le torri, le cornici, i fregi in terra
Scorgeſſenſi, e ſotterra
Giacer delle tue ricche loggie i muri
Negletti e reſi da tuoi lampi oſcuri.

32.

E queſto ahi laſſo! con tremante voce
Diſſe pur troppo è vero, poichè ancora
Si veggion dentro e fuora
Le ruvine, gl'incendi, i guaſti chioſtri,
Ch'a mirargli ogn'huom ſi diſcolora,
Ma opra non fù queſta dell' atroce
Mano irata e feroce
Degli Avi, ma di quelli orrendi moſtri
Spietati iniquitoſi padri noſtri.

33.

Chè nutriti nell' odio ebbero ardire,
Come i paſſati loro Avi profani,
D' inſanguinar le mani
Entro al petto, di chi il latte gli deo,

Digitized by Google

E feri e crudi e empi ed inhumani
Volſen le piaghe antiche riaprire,
Da cui ſi vide uſcire
Tanto ſangue, ch' eſtinto il buono, e 'l reo
Di ſe il Vincio vermiglio ne rendeo.

34.

E 'l primiero valor, che 'n te riſorto
Era di nuovo, cadde, e fù sbandita
L' alta virtù gradita
Del tuo confine, e quel ſentier s' aperſe,
Ch' al Ciel ci fura, e al centro ogn' hor ci invita,
E fatto un nuovo Occaſo al novel Orto
Diſperata del porto
Oſcura gente il volto tuo coperſe
E 'l corpo infermo in ſacrificio offerſe.

35.

Ancor oggi, dicea, ſi vede aperto
Le ſupreme veſtigie delle torri
De' tuoi chiari Neſtorri,
I veſtibuli priſchi, e luoghi aprichi
De' Palazzi de' tuoi illuſtri Ettorri,
Il tempio ancor ſi vede, ove già offerto
Fù dal popolo eſperto
Al bellicoſo Dio per i pudichi
Suoi Sacerdoti gli olocauſti antichi.

36.

Ma in alcun luogo già non ſi diſcerne,
Ovunque gli occhi tuoi pietoſi giri,
Ovunque tu rimiri,
Quei figli invitti tuoi, quei glorioſi
Spirti, che con ardenti alti deſiri
L' aſpre tue piaghe ne ſaldaro interne,
Indi con opre eterne
In guerra, in pace ſaggi e valoroſi
Queſti tre cerchi tuoi reſer famoſi.

37.

Ov' è il gran Leazari? ov' è 'l gran Cino,
A cui nome d' Aſtrea al tempio d' oro
E carte e penne foro
Conſagrate in eterna alta memoria?
Ov' è 'l buon Montemagno, che 'l teſoro
Fù della lingua toſca? ov' è 'l divino
Grandonio, e pellegrino,
Che domator del Rè Muſetto hiſtoria
Perpetua laſsò al mondo di ſua gloria?

38.

Ov' è la deſtra del Ricciardi invitta,
Che per Pietro il Corſar barbaro vinto

Digitized by Google

Salvò di ſangue tinto
Lucca dal fier Leone, ond' ella marmi
Sacronne e ſtatue al ſuo gran duce eſtinto?
Ov' è 'l gran Canciglier, che preſa e vitta
Bibbiena e reſa afflitta
L' armata di Saccone illuſtri carmi
Fece cantar le Muſe al ſuon dell' armi?

39.

Ov' è 'l buon Guidaloſte ? il buon Baronto ?
Ch' ambi ſacri, ambi illuſtri, e ambi padri
Ti difeſer da' ladri
Tiranni, per cui ſtavi in doglia e 'n pianto?
Ov' è 'l gran Forteguerra , che quelli atri
Galli e Sabini vinſe in guerra pronto,
E glorioſo e conto
Fù di te Padre caro e giuſto e ſanto?
Fù ſpoglio in terra del purpureo manto.

40.

Eſtinto è 'l tuo Currado , che l' inſegna
De' Guelfi portò altero a Benevento
E 'l Re Manfredi ſpento
Per ſua man Carlo vincitor partito,
Eſtinto è 'l gran Fabbron, che già contento
Il decimo Leon reſe , e la degna
Adria da gente indegna
Difeſe, ond' ella al gran Campione , al pio
Tuo Duce a bronzo il capo colorio.

41.

Cadde il ſaggio Scrittor de' Sozzomeni,
Di cui le gemme pretioſe e care
Ne vede oggi involare
Il mio natio terreno, e ſtaſſi cheto.
Il Gualfreducci cadde , e ſeco al pare
Cadde il Dondoli, e 'l Tani , e due Galeni
D' altra virtù ripieni,
E cari a Duci, a Regi, a Pietro il Bruto.
Angue n' eſtinſe e ſi feo ſervo a Pluto.

42.

In cener ſon converſi i tuoi ſettanta
Cavalier di Spron d'or, di cui tremava
Toſcana tutta , e andava
Di quei la fama all' Indo , al Moro, al Perſo.
Un marmo aſconde il Torſellor, che dava
Saggi conſigli alla Romana e ſanta
Chieſa, e la vertù tanta
Di quel conobbe Urban ; per lui il diſperſo
Gregge Aleſſandro unio infeſto e avverſo.

43.

Digitized by Google

43.

Il Senator di Roma Bonifatio,
Che ſeco accolſe a ponte lungo il giuſto
Imperatore Auguſto,
In qual parte di te oggi ſi vede?
Il gran Commendator Fantone anguſto
Saſſo, ricopre, che 'n sì poco ſpazio
Fe de' nemici ſtrazio.
De' Camelli il Propoſto, che tua ſede
Dalla Spagna ſalvò, dove riſiede?

44.

Dove ſon le tre ſtelle chiare erranti
Goto, Coſmo, e Filippo, che la fronte
T' ornaro, & hebber pronte
Pe i Principi Chriſtian lor Salme eſperte?
Ov' è 'l gran Converſi, ch' all' Orizonte
Dal Pireneo poggiando illuſtre i tanti
Giuſti decreti e ſanti
A Pavoli il ſen grato, e a Giuli aperte
Strade del ſuo valor moſtronne e certe.

45.

I Tedici famoſi ſpenti ſono.
Sorge de' Vergielleſi ſtirpe nuova;
Alcun non ſi ritrova
De' Leazari, e pochi della prole
De Canceglier magnifici ſi trova.
Al cieco oblio ſon ſtati dati in dono
I Diamanti col buono
Sangue de' Bellaredi, e l' alta mole
De' Fuci è, di chi tutto involar ſuole.

46.

Veloce più che vento al ſuo fin corre
L' antica nobiltà ſmarrita, e ſcorge
Che nuova gente ſorge
Dalle ricche colonie de' Pupilli,
De' Lucij, de' Marcelli, e che riſorge
La ſervil ſtirpe tua vicina a porre
Suo ſeggio entro alla torre
Dell' Orſo, vi ſtanno ſol Fabrizj, e Achilli,
Bruti, Tulli, Catoni, Appi, e Cammilli.

47.

O quanti il dorſo s' ornano e la teſta
Del fregio roſſo e bianco, che con nuove,
Ed inaudite prove
L' animal manſueto tuo han fatto
Incatenare! o quanto oblio ne piove
Nell' alma a quei per cui la deſtra preſta
Alla domanda oneſta

Digitized by Google

Haveſti, ed or ingrati il giuſto patto
Al maggior huopo tuo n'hanno disfatto.

48.

O quanti quel ſentier, che ci conduce
Ad onori ſupremi, e gradi illuſtri,
Che per eterni luſtri
Fia memorando alle future etadi,
Han cerco di ſerrare huomini induſtri!
O quanti mentre invidia gli conduce
Eſtinguer quella luce
Vorrebbon di color, ch'al mondo radi
Han di magnificenza aperto i guadi.

49.

Di Tigri ſon queſte riviere piene,
Leſtrigoni, Antropofagi rei
Poſſeggono i tuoi bei
Confini, e Agatocli, e Polifemi
In vece de' tuoi eſtinti Semidei
Si veggono, e le Arpie e le Sirene
Hoggi la morte ſpene
Avvivano, e le Circi ne' ſupremi
Luoghi fan nido con tuoi danni eſtremi

50.

Deh! patria amata ormai fà, ch'una volta
Vinca te ſteſſa, e 'n te ſi vegga morta
L'invidia, che t'apporta
Danno e terrore, e t'avviliſce e abbaſſa;
Volgi i penſieri al ben oprare, e ſcorta
E ſii tu Madre a cari figli e ſciolta
De' lacci in cui ſe' involta,
Scaccia i profani, e rei Ciclopi caſſa
E i Dioniſi abbatti, urta e fracaſſa.

51.

Rompi l'aſpre catene, in cui t'avolge
Il ſenſo avaro, e più non ſignoreggi
L'otio gli aurati ſeggi,
Che ſerva già ti feo, quando eri Donna.
Corrine a belle impreſe, e 'nſieme reggi,
Chi te ne reſſe, e chi'l penſier rivolge
A depredarti o volge
Contra te il ferro, e tu ſalda colonna
Scaccia con quel poter, che 'n te s'indonna.

52.

Sai pur, che'l Duce tuo Coſmo il famoſo
Con incredibil providenza e arte
Per non vedere ſparte
Le tue reliquie, e vender l'alme a pregio
Dall'orrendo e civil ſanguigno Marte

Con

Digitized by Google

Con giuſte leggi invitto e glorioſo
Dall' atro e nubiloſo
Periglio ti ritolſe, e col ſuo regio
Poter eſtinſe il bianco e nero fregio.

53.

Queſti in novella età nòvello Alcide
I Lernei moſtri del tuo nido anciſe
E fori ne conquiſe
Diomedi, e chi ſuperbo i tuoi tetti arſe,
E le madri co' figli in fuga miſe,
Punſo ſevero, e 'l mondo il ſeppe, e 'l vide,
E come ogn' un previde
Doppo tue tante ſtragi, e tante ſparſe
Fiamme ſopra te il Ciel più lieto apparſe.

54.

Ch' ei purgato il tuo ſen d' amaro toſco
Gravido, e l' aſpre tue ſaldate piaghe
Con ſante voglie e ſaghe
A più tranquilla e più ſerena pace
Ti reſe, e le primiere inſegne e vaghe
Della tua libertade il Duce toſco
Ti parſe, e diſſe; il foſco
Ciglio tuo raſſerena, ch' oggi giace
Per me ſepolto il tuo furor vorace.

55.

E quanto più ne crebbe, e quanto eterno
Fece il gran nome ſuo, tanto più lieta
Sotto il ſuo bel pianeta
Viveſti di te ſteſſa alta Regina,
Poſcia fatto gran Rè la manſueta
Deſtra per te pront' hebbe, e 'l tuo governo,
Salendo egli al ſupremo
Motor, laſsò al gran germe, a cui s' inchina
Italia, e ammira la virtù divina.

56.

Il gran Franceſco primo è queſti, il grande
Duce d' Etruria, il tuo gran Re ſovrano,
Che con l' invitta mano
Allargato il famoſo tuo confine,
Qual novel Nume, o qual novello Giano
Pace eterna daratti, e con mirande
Opre alte e memorande
T' eſalterà con sì onorato fine,
Che 'nvidia avranno l' onde tiberine.

57.

Nel regal fronte ſuo ſi vede impreſſo
Dell' eſtinto gran Padre il vero aſpetto;
E quanto era riſtretto

Nella grand' Alma del gran Coſmo, ha moſtro
Natura nel gran figlio eſſerſi ſtretto.
O come in queſto è 'l ſuo valore eſpreſſo!
O come di lui ſteſſo
Si ſcorge il ſimulacro, il raro moſtro
D' Eſperia, e lo ſplendor del ſecol noſtro!

58.

In queſto il poter tuo chiaro riſuona,
Patria angoſcioſa, e queſti fra la ſpada
Fulminea, che la ſtrada
Farà nell' Oriente a' tuoi adorni
Figli da lui di mille croci, e vada
Per quei famoſa mai ſempre Bellona,
E ſe d' onore ſprona
L' ardita gioventù il deſio, ritorni
Il ſecol d' oro, in cui poſcia ſoggiorni.

59.

In queſto gli altri tuoi penſieri eterna,
In queſto avviva la tua ſpeme, e ſgombra
L' antico odio, e diſgombra
Tanti difetti tuoi per cui le terga
Voltaſti alla vertude, e ne foſti ombra
Di morte al mondo perigliosa e eterna;
Oggi i coſtumi alterna
E là, ve la virtù ſoggiorna e alberga,
Fa, che ratta di te vittrice t' erga.

60.

Allor per te fia il Ciel di ſtelle carco,
E la notte di luce non fia priva;
Allor di verde oliva
Per più ſicuro, e più onorato calle
Poggiando a vera vita eterna, e viva
Cingerai il fronte, e fuor del grave incarco,
Che fà di Lete il varco,
A Roma il viſo, e a Babel le ſpalle
Volgerai all' ombra dell' aurate palle.

61.

Allor le più lodate e chiare trombe
Dall' arſa Libia all' onde iſtre geſate;
Dall' Ibero all' Eufrate
Cantando l' alte impreſe tue gradite,
E l' opre eccelſe in terra, e onorate
Faran, che 'l grido tuo chiaro rimbombe,
E 'n guiſa di colombe
Allora i figli havran le penne unite
Per torti in Ciel dal negro e baſſo Dite.

62.

Quì tacque Glauco, il ſommo Dio de' fiumi,

E dentro le chiar' onde ritornoſſi,
E da pietà commoſſi
I Cieli, i venti, i monti, Agerìa, e Sorga
Fer ſegno, che da te ſaran rimoſſi
Gli odi civili, l'ambitioni, e i fumi
E più non ti conſumi
Il ferro, il foco, o il nemico otio ſorga
Ma l'antico valore in te riſorga.

63.

Nel ſen dell'alta Etruria e glorioſa
Cinta di mura adamantine andrai,
Canzone, ove vedrai
Un gran Signore affiſo in regal Soglio
Di regio manto ornato, in cui i tuoi rai
Fiſſando riverente a piè ti poſa
Di quello. Indi pietoſa
Con quel grave dolor, che dentro accogli
Umile al mio Signor la lingua ſciogli.

64.

De' magnanimi toſchi Rege invitto,
A te ſuo gran Campione oggi mi manda
Piſtoja, e mi comanda,
Ti dica; com'il popol ſuo, che brama
Per te morire, a te ſi raccomanda,
E 'l diviſo Senato antico, e afflitto
Per il civil delitto
Oggi mercè di Coſmo unito chiama
Soccorſo, e per te ſpera onore e fama.

IL FINE.

Digitized by Google

XVII.

Elogium Alexandri Marchetti ex diario Literatorum Italiæ T. XXI. *artic.* VI.

Cum noſtris aliquot latinis animadverſionibus.

IN pochi de' Letterati, che ſono a memoria noſtra vivuti, concorſero tante doti e di corpo e di animo, come nel celebre Signore Aleſſandro Marchetti, ultimamente defunto. In lui fu prontezza di ſpirito maraviglioſa, facilità per apprendere, e fermezza per ritenere l'appreſo, retto giudicio e diſcernimento, avvalorato da lungo eſercizio, e da continovo ſtudio, e altre eccellenti prerogative, neceſſarie principalmente ad un profeſſore di lettere, accompagnate da compleſſione robuſta, e da ſanità vigoroſa, di cui egli fino negli ultimi anni della ſua quantunque di molto avanzata età felicemente godette. Le memorie, ſopra le quali ſiamo per iſtender ſuccintamente la ſtoria letteraria della ſua vita, ſperiamo, che poſſano eſſer ben ricevute dal pubblico, sì per riguardo di lui, che è ſtato uno de' più grand'uomini, che nelle ſcienze, e nelle buone arti abbiano a noſtri giorni non meno la ſua Toſcana, che la noſtra Italia illuſtrata; sì a riguardo dell' aver noi tratte le ſteſſe e da quanto eſſo Signor Marchetti ebbe già occaſione di comunicarci, e da quanto dopo la morte di lui ci è ſtato da perſone degne di fede, e di ſua intima conoſcenza fedelmente comunicato.

I. Pantormo, (1) antichiſſimo caſtello, poſto ſu la ſtrada maeſtra, che conduce da Firenze a Piſa, lontano dalla prima delle dette Città circa quindici miglia, e dalla ſeconda intorno a venticinque, fu ne' traſcorſi tempi molto nobilitato, per eſſere ſtato patria di due Cardinali di Santa Chieſa, e d' uno de' più celebri pittori del miglior ſecolo. Del primo de i detti Cardinali fa onorata mentione (2) Monſignor Giuſeppe Maria Suareſio, Veſcovo di Vaſone, il quale fra l'altre coſe di lui aſſeriſce, che egli *ob ſummum laborem* impiegato nelle più ſublimi, e nobili ſcienze, fu ſopranominato Maeſtro (3) Lavorante (4); e l'altro, che fu un Fra Luca, della Religione degli Umiliati, vien mentovato dal Ciacconio (5), e da altri, i quali aſſeriſcono eſſer lui ſtato Fiorentino, perchè la ſua Famiglia, come ſi dirà anche più ſotto, godeva in que' tempi de i primi onori della Città di Firenze; benchè in verità la ſua patria foſſe Pantormo, come può chiaramente provarſi dalle memorie eſiſtenti nel Magiſtrato delle Riformagioni di eſſa Città. Finalmente il ſopranominato illuſtre Pittore fu JACOPO da Pantormo, del quale ſono tuttavia nella Chieſa Parrocchiale di San Michele di quel Caſtello alcune belliſſime Tavole, delle quali fa menzione il Vaſari (6) nella vita di lui.

(1) Scriveſi anche *Puntormo* con la ſcorta di approvati Scrittori.

(2) In una Diſſertazione intorno a queſto Cardinale. *Romæ* 1670. *in* 4.

(3) Nell' ultima edizione accreſciuta del Ciacconio Tom. 1. col. 1093. fra i Cardinali creati da Aleſſandro III. nella III. promozione nel Settembre 1173. ſi trova il nome di Maeſtro Lavorante Diacono Cardinale, autore di varie opere, come *de juſti juſtitiæque rationibus*, di tre libri *de vera libertate*, e di una lettera *de appellationibus* al Cardinal Viviano Tommaſi; ma ſenzachè vi ſi trovi ſpecificata la patria di lui, il quale ſcriſſe altre Opere oltre alle ſuddette, mentovate dal P. Oldoini nell' Ateneo Romano, pag. 449.

(4) Vide & Oudinum *Comm. de Script. Eccleſ.* T. II. c. 1580.

(5) Tom. II. pag. 770. ſcriſſe il Cardinal Luca una ſomma di caſi di coſcienza, un Trattato del Sacramento, e altre coſe.

(6) Part. III. vol. II. pag. 481. della edizione di Firenze, 1568. in 4.

Ora

Digitized by Google

Ora ebbe anticamente il detto caſtello di Pantormo i ſuoi naturali Signori, chiamati i Conti di Pantormo, come può vederſi in Ricordano Maleſpini; e da queſti per diritta linea maſcolina diſcende il noſtro Signore Aleſſandro, i cui antichi progenitori, benchè a tempo della Repubblica Fiorentina, ne perdeſſero l'aſſoluto dominio, che dalla ſuddetta Repubblica fu occupato, vi ritennero però il poſſeſſo di molti beni, parte de' quali da lui medeſimo erano poſſeduti, e tuttavia lo ſono da ſuoi diſcendenti. Transferitiſi per tanto anch'eſſi a Firenze, e in memoria del ſuddetto caſtello da loro avanti ſignoreggiato, preſo il cognome Da PUNTORMO, riſedettero quattro volte degli eccelſi Priori di Libertà di quella glorioſa Repubblica; di che ne rende teſtimonianza il Prioriſta, che ſi conſerva nel Magiſtrato delle Riformagioni (7) della Città di Firenze; e come è fama, che di queſta famiglia uſciſſe il ſuddetto Jacopo inſigne pittore, così ſi tiene per fermo, che di eſſa ne deriváſſe il Cardinale Fra Luca; benchè queſti per eſſere figliuolo di un Ser MANZO foſſe anche chiamato da alcuni Fra Luca di Ser Manzo, e Fra Luca Manzuoli. Da un tal MARCO poi, che per eſſere aſſai piccolo di ſtatura, fu, ſecondo il coſtume de' que' tempi, chiamato comunemente MARCHETTO, cominciarono i ſuoi figliuoli, circa a dugento anni ſono, ad eſſer cognominati di Marchetto, e quindi de' Marchetti. Conſervarono queſti un' affetto particolare al ſopramentovato loro caſtello, mantenendovi ſempre la loro antica abitazione, e quivi per qualche tempo dell'anno, come in villeggiatura, abitando. In queſto ſteſſo caſtello nacque adunque il noſtro Aleſſandro il dì 17. di Marzo l'anno 1633. e nella Chieſa Parrocchiale, detta la Prioria di San Michele, rinacque alla grazia per mezzo del ſacro fonte batteſimale. Suo padre fu Angelo de' Marchetti, e ſua madre Luiſa Buonaventuri, famiglia Fiorentina, anch'eſſa non ſolo nobile, ma con molte delle più illuſtri e di Firenze, e d'Italia in legame di parentela ſtrettamente congiunta, fra le quali per tacere di molte altre, ſono quelle degli Albizi, de' Martelli, de' Bentivogli, de' Balugoli, degli Sforzi Viſconti, ec.

Condotto poi Aleſſandro a Firenze, e quivi pervenuto all'età di potere apprender le prime lettere, atteſe ad impararle con tanto guſto, che di ſette anni leggeva così franco, e così appuntato, non ſolo i libri di proſa, ma quegli altresì di poeſia, che rendeva ciò maraviglia, a chi l'aſcoltava; nè ciò ſembrerà tanto poco, a qualunque rifletta, che una lettura ſpedita, e giuſta è ſempre argomento di mente chiara, e di lucido intendimento dotata; e che ſpeſſe volte ſi vedono perſone d'intendimento, e di ſtudio legger con poco garbo, e non ſenza ſtento. Quindi paſſato prima agli ſtudj della gramatica, e poi a quegli della rettorica, fecevi in breve corſo di anni maraviglioſo profitto. Ebbe ſopra tutto nella ſua più verde età grandiſſima inclinazione alla poeſia toſcana, i cui più nobili Scrittori, tanto gravi, quanto faceti, cioè Dante, il Petrarca, l'Arioſto, il Pulci, il Berni, ec. egli leggeva sì ſpeſſo, e con tanta avidità, e applicazione, che a mente ſapevane la maggior parte, componendo in oltre aſſai ſovente egli ſteſſo Ottave, Canzoni, e Sonetti con tal purità, e facilità, che il Sonetto, il quale principia:

Amor, coſtei, che in forma d'Angioletta
Ne moſtra un raggio di beltà celeſte, ec.

(7) Ciò pure viene aſſerito nelle Note poſte dietro il Capitolo in terza rima ſtampato in Firenze in 4. l'anno 1698. in occaſione di prender la Laurea di Filoſofia nello Studio di Piſa il celebre Sig. ANGELO MARCHETTI, figliuolo del Sig. Aleſſandro.

Digitized by Google

e che fù dal Signor Canonico Giovanmario Creſcimbeni ſcelto per uno de' migliori, che egli aveſſe fino allora di ſuo veduto, e come tale pubblicato nel ſuo libro (8) *dell' Iſtoria della volgar poeſia*; e che fu parimente inſerito sì nella terza parte (9) della ſcelta di Sonetti e Canzoni ſtampata in Bologna nel 1711. sì nelle Rime ſcelte di Poeti illuſtri de' noſtri tempi (10) ſtampate in Luca nel 1709. Era ſtato dal noſtro Aleſſandro compoſto, quando ancora non arrivava all' età di quattordici anni.

Uſcito dalle ſcuole de i maeſtri di umane lettere, fu da Antonio ſuo maggior fratello, di profeſſione avvocato, meſſo a ſtudiare le Leggi ſotto la direzione di Agoſtino Libri, allora pubblico Profeſſore di eſſe nello ſtudio Fiorentino; ed a queſte egli atteſe per qualche tempo con non mediocre applicazione; ma non le trovando dipoi campo proporzionato al ſuo ingegno libero, e mal ſapendo acquetarſi all' autorità de' loro compilatori, trasferitoſi da Firenze a Piſa, diedeſi in quella celebre Univerſità, per lo ſpazio di quattro anni, ſotto la diſciplina di due forbiti Peripatetici, l' uno de' quali fu Aleſſandro Marſini da Siena, e l' altro il Canonico Maffei da Piſa, alla Filoſofia d' Ariſtotile, che allora nella detta Univerſità da i pubblici Lettori di eſſa ſolamente s' inſegnava, e ſi profeſſava. Ma non ſoddisfacendoſi nè anche in queſta, nè potendo tollerare, che da' ſuddetti veniſſe bene ſpeſſo antepoſto alla ragione, ed alla eſperienza il ſemplice *ipſe dixit* del Filoſofo maeſtro, determinò di vedere, ſe più gli appaggaſſe l' intelletto la filoſofia libera, ed eſente da ogni pregiudicio di autorità.

Perchè dunque appunto in quel tempo della glorioſa memoria del Sereniſſimo e ſapientiſſimo Granduca Ferdinando II. era ſtato da Meſſina chiamato a Piſa Giovannalfonſo Borelli, uno de' più grandi, e famoſi Filoſofi dell' età noſtra, come ben moſtravano allora, e più anche moſtrano adeſſo tante immortali ſue Opere fatte pubbliche con le ſtampe, il noſtro Marchetti ſi eleſſe queſto per ſuo nuovo direttore, e maeſtro, e da lui in primo luogo imparando gli Elementi di Euclide, vero e unico fondamento d' ogni ſapere in queſto genere di ſtudj, paſſò quindi alla lettura delle Opere dell' immortal Galilei, e degli altri Filoſofi, e Mattematici di primo grido, tanto antichi quanto moderni. Non tralaſciò tuttavolta, anche nel tempo de i ſuddetti ſuoi ſtudj più gravi, di ricrearſi di quando in quando con l' amenità delle umane lettere, tenute da lui in ſommo pregio, e particolarmente in quella parte, che a poeſia ſi appartiene, della quale fu ſempre mai amantiſſimo; ed atteſe eziandio con qualche particolare applicazione alla medicina, non già per valerſene, e praticarla per guadagno, il che non ha egli fatto giammai; ma per ſolo deſiderio di ſaperla, e di ſervirſene a prò della propria ſalute, e di quella de' ſuoi congiunti, ed amici, e anche de' poverelli, de' quali niuno ſi è mai in eſſolui confidato, che egli non l'abbia ne' ſuoi biſogni ſoccorſo: il che praticò in ogni tempo ſenza veruno intereſſe, e per mero zelo o di amicizia, o di carità.

Dopo il debito tempo ſpeſo da lui in sì fatte diſcipline nella Univerſità Piſana, preſe in eſſa il noſtro Marchetti la Laurea dottorale; e l' anno ſeguente fu dal ſuddetto Granduca Ferdinando graziato di una Lettura di Loica nella ſteſſa Univerſità; perlochè tornato a Piſa, e ricevuto in caſa per compagno dal ſuddetto Borelli ſuo maeſtro, col converſarlo continuamente per lo ſpazio di molti anni, ebbe occaſione di vie più approfittarſi nelle ſcienze, e maſſimamente nelle Mattematiche, facendogliele in particolare il medeſimo Borelli inſegnare in caſa a tutti i ſuoi proprj ſco-

(8) Pag. 255. della II. ediz.
(9) Pag. 39.
(10) Pag. 210.

lari

lari, a' quali egli ſolamente le ſpiegava in ſapienza, e dicendogli, per animarlo a durar volentieri ſimil fatica, che egli avea ad eſſere nella ſua Cattedra il ſuo Succeſſore.

Letto che ebbe poi un anno Loica, fu quivi promoſſo ad una Cattedra ſtraordinaria di Filoſofia, la quale fu da lui profeſſata con intera libertà, dichiarandoſi ſempre, e in Cattedra, e nelle pubbliche diſpute, e ne' privati ragionamenti, che molto ſtimava i Filoſofi antichi, e particolarmente Ariſtotile; ma che più della loro autorità, per grande che ella ſi foſſe, lo perſuadevano le ragioni, e le ſperienze, le quali, per detto ancora dello ſteſſo Ariſtotile, ſono di ogni coſa maeſtre.

Fu egli per queſta ſua, in quello ſtudio non più udita, libertà di filoſofare, molto da alcuni Profeſſori di tale ſcienza, e dagli ſcolari loro partigiani, perſeguitato; ma armato di coſtanza, aſſiſtito dalla ragione, animato dal ſuo maeſtro, e aſſicurato della ſovrana autorità del Granduca, e del Sereniſſimo e Reverendiſſimo Principe Cardinale Leopoldo de' Medici, Protettore di quello ſtudio, ſuperò felicemente ogni 'ntoppo ſiniſtro, e riduſſe la coſa a tale, che anche de' medeſimi ſuoi avverſarj alcuni non ebbero più ardire di alzar la teſta, e altri ſi compiacquero di ſcuotere anch' eſſi il giogo de i loro antichi maeſtri, e dietro all' orme di lui, e per mezzo de' ſuoi inſegnamenti, di camminare per più ſcoſceſo sì e più malagevole, ma più diritto, e ſicuro ſentiero all' acquiſto della ſapienza.

Dopo aver profeſſata per lo ſpazio di anni otto la filoſofia ſtraordinaria, fu dal Granduca Ferdinando ſuo Signore benignamente promoſſo all' ordinaria, nella quale leſſe con grande applauſo altri dodici anni, e ſempre con libertà: dopo il qual tempo, eſſendoſi già molto prima licenziato il Borelli, li fu dal regnante Granduca Coſimo III. conferita la Cattedra delle ſcienze mattematiche auguratagli di già dal Borelli; e queſta ſoſtenne egli fino all' ultimo di ſua vita con non punto minor decoro, e riputazione di quella, con la quale fu eſſa ſoſtenuta dal ſuo chiariſſimo anteceſſore, e maeſtro. Pervenuto il noſtro Aleſſandro all' età di anni 39. in circa, preſe per ſua legittima Conſorte la Signora Anna Lucrezia de' Cancellieri, da Piſtoja, Dama, che oltre all' eſſere per ſe ſteſſa nobiliſſima, e ſenza alcuna controverſia della più antica, ed illuſtre, e già potente famiglia di quella città, era anche dotata di una non ordinaria bellezza accompagnata da modeſtia, bontà, ed eſemplarità ſingolare. Nacquergli dalla ſuddetta ſua moglie molti figliuoli, ſette de' quali, cioè cinque maſchj, e due femmine, ſono vivi; e del maggiore di eſſi, cioè del Sig. Angiolo Marchetti, celebre anch' egli per le ſue opere filoſofiche e mattematiche, ci verrà congiuntura di far menzione più ſotto.

Nè quì anche taceremo, che per mezzo di matrimonio così coſpicuo venne il noſtro Marchetti ad eſſer parente non ſolo di tutta la detta famiglia de' Cancellieri, e di quella de' Marcheſi del Bufalo, che ſono, e ſi pregiano d' eſſer della medeſima conſorteria, ma quaſi di tutte l' altre più coſpicue della città di Piſtoja, come ſono Roſpiglioſi, Celleſi, Panciatici, Brunozzi, Amati, ec. Nè dee meno paſſarſi ſotto ſilenzio, che, mediante tante ſue belle prerogative, ha egli, oltre al ſopra detto antico ſplendore di ſua famiglia, acquiſtata la nobiltà di Piſa, e di Piſtoja, inambedue le quali illuſtri città ha goduto de' primi onori, che da eſſe a i loro nobili cittadini ſien compartiti.

Ma per tornare alla carica di Lettore, eſercitata ognora da lui fino dal principio, in cui l'avea conſeguita, oltre alle pubbliche ſue lezioni, ha ſempre atteſo con ogni maggior fervore alla cultura degl' ingegni de' ſuoi ſcolari, ne' quali è ſtato, a dir vero, fortunatiſſimo, eſſendo uſciti dalla ſua ſcuola molti eccellenti uomini inſigni e per dignità, e per dottrina, de' quali baſterà nominare alcuni ſolamente, come più celebri degli altri per varie, e nobiliſſime Opere da loro compoſte, e pubblicate; e queſti

ſono

Digitized by Google

ſono il Signor Lorenzo Bellini di glorioſa memoria, rinomatiſſimo Lettore di notomia nello Studio di Piſa; il Signor Giuſeppe del Papa, Profeſſore anch' egli celebratiſſimo nel medeſimo Studio, e Archiatro digniſſimo del regnante Granduca Coſimo III. di Toſcana; il Signor Franceſco Spoleti, chiariſſimo Lettore di medicina e filoſofia nello Studio di Padova; la Signora Maria-Selvaggia Borghini, Gentildomna Piſana, la quale, mediante la direzione di un tal maeſtro non ſolo fuori dell' ordinario coſtume del ſuo ſeſſo, ſi è adornata l' animo delle più pregiate ſcienze; ma nella poeſia toſcana ha fatto sì gran progreſſo, che poche altre Donne ci ſono ſtate, che ſieno giunte a tanta eccellenza, e riputazione; e finalmente diſcepolo dello ſteſſo Aleſſandro è ſtato il Signor Angelo Marchetti, ſuo figliuolo, pubblico profeſſore ordinario delle Scienze meccaniche nello Studio di Piſa, e Mattematico del fu Sereniſſimo Principe Ferdinando di Toſcana: del qual Signor Angelo ſono uſcite in diverſi tempi varie Opere e dotte, e ſtimate, come le *Concluſioni intorno a i momenti de' gravi ſopra i piani declivi*, ſtampate in Firenze nel 1687. in 12. *Le Prove delle concluſioni intorno a i momenti de' gravi ſopra i piani declivi*, ſtampate pure in Firenze nel 1688. in 4. *La Natura della Proporzione, e della Proporzionabilità con nuovo, facile, e ſicuro metodo ſpiegata*, pubblicata per via delle ſtampe di Stefano Gatti in Piſtoja nel 1695. in 4. per la qual Opera fu altamente commendato in particolare da i Giornaliſti di Lipſia negli Atti di Maggio 1696. pag. 244. *Euclides Reformatus, ſive plana & ſolida Geometriæ elementa*, che ſi ſtampò in Livorno, come dicemmo nel Tomo 1. del noſtro Giornale, Articolo XI. pag. 333. dove anche inſerì la ſuddetta Opera della Natura della Proporzione, ec. da lui tradotta latinamente; e finalmente Breve Introduzione alla Coſmografia, in Firenze, per Ceſare Bindi, 1712. in 4.

Prima di paſſare al catalogo dell' Opere dal noſtro Aleſſandro compoſte, chiuderemo il riſtretto della ſua vita con la relazione della ſua morte. Sei giorni prima di queſta, ritrovandoſi egli nella ſua villa di Pontormo, gli ſopravenne un accidente apopletico, che gli tolſe l' uſo della favella, e da cui non fu poſſibile il farlo riavere; onde a i 16. di Settembre dell'anno paſſato 1714. con grave diſpiacimento di tutta la Toſcana, e d' Italia, che in lui perdette uno de' ſuoi maggiori ornamenti, terminò il glorioſo corſo della ſua vita. Di cinque meſi, e venti giorni paſsò l'anno ottanteſimo dell'età ſua, lunga, ſe la prendiamo dagli anni, che viſſe; ma breve di molto, ſe la miſuriamo dal deſiderio, che n'è rimaſto. Fu ſotterrato in Pontormo nella Chieſa Parrocchiale di San Michele, e 'l Signore Abate Lazzero-Benedetto Migliorucci Fiorentino, ſuo grande amico, e ſtimatiſſimo Profeſſore Ordinario di Legge Canonica nell' Univerſità di Piſa, fecegli il ſeguente più toſto Elogio, che Inſcrizione:

D. O. M.

Digitized by Google

D. O. M.

Alexander. Marchetti
Hic. Conditur
Generis. Claritate. Conſpicuus
Vir. Ingenio. Tam. Admirabili
Ut. Si. Parem. Aliquem
Superiorem. Certe. Habuerit. Neminem
Omni. Politiori. Doctrina. Inſtructiſſimus
Cujus. In. Mathematica. Profunditas
In. Etruſca. Poeſi. Lepor
In. Latinitate. Elegantia
Libris. Editis. Inclaruit. Domi. Foriſque
Quem. Eloquentiſſimum
Per. Annos. LVII. Piſana. Academia
Primum. Philoſophiam
Tum. Mathematicam. edocentem
Admirata. eſt
In. Tam. Eximio. Viro, Galileum.
Ac. Borellium
Sibi. Reſtitutos. Putans
Amicitiæ. Cultor. Candore. Fide. Officiis
Animi. Moderatione.
Ac. Prudentia. Singulari
Integritatis. Exemplar. Spectatiſſimum
Pietatis. Ac. Religionis. Servantiſſimus
Vixit. Annos. LXXXI.
Ad. Gloriam. Satis
Ad. Reipublicæ. Literariæ. Decus.
Atque. Utilitatem
Non. Satis
Imo. Integer. Sui
Obiit
Bonorum. Omnium. Luctu
VI. Die. Septembris. Anno MDCCXIV.
Hunc. Tumulum
Patri. Longe. Cariſſimo
Angelus. Ejuſque. Fratres. Mœſtiſſimi
Poſuerunt.

II. Avendo il Signor Marchetti compoſto in varj tempi moltiſſime Opere, parte delle quali ſono uſcite per via delle ſtampe, e parte ſono rimaſte appreſſo gli eredi ſuoi manoſcritte, noi e di quelle, e di queſte daremo ordinatamente un eſatto catalogo.

Le ſtampate ſono le ſeguenti.

I. *Exercitationes Mechanicæ Alex. Marchetti in Alma Piſana Academia Ordinariam Philoſophiam publice profitentis. Piſis ex typogr. Jo. Ferretti, & Thomæ de Pacis, 1669.* in 4. dedicate dall' Autore al fu Sereniſſimo Principe Ferdinando di Toſcana.

2. *De reſiſtentia ſolidorum Alex. Marchetti, ec. Florentiæ typis Vincentii Vangeliſti, &*

Digitized by Google

Petri Matini, 1669. *in* 4. Per queſt' Opera riportonne l' Autore grandiſſimi elogj da insigni letterati; poichè oltre a quello, che ſe ne dice nel V. Giornale de' Letterati ſtampato in Roma ſotto il dì 9. di Maggio 1671. il famoſo Bellini nell' appendice al ſuo Panegirico (1) intitolato *Gratiarum actio ad Sereniſſimos Etruriæ Principes*, non ſolo eſalta il libro di lui *de reſiſtentia ſolidorum*, ma lo confeſſa altresì ſuo Maeſtro, con queſte parole: *Videris jam, ut arbitror, Lector Geometra, Opus nobile* de Reſiſtentia ſolidorum, *quod nuperrime prodiit a Viro doctiſſimo, amiciſſimoque, & olim Præceptore meo, Alexandro Marchetti, Piſis Philoſophiæ Profeſſore meritiſſimo, ec.* Anche il Padre Claudio Franceſco Miliet de Chales ne ſcrive con lode nel 1. Tomo del ſuo Corſo Mattematico pag. 44. in tal guiſa: *Alexander Marchetti, in Piſana Academia Profeſſor Philoſophiæ, de Reſiſtentia ſolidorum duos libros edidit, in quibus Galilæi veſtigiis inſiſtens, primo oſtendit in aliquibus Galilæum deceptum eſſe circa Reſiſtentiam Corporum. Multas item addit Propoſitiones, quibus hanc doctrinam provehit. Opus maxime utile, ex quo multa deduci poſſunt ad praxim ſpectantia, ec,* Donato Roſſetti nel ſuo libro intitolato *Antignome* pag. 153. ne laſciò ſcritto così; „ *Più volte volli ciò tentare, ma quel nome di Reſiſtenza mi ſvagò, e deviò: poichè avendomi il Signore Aleſſandro Marchetti, dottiſſimo Mattematico, e degniſſimo Profeſſore di Filoſofia nello Studio di Piſa, mio ſingolare Amico, e Padrone, fatto grazia di moſtrarmi una ſua opera di Reſiſtenza, è cagione, che io ad altro non poſſo penſare, perchè ſubito mi vengono in mente quelle mirabili Propoſizioni, che vuole queſto Signore intitolare il Galileo* ampliato, o ſia della Reſiſtenza de' Corpi Duri. „ Alle quali teſtimonianze aggiugneremo per ultima quella di Pieradriano Vanden BroecKe, che dedicando al noſtro Aleſſandro i ſuoi Inni, così ragiona del mentovato ſuo libro: *Meum præterea nomen ſcriptis tuis nobiliſſimis, quæ de Reſiſtentia Corporum ſolidorum ſummus Italiæ, Galliæque conſenſus approbavit, inſertum, non modo ab interitu vindicaſti; ſed, ut tecum in pulcra poſteritatis memoria permaneat, effeciſti;* e lo ſteſſo Vanden BroecKe d' altro libro non inteſe, che del ſuddetto in quella lettera, che (2) in data di Settembre 1669. egli ſcriſſe al noſtro Marchetti, ove dice: *Gratiaſque tuæ ſummæ humanitati habeo, quod me pulcherrimo iſto de Mathematicis diſciplinis opere tuo honeſtare voluiſti.*

3. *Fundamenta Univerſæ Scientiæ de Motu univerſiter accelerato, a Galileo Galilei primum jacta, ab Evangeliſta Torricellio, aliiſque celeberrimis Mathematicis probabilibus rationibus confirmata, nunc vero demum evidentibus demonſtrationibus ſtabilita ab Alex. Marchetti, ec. Piſis, typis Jo. Ferretti,* 1672. *in* 4. Queſt' Opera viene encomiata dal Cinelli nella Biblioteca volante, Scanzia III. pag. 4.

4. *Problemata ſex a Leidenſi quodam Geometra Chriſtophoro Sadlerio miſſa; ab hoc vero Germanis Italiſque Mathematicis propoſita; reſoluta autem ab Alex. Marchetti, ec.* il quale dedicò la riſoluzione de i detti Problemi al chiariſſimo Antonio Magliabechi. *Acceſſerunt in fine bina ejuſdem Alex. Marchetti Theoremata Geometrica. Piſis, typis J. Ferretti, & Thomæ de Pacis,* 1675. *in* 12. Il contenuto de i due ſuddetti Teoremi ſi è, primieramente dimoſtrare con nuovo e faciliſſimo metodo, *Rectam lineam ſecantem alteram ex duabus parallelis, ſi indefinite perducatur, alteram quoque ſecare: ex quo Theoremate ſtatim tanquam Corollarium elicitur quintum Euclidis Poſtulatum, ſeu, ut alii malunt, Axioma decimumtertium: eas ſcilicet rectas lineas, quæ ſectæ ab aliqua tertia recta linea, duos angulos internos faciunt, qui ſimul ſumpti ſint minores duobus rectis, neceſſario, ſi indefinite producantur, ſimul coire, & triangulum efficere.* Vi è poi la dimoſtrazione del ſecondo Teorema uſato, ma non dimoſtrato dal Galilei, là dove moſtra ne' ſuoi Dialoghi *nulla vi, quantumlibet magna, funem ita trahi, aut extendi poſſe, ut ſit in directum conſtitutus.* Anche di queſta Operetta fa menzione il Cinelli nella I. Scanzia pag. 17. ove dice, che poche ſetti-

(1) *Piſis, ex typogr. Jo. Ferretti,* 1674. *in* 4. (2) Epiſt. lib. III. pag. 156.

mane

Digitized by Google

mane dopo furono ſciolti da eſſo Marchetti i ſuddetti Problemi in altra maniera, e fecegli ſtampare col ſeguente titolo:

5. *Septem Problematum Geometrica ac Trigonometrica reſolutio*, dedicata anche queſta al ſuo amiciſſimo Magliabechi. *Piſis, typis Jo- Ferretti, & Thomæ de Pacis*, 1675. *in* 12. Con l'occaſione di aver quì nominato il famoſiſſimo Magliabechi, avvertiremo, che queſto gran letterato fu di ſtrettiſſima, e ſingolare amicizia congiunto col noſtro Aleſſandro, che lo ebbe ſempre per protettore nelle ſue traverſie, e per conſultore di tutti i ſuoi ſtudj e poetici, e mattematici, come a riguardo di queſti ſi riconoſce dall' aver egli conferiti ſeco i ſuddetti Problemi geometrici, e la ſoluzione di eſſi; e a riguardo di quelli delle due traduzioni di Lucrezio, e di Anacreonte, ſopra le quali molte lettere in varj tempi e' gli ſcriſſe, che ſono appreſſo il chiariſſimo Signor Marmi, Cavaliere di Santo Stefano, per li tanti ſuoi fregi e meriti particolari dal Gran Duca ſuo Signore ultimamente creato.

6. *Lettera, nella quale ſi ricerca, donde avvenga, che alcune perette di vetro, rompendoſi loro il gambo, tutte ſi ſtritolino: ſcritta già per comandamento dell' A. S. del Sapientiſſimo, e Glorioſiſſimo Ferdinando II. Gran Duca di Toſcana, e alla medeſima A. S. indirizzata da Aleſſ. Marchetti, ec. In Firenze, per il Vangeliſti, e Matini*, 1677. *in* 4. Ella è rammemorata dal Cinelli nella V. Scanzia pag. 2. ove dice di parlarne a lungo nella ſua ſtoria degli Scrittori della Toſcana, non mai uſcita alla luce.

7. *Della natura delle Comete, Lettera ſcritta all'Illuſtriſs. Sjg. Franceſco Redi da Aleſſandro Marchetti, Profeſſore Ordinario già di Filoſofia, e al preſente di Matematica nell' Univerſità di Piſa, In Firenze, alla Condotta*, 1684. *in* 4. Il citato Vanden BroecKe nella raccolta delle ſue Poeſie latine indirizza al noſtro Aleſſandro un Poemetto, nel quale celebra il detto ſuo libro delle Comete, ſiccome nello ſteſſo libro il commenda con una Elegia per la gran perizia di lui nelle coſe mattematiche, e principalmente Aſtronomiche.

8. *Nel pigliare il ſacro abito di Religioſa nel Moniſtero di San Deſiderio di Piſtoja la Signora Angela Baldinotti col nome di Suor Coſtante: Canzoni due. In Piſtoja, nella Stamperia di Stefano Gatti*, 1697. Queſte due Poeſie, ſtampate in foglio aperto, benchè non vi ſi vegga il nome del Poeta, dice il Cinelli nella XIV. Scanzia pag. 3. eſſer componimenti del noſtro Aleſſandro Marchetti, di cui pure dice eſſer lavoro *l' Epitalamio* ſtampato ſimilmente in *Piſtoja*, 1698. *in foglio aperto, fatto nelle nozze del Signor Cavaliere Jacopo Baldinotti con la Signora Maria-Giulia Forteguerri.*

9. *Saggio delle Rime Eroiche, Morali, e Sacre di Aleſſandro Marchetti, Accademico della Cruſca*, da cui furono dedicate al già Principe Ferdinando di Toſcana, „ come „ un piccol ſaggio di quelle Rime, dic' egli, che per divertimento, e ſollievo da' miei „ ſtudj più gravi di Filoſofia, e di Mattematica, e per un certo particolar genio, ed „ affetto, che ho ſempre avuto alla Toſcana Poeſia, io in diverſi tempi ò compoſto. „ *In Firenze, nella Stamperia di Ceſare Bindi*, 1704. *in* 4. (3) oltre al ſuddetto ſaggio di Rime, moltiſſime altre ne avea egli compoſte; alcune delle quali ſono ſtampate in diverſe raccolte, e principalmente nelle due inſigni di Lucca 1709. e di Bologna 1711. Nella prima a c. 206. e ſegg. ſi leggono XXIV. Sonetti, molti de' quali non ſono nel ſuddetto Saggio; e nella ſeconda a c. 33. e ſegg. della III. Parte ſi trovano altri XIV. Sonetti, e una gentiliſſima traduzione di un' *Elegia di Angelo Poliziano* per alcune viole donategli dalla ſua Donna. (4)

10. *Anacreonte tradotto dal teſto greco in rime toſcane da Aleſſandro Marchetti, Accade-*

(3) Hujus ſpeciminis cum laude meminit Quadrius *della ſtoria, e della ragione d' ogni Poeſia Vol.* II. *Lib.* I. *diſt.* I. *cap.* VIII. pag. 339.

(4) *His adde collectionem, quam P. Theobaldus Ceva Carmelita Auguſtæ Taurinorum vulgavit* a. 1736. pag. 178. & 188.

Digitized by Google

mico della Cruſca. In Lucca, per Leonardo Venturini, 1707. *in* 4. anche queſta Traduzione, la quale è aſſai rara, per eſſere ſtata proibita dalla Sacra Inquiſizione, è dedicat. dall' Autore al ſuo gran Mecenate, il fu Sereniſſimo Principe Ferdinando, con una dolciſſima Anacreontica, che meriterebbe d' eſſer quì ricopiata interamente, ſe non te meſſimo di portar troppo in lungo il preſente Articolo. Il Signor Abate Migliorucci venendogli occaſione di nominare con lode nel II. libro delle ſue Inſtituzioni della Legge Canonica pag. 481. la medeſima Traduzione di Anacreonte, fatta dal Signor Marchetti, *De quo viro*, dic' egli, *ſi quæris, quid ſentiam, ego quod de ſcriptis ejus omnibus, quod de ingenii profunditate, quod de perfecta maximarum diſciplinarum cognitione ſentio, paucis dicam, nihil poſſe præſtantius; ſic enim loquendum, quoties de* ALEXANDRO. Veggaſi anche ciò, che ne dice il Signor Capitano Gianfranceſco Upezzinghi, degniſſimo Gentiluomo Piſano, nella lettera, con cui dedica al noſtro Sig. Marchetti le ſue Canzonette Anacreontiche, non molti anni ſono ſtampate.

11. *Lettera, nella quale ſi ribattono l' ingiuſte accuſe, date dal P. D. GG.* (Padre Don Guido Grandi) *nella ſeconda edizione del ſuo libro della Quadratura del Cerchio, e dell' Iperbola, ec. ad Aleſſandro Marchetti, Ordinario Profeſſore, già di Filoſofia, e al preſente di Matematica uell' Univerſità di Piſa, ſcritta dal medeſimo Marchetti a Su' Eccellenza il Sig. Bernardo Treviſano, nobile Patrizio Veneto. In Lucca, per Leonardo Venturini*, 1711. *in* 4. Della letteraria conteſa tra queſti due chiariſſimi Profeſſori abbiamo parlato a lungo in varj Tomi antecedenti del noſtro Giornale (5).

12. *Lettera ſcritta a S. E. il Signor Bernardo Treviſano, Nob. Patrizio Veneto, da Aleſſandro Marchetti, ec.* Si moſtra in queſta eſſer veriſſimo, che il P. M. Don Guido Grandi nella ſeconda ſtampa del ſuo libro intitolato *Quadratura Circuli & Hyperbolæ* a mutato le parole dell' inſtanza, e della riſpoſta, che il medeſimo Marchetti come Cenſore del Santo Ufizio l' avea eſortato a levare dal manuſcritto del medeſimo ſuo libro la prima volta, che egli lo pubblicò, e ſi promette di ribattere tutto ciò, che contro allo ſteſſo Marchetti viene da lui ſcritto nella ſua Riſpoſta Apologetica, ec. *In Piſa, nella Stamperia di Franceſco Bindi*, 1713. *in* 4. (6)

13. *Diſcorſo di Aleſſandro Marchetti, ec. dedicato al ſovrano merito di S. E. il Sig. Bernardo Treviſano, Nob. Patrizio Veneto.* Si eſaminano, e ſi ribattono le cenſure contenute nell' Opera intitolata *Riſpoſta Apologetica del P. M. D. Guido Grandi, Monaco Camaldoleſe, contro al libro dell' Autore intorno alla Reſiſtenza de i Corpi duri. Si ſcuoprono varj equivoci e sbagli preſi dal detto Padre nell' impugnarlo, e con geometrica evidenza ſi dimoſtrano molti gravi ed ineſcuſabili errori da lui commeſſi. In Lucca, per Leonardo Venturini*, 1714. *in* 4.

Oltre alle dette opere ſtampate ne ha laſciate il noſtro Signor Marchetti diverſe altre manuſcritte, parte del tutto compiute, e parte no. Le interamente compiute ſono le ſeguenti.

I. *Di Tito Lucrezio Caro della Natura delle coſe libri VI. tradotti dal latino nel toſcano idioma.* Queſta celebre traduzione in verſo ſciolto, di cui ne vanno attorno infinite copie per le mani de' letterati, è nel ſuo genere ſingolare, e delle più perfette, che abbiamo. Preſentolla egli nel 1669. al Granduca Coſimo III. ſuo Signore con un belliſſimo Sonetto degno di lui, e vi poſe appreſſo una breve proteſta al lettore, che è queſta:

„ *Tito Lucrezio Caro nacque Gentile, e fu di ſetta Epicureo, onde non dee alcuno maravigliarſi, che egli in molti luoghi del ſuo Poema, e particolarmente nel terzo libro ſia contrario alla religione. Io non pertanto non ho ſtimato male il tradurlo, sì per eſſere egli Autore di già permeſſo non ſolo nel proprio ſuo idioma latino, ma nel franceſe, e sì ancora molto più perchè in eſſo fra le tenebre di pochi ſi veggono da per tutto lampeggiare raggi viviſſimi d'un*

(5) Nempe T. VIII. p. 437. & fuſius T. XII. pag. 221. (6) Vide T. XIV. Diarii Literat. Ital. pag. 427.

ingenua

Digitized by Google

ingenua, e ſaldiſſima Filoſofia, e d' una nobile, e robuſtiſſima Poeſia. Senza che le ree, e malvage coſe, che vi ſon dentro, e che a' lor luoghi con queſto ſegno ✠ ſi noteranno, ſono al mio credere manifeſtiſſimamente falſe, onde non può al certo in niun modo la pietà, nè la fede d'alcun Criſtiano reſtarne offeſa. Gradiſci dunque queſta povera mia fatica, ſe non per altro, almeno per la mia buona volontà d' arricchire di sì bell' opera la mia volgare materna lingua, e vivi felice. „ In Venezia, in Napoli, ed in altre città sì entro, sì fuori d' Italia ſi è tentato più volte di renderla pubblica per via delle ſtampe; ma giuſti e prudenti motivi hanno fatto, che l' Autore medeſimo, e gli amici ſuoi ne hanno impedita ſinora la pubblicazione, da tutti per altro deſiderata. Si ha però ragione di dubitare, che queſta pubblicazione abbia un giorno a ſuccedere, (7) ma ſopra qualche eſemplare difettuoſo: diſgrazia ſolita accadere a ſimili Opere, che ſono copiate, e ricopiate da molti, dove non ſolo non ſi levano gli errori delle prime Copie, ma più toſto ſi accreſcono nelle nuove.

Quale ſtima per altro ne ſia dirivata per eſſa traduzione al nobiliſſimo Autore, egli ſarebbe inutile il dimoſtrarlo. Infiniti ſono i letterati, che per eſſa gli danno lode. E in primo luogo il dottiſſimo Signor Leibnizio ne produce uno ſquarcio, accompagnandolo con degno elogio, a c. 511. del ſuo libro intitolato, *Eſſais de Theodicée ec.* Il Signor Giannalberto Fabbricio, così rinomato per le tante ſue letterarie fatiche, ne parla con lode ſull' altrui relazione nel IV. Capo del I. libro della ſua Biblioteca Latina pag. 49. dell' edizione di Amburgo 1708. *Vehementer laudari audivi, Italicam Metaphraſim Poeticam Lucretii adornatam ab Alexandro Marchetti, Mathematum apud Senenſes* (leggi Piſanos) *nuper Profeſſore. Sed editam non eſſe exiſtimo. Ejus ſpes adipiſcendæ facta fuerat, cum in Italia verſaretur, Jacobo Tollio, viro doctiſſimo, ec.* e lo ſteſſo Sig. Fabbricio nel ſupplemento della Biblioteca Latina pag. 17. chiama la medeſima traduzione di Lucrezio con l' aggiunto di *venuſtiſſima*. Il Fiammingo Vanden Broeche, di ſopra rammemorato, fa alcuni verſi in commendazione di eſſa. Il famoſo diſcepolo del noſtro Marchetti, Giuſeppe del Papa, tanto nella ſua Opera *della Natura del Caldo, e del Freddo*, quanto in quella *della Natura dell' Umido, e del Secco*, oltre che in molti luoghi fa onorata, e degna menzione di lui, volendo citar Lucrezio, in vece di ſervirſi de' verſi latini di queſto Autore, ſi ſerve ſempre de' toſcani della ſuddetta traduzione. Il Sig. Canonico Creſcimbeni nel volume I. *de' ſuoi Comentarj intorno alla ſtoria della volgar Poeſia* pag. 355. parlando delle Traduzioni, dopo avere inſegnato quali debbano eſſere per corriſpondere all' Originale, dice così: „ *Tali ſono le migliori noſtre traduzioni, e ſempre reſteranno molto inferiori al teſto. Egli è però vero, che quanto meno è poſſibile, il teſto debba alterarſi; perciocchè tanto più ciò, che ſi traduce è ſtimabile, quanto più s' accoſta al teſto, e con eſſo ſi conforma. Tali ſono le migliori noſtre traduzioni, e particolarmente le due famoſiſſime, cioè l' Eneide di Vergilio d' Annibal Caro, e le Metamorfoſi d' Ovvidio di Gio: Andrea dell' Anguillara, ec. E a par di queſte tale è altresì quella del Poema di Lucrezio della Natura delle coſe, fatta fino dell' anno 1669. dal dottiſſimo* ALESSANDRO MARCHETTI, *Profeſſore ordinario allora di Filoſofia, ed ora delle Scienze Mattematiche nell' Univerſità di Piſa: della bellezza della qual traduzione tuttavia inedita, fanno fede le moltiſſime copie, che fatte a penna girano per la Repubblica Letteraria*: Lo ſteſſo Sig. Creſcimbeni nel libro II. *della ſua Arcadia* pag. 56. della ſeconda ampliata edizione parlando del Lucrezio tradotto dal noſtro Aleſſandro, che a i 10. Giugno del 1691. fu aſcritto all' adunanza degli Arcadi col nome di ALTERIO ELEO, ne adduce quel belliſſimo epiſodio volgarizzato, ove il Poeta deſcrive quella orribil peſte d'Atene, che

(7) Omen Scriptoris vanum fuiſſe oſtendit, quæ hujus verſionis prodiit Londini nitidiſſima editio, ſed in Album librorum vetitorum Romæ relata.

fu

fu anche molto prima descritta da Tucidide nelle sue Storie. Il Conte Girolamo Graziani della Pergola, primo Segretario di Stato del Duca di Modana, e poeta di grido nel secolo oltrepassato, come ne fanno fede i suoi poemi della *Cleopatra*, *e del Conquisto di Granata*, *la Tragedia del Cromuele*, e le altre sue Poesie, scrivendo allo stesso Marchetti una lettera, che vien riferita da Gregorio Leti nella III. Parte del libro IV. dell' *Italia Regnante* insieme con altri elogj fatti da uomini insigni al medesimo, così parla del Lucrezio da lui tradotto: *L' ha poi V. S. Illustriss. tradotto con gran facilità, e felicità, spiegando Materie Altissime, e Scolastiche con stile delicato, e con maniere soavi, e quel che è più da ammirarsi è stata su le parole, nè se n' è allontanata con la parafrasi, se non rarissime volte, e con grandissimo giudicio.* „ E poco dopo: „ *Nel resto io considero questa sua nobilissima fatica per esca propria de' dotti, appresso i quali la sua pubblicazione riceverà sommo applauso, concorrendovi profondità di dottrina, e amenità di stile.* „ Ma saremmo troppo prolissi, se volessimo ripetere, quanto è stato detto intorno a questa nobilissima traduzione, passiamo dunque all' altre Opere inedite del nostro illustre defunto.

2. *Rime Toscane* in gran numero, di vario argomento, e di pulitissimo stile, come si può giudicare da quelle, che già ne sono alle stampe.

3. *Lettere scientifiche, ed altre Prose Toscane.*

4. *Miscellanea Mathematica, & Philosophica.*

Le Opere poi non del tutto perfezionate, sono le seguenti.

5. *Almagesti Claudii Ptolomæi Liber primus, cum Commentario Theonis Alexandrini, ex Græco idiomate in latinum translatus a Georgio Fleming, Nobili Hiberno, cum Notis & animadversionibus Alexandri Marchetti.*

6. *Eneide di Virgilio tradotta in ottava rima.* Di questa traduzione egli non tirò avanti, che i quattro primi libri; ed ella fu cominciata da lui, mentre era giovanetto in età di anni 16. in circa, siccome si compiacque benignamente di darcene avviso con sua lettera in data di Villa a Pontormo 31. Luglio 1701. Avea animo di condurla a fine; ma andato poi a Pisa per farvi i suoi studj, e quivi occupato in applicazioni più gravi, la tralasciò, senza più volerla ripigliare per mano, benchè a ciò fare sia stato stimolato più volte da dotti amici, e fra gli altri da Gianfrancesco Raimondi, come appariscе da una sua lettera scritta da lui, e stampata insieme con l' altre sue a c. 170. fino dell' anno 1695. e indirizzata a Pierandrea Andreini: nella qual lettera non solo si fa menzione del Lucrezio di esso Marchetti, ma anche del Virgilio da lui tradotto, con le seguenti parole: „ *Volle anche il detto Sig. Marchetti doppiamente onorarmi, lusingandomi nello stesso tempo doppiamente l' orecchie col soavissimo canto di alcune Ottave del primo, secondo, terzo, e quarto Libro dell' Eneide, sì felicemente, e sì leggiadramente, come sopra, tradotte, che non ho mai per l' addietro sentito, nè letto in questo genere cosa più dilettevole, e sostenuta con maggior decoro: l' esortai con maggior efficacia a tradur gli altri libri, per dipoi dargli tutti insieme con quei di Lucrezio alle pubbliche stampe per ornare, e arricchire il mondo di sì belle, e pellegrine gioje.* „ Della stessa traduzione fa onoratissima ricordanza il prenominato Giorgio Fleming, Irlandese: in una Elegia scritta in lode del nostro Traduttore, nella quale fra gli altri si leggono i seguenti versi:

Illi nativæ debet facundia linguæ,
Quod veterum virtus, & peperere labor:
Nuper enim Thusco tentavit carmina plectro,
Quæ genti Æneadum condidit ante Maro.
Nunc pede Tyrreno currit facunda Lucreti,
Pieriumque audet vincere Musa jugum.

Di

Digitized by Google

Di queſta traduzione Virgiliana ne ſia permeſſo di recare a queſto luogo alcune Ottave, preſe dal primo libro, le quali ſerviranno per piccolo ſaggio sì di eſſa, sì della felicità, con cui ſcriveva il noſtro Aleſſandro negli anni ſuoi giovanili.

Era Cartago una Cittade antica
Colonia de' Fenici, al Tebro oppoſta,
Dovizioſa d' or, fiera nemica
Dell' ozio, e ſempre a guerreggiar diſpoſta;
L' Armi, e 'l Carro ivi fur di Giuno amica
A lei sì, che le avea Samo poſpoſta;
E ſe tal' ora il ſuo fatal deſtino
Volea del mondo inter darle il domino.
Ma ſa, che dee dal Trojan ſangue uſcire
Progenie eccelſa, e glorioſa in guerra,
Del cui ferro vincente eſpoſte all' ire
Cadranno un dì l' alte ſue Rocche a terra.
Sa, che Popolo quindi ha da venire,
Che l' amata da lei Libica Terra
Scorrerà trionfante; e ſa, che immoto
Volgon decreto tale Atropo, e Cloto.
Tutto ciò teme, e ſi riduce a mente
Quando oprò pe' ſuoi Greci in riva al Xanto,
E fra ſe volge la cagion ſovente
Del fiero ſdegno, e del crudel ſuo pianto.
La ſchernita beltà vien, che rammente
Del Trojan Pari, e l' odiata tanto
Dardania ſchiatta, e fiſſo tien nel core
Di Ganimede il non dovuto onore.
Spinta da tante cauſe arde di ſdegno
Contro gli afflitti, e miſeri Trojani,
De' Greci avanzo, e per l' ondoſo Regno
Fa, che al Lazio bramato errin lontani.
Eſſi dal Fato ſenz' alcun ritegno
Agitati per mari ignoti e ſtrani
Già molt' anni ſen gian: di tanta mole
Fu dar principio alla Romulea prole.
Lieti fuor di Sicilia uſciti appena
Sciogliean per l' alto mar le vele a i venti,
E rinforzando ognor l' uſata lena
Fean co' remi ſpumar l' onde frementi;
Quando Giunon d' orgoglio, e d' ira piena
Tai fra ſe mormorò doglioſi accenti:
Ch' io ceda? Enea d' Italia all' alta meta
Pur giunga? Io nol diſtorni? E chi mel vieta?
Ah! mel vieta il Deſtino. Or non poteo
Dalle nubi avventar ſaetta alata
Per lieve colpa del figliuol d' Oleo
Palla, e de' Greci incenerir l' armata?

Ella

Ella commoſſe il mar, franſe, e perdeo
Le navi ; e contro Ajace infuriata
Fe, che eſangue, anelante, il ſen trafitto
Ad un ſcoglio crudel reſtò confitto.
Ed io, che 'n Ciel degli altri Dei pur ſono
Regina, e moglie del gran Giove, e ſuora;
Io, che tratto a mia voglia il lampo, e 'l tuono,
Dunque non baſto a vendicarmi ancora?
Dunque tanti anni a contraſtarmi è buono
Un ſol popolo imbelle? Or chi m' adora?
Quai per mio culto in ſu gli Altari Accenſi
Offre ſupplice mano Arabi incenſi?
Diſſe, e corre là dove Eolo governa
I nembi, e regge il fren d' Auſtro, e di Coro;
E dentro a tenebroſa ampia caverna
Gli ſdegni avvince, e la ſuperbia loro.
Cercan tumultuanti alla ſuperna
Regione del Cielo uſcir coſtoro,
E tal fanno per l' antro orribil guerra,
Ch' urla il Monte vicin, trema la terra.
Sovra ad un alta Rocca in regal veſta
Eolo s' affide, ha regal ſcettro in mano,
Con cui de' venti infuriati arreſta
La fuga, e tempra lor l' impeto inſano.
Se ciò non foſſe, con crudel tempeſta
Soſſopra volgerian l' ampio Oceano:
Trarrian ſeco la Terra, e 'l Ciel profondo,
E ſvellerian dalle radici il Mondo.

7. *Poema filoſofico in verſo ſciolto, al Re Criſtianiſſimo Luigi XIV.* ſopra queſto andava lavorando il Sig. Marchetti con molto genio ed affetto, avendo animo di dargli compimento e di pubblicarlo. In eſſo ad imitazione di Empedocle fra i Greci, e di Lucrezio fra i Latini, avea preſo a ſpiegare in verſi toſcani le coſe della Natura; e avendone già molti anni ſentito una parte l' Abate Benedetto Menzini, nobiliſſimo Letterato Fiorentino, ne avanzò a lui ſteſſo con la ſeguente lettera ſcrittagli di Roma il ſuo ſentimento.

Illuſtriſſimo & clariſſimo Viro Alexandro Marchetti
Benedictus Menzinius.

S. P. D.

NON poſſum non egregie probare id, quod conſilii cœpiſti de Poemate contexendo, quod Philoſophiæ dogmata, ea ſcilicet, quæ tibi ſanctiora videantur, de proprio pœnu depromptis rationibus confirmata, enucleata, expenſa, luculentius demonſtrata complectatur. Jam me Deus adjuvet, quam ego opus iſtud videre deſidero, quod erit de te, ideſt de magno Philoſopho, magnum, imo maximum, cum nulli

Digitized by Google

nulli Philoſophorum magis, quam tibi addictus, alios omnes, quæ tua eſt ingenii, ac doctrinæ vis, longo poſtliminio ſuperabis. Ominari jam licet. Mira eſt in verbis elegantia, mira concinnitas, nec lucidus, ut inquit, ille ordo deerit, & iis, qui non a ſcola, & lyceo prorſus alieni, obvia rerum intelligentia. Quod quidem per te confici poſſe egregia illa tua, ac nunquam ſatis laudata Lucretii verſio ſatis oſtendit. Mitte igitur fragmentum, quod polliceris: erit enim deprehendere vel in articulo coloſſeam magnitudinem. Librum vero meum, meum dico, quem abs te dono miſſum, & per Lapium, ut inquis, Nardio traditum, qui ad me perferendum curaret, nondum vidi; ſed promiſſis homines alligatos ſpero integra fide omnia præſtituros; Verum abrupta itinerum, & ingentes pluviæ, ni fallor, moræ hujus in cauſa. Interea utrique veſtrum, tibi ſcilicet, atque ad gloriam forti pede graſſanti filio (1) tuo gratias agimus, quando pari volumine, ideſt ejuſdem indolis, ac diſciplinæ referre non poſſum. Lectiſſimæ Virginis (2) Borghiniæ a te miſſa Tetradecaſtica accepi, perlegi ſæpius, probavi ſemper, nec mihi viſa ſunt aphiloſopha. O virginem Muſarum choro digniſſimam! Jam ſi in hæc tempora inciderent, haberent quam (3) Fideli Politianus, Caſſandræ Bembus compararet. Vera ſunt, quæ prædico; nam quam ab aſſentationis crimine abhorream, & mihi ſcripta (4) quondam, & quæ, ſi vita ſuppetat, ſcripturus ſum, nec diſſimularunt olim, nec tacebunt impoſterum. Laurentium Bellinum una tecum valere jubeo. Romæ 5. Januar. 1689.

La prenominata Signora Borghini in una ſua leggiadriſſima Canzone ſtampata in Napoli, e da lei diretta al ſuo riverito Maeſtro Aleſſandro, parlando del mentovato ſuo Poema Filoſofico, ſcrive così:

Però che dentro ſaggi, eccelſi, e ſanti
Carmi, con nuovo ſtile, e ſovrumano
Principj ignoti, e maraviglie aſcoſe
Chiari per te vedranſi; e ſe davanti
A te sì dolcemente il gran Romano
Scriſſe della Natura delle coſe,
Di più degne, e famoſe
Opre tu lieto andrai, che al vero lume
Sciogli per l'alta via ſicure piume.

E due ſtroffe dopo:

Vero, che a te paleſe; anzi nel ſole
Aquila sì non fiſsò il guardo unquanco,
Come all' incomprenſibile, immortale
Lume, che ſcopre il cielo, erger ſi ſuole
L'ingegno tuo, ed iſpedito, e franco
Per le più dubbie vie diſpiega l' Ale.
Per cui avvien, che tale
Virtù t' adorni poi, che quanto cela
Natura in ſe, non ci ſi aſconde, o vela.

Molto più di quello, che detto abbiamo, ci rimarrebbe anche a dire, ſe tutti ad uno ad uno rapportare voleſſimo gli elogj che al merito del Sig. Aleſſandro ſono ſtati dati da uomini letterati, fra i quali pochi ne furono al tempo ſuo, che della ſua amicizia non ſi pregiaſſero, e niuno forſe, che o per fama, o per le Opere ſue non lo aveſſe

(1) Il Sig. Angelo Marchetti.
(2) La Signora Maria Selvaggia Borghini.
(3) Caſſandra Fedele, Veneziana, donna, dottiſſima nel greco, e nel latino, lodata dal Poliziano.
(4) Intende delle ſue ſatire italiane, che ſono aſſai migliori della ſua proſa latina.

Digitized by Google

in notizia, che è lo ſteſſo che dire in ſingolare ſtima e venerazione. Laſceremmo dunque di riferire le lodi, che gli danno Don Diego Lopes Uglioa, e Robredo Giuriſconſulto Portogheſe, a c. 224. del ſuo libro de Legatis & fideicommiſſis; lo Spatafora nel ſuo Poema Eroico intitolato il Ruggiero verſo il fine del canto x. Ippolito Neri, da Empoli, pulitiſſimo Poeta toſcano, e ſcolare del noſtro Marchetti, in una ſua leggiadra Canzone, ove ne celebra le più eccellenti doti, e le Opere pubblicate da lui; Lionardo di Capoa nel ſuo dotto parere, ove lo mette nel numero de' più coſpicui Letterati del noſtro ſecolo; Baſilio Giannelli, inſigne Poeta, e Avvocato Napoletano nel ſuo Canzoniere; Federigo Nomi nella ſua traduzione de i Lirici di Orazio; Luca Terenzi nelle Canzoni fatte ſtampare dopo la morte di lui dal ſuo digniſſimo allievo il Sig. Angelo Poggeſi, che non ha mancato di celebrare lo ſteſſo Marchetti nel ſuo elegante Poema della Caccia Piſana; Fra Benedetto Maria Caſtroni Palermitano, nel ſuo libro intitolato, Epiſagogicon Geometricum, ſive Primitiva Matheſis initia a c. 247. della edizione di Venezia 1705. ove pure con gran lode del Sig. Angelo Marchetti e' ragiona; e finalmente il Sig. Cavaliere Luca degli Albizzi, anch'eſſo diſcepolo del noſtro Aleſſandro, con varie compoſizioni poetiche di ottimo guſto, e principalmente con quel Sonetto, che ſi legge in fronte al ſuddetto ſaggio delle Rime del ſuo maeſtro (5). Chiuderemo per tanto il preſente Articolo, col dare un ſaggio del Poema Filoſofico, di cui abbiamo favellato più ſopra, acciocchè da eſſo ognuno comprenda quale ſarebbe ſtato il pregio dell'Opera, ſe il nobiliſſimo Autore aveſſe potuto darle l'ultima mano, e porla, come egli bramava, alle ſtampe.

SAGGIO

Del Poema Filoſofico

Del Signore ALESSANDRO MARCHETTI.

OH dell'eterno Padre, oh dell'eterno
Figlio, eterno, ineffabile infinito,
Vicendevole Amore, Amor fecondo,
Santo Amor, vero Amore, unico Amore
Unico Amor, che da principio il Cielo
Creaſti, e l'aureo ſol cinto di raggj,
E delle ſtelle erranti a lui dintorno

(5) Alexandri noſtri mentio quoque fit per honorifica ſub *Alterii* nomine in Academia Tuſculana Menzinii pag. 65. & 71.; ſub *Balgadii* vero nomine *in Litterariis* Norciæ *Congreſſibus* pag. 274. & ſeq. Nefas autem ſit ea præterire ſilentio, quæ de Marchetto ſcripſit clariſs. Doctor Joſephus Blanchinius in erudito opere, quod prænotavit: *Dei gran Duchi di Toſcana, Ragionamenti Iſtorici*. Ibi igitur pag. 102. hæc legas: *Al Granduca Ferdinando pure deeſt aſtrivere ſe fiorì in Piſa un altro Profeſſore di Filoſofia in prima, e poi di Matematica rinomatiſſimo? e queſti fu Aleſſandro Marchetti, che dopo d' eſſere ſtato inſtruito nelle più ſublimi naturali ſcienze dal Borelli, fu da lui fatto conoſcere al Granduca, a cui piacque, che foſſe annoverato tra i Lettori di quello ſtudio, dove per lungo tempo vivendo, godè l' onore d' eſſere comunemente reputato e gran Filoſofo e Matematico e gran Poeta inſieme, come ſi può riconoſcere per molte, e varie ſue Opere ſtampate, e ſegnatamente per quella de reſiſtentia ſolidorum, appellata dal Bellini Opus nobile, e per la traduzione di Lucrezio in verſi Toſcani.* Hæc Blanchinius, qui iterum Marchettum magna laudis ſignificatione commemorat pag. 120.

Li-

Digitized by Google

Librasti i Globi in guisa tal, ch' ei puote
Di luce ornarle, e raggirarle in cerchio;
E sì dolce, sì tremulo, e sì vivo
Fulgor desti alle fisse, ond' è trapunto
L'umido manto dell' oscura notte
Che cede appena di bellezza al Giorno:
Unico Amor, che a' primi semi infondi
Virtù, che l'aria di canori augelli,
Di muti Pesci le sals' onde, e tutta
D'animai d' ogni specie orna la terra,
Che per se fora un solitario orrore;
Qualor deposto il freddo, ispido manto
L'anno ringiovanisce, e lieto in vista
Zeffiro torna, e 'l bel tempo rimena:
Tu Dio, tu sei, che su gli alpini monti
Sciogli in tepido umor le nevi, e 'l ghiaccio,
Che quindi scorre a dar tributo a' fiumi:
Tu di borea il furor, tu del crudele
Austro gli sdegni, e tu di Noto, e d'Euro
Gl' insani impeti orrendi affreni, e molci,
E i turbini sonori, e le procelle
Scacci, e dai bando alle bufere, a' nembi,
E pur col ciglio le tempeste acquieti:
Tu di frondi novelle, e di virgulti
Le selve adombri, e le campagne, e i prati,
E le rive, e le piagge, e i colli ameni
Fai d'erbette, e di fior lieti, e ridenti.
Dal tuo divino ardor commosso l' uomo
Desta la Donna, e in dolce nodo eterno
Di fede marital con lei si lega:
Squassa l'altera fronte, e' guerra indice
Per la grassa Giovenca al suo rivale
L' innamorato Tauro: il gelo stesso
D'acque infinite ad ammorzar bastante
Non è l'immensa fiamma, onde il Delfino
Sovente, e l'Orca in mezzo al mare avvampa.
Or se dunque da te principio, e forma
Ebber tutte le cose, e tu ne reggi
Col braccio onnipotente, anzi col cenno,
Come a te piace, e ne governi il freno,
Almo spirto di Dio, te solo invoco:
Te prego umil, tu la mia mente infiamma
Di divino furor; tu la tremante
Audace mano or mi sostieni in guisa,
Che a scriver basti in Toschi eccelsi Carmi
Di Natura, e del Ciel gli alti segreti
Al Gallico Monarca a te sì caro,
Che non pur di te stesso ornargli il manto

Ti giova, e Duce glorioſo, e degno
Farlo di tua Religion; ma l'alma
Gli accendi ad alte impreſe, onde la Fede
Tua ſanta ſpera omai l'antiche piaghe
Saldar, che già nel ſuo bel corpo impreſſe
L'empio Lutero, il perfido Calvino,
E ſotto l'ombra de' be' Giglj d'oro
Stender le ſacre ſue vittrici Inſegne
Fin dove in Trono ingiuſto, ingiuſto impera
D'Aſia, e di Libia il domator Tiranno.
E tu, Monarca Auguſto, al cui ſovrano
Valore invitto è debil ſchermo, e frale
Contro a te congiurato un Mondo intero;
Deh ſe talor, benchè alle glorie intento
Di Bellona, e di Marte, a ſe ti chiama
Forte non men, che ſaggia amica Palla,
E per riſtoro di due lunghe, e gravi
Generoſe fatiche in mezzo all'armi
Il cor ſi volge a più tranquilli ſtudj,
Non iſdegnar della mia Cetra umile,
Benchè ſtraniera, il ſuon, ch'io con devota
Mente, ed oſſequioſa in don conſacro,
Magnanimo LUIGI, al tuo gran nome,
Di cui forſe anche un dì gl'incliti fregi,
Se ciò grato ti fia, con miglior tuba
Farò chiaro volar, del tempo a ſcherno,
Fin dall'indica Teti al mar d'Atlante,
E dall'Orſa Iperborea al Polo Auſtrino.

XVIII.

Jo. Baptiſtæ Ptolomæi Societatis Jeſu, Presbyteri Cardinalis Tit. S. Stephani Rotundi in monte Cælio Vita a Petro Maria Salamonio ejuſdem Societatis deſcripta.

Ex Diario Literatorum Italiæ T. XXXVII. part. I. art. I. ab Auctore nunc recognita, & aucta.

SI' grande è ſtato il merito del Cardinale GiovamBatiſta Tolomei, e sì eccedente ogni miſura dell'umana volgar condizione, che a niuno dee parere ſtrano, che qui allo ſteſſo da noi ſi teſſa un elogio, eccedente quelle miſure, che a' Giornali, e particolarmente al noſtro, ſi ſoglion preſcrivere. Abbiam poi voluto anzi dare tutta intera nel tomo preſente l'iſtoria della ſua vita, de' ſuoi ſtudj, e delle ſue illuſtri azioni, che in più tomi dividerla, come s'è fatto di quella del Venerabile Card. Tommaſi; e perchè s'abbia in un tempo ſotto gli occhi il vivo ritratto di tanto perſonaggio, e inſieme per ſoddisfare alle brame di molti di quà e di là da' monti, che deſideran della medeſima eſſere informati. I.

Digitized by Google

I. Tre città nobiliſſime della Toſcana (1), Firenze, Siena, e Piſtoja, tra' lor più incliti cittadini, annoverar poſſono a ragione il Card. Giovambatiſta Tolomei di venerabile ricordanza, nell' anno ſcorſo da noi perduto, e per anche compianto da tutto 'l mondo criſtiano e letterato, come uno de' primi lumi del ſecol noſtro. Da Siena certamente trae l' origine il ramo Piſtojeſe de' Tolomei, ond' egli nacque; intorno alla quale antica proſapia ſi può vedere quanto nel Diario Saneſe (2) n' ha raccolto Girolamo Gigli. Sol tanto quì vuolſi accennare, che laſciando Paolo Carpentieri Monaco Olivetano, il quale nella vita da lui ſcritta del B. Bernardo Tolomei, la fa venire da' Tolomei Re d' Egitto; altri, con Orlando Malavolti (3), portan opinione, che con Ottone III. in Italia veniſſero i Tolomei. E qui correggaſi il Gigli, il quale ſegna, ſe pur non è fallo di ſtampa, eſſer quelli venuti con eſſo l' Imperadore nel 940. quand' è certo che Ottone III. cominciò nel 984. a regnare, e nel 990. da Gregorio V. fu coronato in Roma, e però in quel torno, ſecondo tale opinione, accaduta ſarebbe la lor venuta. Vi è ſtato eziandio, chi nella Francia n' ha ricercato i primi ſemi: così almeno afferma il Gigli contarſi nell' Iſtoria di Giugurta Tommaſi. Più comunemente ſi ſtima, che ſtipite univerſale della famiglia Tolomei o Tolommei (4) ſia Baldaſtricco Tolomeo, Barone Alamanno, di cui affermaſi, che dopo eſſere ſtato battezzato, con altri di ſua nazione, da S. Gregorio II. ne' principj dell' ottavo ſecolo, militaſſe ſotto Carlo Martello, Duca d' Auſtraſia, allorchè queſti nel pontificato di S. Gregorio III. rimoſſe Luitprando Re de' Langobardi dall' impadronirſi di Roma. Per opera di Carlo Martello, aggiungono, che Baldaſtricco largamente rimeritato foſſe; e che i ſuoi diſcendenti da Ottone I. le cui armi ſeguirono, aveſſer l' inveſtitura di alcune caſtella nel dominio di Siena, donde avvenne, che in quella città piantaſſero, e propagaſſero la loro ſtirpe. Convengono a ſtabilire il raccontato più documenti antichi rimaſi negli archivi de' Sigg. Tolomei, oltre alle tradizioni, che ſe ne hanno, e oltre a quanto leggeſi nel ceſareo diploma di Leopoldo I. (5), che dichiara Conti di Lippa i valoroſi fratelli Saneſi, Marco e Claudio Tolomei. Quel che è fuor d' ogni dubbio, ſi è, che fin dall' anno 1059. (6) quei di tal famiglia eran de' Grandi di Siena, titolo indicante Signoria nel contado, e nobiltà di lignaggio; oltr' a ciò Tolomeo Tolomei fu preſcelto dal Pubblico per ambaſciadore ad Aleſſandro III. variando in queſto ſolo gli Scrittori dall' autorità de' libri pubblici delle città, che i primi (7) pongon l' ambaſceria nel 1159. per l'eſaltazione del lor cittadino al papato; e i ſecondi (8) nel 1174. dopo 'l ſecondo ritorno d' Aleſſandro a Roma, che ſeguì nel 1172. già ſedati eſſendo gli ſciſmi.

II. Quanti e quai perſonaggi coſpicui ſieno uſciti da sì nobil famiglia, ne fanno ampia teſtimonianza gli Storici Saneſi, e ſpecialmente il prenominato Gigli nel Diario; del qual autore c' è anche un' operetta inedita, contenente le notizie di tutti gli

(1) Girolamo Gigli, nella dedicatoria al Card. Tolomei della ſeconda parte delle lettere di S. Caterina da Siena, così a lui, e di lui ragionando ſu 'l principio, ſolo di Piſtoja e di Siena fa menzione: *Piſtoja e Siena oggi ſono inſieme a contraſto per conto d' un gran figliuolo ec.*

(2) Par. II. c. 33. In Siena, 1723.

(3) Hiſtor. di Siena p. 1. c. 199. dell' ediz. di Siena 1574. ec. 58. 6. dell' ediz. di Ven. 1599.

(4) Con doppio *m* ſcriveſi il cognome di Claudio Tolommei, dagli accademici della Cruſca nella tavola degli autori citati nel lor Vocabolario, e da altri ancora.

(5) Fu dato in Vienna nel 1700. a' 22. Dicembre, e fu ſtampato. Quì citanſi Pietro Ricordati, che favella di Baldaſtricco; e Anſelmo da Breſcia, che diceſi, accennar nella vita di Gregorio II. che Baldaſtricco da lui fu battezzato.

(6) Ricavaſi dalle memorie della famiglia, con diligenza raccolte, fra mſſ. del Cardinale.

(7) Veggaſi il Gigli nel citato Diario.

(8) Veggaſi la vita di eſſo appreſſo Franceſco Pagi, Geſta Rom. Pont. to. III.

uomini

Digitized by Google

uomini illuſtri di queſta caſa. A noi baſti rammemorare, che diciannove (9) Beati, e quattro Venerabili nell' albero Tolomeo riſplendono, oltre alle mitre, a' baſtoni di comando, a' faſci conſolari (10), e ad altrettali decoroſe inſegne da eſſo pendenti. Dal ceppo di Siena varie branche altrove ſi trapiantarono, delle quali, mancate già quelle di Roma, di Napoli, e di Macerata, ne fioriſcon altre in Piſtoja, in Ferrara, e in Aire dell' Arteſia, dove poſſeggon la contea Mortagne (11).

III. Il primo a trapiantar la famiglia in Piſtoja, fu Tommeo, o Tommaſo, figliuol del B. Jacopo, e ch' ebbe per zii paterni quattro Beati, ſiccome fu l' avola ſua, monna Rabe della Gazzara (12). Spoſata fu da Tommeo Coſtanza di Ranuccio di Magio Saracini; e amendue queſti circa il 1412. in Piſtoja ſi ſtabilirono, dove il primo che d' eſſi nacque, fu Papero Tolomei. Che dal ſuddetto Tommeo diſcendano i Tolomei Piſtojeſi, è incontraſtabile. In fatti venuto a Siena Giovambatiſta Tolomei, avolo del Cardinale, nel 1622. per farſi riconoſcer diſcendente legittimo di Tommeo, e adunata eſſendoſi tutta la famiglia, dopo diligentiſſimo eſame di tutte le carte autentiche antiche, con l' aſſiſtenza del famoſo Celſo Cittadini, pratichiſſimo antiquario, fu riconoſciuto ſolennemente, diſcender egli dal predetto antenato, come appariſce da contratto pubblico, rogato a' 19. gennajo 1622. (13) Parimenti Salvador Franceſco, fratello del Cardinale, fe rinnovare altra ricognizione; ſicchè reſtaron confermate le prove di tal diſcendenza, il dì 11. ottobre 1709. (14) con altro pubblico Iſtrumento. Senza che Baſtian Tolomei, fratel cugino di Jacopo padre del Cardinale, andato a ſtanziare in Siena, fu dalla famiglia riconoſciuto per vero diſcendente di Tommeo, come ci avviſa il Sig. Co. Maria Tolomei: e però nel conſiglio generale per la nuova Signoria, come Saneſe, fu eletto per uno degli otto Signori Priori e Governatori di Siena (15). E queſte irrefragabili atteſtazioni convincon di falſità uno Scrittore (16), che traſcurò di dare fondamento veruno alle ſue narrazioni co' pubblici documenti. E quì vuolſi aggiugnere, mantenerſi preſentemente in Siena due rami della caſa Tolomei, dell' uno de' quali è capo il detto Sig. Co. Mario, dell' altro il Sig. Lelio; concioſiachè il terzo, che v' era, è per mancare nella perſona del P. Niccolò Tolomei, religioſo della Compagnia di Geſu.

IV. Altra diramazione in Piſtoja ne ſeguì, ove al preſente tre rami ſuſſiſtono; e quello de' Tolomei da S. Paolo (17), che ha per capo il Sig. Cav. Jacopo Maria, diè al mondo, Giovambatiſta il primo Cardinale di queſta caſata; benchè da due donne Tolommee del ramo Napoletano ſien nati il Card. Giovan-vincenzio Caraſa (18), e 'l Cardinal di Monopoli (19), Cappuccino. Altri Tolomei ſappiamo eſſere in Toſcana e altrove, oltre a' nominati; ma eglino, o dalle femmine di queſta famiglia, o per altre cagioni preſo hanno il nobil Cognome (20).

(9) Da alcuni ſe ne contan venti, computandovi la B. Bartolommea Albizzeſchi, maritata a Togliardo Tolomei.

(10) Ramondo Tolomei fu Senator di Roma nel 1359. ſuccedutogli eſſendogli Ugo da Luſignano Re di Cipro; e nel 1372. fu Senatore la ſeconda volta. Perciò i Tolomei alla nobiltà di Roma ſono aſcritti.

(11) Luigi Tolomei ſposò Adriana Menher d'Archeval, vedova Conteſſa di Mortagne, e quivi nel 1678. piantò un ramo della Famiglia.

(12) Abbreviamento di Onorabile della Gazzara in oggi Agazzari, nobil Famiglia Saneſe.

(13) Per rogito di S. Claudio Bandini. Nella Cancelleria della Religione di S. Stefano in Piſa vi è l' albero fatto dal Cittadini in forma autentica.

(14) Rogato da s. Stefano Torrenti.

(15) Mancò in lui quella linea, laſciando una ſola figliuola, or monaca di S. Caterina di Piſtoja.

(16) Nell' Iſtorie del Franchi.

(17) Vi ſono anche in Piſtoja i Tolomei da S. Giovanni, capo de' quali è il Sig. Ignazio; e d'un altro ramo è unico il Sig. Giuſeppe.

(18) Creato da Clemente VII.

(19) Da Clemente VIII.

(20) Il P. Domenico Stanislao Alberti, nella par. 1. dell' Iſtor. della Comp. di Geſu in Sicilia, lib. 6. c. 10. regiſtra la vita del P. Mario Tolomei, Cataneſe. Ma non c' è noto, ſe egli foſſe di qualche ramo originario da Siena.

V. Sortì

Digitized by Google

V. Sortì il noſtro Giovambatiſta il natale in una villa paterna (21) poſta in Gamberaja, luogo della parrocchia di S. Maria a Terenzano diſtante da Firenze tre miglia, il dì 3. Dicembre 1653. a ore 21. e fu levato al ſacro fonte in Firenze, nella Chieſa di S. Giovanni, dal Sen. Aleſſandro Vettori. Suo padre fu Jacopo (22) del capitano Giovambatiſta (23) Auditore della Granducheſſa Vittoria, e perciò allora, con la famiglia, dimorante in Firenze con molta ſtima di prudenza, e di ſapere. La madre fu Maria di Franceſco Pulicciani, Fiorentina, d'antica illuſtre ſchiatta, originaria da Pulicciano, caſtello già ben forte nel Mugello, e comunemente credeſi conſorteria della famiglia della Caſa, nobile per Monſ. Giovanni Arciveſcovo di Benevento, sì celebre per gli ſcritti ſuoi. Oltre di che la ſteſſa da più ſecoli in quà nobilmente imparentata, gode la cittadinanza Fiorentina, e molt' altre ſtimabili prerogative, eſſendo noi ſtati accertati dal Sig. Lorenzo Maria Mariani, Antiquario del Gran-duca di Toſcana, e Cuſtode dell' archivio ſegreto ch'è nel palazzo vecchio, ciò apparire da pubblici documenti ivi ripoſti. La ſteſſa Granducheſſa volle fare il felice parentado in ſegno dell' affetto, che all' Auditor ſuo portava, verſo 'l quale e tutta la ſua caſa moſtrò ſempre parziale beneficenza; nacquer' ſuſſeguentemente Maria Maddalena ancor vivente, Badeſſa del Monaſtero della Madonna del Letto in Piſtoja, e Salvador Franceſco, (24) già morto, da cui vien perpetuato in Piſtoja queſto ramo.

VI. Corriſpoſe a ſtupore nella tenera età Giovambattiſta alla geloſa cultura de' genitori, i quali, affinchè meglio legaſſer que' primi fiori della puerizia, il raccomandarono alle ſcuole, che i Padri Geſuiti hanno in Firenze, nel collegio di S. Giovannino. Queſti nel giovinetto inneſtar ſeppero tal amore alla criſtiana virtù, e alle più ſquiſite dottrine, che ben copioſi frutti ſe ne raccolſero.

1665. Compiti gli undici anni, paſsò alla rettorica, dov' ebbe per maeſtro il P. Vincenzio Glaria (25) Tivoleſe, memorabile, pe' tanti letterati Fiorentini uſciti della ſua ſcuola: e vi s' applicò con iſpirito sì fervoroſo, e tal profitto ne fece, che 'l Sig. Ab. Anton-Maria Salvini, allor ſuo compagno di ſcuola, ebbe dappoi a dire, che *'l giovinetto Tolomei ſeſſant' anni fa, quand' era ſuo condiſcepolo, non avea pari negli eſercizj di divozione, e d' ingegno*; e pure in quella medeſima ſcuola, oltre al ſoprannomato Sig. Ab. Salvini, s' annoveran e Benedetto Averani, e l' Avvocato Antonio Rilli, e Pierantonio Alberti, che fattoſi poi Geſuita, fu Confeſſore della Ser. Principeſſa Anna di Toſcana, Elettrice Palatina, e Anſaldo Anſaldi, Auditor della Ruota Romana, e Tommaſo della Gherardeſca, il quale fu poi Arciveſcovo di Firenze: nomi, che ancor vivono nella memoria de' letterati, e ſempre vivranno.

1668. VII. Su l' entrare dell'anno quindiceſimo fu tolto dall'amenità degli ſtudj rettorici, e mandato a Piſa, a iſtradarſi all' acquiſto delle facoltà legali, acciocchè a buon' ora ſi metteſſe ſu' l' orme impreſſe dal padre, aſſai dotto giureconſulto a ſuoi dì. E allor fu che principiò ad avvezzarſi a far le lunghe nottolate, affin di meglio comprendere le ſcritte lezioni; come raccontar ſoleva il Can. Zaccagnini, Nobile Cortoneſe, ſtato in quell' Univerſità ſuo compagno.

VIII. In quel tempo ſteſſo cominciò a ſentirſi moſſo da interna gagliardiſſima inſpi-

(21) Non in Piſtoja, come afferma il Gigli nel ſuo Brandano vaticinante, in una poſtilla, a c. 40.

(22) Di queſto Jacopo, che fu nel Seminario Romano, ſi hanno alla ſtampa di Roma *Carmen de nata Deipara*; *Oratio de Spiritu Sancti adventu*, *in ſacello pontificio habita*.

(23) Queſto Giovambatiſta fin del 1641. alla cittadinanza Fiorentina fu aſcritto.

(24) Queſti fu commeſſario a Cortona, e in Firenze morì l' anno 1719.

(25) Oltre a quel che diceſi di queſto Padre, nella vita di Benedetto Averani, premeſſa alle ſue opere, in Firenze 1717. Leggaſi la lettera che al medeſimo ſcrive Pier-Adriano Vanden Broecke, nella raccolta delle ſue lettere latine, in Lucca 1648.

razione

Digitized by Google

razione di renderſi religioſo ; e la fece anche paleſe al ſuo genitore. Ma queſti come ſaviſſimo egli era, ſtimò per allora di non far caſo di quell' iſtanza ; e però fattolo andare l' anno ſteſſo a Roma , lo diè a educare a' PP. Somaſchi del Collegio Clementino . Quivi dappoichè atteſo ebbe per un' anno a impoſſeſſarſi delle belle lettere , dopo aver fatto ammirare il ſuo ſpiritoſo talento nella recita d' un' orazione latina alla preſenza del Cardin. Protettore Franceſco Barberini , dell' Ab. Felice Roſpiglioſi , nipote di Clemente IX. Piſtojeſe , e di ſeſſanta Prelati , in occaſion della ſolenne Academia ſolita farviſi per l' Aſſunta ; applicò alla Filoſofia ſotto 'l Magiſtero del P. D. Giulio Ceſare Corradi. Dato raro ſaggio di ſe nel corſo filoſofico di due anni , ne ſoſtenne bravamente le concluſioni , da lui dedicate al Card. Jacopo Roſpiglioſi , il quale di maniera fu preſo dalla vivacità e acutezza del difendente ſuo cittadino , che gli fu augure de' primi onori , a' quali col tempo ei ſarebbe glorioſamente ſalito. Avvalorati furon queſti ſuoi felici progreſſi da una bella innocenza , e da una teneriſſima divozione alla gran Madre di Dio , rimaſtane di ciò memoria negli atti di quel collegio , e confermandolo egli con le limoſine , che facea di buona voglia alla Congregazione dell' Aſſunta . Mantenne finchè viſſe , una grande ſtima e amore verſo di queſto collegio , e anche da Cardinale con dimoſtrazioni particolari lo diede a divedere .

1671. IX. Il dì 1. di Luglio dell' anno 1671. ch' era il diciotteſimo di ſua età , fu da paterno comandamento fatto paſſare a Siena , a ripigliare in quell' Univerſità gl' intrameſſi ſtudj legali , come fece ſotto la direzione del Cav. Alcibiade Lucarini de' Bellanti (26). Ma inſieme aſsaporar volſe la ſcolaſtica Teologia , con l' andare ad aſcoltare il P. Ercole Maria Iſnardi , Piemonteſe della Compagnia di Gesù , e in amendue le facoltà diè molte prove di ſuo profondo intendimento .

X. Parve ſu le prime , che lo ſtudente rattepidito alquanto ſi foſſe nella concepita riſoluzione di dire addio al ſecolo. Anzi ſe poneaſi mente al ſuo eſteriore , nulla era inclinato a verun ordine regolare , molto meno alla Compagnia . Faceaſi egli conoſcere in ſua gioventù d' un' indole aſſai viva e brillante ; tutto fuoco ne' dotti trattenimenti co' precettori e condiſcepoli , e condiſcendente e a tempo e a luogo a quegli oneſti giuochi , e divertimenti , che impiacevolire ſogliono le fatiche ſcolaſtiche . Vero è , che irreprenſibile ſempre ſi mantenne , domandò avvedutamente il rifentito ſuo naturale con la fiſſazione ſu' libri , e ſerbando illibato il candor de' coſtumi con la frequenza de' Sagramenti , e con l' aſprezza delle penitenze . In mezzo a divertimenti nudrì ſempre mai la divozione verace ; e per ventidue giorni una volta ſi trattenne negli eſercizj ſpirituali , per udir meglio in quella ſolitudine la voce del ſuo Signore . Di tanto è ora teſtimonio il Sig. Fabio Ballati , Decano della metropolitana di Siena , già ammiratore de' talenti del Tolomei ſuo condiſcepolo nella menzionata ſcuola di Teologia . Quindi è , che innamorato il Signore del cielo di sì bello allievo , lo sì colſe avidamente di mezzo al mondo per ſe ; tuttochè incitamento gli deſſero a rimanerſi nello ſtato eccleſiaſtico la tonſura , e l' Oſtiariato , che preſi avea , non mancandogli eziandio un buon patrimonio , con due ſemplici beneficj . Ciò non oſtante facendogliſi Iddio ſentire di nuovo al cuore , ed eſſendo chiare le voci per la Compagnia ; ſi miſe inmantinente il giovane dattorno a que' Padri con importunità di preghiere , ch' eglino , ſenza pure attendere l' ultime riſoluzioni del P. Giovannantonio Caprini (27) , Aquilano , allor Provinciale , giudicaron di doverlo contentare , e permet-

(26) Di queſto ſuggetto applaudito e nelle cattedre, e nel pubblico conſiglio , ne favella il Gigli nel citato Diario , par. 1. c. 185.

(27) Morì a' 3. Gennajo 1694. e per anche è inedita la ſua vita , ſcritta dal P. Franceſco Galluzzi.

tere ,

Digitized by Google

tere, che a Roma n' andaſſe ad abbracciare il loro inſtituto, com'eſſo fece ſenza frapporvi indugio. Ben è vero, che il P. Caprini, ſorpreſo da queſta ſua anzi fuga, che venuta, non ſapea riſolverſi ad ammetterlo, ſenza la licenza in particolare del ſuo Zio paterno Pompeo, il quale d' indi in poi a' quanti Geſuiti vedeva, *Avete*, ſolea dire, *tra voi quel mio buon nipote, il quale o quanto ingrandimento recar poteva alla caſa con qualche ſplendida dignità, ch' erali facile d' ottenere, rimanendo nel ſecolo* ! Giovò molto al giovane Tolomei, per piegare i Superiori all' accettazione, una ſua ſanta aſtuzia, moſtrando agli ſteſſi la ſopraſcritta d' una lettera ſcrittagli dal Zio Pompeo (imperocchè già morto era l' Auditore ſuo padre, e la madre rimaſtagli (28) laſciò al detto Pompeo il maneggio della caſa) col titolo ſolito darſi a' religioſi della Compagnia ; eſſendoſi fatto intendere Giovambatiſta a que' di caſa ſua, che affinchè foſſergli ricapitate le lettere, biſognava che a lui faceſſer le ſopraſcritte, come a Geſuita, benchè per altro non ne aveſſe ancor veſtito l' abito.

1673. XI. Ma eſpugnati dalle lunghe ſuppliche, e molte lagrime del fervoroſo giovane i Padri della Compagnia, lo ricevettero alla fine nel lor noviziato di S. Andrea il dì 18. Febbrajo 1673. di poco negli anni 20. eſſendo entrato. In quel ſacro ritiro, ſervendoſi del ſuo bollor giovanile per avanzarſi nella religioſa perfezione, in breve ſi convertì in natura le più ſoſtanziali, e maſſicce virtù, che non furon virtù del luogo, ma della perſona; e però, compiuto il biennio del noviziato, non ſe ne ſpogliò, quaſi che in preſtanza le aveſſe avute. E chiariſſimi argomenti delle virtù, che in grado perfetto ivi acquiſtò, poſſon eſſer queſti tre ſentimenti, da eſſo in quel tempo notati in carta. 1. *Son entrato nella Compagnia con iſpirazione di ſervir di propoſito Iddio e ſalvar l' anima*. 2. *Mi ſento inclinato all' Indie, ovvero ad altre diſaſtroſe miſſioni*. 3. *Deſidero patir ingiurie e calunnie, per imitar davvero Gesù-Criſto*. Anzi via più aumentò queſte virtù, allorchè a Dio conſacroſſi co' voti ſemplici religioſi, il dì 19. Febbrajo dell' anno ſanto 1675.

XII. Fermatoſi nella caſa medeſima di S. Andrea (29) ad apprender le ultime finezze della rettorica, ebbe occaſion d' arricchire ſe ſteſſo di ſempre maggiori erudizioni ſotto la direzione del P. Luccari Raguſeo, non men celebre pe' ſuoi limati componimenti (30), che per eſſere ſtato maeſtro nel Collegio Romano di Clemente XI. Quivi agli ſtudj dell' oratoria e della poetica accoppiò que' non ſoli della lingua greca, ma eziandio d' altre lingue più difficoltoſe; e inſieme ſi pteſe efficacemente di mira il compir quel circolo di tutte le buone facoltà compoſto, appellato da' Greci *Enciclopedia* : al che, oltre a un purgatiſſimo diſcernimento, ajutavanlo una maravigliosa ritenitiva e una compleſſione sì per natura che per eccеſſivi travagli fattaſi oltre modo robuſta. Contuttochè, finiti due anni di rettorica, diſpoſto foſſe a regolar qualunque Scuola, deſiderò di rinfreſcarſi alquanto nella filoſofia: laonde compiacíutone, paſsò ad abitare il Collegio Romano, udendovi nel 1677. la metafiſica dal P. Ottavio Cattaneo, Genoveſe, di cui abbiamo il corſo filoſofico (31) alla ſtampa. Quivi ebbe occaſion di gareggiare, sì nello ſtudio, che nell' oſſervanza religioſa, col P. Girolamo Tolomei, Saneſe, de' Sigg.

(28) Morì queſta nel 1709.

(29) Nel 1661. per determinazione del P. Generale Giovampaolo Oliva, i religioſi della Compagnia, non più nel Collegio Romano come prima, ma nella caſa del Noviziato cominciarono a ſtudiar la rettorica.

(30) Del Luccari abbiamo alle ſtampe un dramma latino di S. Stanislao KoſtKa; due orazioni funebri, l' una pel Card. de Lupo, l' altra pel Card. Franciotti; e un Genetliaco per la naſcita di Filippo Proſpero, Figliuolo di Filippo IV. Altri ſuoi componimenti inediti ſerbanſi fra' MSS. del Collegio Romano.

(31) In Roma, 1677. in 8. 4. voll. e in oltre un Genetliaco *pro Caroli Philippi, Hiſpan. Principis, ortu. Romæ*, 1662. Fu il P. Cattaneo religioſo dotto ed eſemplariſſimo, e in età di anni 46. morì nel Collegio Romano il dì 12. Novembre 1679.

Digitized by Google

di Montepeſcali, nel 1690. morto nell'apoſtolato dell'Indie orientali, che lo ſteſs'anno era ſtudente di logica ſotto 'l P. Luigi Gotti.

XIII. Dato ch'ebbe fine alla metafiſica, ſiccome ne' fervori del noviziato fatt'avea inſtanza di eſſer mandato alla converſiòn degl'infedeli nell'Indie, nè ſe gli' era ſmorzato l'ardente deſiderio, ch'avea d'eſſere aſſegnato almeno a qualche Collegio rimoto; fu in parte contentato, con eſſer dichiarato maeſtro per la ſcuola di Ragugi, la quale, tuttochè ſia in Dalmazia, appartiene alla provincia Romana della Compagnia. Portatoſi colà ſu la fine del detto anno 1677. ch'era il venteſimo quarto dell'età ſua, con animo d'occuparſi a tempo ſuo nelle miſſioni dell'Illirico, ebbe a ſoſtenere due ſcuole, atteſochè un ſol maeſtro in quella ſtagione inſegnava gramatica, e rettorica. A' 17. novembre dell'anno 1678. appreſſo, nella Chieſa Ducale di San Biagio, vi recitò un' orazion funebre *delle lodi di Niccolò Bona*, in occaſion dell'eſequie ſolennemente celebrategli dalla ſua repubblica. Era il Bona di ſchiatta Senatoria, e della patria benemerito; e inſieme con Martino Gozzi eſſendo ſtato ſpedito Ambaſciadore al Baſsà della Boſnia, a oggetto d'impedire gli aggravj, che alla libertà comune pretendeva colui d'imporre, vi morì di malattia cagionatagli dalle catene intrepidamente ſofferte. L'orazione fu fatta imprimere da Giovanni Bona, nipote del defunto, con queſto frontiſpicio: *In funere Illuſtriſs. D. Nicolai Bona, Joannis filii, oratio habita Raguſii a P. Joanne Baptiſta Ptolomæo, S. J. rhetorices profeſſore in collegio Raguſino. Anconæ. 1679. in fogl.* Un'ampliſſima teſtimonianza di ſua eſemplarità e dottrina, durante il ſuddetto magiſtero, ci ha renduto con lettera compitiſſima, ſcritta ſotto i 2. Febbrajo 1726. il Sig. Stefano Claſci, ſtato già ſuo diſcepolo. Ci afferma queſto dotto gentiluomo, che il P. Tolomei non ſolo iſtruiva i ſuoi ſcolari nelle lettere greche e latine, ma anche nella pietà; e che sì efficaci erano le ſue ſpirituali eſortazioni, che bene ſpeſſo gli sforzava a verſar lagrime di compunzione: che egli ſtavaſi quaſi ſempre ritirato in caſa, riponendo le ſue ricreazioni e ſollievi nell'orazione e nello ſtudio: che avendo detta altr'Orazione funebre *delle lodi di Marino Bona*, Rettore della repubblica, ne riportò eguali encomj a que' della ſopranommata: aver lui dato tai riprove del valor ſuo nella ſcuola, che traſecolare ognun faceva, componendo, e dettando all'improvviſo quantità di verſi latini ſopra le guerre, che fra 'l Turco e 'l Moſcovita allor bollivano, ſenza che veruno reggere ſcrivendo poteſſe alla rapidità della ſua dettatura; così dall'eſtro poetico egli era inveſtito e traſportato: che ognun lodavaſi de'temi da lui ſcelti per farvi ſopra comporre dagli ſcolari, imperocchè comprendean ammaeſtramenti utiliſſimi, e molto atti a regolare nell'ordine Politico un repubblichiſta criſtiano: ch'era in ſomma riguardato il P. Tolomei, come un raro portento di bontà e di dottrina. Dura tuttavia in quella città una memoria teneriſſima del merito del ſuo precettore, e di tal memoria ne diede la medeſima più teſtimonianze a lui già Cardinale, ſiccome eſſo parimente già Cardinale corriſpoſe in più congiunture con rimoſtranze di operatrice benevolenza.

1679. XIV. Richiamato da'Superiori ſu 'l finire del 1679. vi tornò ricco di nuove e pellegrine erudizioni, oltre alla perizia della lingua illirica, che renduta gli ſi era come natia. E n'ebbe il modo di compartirle a numeroſiſſima gioventù, che nel Collegio Romano frequentava la ſcuola delle lettere umane, a cui egli era ſtato aſſegnato maeſtro. Della giudicioſa condotta e maniera proficua d'inſegnare del Tolomei anche in oggi ne fa piena fede il Sig. March. Mario Frangipani, Senatore di Roma in quell'anno ſuo ſcolare.

1681. XV. Nell'anno ventotteſimo entrò negli ſtudj delle divine ſcienze, con indicibil ſuo godimento. Nè volle già reſtringerſi tra' ſoli confini della Teologia ſcolaſtica;

ma

Digitized by Google

ma diedesi allo studio di tal teologia, che digiuna non fosse d'allegazioni della Scrittura, de' Concilj, e de' Padri; e perciò atta ad esser d'appoggio alla dogmatica, e a servirle d'un quasi noviziato, come appunto saggiamente riflette nella difesa della scolastica teologia Benedetto Aletino (32). Versatissimo si fece il P. Tolomei nelle speculazioni più astruse, e seppe sottilizzare al pari di chi si sia nello spianar qualunque teologica difficultà: ma insieme egli è incredibile, com'egli profondasse nell'intelligenza della scrittura, della lingua santa, e delle controversie della fede; studj, che assiduamente con somma lode da Padri suoi confratelli soglion accoppiarsi alla teologia scolastica. Vi aggiunse la lettura de' Padri greci, e latini, e dell'istorie ecclesiastiche, non già vanamente a sua erudizion particolare, ma per utilmente valersene a difesa della Chiesa di Dio. Suoi maestri in teologia furono i PP. Angelo Alamanni Fiorentino, e Bartolommeo Caregno Spagnuolo. Nel primo anno di questi studj, con gli altri religiosi del suo corso, dimorò nel Seminario Romano, ed ebbevi la cura di que' nobili Convittori, come uso è di chiamarli, toccatagli a dirigere la camera maggior dell'altre, detta *della Madonna*. Ne' vegnenti tre anni tornò di stanza al Collegio Romano: e in quel tempo ebbe occasione di far nuovamente comparire la sua facondia con altra orazione funebre nell'anniversario del fondatore di quel Collegio Gregorio XIII. Ma in quel tempo stesso più frequenti furongli l'occasioni di farne spicco, con l'unirla al suo zelo apostolico, tutto inteso alla salute dell'anime, predicando i dì festivi al popolo, che in folla concorreva nella gran piazza agonale a sentirlo.

1684. XVI. Date riprove sì splendide della penetrazion sua portentosa negl'insegnamenti d'una soda teologia, su lo spirar del 1684. trentunesimo di sua età, promosso di già al Sacerdozio, con quel santo raffinamento di spirito, al quale inducevalo un focoso desiderio di salir sempre mai di virtù in virtù, dar volle raro esempio d'abbiezion virtuosa, scegliendosi una scoletta di gramaticuccia di quell'università, che riguardato avealo come uno de' primarj sostegni, e che da lui aspettavasi d'essere addottrinata nelle facoltà più sublimi. E quivi egli quell'attenzione, che in insegnar queste usata avrebbe, adoperavala in far declinare nomi e verbi, e sminuzzar concordanze, esercitando così la pazienza, e mortificando ad arte la sua natural cupidigia di gloria. Ma raddolciva quel nojosissimo esercizio per un anno intero, d'imprimere i primi elementi negli animi de' fanciulli, che ne cambian tosto l'improntata figura, con attendere nel tempo stesso a farsi franco nelle lingue erudite, rivolger dì e notte istorie ecclesiastiche e Ss. Padri: studj che certuni cominciano, quando tempo sarebbe di seminare in qualche util volume la fatta ricolta.

1686. XVII. L'anno 1686. passò a Firenze al Collegio di Pinti a farvi il terz'anno del noviziato; ma glie ne fu accorciato il tempo a soli tre mesi, per lo bisogno, che di lui v'era; dopo i quali fu richiamato a Roma; prima però, per comando de' suoi Superiori, importunati da premurose replicate istanze de' suoi parenti, fu obbligato a portarsi a Pistoja. Pochi giorni, quanto bastògli a meritare d'avere ubbidito, mostrossi alla patria e a' suoi: e questa fù la prima e l'ultima volta, da che vestì abito religioso, che vedesse la patria; sì staccato avea il cuore, da quanto aver dovea di più caro nel mondo. Tornato a Roma fu destinato a far le lezioni della scrittura nella Chiesa del Gesù, già terminato avendo l'anno trentesimoterzo di sua età. Quivi egli per lo spazio di due anni a udienza numerosissima, che d'ogni condizione v'accorreva, dichiarò il Genesi; e alla moralità delle dottrine e documenti, con cui studia-

(32) Cioè il P. Giovambatista de Benedictis, chiamatosi Aletino, o da Lecce sua patria, in latino *Aletium*; o da ἀληθὴς, per mostrarsi amante della verità.

Digitized by Google

vasi di santificare gli ascoltanti, inneſtava ciò, che eccitarli poteva all'ammirazione, unendo il vago di frequenti filoſofiche oſſervazioni con lo ſcabroſo di teſti differenti della Bibbia, ſviluppandovi nodi, e intrecciandovi amena varietà d'ogni ſorta di pellegrine erudizioni, antiche e recenti, ſacre e profane; in una parola adempiendo a tutte le parti d'eccellente eccleſiaſtico ſpoſitore.

1688. XVIII. Ma le abilità del P. Tolomei non laſciavanlo a lungo negl'impieghi. Di lettor della ſcrittura divenne Proccurator generale della ſua religione, numerando allora trentacinque anni; e in quel grado eminente non fù a ſe diſſimile. Per ſoſtenere il nuovo ufficio con quell'eſattezza, che vi ſi eſige, non pago delle notizie legali appreſe da ſecolare in Siena, ſi diede alla lettura de' più claſſici giureconſulti, sfiorandone da quelli il meglio, come chiarir ſi può da' repertorj diligentiſſimi da lui laſciati: tal che ne' cinque anni della general proccureria da eſſo prudentemente amminiſtrata ſolean conſultarlo i primi Avvocati di Roma, non dubitando, che l'appigliarſi a' ſuoi conſigli non foſſe per dare un gran vantaggio alla vittoria della lor cauſa. A due di Febbrajo dell'anno 1692. ch'era il quinto di cotal ſua carica, compito di poco avendo il ſuo trentanoveſimo, fece la ſolenne profeſſione de' quattro voti.

XIX. Poco dopo trattandoſi di trasferirlo ad altro poſto, e ordinatogli di eſporre a quale inchinaſſe; ſpiegò egli con la natural ſua ſchiettezza, al P. Generale Tirſo Gonzalez i primi ſentimenti in una lettera latina, dove, dopo eſſerſi meſſo in mano dell'ubbidienza, prontiſſimo a ſtare, dov'ella collocato l'aveſſe, ſi fa a dire: „ *Che impiegato a predicare, pe'l qual meſtiere aſſeriſce d'eſſere ſfornito di talento; o a leggere filoſofia e teologia ſcolaſtica, per le quali adduce, non aver velocità di mente, e quel che chiaman teatro; o ad amminiſtrar le coſe temporali, e a governare; ſarebbon forſe perdute le immenſe fatiche ſpeſe in tanti e sì lunghi ſtudj. Aver egli appreſo le lingue greca, ebraica, caldaica, ſiriaca, arabica: Non mancarglile ponderazioni digerite e notate ſu' teſti biblici, ebraico, caldaico, arabico, col confronto dell'uno con l'altro; e tener all'ordine i comenti atti a ſnodare, e mettere in chiaro lume le più intralciate difficoltà, che nelle ſacre carte s'incontrino: Ritrovarſi appreſſo di ſe compendj dell'iſtoria univerſale, e in volume a parte que' della ſola eccleſiaſtica; i riſtretti fatti di tutti i canoni de' concilj, e i florilegj de' Padri greci e latini: Principalmente aver uſata ogn'induſtria in epilogare i quattro tomi delle controverſie del Bellarmino, e i quattro altri de' Comentarj teologici che fa il P. Gregorio di Valenza ſopra tutte le quiſtioni della ſomma di S. Tommaſo, ſparſi dall'autore delle dilucidazioni ſopra le controverſie della fede. Conchiude, non trovarſi molti, che a tali ſtudj ſienſi conſacrati; che avrebbe potuto, in eſſi fermandoſi, trarre a fine qualche opera di grande utilità, ec.* „ E parlando delle letture, *non negabo*, dice, *me poſſe nihilominus ei muneri ſatisfacere, ut plures alii (hinc patet, me non ex animi demiſſione loqui) & ſi deſtinatus in aliam occupationem, felicius progredi poſſem; quis dicet prudenter factum, ut ibi detinear, ubi mediocriter rem geram; idque in nulla penuria lectorum, quum rarus contra ſit qui ſe dedat aut dedere valeat iis ſtudiis, quibus commendatius intenderem?* ec.

XX. A quanto fu coſtretta manifeſtare l'ingenua ſua modeſtia, vuolſi aggiugner quanto ella ci volle frodare, quaſi foſſer coſe da nulla. Gli Scrittori greci e latini, in particolare gl'iſtorici, e non pochi de' moderni ſacri di particolari materie, non che averli letti, fatto aveane accurati ſommarj ed eſtratti. Concorreano ad accreſcer queſto ſuo eruditiſſimo ricco patrimonio le annotazioni ſopra i migliori antichi poeti; e quel ch'importa, i compendj di parecchi inſigni Teologi, in Italiana favella. Ne credonſi queſte pure millanterie: ſerbagli preſſo di ſe, qual prezioſo retaggio, il P. Giovanfilippo Tolomei, ſuo nipote. A ciò che delle lingue dice nella lettera al P. Tirſo, niente favella dell'illirica, franceſe, ſpagnuola, ingleſe, da lui, e in iſpezie queſt'ultima;

per

Digitized by Google

per eccellenza saputè: niente anche delle scienze mattematiche, niente delle legali e delle Canoniche, il sunto delle quali cose va unito co' sopraddetti compendj: per non istar quì a dire, che scorsi aveva gli Annali del Saliano, e del Baronio, e smidollati i quattro tomi del Suarez *de religione*, e la Dogmatica del Petavio; e quel che recar può dello stupore, non valicava il trentesimonono anno, allorche scrisse la lettera suddetta. Per altro quell'addurvi, ch'ei facea, di sua insufficienza per i pergami, per le cattedre, e per i circoli e dispute scolastiche, non era che pura modestia. Abbastanza dato egli avea a conoscere nelle sue lezioni scritturali, qual fosse la sua energia sovra d'un pulpito: come altresì più volte ne' circoli pubblici fè conoscere la prontezza e profondità del suo talento, ora sciogliendo le obbiezioni e difficoltà, ora spianando i testi prodotti dagli avversarj, ora citando lunghi passi d'Aristotile nella sua greca favella, per far vedere, quanto male intendano e abbiano scontraffatto quegli stessi, che in questi ultimi secoli millantano il nome di Peripatetici. Insieme col presentar che fece quella sua lettera al P. Generale, si esibì di dare alla stampa dentro lo spazio di sedici anni quattro differenti opere utilissime, ogni quattr' anni una (33), delle quali altro non potè fare che il compendio, che altro non è che un picciolo modello, sol bastevole a far comprendere la gran fabbrica su cui andava lavorando la sua gran mente.

XXI. Ciò non ostante fu somma provvidenza de' saviissimi suoi Superiori, del continuo inteso allo schiarimento delle scienze, l'appoggiare al P. Tolomei la lettura della Filosofia nell'università del Collegio Romano. Messo da parte l'ubbidientissimo religioso ogni altro studio, senza esserssi mai addestrato in altre cattedre, passò a leggere filosofia, su'l terminare del 1693. e stando sul toccare l'anno suo quarantesimo. Aperse l'anno scolastico con elegante orazione latina: indi tutto diedesi a comporre, e insieme a dettare a un fioritissimo uditorio tal filosofia, che all'approvazioni concordi delle persone di buon gusto ne seguì il desiderio di vederla stampata. A' voti comuni condiscesero i Sigg. Principi Rospiglios, suoi discepoli, il Duca di Zagarolo e 'l Principe di Civitella, facendola imprimere con questo titolo: *Philosophia mentis & sensuum, secundum utramque Aristotelis methodum, pertractata metaphysice & empirice. Romæ, ex typographia R. Cam. Apost. 1696. in fogl.* A questa medesima edizione fu di poi rifatto il frontispizio, con in fondo *Romæ, sumptibus Josephi Sangermani Corvi*, 1702.

XXII. Pareva ne' secoli barbari addietro, quando universalmente le accademie, e le università s' erano fatte superstizioso discepole degli Arabi spositori, che Aristotile somministrasse a' suoi seguaci sol una maniera di filosofare arida e smunta, con que' suoi appetiti della materia, con quell'esigenze nelle cose corporee ed insensate, con que' suoi ribrezzi, e abborrimenti del vuoto della natura: Che co' principj del Peripato non s' avesse a trattare, se non di chimere e d'ircocervi; e che disciorre non si potessero molte difficoltà della fisica, se non ricorrendo a certe qualità occulte e affatto non intelligibili: Che l'ingegno s' avesse tutto a stillare in certe quistioni totalmente inutili, se diasi risoluzion di corpi fino alla pura materia prima, se sia possibile una cognizion pratica per far presa della chimera, che so io? In una parola, che la filosofia Peripatetica tutta fosse un' abuso d' alquanti termini barbarissimi, d' incerto, o per meglio dire, di niun significato, e non legati a veruna idea chiara e distinta. Ma già da qualche tempo in una gran parte delle accademie della Compagnia di Gesù, si è scosso il giogo degli Arabici sistemi; e illuminate prima dal P. Onorato Fabbri, indi dal P.

(33) Di quest' opere si favellerà nella vita più diffusa del Cardinale. (*Hæc tamen nusquam lucem vidit.*)

Fran-

Digitized by Google

Franceſco Lana, di poi dal P. Tolomei, e ultimamente dal P. Tommaſo Ceva, (34) hanno cominciato a dettar una filoſofia più ragionevole, libera e ſciolta da sì fatte inezie e pregiudicj, procedendo con metodo ottimo, e geometrico per lo più, e moſtrando che nella ſcuola peripatetica non ſono sì inſociabili, come taluno ſi dà a credere, queſte due parti del retto filoſofare, cioè la ſpeculativa e la ſperimentale, ficcome chiaro fa anche comprendere nella ſua prefazione il noſtro aſſennato filoſofo.

XXIII. Fù dagli eruditi ricevuta con tanto applauſo queſta filoſofia, che immediatamente nella Germania ſe ne fecer due impreſſioni, parimente in foglio, l'una in Auguſta; l'altra, ch'è la terza, nel 1698. in Dilinga, a ſpeſe di Giovangaſpero Bencard, che dall'autore ſteſſo n'ha ottenuti molti accreſcimenti, co' quai di non poco s'è ingroſſato il volume. Imperocchè nella teologia naturale, all'ottava diſſertazione ſe ne fa venire una nona, *De reliquis attributis animæ rationalis*; e quel che rende queſto corpo filoſofico perfettamente compiuto, ſi ha nel fine l'etica in ſette diſſertazioni compreſa. Una copia di queſta terza impreſſione, corredata d'aſſai poſtille, correzioni, e giunterelle di mano propria dell'autore, ſerbaſi appreſſo il P. Giovanfilippo Tolomei, della Compagnia di Gesù, il quale non tanto per ſangue, quanto per dottrina, e per virtù ſi fa conoſcere nipote degniſſimo del gran Cardinale Tolomei: e ad eſſo debitori noi ci profeſſiamo delle miglior notizie concernenti queſta vita.

XXIV. Ma più chiaro argomento della pubblica ſtima, con cui dalle perſone dotte fu ella ricevuta, ſon le lodevoli teſtimonianze, che Scrittori graviſſimi e di ſommo credito, della medeſima hanno renduto. Il Sig. Aleſſandro Paſcoli, Lettore nella Sapienza di Roma, nel libro del moto da noi riferito nel to. XXXV. c. 497. nell'introduzione, così ne ragiona: *non ho mancato di ben conſiderare, ciò che in ſimile ed in ogni altro genere di materia filoſofica e matematica, ha nel corſo intero di ſua eccelſa filoſofia profuſamente con ogni più fina ed erudita eloquenza eſpoſto l'inclito P. Tolomei, ec.* (35) L'autore (36) del giovevole opuſcolo, intitolato *Philoſophiæ veteris ac novæ concordia & utilitas*, impreſſo in Firenze nel 1725. cita in più luoghi il ſuo nome; ſiccome citato avealo nella prefazione all'edizione quarta della Philoſophia novo-antiqua del celebre P. Ceva, anch'eſſa da noi nel tomo ſuddetto riferita, a c. 426. Il P. Giovan-andrea Scardachio, della Compagnia di Gesù, Lettor di filoſofia nell'univerſità di Cagliari, in una molto erudita lettera latina, in data de' 2. Aprile 1707. al P. Tolomei, gli atteſta d'avere abbracciato il ſuo metodo nella filoſofia, ch'inſegnava, con inneſtare ſu l'antico il moderno; e in particolare commenda molte ſue ben fondate dottrine. Di queſt'opera ſteſſa ne fecer l'eſtratto gli autori degli atti degli eruditi, di Lipſia (37), affermando con tutta verità, che 'l P. Tolomei ha ſaputo unire in amiſtà Ariſtotile co' moderni, e che de' lor ſiſtemi ne reca felicemente il meglio e 'l più utile. Godefrido-guglielmo Leibnizio, in una lettera ſcritta da Hannover ſotto gli 11. di Ottobre 1703. dice: *Ipſum opus editum tandem accepi, neque temperare me potui, quin percurrerem, etſi multis modis diſtractus. Jucundum fuit, cum a multis annis talium librorum lectione abſtinendum mihi fuerit, cognoſcere præſentem ſcholæ ſtatum, & meditationes viri, in quo moderatio cum perſpi-*

(34) Che in oggi un buon filoſofo abborrire debba gli ſpinai degli Arabi, ce l'inſegna il P. Ceva nella Diſſertaz. II. della Filoſofia nov-antica, dicendo di ſe ſteſſo.

Non me tamen hiſpida quæque,
Amonii aut Arabum e denſis excerpta rubetis,
Addictum teneant, ec.

(Præter citatos Philoſophos Jeſuiſticæ Scholæ alii complures ſunt, qui heic recenſeri poterant, a Peripatetica Philoſophia longe remotiſſimi caſatus, Grimaldus &c. Vide hiſt. liter. Ital. T. III. pag. 426.)

(35) Il Tolomei impiega due diſſertazioni, dalla pag. 408. fin alla 947. dell'edizione Romana ſopra 'l moto locale e l'impero.

(36) Il P. Melchior della Briga, della Compagnia di Gesù, di cui e dell'opera ſua più innanzi parleremo. (Vide de præclaro hoc Jeſuiſta hiſtoriam literariam Italiæ T. I. pag. 321. & ſeqq.

(37) Meſe d'Agoſto dell'anno 1698. c. 367.

cacia

Digitized by Google

cacia certat. Placuere etiam parsimonia entitatum, arbores philosophicæ, passimque insperſæ observationes ad historiam scholarum spectantes, qua hactenus cum damno caremus. Quindi dopo avere spiegata la mente sua intorno al continuo, mostra di sentirla d'accordo col Tolomei (38).

XXV. Avvegnachè dall'assidue cure scolastiche distratto, in un triennio il nostro Lettore trasse a fine ciò, che in un lungo spazio di vita a chi che sia, darebbe non poco che fare. Fu inesplicabile il profitto de' suoi discepoli, tra' quali vi fu Monſ. Vincenzio Santini, e 'l P. Segneri junore, come nella vita di questo riferisce il Sig. Muratori. Angusta era la scuola all' insolita moltitudine (39), bramosi tutti d' esser da lui addottrinati, e posti su la diritta via del buon filosofare.

1696. XXVI. A questi tre succedette un altr' anno della moral filosofia, letta nella stessa università Gregoriana; e ristrinsela in un succinto ed egregio trattato, che in fondo al suo corso filosofico si legge, dell' impressione ultima Germanica. E di questo trattato eziandio ne fan lodevol commemorazione gli atti di Lipsia nel luogo additato.

1697. XXVII. Terminato il suo corso intero filosofico, volse il Tolomei l'animo nel 1697. a doppia magnanima impresa, per cui n' andrà d' eterna gloria fregiato il suo nome. Fin dal 1576. per commissione d' Everardo Mercuriano Generale della Compagnia, cominciò il Bellarmino a esporre pubblicamente nell' università del Collegio Romano le Controversie della Fede (40). Ne fu dismessa con l'andar del tempo la pubblica lettura, non però in guisa, che privatamente que' religiosi trascuraſſero uno studio sì profittevole e sì erudito. Il ripiantarvela e farvela fruttificare fu opera dell' efficacia del Tolomei, che rappresentatane l' utilità e ottenutane la permissione, riaperse la scuola polemica, e n' avvivò lo studio con quell' immenso apparato in tutte le materie, che su 'l fondo ricchissimo di perspicace ingegno e fedel memoria gli avean lavorato, come fecero in avvenire, assidue vigilie e ostinate applicazioni. Ond' è che a ragione esso diè principio alle lezioni polemiche da lui rimesse, con dire: *Quæ diutius abfuerat ab his sedibus, reducem excipimus hac die polemicam theologiam, hoc est sacræ doctrinæ partem potissimam, ec.* Operò susseguentemente, che nell' arduo impiego sudassero i PP. Baldassar Francolini Fermano, per le sue opere teologiche (41) rinomato; Domenico-antonio Briccialdi, che per anni sette le ha dichiarate; e Ignazio Guarini, che n' è attualmente Lettore (42). Trattanto lo spiegar che faceva le controversie a folto numero di scolari, de' quali alcuni oggidì vivon Prelati riguardevoli in Roma, gl'ispirò la risoluzione d' esser continuatore non solo della lettura, ma eziandio del corpo delle controversie del Bellarmino, siccome diremo.

1698. XXVIII. In questo mezzo, terminando l' anno secondo del suo leggere, saviamente giudicandosi, che imitar potesse il Bellarmino nel giovare al Collegio Romano col governarlo, ne fu eletto Rettore; e ne prese il possesso a' 18. Novembre 1698. in età di soli anni 45. Non depose per questo la lettura, anzi con maggior calore la proseguì, contuttochè far ciò dovesse in ore disagiatissime, quali son quelle del dopo pranzo, dall' ingresso delle scuole inferiori, come allor costumavasi, fino al cominciar delle più alte. In tutto 'l triennio del saviſſimo reggimento fe veder chiaro, che possedea in alto grado le due doti, che di rado si sann' accordare, d' esser ottimo maestro

(38) In altre sue lettere altresì dà Leibnizio non volgar lodi al sapere del Cardinale.
(39) Nell' orazion del P. Contucci.
(40) Dan. Bartoli nella sua vita lib. 1. cap. 12.
(41) Francolini opera omnia Theologica uno volumine comprehensa prodierunt Venetiis a. 1737. ex typographio Balleoniano.
(42) Transiit deinde Dresdam vir doctissimus, ibique magno Poloniæ Regis, cui in primis carus fuit, dolore obiit IV. kal. Maii a. 1748.

e otti-

Digitized by Google

e ottimo Superiore. Le virtù principali, con cui a emolumento comune conduceva il governo, furono una pietà al ſommo edificativa, appoggiata al perfetto adempimento di tutte le regole comuni a' ſuoi religioſi, e delle particolari del proprio ufficio ; una giuſtizia libera da qualſiſia paſſione e intereſſe ; una ſchietta ſincerità, e nemiciſſima delle doppiezze; una inflеſſibil coſtanza di petto, ove trattavaſi di mandar a eſecuzione i diſegni maturati a baſtanza, e all' univerſal bene tendenti,

XXIX. L'eſſer maeſtro di controverſie per ſe ſteſſo era un peſo, che richiedeva tutto l'uomo: tutta via sì generoſamente portollo, che nel primo anno della ſua rettoria direſſe una diſputazione ſolenne di polemica, tenuta nel collegio Anglicano da Levinio Browne, ſuo ſcolare, allievo del medeſimo collegio, al preſente religioſo della compagnia, e Rettor dello ſteſſo. Si diſpensò in quell'occaſione un libretto in 4. dal Tolomei ſteſſo dato in luce con queſto ſemplice titolo: *De Chriſto Deo, polemico-dogmaticæ concluſiones*. Vero è, che non furon quelle pure concluſioni, ſeccamente notate ; ma un Sunto di tutto un trattato, che in riſtretto dà a conoſcere, ch' è d'un bravo controverſiſta.

XXX. Ma il dar moto alla ſola ſcuola era poco al noſtro Rettore: davalo all'intera univerſità, promovendo e caldeggiando univerſalmente e in particolare, maeſtri e ſcolari, e intereſſandoſi pe' loro avanzamenti. Di più facea di meſtieri, che la libreria del Collegio, oltre all' antiche impreſſioni di varj autori claſſici, che vi mancavano, fornita foſſe e rifatta di quanto allora trovavaſi di buon guſto, e di tutti quegli ſcelti volumi che in qualunque materia e lingua uſcendo andaſſero di mano in mano. Ottenne egli pertanto, che a quella ſi fermaſſe annuale aſſegnamento, acciocchè i profeſſori non aveſſer che deſiderare sì dell' antico che del moderno. E per riſparmiare agli ſteſſi la fatica di rintracciar nelle claſſi particolari gli ſcrittori in eſſe eccellenti, fe diſporre in quattro groſſi volumi in foglio, come appunto vi ſtanno, gl' indici ſterminati delle materie, che da ſe nel corſo letterario aveva compilati con inceſſante travaglio. Di modo poi atteſe del continuo al mantenimento di queſta libreria, che nel cardinalato volle, come prima, eſſerne cuſtode; ſenza che pensò con un laſcito a mantenervi un compagno al Bibliotecario, che abbia la cura del prouvederla e ordinarla.

XXXI. Il Muſeo Chircheriano, o direm meglio, gli avanzi di eſſo ſimilmente dimandavan poſſente ajuto. Eſibiſſi di preſente il provvido Superiore al P. Buonanni, dichiaratone poco avanti cuſtode: e in breve ſi vide bella e perfezionata, mercè l'opera ſua, una luminoſa e ricca galleria, ove confrontar ſi poteſſero le memorie dell' antichità ſacra e profana, che ne' libri ſi trovano, co' bronzi, e co' marmi veri depoſitarj dell' erudizion più ſincera, come gli chiama il Sig. March. Scipione Maffei ; e di tant' utile, che dotto veramente chiamar non ſi può chi non ha la perizia dell' iſcrizioni e delle medaglie, come dir ſoleva il P. Sirmondo. Mente ſua fu altresì, che co' microſcopj, macchine ſperimentali, ſtrumenti mattematici, e aſſortimenti diverſi di maraviglie naturali ſi raffermaſſer le verità propoſte in ogni buona filoſofia. E quì è da ſapere (43), che dalla morte del Buonanni in qua il muſeo ha acquiſtato ripartimento migliore, lapide e urne di conto, vaſſellamenti etruſchi, e varj ſtromenti e ordigni per uſo della filoſofia ſperimentale; del che ſi dee la lode al cuſtode ſoſtituito, al glorioſo defunto, e l'origine al Tolomei, principale architetto; il quale, non contento d'averne tirato ſu l'edificio, volle aſſicurarne con ſuo ampio legato il perpetuo mantenimento.

(43) Speraſi che uſcirà fra poco il tomo II. del Muſeo Chircheriano, ricco d'antiche preziosità, con emendazioni e ſavie caſtigazioni del to. I. avendolo troppo in fretta compilato il Buonanni. (Utinam, quod hæc ſperare nos jubebat Salomonius, executioni mandatum eſſet ! Ut mandetur, certe eo magis nunc litteraria Reſpublica exoptat, quo locupletius, ornatiuſque R. P. Contucii Contuccii cuſtodis cura atque diligentia Muſeum illud in dies conſpicitur.)

XXXII.

Digitized by Google

XXXII. L'esser fautore delle due cose mentovate, che via più hanno steso per ogni parte il nome del Collegio Romano, i magisterj, e i letterarj esercizj, non distolsero il Tolomei dal prudentissimo regolamento della comunità religiosa, a cui presedeva, che pur era numerosa di centosettanta soggetti in circa. Fattosi in prima scrupoloso economo del tempo, senza mai gittarne un atomo, avea le sue ore fisse ad ascoltare i sudditi; ogni quindici giorni voleva gli ufficiali subordinati del collegio alla sua presenza, acciocchè ognuno rendesse conto dell' operato, e palesasse i correnti bisogni, sicchè non s' avesse nulla a desiderare per l'universal giovamento, statogli sempre mai a cuore. Qualche ozioso e scioperato se v'era, non facea per lui, amantissimo esso del faticare, e del veder faticare altrui a gloria di Dio. Studiava i mezzi adattati a tener contento ciascuno, e di far che niuno chiamar si potesse disgustato delle sue correzioni. Sovra ogni credere intentissimo era, e con gli ammaestramenti e con l'esempio, a metter tutti, e massimamente la gioventù studente, nella via della perfezion religiosa. Ne però tali cure lo stolsero dal portare alla casa vantaggi temporali. A tale giunse l'economia, che ogni anno gli avanzavan l' entrate; ond' è che al finir del governo lasciolla con acquisti assai considerabili di rendite e d'averi. E pure ognun soddisfattissimo rimase del suo paterno liberal provvedimento, massimamente verso gl'infermi, i quali in occasione d'una come influenza che riempiuto aveva l'infermeria, vider l'amorevolissimo lor Superiore elegger se stesso Capo-infermiere, e seguito a gara da molti giovani, accorrer quà e là, sollecitare, dar di mano, abbassarsi a' servigj più abbietti: dal che ne nacque un alleviamento inesplicabile a' loro mali, non saziandosi d'ammirare e ringraziare il Padre amantissimo, che sollecito se gli stringeva tutti al seno della sua carità, a tutti quanti ugualissima.

XXXIII. Altri per avventura sarebbesi contentato di ciò, ma egli non già: volle ancor fare le parti di Padre spirituale, esponendo la sera i punti delle meditazioni da farsi la mattina a' Religiosi coadjutori temporali di quella casa. Non sapea frattanto contenersi per entro le angustie delle mura domestiche, sicchè fuori non traboccasse, in pro de' prossimi esterni, la sua beneficenza, del che un saggio solo ne daremo. Cessate essendo le limosine a una religiosa famiglia, a cagion dell' odio popolare attizzatole contro per lo scandalo d' un sol particolare dagli altri tralignante; comparve il P. Tolomei, accompagnato da' sudditi suoi religiosi, con le bisacce in ispalla, per mezzo Roma, ad accattar per quelli: con che rimessigli con la sua grande autorità in concetto al popolo, fe rifiorir tra essi l'abbondanza. Ma uno che nello stesso punto era Rettore, Lettor di controversie, Bibliotecario, promotor della pietà e delle scienze, e per così dire, l' anima di quel gran corpo, non avea bisogno di raccomandar molto a' suoi la religiosa osservanza, e 'l progresso negli studj: comandava con l'esempio; e con questo, e con efficacissime esortazioni incitava gli animi de' suoi a imprender cose grandi e plausibili: imitatore anche in ciò del P. Sirmondo, che, essendo Rettore del collegio di Parigi, accalorò l' intraprese de' sudditi suoi valorosi, tra' quali erano il Saliano, il Duceo, il Petavio, e altri nove famosi per opere insigni date in luce. E perchè di tai Soggetti seguitò il Tolomei, anche sublimato alla porpora, ad essere incitatore e provveditor de' mezzi necessarj a loro studj, speriamo di vedere in breve la Continuazion del Petavio (44) già in buona parte compita, e l'illustrazione delle più recondite antichità Egizie (45), a man a mano ridotta all' ultimo pulimento: fatiche dal mondo letterato aspettate, e fin da ora plaudite, di due nostri Italiani. Racchiude in se le

(44) Opera del P. Antonio Casini, animatone da lui.

(45) Opera del P. Melchior della Briga, Cesenate, ajutato dal medesimo a diciferare i geroglifici d' Egitto. E abbiam di già veduta la sposizione della fascia d' Iside, esistente nel Campidoglio, in una tavola consacrata ad esso Card. Tolomei.

Digitized by Google

riferite doti l'encomio, che gli fa il P. Alfonso Huylenbroucq nell'opera ad esso già Cardinale consacrata, col titolo *Societatis Jesu vindicationes adversus famosum libellum appellatum Tubam alteram* (46). Quivi nella dedicatoria, così egli parla di lui, quand'era Rettore: *Multorum vices unus sustinebas, omnium studiis & moribus ad plenum prospiciens; verum moderatorum exemplum, monebas actionibus tuis; & tenax legum, imperabas præeundo, in neminem durior, nisi in te ipsum, ec.*

1701. XXXIV. Condotta prosperamente a fine l'amministrazione domestica, su'l finire del 1701. a' 5. Dicembre, ritenne il magistero della polemica; e nel mentre, che componeva le lezioni per dieci anni da lui dettate con applauso e profitto indicibile degli scolari, infra' quali segnalavasi chi ora degnissimo porporato, con edificazione universale abita le sue medesime stanze nel collegio Romano, cioè a dire l'Eminentiss. Giovambatista Salerno; aveva le mani nell'ideato compimento delle Controversie Bellarminiane, con quell'espettazione, che meritavasi un Professor versatissimo e consumato in quelle sì nodose quistioni. Rappresentiam pertanto in ristretto il disegno vastissimo delle *Vindicie e addizioni* da lui fatte alle controversie del Bellarmino, delle quali tanto hà lasciato di finito, quanto basterebbe a formare con giusto carattere un grosso volume stampato in foglio, e più d'uno s'aggiunger vi si volesse i trattati non perfezionati. Pensier dunque fù del Tolomei (e lo dice ne' Prolegomeni) di dar fuori una nuova corretta edizione del corpo delle Controversie del primo, diviso già in quattro tomi in foglio, e dividerlo, a cagione delle giunte in otto: che si ponesse tutto l'intero testo Bellarminiano dell'impressione di Colonia del 1620. lasciandovisi dello spazio a piè d'ogni pagina per gli accrescimenti, e perciò mutandosi i numeri alle pagine: Che sotto il testo si scompartissero le Addizioni, note, e vindicie, talvolta collocandole al fin de' capi, tal altra premettendole ad essi; dimodoche l'antico controversista comparisse di nuovo d'armi più vigorose fornito.

XXXV. Le prime fatiche dell'autore furono in riempiere la terza general controversia del Bellarmino nel primo tomo, che è *De Summo Pontifice*. Che di là cominciasse; *Casus fecit*, com'ei dice; *Quum præ manibus tractationes illas haberemus, quando edendi hujus operis occasio nata est*. Le proposte Addizioni, e note dovean farsi a luoghi che si citeranno nel primo tomo dell'antico Controversista, nel modo seguente: delle giunte agli altri tre tomi premeditate, nulla possiam dire, non essendone rimasta nè pur la traccia, che si sappia. *De primatus S. Petri institutione*, al libro primo, Controv. 3. gener. *De S. Petri Romam accessu, ibique ab eodem sede stabilita*, agli undici primi capi del libro secondo. *De successione in primatu Romani Pontificis*, dal cap. 12. fino al 20. inclusivamente dello stesso secondo libro. Quì avvertasi, che al capo trediceſimo del medesimo libro dovea premettersi il seguente trattato: *Primatus Successorum S. Petri Romanorum Pontificum asseritur, & vindicatur, ex doctrina & disciplina Ecclesiæ trium priorum sæculorum*. Imperocchè quivi portando il Bellarmino le testimonianze del concilio Niceno, e principiando a provare il primato de' Successori di Pietro dal quarto secolo in quà; il nostro controversista giudicò opportuno il premettere le tradizioni de' primi tre secoli, insieme accogliendo tutto ciò, che preso dall'età Apostolica e da' due secoli appresso, valer potesse all'intento. *De appellationibus ad Sedem Apostolicam*, al ventunesimo capo similmente del secondo libro. *De infallibilitate Summi Pontificis*, al libro quarto; e dopo 'l

(46) Il libro fu impresso in Brusselles nel 1715. Questo Padre Brusselleſe studiò nel collegio Romano, fu Professor di teologia in Gant, e chiamato a Malines da quel Card. Arcivescovo vivente, con altro compagno s'accinse a rispondere a' libelli de' Giansenisti, avendo il comodo d'un gabinetto, detto il *Museo*, provveduto di quanto esce di velenoso dal Giansenismo. Morì sei anni sono in circa, sul quarantesimo di sua età. Gli è subentrato altro soggetto, e n'aspettiamo altre Apologie.

mede-

Digitized by Google

medesimo, *de patriarchata occidentali ejusdem*. Conchiude la *Sinopsi*, da noi accorciata con dire: *Cetera, quæ ex parte disputat Bellarminus in toto libro* III. *&* v. *fine commentario vel novis additionibus dimittemus; tum quod de Papa Antichristo inutile contra paucos desperatos sit hoc ævo disputationem molestissimam instaurare; tum quod invidiosissimum & nobis interdictum sit argumentum libri* v.

XXXVI. Del primo tomo del Bellarmino due tomi sarebbonsi formati con questi eruditi ripieni; così di ciascuno degli altri tre; e noi avremmo tutto 'l corpo a perfezione ridotto. Non è per altro, che l'autore non ci abbia lasciato con che in parte appagarci. Sei volumi in foglio di una sola colonna, essendo l'altra in bianco per l'emendazioni, e di non piccola mole, restati sono, pulitamente con grande, e intelligibil carattere, fatti da lui trascrivere, dopo averne egli di proprio pugno fatte le prime bozze; oltre a parecchi altri volumetti, contenenti le lezioni polemiche, che in iscuola dettava. Siccome nella filosofia egli ha fatto, così quì si attiene al metodo geometrico; e ne dà la ragione, dicendo: *eam vero methodum tenemus, quæ efficacissima peritorum omnium consensu videtur; cuius gratia plura subinde monita, vel postulata, vel suppositiones præmittimus ad libros vel capita, unde initia præcipuarum tractationum ducuntur; cetera vero ad capita singula vel capitum numeros, quos propterea in hac Bellarmini editione adjici curamus, appendimus*. Non v'ha dubbio, quest'opera è un complesso di dottrine sceltissime, e con acutissima critica vi son maneggiate: e vi si battron gli avversari con incontrastabili e salde ragioni, e autorità ben fondate. La dottrina cattolica dal Bellarmino o brevemente o diffusamente trattata, secondo le circostanze di quei tempi, dal Tolomei si conferma e difende da tutte l'eccezioni de' contrari, fin agli ultimi recenti impugnatori; vale a dire, quanto nel corso di cento trent'anni, cominciando a contare dal 1570. fino al fine del passato secolo, si sono ingegnati d'opporre alle sue sane dottrine. Nè solo gli eterodossi impugnatori dell'antico controversista, son dal nostro citati, e ributtati; ma di più press' a quarant' altri novatori e seguaci de' primi, si allegano e si confondono; ne pur lasciando senza nervosa confutazione Niccolò Rigalzio, Giovanni Launojo, Lodovico Dupino, e Pascasio Quesnello. Quai membri di sì grand' opera, e quali altre produzioni del dotto Scrittore, ritrovate si sieno parte finite, parte ben avviate, registreremo in altro tomo: solo quì soggiugneremo, che quella stess' opera ne riscosse lodi non volgari da più letterati cospicui, i quali anche diedero a conoscere i loro e i comuni desideri di vederla pubblicata.

XXXVII. Il Sig. Lodovico-Antonio Muratori, che sotto nome di *Lamindo Pritanio* fin del 1708. nell'indice degli Arconti d'Italia (47) numerato aveva il P. Tolomei, con cui ha tenuto virtuoso commerzio di lettere; nella seconda parte del buon gusto, dopo aver esaltato il Card. Bellarmino, conclude: *In somma non sarà difficile il poter conchiudere, che l'insigne opera del Bellarmino può ricevere miglioramento di forze, e accrescimento di bellezza; ed è ben da credere, che l'uno e l'altro le verrà somministrato da quel Valentuomo, il quale sta ora faticando in Roma, per illustrare e difendere le controversie del medesimo autore*. Che quì si favelli del nostro Cardinale, lo confermò lo stesso Sig. Muratori in una lettera ultimamente scritta al suo amico il Sig. Antonio Vallisnieri: *In fatti intesi dell'Eminentiss. Sig. Card. Tolomei con quelle parole; e avrei ben desiderato di palesare al pubblico in maniera più distinta la somma stima, che ha sempre avuta di quell'insigne Porporato*, ec. Il P. Francesco Schmalzgrueber, stato lettor primario de' sacri canoni (48) nell'università d'Ingolstadio, e ora cancelliere dell'univer-

(47) Sta a pie della 1. parte del buon gusto.

(48) Di lui è stampata un opera sopra le Decretali di Gregorio IX. in 7. voll. in 4.

Digitized by Google

sità Dilingana, nel compendio della Canonica (49) al Tolomei dedicato, così gli dice: *Aphilosophia ad controversas de fide quæstiones digressus, maxime urbem & orbem desiderio complevisti, dum omnes expectant, augurantur, & optant, ut typis excusum legere concedatur, quod tanta cum tui nominis fama, te audientibus prælegisti ex cathedra* ec. I PP. Trevolziani nelle lor memorie del 1703. mese di Settembre a c. 1697. dicon di esso *Le P. Tolomei travaille sans relache a des additions aux controverses de Bellarmin. On attende cet ouvrage avec impatience.* Il P. Luigi d' Anna Napoletano in un Poemetto per la sua promozione al cardinalato, che ha per titolo *Jo. Baptista Ptolæmeus Pontificis Maximi imperio victus*, così fa dire dal Bellarmino a Clemente XI.

Sed tamen ante alios Romano dignior ostro
Æmulus ille mei, Clemens, hereseque laboris,
Tartareæ felix domitor Ptolæmus Erynnis ec.

Per fino que' di comunione non cattolica sono stati costretti ad avere in gran pregio la dottrina di lui; e il soprammentovato Leibnizio a c. 44. del discorso preliminare al suo libro che intitola: *Essais de Theodicee sur la bonté de Dieu* ec. (50) parla del nostro teologo in questi termini: *J' espere, que le R. P. Ptolemei, ornement de la Compagnie, occupé à remplir les vuides du celebre Bellarmin, nous donnera sur tout cela des éclaircissemens dignes de sa penetration & de son savoir; & j' ose même ajouter de sa moderation.* Ma per queste e più altre onorevoli testimonianze bastin le lodi date a quest' opera dal sapientissimo Pontefice Clemente XI., e 'l desiderio, che manifestò di vederla publicata, come ce ne fà fede il Sig. Niccolò-Carminio Falconi, in dedicando al Tolomei già Cardinale la sua edizione di Cassio Dione, da noi riferita nel tomo precedente a c. 407. *Atque utinam controversias typis dares, quod etiam sapientissimi Clementis XI. votum fuit.*

XXXVIII. Volea il Tolomei durante la sua lettura cominciar a dare in luce questa sua opera addizionale, dall' universal delle persone dotte aspettatissima. Ma alcuni passi della medesima incontraron, non si sà quali difficoltà, appresso de' Revisori, tal che per allora se ne sospese la pubblicazione, la quale tuttavia si sperava, che da lui già assunto alla dignità Cardinalizia, fattevi le dovute correzioni, e dilucidazioni, ove ciò richiedesse il bisogno, ritentar si dovesse. Ma di poi, o che sopraffatto egli fosse dalla folla degli affari, a' quali chiamavalo il nuovo posto, o fosene più tosto cagione la sua profondissima umiltà, che staccato tenealo da tutto ciò, che recar potesse gloria al suo nome, mostròsene sempre lontanissimo col pensiero. Egli è noto quel detto del Bellarmino, il quale a chi gli augurava il cappello, additando i suoi libri delle controversie; *Questi*, rispose *sono il mio cardinalato.* Ma non sarà men degno di lode il detto del Tolomei, allorchè mise da parte i libri della sua maggior opera, dicendo: *Lasciam godere a questi il riposo, e pensiam noi a faticare in perfetto adempimento degli obblighi del cardinalato*, dando con ciò a conoscere, che esso faceva a Dio un sacrificio de' molti e gravi travagli, i quali nel comporli avea durati per tutto 'l tempo di sua vita studiosa, e di tutta quella gloria, che per gli stessi, publicandogli, a lui ne potea provenire.

XXXIX. Occupò il Tolomei la cattedra della polemica fino a tutto 'l 1706. anno decimo di tal suo laboriosissimo magistero. Anzi in quest' ultimo anno prese di sopra più la (1709.) lettura della lingua santa, da lui proseguita per anni quattro.

(49) In Dilinga 1719.
(50) A Amsterdam 1710. in 4. In quest' opera latinamente impressa in Francfort 1719. al nome del Tolomei s' aggiugne: *jam purpura eminentem.*

Sù

Digitized by Google

Sù la fine del 1709. ebbe ſucceſſore il P. Jacopomaria Airali : (51) così egli ſi rimaſe colla ſola cuſtodia della libreria, ch' era il luogo unico di ſue delizie. Ma in queſti ultimi tempi due altri peſi a lui furono impoſti. Il P. Bartolommeo Caregno, allor prefetto degli ſtudi, a cagion di ſua fiacca e decrepita età, ottenuto avea dal Pontefice Clemente XI. l' eſenzion dall' eſsere conſultore della ſacra Congregazione de' Riti, ed Eſaminatore de' Veſcovi, proponendogli per que' due uffici il P. Tolomei, Ingegnoſſi queſti di addurre al Papa la ſua inabilità, e inſufficienza, ma quegli, che ben conoſcea il valore di lui, obbligòllo ad accettarli. Aſſai più alla gagliarda ebbe a combattere, per ſottrarſi da altro graviſſimo incarico nella general congregazione adunata nel 1706. per l' elezione del nuovo generale della Compagnia, a cui eſſo intervenne, come uno de' tre Vocali della Provincia Romana. Avea già penetrato, farſi diſegno ſopra di ſe pe 'l Generalato ; e per ciò impetrato avea dal Pontefice un breve proibente agli Elettori l' aſtringerlo alla peſantiſſima dignità. Con tutto queſto ſi trattò alle ſtrette d' innalzarvelo ; ma il fermo ricuſare, e la paleſe riſoluzione del nò, ne lo eſentarono. Quanto poi faceſſe sì in queſta, come in altre Congregazioni, raffigurare in ſe trasfuſo lo ſpirito di S. Ignatio, glorificatore di Dio, ſchietto, amabile, operativo, coſtante, odaſi dall' allegato Huylenbroucq (52) : *Quoties vero variis ordinis noſtri comitiis interfuiſti electus, commemorarunt libenter, qui tunc una tecum convenerant, quantum ſancti Fundatoris noſtri ſpiritum intellectu probares, & opere.*

XL. Fino a tutto 'l 1709. perſeverò il Tolomei a dar moſtra della ſua univerſalità maraviglioſa nelle ſcienze, sì ne' quattro miniſteri ſuddetti, sì principalmente nella Congregazion de' Riti, nel che ci rimettiamo a quanto nel libro *de veteribus hæreticis eccleſiaſticorum codicum corruptoribus* (53) nella dedica allo ſteſso Tolomei, ne dice il famoſo critico, P. Bartolommeo Germon. *In ſacris illis conventibus, quos congregationes vocant, de ritibus ſacris ſæpius audivi, non minus pie quam docte diſſerentem.* Paſsò di poi al governo del Collegio Germanico, a ragionar del quale prima d' inoltrarci, ſarà bene il deſcrivere le ſue maniere di ſtudiare e di converſare.

XLI. La mattina di buon' ora, il ſegno della levata comune era al Tolomei quello del cominciar a ſtudiare, avendo anticipatamente, con l' approvazion de' Superiori, dato allo ſpirito l' ora conſueta della meditazione e la celebrazion della Meſsa. Il reſto della giornata ſalvo ne' tempi delle domeſtiche proccuragioni, e de' governi, ſi può dir, che foſse una fiſsazione continua, ſe non in quanto interrotta veniva o da viſite al Sagramento, o da infocate aſpirazioni a Dio, a cui ſolea conſacrare qualunque ſua applicazione, e azione, per minuta che ella ſi foſse, e principalmente i ſuoi ſtudi, a' quali mai non ſi diede in grazia di ſe ſteſso, ma ſempre cercando la maggior gloria di Dio, la difeſa, e 'l mantenimento della ſua Chieſa, e 'l giovamento del proſſimo. La ſua camera ſcopriva alla bella prima il genio di chi l' abitava : libri di perfettiſſimo guſto da ogni banda ammontati e ſchierati ; indici e repertorj; lettere di dotti Italiani e Oltramontani corriſpondenti ; novelle letterarie quà e là ſparſe ſu 'l tavolino. Sì di libri tutto era ingombro, che interrogato, ove dormiſse, *l' una delle due*, riſpondea ; *o che i libri dormon ſu 'l letto in cambio mio, o che io dormo ſu' libri*. E diceva il vero (54) ; perocchè le più delle volte o ſu una ſedia, o ginocchioni e appoggiato ſu gli ammaſſati volumi, che ſerviangli di guanciale, allorchè il ſonno lo coglieva leggendo ; o adagiato ſul duro letto, ſenza ſpogliarſi, pren-

(51) Hujus doctiſſimi viri, a quo plura eaque eruditiſſima habemus opuſcula, cum laude meminit celeberrimus P. Alexander Politus ſcholarum Piarum ſuus olim Florentiæ, diſcipulus *præf.* in T. III. *Euſtathii*.

(52) Nella dedica delle allegate Vindicie.

(53) Pariſiis, 1713. in 8.

(54) Contucci oraz. fun. p. 10.

dea

Digitized by Google

dea breve ripoſo. Per trentacinque anni (55) non cenò mai, così guadagnando tempo a ſatollarſi di erudizioni: ne baſtandogli il giorno la metà della notte era per lui una quiete virtuoſa e ſcientifica. Il poter ſeguitare ſimil tenore di vita gliel conſentiva la gagliardia delle forze, e la proſpera ſanità, che non ſapea coſa foſſe febbre o dolor di capo. E però non poterono ſcuoterla le veglie ſtraordinarie, e notate intere, per iſtendere alcune dotte ſcritture (56) in favor di una cauſa, che un pezzo è bollita, e per contenrare l'altrui richieſte di componimenti, o d'informazioni, o notizie.

XLII. Il bello era, che agli altri eſſo predicava l'averſi cura: per altro ſembrava, che per ſe fatti non foſſer gli ſpaſſi e i divertimenti. Due ſole volte uſcì di caſa ne' due anni, che fece ſcuola in Ragugi, conforme colà ne è rimaſta la tradizione. In Roma, ſe non era la divozione, che 'l conduceſſe alle chieſe, e a' ſantuarj, egli è certo, che la curioſità nol tirava mai fuori di caſa; ſe non foſſe ſtata quella lodevole e degna d'un letterato, d'eſaminar le memorie dell' antichità ſacra e profana, delle quali n'avea egli contezza al pari di qualunque antiquario. Contuttociò non era il Tolomei un di coloro, che immerſi negli ſtudi menan vita ſalvatica; e quaſi uomini d'un altro mondo, ſe mai ſi affacciano a comunicar con la gente, col loro modo ruvido di procedere ſe la rendono avverſa. Egli è vero, che 'l Tolomei a prima viſta ſembrava d'aſpre e rigide maniere, e ad eſſe lo portava il ſuo temperamento: ma egli ſeppelo ingentilire in guiſa, che naturaliſſima ſi rendette la dolcezza, e la ſeria piacevolezza del converſare. Il ſuo era un dir terſo, toſcano appreſo fin dalle faſce e in ſua Patria, e in Firenze, e in Siena, e condito di quando in quando di motti argutiſſimi, co' quali la ſua umiltà inſegnavagli a punger ſe ſteſſo e a metterſi in burla. Non era però, che a tempo e luogo, richiedendolo il biſogno, non veſtiſſe quella ſua benignità di rigore, per emendare gli altrui difetti: e ad impedire gl' inconvenienti per lo mantenimento della pubblica diſciplina, non lo sbigottivan gli umani riſpetti.

XLIII. Sì rare prerogative era difficile, che non lo rialzaſſero a nuovi governi. Depoſte pertanto nel collegio Romano le cariche di Bibliotecario, e di lettor dell' Ebraico, paſsò ad eſſer Rettore del collegio Germanico a' 23. di Febbraio del 1710. in età di anni cinquanta ſei. Miglior provvedimento non potea farſi; mercecche all' eletta e numeroſa gioventù, che ivi ſi aggueriſce contra l'ereſie del Settentrione, davaſi un capo attiſſimo e ad animar con l'eſempio, e ad appreſtar ajuti validiſſimi per felicemente riuſcir nell' impreſe: ſicchè riſvegliosſi in lui più che mai l'affetto, e l'attenzione alle controverſie della fede. Ma allora, oltre il continuare ad eſſer eſaminatore de' Veſcovi, e conſultore de' Riti, altre ſopraſſome generoſamente ſoſtenne. Soddisfaceva pienamente agli obblighi, che ſeco portava la ſpiritual direzione, e l'eſſer confeſſore d' alcuni Cardinali ad eſso affezionatiſſimi. Vegliava inſieme al maneggio degli affari di caſa, ne' quali la prudenza economica, l'eſatta riſcoſſione dell' oſservanza, la fortezza e la ſoavità colla ſalda riſolutezza nel determinare, eran le ſue direttrici, ſiccome per l'addietro erano ſtate. Oltre a ciò pe' temporali utili della communità s' inchinò a viſitare in perſona i poderi, e le tenute del collegio, ſottilmente informandoſi della loro amminiſtrazione. Allora imparò le maniere differenti dell' agricoltura, tal che una volta, dopo averne eſpoſti ad un Padre ſuo confidente per fino i ſegreti più reconditi, diſse: *Di tutte queſte sì belle e pellegrine erudizio-*

(55) Contucci I. c. p. 11.
(56) Di queſte Scritture ſe ne conſervano alcune copie.

ni ne

Digitized by Google

ni ne ſono ſtato addottrinato alla ſcuola de' contadini. Tant' è vero che d' ogni affare volea perfetta cognizione, non altrimenti che ſe foſse nato a quello ſolo.

XLIV. Ma altra cura egli riponeva nella ſpiritual cultura de' cento alunni a lui ſottopoſti. Diſmeſso eravi l' uſo dell' omelie latine, con le quali s' aumentava in eſſi il fervore. Il noſtro zelante riſtoratore, e promotore delle pubbliche utilità, non potendo laſciarne invecchiare il diſuſo, montò ſovente in cattedra, e a que' giovani ſtudenti guſtar fece l' aurea facondia di quegli antichi eloquenti Dottori di S. Chieſa. Ogni quindici giorni ne recitava una di queſte omelie, meſcolandovi ſempre del contenzioſo contra i moderni Settari. Preſe nel tempo ſteſso un cuor paterno verſo di quei degni allievi, procacciando premi confacevoli all' abilità di ciaſcheduno, intereſſandoſi pe' loro vantaggi, e aprendo loro la ſtrada ad ottener eccleſiaſtiche dignità. Nè a ciò riſparmiava mezzi, e raccommandazioni: principalmente al maſſimo Pontefice Clemente XI. erano i ricorſi e le ſuppliche, il quale ſi contentò, che talvolta glie n' eſponeſſe i biſogni per via di biglietti, ſenz' andare all' udienza. Maggiormente ſi impreſſionò dell' eccellente bontà e ſapere del Tolomei il ſoprannomato Pontefice, dall' udirlo favellare in quelle congiunture, e dal leggere que' biglietti, ne' quali ſcorgeaſi una dettatura, che ſeco portava la prezioſità delle vene, d' onde ſcaturiva: oltre di che ſentiva da per tutto celebrare la ſua univerſalità in ogni genere di ſcienza, e di letteratura: e ſommamente approvava l' illuſtrazione e continuazione da lui intrapreſa del Bellarmino.

XLV. Per tanto, nella promozione fatta a' 18. Maggio 1712., in cui della ſacra porpora ornar volle alcuni illuſtri Regolari, creò Prete Cardinale del titolo di S. Stefano rotondo ſul monte Celio il P. Giovambatiſta Tolomei, che s' appreſſava alla metà del terz' anno del rettorato, e contava anni cinquantotto e meſi ſei di età. Aſſiſteva egli a una diſputa di teologia nel ſuo collegio Germanico, quando glie ne fù recato l' avviſo. Ordinò egli, che ſi ſoſpendeſſe la funzione ſcolaſtica: indi altri meſſaggi ſopravvenendo, e creſcendo il feſtevol bisbiglio del dotto teatro, ſi tolſe alla viſta e acclamazioni di tutti, ritirandoſi turbato, e crucioſo in camera, ſenza voler dare udienza a veruno. La notte vegnente da lui ſi ſpeſe in iſtendere una lettera al Papa diretta, in cui l' umiltà, e la ſcienza fecer gli ultimi ſforzi per addurvi le convincenti ragioni, che ſomminiſtrar poſſa la teologia, a chi in grado ſommo la poſſiede, per riſpinger da ſe dignità cotanto ſublime. Commendò il ſanto Padre il foglio efficaciſſimo del ſupplicante, e inſieme con quello del P. Giuſeppe Maria Tommaſi Teatino (57) lo fe leggere avanti a ſe nella congregazione del Sant' Ufficio la mattina del giovedì, 19. di Maggio: anzi ordinò che ſi ſerbaſſero i medeſimi a profitto ed eſempio de' Poſteri. Il Pontefice tuttavia eſaudir volle i voti comuni, e provvedere all' utilità della chieſa, e al decoro del ſacro collegio; e però, d' ordine ſuo, ſu l' ora del deſinare, portò il Card. Fabbroni il precetto ſantiſſimo al P. Tolomei, ſuo concitadino, parente, e amiciſſimo, a cui anche antecedentemente ſcritto avea un biglietto, ma ſenza frutto, affine di indurlo all' accettazione. Sorpreſo dall' aſſoluto comandamento del ſanto Paſtore, gittoſſi di preſente a fare orazione, e di lì a poco alzatoſi, riſpoſe al Cardinale: *Giacchè Iddio vuol così, ubbidiſco. Mi dica un pò ora V. E. che coſa ho da fare io di bello?*

XLVI. Quali e quanto gagliardi impulſi aveſſe il gran Clemente dall' abilità ſtraordinaria del Tolomei, per comandargli l' accettazion della dignità, vien baſtevolmente comprovato dal ſeguente paragrafo di lettera da eſſo ſcritta a ſuo nipote, il Sig.

(57) Vite degli Arcadi illuſtri par. III. pag. 45.

D. Aleſ.

Digitized by Google

D. Aleſſandro Albani, or'anch'eſſo Cardinale, in data de' 6. Giugno 1720. *Fù da noi promoſſo il Card. Tolomei con fargli il precetto, e dargli la diſpenſa del voto, per la ſua eminente ed univerſale letteratura, per la ſomma religioſità de' ſuoi coſtumi, e li ſervigi da lui renduti alla S. Sede nelle Congregazioni de' ſacri Riti, dell' Indice, dell' Indulgenze, dell' Eſame de' Veſcovi, e del S. Ufficio ec. ond' è che nel proemio del breve ſpedito da noi per far il precetto, e concedere la detta diſpenſa, con tutta verità ſi ſon potute inſerire queſte parole: Nos conſiderantes, per tuam ad cardinalatum promotionem, nulla laudabili Societatis Jeſu inſtituto labem, noxamque inferri poſſe, quinimmo plurimos ex ea ubereſque fructus non minus catholicæ Religioni quam Eccleſiæ univerſæ obventuros eſſe firmiter ſperantes*, ec.

XLVII. Preſſo a due meſi ſeguitò, già cardinale, a governare il collegio Germanico, dandogli maggior agio la dignità a diſpenſar grazie a que' giovani, acciocche alla virtù più eccitati, riempiſſero il Settentrione de'teſori adunati nelle ſcuole Romane. Dovendo di poi partire, vi laſciò per ſua memoria, e a utilità dello ſteſſo collegio, due copie dell' opera Addizionale al Bellarmino, come anche le lezioni già nella ſcuola da ſe dettate; premendogli che a comun giovamento vi ſi ſerbaſſe quel tanto, che riuſcito eragli di compire, e forſe con la mira, che altri ne imprendeſſero il proſeguimento. Rinunziato quel governo, tornar volle al diletto ſuo nido del collegio Romano, ove nel ſecondo piano due ſtanze meſchine preſe ad abitare. Vero è, che per commodo della Famiglia, e per mantenere il decoro del grado, ſi ſervì del palazzo vicino, facendolo comunicare per via d' un ponte col corridojo del piano ſuddetto. Ne volle ſolamente le camere, come gli altri ſuoi religioſi, ma ancora come lo conferma il citato P. Germon (58), *communem menſam, communia prope omnia*: e queſta è ſtata una deſle virtù ſue predilette.

XLVIII. Non è facile eſprimere il godimento univerſale della criſtiana e letterata repubblica in veder nel numero del Senato Apoſtolico uno de' primi lumi del noſtro ſecolo. Da molte brave penne e d' Italia e d' oltremonti ricevè eſſo i rallegramenti, e le atteſtazioni di giubilo, non ſolo in toſcani e latini componimenti, ma anche in ebraici, caldaici, greci, e illirici, a quali francamente ſenza interpreti potea eſſo riſpondere; e sì tutti queſti, come pure i ſotto allegati, ſerbanſi fra MSS. del Cardinale. Quindi gl'ingegni noſtrali e ſtranieri, informati del patrocinio da lui preſtato alle ſcienze, a gara gli dedicaron le coſe loro. Non mancaron altresì di pubblicamente feſteggiarne la promozione varie città. In Piſtoja ſua Patria, oltre a frequenti dimoſtrazioni di gioja popolare, ſegnaloſſi l' accademia de' *Riſvegliati*, i quali adunatiſi nella ſala del Magiſtrato ſupremo, illuſtrò le virtù del nuovo eletto Cardinale con eloquente orazion toſcana il Sig. Liborio Veneroſi, de' Conti di Strido, ſeguito dagli altri accademici, che in vari eleganti ſonetti compendiaron le ſue lodi, inviandogli poſcia in un libro a penna i nobili componimenti. Siena non fù da meno; e non contenti gli Ufficiali del collegio di Balia d' una corteſiſſima lettera gratulatoria, come a figliuolo della lor Patria, in data degli 8. Giugno 1712. (e così principia: *La nobiliſſima e ben nota famiglia di V. E. che fù, già è gran tempo, condotta da lontane parti in Italia, per arricchire queſta città*, ec.) deputarono il fu Monſ. Lodovico Sergardi a paſſar con eſſo lui nuovi uffici di congratulazione, e di oſſequio. Oltre a ciò, con replicate rimoſtranze ne ſpiegò la ſomma contentezza la famiglia de' Tolomei quivi eſiſtente: e ne confermò il godimento il Sig. Filippo Tolomei in una limata elegia latina, a lui inviata, in cui da' ſeguenti verſi racco-

(58) Nella dedicat. al prefato libro.

glieſi

Digitized by Google

glieſi, che l'iſteſſo Cardinale confermò l'identità di ſua famiglia Tolomei di Piſtoja con quella di Siena:

Quotquot enim ſeuis Ptolemææ ſemina gentis,
Ex quibus, ipſe licet ultimus, unus eram.
Lætitiæ teſtes, charta perarata fideli,
Ad te, quæ legeres, miſimus officia,
Legiſti, generique meo incrementa daturus
De noſtris ortum ducere faſſus avis &c.

Fù poi coſa da intenerire, vedere il buon vecchio del Cav. Alcibiade Lucarini, ſtatogli maeſtro, come ſi diſſe, in giuriſprudenza, non pago delle luminarie fatte in Siena, e delle limoſine diſtribuite a' poveri, ottuagenario venirſene tutto feſtante a Roma, e voler prima di morire baciar la ſacra porpora all'antico diſcepolo, ed eſprimergli con lagrime d'allegrezza l'eſtrema conſolazione, che provava. Accolto fu e abbracciato l'amantiſſimo canuto maeſtro dal Cardinale con filial gratitudine, che di poi autenticò con intenſo dolore, che ne moſtrò della ſua morte, avvenuta in Siena, già due anni in circa, in età decrepità.

XLIX. Quanto vinceſſe di lunga mano il religioſiſſimo Cardinale tutto ciò che di grande meritamente da lui aſpettavaſi, da queſto ſi comprenda, che in forma inimitabile rappreſentò in ſe i più bei caratteri, che S. Bernardo nel capo IV. del lib. IV. *della conſiderazione a Eugenio* III. deſidera ne' Prelati eccleſiaſtici. A effetto d'avanzare in perfezion conveniente al nuovo ſtato, fe riſtampare il fruttuoſo libro dal P. Girolamo Piatti, Milaneſe, compoſto, e indiritto al Card. Flamminio Piatti, ſuo Fratello, col titolo *De Cardinalis dignitate, & officio* (59). Tuttavia la ſua vita virtuoſiſſima, e ſemprepiù mirabile era l'iſtruzion più efficace, che idear ſi poteſſe mai, d'un perfetto e religioſo Principe di ſanta Chieſa: e in fatti, ſe riguardiſi la ſua ſacra dottrina, non può non approvarſi, quanto a lui dice il P. Germon nel luogo più ſopra citato: *Tu in eccleſiaſticis monumentis ſtudioſe es volutatus; nec quicquam eorum te præterit, quæ vel hæretici in Eccleſiam ſceleſte & fraudulenter machinati ſunt, vel Eccleſia, ne creditum ſibi depoſitum ſacrum violaretur, prudenter & religioſe providit.* E in vero, tutto che dilungato molto non ſi foſſe mai da Roma, era sì ben informato de' coſtumi, andamenti, e ſutterfugi d'ogni ſorta di Settari e novatori; ch'era uno ſtupore l'udirlo ſu tal ſoggetto ragionare, ſenza poterne appuntar mai l'infiammato ſuo zelo o d'indiſcreto o di precipitoſo. Della cauſa Queſnelliana era informatiſſimo, come ſe in guerra viva foſſe ſtato contra i favoratori delle dannate propoſizioni; e per diſarmare affatto d'ogni difeſa la nocevole ſcuola Gianſeniſtica fù egli uno degli impulſori principali al P. Odoardo de Vitry, Reviſore in Roma per l'affiſtenza di Francia, del pari verſato nella ſcienza difficile delle medaglie, che negli affari inviluppati delle ſette moderne, affin che deſſe intero finimento, ſiccome ſi è ingegnato di fare, al ſuo *Agoſtino*, capo d'opera al certo, in quanto allo ſpiegar fedelmente i ſentimenti di que gran Dottore.

L. Come tanta virtù, e abilità non potea ſtarſi occulta, così non poteaſi laſciare ozioſa. Sette differenti Congregazioni ſtabilì, quali ſono del S. Ufficio, del Concilio, dell'Indulgenze, e SS. Reliquie, dell'eſame de' Veſcovi, de' Riti ſacri, dell'Indice, della viſita Apoſtolica; e due ſtraordinarie, cioè delle lingue orientali, e della

(59) Queſt'opera, dall'autore in due ſoli meſi finita, dopo la ſua morte, fù per la prima volta ſtampata in Roma nel 1602. in 4.

Digitized by Google

Riforma; hanno avuto da ammirare il gran valore del ſapientiſſimo uomo, in abbracciar qualunque cauſa e pendenza, in appianar le difficoltà, che inſorgevano, in trovare a tempo ripieghi, in proporre inſegnamenti ſaldiſſimi, e dottrine adattate al biſogno, aſſiſtite dalla prudenza, ſincerità e giuſtizia, e tal volta in compagnia di cert' amena piacevolezza, che rendeva più penetranti le ſue ragioni, e con applauſo facea, che s' otteneſſe il buon eſito bramato. Oltre di che eſſo era uno de' Deputati dell' Accademia Teologica, e Protettore dell' ordine de' PP. Trinitari, adempiendo parimente in queſta parte a tutto ciò, che ſi richiede di più faticoſo.

LI. Il voler quì far comprendere il ſuo ſterminato ſtudiare e faticarſi, per dare prudenti e accertati i voti nelle Congregazioni, egli ſarebbe un volere non finir mai. Baſti il dire, che da ſe ſolo ſtudiar ſoleva gli affari da deciderſi, da ſe internavaſi nelle viſcere delle cauſe, inveſtigavane i meriti, e lungamente ſenza ſtancarſi bilanciava le ragioni dell'una e l'altra delle parti. Di quì ne nacque il prolungar le notturne vigilie, il mettere a ſtretto eſame le ſentenze d' infiniti autori, e un continuo notare e ſcriver fogli a migliaja, che ha quaſi dell'incredibile. Poſto ciò, non è da ſtupire, ſe dopo invitta pazienza in udir l' informazioni, e dopo ſomma accuratezza in iſtudiarle, accolto foſſe il ſentenziar, che faceva, con approvazion concorde dell' adunanze, di cui era membro; alle quali baſtava, per non iſgomentarſi nelle riſoluzioni da prendere, il ſapere che il Card. Tolomei eſaminato aveva l' affare. Non fuvvi motivo mai di ſoſpettare, che riſpetti umani nel decidere gli traeſſer di bocca pur una ſillaba contraria alla giuſtizia e alla prudenza. Pertanto non di rado aderivaſi a' ſentimenti da lui propoſti, non gia con vane dicerie, ma con eſpoſizione metodica, e ben teſſuta, tutta ſincerità e amore del ben pubblico; ſe non in quanto diffuſa la rendeva la preſta e natural ſua facondia, che non potea far di meno di non traboccar fuori per la piena delle dottrinali materie che teneva raccolta. Dal concetto ſtraordinario del perſonaggio, e dal conto, in cui ſi teneano i voti nelle Congregazioni a lui appoggiate; ne avveniva il dover egli tal volta ſoccombere a tutto 'l peſo. Nè egli ne ſcanſava l' incommodo col non intervenirvi, eſſendo continuamente puntualiſſimo a tutte, e pazientiſſimo nell' aſpettare. Simili occupazioni non gl'impedivano il dare affetto a intrigatiſſimi negozi in lui compromeſſi, il dar giudicio di libri teologici commeſſi alla ſua reviſione, e l'accudire alla pronta ſpedizione di cauſe importantiſſime. S' alcuno gli aveſſe detto, che di tanti e sì gravi peſi non ſi caricaſſe, ne riportava in riſpoſta: *Per queſto ſiam fatti Cardinali, queſti ſon gli obblighi della religion che profeſſiamo*; di maniera che nel corſo intero d'un anno, momento non reſtavagli da ſpendere a ſuo talento.

LII. Caricollo d' altri peſi l' amor ſuo veemente di ben incamminare e addeſtrare la gioventù applicata agli ſtudj eccleſiaſtici. Aprì egli a tal fine nel proprio palazzo (60) una ſacra virtuoſa accademia, in cui ammettevaſi numero ſceltiſſimo di giovani nobili, e ſtudioſi, d' ogni nazione, i quali di pregevol talento dotati, s' avanzaron poi felicemente per la via Eccleſiaſtica in Roma. A meglio dirigere i loro paſſi l'amorevol Porporato ſi fe lor guida; e nel ſeguente modo, come il Sig. Avvocato Ingenui, già ſuo Auditore, ha depoſto, regolata era quell' adunanza. In ogni ſettimana, che tener ſi doveſſe la Sacra Congregazion del Concilio (e adunaſi dopo le ferie autunnali ſino a' primi di Luglio ogni quindici giorni una volta, e da Luglio ſino al cominciar di dette ferie una volta il meſe) dovea l' Auditore ſuddetto diſtribuir nel ſuo ſtudio le Scritture delle cauſe da trattarſi in eſſa Congregazione, a que' giovani, ſecondo il ta-

(60) Dimandavaſi queſt' accademia il *Rotino* del Card. Tolomei; ed era aſſai diverſo da altri *Rotini*, così detti dalla ſomiglianza, che hanno colla Ruota Romana; ſoliti comunemente tenerſi in Roma, e ne' quali non concorrono le circoſtanze di queſto, che noi riferiamo.

lento

lato e la nazion di ciaſcuno, a oggetto, che a gara eſaminar poteſſero, diſcutere, oſſervar e notare ciò tutto, che per la deciſion delle cauſe ſi conveniva, con avere il neceſſario riguardo alla diverſità delle coſtumanze, che variamente regnan ne' Paeſi. Dipoi il giovedì dopo deſinare, in quelle ſettimane, che raunar doveaſi la Congregazione accennata, ſulla forma appunto di eſſa, teneaſi il detto congreſſo, raunandoſi que' giovani, co' quali altresì s'univano alcuni Prelati, e quattro Auditori d'altri Cardinali. Vi preſiedeva il noſtro Cardinale, ſtando a capo di lunga tavola, di quà e di là da' lati quella gioventù, e dirimpetto l'Auditor ſuo, che facendo da Segretario, dava cominciamento. Allora ciaſcun de' giovani riferiva quella particolar cauſa, ch'eragli ſtata data a conſiderare, eſponevane il proprio parere e giudicio, e lo ſtabiliva con le ragioni più valide, sì teologiche come legali, e le più adattate, che poteaſi, alle materie, che ſi ventilavano: Toccava ſucceſſivamente agli altri in giro a manifeſtare, ſu 'l dubbio già eſpoſto, il lor ſentimento, o uniforme, o contrario, eccettuatone l'Auditore nominato, affinche non ſi ſcopriſſe il ſuo voto: il che ſerviva ad aguzzare l'intendimento, a metter fuori nuove autorità e ragioni, e a bilanciar avvedutamente le già addotte, e così a pigliar pratica ſicura delle ſcienze teologiche e legali, e ad agevolare il formar ſavie deciſioni all'occorrenza. Intanto il Cardinale compreſi avendo e ben digeriti i punti propoſti, dopo aſcoltato con pazienza invitta il parere d'ognuno, ſviluppava e ſchiariva ogni dubbio, e difficoltà rimaſtavi; e col ſuo conſueto profluvio di dire, produceva tali e tante dottrine, attinte dalle più pure fonti della teologia e della ragion civile e canonica, che giudicavaſi comunemente lui aver conſumato il dicibile ſovra i punti controverſi. Ma era mirabile la deſtrezza, che nel favellare uſava, per oſſervare prudentemente il ſegreto, tutto che precetto non vi foſſe; e acciocche dalle ſue eſpreſſioni e dottrine non ſi veniſſe a ſcuoprire, quale foſſe il ſuo ſentimento, e 'l ſuo voto.

LIII. Egualmente liberale e caritativo s'è fatto conoſcere nello ſpirituale e temporale ſovvenimento verſo di chi dell'uno o dell'altro ſeppe eſſerne biſognoſo. Egli era povero, è vero: contuttociò contento d'una corte, quanta baſtava al decoro d'un Cardinal religioſo (perocche fu egli lontano dall'affettar troppa mendicità sì nel vivere, che nel treno e nella famiglia) e baſtandogli il comun vitto del collegio Romano; quanto avanzava dalle ſpeſe indiſpenſabili a farſi, principalmente in ſalariare la ſervitù, che dall'ottimo Padrone mai non ebbe che deſiderare, tutto impiegavaſi in opere pie. Due volte la ſettimana ſi diſpenſavan limoſine a' poveri che in folla concorrevano al palazzo: delle ſegrete in oltre ſe ne faceano abbondantiſſime. Sentendo egli un dì far menzione al P. Franceſco Galluzzi, ſuo confeſſore, d'una meſchina, che toltaſi dal mal fare, non avea da mantenerſi: *Perche*, ſoggiunſe, *non dirlo a me? Ho poco, ma ecco quel poco che ho, in ſollievo della povera*: e in queſto diè ſul fatto una generoſa limoſina per colei, e le aſſegnò per l'avvenire due ſcudi il meſe; dovendoſi quì avvertire, che era ſua uſanza il ſovvenire i miſerabili, de'quali di rimbalzo dagli altrui diſcorſi rintracciava i biſogni. Con ſomme via più conſiderabili campavano, ſpeſate dalla ſua carità molte ſcadute famiglie: e avea deſiderj sì ampj di dare a diſmiſura, ſe a diſmiſura aveſſe avuto, che le limoſine gli moltiplicavano in mano. Neſſuno partiva mai ſconſolato, e ſenza ſoccorſo; le ſue promeſſe non eran vane, e pampinoſe; dava più che prometteva, e ſovente dava prima d'eſſerne domandato, indovinando accortamente gli altrui biſogni. Rifiutava qualunque rimoſtranza di gradimento; e s'alcuno portavaſi a ringraziarnelo, ſcherzando ſolea dire: *Gran coſa! non ſi contentan mai: voglion eſſere ſerviti, e poi vengono ad annojarci con tanti ringraziamenti*. In ſomma in quattordici anni di Cardinalato atteſta, chi gli fù Maeſtro di caſa, avere il munifico benefattore diſpenſato ven-

ticinque mila ſcudi in limoſine, tolti di buona voglia da ſei mila ſcudi annui d' entrata, e queſte limoſine ſtanno regiſtrate anche ne' libri, e monterebbero a maggior ſomma, ſe ſapeſſimo il numero dell' altre molte, che alla giornata ſegretamente diſtribuiva: e pure per l' occultiſſima ſua economia da Dio benedetta, non che ne contraeſſe debiti, avanzò più toſto gli aſſegnamenti.

LIV. Altrettante limoſine, e più giovevoli, in prò dell' anime era ſuo ſolito di fare, le quali comprendonſi ſotto 'l nome di carità Criſtiana, di cui tutte le doti egli poſſedeva. Simili ſpirituali provvedimenti, non che a' poveri da eſſo alimentati, largamente porgevali a' facoltoſi e grandi del mondo con ſalutari ammonizioni, correzioni amorevoli de' lor coſtumi, incitamenti alle virtù, acquietando eziandio le coſcienze ſconvolte d'alcuni per dignità coſpicui, e rimediando a' naſcenti ſconcerti. Sol tanto con una claſſe di perſone parve non aver viſcere di pietà, e furono i congiunti a lui di ſangue. Solo atteſe a procacciar loro le vere felicità inſiſtendo ad arricchirli con le interceſſioni preſſo a Dio; nel rimanente con eſſi non pareva di caſa Tolomei. Poteva eſſo agevolmente a ſe, e a loro accreſcer entrate, e acquiſtar poſti ed onori col favore di non pochi Principi a lui affezionatiſſimi. Avea con lui ſtretta confidenza e amorevol carteggio Coſimo III. Gran-Duca di Toſcana, che all' occaſioni palesò in che alto concetto lo aveſſe; e come prontiſſimo foſſe a compiacerlo. Ma queſti all' eſibizioni e offerte ſol riſpoſe con umili ringraziamenti, altro a' parenti non proccurando, che ſpirituali emolumenti. Ebbe per queſto la conſolazione di veder due nipoti, della cui virtuoſa educazione nel Seminario Romano fu premuroſiſſimo, imitarlo giovanetti in volger le ſpalle al mondo; e l'uno, ch'è il già da noi nominato P. Giovanfilippo, ſeguitar le ſue medeſime traccie nella Compagnia di Gesù; e l'altro, detto al ſecolo Paolo Tolomei, eſſere accolto tra le braccia del B. Bernardo Tolomei nella congregazione Olivetana, col nome anch' eſſo di Bernardo.

LV. Paſſando a diſcorrere della ſtima e affezion indicibile, che moſtrato di lui aveano i Santiſſimi Paſtor della Chieſa, Clemente XI. Innocenzio XIII., e 'l regnante Benedetto XIII. gli altri Cardinali, i Prelati, le Comunità, e per dir breve, tutta Roma; ſol diremo, ch'è ſtato ſempre conſiderato, com' uno de' primarj coltivatori nella vigna del Signore. Ben è vero, che non ceſſando mai d' innaffiarla co' ſudori, *non s' è* curato di ciò, che a' valenti operaj convenevolmente ſuol darſi per gratitudine, e ampliazion decoroſa de' loro mantenimenti. Prova particolare ſiane la ricuſa, che fece d' una penſione di cinquecento ſcudi, offertagli dal Pontefice, con ſoggiungere, che *in caſo di biſogno per gli altri avrebbe dato egli ducento ſcudi del ſuo*. Fù tutta via qualche tempo dopo coſtretto ad accettarne un' altra di trecento, che intatta fe dividere in due parti, delle quali l'una rilaſciò allo Spedale di S. Gallicano, l'altra diviſe fra due ſuoi congiunti, e ' due Gentiluomini di ſua corte.

LVI. Un tale ſtaccamento dal mondo ci fa lume per alquanto diſcernere la ſua carità verſo Dio, e l' interne virtù, che la corteggiavano, benchè egli a tutta ſua poſſa le occultaſſe agli occhi degli uomini. Tutto perciò egli al divin culto s' era conſacrato; e ciò facea, che ne' tempi burraſcoſi, ne gravezza d' affari, ne debolezza o altro incomodo di corpo valeſſero a trattenerlo dalla frequenza delle Congregazioni ſuddette e delle cappelle: anzi con la febbre addoſso intervenne alla cappella di Paſqua di Reſurrezione, nello ſcorſo anno ſanto, dicendo: *Le Cappelle ſono il mio coro, e le Congregazioni la mia ſcuola: perche dunque laſciarle! Queſto è l' obbligo della mia dignità*. Stimava medeſimamente obbligo del ſuo grado il preceder con l' eſempio in aſcoltar frequentemente le prediche, e in viſitar le Chieſe, alle quali, in occaſion delle feſte ſolennizzatevi, era invitato. Era de' primi a intervenire a tutte le ſacre funzioni; ſicche giuſtamente

Digitized by Google

lamente esalta la pietà sua in non lasciar Venerdì, che non intervenisse all' esercizio della buona morte nel tempio del Gesù, il P. Sottomayn nel presentargli una raccolta stampata di buone morti (61). Ben tre quarti d'ora durava la messa, non tralasciata mai di celebrare la mattina per tempissimo. Immediatamente dopo spendeva un' ora intera nell' orazion mentale; gli esami di coscienza faceansi due volte il giorno; e tanto questi, quanto le meditazioni, con altre frequenti orazioni vocali, faceale ginocchioni, con perpetuo raccoglimento in Dio, e tenerezza d' affetto. Con simil raccoglimento, e tal attenzione e divozione recitava il divino ufficio, che da alcuni suoi familiari s'è giudicato, che di quando in quando da lui divotamente si meditassero que'Salmi. A rinfocar tra giorno l' anima innamorata del cielo, aggiunto aveva una seconda finestra nella camera, dove dormiva, riguardante la Chiesa vicina di S. Maria in via lata, e di lì a ogni tanto adorava genuflesso il Divin Sagramento.

LVII. Con lo spargimento del proprio sangue spremutosi co' flagelli, e con sì fatti strazi corporali, nello stato sì di semplice religioso che di Cardinale, protestava al suo Signore d' esser prontissimo a dare anche la vita per lui. Altre penitenze facea nel refettorio comune del collegio Romano le vigilie de' SS. Ignazio, e Luigi Gonzaga, stando ginocchioni a desinare in umile mensa. Benchè penitenza continua può chiamarsi il consueto vitto dell' astinentissimo Cardinale, e umilissima sempre la mensa. Tuttoche la sera, fin all' ultimo, ritenuto abbia il costume antico di non cenare; faceasi apprestare il pranso, come se gia fosse satollo; e 'l mettergli in tavola, oltre alla porzion comune, qualche straordinaria vivanda, e il riscuoterne una sgridata, era il medesimo. De' regali comestibili glie ne veniano; ma questi ordinariamente, oltre alle consuete limosine, cavavan la fame a' poveri. Proccurava lo stesso proporzionato provvedimento a' carcerati e agl' infermi. Egli, che da giovane (62) fece il bell' atto di portar allo spedale sulle spalle proprie, un povero impiagato, abbandonato in mezzo alle strade; andò sempre crescendo nella compassione a' tribolati dalle malattie, confortandoli in persona, o per non dar soggezione a nessuno [riguardo da lui usato in cose d'altro genere], mandando visite da sua parte.

LVIII. Tante e sì fatte cure e fatiche, mortificazioni e penitenze non avean ricreazione veruna, ne divertimento, se pure per divertimento non intendasi il far le sue delizie co' libri, unica suppellettile dell' angusto suo appartamento. Quivi la sua sceltissima libreria serviagli di diporto; nè di quella contento, tornar volle a esser custode della biblioteca del Collegio Romano; così con questo suo bel genio alle biblioteche dando a credere, non esser mero capriccio il contarsi, che da taluni si fece, tra' suoi antenati il Re Tolomeo Filadelfo, che nelle conquiste de' libri mostrò la sua potenza. Egli è palese altresì, che esso non avea bisogno di chi lo dirigesse, o gli facilitasse l' intelligenza de' volumi, come ebbe l' altro Tolomeo dell' opera d' altri di se più dotti, e più scienziati. In qualunque libreria egli entrasse, famigliari a lui riuscivano i linguaggi più astrusi e più strani, in cui erano scritti i libri: sicchè di lui ebbe il Gigli (63) a dire scherzando.

(61) Hanno per titolo *le sette bocche del Nilo*. In Roma 1716. in 22.

(62) Avvenutosi il giovane Tolomei, non si sa se nel grado di maestro delle scuole inferiori, o di Teologo studente, nella strada che da S. Maria maggiore conduce al Laterano, in un miserabile giacente per terra, coperto di piaghe, e di scabbia; inteneritosene, tosto generosamente se ne carieò le spalle, e allo spedale di S. Giovanni lo portò, con edificazione incredibile di chi lo vide in quell' atto caritatevole.

(63) Nel poema giocoso, intitolato il *Pazzo di Cristo, ovvero il Brandano da Siena vaticinante* stampato in 4. a c. 40.

Digitized by Google

Il Cardinal che in lite
Che ſa quanto il Tesbite
Che ſa tutti i parlari
Troppi vocabolari
Che giù nel pozzo peſca
Acciocche nel mondo eſca
Tien Siena con Piſtoja
Leggere in quelle quoja
Di quelli, onde a Nembrotto
Del cielo il paſſo han rotto,
Di veritade il Sole
A illuminar le ſcuole ec.

Così quel faceto Poeta in lode del ſuo glorioſo Mecenate, di cui anche fa un bell' elogio nella parte I. del Diario Saneſe a c. 301.

LIX. Eran dunque ſuoi unici divertimenti un' attentiſſima lettura dell' opere de' più accreditati Scrittori, lo ſceglier ſempre da queſti il meglio, lo ſcriver lettere di direzione, e lo ſtendere iſtruzioni, deciſioni, e pareri, e ſovente, ſenza che o ajutanti di ſtudio o ſegretarj glie ne dimezzaſſer la fatica. Due ſole volte, e quelle non mai per ſua ricreazione, per quanto ſappiamo, uſcì di Roma. La prima fù una ſcorſa d'un ſol giorno a Zagarola, affin di trattare un rilevante negozio col fu Duca Giovambatiſta Roſpiglioſi, ſuo confidentiſſimo. La ſeconda portoſſi a Caſtel-gandolfo, a preſentarſi a Clemente XI. che ivi allor villeggiava a eſempio degli altri Cardinali, che andavan là ad inchinare il Pontefice; coſtumando il Tolomei di ſovrabbondare in tutto ciò, ch' è corteſia di tratto, e convenienza di riſpetto, non ſol co' ſuperiori a lui, e con gli uguali, ma eziandio con gl'inferiori, e ſempre ſenza ſecondi fini, e ombra d'adulazione. Ma la ſera dopo l'udienza pernottato avendo dal Card. Fabbroni, rifiutata la cena lautiſſima, ſol preſe una decozione di ſalvia condita con un pizzico di zucchero.

LX. Per altro, allorche gli altri al delizioſo della campagna impiegan l'Ottobre, per rinfrancare le forze oppreſſe, il noſtro Cardinale, ſequeſtrato da ogni altra occupazione, ritiravaſi in una cameruccia dell' appartamento medeſimo ſantificato da' fervori di S. Luigi Gonzaga, per la cui canonizzazione niun mezzo efficace egli riſparmiò. Quivi ſol tanto penſando all' anima, da' 10. di Ottobre, giorno di S. Franceſco Borgia, le cui mortificazioni egli emulava, fino ad Ogniſſanti, deliziava il ſuo ſpirito negli Eſercizj di S. Ignazio (64); ond' è, che a lui dice il Sig. Abate Luigi Andruzzi (65) *vel ipſam temporis autumnalis particulam ad ſempiternam illam mentem contemplandam perfruendamque traducis*. E uſcivane poi creſciuto ſempre più in perfezione e in virtù, notandone diligentemente in carta i frutti: del che ſe n'ha chiara teſtimonianza in un ſuo foglio, dove ſta regiſtrato di ſua mano il confronto de' frutti degli eſercizj fatti, quand' era ſtudente di rettorica nel noviziato, con que' raccolti, quand' era Rettore nel Collegio Romano. Così viveva il Tolomei, e non che rallentare ſimil tenor di vita, nello ſpazio di quattordici anni di cardinalato, non rifinò mai d' accreſcerne il capitale. A queſto fine s' era prefiſſo d' imitare le azioni de' Cardinali per ſantità celebrati, ſpecialmente di S. Carlo Borromeo, il cui ritratto, per iſpecchiarviſi, all' inginocchiatojo teneva, tutta la cura ponendo in far teſoro delle lor ſegnalate virtù. La conſiderazione di tanti meriti e tanta abilità conciliarono a lui sì giuſto credito, e applauſo, che ne' due paſſati conclavi ſe ne fece quel conto, che ei ſi meritava: per la qual coſa entrò ſempre in eſſi con del timore, vi ſtette con della pena, ne uſcì con dell' allegrezza.

(64) A imitazion del Card. Bellarmino, il quale ogni anno dava l'intero Settembre alle coſe dell'anima nel novizlato di S. Andrea.

(65) Nel libro *Clementina conſtitutio Unigenitus*, ſtampato in Bologna del 1723. in 4. nella dedicatoria al Card. Tolomei.

LXI.

Digitized by Google

LXI. Venuto l'anno dell'ultimo universal giubbileo, maggiore spicco fece la sua divozione e pietà, a costo di fatiche non sofferibili dalla sua età di settantun anno. Riceveva i pellegrini in gran folla concorsi a Roma, lavava loro i piedi, serviagli alla mensa, e lor prestava altri servigj non disgiunti da copiose limosine. Volle in oltre, a piedi, co' suoi religiosi del Collegio Romano, visitar le quattro Basiliche; dalla qual gita, penosa eziandio pe' giovani robusti, ne riportò un' ernia intestinale, che abbattè quel corpo affaticato, e insieme se gli cominciò a risvegliare un antico male sopito. Ciò non ostante nel corso intero di quell' anno santo a veruna delle tante funzioni, e opere pie non si fè mai desiderare.

LXII. Finalmente la notte de' 14. Dicembre dello stesso anno sentì egli il primo tocco gagliardo procedente da disuria, male di cui sett' anni addietro avuti aveane alcuni cenni a poco a poco svaniti; e la susseguente mattina restò affatto soppresso il fluido impedito. Pure ne sofferì il dolore fino al dì 16. in cui trovollo il cerusico del Collegio in istato, che richiedeva gli argomenti dell' arte. Adoperati i fomenti e i lenitivi opportuni, fù chiamato il litotomo, il quale veggendo non potersene sperare alcuna dimissione spontanea, risolvè con frutto l' introduzion della sciringa, facendone sgorgar l' umore infocato. Ne' primi otto giorni del male adoperossi l' istrumento ogni dodici ore; ogni otto ne' cinque succedenti; e di nuovo ogni dodici, fino al ventesimosesto giorno di male, in cui piena consulta di Medici fù convocata. La ragione si è; imperocche nel giorno avanti, che era il 10. di Gennajo del nuovo anno 1726. scopertasi la febbre, e riputatosi, con universal dispiacimento, il pericolo di perderlo, Monsi. de' Simeoni spedito a posta dal regnante Benedetto XIII. ordinògli da parte S. S., che si mettesse in mano de' Medici. Ubbidì il pazientissimo infermo, e ammesso il Sig. Nucarini, Medico Pontificio, gli fù da questo trovata maggior febbre, e dichiarata inflammatoria. A tal cagione pertanto, e per determinazione della tenuta consulta, gli fù cavato sangue dalla salvatella il dì 11. Gennajo, essendosi sopraseduto quarantadue ore dallo sciringarlo, e intanto dandogli pozioni antiflammatorie, con qualche apparenza di miglioramento. Fù sospeso la seconda volta l'istrumento per ore quarantacinque, la terza in fine per ore sessanta, nel qual tempo, difficultati gli sgorgamenti dell' umore stagnante, prese possesso l' inflammazione irrimediabile.

LXIII. Per tale si conobbe il dì 14. del detto mese, e trentesimo del decubito: laonde la mattina de' 15. dal P. Francesco Galluzzi, spiritual suo direttore, da cui sempre mai dipendè, chiedendolo di consiglio, e conto minutissimo a lui rendendo d' ogni sua minima azione, gli fù presentato l' annunzio della morte imminente. Nel dì precedente da' Superiori del Collegio Romano fù fatto a Dio voto, e pubblicato per la salute di S. E. e afflittissimi tutti que' religiosi porgevano preghiere all' Altissimo. Ma egli, che anche sano due volte il giorno apparecchiavasi all' ultimo passaggio, col recitare una serie di preci cotidiane per impetrare la buona morte, distese in latino, e nel 1713. stampate in Roma appo il Bernabò in un foglio volante, e che tutta via desiderava il discioglimento da' terreni travagli, senza smarrire punto dalla sua serenità, con gioja e di volto e di cuore superiore all' umano, ne ricevè la novella, come s'egli arrivato gia fosse su la soglia del sospirato Paradiso, proferendo quelle parole del buon Tobia (3. 6.) *Expedit mihi mori magis quam vivere*: e pure per altro fino a quell' ora appreso non avea il male per pericoloso, ne d' essere al termine del felice pellegrinaggio. Rappresentandogli susseguentemente la malignità del morbo, in cambio di nulla palpitare, cominciò a fare animo a' circostanti, e al Medico Pontificio, che mostrava timore del suo stato, soggiunse con un sorriso: *Come non c' è altro male, non mi sgomento.*

Il buon

Digitized by Google

Il buon Cappuccino prima d' addormentarsi su 'l suo pagliericcio, dice: Non ho ne moglie, ne figliuoli, ne debiti, ne crediti. Poi si raccomanda a Dio, spegne il lume, e riposa. Così dico io, e volentieri mi preparo a dormir nel Signore. Non v' era pertanto pericolo, che si sgomentasse al mettergliſi davanti il pericoloso malore, egli era il primo a dire: *Son quarant' anni, che mi preparo a morire; non dubitate, che con gioja riceverò l'annunzio della morte imminente.*

LXIV. La stessa mattina de' 15. chiese con sentimenti d' ardentissima divozione il Santo Viatico. Dimandò prima a' suoi Superiori, che gli circondavano il letto, perdono umilissimo dello scandalo e della noja, che diceva aver dato in tutto il tempo di sua dimora a quella casa religiosa; si raccomandò fervidamente alle orazioni de' suoi cari fratelli, e di tutta la compagnia, da lui veramente amata, come madre, ma di cui si protestava in quel punto indegno figliuolo; indi con teneriſſimo affetto ciboſſi del Divin Sagramento, e per riceverlo con riverenza maggiore, volle alzarsi a sedere su 'l letto, non curando gl' inasprimenti, che per l' incommodo seguir gli dovessero; e di poi attese a disporsi per l' eterna beatitudine. Seguitò a celebrar messa, finche su gli estremi della malattia glie ne fù fatto divieto: pochi giorni prima di morire desistette dal recitare il divino Ufficio: comunicossi la seconda volta per sua divozione. Per acerbissimi che fossero gli spasimi, non poterongli cavar di bocca un oimè, e a chi persuedealo a sfogarsi in lamenti, diceva: *Non è questa la graticola di S. Lorenzo, e pur esso giubilava*: Che se insisteano, soggiungeva: *Ad alcuni par che non si patisca, se non si bestemmia.* In effetto il patire era intensissimo, ma la costanza invincibile del suo spirito reggeva a tutto, Un solo timore cominciò ad angustiarlo, e fù l' essere esente da quello spavento, che seco porta la morte; temè, che viziosa non fesse quella generosità d' animo; sicchè egli ebbe a dire allo spiritual suo Direttore: *Chi sà che questa mia pronta disposizione non nasca più tosto da un fondo di superbia, che da confidenza in Dio? Vorrei, ch' ella fosse una piena conformità al divino volere, e non una stoica non curanza.* Convenne perciò, che quel Padre l' assicurasse, non potersi sospettare, che da altra filosofia, se non dalla Cristiana proveniſſe il poco o nessun conto, ch' ei faceva della vita, fondandosi da lui la felicità del vivere nel patir per Cristo.

LXV. Ma sparsasi per Roma la dolorosa novella del mal travaglioso e mortale del Card. Tolomei, non può esprimersi, con quanto dolore da tutti gli ordini fos' ella ricevuta. Sopra tutti si segnalarono gli altri Cardinali nelle rimostranze d' affetto e di dolore verso l' amatissimo lor Collega. Tutti ad informarsi del suo stato spesse volte mandavano; vennero alcuni in persona, chi nella Chiesa di S. Ignazio a pregar per l' infermo il Venerabile esposto, chi fin alla camera senza entrarvi, affin di non recargli disturbo. Uno d' essi s' espresse con uno di que' religiosi: *Per il Card. Tolomei starei a tutte l' ore a fargli da assistente e da servo, tant' è la venerazione, in ch' io lo tengo.* Divisava di visitarlo in persona il Pontefice; ma ciò da lui risaputosi, gli spedì il P. Giovambatista Grimaldi allor Provinciale, il quale, pregato N. S. a non incomodarsi in veruna maniera, recò all' infermo la benedizion papale. Mandò ancora il P. Ignazio Guarini, a lui succeduto nelle cariche di Bibliotecario e Controversista, a ringraziar vari Cardinali della premura che s' eran presi per lui. Parimenti per ordine suo andò in prima a render le dovute umili grazie al P. Generale della Compagnia dell' abitazion concedutagli in una casa sì edificativa, e di poi lo stesso ufficio egli passò con tutti i Padri del Collegio Romano, per i servigi prestati alla sua persona, domandando insieme da parte di S. E. agli stessi compatimento e perdono. Ristorato che si fù del Santo Viatico, ammise avanti a se il P. Giovanfilippo, suo nipote, venuto a chiedergli scusa e perdonanza. Fatte allora

il gran

Digitized by Google

il gran Zio l'ultime dipartenze con esso lui ; e lasciatigli opportuni ricordi , gli diede l'amorevole paterna benedizione, imponendogli, che a nome suo benedicesse tutti i parenti.

LXVI. Nel giorno stesso, in cui prese il Viatico, dopo il mezzo giorno fù munito dell' estrema unzione. Indi appresso con alcuni di que'Padri perseverò a discorrere di cose di spirito, senza fare un atto leggerissimo d'impazienza, fra tante trafitte di dolori che lo straziavano; anzi animando chi lo serviva, e guadagnando ogni momento per l'altra vita con orazioni e aspirazioni divote. Precipitò il male il dì 16. perciò fè istanza al suo confessore assistente, che ne' momenti estremi gli replicasse ad alta voce alcune determinate sentenze di SS. PP. e all'orazioni di S. Chiesa in raccomandazion dell'anima aggiugnesse le riferite preci, solite da lui recitarsi in apparecchio alla morte. Fino alle ore 6. del giovedì appresso, che era il 17. riconcentrato in alta contemplazione, raccolse tutto 'l suo spirito, per raccomandarlo e restituirlo al Creatore, con segni anche esterni di compunzione e di amore. Su 'l battere delle sei strettosi al Crocifisso, entrò da generoso Compagno di Gesù in agonia. Le prime ore articolava, per lo buon abito, le preci suddette, versetti di Salmi, e jaculatorie a Maria.

LXVII. Perduta in fine la favella, durò con tormentosissime convulsioni nella lotta dolorosa, nella quale restandogli soppresso di tanto in tanto il respiro, parea, che allor allora rimanesse affogato. Rimetteasi, cessati que'sopraltalti, nello stato primiero di agonizzante, fin a tanto che assalito da fiero accidente, il quale gagliardamente lo scosse, e 'l fece penosamente divincolare, alle sette ore e mezzo, principio del Sabato, giorno diciannovesimo di Gennajo dell' anno 1726. tra le raccommandazioni, i gemiti, e i sospiri degli amantissimi suoi religiosi, tutti concorsi ad assistere al suo passaggio, se ne volò a pigliar quelle corone, con cui aspetta il Re celeste i Fedeli seguaci, che imprendono e a fine conducono opere grandi, a beneficio comune de' prossimi, e ad ingrandimento del suo Divin nome e della sua Chiesa. Numerava egli settantadue anni, e giorni quaranta sei di età; cinquanta tre anni di religione, nella quale ha con egual gloria sostenuto dieci differenti e gravosi impieghi; e quattordici non compiti di Cardinalato, di cui prese per se, senza gli utili, i puri aggravj.

LXVIII. Era il Card. Giovambatista Tolomei di statura grande, e di corporatura nerboruta e ben complessionata. Aveva il volto lungo, cera olivastra chiara, se non in quanto per l' ostinato studio era impallidita; imperocche negli anni migliori vi si diffondeva un grato vermiglio. Il naso alquanto era incarnato, la fronte spaziosa, e le ciglia lievemente aggrottate, con certi occhi brillanti e vivissimi, che socchiudendoli nel discorrere, pareva che scintillassero. Meglio in carne sarebbe stato, per quanto portava la sua costituzione; ma lo smunser l' astinenza, e gli studi: i capelli, prima che incanutissero, eran di color castagno. Lo star continuo a capo chino su' libri, gli avea incurvate le spalle, di modo che non potendo più stare su svelto, sembrava molto impiccolito sull' inoltrarsi degli anni. L'aspetto suo era la sede propria della serietà e posatezza, se non in quanto nel conversare la rasserenava con giocondi sorrisi, accompagnati da quel suo lampeggiar d' occhi, che dinotava la perspicacia lucidissima della mente. Gli traluceа poi dall' aria, che talvolta potea prendersi per burbera, un non so che di maestoso e di sorprendente, che unito alla vittoria del suo natural bilioso e collerico, s'impossessava dell' affetto di chiunque lo trattasse; alieno sempre dalle cirimonie superflue, conversevole e lepido, ma sempre venerabile per la somma religiosità unita alla carità insaziabile verso di tutti.

Digitized by Google

LXIX. (66) Disciolta pertanto quella grand' Anima da' lacci terreni, con suo inesplicabil giubbilo, com' ognun facilmente potrà persuadersi, ma con universale cordoglio di tutti gli ordini di persone; trasportato fu poi il Cadavero dal religioso appartamento del Romano Collegio nel vicino Palazzo, dal defonto Cardinale, siccome è stato narrato, non per suo comodo, ma per quello della sua Corte, preso a pigione; e quivi de' sacri abiti cardinalizj vestito, e nella Sala dell' udienza, giusta il consueto, esposto. Sicchè i primi onori, dopo la sua morte, fatti furono al Tolomei da una gran folla di ogni classe di genti, le quali continuamente colà concorsero, finchè aperto e libero rimase l' ingresso, non meno a veracemente compiangerlo, che a commemorare, e commendare le sue molte, ed insigni Virtudi. Nè si trattennero in soli sospiri, ed encomj. Parecchie persone, ed eziandio molto qualificate, con tai premurose istanze, che passarono ad esser molestie, dimandarono alcun ritaglio ed avanzo de' panni, e vestiti da lui già adoperati, che bisognò contentarli. Anzi una buona donna Inglese trovò astutamente la maniera di farsi padrona del Berretin rosso, ond' era coperto il capo dell' illustre Defonto, senzachè alcun degli astanti custodi dovesse farne scalpore. Vi capitò ella già provveduta d' un bel Berrettino, e fiammante da Cardinale; ed appressata che si fu al funebre letto, così bellamente, e con tal divozione stese la mano per far il cambio di quel suo e seco recato con l' altro, che nessuno osò d' impedirla. Datosi in tal maniera qualche sfogo al dolore dal popolo colà concorso, ed avutane qualche sorta d' alleviamento da quegli avanzi prenominati di cose usate, la sera del dì diciannovessimo di Gennajo, dal suddetto Palazzo, trasportato fu quel Cadavero per mezzo d' un' abbrunata Carrozza alla prossima Chiesa del Collegio Romano, detta di Sant' Ignazio, e ricevutovi alla porta maggiore da tutti i PP. della Compagnia quivi dimoranti, in buon' ordine, e con accese falcole, per tal funzione schierati, e soprammodo dolenti per la gran perdita.

LXX. Indi nella mattina del seguente giorno, ventesimo di Gennajo, e dopo ventinov' ore, dacchè era morto il Cardinale, si venne dal Cerusico, da cui servivasi quel Collegio, all' apertura del Cadavero, tutte le interne sue più nobili parti accuratamente esaminandone. Attestò questi pertanto nella relazion che distese della fatta osservazione, essersi mantenute illese da ogni macola evidentemente morbosa le viscere tutte, salvo la Vescica, i Pulmoni tutti, ed i Reni. La prima, comecchè nessuna esulcerazione mostrasse, sfornita nondimeno era di quell' untuoso intonico, di cui spalmata esser suole da certa sua natural mucilagine: ed, oltreciò, acquistato aveva una tal durezza callosa, che possente era ad impedire a quel complesso di trasverse muscolose fibre, cui gli Anatomici *Sfintere* (67), cioè astringente soglion chiamare, la necessaria dilatazione. I Polmoni poi incangreniti e nericanti dieder fuori, spremendogli, della putrida linfa; e tanto il destro che 'l sinistro Rene, smarrita la natural consistenza, e gialleggianti apparendo, marcios erano, e guasti.

(66) Quæ sequuntur, nunc primum edimus ex auctoris autographo. Desunt tamen, quæ de additionibus ad Bellarminii controversias, de qua aliis ineditis Card. Ptolomæi opusculis tractanda promittebantur in Diario litteratorum Italiæ T. XXXVIII. p. I. pag. 98. Nam de hisce omnibus commentariolum a se elucubratum, atque ad P. Petrum Catherinum Lexium Somaschæ Congregationis, ut in alio Diarii illius volumine ederetur, missum magnâ ex parte periisse dolet elogii auctor doctissimus P. Petrus Maria Salomonius.

(67) In Greco Σφιγκτὴρ *Sphincter*.

LXXI.

Digitized by Google

LXXI. Terminata l'anatomica iſpezione, ed imbalſamato quel Corpo, eſpoſto fu, dappoichè l'ebbero riveſtito, in quel medeſimo giorno, che cadde in Domenica, dopo deſinare nella prenominata maeſtoſa Chieſa di Sant' Ignazio; dove ſino all'imbrunire intervennero a cantarvi di man' in mano l'Ufizio de' defonti, varj ordini di Regolari, ſiccome dopo la morte de' Cardinali ſi coſtuma di fare. Ma in occaſione di tal ſolenne Funerale puote affermarſi, che a quella pompa, la qual ſempremai ricuſò intorno a ſeſteſſo, mentr'era in vita, l'umiliſſimo Perſonaggio, luogo da altri, e meritamente ſi deſſe, ad effetto di rendere a lui già morto con tutta la poſſibil magnificenza gli ultimi onori. Ora quel grande auguſto Tempio, che ſpogliato, e nudo, tutto in ſe racchiude il più maeſtevole e vago dell' Architettura, parato a lutto, e velato, ſenza punto alterarne l'ammirabil diſegno, da' bruni addobbi, ma di ſpeſſi galloni d'oro ſcompartiti, e nobilmente fregiati, con bella varietà e ſimmetria di feſtoni, di gocciole, e di ſvolazzi; in quello, che gli occhi rapiva de' riguardanti, eccitava tutti a dolore, ed a mandar de' caldi ſoſpiri; mirabilmente ſervendo quella medeſima così ſeria e grave ſplendidezza, quà, e là maeſtrevolmente diffuſa, a far che e 'l bruno e il lutto n'aveſſe maggior riſalto, e così dalla funeral pompa foſſe la viſta riempita con tutto quel, ch'ella aveva di funeſto e di tetro: e ciò che ad alcuno ſembrar poteva eccеſſivo ſfoggio d'affetto, opportuniſſimo era a viepiù riſvegliar nella memoria di tutto il popolo colà concorſo, e ſpecialmente de' religioſi ſuoi Confratelli ivi aſſiſtenti, i molti ſublimi, e ſplendidiſſimi pregj del Porporato defonto, a cui meſti ed afflitti giacente, mirandolo in ſul funebre letto, e da lungo, ordine d'acceſi doppieri intorniato, non potean fare a meno, oltre le fervoroſe preci, in ſuffragio dell' Anima ſua (ſeppur n'aveva biſogno) a Dio indirizzate, di non tributare, in ſegno d'un grave rammarico, copioſe lagrime.

LXXII. Così terminato il primo giorno del Funerale con l'ufiziarvi che fecero i Religioſi di molte Regole, la mattina del vegnente lunedì, e ventuneſimo di Gennajo portoſſi alla Chieſa di Sant' Ignazio il regnante Pontefice Benedetto XIII., ove, dopo d'aver prima detta all'Altar maggiore la Meſſa baſſa di requie, aſſiſtè in Trono alle ſolenni Eſequie, celebratevi dal ſacro e porporato Collegio, ſin al numero di trenta Cardinali, i quali, compita che ebbero quell'eſequial Funzione, non ſapean ſaziarſi di rammemorare e d'encomiare a gara le molte inſigni virtudi, le quali sì bello ſpicco e frutto, ad util di ſanta Chieſa, fatto avevano ſempre nell'eſtinto, e compianto loro Collega. Poſcia, circa l'ore ventidue dell'iſteſſo giorno, tutt' i PP. Geſuiti in Roma eſiſtenti, ad oggetto d'unitamente ſoddisfare all'obbligo loro, e di dar moſtra pubblicamente di cordoglio, e di affetto verace verſo il degniſſimo lor Confratello, adunati in corpo nel Tempio prenominato, preſente tuttora il Cadavero, col cantar l'Ufizio de' defonti, agli altri molti ſuffragi diedero compimento.

LXXIII. Gli ſi diè finalmente la ſera (ſino a qual tempo, ſenzachè giammai ſi diradaſſe, continuò la calca del popolo accorſo a sì nobile e decoroſa funeral pompa, e non ceſſando di ripeter ſovente; che la Morte rapito aveva un grand'Eroe al venerabil Collegio de' Cardinali) di quel medeſimo dì Sepoltura; e, poichè ordinato aveva il Porporato, che il corpo ſuo in quella doveſſe aver luogo, la quale a' PP. del Collegio Romano è comune, in una caſſa di piombo eſſendo quello ſtato chiuſo, inſieme con una memoria in pergamena, e di poi per entro una ſopracaſſa di legno; fu queſta appoggiata e murata accanto al pilaſtro, che è nella Sepoltura ſuddetta dalla ſiniſtra parte, con ſemplice e convenevole Iſcrizione nella fronte del Depoſito impreſſa.

Digitized by Google

LXIX. (66) Disciolta pertanto quella grand' Anima da' lacci terreni, con suo inesplicabil giubbilo, com' ognun facilmente potrà persuadersi, ma con universale cordoglio di tutti gli ordini di persone; trasportato fu poi il Cadavero dal religioso appartamento del Romano Collegio nel vicino Palazzo, dal defonto Cardinale, siccome è stato narrato, non per suo comodo, ma per quello della sua Corte, preso a pigione; e quivi de' sacri abiti cardinalizj vestito, e nella Sala dell' udienza, giusta il consueto, esposto. Sicchè i primi onori, dopo la sua morte, fatti furono al Tolomei da una gran folla di ogni classe di genti, le quali continuamente colà concorsero, finchè aperto e libero rimase l' ingresso, non meno a veracemente compiangerlo, che a commemorare, e commendare le sue molte, ed insigni Virtudi. Nè si trattennero in soli sospiri, ed encomj. Parecchie persone, ed eziandio molto qualificate, con tai premurose istanze, che passarono ad esser molestie, dimandarono alcun ritaglio ed avanzo de' panni, e vestiti da lui già adoperati, che bisognò contentarli. Anzi una buona donna Inglese trovò astutamente la maniera di farsi padrona del Berretin rosso, ond' era coperto il capo dell' illustre Defonto, senzachè alcun degli astanti custodi dovesse farne scalpore. Vi capitò ella già provveduta d' un bel Berrettino, e fiammante da Cardinale; ed appressata che si fu al funebre letto, così bellamente, e con tal divozione stese la mano per far il cambio di quel suo e seco recato con l' altro, che nessuno osò d' impedirla. Datosi in tal maniera qualche sfogo al dolore dal popolo colà concorso, ed avutane qualche sorta d' alleviamento da quegli avanzi prenominati di cose usate, la sera del dì diciannovesimo di Gennajo, dal suddetto Palazzo, trasportato fu quel Cadavero per mezzo d' un' abbrunata Carrozza alla prossima Chiesa del Collegio Romano, detta di Sant' Ignazio, e ricevutovi alla porta maggiore da tutti i PP. della Compagnia quivi dimoranti, in buon' ordine, e con accese falcole, per tal funzione schierati, e soprammodo dolenti per la gran perdita.

LXX. Indi nella mattina del seguente giorno, ventesimo di Gennajo, e dopo ventinov' ore, dacchè era morto il Cardinale, si venne dal Cerusico, da cui servivasi quel Collegio, all' apertura del Cadavero, tutte le interne sue più nobili parti accuratamente esaminandone. Attestò questi pertanto nella relazion che distese della fatta osservazione, essersi mantenute illese da ogni macola evidentemente morbosa le viscere tutte, salvo la Vescica, i Pulmoni tutti, ed i Reni. La prima, comecchè nessuna esulcerazione mostrasse, sfornita nondimeno era di quell' untuoso intonico, di cui spalmata esser suole da certa sua natural mucilagine: ed, oltreciò, acquistato aveva una tal durezza callosa, che possente era ad impedire a quel complesso di trasverse muscolose fibre, cui gli Anatomici *Sfintere* (67), cioè astringente soglion chiamare, la necessaria dilatazione. I Polmoni poi incangreniti e nericanti dieder fuori, spremendogli, della putrida linfa; e tanto il destro che 'l sinistro Rene, smarrita la natural consistenza, e gialleggianti apparendo, marcios erano, e guasti.

(66) Quæ sequuntur, nunc primum edimus ex autoris autographo. Desunt tamen, quæ de additionibus ad Bellarminii controversias, de qua aliis ineditis Card. Ptolomæi opusculis tractanda promittebantur in Diario litteratorum Italiæ T. XXXVIII. p. I. pag. 98. Nam de hisce omnibus commentariolum a se elucubratum, atque ad P. Petrum Catherinum Lexium Somaschæ Congregationis, ut in alio Diarii illius volumine ederetur, missum magna ex parte periisse dolet elogii auctor doctissimus P. Petrus Maria Salomonius.

(67) In Greco Σφιγκτὴρ *Sphincter*.

Digitized by Google

LXXI. Terminata l'anatomica iſpezione, ed imbalſamato quel Corpo, eſpoſto fu, dappoichè l'ebbero riveſtito, in quel medeſimo giorno, che cadde in Domenica, dopo deſinare nella prenominata maeſtoſa Chieſa di Sant' Ignazio; dove ſino all'imbrunire intervennero a cantarvi di man' in mano l'Ufizio de' defonti, varj ordini di Regolari, ſiccome dopo la morte de' Cardinali ſi coſtuma di fare. Ma in occaſione di tal ſolenne Funerale puote affermarſi, che a quella pompa, la qual ſempremai ricuſò intorno a ſeſteſſo, mentr'era in vita, l'umiliſſimo Perſonaggio, luogo da altri, e meritamente ſi deſſe, ad effetto di rendere a lui già morto con tutta la poſſibil magnificenza gli ultimi onori. Ora quel grande auguſto Tempio, che ſpogliato, e nudo, tutto in ſe racchiude il più maeſtevole e vago dell' Architettura, parato a lutto, e velato, ſenza punto alterarne l'ammirabil diſegno, da' bruni addobbi, ma di ſpeſſi galloni d'oro ſcompartiti, e nobilmente fregiati, con bella varietà e ſimmetria di feſtoni, di gocciole, e di ſvolazzi; in quello, che gli occhi rapiva de' riguardanti, eccitava tutti a dolore, ed a mandar de' caldi ſoſpiri; mirabilmente ſervendo quella medeſima così ſeria e grave ſplendidezza, quà, e là maeſtrevolmente diffuſa, a far che e 'l bruno e il lutto n'aveſſe maggior riſalto, e così dalla funeral pompa foſſe la viſta riempita con tutto quel, ch'ella aveva di funeſto e di tetro: e ciò che ad alcuno ſembrar poteva eccеſſivo ſfoggio d'affetto, opportuniſſimo era a viepiù riſvegliar nella memoria di tutto il popolo colà concorſo, e ſpecialmente de' religioſi ſuoi Confratelli ivi aſſiſtenti, i molti ſublimi, e ſplendidiſſimi pregj del Porporato defonto, a cui meſti ed afflitti giacente, mirandolo in ſul funebre letto, e da lungo, ordine d'acceſi doppieri intorniato, non potean fare a meno, oltre le fervoroſe preci, in ſuffragio dell' Anima ſua (ſeppur n'aveva biſogno) a Dio indirizzate, di non tributare, in ſegno d'un grave rammarico, copioſe lagrime.

LXXII. Così terminato il primo giorno del Funerale con l'ufiziarvi che fecero i Religioſi di molte Regole, la mattina del vegnente lunedì, e ventuneſimo di Gennajo portoſſi alla Chieſa di Sant' Ignazio il regnante Pontefice Benedetto XIII., ove, dopo d'aver prima detta all'Altar maggiore la Meſſa baſſa di requie, aſſiſtè in Trono alle ſolenni Eſequie, celebratevi dal ſacro e porporato Collegio, ſin al numero di trenta Cardinali, i quali, compita che ebbero quell'eſequial Funzione, non ſapean ſaziarſi di rammemorare e d'encomiare a gara le molte inſigni virtudi, le quali sì bello ſpicco e frutto, ad util di ſanta Chieſa, fatto avevano ſempre nell'eſtinto, e compianto loro Collega. Poſcia, circa l'ore ventidue dell'iſteſſo giorno, tutt' i PP. Geſuiti in Roma eſiſtenti, ad oggetto d'unitamente ſoddisfare all'obbligo loro, e di dar moſtra pubblicamente di cordoglio, e di affetto verace verſo il degniſſimo lor Confratello, adunati in corpo nel Tempio prenominato, preſente tuttora il Cadavero, col cantar l'Ufizio de' defonti, agli altri molti ſuffragi diedero compimento.

LXXIII. Gli ſi diè finalmente la ſera (ſino a qual tempo, ſenzachè giammai ſi diradaſſe, continuò la calca del popolo accorſo a sì nobile e decoroſa funeral pompa, e non ceſſando di ripeter ſovente; che la Morte rapito aveva un grand' Eroe al venerabil Collegio de' Cardinali) di quel medeſimo dì Sepoltura; e, poichè ordinato aveva il Porporato, che il corpo ſuo in quella doveſſe aver luogo, la quale a' PP. del Collegio Romano è comune, in una caſſa di piombo eſſendo quello ſtato chiuſo, inſieme con una memoria in pergamena, e di poi per entro una ſopracaſſa di legno; fu queſta appoggiata e murata accanto al pilaſtro, che è nella Sepoltura ſuddetta dalla ſiniſtra parte, con ſemplice e convenevole Iſcrizione nella fronte del Depoſito impreſſa.

Digitized by Google

LXXIV. Apertoſi, dopo tutto queſto, e pubblicamente lettoſi il Teſtamento del Cardinale, in cui (come ſe neſſun parente avuto aveſse nel Mondo, e ſpenta affatto foſse la ſua nobil proſapia) iſtituì erede il Romano Collegio, ſenza peraltro dimenticarſi di varie generoſe ricognizioni a tutti quegli della ſua Corte; dappoichè dati furono ſpeditamente gli opportuni ordini, per mandar a eſecuzione alcuni particolari legati e per lo Muſeo Chircheriano, e per lo mantenimento d' un compagno al Bibliotecario, e per alcune altre pie opere, ſecondo l' intenzione dell' Eminentiſſimo Teſtatore; toſto ſi pensò da' provvidi Superiori di quella Gregoriana Univerſità a ricambiar l' affetto d' un sì eroico Benefattore con quelle vive e pubbliche dimoſtrazioni d' onor inſieme, e d' alto cordoglio, le quali prontamente effettuar ſi ſogliono da una religioſa, e ſplendida gratitudine.

LXXV. Fu perciò dato l' avviſo al P. Contuccio Contucci, uno de' due Maeſtri di Rettorica nella prenominata Univerſità, acciocchè componeſse una Latina Orazion funerale, ad oggetto di moſtrare al Mondo un ritratto al naturale, e compito di tutte quelle inſigni ammirabili doti, le quali a tutto potere ingegnato s' era di naſcondere in vita il noſtro umiliſſimo Letterato. Quindi è che l' ultimo di Gennajo dell' anno ſteſso 1726., e trediceſimo dopo la morte del Tolomei, nella Sala maſſima del Collegio Romano, avanti a diciotto Eminentiſſimi Cardinali, a molti Prelati, ed a folto numero d' altri eruditiſſimi aſcoltatori, recitate fur dal mentovato Oratore le lodi del Porporato defunto, a dimoſtrare imprendendo, come perfettamente eſeguì: *Che quantunque foſs' egli ſtato ſempre da tutti conſiderato, come un inſigne eroico Soggetto, nel quale una univerſal' erudizione, ed un' eſemplar coſtume uniti inſieme ſi foſſero, a formar l' eccellenza di ſue Virtudi; avea egli non pertanto colla finezza della dottrina ſoſtenuto l'alto concetto da tutti quanti ideato della vaſtità del ſuo ſapere; e coll' integrità degli ſpecchiati ſuoi portamenti ſuperata la fama precorſane per ogni lato.* Ond' è che aſcoltato con approvazione ed applauſo concorde, queſto sì bene organizzato ed elegante componimento; ad appagar le brame di molti, ed a vie maggiormente perpetuar nella memoria de' poſteri le illuſtri religioſiſſime azioni d' un tal Cardinale, fu poco dopo, colle ſtampe pubblicato in Roma, e l' anno ſeguente 1727. in Colonia.

LXXVI. Divulgataſi frattanto, e ne' noſtri, e ne' lontani paeſi l' infauſta novella della morte del Tolomei, è incredibile il diſpiacere, che in ogni genere di perſone ſi riſvegliò, e maſſimamente in chi giuſto concetto aveva di lui: tantopiù che eſſendo alle lor patrie tornati que' moltiſſimi foreſtieri e pellegrini, i quali nell' antecedente anno Santo 1725. riempita avevano, benchè sì ampla, la Città di Roma, all'udire il funeſto avviſo, non riſtettero eglino a più e più volte confermar le ſtupende qualità e doti di sì degno Soggetto, che ſi andavano raccontando, come autorevoli teſtimonj di viſta, e di coſe freſcamente da loro ammirate.

LXXVII. Ma il Collegio Romano a neſſun l' ha ceduta in ciò che s' attiene ad eternare la ricordanza di chi arrecato gli aveva cotanto ſplendore, e cotanti miglioramenti. Non contento perciò d' aver mandata ſotto i torchj la panegirica funerale Orazione (68), volle in ſu' marmi eziandio incider gli encomj del ſuo inclito Allievo inſieme e Maeſtro, ed inſigne Benefattore. Laonde nella Chieſa di Sant' Ignazio, in ſu quella parte del pavimento, da cui ſi cuopre la comun ſepoltura di que' Religioſi, e dov' ei fu ſepolto, non s' indugiò ad incaſtrarvi un' onorevole lapida ſepolcrale, arricchita dell' Arme di caſa Tolomei, conſiſtente in tre mezze Lune in campo azzurro, due delle quali al di ſopra ſituate, alquanto le ſepara un' argentea faſcia

(68) Hanc orationem Elogio ſubijciemus.

dalla

Digitized by Google

dalla terza che ſta al di ſotto ; con diverſi rabeſchi, ed altri abbellimenti, ed il tutto con modeſta vaghezza lavorato a commeſſo piano di marmi di più colori. L'Epitafio ſcolpitovi, e regiſtrato eziandio, ma con certo lieve abbaglio nel fine tra le memorie eruditiſſime di Trevoux, mentre da' dottiſſimi loro Autori, della riferita funerale Orazione ſe ne fa con accuratezza l'eſtratto, ſi è il ſeguente, che quì ſi traſcrive a capello, come appunto ſta in ſu la Lapida.

IO. BAPT. TIT. S. STEPH. IN. M. CAELIO
PRESB. CARD. PTOLEMAEVM SOC. IESV
ERVDITIONE PIETATE PRVDENTIA EXIMIVM
COLL. ROM. HAERES
SVVM OLIM ALVMNVM
MOX DOCTOREM PRAESIDEM DECVS
ET QVOAD VIXIT CONVICTOREM
EODEM HIC CVM SOCIIS TVMVLO
VOLENTEM COMPOSVIT ANNO MDCCXXVI.
OBIIT XIX. IAN. AETAT. LXXII.

LXXVIII. Oltracciò, ad effetto che nella mente de' Soggetti tutti di quella fioritiſſima Univerſità, l'idea di lui ſempre viva ſi conſervaſſe, ed in tal guiſa a ſovente contemplarla allettati, iſpirar ſi ſentiſſero, dal riflettere allora alle tante ſingolariſſime abilitadi in ogni ſorta di nobile ed erudito impiego da lui moſtrate, un caldo affetto alla Pietà, ed alle bell' Arti, per imitarlo, ordinato fu che alcuni Ritratti, e in varie maniere ſe ne faceſſero, ed un Buſto in particolare, per mezzo della maſchera già formata di Geſſo, a perfezion modellato ; a cui è ſtato dato luogo nella teſtata del primo andito del Muſeo Chircheriano, quaſichè ad eſſo preſedere inavvenire doveſſe : e meritamente, concioſſiachè ſotto il reggimento del Tolomei, e col ſuo grand' ajuto, e favore, mentr'al governo preſedè del Romano Collegio, quel Muſeo riſorgeſſe, e ad aver gran nome cominciaſſe, come già nell' Articolo XXXI. di queſt' Elogio ſi dimoſtrò, e prima eziandio nell' Elogio fatto al P. Filippo Bonanni, e nel Tomo XXXVII. del Giornal de' Letterati d' Italia inſerito.

LXXVIIII. Speriamo poi di veder'a ſuo tempo viapiù meſſe in chiaro lume le ſegnalate geſte del Cardinal Tolomei dalla celebre adunanza degli Arcadi, infra'quali, col nome di *Filoteo Aridio* era ſtato acclamato ; poichè ſappiamo eſſere ſtato da eſſa ſaggiamente decretato di alzargli nel Paraſio Boſco l' onorevole Lapida con la dovuta Iſcrizione, come ad un de' più illuſtri lor Compaſtori, e di fare ſtender il ragguaglio della ſua vita, per inſerirla inſieme col ſuo Ritratto tra le altre ſcelte degli Arcadi inſigni. Ben è vero che per non eſſerſi dall' Arcadia potuto avere per tempo il ragguaglio ſuddetto, non lo potrem forſe vedere nel quarto Tomo *delle vite degli Arcadi illuſtri*, che attualmente in Roma ſta ſotto il torchio (69), ma in altro ſeguente, quando riſolveraſſi di metterlo alla pubblica luce.

LXXX. Finalmente nel rifletter, che ognun potrà fare, agli eſaltamenti di queſt' eruditiſſimo Uomo, ed alla gloria, che contra la voglia di lui, il miſe ſempremai in viſta del Mondo, da cui ammirati ne furono i molti e ſtimabiliſſimi pregj, tro-

(69) Intanto così ſi dice da chi ha ſteſo queſt' Elogio ; poichè fu fatto nell' anno 1726. in Roma.

verà

verà eſſerſi appieno ciò avverato, che col maraviglioſo ſuo eſtro poetico eſpoſe già, in un de' ſuoi eſtemporanei Canti, il celebratiſſimo Cavaliere Bernardino Perfetti, Seneſe, nello ſcorſo Anno Santo 1725., tra gli applauſi di tutta Roma, laureato ſul Campidoglio. Or queſti nella ſua prima dimora, ch' è fece in Roma nell'Anno 1712., improvviſando una volta nel Seminario Romano, e datogli, tra varj altri temi, da cantarvi ſopra, e diffondervi ſi co' ſuoi ſpiritoſi Toſcani verſi, il ſeguente: *La Gloria corre dietro a chi la fugge*, e preſente trovandoſi, in luogo è vero appartato ed aſcoſto, ma ove potea comodamente udirſi quant'aveſſe detto quel famoſo Poeta, il Cardinal Tolomei, tra gli eſempli dal Perfetti arrecati a comprovar l' argomento ſuddetto, uno ſi fu quel della Porpora Cardinalizia, di freſco al Tolomei conferita: facendo allora con tutta la ſua grand' energía e vivezza chiaramente conoſcere gl' incomparabili meriti di sì qualificato Soggetto, e da eſſi larga vena ſomminiſtrandogliſi a ſpiritoſamente verſeggiare, ed a far begli augurj di maggior gloria al magnanimo Sprezzatore di eſſa.

LXXXI. Vero ſi è che alcuni ſaggi uomini, e che nell' eccleſiaſtica erudizione l' intendono molto avanti, portan ferma opinione, che più aſſai e di qualunque poetica Cantilena in ſua lode, e di Ritritti, e di Vite, e di Lapide, ad eſaltarlo varrebbe, e a dar un bel ſaggio del ſuo acuto intelletto, e del vaſto ſapere, la pubblicazione della ſua Giunta, o ſia *Opera Addizionale*, benchè a perfezion non condotta, da lui con tanto ſtudio e ſudor lavorata, alle Controverſie dell' incomparabile Cardinal Bellarmino.

XVIIII.

CONTUCCII CONTUCCI SOC. JESU

Oratio habita in funere Eminentiſſimi, ac Reverendiſſimi Joannis Baptiſtæ Card. Ptolemæi Prid. kal. Februarii MDCCXXVI. *in aula maxima Collegii Romani, coram Eminentiſſimis S. R. E. Cardinalibus.*

SI quantùm ad nominis memoriam valet ſummorum hominum virtus, EE. PP., tantum poſſet ad vitæ perennitatem: ut Jo. Baptiſtæ Cardinalis Ptolemæi nomen nulla unquam delebit oblivio; ita eum viventem nulla mortis acerbitas abſtuliſſet. Sed quoniam ea vera laus eſt, quæ homini poſt mortem tribuitur; quòd in ultimo vitæ actu deprehendi, quanta ſit, virtus ſolet, communi eum oportuit naturæ fato concedere, ut quem præſentem videre deſiiſſemus, poſteritas intueretur. Atque ille quidem moriens cæpit anteactæ vitæ fructum, cùm ita ductum funus eſt, ut ejus cineribus non privatus, ſed publicus, non aliquorum hominum, ſed omnium ordinum dolor parentaret. Quis non ingemuit ſuperioribus diebus accepto tantæ cladis nuncio? Quis non ad eum complorandum venit, cujus ad ſalutem vitæ quoque partem ſuæ conferre, ac contribuere voluiſſet? Cùm omnes ita lamentarentur, quaſi in domeſtico luctu, ita per urbem mœſti incederent, ut ea omnium vox eſſet, ampliſſimum virum ſummâ religione, doctrinâ, æquitate, conſtantiâ ſublatum, atque extinctum eſſe! Miſerum me, qui refrigerato aliorum dolore refricare memoriam tantæ orbitatis cogor! Quid attinuit, inſtructis ad emortualem hunc apparatum parietibus, doloris quoque noſtri

Digitized by Google

noſtri vocem élicere ; quaſi parùm doluiſſemus , quòd ad hanc diem conticuimus ! Debebat quidem Societas , quam ille amantiſſimè ſemper complexus eſt , cujus & in ſinu diem ſuum obiit, præcipuas ejus funeri lacrymas : ſiquidem præcipuæ ullius eſſe potuerunt . Videri tamen poterat , & promeritis gratiam , quam poſſet , & benevolentiæ officium præſtare ; cùm nec dolori levamen , nec deſiderio modum parem ullum inveniret . Verùm cum perinde omnes doluerint , quaſi privatim ad ſingulos tota luctûs acerbitas pertineret, iiſque retractandis animus gaudeat , quæ olim inflicta dolorem attulerunt ; faciam , ut actæ ab eo vitæ repetita memoria ejus partis , in quam dominata mors eſt , interitum conſoletur . Quanquam non ille oris , ne a quoquam pingeretur , occultandi cupidior , quàm animi fuit ; itaque vixit , ut præclare ab eo tum cogitata , tum facta admirari quidem ſatis dignè vix quiſquam , laudare certè nemo poſſit . Verùm cùm ipſa ſibi indicio ſumma virtus ſit ; nec ita vir ampliſſimus latuerit , ut non & multa publicè , & plura privatim apud nos virtutis ſuæ monumenta reliquerit , aliquam me ejus animi imaginem adumbraturum eſſe confido , ſi palam fecero , eam fuiſſe illius vitæ rationem , ut licet & literis , & moribus ſummus apud omnes habitus ſemper ſit , doctrinæ tamen laude hominum de ſe judicia verè tueretur , vitæ vero probitate famam etiam ſuperaret .

Pervetus eſt , & in primis Etruriæ nobilis Ptolemæorum familia , quæ cùm illuſtribus ad laudem viris belli , domique floruit , tum eâ ſemper pietate fuit , ut duodeviginti ex eâ prodierint Cælitum honoribus conſecrati . Hujus ex familiæ genere eo , quod Piſtorii conſedit , natus Joannes Baptiſta eſt , qui quid egregia indoles ſpectaret , eaque poſſent virtutis ſemina , quæ a majoribus acceperat , jam inde a puero prodidit ; cùm repudiatis illius ætatulæ lenociniis in paternæ domûs bibliothecâ frequens aderat ; viribuſque præclaro oneri adhuc imparibus codices evolvere , perpolire , digerere otium ducebat ſuum ; quaſi jam tum animus ex illa annorum immaturitate , ut literarum cognitione frueretur , excedere properaret . Itaque pueritiâ Florentiæ poſitâ in Collegium Clementinum Romam veniens eos brevi progreſſus fecit , ut de philoſophicis theſibus , quas ſibi nuncupaverat , reſpondentem audiens Jacobus Cardinalis Roſpigliosius talem Joannem Baptiſtam futurum palam præſagiret , qualem exitus comprobavit . Etenim ut prima artium rudimenta , quæ ſummi olim artifices poſuerunt , admirationi eſſe ſolent ; quòd tanquam in ſemine continetur in eis , quæ ſe poſtea explicuit , maturitas operum , & amplitudo ; ita cùm primùm ab eo fieri literarum periculum cæptum eſt , ea omnibus , qui illum propiùs norant , injecta ſpes eſt , nec ſummum literis ingenium , nec ſummas honoribus literas defuturas . Verùm ille infra ſe ratus , quicquid polliceri ſibi ambitio poterat jam pridem animum induxerat , ut ne ſpem quidem ſibi honorum reliquam ullam faceret , & domeſticorum de ſe conſilia ne valerent , novo vitæ genere interciperet . Itaque Senis , quô ad juris cognitionem diverterat , Romam profugiens in Societatem admitti voluit .

Id illi tempus fuit , cùm oceanum imitatus omnium littorum tractus fluctibus alluentem , quicquid bonarum artium fuit , tam acriter pervaſit , ut mirum ſit res tam multiplices , tam varias unius hominis intelligentiâ contineri potuiſſe . Nam & græcis literis eſt , & latinis omnibus eruditus , quas cùm Raguſii , Romæque docuit , ea audientium animos opinio inceſſerat , ut in eo & oratorum copia , & poetarum ſales coaluiſſe viderentur ; & harum artium humanitatem ita graviorum ſeveritate temperavit , ut temporis ad diſcendum anguſtiis induſtriâ productis , annorum curſum ingenii motibus anteiret . Itaque vix emenſo Theologiæ curriculo ſacras literas interpretatus ad populum eſt ſummo cum plauſu , quas Hebraicè ſcriptas , Chaldaicè , Syriacè , ut ipſis

ex

Digitized by Google

ex fontibus plenius hauriret, quater non relegit ſolum, ſed ſecum eſt diligentiſſimè meditatus; mox propter egregiam prudentiæ famam in ipſo ætatis flore publica Societatis univerſæ negocia procurare juſſus juriſprudentiam adeo tenuit, ut qui eâ laude tum temporis florebant, ad eum conſulendum maximè convenirent. Id enim illi fuit in omni vitâ proprium, ut non ſummatim res delibaret, quarum tractatio demandata ipſi fuerat, ſed penitus inquireret, ne quid unquam aut ſciendi cupidiſſimum animum lateret, aut ſubitò obiectum agendi maturitatem retardaret. Hæc illum agentem implorare quodammodò philoſophia viſa eſt, quam in hoc Lycæo cùm traderet, tanti ad eum concurſus fieri ſunt ſoliti, ut quaſi è veteri illâ Græciâ aliquis extitiſſet, conferto gymnaſio qui ſuperfuerant, in ipsâ feneſtrarum intercapedine, quæ dicebantur, exciperent. Erat in eo incredibilis quædam ad res inveſtigandas ſagacitas, ad ſubtiliter de obſcuris differendum firmitas, mira verò ad excogitandum ferocitas; quam omnem ingenii vim cùm in antiquorum, recentiorumque placitis ad normam exigendis adhibuiſſet, multaque de ſuo contuliſſet; ea extitit philoſophiæ ſpecies, quæ non auditorum ſolùm qui tum fuerunt, oculos occupavit; ſed editis libris hærebit in poſterorum animis; nec ulla unquam de eâ temporum memoria conticeſcet. Ex his ille naturæ penetralibus, quòd ſolido eo fructu carent, qui ex theologicis diſciplinis percipitur, gradum fecit ad controverſas fidei quæſtiones, quas cùm primùm tradere inſtituit, ita complexus animo eſt, ut in eis enodandis reliquum ferme vitæ ſuæ tempus omne conſumpſerit. Nihil unquam arbitror poſtremis his temporibus ab hæterodoxis hominibus aut pravè excogitatum, aut contumaciter dictum, quod ille non & diligentiſſimè conquiſierit, & validiſſimè refutaverit: quod ut aſſequeretur, iterum ſacras omnes literas, ſanctorum Patrum monumenta, Conciliorum ſanctiones, Pontificum decreta non recoluit ſolùm, ſed contulit, comprehendit, digeſſit tanto labore, ut animo quidem viveret, corpore verò tanquam alieno uti videretur.

Quanquam non ille tum primùm laborioſiſſimam hanc vitæ rationem inſtituit; in qua & conſtanter perſtitit. Quandiu ipſi licuit, licuit autem ferè ſemper, non niſi perraro pedem domo extulit. Interdixerat enim ſibi earum rerum voluntates, quæ curioſiùs ſpectari Romæ ſolent. Solidos itaque dies in literis cùm collocaſſet, noctes addebat, quas, ut plus otii daretur, trigintaquinque annis incænatus traduxit. Ubi autem ſomnus oppreſſiſſet, aut ſedens, aut etiam de genu capite ad congeriem librorum reclinato, aut ſuper lectulum abiectus, ut erat, veſtitus ad pauciſſimas horas quieſcebat. Quid illi Tuſculanas apricationes, quid Tiburtinas obiiceres, quibus deditus ſtudiis animus non tam delectatur, quàm indiget? Ut Terentianus ille Laches alternâ locorum mutatione ruris urbiſque moleſtiam expuebat, ita laborioſiſſimus vir, ſi quando graviorum literarum ſatietas cæperat, ad amæniores animum traducens, quam agrorum aſpectus attuliſſet, ex ipſa literarum varietate ſuavitatem nanciſcebatur. Itaque ex hoc veluti ſtudiorum diverticulo tantam ſibi ex temporum memoriâ terrarum ſitu, populorum rationibus, doctrinæ copiam comparaverat, tàm tenaciter memoriâ retinebat; ut cùm opportunitas ſe dabat, aut privatim, aut publicè ea, quæ agebantur, exemplis illuſtrans, de futuris ex iis, quæ præceſſerant, prudentiſſimè conijciens in ſummâ rerum varietate, aut difficultate tanquam de rebus exploratiſſimis ſententiam diceret. Sentiunt, qui illum norant, quàm non hæc a me oratoriè dicantur. Cùm enim omnium difficillima doctrinæ ſimulatio ſit, nec inimicius famæ quicquam, quàm quibus illa parta eſt, cauſas ſæpius tractare; quis in hac tantâ literatorum hominum copiâ fuit, qui non præclariſſima de eo judicia fecerit; nec ita illum ſemper audierit, ut nova ſemper apud ſe exiſtimationis illius acceſſio fieret? Quæ de eo ſummo-

rum

Digitized by Google

rum Pontificum opinio fuit ? Quam latè Europa tota , quàm incredibilis fama peragravit .

Unus ille adduci tamen nunquam potuit, ut non dicam honorificè de se, sed commodè sentiret. Fuit in eo non modò supercilium nullum , sed miro quodam lepore condita comitas, & modestia, quæ gratior ad omnes in iis accidit , in quibus non inopis animi testimonium quoddam est, sed virtutum honestamentum maximarum. Et verò cui non mirum videatur, in tanta sciendi copia neminem ab eo unquam superbius appellatum, nihil arroganter dictum, cùm tam facile subrepat in animum opinio quædam de nobis tacita, & quod de Aspendio illo Citharistâ e marmore facto Græcia prodidit, quem intus sibi canere opinata est , secundos de nobis rumores etiam fingamus ; cùm mira circa nos sit famæ taciturnitas ? Intellectum est , quampridem illo non rectèfactorum præmium , se rectèfacta sequeretur ; cùm retardatâ librorum editione, quos de controversiis fidei viginti ferè annis conscripserat, quòd propter summam doctrinæ copiam aliqua , ut fit , obscuriora iis acciderant, qui opus cognoverant ; adeo eorum judicio stetit , licet iis quæ obiiciebantur , mederi facile potuisset , ut nec eo tempore, nec dignitate auctus verbum fecerit de illis unquam ; nisi cùm moriens comburi mandavit. Quod quale sit, facile conijcient , qui reputent , nihil nec gravatius homines amittere , quàm fructus ingenii ; nec ægrius facere , quàm ut eorum judiciis acquiescant, qui minus literis, & ingenio valere videantur . Verùm non ejus animi erat , laudem sequi . Ut erat ad summa natus , patriam , opes spem reliquæ vitæ omnem adolescens natu domi suæ major repudiaverat. Parum id quidem visum ei est. In ipso ferme Religiosæ vitæ aditu Cælum hoc Italicum , chara omnia, quæ superfuerant, devovit : in Indias enim ablegari impensè petiit , plenam sane laboris & periculorum provinciam : quod illi cùm non processisset , in remotiores saltem Societatis domos mitti postulavit. Itaque cùm Ragusii doceret , eam linguam probè didicit , qua in Sacris per Illyricum expeditionibus uteretur. Negatum idipsum est. Ergo cùm in hac Urbis celebritate vivendum sibi esse intelligeret , in ipsa literarum luce latebras quæsivit , quibus ita uteretur, ut cùm domesticarum rerum custodia, innocentia , pietate nemini concederet ; omnibus verò ingenio , laboribus , literis anteiret , nihil tamen ex eis , ut apud se , aut apud alios honoratior fieret : delibaret . Neminem sane opinor , tam cupidè honores quæsisse, quam ille refugerit : in quo mira quædam contentio extitisse visa est ; cùm ita viveret , ut ad honores vel invitus velificaretur ; ita eos detrectaret, ut honoribus carere amplissimum duceret suorum præmium meritorum . Quid dicam nonnisi Pontificis imperio in eorum numero fuisse , qui Sacrorum cætuum in consilium adhibentur; cùm domesticas præfecturas adeò refugeret, ut ne demandarentur, mores quoque suos acerbissimè criminaretur ? Præfuit Collegio Romano ; quo in magistratu præire omnibus exemplo maluit, quàm imperio. Ita nihil eorum fuit , quæ agi a nostris solent aut privatim , aut publice , quibus ille summis licet curis distentus non perfungeretur. Quanquam inveteraverat jam in eo ejusmodi vitæ ratio, quæ, quòd nihil in speciem a communi aliorum consuetudine discreparet, supra cæteros eminebat . Efferebatur enim miro quodam non suæ solum , sed alienæ quoque salutis studio, quod ne tepesceret, tum voluntariis corporis afflictationibus , quotidianis precibus, hoc ipso tam severo vitæ genere operam dedit ; tum nihil obijciebatur animorum procurationi proficuum , quin exiliret e literariis adytis , molestiam ferret omnem , quò res vocabat , eo curam omnem transduceret, omnia faceret, ut aliorum periculis subveniret. Quanta olim vigilantia ad omnem pietatis sensum adolescentes instituit, in quibus Reipublicæ totius spes ad maturitatem adolescit?

Digitized by Google

ejus certè, qui adhuc ex eo numero Romæ vivunt non sine recordatione suavitatis pleniſſimâ meminerunt. Qui ejus vultus, quæ vox æstuantis animi testis fuit, cùm ad confertiſſimum populum in foro Agonali verba faceret, plaudentibus non concionis solùm vocibus, sed etiam lacrymis, quæ gratiores illi erant; quòd plus plaudenti proficerent, quàm dicenti. Ætate vero provectior ecquo unquam tempore destitit, aut confessionibus excipiendis, aut publicis concionibus, aut privatim mònendo ad meliorem frugem, quos poterat evocare! Hinc illa ærumnosorum hominum commiseratio; ab animis enim in corpora pietas redundabat. Hinc ille ardor animi; ut quidvis pati posset, ne cuipiam deesset. Homini, quem fœdè scabies exederat, in via jacenti obviam casu venerat: non dubitavit in humeros relatum ad valetudinarium deferre spoliis sanè eo illustrioribus onustus, quo vilioribus: optima se ipsum vincendo fecerat. Itaque cùm aliorum curam gerere primùm cæpit, is esse potiſſimum debuit, qui fuerat, ut optimè præesset; publicæ enim potestatis administras vigilantiam, prudentiam, religionem non adscivit, sed attulit, non auxit, sed illustravit. Unum est, de quo quæri jure possit, rem familiarem, industriânè magis auxerit, an in pauperes misericordiâ: quo in genere cum multa præclara, tum illud tanto viro digniſſimum. Cùm enim paucorum culpâ graviter apud populum offendiſſet ex Religiosis familiis quædam; ut nec domi ali sublatis piorum erogationibus, nec domo prodire sine convicio posset; ille iniquum ratus innocentiſſimos homines, quo in crimine non essent, ejus criminis pœnam sustinere, sacculis pane onustis super humeros impositis unà cum pleriſque ex hac domo annonam ad eos publicè comportavit. Ita sublato imperitorum errore priſtina bonorum liberalitas est, & benè de Ecclesia meritæ familiæ tranquillitas restituta. Secutum tempus illud est, cùm generalibus Societatis comitiis suffragator interfuit; quo tempore ne de eo Societati universæ præficiendo cogitari a quoquam posset, non solum ferociorem se apud reliquos ostendit; sed impetratis a Pontifice literis cavit, ne cogi posset. Ex quo facile coniici potest, quo ille animo fuerat in omni reliqua vita erga majores omnes præfecturas futurus; cùm ad eas detrectandas & liberior voluntas, & major authoritas in eo esset.

Verùm illuxit tandem Ecclesiæ sanè felix dies, in quem non posteritas solùm, sed ipsa æternitas intuebitur; cùm Clemens XI., cui hominis doctrina, religio, susceptì pro Ecclesia labores explorati probè erant, in ampliſſimum Ecclesiæ Senatum Joannem Baptistam adlegit. Præerat ille Collegio Germanorum, & Hungarorum; assidebatque eo tempore de theologia disputantibus. Ubi primùm de re totâ allatum ei est, primò intermitti quæstionem vetuit; mox cùm alii aliis nuncii succederent, coorta omnium admurmuratione conturbatus animo in conclave ita se abdidit, ut nemini sui adeundi potestatem eo die fecerit. Quas lacrymas secum tacitus fudit, quàm ex intimo animi sensu? Calamitas non extorsiſſet. Noctem vigilans longiſſimam ad Pontificem epistolam dedit, in qua nervos ingenii omnes in eo contendit, ut petitis ex Theologia rationibus demandatum honorem a se amoliretur: nequa vero egregiæ modestiæ desiderari pars ulla posset, naturam quoque, mores suos, anteactam vitam omnem accusavit graviſſimis sanè verbis, sed ad veri quandam similitudinem conceptis, ut non detrectando honorem sequi, sed abdicandi causas afferre videretur. Tulit quidem Pontifex ampliſsimum consilii sui fructum, quòd in summo omnium plausu ab eo solùm illud improbari intelligeret, quem ipse ornandum censuiſſet: atque, ut cetera deessent, literis ratus purpuræ splendorem deberi tam doctè, quam religiosè scriptis, asservari eas ad posteritatis memoriam voluit, & hominem, ne diutius obsisteret, [illegible]erii religione deterruit. Ille spe ad repugnandum præcisâ ita sibi dignitatis nomen

susti-

ſuſtinendum arbitratus eſt, ut nihil ex priſtinâ vitæ ratione remitteret, multaque fieret laborum acceſſio, nulla dignitatis. Quam autem ejus in omni vita pietatem fuiſſe neceſſe eſt; quod religioſæ vitæ ſtudium; cum legibus ſolutus, hæc ille voluerit eſſe honoris honeſtamentum, & incrementum ſui.

In Collegium Romanum ſecedens duorum conclavium anguſtias ampliſſimis ædibus prætulit. Nudi parietes; niſi quantum librorum loculi conveſtirent: nulla ad domeſticum uſum ſerica ſupellex; nihil omnino argenti. Hoc ille cultu, cum privatim agebat; prodeundum verò publicè cùm erat, eo apparatu, qui impoſitam perſonam ſuſtineret; dignitatis enim retinens maximè fuit; quid egit prius in ſenatoria illa Eccleſiæ vigilia collocatus, quàm ut ab ea tuenda nunquam oculos dejiceret, dies noctesque pro ea excubaret, ſententiam non minus verè quàm liberè diceret, nullum laborum ſibi finem faceret? Sacris cætibus, e quorum numero fuit, ita ſemper interfuit, ut ea, quæ agebantur, per ſeipſum cognoſceret. Id unum fuit, in quo ſibi potius credere, quam aliis maluit, nunquam ſibi ſolutior viſus, quàm cùm publicis occupationibus diſtineretur: quod ut per otium liceret, magnam noctis partem vigilare conſueverat; veſtitus plerunque ſomnum cæpit. Singula enim non momentis ſolùm quæ diſputari in utramque partem poſſent, ſed repetita annalium memoria diligentiſſimè meditabatur; ut qui ad cauſas pertinentia explicaturi ad eum venirent, paratiorem faterentur, quam eos, quorum res agebantur. Ne tamen morte intercipi induſtriæ ſuæ fructus poſſet, inſtituerat nobiles adoleſcentes, qui in eo erant, ut ad rempublicam accederent, domi ſuæ erudire. Itaque cùm certo die de iis meditati dixiſſent, de quibus Tridentini Concilii legibus tranſigi oporteret, eorum dicta ad æquitatis rationes exigens & ſumma eruditionis copia ſingula illuſtrans, egregios jam tum informabat publicæ rei adminiſtros, quibus temporum felicitas, & populorum ſalus niteretur. Ab hac ille rerum publicarum tractatione quicquid otii nanciſcebatur, privatorum temporibus deferebat. Dici vix poteſt quàm impensè aliorum utilitatibus, quas ſuas ſemper duxit, ſervierit. Præcipuus ejus animus in religioſas familias fuit, quas non ſtudio ſolùm, ſed omni liberalitatis genere complexus eſt. Qua erat apud Pontifices gratia, multa ab eo vulgo petebantur: multa ipſe aliorum bono per ſe proſpiciebat. Cum nihil temerè pollicitus unquam ſit, plus ſemper præſtitit, quàm receperit. Ita ſæpe nec cogitantibus beneficium dedit: cujus largitatis ne gratias quidem haberi ſibi patiebatur ab iis, quibus profuerat, ne beneficii commemoratione inopiæ memoriam reliquiſſe videretur. Favit iis quoque incenſo ſtudio, qui aut fide olim ejurata, aut moribus corruptis ad ſana conſilia rediret, quæ ne inopiæ timor interverteret, ære ſuo cavit. Reditus illi mediocris erat: nunquam majorem concupivit; oblatum repudiavit, miſericors tamen in omnes, ultra cenſum munificus: amplificaverat enim erga ſe unum parſimonia. Si quid in veſtitu vel minimum, ſi quid in reliqua ſupellectili, qua obſoleta uti maluit, quàm recenti, impendi oporteret, putabat non ferendum: præclarè tenacem fecerat liberalitas. Itaque in ſumma pecuniæ caritate, cùm quod reſiduum apud ſe nummorum fuerat erogaret, familiariter admonitus, ut ſuis uſibus proſpiceret; ego verò, inquit egenorum potius calamitatibus, ſtipem corrogaturus; cùm non erit, quo utar. Adeo ſibi rei familiaris arbitria tanquam alienæ ſuſtulerat. Nunquam tamen extorqueri ſibi beneficium naturæ ſuaſu paſſus eſt in eos ſolùm durior, quos conſanguinitatis commendatio fecerat beneficio propiores: qua in re haud ſcio, an largitatis quoque laudem ſuperaverit. Itaque ſi quid in eos officii unquam contulit, communis beneficentiæ rationibus menſus id potius eſt, quàm privatis. Ex quo religioſis ſe legibus obligavit, unas quotannis literas domum

Digitized by Google

dedit : neminem ſuorum apud ſe eſſe voluit ; ſupremis verò tabulis , quibus Collegium Romanum hæredem inſtituit , ne nominavit quidem , eos propinquos ratus , quos ſibi religioſæ vitæ conſuetudo , non ſanguinis devinxiſſet communio . Quanquam , quid hæc ab eo peteres , quem nihil obliviſci ſolitum ſui quoque oblivio certè quædam ceperat . Dum literis , & pietati operam daret , quibus ejus vita continebatur , reliqua , quæ ad corpus pertinent , quo caderent , nihil penſi habuit . Nulla de victu , nulla de cætero cultu querentis vox unquam fuit : liberaliter tractandus erat , ut iraſci videretur . Peteres ab eo ut aliquam ſui rationem duceret ? Non flecteres . Orares ut aliquem apricationi diem daret ? non exoraſſes . Semel Tuſculum , ut ægrotum familiarem inviſeret , excurrit veſperi rediturus . Illud in hoc homine mirum , & ex contrariis veluti conflatum ; quòd cùm tam ſeverum , tam aſperum vitæ genus ſequeretur , omnia tamen in ſententiis dicendis , temperatiſſimiſque in alios judiciis ad facilitatem referebat . Si quempiam laborioſius agentem videret , monebat ne tantum contenderet ; ipſe ſibi non parcebat . Author omnibus erat , ut valetudini ſervirent ; nihil ille corpori , nihil voluptati dabat . Ac licet ultra vires iis omnibus intereſſet publicis muneribus , quæ dignitas afferebat , nunquam tamen animi causâ toto quatuordecim fere annorum ſpatio domo prodiit , nunquam domi inambulavit . Eſtne hoc tam laborioſæ vitæ ? Eſtne animi in hac corporis imbecillitate verſantis ? Conſtantiæ tamen eius fuit , quæ nihil in vita , quod ſenſibus blandiretur , admittendum cenſuiſſet . Eæ tanto viro epulæ erant , quæ infimo cuique quotidie apponebantur , ad quas ſi qua umquam acceſſio honoris gratiâ facta eſſet , non querebatur , ſolùm , ſed quicquid id fuerat acerrime reſpuebat . Ex eo tamen victu tam frugali , tam arido , id illi potiſſimum ſapuit , quod ita famem leniebat , ut palato adverſaretur . Quæ enim lectior , quæ paulo apparatior epularum viſa pars eſt , hanc ille per interdicta continentiæ ſuæ jamdiu vetitam pauperibus reſervabat : quo tempore , ne ſuus animo paſtus deeſſet , perlegi ſibi ſuper menſam pios libellos voluit . Atque ille quidem cum privatim veſceretur , in ipſo tamen Beati Aloyſii , & Divi Ignatii , quos mirificè colebat , pervigilio , genibus in ſolo poſitis cibum publicè capiebat , reliquis interim omnibus , una prandentibus , quibus quò demiſſior , eò excelſior viri principis dignitas videbatur . Utinam quæ in privatis conclavium latebris egit , patere omnium oculis potuiſſent ! in omni tamen vitæ parte optimus eſſe maluit , quàm videri . Quoties ſplendidius cælo nituit purpuræ color non tam murice tinctus , quàm ſanguine , quem flagris expreſſerat ? Quam non intermiſſa precandi aſſiduitas , quæ vigiliæ , ut cæleſtia meditando animum paſceret ! Quid enim egregiam ejus in Deum pietatem commemorem , quem cùm unicè in in omni vitâ ſpectavit ; tùm ſi quid intelligeret ſupremi Numinis voluntati conſentaneum ; nulla erat vis tanta , non labor , aut rei difficultas , quæ incenſum ad obſequendum animum remoraretur . Quotidiè rem divinam ita fecit , ut horam ferme in ſacrificando collocaret : altera hora precum conſequebatur : cujus rei divinæ tantum erat in eo ſtudium , ut extremis etiam diebus morbo confectus operari ſacris voluerit . Ut verò ſanctiſſimum Chriſti Corpus venerari de die poſſet , veritus , ne ſi in Odæum diverteret , moleſtiam domeſticis afferret aliquam ; quod diligentiſſimè præcavebat ; genibus ante cubiculi feneſtellam poſitis , unde in proximam ædem Virginis a via dictæ proſpectus erat , latentem Deum adorabat , nunquam ſanè ingenioſior , quàm cum ita pius . Quid preces horarias loquar , quas meditari potius viſus eſt , quàm recitare ; quibus ita reficiebatur , ut in ipſa mentis aberratione , quam morbi vis attulit , cum veræ quotidianæ vitæ teſtes mitti voces ſolent , nonniſi pſalmorum verſiculos pronunciaret . Aderat annus ſolemniori hominum expiationi deſtinatus . Sacras quatuor Urbis

ædes

Digitized by Google

ædes, ad quas ſupplicationes habebantur; ſeptuagenario major pedibus adivit; quo tam longo ex itinere id morbi genus nactus eſt, ex quo nunquam emerſit. Advenis Romam venientibus pedes ſæpe abluit, cibos publicè miniſtravit; nihil eorum unquam omiſit, quæ ad populi mores corrigendos pertinere arbitraretur. Putabat enim facile pietatis imitationem in populum a proceribus derivari. Mos illi erat, octobrem ferme totum ſepoſitis aliis curis in animi ſui exercitatione collocare. Ut verò ſatis certum de omnibus conſilium haberet, non cum eo ſolùm, quem ad animi ſui cultum deſtinaverat, minima etiam communicabat tantâ doctrinâ tantâ prudentiâ vir; ſed certos quoque ex iis, qui purpura morumque ſanctimoniâ floruerunt, ex annalium memoria ſelegerat, quibus vitæ magiſtris, ac ducibus uteretur, quos cùm tam expreſsè in ſe retulerit, ambiget profecto poſteritas, imitatoremne eum, an morum exemplar abſolutiſſimum arbitretur. In ipſo ferè ampliſſimi honoris exordio anteactæ vitæ noxas expiare rurſus voluit. Seceſſit hac de cauſa in ſecretiorem domûs partem, in qua anguſtiſſimum ſibi cubiculum ad ſolitudinem ſelegerat. Quibus verò lacrymis, qua corporis totius ad terram abjectione anteactam vitam omnem flens retexuit! eſſe ajebat ſe velle, qui ſibi morituro cùm adeſſet, omnem animi ſui receſſum probè noſſet. Inſederat jamdiu in animo mortis recordatio, ad quam, ut ſe compararet, bis in animum inquirebat ſuum, certas quotidie preces bis adhibebat: ita verò animum ab omni fluxarum rerum cupiditate ſegregaverat, ut cùm tempus inſtaret, ad ſupremi moderatoris imperium non naturæ neceſſitate migraret e corpore, ſed obſequio voluntatis. Itaque tanta morum integritas, in vitâ præſertim ſtudiis deditâ, quæ innocentiſſima eſſe ſolet, conſequebatur, ut repentino mori a Deo poſtularet. Verùm non ita vixerat, ut luctui ſolùm debuerit mors ejus eſſe non etiam exemplo.

Tot itaque fractus laboribus conflictari morbo cæpit. Jam pridem ille quidem renibus laborabat: nunquam queri auditus eſt. Cùm valetudo ingraveſceret; & jam conclamata ſalus eſſet; quàm non ad mortis nuncium expavit, quàm deliberato animo fatum operiebatur; cùm diceret, nullo ſe vitæ ſtudio teneri, nullo mortis metu! O gravem aliis quidem omnibus diem, nobis verò luctuoſum; cum ſanctiſſimo Chriſti corpore refectus, & ſacro oleo inunctus aliorum lacrymas ſpectavit immotus, & alieno periculo reliquis pallentibus, ille non timuit ſuo! Defecerat morbo corpus: animus vigebat: ſæviebat cruciatuum vis; conſtantia plus poterat. Quantulum, ajebat, id eſt, quod patior? Illis fortiter faciendum fuit, qui pro Chriſto ſanguinem profuderunt. O fortem vocem! O animum ipſâ morte fortiorem! Hæ ultimæ morientis voces erant: obmutuerat enim dolor; virtus loquebatur. Cùm interim crebri in cælum oculorum conjectus, quò jam pridem amor omnis præceſſerat; aſſiduæ ad Deum preces; nec intercluſa omnium luctu mortis cupiditas. Venerant iterati a Pontifice nuncii, quibus Benedictus XIII., ut ei benè precaretur, venturum ſe pollicebatur. Ille Pontificis benignitatem miratus hæſit incerto animo: timuit, ne honoratior decederet; demiſsèque ab eo petiit, ne Pontificiam majeſtatem in domicilii ſui anguſtias demitteret, aut abjecti hominis, ut ajebat, interitum præſens honeſtaret. Quàm verò comis in omnes extremo illo ſuo tempore, cùm principibus viris, qui ejus caſu doluerant, gratias agendas nominatim curavit. Quàm ſui ſimillimus; cùm certum ex noſtris hominem allegavit, qui ſuo nomine ſingulos ex hac domo conveniens, eorum, quæ apud eos deliquerat, veniam poſtularet! Quid erat vir ampliſſime, quod tibi condonari peteres? An quod nulli gravis fueras, neminem læſeras, illuſtraveras præſentiâ tuâ religioſæ domûs contubernium, ita demum apud nos fueras, ut cùm in te intueremur, haberemus ad imitandum propoſitum modeſtiæ, integritatis, pietatis exemplum

Digitized by Google

dedit : neminem ſuorum apud ſe eſſe voluit ; ſupremis verò tabulis, quibus Collegium Romanum hæredem inſtituit, ne nominavit quidem, eos propinquos ratus, quos ſibi religioſæ vitæ conſuetudo, non ſanguinis devinxiſſet communio. Quanquam, quid hæc ab eo peteres, quem nihil obliviſci ſolitum ſui quoque oblivio certè quædam ceperat. Dum literis, & pietati operam daret, quibus ejus vita continebatur, reliqua, quæ ad corpus pertinent, quo caderent, nihil penſi habuit. Nulla de victu, nulla de cætero cultu querentis vox unquam fuit : liberaliter tractandus erat, ut iraſci videretur. Peteres ab eo ut aliquam ſui rationem duceret ? Non flecteres. Orares ut aliquem apricationi diem daret ? non exoraſſes. Semel Tuſculum, ut ægrotum familiarem inviſeret, excurrit veſperi rediturus. Illud in hoc homine mirum, & ex contrariis veluti conflatum ; quòd cùm tam ſeverum, tam aſperum vitæ genus ſequeretur, omnia tamen in ſententiis dicendis, temperatiſſimiſque in alios judiciis ad facilitatem referebat. Si quempiam laborioſius agentem videret, monebat ne tantum contenderet ; ipſe ſibi non parcebat. Author omnibus erat, ut valetudini ſervirent ; nihil ille corpori, nihil voluptati dabat. Ac licet ultra vires iis omnibus intereſſet publicis muneribus, quæ dignitas afferebat, nunquam tamen animi causâ toto quatuordecim fere annorum ſpatio domo prodiit, nunquam domi inambulavit. Eſtne hoc tam laborioſæ vitæ ? Eſtne animi in hac corporis imbecillitate verſantis ? Conſtantiæ tamen eius fuit, quæ nihil in vita, quod ſenſibus blandiretur, admittendum cenſuiſſet. Eæ tanto viro epulæ erant, quæ infimo cuique quotidie apponebantur, ad quas ſi qua umquam acceſſio honoris gratiâ facta eſſet, non querebatur, ſolùm, ſed quicquid id fuerat acerrime reſpuebat. Ex eo tamen victu tam frugali, tam arido, id illi potiſſimum ſapuit, quod ita famem leniebat, ut palato adverſaretur. Quæ enim lectior, quæ paulo apparatior epularum viſa pars eſt, hanc ille per interdicta continentiæ ſuæ jamdiu vetitam pauperibus reſervabat : quo tempore, ne ſuus animo paſtus deeſſet, perlegi ſibi ſuper menſam pios libellos voluit. Atque ille quidem cum privatim veſceretur, in ipſo tamen Beati Aloyſii, & Divi Ignatii, quos mirificè colebat, pervigilio, genibus in ſolo poſitis cibum publicè capiebat, reliquis interim omnibus, una prandentibus, quibus quò demiſſior, eò excelſior viri principis dignitas videbatur. Utinam quæ in privatis conclavium latebris egit, patere omnium oculis potuiſſent ! in omni tamen vitæ parte optimus eſſe maluit, quàm videri. Quoties ſplendidius cælo nituit purpuræ color non tam murice tinctus, quàm ſanguine, quem flagris expreſſerat ? Quam non intermiſſa precandi aſſiduitas, quæ vigiliæ, ut cæleſtia meditando animum paſceret ! Quid enim egregiam ejus in Deum pietatem commemorem, quem cùm unicè in in omni vitâ ſpectavit ; tùm ſi quid intelligeret ſupremi Numinis voluntati conſentaneum ; nulla erat vis tanta, non labor, aut rei difficultas, quæ incenſum ad obſequendum animum remoraretur. Quotidiè rem divinam ita fecit, ut horam ferme in ſacrificando collocaret : altera hora precum conſequebatur : cujus rei divinæ tantum erat in eo ſtudium, ut extremis etiam diebus morbo confectus operari ſacris voluerit. Ut verò ſanctiſſimum Chriſti Corpus venerari de die poſſet, veritus, ne ſi in Odæum diverteret, moleſtiam domeſticis afferret aliquam ; quod diligentiſſimè præcavebat ; genibus ante cubiculi feneſtellam poſitis, unde in proximam ædem Virginis a via dictæ proſpectus erat, latentem Deum adorabat, nunquam ſanè ingenioſior, quàm cum ita pius. Quid preces horarias loquar, quas meditari potius viſus eſt, quàm recitare ; quibus ita reficiebatur, ut in ipſa mentis aberratione, quam morbi vis attulit, cum veræ quotidianæ vitæ teſtes mitti voces ſolent, nonniſi pſalmorum verſiculos pronunciaret. Aderat annus ſolemniori hominum expiationi deſtinatus. Sacras quatuor Urbis

ædes

Digitized by Google

ædes, ad quas ſupplicationes habebantur; ſeptuagenario major pedibus adivit; quo tam longo ex itinere id morbi genus nactus eſt, ex quo nunquam emerſit. Advenis Romam venientibus pedes ſæpe abluit, cibos publicè miniſtravit; nihil eorum unquam omiſit, quæ ad populi mores corrigendos pertinere arbitraretur. Putabat enim facile pietatis imitationem in populum a proceribus derivari. Mos illi erat, octobrem ferme totum ſepoſitis aliis curis in animi ſui exercitatione collocare. Ut verò ſatis certum de omnibus conſilium haberet, non cum eo ſolùm, quem ad animi ſui cultum deſtinaverat, minima etiam communicabat tantâ doctrinâ tantâ prudentiâ vir; ſed certos quoque ex iis, qui purpura morumque ſanctimoniâ floruerunt, ex annalium memoria ſelegerat, quibus vitæ magiſtris, ac ducibus uteretur, quos cùm tam expreſsè in ſe retulerit, ambiget profecto poſteritas, imitatoremne eum, an morum exemplar abſolutiſſimum arbitretur. In ipſo ferè ampliſſimi honoris exordio anteactæ vitæ noxas expiare rurſus voluit. Seceſſit hac de cauſa in ſecretiorem domûs partem, in qua anguſtiſſimum ſibi cubiculum ad ſolitudinem ſelegerat. Quibus verò lacrymis, qua corporis totius ad terram abjectione anteactam vitam omnem flens retexuit! eſſe ajebat ſe velle, qui ſibi morituro cùm adeſſet, omnem animi ſui receſſum probè noſſet. Inſederat jamdiu in animo mortis recordatio, ad quam, ut ſe compararet, bis in animum inquirebat ſuum, certas quotidie preces bis adhibebat: ita verò animum ab omni fluxarum rerum cupiditate ſegregaverat, ut cùm tempus inſtaret, ad ſupremi moderatoris imperium non naturæ neceſſitate migraret e corpore, ſed obſequio voluntatis. Itaque tanta morum integritas, in vitâ præſertim ſtudiis deditâ, quæ innocentiſſima eſſe ſolet, conſequebatur, ut repentino mori a Deo poſtularet. Verùm non ita vixerat, ut luctui ſolùm debuerit mors ejus eſſe non etiam exemplo.

Tot itaque fractus laboribus conflictari morbo cæpit. Jam pridem ille quidem renibus laborabat: nunquam queri auditus eſt. Cùm valetudo ingraveſceret; & jam conclamata ſalus eſſet; quàm non ad mortis nuncium expavit, quàm deliberato animo fatum operiebatur; cùm diceret, nullo ſe vitæ ſtudio teneri, nullo mortis metu! O gravem aliis quidem omnibus diem, nobis verò luctuoſum; cum ſanctiſſimo Chriſti corpore refectus, & ſacro oleo inunctus aliorum lacrymas ſpectavit immotus, & alieno periculo reliquis pallentibus, ille non timuit ſuo! Defecerat morbo corpus: animus vigebat: ſæviebat cruciatuum vis; conſtantia plus poterat. Quantulum, ajebat, id eſt, quod patior? Illis fortiter faciendum fuit, qui pro Chriſto ſanguinem profuderunt. O fortem vocem! O animum ipsâ morte fortiorem! Hæ ultimæ morientis voces erant: obmutuerat enim dolor; virtus loquebatur. Cùm interim crebri in cælum oculorum conjectus, quò jam pridem amor omnis præceſſerat; aſſiduæ ad Deum preces; nec intercluſa omnium luctu mortis cupiditas. Venerant iterati a Pontifice nuncii, quibus Benedictus XIII., ut ei benè precaretur, venturum ſe pollicebatur. Ille Pontificis benignitatem miratus hæſit incerto animo: timuit, ne honoratior decederet; demiſsèque ab eo petiit, ne Pontificiam majeſtatem in domicilii ſui anguſtias demitteret, aut abjecti hominis, ut ajebat, interitum præſens honeſtaret. Quàm verò comis in omnes extremo illo ſuo tempore, cùm principibus viris, qui ejus caſu doluerant, gratias agendas nominatim curavit. Quàm ſui ſimillimus; cùm certum ex noſtris hominem allegavit, qui ſuo nomine ſingulos ex hac domo conveniens, eorum, quæ apud eos deliquerat, veniam poſtularet! Quid erat vir ampliſſime, quod tibi condonari peteres? An quod nulli gravis fueras, neminem læſeras, illuſtraveras præſentiâ tuâ religioſæ domûs contubernium, ita demum apud nos fueras, ut cùm in te intueremur, haberemus ad imitandum propoſitum modeſtiæ, integritatis, pietatis exemplum

Digitized by Google

dedit : neminem ſuorum apud ſe eſſe voluit ; ſupremis verò tabulis, quibus Collegium Romanum hæredem inſtituit, ne nominavit quidem, eos propinquos ratus, quos ſibi religioſæ vitæ conſuetudo, non ſanguinis devinxiſſet communio. Quanquam, quid hæc ab eo peteres, quem nihil obliviſci ſolitum ſui quoque oblivio certè quædam ceperat. Dum literis, & pietati operam daret, quibus ejus vita continebatur, reliqua, quæ ad corpus pertinent, quo caderent, nihil penſi habuit. Nulla de victu, nulla de cætero cultu querentis vox unquam fuit : liberaliter tractandus erat, ut iraſci videretur. Peteres ab eo ut aliquam ſui rationem duceret ? Non flecteres. Orares ut aliquem apricationi diem daret ? non exoraſſes. Semel Tuſculum, ut ægrotum familiarem inviſeret, excurrit veſperi rediturus. Illud in hoc homine mirum, & ex contrariis veluti conflatum ; quòd cùm tam ſeverum, tam aſperum vitæ genus ſequeretur, omnia tamen in ſententiis dicendis, temperatiſſimiſque in alios judiciis ad facilitatem referebat. Si quempiam laborioſius agentem videret, monebat ne tantum contenderet ; ipſe ſibi non parcebat. Author omnibus erat, ut valetudini ſervirent ; nihil ille corpori, nihil voluptati dabat. Ac licet ultra vires iis omnibus intereſſet publicis muneribus, quæ dignitas afferebat, nunquam tamen animi causâ toto quatuordecim fere annorum ſpatio domo prodiit, nunquam domi inambulavit. Eſtne hoc tam laborioſæ vitæ ? Eſtne animi in hac corporis imbecillitate verſantis ? Conſtantiæ tamen eius fuit, quæ nihil in vita, quod ſenſibus blandiretur, admittendum cenſuiſſet. Eæ tanto viro epulæ erant, quæ infimo cuique quotidie apponebantur, ad quas ſi qua umquam acceſſio honoris gratiâ facta eſſet, non querebatur, ſolùm, ſed quicquid id fuerat acerrime reſpuebat. Ex eo tamen victu tam frugali, tam arido, id illi potiſſimum ſapuit, quod ita famem leniebat, ut palato adverſaretur. Quæ enim lectior, quæ paulo apparatior epularum viſa pars eſt, hanc ille per interdicta continentiæ ſuæ jamdiu vetitam pauperibus reſervabat : quo tempore, ne ſuus animo paſtus deeſſet, perlegi ſibi ſuper menſam pios libellos voluit. Atque ille quidem cum privatim veſceretur, in ipſo tamen Beati Aloyſii, & Divi Ignatii, quos mirificè colebat, pervigilio, genibus in ſolo poſitis cibum publicè capiebat, reliquis interim omnibus, una prandentibus, quibus quò demiſſior, eò excelſior viri principis dignitas videbatur. Utinam quæ in privatis conclavium latebris egit, patere omnium oculis potuiſſent ! in omni tamen vitæ parte optimus eſſe maluit, quàm videri. Quoties ſplendidius cælo nituit purpuræ color non tam murice tinctus, quàm ſanguine, quem flagris expreſſerat ? Quam non intermiſſa precandi aſſiduitas, quæ vigiliæ, ut cæleſtia meditando animum paſceret ! Quid enim egregiam ejus in Deum pietatem commemorem, quem cùm unicè in in omni vitâ ſpectavit ; tùm ſi quid intelligeret ſupremi Numinis voluntati conſentaneum ; nulla erat vis tanta, non labor, aut rei difficultas, quæ incenſum ad obſequendum animum remoraretur. Quotidiè rem divinam ita fecit, ut horam ferme in ſacrificando collocaret : altera hora precum conſequebatur : cujus rei divinæ tantum erat in eo ſtudium, ut extremis etiam diebus morbo confectus operari ſacris voluerit. Ut verò ſanctiſſimum Chriſti Corpus venerari de die poſſet, veritus, ne ſi in Odæum diverteret, moleſtiam domeſticis afferret aliquam ; quod diligentiſſimè præcavebat ; genibus ante cubiculi feneſtellam poſitis, unde in proximam ædem Virginis a via dictæ proſpectus erat, latentem Deum adorabat, nunquam ſanè ingenioſior, quàm cum ita pius. Quid preces horarias loquar, quas meditari potius viſus eſt, quàm recitare ; quibus ita reficiebatur, ut in ipſa mentis aberratione, quam morbi vis attulit, cum veræ quotidianæ vitæ teſtes mitti voces ſolent, nonniſi pſalmorum verſiculos pronunciaret. Aderat annus ſolemniori hominum expiationi deſtinatus. Sacras quatuor Urbis

ædes

Digitized by Google

ædes, ad quas ſupplicationes habebantur; ſeptuagenario major pedibus adivit; quo tam longo ex itinere id morbi genus nactus eſt, ex quo nunquam emerſit. Advenis Romam venientibus pedes ſæpe abluit, cibos publicè miniſtravit; nihil eorum unquam omiſit, quæ ad populi mores corrigendos pertinere arbitraretur. Putabat enim facile pietatis imitationem in populum a proceribus derivari. Mos illi erat, octobrem ferme totum ſepoſitis aliis curis in animi ſui exercitatione collocare. Ut verò ſatis certum de omnibus conſilium haberet, non cum eo ſolùm, quem ad animi ſui cultum deſtinaverat, minima etiam communicabat tantâ doctrinâ tantâ prudentiâ vir; ſed certos quoque ex iis, qui purpura morumque ſanctimoniâ floruerunt, ex annalium memoria ſelegerat, quibus vitæ magiſtris, ac ducibus uteretur, quos cùm tam expreſsè in ſe retulerit, ambiget profecto poſteritas, imitatoremne eum, an morum exemplar abſolutiſſimum arbitretur. In ipſo ferè ampliſſimi honoris exordio anteactæ vitæ noxas expiare rurſus voluit. Seceſſit hac de cauſa in ſecretiorem domûs partem, in qua anguſtiſſimum ſibi cubiculum ad ſolitudinem ſelegerat. Quibus verò lacrymis, qua corporis totius ad terram abjectione anteactam vitam omnem flens retexuit! eſſe ajebat ſe velle, qui ſibi morituro cùm adeſſet, omnem animi ſui receſſum probè noſſet. Inſederat jamdiu in animo mortis recordatio, ad quam, ut ſe compararet, bis in animum inquirebat ſuum, certas quotidie preces bis adhibebat: ita verò animum ab omni fluxarum rerum cupiditate ſegregaverat, ut cùm tempus inſtaret, ad ſupremi moderatoris imperium non naturæ neceſſitate migraret e corpore, ſed obſequio voluntatis. Itaque tanta morum integritas, in vitâ præſertim ſtudiis deditâ, quæ innocentiſſima eſſe ſolet, conſequebatur, ut repentino mori a Deo poſtularet. Verùm non ita vixerat, ut luctui ſolùm debuerit mors ejus eſſe non etiam exemplo.

Tot itaque fractus laboribus conflictari morbo cæpit. Jam pridem ille quidem renibus laborabat: nunquam queri auditus eſt. Cùm valetudo ingraveſceret; & jam conclamata ſalus eſſet; quàm non ad mortis nuncium expavit, quàm deliberato animo fatum operiebatur; cùm diceret, nullo ſe vitæ ſtudio teneri, nullo mortis metu! O gravem aliis quidem omnibus diem, nobis verò luctuoſum; cum ſanctiſſimo Chriſti corpore refectus, & ſacro oleo inunctus aliorum lacrymas ſpectavit immotus, & alieno periculo reliquis pallentibus, ille non timuit ſuo! Defecerat morbo corpus: animus vigebat: ſæviebat cruciatuum vis; conſtantia plus poterat. Quantulum, ajebat, id eſt, quod patior? Illis fortiter faciendum fuit, qui pro Chriſto ſanguinem profuderunt. O fortem vocem! O animum ipsâ morte fortiorem! Hæ ultimæ morientis voces erant: obmutuerat enim dolor; virtus loquebatur. Cùm interim crebri in cælum oculorum conjectus, quò jam pridem amor omnis præceſſerat; aſſiduæ ad Deum preces; nec intercluſa omnium luctu mortis cupiditas. Venerant iterati a Pontifice nuncii, quibus Benedictus XIII., ut ei benè precaretur, venturum ſe pollicebatur. Ille Pontificis benignitatem miratus hæſit incerto animo: timuit, ne honoratior decederet; demiſsèque ab eo petiit, ne Pontificiam majeſtatem in domicilii ſui anguſtias demitteret, aut abjecti hominis, ut ajebat, interitum præſens honeſtaret. Quàm verò comis in omnes extremo illo ſuo tempore, cùm principibus viris, qui ejus caſu doluerant, gratias agendas nominatim curavit. Quàm ſui ſimillimus; cùm certum ex noſtris hominem allegavit, qui ſuo nomine ſingulos ex hac domo conveniens, eorum, quæ apud eos deliquerat, veniam poſtularet! Quid erat vir ampliſſime, quod tibi condonari peteres? An quod nulli gravis fueras, neminem læſeras, illuſtraveras præſentiâ tuâ religioſæ domûs contubernium, ita demum apud nos fueras, ut cùm in te intueremur, haberemus ad imitandum propoſitum modeſtiæ, integritatis, pietatis exemplum

Digitized by Google

dedit : neminem ſuorum apud ſe eſſe voluit ; ſupremis verò tabulis, quibus Collegium Romanum hæredem inſtituit, ne nominavit quidem, eos propinquos ratus, quos ſibi religioſæ vitæ conſuetudo, non ſanguinis devinxiſſet communio. Quanquam, quid hæc ab eo peteres, quem nihil obliviſci ſolitum ſui quoque oblivio certè quædam ceperat. Dum literis, & pietati operam daret, quibus ejus vita continebatur, reliqua, quæ ad corpus pertinent, quo caderent, nihil penſi habuit. Nulla de victu, nulla de cætero cultu querentis vox unquam fuit : liberaliter tractandus erat, ut iraſci videretur. Peteres ab eo ut aliquam ſui rationem duceret ? Non flecteres. Orares ut aliquem apricationi diem daret ? non exoraſſes. Semel Tuſculum, ut ægrotum familiarem inviſeret, excurrit veſperi rediturus. Illud in hoc homine mirum, & ex contrariis veluti conflatum ; quòd cùm tam ſeverum, tam aſperum vitæ genus ſequeretur, omnia tamen in ſententiis dicendis, temperatiſſimiſque in alios judiciis ad facilitatem referebat. Si quempiam laborioſius agentem videret, monebat ne tantum contenderet ; ipſe ſibi non parcebat. Author omnibus erat, ut valetudini ſervirent ; nihil ille corpori, nihil voluptati dabat. Ac licet ultra vires iis omnibus intereſſet publicis muneribus, quæ dignitas afferebat, nunquam tamen animi causâ toto quatuordecim fere annorum ſpatio domo prodiit, nunquam domi inambulavit. Eſtne hoc tam laborioſæ vitæ ? Eſtne animi in hac corporis imbecillitate verſantis ? Conſtantiæ tamen eius fuit, quæ nihil in vita, quod ſenſibus blandiretur, admittendum cenſuiſſet. Eæ tanto viro epulæ erant, quæ infimo cuique quotidie apponebantur, ad quas ſi qua umquam acceſſio honoris gratiâ facta eſſet, non querebatur, ſolùm, ſed quicquid id fuerat acerrime reſpuebat. Ex eo tamen victu tam frugali, tam arido, id illi potiſſimum ſapuit, quod ita famem leniebat, ut palato adverſaretur. Quæ enim lectior, quæ paulo apparatior epularum viſa pars eſt, hanc ille per interdicta continentiæ ſuæ jamdiu vetitam pauperibus reſervabat : quo tempore, ne ſuus animo paſtus deeſſet, perlegi ſibi ſuper menſam pios libellos voluit. Atque ille quidem cum privatim veſceretur, in ipſo tamen Beati Aloyſii, & Divi Ignatii, quos mirificè colebat, pervigilio, genibus in ſolo poſitis cibum publicè capiebat, reliquis interim omnibus, una prandentibus, quibus quò demiſſior, eò excelſior viri principis dignitas videbatur. Utinam quæ in privatis conclavium latebris egit, patere omnium oculis potuiſſent ! in omni tamen vitæ parte optimus eſſe maluit, quàm videri. Quoties ſplendidius cælo nituit purpuræ color non tam murice tinctus, quàm ſanguine, quem flagris expreſſerat ? Quam non intermiſſa precandi aſſiduitas, quæ vigiliæ, ut cæleſtia meditando animum paſceret ! Quid enim egregiam ejus in Deum pietatem commemorem, quem cùm unicè in in omni vitâ ſpectavit ; tùm ſi quid intelligeret ſupremi Numinis voluntati conſentaneum ; nulla erat vis tanta, non labor, aut rei difficultas, quæ incenſum ad obſequendum animum remoraretur. Quotidiè rem divinam ita fecit, ut horam ferme in ſacrificando collocaret : altera hora precum conſequebatur : cujus rei divinæ tantum erat in eo ſtudium, ut extremis etiam diebus morbo confectus operari ſacris voluerit. Ut verò ſanctiſſimum Chriſti Corpus venerari de die poſſet, veritus, ne ſi in Odæum diverteret, moleſtiam domeſticis afferret aliquam ; quod diligentiſſimè præcavebat ; genibus ante cubiculi feneſtellam poſitis, unde in proximam ædem Virginis a via dictæ proſpectus erat, latentem Deum adorabat, nunquam ſanè ingenioſior, quàm cum ita pius. Quid preces horarias loquar, quas meditari potius viſus eſt, quàm recitare ; quibus ita reficiebatur, ut in ipſa mentis aberratione, quam morbi vis attulit, cum veræ quotidianæ vitæ teſtes mitti voces ſolent, nonniſi pſalmorum verſiculos pronunciaret. Aderat annus ſolemniori hominum expiationi deſtinatus. Sacras quatuor Urbis

ædes

Digitized by Google

ædes, ad quas ſupplicationes habebantur; ſeptuagenario major pedibus adivit; quo tam longo ex itinere id morbi genus nactus eſt, ex quo nunquam emerſit. Advenis Romam venientibus pedes ſæpe abluit, cibos publicè miniſtravit; nihil eorum unquam omiſit, quæ ad populi mores corrigendos pertinere arbitraretur. Putabat enim facile pietatis imitationem in populum a proceribus derivari. Mos illi erat, octobrem ferme totum ſepoſitis aliis curis in animi ſui exercitatione collocare. Ut verò ſatis certum de omnibus conſilium haberet, non cum eo ſolùm, quem ad animi ſui cultum deſtinaverat, minima etiam communicabat tantâ doctrinâ tantâ prudentiâ vir; ſed certos quoque ex iis, qui purpura morumque ſanctimoniâ floruerunt, ex annalium memoria ſelegerat, quibus vitæ magiſtris, ac ducibus uteretur, quos cùm tam expreſsè in ſe retulerit, ambiget profecto poſteritas, imitatoremne eum, an morum exemplar abſolutiſſimum arbitretur. In ipſo ferè ampliſſimi honoris exordio anteactæ vitæ noxas expiare rurſus voluit. Seceſſit hac de cauſa in ſecretiorem domûs partem, in qua anguſtiſſimum ſibi cubiculum ad ſolitudinem ſelegerat. Quibus verò lacrymis, qua corporis totius ad terram abjectione anteactam vitam omnem flens retexuit! eſſe ajebat ſe velle, qui ſibi morituro cùm adeſſet, omnem animi ſui receſſum probè noſſet. Inſederat jamdiu in animo mortis recordatio, ad quam, ut ſe compararet, bis in animum inquirebat ſuum, certas quotidie preces bis adhibebat: ita verò animum ab omni fluxarum rerum cupiditate ſegregaverat, ut cùm tempus inſtaret, ad ſupremi moderatoris imperium non naturæ neceſſitate migraret e corpore, ſed obſequio voluntatis. Itaque tanta morum integritas, in vitâ præſertim ſtudiis deditâ, quæ innocentiſſima eſſe ſolet, conſequebatur, ut repentino mori a Deo poſtularet. Verùm non ita vixerat, ut luctui ſolùm debuerit mors ejus eſſe non etiam exemplo.

Tot itaque fractus laboribus conflictari morbo cæpit. Jam pridem ille quidem renibus laborabat: nunquam queri auditus eſt. Cùm valetudo ingraveſceret; & jam conclamata ſalus eſſet; quàm non ad mortis nuncium expavit, quàm deliberato animo fatum operiebatur; cùm diceret, nullo ſe vitæ ſtudio teneri, nullo mortis metu! O gravem aliis quidem omnibus diem, nobis verò luctuoſum; cum ſanctiſſimo Chriſti corpore refectus, & ſacro oleo inunctus aliorum lacrymas ſpectavit immotus, & alieno periculo reliquis pallentibus, ille non timuit ſuo! Defecerat morbo corpus: animus vigebat: ſæviebat cruciatuum vis; conſtantia plus poterat. Quantulum, ajebat, id eſt, quod patior? Illis fortiter faciendum fuit, qui pro Chriſto ſanguinem profuderunt. O fortem vocem! O animum ipsâ morte fortiorem! Hæ ultimæ morientis voces erant: obmutuerat enim dolor; virtus loquebatur. Cùm interim crebri in cælum oculorum conjectus, quò jam pridem amor omnis præceſſerat; aſſiduæ ad Deum preces; nec intercluſa omnium luctu mortis cupiditas. Venerant iterati a Pontifice nuncii, quibus Benedictus XIII., ut ei benè precaretur, venturum ſe pollicebatur. Ille Pontificis benignitatem miratus hæſit incerto animo: timuit, ne honoratior decederet; demiſsèque ab eo petiit, ne Pontificiam majeſtatem in domicilii ſui anguſtias demitteret, aut abjecti hominis, ut ajebat, interitum præſens honeſtaret. Quàm verò comis in omnes extremo illo ſuo tempore, cùm principibus viris, qui ejus caſu doluerant, gratias agendas nominatim curavit. Quàm ſui ſimillimus; cùm certum ex noſtris hominem allegavit, qui ſuo nomine ſingulos ex hac domo conveniens, eorum, quæ apud eos deliquerat, veniam poſtularet! Quid erat vir ampliſſime, quod tibi condonari peteres? An quod nulli gravis fueras, neminem læſeras, illuſtraveras præſentiâ tuâ religioſæ domûs contubernium, ita demum apud nos fueras, ut cùm in te intueremur, haberemus ad imitandum propoſitum modeſtiæ, integritatis, pietatis exemplum

Digitized by Google

plum ? Senſiſti quid vera , quid ſumma virtus poſſit ; interpoſitâ enim mortis morâ tibi te ſuperſtitem aliorum luctus fecit ; cùm qui ſenſus omnium in hoc tuo caſu futurus fuerat , vivens intelligere potuiſti . Ac licet , ut piè credimus , piorum jam ſis ſedem , & locum conſecutus ; ſtabilem hic quoque ſedem nacta eſt memoria tua : Toties aderis , quoties virtutum tuarum meminerimus : Quæ autem ulla unquam earum obrepſiſſet oblivio ?

Sed me retrahit jam , & ad ſe vocat Societas univerſa . Quid afferam hoc loco , Parens optima , ad reſtinguendum dolorem tuum , cui nulla unquam juſtior dolendi cauſa , quàm hæc fuit ? eam plagam accepiſti , cujus magnitudinem prodit omnium in hoc tuo caſu doloris communicatio . Quanquam non tam tibi dolendum eſt quòd tantum virum amiſeris ; quàm lætandum , quòd procreaveris : genueras enim eum qui ſine omnium luctu extingui non poſſet . Utinam hic tibi dolor ſæpius inuratur . Teſtatur tantum tuum hoc bonum hujus urbis ſquallor , teſtatur omnium ordinum , Italiæ , Europæ , Eccleſiæ totius luctus , & comploratio : gratulantur enim ; cùm ſic dolent : ſiquidem doloris etiam gratulatio quædam eſt , atque haud ſcio , an verior multò quàm gaudii .

FINIS .

Imprimatur . Vicarius Generalis S. Officii Taurini .

V. Triveri A. L. P.

Se ne permette la ſtampa . Morozzo per la Gran Cancelleria .

Digitized by Google

Digitized by Google

plum ? Senſiſti quid vera , quid ſumma virtus poſſit ; interpoſitâ enim mortis morâ tibi te ſuperſtitem aliorum luctus fecit ; cùm qui ſenſus omnium in hoc tuo caſu futurus fuerat , vivens intelligere potuiſti . Ac licet , ut piè credimus , piorum jam ſis ſedem , & locum conſecutus ; ſtabilem hic quoque ſedem nacta eſt memoria tua : Toties aderis , quoties virtutum tuarum meminerimus : Quæ autem ulla unquam earum obrepſiſſet oblivio ?

Sed me retrahit jam , & ad ſe vocat Societas univerſa . Quid afferam hoc loco , Parens optima , ad reſtinguendum dolorem tuum , cui nulla unquam juſtior dolendi cauſa , quàm hæc fuit ? eam plagam accepiſti , cujus magnitudinem prodit omnium in hoc tuo caſu doloris communicatio . Quanquam non tam tibi dolendum eſt quòd tantum virum amiſeris ; quàm lætandum , quòd procreaveris : genueras enim eum qui ſine omnium luctu extingui non poſſet . Utinam hic tibi dolor ſæpius inuratur . Teſtatur tantum tuum hoc bonum hujus urbis ſquallor , teſtatur omnium ordinum , Italiæ , Europæ , Eccleſiæ totius luctus , & comploratio : gratulantur enim ; cùm ſic dolent : ſiquidem doloris etiam gratulatio quædam eſt , atque haud ſcio , an verior multò quàm gaudii .

FINIS.

Imprimatur . Vicarius Generalis S. Officii Taurini .

V. Triveri A. L. P.

Se ne permette la ſtampa . Morozzo per la Gran Cancellería .

Digitized by Google

Digitized by Google

plum? Senſiſti quid vera, quid ſumma virtus poſſit; interpoſitâ enim mortis morâ tibi te ſuperſtitem aliorum luctus fecit; cùm qui ſenſus omnium in hoc tuo caſu futurus fuerat, vivens intelligere potuiſti. Ac licet, ut piè credimus, piorum jam ſis ſedem, & locum conſecutus; ſtabilem hic quoque ſedem nacta eſt memoria tua: Toties aderis, quoties virtutum tuarum meminerimus: Quæ autem ulla unquam earum obrepſiſſet oblivio?

Sed me retrahit jam, & ad ſe vocat Societas univerſa. Quid afferam hoc loco, Parens optima, ad reſtinguendum dolorem tuum, cui nulla unquam juſtior dolendi cauſa, quàm hæc fuit? eam plagam accepiſti, cujus magnitudinem prodit omnium in hoc tuo caſu doloris communicatio. Quanquam non tam tibi dolendum eſt quòd tantum virum amiſeris; quàm lætandum, quòd procreaveris: genueras enim eum qui ſine omnium luctu extingui non poſſet. Utinam hic tibi dolor ſæpius inuratur. Teſtatur tantum tuum hoc bonum hujus urbis ſquallor, teſtatur omnium ordinum, Italiæ, Europæ, Eccleſiæ totius luctus, & comploratio: gratulantur enim; cùm ſic dolent: ſiquidem doloris etiam gratulatio quædam eſt, atque haud ſcio, an verior multò quàm gaudii.

FINIS.

Imprimatur. Vicarius Generalis S. Officii Taurini.

V. Triveri A. L. P.

Se ne permette la ſtampa. Morozzo per la Gran Cancelleria.

Digitized by Google

Digitized by Google

plum ? Senſiſti quid vera , quid ſumma virtus poſſit ; interpoſitâ enim mortis morâ tibi te ſuperſtitem aliorum luctus fecit ; cùm qui ſenſus omnium in hoc tuo caſu futurus fuerat , vivens intelligere potuiſti . Ac licet , ut piè credimus , piorum jam ſis ſedem , & locum conſecutus ; ſtabilem hic quoque ſedem nacta eſt memoria tua : Toties aderis , quoties virtutum tuarum meminerimus : Quæ autem ulla unquam earum obrepſiſſet oblivio ?

Sed me retrahit jam , & ad ſe vocat Societas univerſa . Quid afferam hoc loco , Parens optima , ad reſtinguendum dolorem tuum , cui nulla unquam juſtior dolendi cauſa , quàm hæc fuit ? eam plagam accepiſti , cujus magnitudinem prodit omnium in hoc tuo caſu doloris communicatio . Quanquam non tam tibi dolendum eſt quòd tantum virum amiſeris ; quàm lætandum , quòd procreaveris : genueras enim eum qui ſine omnium luctu extingui non poſſet . Utinam hic tibi dolor ſæpius inuratur . Teſtatur tantum tuum hoc bonum hujus urbis ſquallor , teſtatur omnium ordinum , Italiæ , Europæ , Eccleſiæ totius luctus , & comploratio : gratulantur enim ; cùm ſic dolent : ſiquidem doloris etiam gratulatio quædam eſt , atque haud ſcio , an verior multò quàm gaudii .

FINIS .

Imprimatur . Vicarius Generalis S. Officii Taurini .

V. Triveri A. L. P.

Se ne permette la ſtampa . Morozzo per la Gran Cancelleria .

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

JUL 2 9 1975

Digitized by Google